

TARİH ŞİMDİDİR

Kürdistan Tarihine Özlü Bir Bakış

Kasım Engin

Weşanên Meyman

TARİH ŞİMDİDİR

Kürdistan Tarihine Özlü Bir Bakış

Kasım Engin

TARİH ŞİMDİDİR
Kürdistan Tarihine Özlü Bir Bakış

Kasım Engin

Weşanên Meyman

Basım tarihi: Şubat 2020

ISBN

*İhanetin göğsüne hançer gibi saplanan;
emek sahibi tüm adalet ve
özgürlük arayışlarına...*

İÇİNDEKİLER

SUNU	9
TARİHİ CANLI YAŞAMAK	13
Kürdistan Tarihine ve Toplumuna Yaklaşım Üzerine	
Birkaç Söz.....	13
Kürdistan'ın Toplumsal ve Coğrafik Koşulları.....	26
Kürtlerin Ana'larına İlişkin Kısa Bir Değerlendirme.....	31
“Toprak Kadar Eski Halk Kürtler” ve	
“Altın Üçgen”	40
TARİHE DAMGASINI VURAN İKİ ÇİZGİ:	
İHANET ve DİRENİŞ	61
Zerdüştilik Felsefesi.....	63
Son Med Kralı Astiyages ve Harpagos'un İhaneti.....	67
Pers Magamonisi ve Kürdistan'da İşgaller Süreci.....	70
Tarihsel Gelişim Seyrini Yaşamama ve	
Bunun Doğurduğu Sonuçlar.....	83
ARAPLAŞTIRMA 10 YY'DA KÜRT BEYLİKLERİ ve	
KÜRT OSMANLI İLİŞKİLERİ	85
Kürdistan'da Arapların İşgali Sonucu Gelişen	
İşbirlikçilik ve Buna Karşı Geliştirilen Direnişler.....	87
İşbirliği Temelinde Gelişen Sınıflaşma ve	
Üst Tabakanın Oluşumu.....	99
Kürdistan'da 9. yy. ve Sonrası Durum.....	102
Kürtlerin Bu Süreçte Gelişimi.....	102
Türklerin Anadolu'ya Girişi ve Malazgirt Savaşı.....	114
Moğolların Çekirgeler Gibi Kürt Bölgelerini İstilasası.....	118
15-16. yy'da Osmanlı Kürt İlişkilerinde Gelişme	

Yükselme Gerileme ve İdris-i Bitlisi.....	122
19. YY'DA KÜRDİSTAN ve DİRENİŞLER	149
Ortadoğu'da İngiliz Siyaseti.....	153
19 .yy'da Gelişen Direnişler İsyanlar ve	
Kürt Egemenlerinin Karakterleri.....	155
Baban Emirliği Direnişi.....	158
Rewandûz Direnişi.....	160
Bedirxanların Botan Direnişi.....	167
İzzeddin Yezdanşêr İsyanı 1853-1856.....	176
Şeyh Ubeydullah Nehri İsyanı.....	178
Nakşîciliğin 1800'lerde Kürdistan'da Ortaya Çıkışı.....	183
Kürdistan'da Yapay Olan	
Ağalık Kurumu'nun Oluşturulması.....	192
Hamidiye Alayları ve Mankurtlaştırma.....	198
Aşiret Mektepleriyle	
Geleceğin Beyinlerinin Yetiştirilmesi Projesi.....	202
Sabetaycılık Yahudilik ve Türkçülük Üzerine	
Bir Kaç Çarpıcı Söz.....	208
İttihat ve Terakki'ye İlişkin Kısa Bir Değerlendirme.....	218
1900'lü Yıllarda Kürt Cemiyetleri.....	223
Birinci Dünya Savaşı Öncesi,	
Süreci ve Sonrasında Kürdistan'daki Durum.....	227
Kürt ve Ermeni İlişkileri Üzerine Birkaç Söz.....	242

KAPİTALİZMİN YARATTIĞI TARİHBATLAR ve 20. YÜZYILDA KÜRDİSTAN'DA DİRENİŞLER ve İSYAN SÜREÇLERİ.....

Sykes-Picot Dağılan Osmanlı Sevr ve Lozan Antlaşmaları	
Sonucunda Kürdistan'ın Durumu.....	257
Mustafa Kemal'in Kürt Sorunu'na 1919-1923 Yılları	
Arasındaki Yaklaşımına İlişkin Birkaç Belge.....	267
Gelişen Direnişler İhanetler ve	
Başaramamanın Nedenleri.....	271
Azadî Cemiyeti.....	271
Şeyh Said İsyanı.....	273
Şark Islahat Planına İlişkin Birkaç Söz	282

Şeyh Said İsyanı Sonrası Yaşanan Direnişlere İlişkin	
Kısa Bilgiler.....	294
Xoybûn Cemiyeti.....	303
Ağrı Direnişi ve İhsan Nuri Paşa.....	304
Dersim Direnişi İnönü'nün Kürt Raporu	
İhanet ve Soykırım.....	312
Tarihsel Olarak İhanetin Yaratmak İstedığı Tiplere	
Çarpıcı Örnekler; Enkidu Mattizawa Harpagos.....	328

EZİLEN DİRENİŞLER SONRASI

KÜRDİSTAN	341
Direnışler Sonrası Süreçte Dünya Durumu	
Karşısında Kürt gerçeği.....	343
Kuzey Kürdistan'da Ortaya Çıkan	
Çeşitli Eğilim ve Hareketler.....	350
Doğu Kürdistan'daki Gelişme ve	
Mücadele Durumu.....	358
Güney Kürdistan'da Gelişme ve Mücadele Durumu.....	372
Batı Kürdistan'da Kürtlerin Durumu.....	392
Kafkasya'daki Kürtlerin Durumu.....	398
Kendine ve Ülkeye İhanetin Gelişmesi.....	400

ULUSAL UYANIŞ ve

PKK'NİN ORTAYA ÇIKIŞ KOŞULLARI	405
Ulusal Kurtuluş Deneyimleri.....	407
Türkiye Devrimci Hareketi.....	409
Kürt Sol ve Reformist Hareketleri.....	412
Kürdistan'ın Diğer Parçalarındaki Durum.....	413
Demokratik Ulusal Harekete Duyulan İhtiyaç.....	417
Bir Halkın Meşru Müdafaaası Olarak	
PKK'nin Doğuşu.....	418
Kürdistan'da Meşru Savunma ya da Var Olmanın	
Zorunluluğu Kürdistan'da Direniş Geleneği.....	421
Kürdistan'da Egemenliğin Karakteri.....	428
Haklılık ve Var Olmanın Zorunluluğu.....	432
Özgürlük Mücadelesinin Karşısına Dikilen	

Toplumsal Zemin ve Anlayışlar.....	435
Feodal Komprador Anlayış ve Kişilikler.....	436
Reformist ve Teslimiyetçi Hareket Anlayış ve Kişilikler.....	439
İhaneti Kanıksamış Karşıt Örgütlenmeler.....	442
Hilvan-Siverek Direnişi ve İşbirlikçi Feodalizme Vurulan İlk Tokat.....	450
Geri Çekilme 12 Eylül Faşizmi Yurtdışı Hazırlıkları ve Ülkeye Yeniden Dönüş Kararı.....	457
14 Temmuz Büyük Ölüm Orucu İhanetin Göğsünü Saplanan Hançerdir.....	473
SONUÇ YERİNE.....	485

SUNU

‘Tarih, Şimdidir’ ya da ‘Kürdistan Tarihine Özlü Bir Bakış’ gerçeği, **“Tarih günümüzde gizli ve biz tarihin başlangıcında gizliyiz”** özdeyişinden esinlenerek yazılmıştır. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan’ın bu deyişi hep etkilemiştir. Daha sonraları Savunmalarında Abdullah Öcalan’ın, **“Toplumların da organik varlıklar gibi gen yapılanmaları vardır”** tespiti de etkilemiştir.

Tarihi ele alırken; ünlü edebiyatçı Charles Dickens’in, *“Nasıl ki bir çiviye elbise asıyorsam, tarihi olaylar da kendi düşüncelerimi asmak için en sağlam dayanaklardır”* deyişinden hareketle bu kitapta tarihi olaylar ekseninde düşünceler benzer bir şekilde geliştirilmeye çalışılmıştır. Keza, *“Tarih yazarları salt gözlemciler değildir. Kendileri de eylemin parçasıdır ve kendilerini eylemin içinde gözlemlemeleri gerekir”* ifadesini dile getiren büyük tarihçi John King Fairbank’ın yaklaşımları da önemli oranda söylemek istediklerimizi aydınlatmaktadır.

Elbette bu araştırmanın ne kadar objektif olup olmadığı sorulabilir. Bu soruya cevabı bir tarih araştırmacısının diliyle verecek olursak; *“(ObjektifTarihçi), kendini objektif sayan ya da böyle görmeyi tercih eden ve kendini tüm ideolojilerden ve dönemin bağlamından bağımsız gören kişi değildir. ‘ObjektifTarihçi’ ortaya koyduğu tarih yazımını, kusursuz bir gerçeklik olarak sunmaya kalkan değil; tarihsel gerçeklerin ve teorilerin sınırlarını kabul eden, değerlerin ve gerçeklerin bir arada olduğunu ve bunların kendi üzerindeki etkisini*

fark eden, nihayet vardığı sonuçlara, hangi gerçeklerden ve hangi değerlerden yola çıkarak vardığını söyleyen kişidir.”

Bu çalışma Kürdistan’ın karakteri ve sembolü haline gelmiş olan sarp dağlarda ve gerilla ortamında yazılmıştır. Gerillada yazmanın avantajları olduğu kadar bazı dezavantajları da vardır. Avantajları; tüm baskılardan ve etkilemelerden uzak olarak alabildiğine hür ve sınırsız özgürlük ufku ile ne yazmak istediğine zemin sunan bir ortam oluşudur. Akademizm ile her türlü modern zamanların bilimciliği ve sözüm ona yazı disiplini öğretilerinden azade olarak, bizzat içinde bulunulan özgürlüğün tarihini yapma eylemi içinde yazıyor olmanın güveni ve üretkenliği de cabası olsa gerek. Dezavantajlarından biri; her zaman savaş şartlarından kaynaklı yazma olanağı bulamamak olmaktadır. Bir ikincisi ise; araştırılan konuya ilişkin daima incelemek istediğin materyale erişime imkanı bulamamak olarak belirtilebilir. Kürdistan dağlarında avantaj ve dezavantajları yan yana koyduğumuzda, bazı engel ve imkansızlıklara rağmen gerilla ortamında yazmanın çok daha avantajlı olduğuna kanaat getirmek içten bile değildir. Bu çalışmayı yaparken esas alınan kaynaklar başta Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan’ın Savunmaları, yıllar yılı yaptığı çözümler ve kitap çalışmaları ile ağırlıklı olarak yıllardır gerilla ortamında yapılan çeşitli araştırma-inceleme kitapları olduğunu belirtmek gerekiyor. Gerillada çok zengin bir araştırma-inceleme kulliyatı bulunuyor. Bu gerçeği kitap çalışmasını planlayıp, uygulamaya başladığımız andan itibaren ilk kez bu denli açık gördük. Bu bizim açımızdan aynı zamanda bir özeleştirici hususu olan farkedıştır. Umuyoruz ki elinizdeki kitabın referans verdiği kaynaklar ile az da olsa telafi edilme imkanı bulacaktır.

Başka önemli bir hususa değinmeden geçmek istemiyoruz. Tarihi -halkların tarihini- yazabilmek için öncelikli olarak var olan verilerin dışına çıkabilmek gerekiyor. Evet, bunun için Kürdistan Tarihi’nin derinlerine inmeden yazmak zordur. Hatta yer yer imkansızdır. Kürdistan Tarihi’ni -biz buna kültürel tarih diyelim- somut verilerle verebilmek için öncelikli olarak sözlü destanların dilini bir bir çözmek gerekiyor. Dilini çözmek demek yorumlamak demektir. Böyle bir çalışma şimdilik ortada duruyor. Tarihçiler, dil bilimciler ve belki de edebiyatçılar bu işe bir gün el atacaktır. Ancak kendi geçmişini araş-

tiran ve araştırarak kendisi için sonuçlar çıkarmak isteyen duyarlı Kürt-Kürdistan araştırmacıların öncelikli olarak böyle bir çalışmaya başvurması ya da başlaması çok anlamlı olabilir.

Sözü uzatmayalım, yazılacak çok şey vardır. Ancak yazılanların sağlıklı yazılabilmesi için öncelikli olarak Kürtlerin tarihi dokusunu, sözlü tarih diye adlandırdığımız destanları, türküleri, dengbêjlerin dillerinde düşmeyen kilamlarını ve analarımızdan ve büyüklerimizden dinlediğimiz hikayeleri bir bir çözmeliyiz. Kürdistan’da, tarihin çeşitli evrelerinde yazılmış olan seyyahların bıraktıklarına da bakmalıyız. Ya da bir yoldaşımızın yazdığı gibi, “Ya dengbêjlerimizin lawikleri, heyranokları, lorandınları, payîzokları, şînleri, paleleri, destanları... Ana teması, figürleri ve tınları kadın eksenli olan Botan dansları ve Botan müziğinin, doğayla bütünlüklü bir uyum içinde toplumsal üretimi ve üretime dayalı bir toplumsal yaşamı anlatan bu harikulade tınları ve figürleri örgütlü egemen güçler tarafından yağmalanarak, imha edilmiş olan kadın uygarlığının dolaysız ifadeleri, tartışmasız belgelerinin” dilini çözmemiz gerekmektedir.

Yine başka bir yoldaşın dile getirdiği gibi, “*Yeni tarih yazımı arkeolojik çalışma gibi; tonlarca toprak, taş çıkartılacak ancak bunun içinde belki de birkaç ufak tefek parçacık işe yarayacak. Belki de kimi zaman aradıklarına bir katkı sunamadığın gibi oldukça büyük zaman israfı da yaşarsın. İşte kültürel tarih yazımı böyle adım adım, parça parça iğne ucu ile üstü betonlaşmış gerçekleri kazarcasına ve riler toplayarak yazılabilir. Bunun başka da yolu yoktur. Böyle parça parça ortaya çıkarılmış olacak olan değerleri de ileriki bir süreçte ilmi ilmi örererek tarihi bir bütünlük oluşturulabilir*” gerçeğini bilerek tarihi verileri ortaya çıkarmaya başlamak, olmazsa olmaz kabiliinde yurtsever, demokratik hatta devrimci bir görev olarak önümüzde durmaktadır.

Ve tabii bir de yazılı binlerce materyalin içerisine dalarak Kürdistan’a ait olanı çıkarma meselesi vardır. Yok sayılmış, hep bir şekilde ötelenmiş ve tarihi başkalarına mal edilmiş bu topraklara ait olanı da bulmak temel bir emek sahasıdır. Öncelikli olarak kutsal kitaplarda dile gelmiş olan Kürdistanî yönleri bulmak, ardından da Sümerlerin, Akadların, Asurların, Perslerin, Yunanların, Partların, Ermenilerin, Romalıların, Sasanilerin derken Arapların, Türklerin, Moğolların,

Safevilerin, Osmanlıların, İngilizlerin, Rusların, Fransızların ve burada isimlerini saymadığımız onlarca rengin tarihine inerek Kürt ve Kürdistan'a ait olanı, varsa çarpıtmaları düzelterek gün yüzüne çıkarmak tarihi bir görevdir. Yani materyal eksikliği yoktur; var olanları açığa çıkarma sorunu ve görevi vardır.

Abdullah Öcalan yeni tarih yazımına ilişkin, **“Tarih bilimi gelişim yolundadır. Daha çok mesafe alması gerekir. Uygarlığın ideolojik hegemonya yüklü tarihinin tarihsel-toplumsal gerçekliği aydınlatıcı değil, köreltici işlev gördüğünü hiç unutmadan, tarih okuma ve yazma çalışmalarını yapmalıyız.**

Eminim ki, yeniden yazılacak tarih kitapları özellikle kabile sistemlerinin gelişimlerine büyük değer biçeceklerdir. Aile yaşamı da dahil, ekonomik, sosyal, siyasal ve ideolojik (dinsel, sanatsal ve bilimsel olanları dahil) çalışmaların en uygun biçiminin yenilenmiş haliyle kabile (komün) boyutlarında gelişmesi, toplumsal yaşamın sağlıklı gelişmesi açısından vazgeçilmezliğini sürdürecektir. İnsanlık uzun süre modernitenin sadece kabuğu kalmış, her şeyi kâr amaçlı olan aileci, hanedancı ve şirketçi kurumlaşmasını taşıyamaz. Ulus devletin bu yapay yaşam karşıtı kurumlar kurumu olan ‘Zeuslaşmış’ tanrısallığını sürdüremez” demektedir.

Bu çalışmamızda ‘**Tarih Şimdi**’ (Kürdistan Tarihine Özlü Bir Bakış) ile tarihte olup bitenlere bir göz atmak istedik. Esas amacımız tarihi incelemek olsa da, çalışmaya başladığımız an’dan itibaren Kürdistan’da yaşanan kahramanlıklara ve ihanetlere de yakından bakmak zorunlu görülmüştür. Uzun ve yorucu bir çalışma olduğunu söylemeden geçemeyeceğiz. Ancak bu çalışma; canlarını dişlerine takarak kanları, ruhları ve olağanüstü emekleriyle Kürtlerin özgürlük ve birlik rüyalarının günümüzde ufukta görünür hale gelmesini sağlayan şehit yoldaşlarımızın anılarına mütevazı bir karşılık olabilirse, kendimizi amacımıza ulaştığımızı addedeceğiz.

Evet, biz de inandığımız, gerçekleşmesi için mücadele ettiğimiz ütopyalara ve gerçekliklere sadık kalarak tarihe ezilenlerin, horlananların, itilmişlerin, sömürülenlerin, baldırı çıplakların, çapulcuların ve binlerce yıldır egemenlere mahkûm olarak durmadan katliamlardan geçirilenlerin, dilsizlerin, cümle kadın ve çocuklar ile gelecekleri karartılan gençlerin hak ettikleri adalete, eşitliğe, kardeşliğe, özgür-

lûge, dayanışmacılığa ve komünal yaşama kavuşarak, kendileri olacakları günlerin mutlaka öngörülebilir bir zaman diliminde yaşanacağı umuduyla yazmaya çalıştık.

Bu çalışma yayına 3 yıl önce verilerek basımı yapılmıştı. Ancak çalışmanın eksik ve yetersiz kalan yanları oldu; bunlar da doğası gereği eleştirildi. Örneğin; Êzidîlere dönük özel bir bölümün olmaması eleştiri konusu yapıldı. Benzer bir şekilde Doğu Kürdistan ve Güney Kürdistan bölümünün daha geniş tutulmasına dönük öneriler gelişti. Bir yönüyle bu eksikleri yeni basımla gidermeye çalışırken, benzer bir şekilde yetersiz ve yanlış anlaşılmalara yol açabilecek cümlelerin düzeltilmesi ise bir ihtiyaç olarak ortaya çıktı.

Umuyoruz ki yeni basımla birlikte geliştirilmiş olan eleştirilere bir nebze de olsa cevap verilmiştir.

Kasım Engin
1 Haziran 2017

TARİHİ CANLI YAŞAMAK

Kürdistan Tarihine ve Toplumuna Yaklaşım Üzerine Birkaç Söz

Günümüzde sosyal bilimciler, geleneğin toplumsal gücü üzerine oldukça ilginç tartışmalar yürütüyorlar. Geleneğin, insan zihniyet şekillenmesi üzerinde belirleyici etkide bulunduğu artık tartışma götürmez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkıyor. Kürt toplumsal şekillenmesini değerlendirirken, geleneğin tarihsel evrimini göz ardı etmek, bilinçleri muğlaklaştırmanın ötesinde bir anlam ifade etmiyor. Abdullah Öcalan'ın bu konuda yaptığı çözümlemeler oldukça çarpıcıdır: *“Gelenek neyse gelecek de odur, denilir. Temeli yanlış örülen bir toplum, gereken düzeltmeyi yerinde ve zamanında yapmazsa iç-eriğine göre bir yıkılışı yaşayacaktır. Doğru tanımlanamayan bir tarih ve toplum da, sürekli bir tehlike ve bunalım kaynağı olmaktan kurtulamayacaktır.”*

Denilebilir ki, toplumsal yaşamın zihniyet şekillenmesini Abdullah Öcalan kadar daha yalın çözümleyebilen başka bir önder ve düşünür yoktur. Bu konuda sosyologların, antropologların ve sosyal bilimcilerin ağırlıklı kısmının yaptığı çözümlemeler, toplumu köklerinden ve ana kaynağından koparmaktan başka bir anlam içermiyor. ‘*Sosyal bilimci*’ diye kendilerini tanımlayan ve ekol olarak kurumsallaştıran bu anlayış sahipleri, toplumsal dinamikleri her gün için için eritiyorlar. İktidarlaşan bilimin, toplumun başına ne büyük belalar açtığını Abdullah Öcalan, Savunmalarında oldukça geniş değerlendirmiş bulunuyor: **“Bu konuda yanlışlık belki bilimin tespitlerinde**

olmayabilir ancak yöntem ve tarzda çokça yanlışlığa düştüğü, tüm toplumsal dinamikleri yanlış yönlendirdiği de kuşku götürmez.” Bu bir gerçeklik olarak her gün karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda bilimin tespit ve uygulama yöntemlerini birbirinden ayırarak, ikisini birbirine karıştırmamak hayati önem taşımaktadır.

İçinde yaşadığımız bu çağda bilim, organik varlıklar gibi toplum-sallığın da gen yapılarından söz ediyor. Olgunun gelişim aşamalarını doğruya yakın olacak biçimde değerlendirmek, toplumsallığın günümüzde içinde bulunduğu ‘kaos’u anlamak ve buna çözüm bulmak açısından önemlidir. Bu anlamda Kürt toplumsal dokusunun doğru çözümlemesini yapmanın yolu, tarihi doğru çözümlemekten geçer. Abdullah Öcalan insan ve toplumsallığın evrimini ‘kök hücre’den alarak, toplumsal tarih ve sosyolojik çözümlemeye tabi tutmuş, bu konuya yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bizim bu noktada yapacağımız araştırma, Kürt toplumsal gerçekleşmesini bu bakış açısına göre incelemek olacaktır. Güncelden hareket ederek, Kürt’ün zihniyet formatını açıklamak fazla bir anlam ifade etmez. Kaldı ki bu yöntem, doğru çözümleri de bağrında taşımaz. Geleneğin gücüne sürekli vurgu yapılmasının altında bu durum yatıyor.

Bağlamı bu şekilde belirledikten sonra, Kürt’ü etnisite oluşumundan ele alıp değerlendirmek bir başlangıç noktası olabilir. **“Tarihsel olabildiğin kadarıyla gerçekle birliktesin”** derken Abdullah Öcalan, bugün bile zihniyetimize hükmeden Kürt’ün bu ilk oluşum halinin, hala daha gücünü ve tazeliğini büyük oranda koruduğunu belirtmek istiyor. O halde ilk oluşumumuzu canlı bir organizmanın ‘kök hücre’ sine benzetebiliriz. Anlam ve duygu dünyamızı ilk anlam damlasından alıp bugüne getirmek, büyük sonuçlar doğurabilir. Yani **‘Tarih, Şimdidir’** Ama bir farkla; tarihten süzülüp gelirken, yalan ve yanlış halkaları sökerek, yanlışları-kırılmaları, aldatılmaları da bir bir görerek!

Çünkü; tarihte canlı bir organizma gibi bu oluşum da, varlığını kesintisiz bir şekilde sürdürerek günümüze kadar süreklileşen bir seyir olarak izlemiştir. Zira tarih, bir kere olmuş-bitmiş bir olgu değildir. Tarih, tıpkı bir nehir gibi aktığı yatağa iz bırakmış, başka kaynaklardan beslenerek anlam dünyasının başaktörü olma rolünü oynamıştır. Tarihi salt kuru, kronolojik bilgilerle ele almak, hiyerar-

şik sistem zihniyetinin yaklaşımıdır. **“Öyle anlar olur ki, tarih bir kişilikte yaşanır, kişilik bir tarihte yaşar. Güncelliğin (şimdiki halin) tarih, tarihin şimdi olduğuna da ilke düzeyinde değer biçmekteyim. Yerel şimdiki hal, salt bir tekrar olarak, bir gelenek olarak tarihi tekrarlamaz. Halbuki ‘şimdi’ tarihtir, gelecektir.”** (Özgürlük Sosyolojisi, Abdullah Öcalan) Özcesi, bizim yaklaşımımız daha yaratıcı ve üretkendir. Tarihin belirleyici özüne önem vermek, bundan gereken sonuçları çıkarmak, tarihe yüklenen yanlış anlamları gidermek ve hak ettiği kutsal doğrultuya sokmak açısından önemlidir. *“Tarih, bir hal-kin hafızasıdır, tarihini bilmeyen bir halk hafızasını yitirmiş bir insana benzer”* ve *“Tarihsiz insan köksüz, geleceksiz ve belleksiz insandır”* derken herhalde bu gerçeklik kast edilmektedir.

Bugün karşımızda tüm görkemi ile olduğu kadar olanca yetmezliği ve yenilgileriyle bir tarih duruyor. Beğenelim ya da beğenmeyelim, sevelim ya da sevmeyelim, bir gerçeklik olarak bu olgu her gün kendini hissettiriyor. Peki, bu tarihten, kadim Kürt halkının payına düşen nedir? Bu tarih, Kürt boyutunda nasıl bir toplum ve birey gerçekliği yarattı? Ya da bu tarih, kimler tarafından ve hangi yöntemlerle kontrol altına alındı? Hiç kuşkusuz ki; bu sorulara verilecek doğru yanıtlar, karanlıkta kalan birçok noktayı aydınlatacaktır.

Bu çalışmada amacımız, Kürdistan tarihi ile birlikte Kürdistan’da yaşanmış ve yaşanan ulusal ihanet durumlarını da yazmaktır. Mura-dımız bu şekilde; PKK’nin ortaya çıkışı, dönemin koşulları ile toplumsal yok oluş eşiği ve son kırk yılda ayrıntılarıyla işleyeceğimiz, tarihle verilen amansız mücadele ve hesaplaşma kavgası sonucunda ulaşılan demokratik ulus düzeyini çok daha berrak bir şekilde aydınlatmaya çalışmaktır. Kürt Toplumsal Formu’nun daha iyi anlaşılması açısından yeri geldiğinde tarihe vurgular yapmamız ve gerektiğinde derinleştirmemiz, işlediğimiz konunun öneminden dolayıdır. Etnisitenin, yani doğal toplumun komünal değer yargılarının gerçekleşme diyalektiğini işlemekten çok, tarihsel-toplumsal koşulların Kürt zihniyeti üzerinde yaptığı etkiyi işlemek öncelikli hedefimizdir. Esas amacımız ise; Kürt’ün tarihini, direniş ve ihanet diyalektiğini iç içe işlemektir. Genelde Kürt Tarihi denildiğinde; *“Kendi kurdu bol olan halk”* ya da *“İhanetçisi çok olan halk”* yakıştırmaları çokça yapılır. Aslında bu söylemlerin derin sosyolojik anlamları vardır. Bu sosyo-

lojiyi çözmeden Kürt'ü çözmek neredeyse imkansız hale geliyor. Bunu da yapabilmek için hiç kuşku yok ki Kürdistan tarihinin derinliklerine dalmak kaçınılmaz olacaktır.

Peki, toplumsallığı yaratan, hem devletçi hem de demokratik uygarlığın en gelişkin formlarına beşiklik eden bu coğrafya ve toplum, nasıl oluyor da bu gibi geriliklerin esiri haline geliyor? Öyle basit, sıradan ve yüzeysel yaklaşımlarla bu zor ve derin çelişkinin çözülmesi mümkün görülmemektedir. Gelenegın gücüne bu kadar önem verilmesi bundandır. Gelenek bir anlamda, yaşama anlam katan kültürel dokunun kendisidir.

“Gelenekler geniş anlamıyla bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, inanç, yaşantı biçimi; daha geniş anlamıyla maddi olmayan kültürdür. Dar anlamda ise; kuşaklar boyunca bir toplumun önemli konulardaki görüşleridir. Gelenekler sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılırlar. Daha güçlü olarak toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynarlar. Genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde etkilidirler. Bireyin bağılı bulunduğu grubun ya da toplumun geleneklerine karşı çıkması, bu karşı çıkışın derecesine göre bireyin toplulukça aforozundan saldırıya uğramasına, hor görülmesinden alaya alınmasına kadar genişleyen tepki türlerinde biçimlenir. Yasa, geleneklere ve onlara aykırı davranışlar için verilecek olan cezaları bir ölçüye sokmaya çalışır. Gelenekler, genellikle yasalardan çok daha geniş bir alanı yönetirler.” (Sözlükler, Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi-SBA)

Uygarlığa yol açan, yön veren bu kültürel doku, köleliğe karşı doğal toplumun değer yargılarını savunmak için çok kutsal mücadeleler vermenin yanında, ihaneti dar bir düzeyde de olsa içselleştirmesi ciddi bir çelişki olarak varlığını hala korumaktadır.

İnsanda düşünselliğın başlamasından bu yana ihanet, en lanetli bir biçimde vicdanlarda, inançlarda ve yaklaşımlarda mahkûm edilmiştir. Dünyanın her toplumunda geçerli tek bir ortak kural vardır. O da; kendi özüne yapılan saldırının ihanet olarak kabul edilmesi ve en güçlü yaptırımlarla cezalandırılmasıdır.

O halde Kürt toplumunda yaşanan nasıl bir gerçekliktir ki, hainliğin günlük bir şekilde kanıksanır hale gelmesi şöyle dursun, bu kah-

redici düşkünlüğe rağmen yaprak bile kıpırdamıyor? Hatta tam tersi doğrultuda, hainlik statüsü içindeki bireyler, babayiğitlik yapmış gibi meydanlarda at koşturmaktan geri durmuyorlar. İleriki bölümlerde bunu ayrıntılarıyla açacağız ancak şimdiden birkaç örnek vermekte yarar görüyoruz. Harpagos, Astiyages'e ihanet edip, Med Krallığı'nı altın tepside Perslere sunduğunda o kadar soğukkanlıdır ki, tüyleri bile ürpermiyor. Hatta dediğimiz gibi tersine, Astiyages'e karşı sanki büyük bir marifet yapmışçasına ona, *"Bak dün kraldın, bugün kölesin"* diyebiliyor. Daha yakın tarihte ise onlarca yıl TC devletinin kurumlarında siyaset yapan ya da siyaset yaptığını düşünen bazı kişiliklerin nasıl birden bire Kürt kesildiklerini günlük olarak görebiliyoruz. Hatta bunun da ötesinde dağların doruklarında canları pahasına mücadele eden Kürt halkının evlatlarına çok rahat kızarmadan, bozarmadan saldırabiliyorlar. Bu kez tersten bir örnekle, onlarca yıl Özgürlük Mücadelesi içerisinde yer alan çok sayıda kişi, dağları terk etmenin de ötesinde, indikleri yerlerde işbirlikçi ve TC devletiyle el ele Özgürlük Mücadelesi'ne saldırabiliyorlar. Kimisi daha ileri giderek, kontra çalışmalarına katılıyor. Bu çelişkiler çözülmeyen, Kürt'ü çözmek imkansız; Kürt'ü de çözmeden, bu tarihi çözmek imkansız hale geliyor.

Önemli diğer bir husus da, Kürt'ün tarihinde mücadele yöntemlerini incelemek olacaktır. Çünkü; tarihin derinliklerinden akıp gelen mücadele kültürü ya da savaş kültürü, güncelliği de yoğun bir şekilde etkiliyor. Savaş tarihçisi James Keegan, halkların kültürünün, onların savaş ya da mücadele kültürlerini birebir etkilediğini söylüyor. Aslında Abdullah Öcalan'ın **"Toplumların da organik varlıklar gibi gen yapılanmaları vardır"** derken, kastettiği bu gerçekliktir. Atadan kalma mücadele, savunma ya da kavga kültürü bugün de Kürt'ün savaş kültüründe görülüyor. Yani başımızda yıllardır süren pêşmergeciliği, tarihin en geri safhalarında görmemek mümkün mü? Dışarıdan gelen bir saldırı gücüne yamanmak için ya da komşusunun arazisine-merasına konmak isteyen aşiretler misali, işgalcinin yanına geçerek, ona yol-yöntem göstererek, kendi halkına, kanına ve kapı komşusuna, düşmanı ile birlikte saldırmak ne kadar da benziyor bugüne! Yine düşmanın yanına geçerek silahlı koruculuk yapan onlarca aşiretten söz etmeden de geçemiyor insan. Bu durum hiç de yabancı gelmiyor

belleklere. Günlük olarak Kürt formu içinde basit çıkarlar uğruna yapılan kavgalardan ise hiç söz etmiyoruz bile.

Bugünü anlamak için tarihin derslerle dolu sayfalarına inmek, Kürdistan tarihinin baş aşağı gidişine müdahale etmek ve yine bu tarihi tekrar rayına oturtmak açısından önemlidir. Abdullah Öcalan, bireyin kendini tanıma ve çözme yöntemlerine ulaşmasına büyük önem veriyor. Bireyde açığa çıkan potansiyel, eğer doğru ve tutarlı temelde kullanılırsa tüm bir toplumu etkileyebilecek güce sahiptir. **“Hiçbir zaman özgürlük ideolojileri ve projeleri bir anda toplumsal yapının beyinde yeşermez. Önce bireyde başlar, sonra toplumda anlam kazanır.”** Öcalan bu durumu şöyle çözümlüyor: **“Kendini bilme, tüm bilmelerin temelidir; kendini bilmeden edinilecek tüm diğer bilmeler bir saplantı olmaktan öteye gitmeyecektir. Bu nedenle de insan toplumunda kendini bilmeden ortaya çıkan tüm kurum ve davranışların, sapkın-çarpık bir role bürünmesi kaçınılmazdır.”**

Bu ilkenin Kürt toplumunda, PKK'nin çıkışına kadar anlam bulduğu söylenemez. Kendi rengini taşıyan ve tarihte oynadığı role uygun bir ideolojik örgüyü geliştirememenin payı bunda büyüktür. Yerel oluşumları -aşiretleri- üst bir oluşumda toparlamamak, bu durumun en büyük etkenlerindendir. Yerelde çakılıp kalındığı için ya da dünya kendi yereliyle sınırlı görüldüğü için genele karşı sorumluluk duygusu güdük kalmıştır. Bir başka deyişle, genel halk kültürüyle buluşma zayıf kalmıştır. Bu sonuç, Kürt toplumunun mücadeleye yaklaşımını da çok çarpıcı bir biçimde etkilemiştir. Bu anlamda bu kişiliğin Kürt özgürlük mücadeleleri içindeki duruşunu incelemek büyük önem taşıyacaktır.

Şu husus anlaşılmak durumundadır: Bu tip Kürt, sonradan görme paşa misali, paşa olduktan hemen sonra ilk olarak babasının kellesini uçurmayı esas alacaktır. Ya da bu tip Kürt bireyi, tarihte de çokça görüldüğü gibi iktidarı ele geçirdiği an, gözü dönmüş kurt misali hemen saldırganlaşacaktır. Peki, bu tip nasıl oluyor da çok korkunç bir şekilde kendi karşısına dönüşüyor? Önemle üzerinde durmamız gereken temel hususlardan bazıları da bunlar olacaktır.

“Bilinir halklar tarihlerinde kendilerini ifade edecek önemli tarihi süreçleri gururla anarlar. Halkların kahramanlık çağlarında atalarınca gösterilen yiğitlikler unutulmaz. Aksine birer efsane olarak her

yıl belli günlerde ya da etkinliklerde anılırlar. Bu tür kişiliklerin isimlerinin toplumda en çok rastlanılan isim olmaları tesadüfi değildir. Halk kendisini bugüne taşımış, tarihe damgasını vurmuş eylem ya da eylemcilere şükranını bu şekilde bildirir. Gençlik bu hikayelerle büyütülür. Şekillenme bu mitlerle at başı gider. Ancak Kürtlerde başka bir efsane de vardır. O da Kürt'ün başkasının iyi bir askeri olduğu gerçeği.” Biz bunu birçok kahramanlık hikayelerinden biliriz. En barizi Rûstemê Zal’dır. Yine ‘İslam’ın kılıcı’ olan birçok Kürt komutanını da sayabiliriz. Sallahaddin Eyyubi buna iyi bir örnektir.

Sonuç itibariyle; Kürt’ün başkasının iyi bir askeri olduğu gerçeği de, bir Kürt şekillenmesi belleklere yerleşmiştir. Bunu Kürtlerin ortak ruhunu şekillendiren öykülerde bulmak zor değildir. Ve sanki bu normal bir durummuş gibi kanıksanır hale gelmiştir. Bulunulan yerlerde birilerinin en önde kılıcı olmak, alışkanlık yaratan bir motif olarak zihinlere kazınmıştır. Örneğin; Fars ordusu içerisinde kralın özel muhafız gücü olan ‘Ölümsüzler’ birliğinin içinde yer almak ile uyutulan Kürt halkından çok şey alınıp götürüldüğü açıktır. Osmanlılarda vurucu güç olmak da çok şey götürdü. En son TC ordusunda iyi bir nişancı olarak hep önde yer almanın da çok şey götürdüğü açıktır. Bu bir ‘kader’ olarak kabul edildi ve günümüze kadar süregeldi. Kürtler öyle görünüyor ki, bu durumu yeterince sorgulamadılar, sorgulayamadılar.

Sonradan göreceğimiz işbirlikçi karakter, belki de buna pek izin vermedi. El vermemek, bir nevi kader olarak da değerlendirmelere götürebilir. Kanıksanır hale gelmenin, kader olarak kabul edip ona teslim olmaktan başka bir anlamı ifade etmediği de ayrıca acı bir gerçektir. Halbuki olup biteni sorgulamak, var olan negatif durumu aşmak için vazgeçilmez bir yoldur. Büyük bir eylemdir. Bu hususta aşiret olgusunu değerlendirmek yerinde olacaktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki; büyük Kürt çelişkisi olan aşiretçilik, Kürt toplumunun tarihi süreç içerisinde ortadan kalkmasını engellemiştir. Fakat aynı aşiret yapısı, Kürt toplumunun gerek birlik olmasını gerekse de Ortadoğu’da bir ‘devlet-güç’ olmasını da engellemiştir. Yani bir yandan varlığını korumuş, diğer yandan da ayak bağı olmuştur. Bu Kürt paradoksunun iyi anlaşılması gerekiyor. Aşiret kavgaları, kan davaları, bir diğer aşirete karşı güçlenmek için iş-

galci güçlerden yardım ve destek almak, yani dolayısıyla egemenlik altına girmek gibi birçok aşiretsel davranış, Kürtlerde ihanet olgusundan ne anlaşıldığını da sorgular hale getiriyor. **“Aşiretler kabile topluluklarının bir nevi federasyonu olarak daha da önem taşımışlardır. Varlıklarını büyük oranda köleci uygarlıkların saldırıları karşısında kazanmışlardır. Yok olmamak için birleşme ve direnme ihtiyacı aşiret örgütlenmesini doğurmuştur.”** Ancak, **“Dağdaki köy ve komlar ne kadar özgürlük alanları olmuşa, kentler de o kadar yabancılaşıma, işbirlikçi olma, köleleşme ve asimilasyona uğrama alanları olmuştur. Köy-kent ayrımı, bu temelde toplumu da derinden etkilemekte ve ayırmaktadır. Bu temel ayrışma gelecekte de Kürtlerin temel ayrımı olarak kalacak ve günümüze kadar varlığını sürdüren bir sosyal ayrışmadır. Dağdaki özgürlükçü Kurmanc ve kentteki etnik işbirlikçi ve aristokrat kesim Kürt etnisitesinin halk-egemen ikiliğini oluşturacaktır.”** Yine, Abdullah Öcalan, **“Kürt etnisitesi ne kadar özgürse aristokrasisi o kadar silik ve işbirlikçidir. Bu temelde sınıflaşma çarpık ve soy inkarcılığıyla iç içedir. Bir Grek, Roma, Pers aristokrat sınıfı Kürt toplumunda öne çıkamamaktadır. Daha çok hakim aristokrasilerin içinde, onlara özenerek şekillenmektedir. Kraldan çok kralcı nitelemesi Kürt işbirlikçiliği için kullanılabilir. Bir Roma aristokrasisi, hatta Sümer, Mısır benzeri bir devlet sınıfı doğsaydı, şüphesiz Kürdistan’daki toplumsal gelişme farklı olurdu. Kürtlerdeki aristokrasi ayrışması bir sınıf olma özelliğinden çok işbirlikçi karakterde bir gelişmedir”** demektedir.

İhanet olgusu, Kürt toplumunun tarihinde çok da istendiği ve tercih edildiği için değil; toplumsal oluşumundan kaynaklı olarak, bir nevi kendi iç örgütlenmeleriyle bağlantılı bir şekilde, tabii bir gelişme trendi olarak yaşanmıştır. İhanet bir seçme ya da intihap sorunu olmayınca, kendine karşı duruş, yani ihanet etmek de çok zor olmamıştır. Sınıf mücadelelerinde çokça görüldüğü gibi ihanet etmek, öyle sanıldığı gibi çok planlı başlayan bir süreç değildir. Tersine bireyin karakteri ve özellikleri, bireyi adım adım doğduğu uygarlık özelliklerine çeker. Bir kez bu uygarlık kirlerine bulaşmaya görsün, peşinden gidecek olan, kendi davasından hızla uzaklaşmaktır. Çoğu zaman bu durumu yaşayan bireyler, yaşadıkları ihanet durumunun farkında bile değillerdir.

Kürt halkının çıkarlarını savunan, onun saflarında yer alan bir kişinin bir diğer gün düşman saflarında olması hep şaşkınlıkla karşılanmıştır. Ancak sürekli olarak, bunun sebebinin anlaşılmadığı da belirtilmiştir. İşte tam da bunun baş sebebi; geri aşiret formu, kabile, aile yapılanması ve bağlarıdır. Çok sayıda aşiret ve kabilenin olması, dış istila ve coğrafik yapının etkili rolü ile birleşince birlik sağlanamamıştır. *“Çok ve çeşitli kabile ve boyların bulunduğu ülkelerde güçlü, sağlam devlete az rastlanır”* der İbn-i Haldun, Mukaddime kitabında. Nedeni açıktır, Abdullah Öcalan’ın belirttiği gibi, **“Kabilelerin komünallığe yakın bir yaşamı vardır. Kabile ahlaki ve politik toplumun en güçlü yaşandığı toplum biçimlenişidir. Kabilelerin her zaman klasik uygarlıkların amansız düşmanları olarak görülmeleri, ahlaki ve politik toplum özellikleriyle bağlantılıdır. Ayrıca fethedilip denetim altına alınmaları mümkün değildi; ya yok olurlar ya da özgür kalırlardı. Fakat zamanla yozlaştıkları görülmüştür. İşbirlikçilik yapanlar aile içinde olduğu gibi kabile içinde de hep olumsuz rol oynamışlardır.”**

‘Kaderci’ bakış açısına sahip insan, her zaman kendini yenende bir üstünlük bulduğuna, dolayısıyla ona boyun eğmesi gerektiğine inanır. Ya da ona boyun eğmenin, onun doğal yengisinden ileri geldiğini ve onda üstün bir yetkinlik bulunduğu yolundaki yanlışla kapıldığı için buna inanır. Düşünce ve inancını bu yanlışla bağlayınca, artık yenenin tüm yol ve yöntemlerini benimser. Ona uymaya çalışır. Başkalarına boyun eğme huyu olarak ele alabileceğimiz bu aşağılık kabullenme, Kürt aşiret yapılanmasının karakteristik bir özelliğidir. İç kapanma, dar aile, kabile ve aşiret sınırları içinde büzülme, dış baskıya boyun eğme durumları yaşanınca, iç çatışmalarla kendini deşarj etmeye çalışmıştır. Aşağılık duygusu ve boyun eğme, milli duyguların gelişmemesini de beraberinde getirmiştir. Sadece bu da değil. Bir taraftan içe dönük bir karakter gelişirken, sıkışmışlıktan kaynaklı olarak bu kez bu duruma düşürülen birey, içerisinde yer aldığı topluma karşı agresifleşerek yaşamını sürdürecektir. Kürt’ün çoğu zaman sekter, dar, asabi ve en küçük tahrik karşısında yumruklarını sıkması başka nasıl izah edilebilir ki? Çokça söylendiği gibi *‘tez canlı insanlarız’* ifadesi, bu travmatik duruma yeterli bir cevap olamaz. Tam aksine, birey ve toplumda yaşanan söz konusu bu ruhsal sıkı-

şıklık, bir nevi bu türden bir asabiyetle, duygusallıkla ve tepkisellikle kendisine bir savunma mekanizması yaratarak korumaya alıyor.

Bulduğu psikanaliz yöntemiyle, bireyin ve toplumların sosyolojik gelişim seyirleri içerisinde ruhsal ve duygusal çözümlemelerini yapan Avusturyalı psikanalist Sigmund Freud, iktidar-despotizm ve her türden baskıcı egemenlik türlerinin altında yatan ailesel baba figürüne ilişkin çarpıcı örnekler vermektedir.

Örneğin; ailede otoriter zorbacı bir baba vardır. Bu ailede kadın, kız, bir de erkek çocuk bulunuyor. Baba herkesi ezmektedir, bastırmaktadır. Öncelikle erkek çocuk ciddi rahatsızlık belirtir. Kız kardeşi ile durumun çekilmezliğini tartışır. Kız kardeş de aynı düşüncededir. Babayı vurmayı yani öldürmeyi kararlaştırırlar ancak güçlerinin yetmeyeceğini anladıklarında annelerinin de ezildiğini, ona söylemenin olumlu olacağı kanaatine vardktan sonra annelerine de meseleyi açarlar. Anne de kocasından çok rahatsızdır. Ortak karar alarak baba gece yarısı yataarken öldürülür. Kim evin reisi olacak konusu gündeme gelince, ataerki sistemde evin genç erkeği yani evin erili, evin reisi olarak belirlenecektir. Ancak yaşanacak tablo eskisinden daha zorbaca bir despotizmdir. Yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardır. Yaşanan şudur: Bilinçaltından babanın otoritesine hayran olan çocuk, bu otoritesini uygulama zemini bulamadığı için babaya tepkilenir. Bu o düzeyde bir tepkidir ki, katledecek bir nefrete kadar bu varır. Ancak bilinçaltındaki bu hayranlık yetkiyi ele geçirince, babadan daha pervasızca bir otorite ve yetki kullanımına dönüşür. Nedeni ise; babanın bir gerçek ve orijinalite iken oğlununki daha çiğ ve kopya olmasıdır. Bu da daha amansız bir pervasızlığı beraberinde getirir. Bu sonuç, akıllara aynı M. Bakunin'in dediği, *“En demokrat adamın başına iktidar tacını giydirin, yirmi dört saat içinde en alçak bir diktatör olacaktır”* sözünü getiriyor.

Aynı şekilde Freud'un, 'Musa' adlı kitabında, Yahudi kavminin önceleri nasıl Musa'ya bağlandığını, sonradan onu nasıl katlettiklerini ve yine aynı eksende daha sonra, onu nasıl kutsallaştırarak kendilerini affettirmenin yolu olarak da yüceleştirdiklerini çok çarpıcı bir biçimde anlatır. Musa Olayı'nı aydınlatırken, psikanaliz yöntemiyle toplumdaki bireylerin nasıl ikili karakter taşıdıklarını da ispatlamaya çalışır.

Abdullah Öcalan da benzer vakaları çözümlerken, Özgürlük Mücadelesi içerisinde komünal yaşamı despotça tavırlarıyla bozan kişilikleri ‘ev içindeki devletçik’ ya da ‘imparator maketi’ biçiminde tanımlayarak çözümleyip bu olguyu aydınlatmaktadır.

Bilindiği üzere, insanlığın evriminde kan bağına dayalı ortak bir anadan gelen soy ya da gens olarak da adlandırılan tarihin ilk kolektif birimleri olan bu örgütlenme biçimi, klan ve kabile örgütlenmelerinin de temelini oluşturur. Kabile bir kaç gensin birleşmesinden meydana gelen, birbiriyle kan bağı ile bağlı olan topluluktur. Klanı ise Abdullah Öcalan, toplumsal doğa bağlamında oluşum-dil-ahlak kavramları temelinde nasıl belirleyici bir kolektif birim olduğunu şu şekilde dile getirir: **“Toplumsal doğa yaşamının yüzde 98’ine yakınının klan toplumu dediğimiz 25-30 kişilik birimler halinde süregeldiğini bilmekteyiz. Klanı toplumun kök hücresi olarak tanımlayabiliriz. Klan toplumu süreç içinde oluşan aile, kabile, aşiret, kavim ve ulus toplumunun tümünde hücre farklılaşmasına benzer biçimde yaşamını halen sürdürmektedir. İster işaret dili ister simgesel dil halinde bulunsun, temel toplumsal doğa tanımımıza göre klan; ahlaki ve politik bir toplumdur. Elbette klanda var olan ahlak ve politika çok basittir ama önemli olan var olmasıdır. Basitlik, önemi ortadan kaldırmaz, tersine önemin önemini kanıtlar. Hatta denilebilir ki; ahlak en güçlü ifadesini klan toplumunda yaşar. Adeta içgüdünün ifadesi rolündedir. Ahlaka göre yaşamak varoluşun olmazsa olmaz koşuludur. Ahlakını yitiren klan dağılmış, dağıtılmış veya yok edilmiş klandır. Ahlakın basit kurallarla ifade edilmesi ancak yaşamsallığına yorumlanabilir.”**

Kabilenin ise daha çok ekonomik bir temeli vardır. Kabile, üretim ve geçim zorluklarından ortaya çıkmıştır. Kolektif çalışma ve üretim araçlarında sosyal mülkiyete sahip olan kabilenin, bir diğer işlevi de savunmadır. Bu örgütlenmeler insanlığın doğal gelişiminin bir sonucu olarak, binlerce yılı bulan bir gelişim sürecinin sonucudur. Abdullah Öcalan daha somut olarak kabile için, **“Üretim ve savunma için gerekli toplumsal birlik, sadece kan bağına dayanmaz. Çekirdek toplumdur. Komünaldır”** der. Aşiretler ise birçok kabilenin ortaklaşmasından ve birleşmesinden oluşan ve bir

soydan yani babadan geldiğine inanılan, kandaşlığa ve hısımlığa dayanan yerleşik ve göçebe topluluklardır. Aynı dili konuşur, aynı geleneklere veya ortak kültür vasıflarına sahiptirler.

Dış güçlere karşı duyulan tepki sonucunda aşiretin yaşayabilmesi için kendi içindeki kaçınılmaz birlik ihtiyacı, kan bağının güçlendiriciliği ile birleşince, kendi içinde ciddi bir ayrışmayı da engellemiştir. Yani aşiret içi çelişkiler, dış nedenlerden dolayı gelişmemiş ve giderek gecikmiştir. İç çelişkileri belirginleşmeyen bu toplumsal organizasyonlar, ileriye doğru evrilemediler. Bu da yukarıda izah edildiği gibi içe büzülmeye neden olan diğer bir faktör olmuştur. Ezene karşı ezilen, sömürüye karşı sömürülen bilinci oluşmamış olup her aşiret üyesi aşiretinin şeceresiyle övünür hale gelmiştir. Sonuç olarak, üyeler aşiret reisine daha çok bağlanarak toplumsal bir kütle haline gelmiştir.

Güncel bir örnek vermek gerekirse; bir Türkiye cumhurbaşkanı kendisine, daha doğrusu şeceresine yapılan bir hakareten dolayı nasıl da hemen şeceresini ta 1000 yıl geriye götürebiliyor! Bu aşiretinden-ailesinden duyulan gurur kaynağıdır. Toplumsal gelişim ufku geniş olmayınca, öne çıkan ve gururu okşayarak bireysel bir tatmin sağlayan aile-aşiret şeceresidir. Özcesi aşiret kültürüdür. Burada travmatik bir hal alan durum, tarihin bu aşamasında zihinsel ve ruhsal olarak dogmatik bir şekilde takılıp kalınmasıdır.

Halbuki tarihte çok ileri düzeyde bir rol oynamış olan aşiret yapıları, süreçle birlikte uygarlık ilişkileri ve saldırılarıyla eritilerek, yukarıda dile getirilen bir duruma getirilebilmişlerdir. Abdullah Öcalan, **“Aşirette ortak zihniyet ve örgütsel birlik esastır. Uzun bir tarihsel geçmişi ve kültürü beraberlerinde taşırlar. Ulus kültürlerinin ana kaynağı durumundadır. Üretime katkıları da küçümsenemez. Kolektif toplumsal yapıları karşılıklı yardımlaşmayı esas kılar. Aşiret ve kabile topluluklarında komünal ruh güçlüdür. Ulusal karakterin yapıcı unsurlarındandır”** derken dile getirmek istediği, tarihte aşiretin oynadığı rol olmaktadır.

Aşireti tanımlamaya çalışmışken, kısaca tarihte yaşanmış olan konfederasyonlara ve etnisite olgusuna da değinmek gerekir.

Konfederasyonu en geniş manada şu şekilde tanımlayabiliriz: *“Farklı nitelikteki ikiden çok yapının bir araya gelmesi ile oluşan*

çoklu siyasal yapıdır. Bir araya gelen her bir ünite bağımsızdır. Bu bağımsız ünitelerin ortak amaçlar için ve gönüllü anlaşmalara dayanarak bir araya gelmesi ile oluşan yapılanmaya konfederasyon denilmektedir. Burada tek bir üniteden bahsedilemeyeceği gibi nitelikte ikiye aşmayan üniteleşme de söz konusu değildir. Artık çoklu yapı söz konusudur. Bir araya geliş tüzel kimliklerin kaybolmasını doğurmaz.” Söz konusu aşiret konfederasyonu ya da konfederasyonları olunca birçok aşiretin bir araya gelmesini, öncelikli olarak dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı savunma amaçlı, geniş kabile ve aşiret yapılarının bir araya gelmesi olarak da tanımlamak mümkündür.

Etnisite ise sosyoloji sözlüklerinde şu şekilde tanımlanır: *“Tarımsal devrim etnisite için varlık koşuludur. Bu devrim olmadan klan aşılabilir. Klan toplumu ise geniş aileyi aşmaz. Bu yüzden geniş bir dil oluşturamazlar. Dilin gelişimi, üretimi, üretimin gelişimi toplumsallığı geliştirir. Etnisite; tarım devrimini yaparak yerleşik köy yaşamına geçmiş, toplumsallığı bir üst aşamaya sıçratmış, dil ve kültür birliğini oluşturan kabilelerin bir araya gelmesinden oluşur.”*

Kürdistan tarihinde ihanet ve kahramanlıkları ele alırken, toplumsal tarihin ve gerçek sosyal bilimin ulaştığı kavramsal ve kuramsal düzeyi dikkate alarak, kırk yıllık destansı Özgürlük Mücadelesi pratiği özgülünde yeni bir paradigma ortaya koyan Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan’ın düşünsel ufkuna bağlı kalmaya çalıştık. Büyük Alman şairi ve filozofu Goethe’nin deyişiyle söyleyecek olursak, **“Üç bin yıllık geçmişinin hesabını yapmayan insan, gündelik (günü birlik) yaşayan insandır.”** O halde gününbirlik olmamak için üç bin yıllık tarihin çok ötesine geçerek, kendi köklerimizi o tarihlerde arayıp bulmak önemli bir yurtseverlik görevi ve insan olma duruşu olacaktır. Eğer tarihi, *“İnsanın kendisini tanıması ve kendini bilmesi için”* olduğunu söylüyorsak, tarih bilincinden yoksunluğu ise, R.G. Collingwood’un deyişiyle, *“İnsanlar ve toplumlar işaretlenmemiş bir zaman denizi içinde yalpalayıp durmak zorunda kalırlar”* bilinciyle, tarihi hem canlı hem de coşkulu bir şekilde yaşamamız gerekmektedir.

Foto 1 Kürdistan haritası

Kürdistan'ın Toplumsal ve Coğrafik Koşulları

Kürt toplumu üzerine sosyolojik tartışma yürütürken, Kürdistan coğrafyası ele alınmak zorundadır. Aksi durumda bir sonuca varılamaz. **‘Coğrafya, tarihin çerçevesidir’** şeklindeki sosyal bilimin veciz belirlemesinden de hareketle, Kürdistan coğrafyasını da çalışmamızda belirleyici bir objektif faktör olarak esas alacağız.

Kürdistan coğrafyasının önemi çoğu yerde vurgulanır ama hemen şu soru da peşi sıra akla gelir, “*Kürdistan dışında da önemli coğrafyalar var ama onlar özgürdür. Kuşkusuz Kürdistan dışında önemli yol güzergahları, zengin doğal kaynaklar vardır. Coğrafi etken tek başına Kürt parçalanmışlığını ifade etmez. Ama Kürt coğrafyasının önemli bir kara parçasında olduğu ve çok zengin doğal kaynaklara sahip olduğu; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının geçiş yolunda olduğu, herkesin üzerinde anlaşıldığı da bir gerçektir. Bu coğrafya üzerinde bir tek otoritenin hakim olması çoğu gücün işine gelmez. Bu nedenledir ki, coğrafi faktör Kürdistan’da çok önemlidir. Tarih boyunca Kürdistan’a egemen olmuş güçler, merkezlerini Kürdistan’da kurmamışlardır. Kuranların da hükümranlılığı uzun sürmemiştir. Yö-*

netmek ama uzaktan yönetmek ve bilerek yönetmek çok akıllıca bir politika olarak tarih sahnesine çıkmıştır...”

Ayrıca, “Kürdistan coğrafyasının ulaşılmazlığı, Kürt aşiretlerinin çetin direnişi çevre imparatorluklar için doğal bir sınır oluşturmuştur. Parçalı yapıyı derinleştirmek, birbirine karşı savaştırmak coğrafi faktörün bir sonucu olarak da gelişmiştir. Kendi yapılarının yarattığı yapılanma kadar dışarıdan da bölünmüşlerdir. Kendi içlerinde birbirlerini etkilerken, kendilerini çevreleyen devletlerden de etkilenmişlerdir.” (Kürdistan’da Aşiret Olgusu)

Adeta Kürtlerin bir talihsizliği olarak bu bağlamda karşımıza çıkan ‘dünyanın merkezine’ ev sahipliği yapma olgusu; parçalanmışlığın, içe dönmenin ve ihanetin batağına girmenin de adı oluyor. Dünyayı yönetmek isteyen her güç, Kürdistan’ı denetime alması gerektiğinin farkına varmıştır. Bu, Kürtlerin dışında gelişen, yurt edindikleri coğrafyanın karakteristik özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Sümerler, Aryen kültüründen etkilenerek Mezopotamya’nın güney derinliklerinde medeniyetlerini kurarken, yanı başlarında bulunan iş-gücüne de ihtiyaç duyarlar. Kürdistan’da doğal zenginlik kaynaklarının olması, bol maden kaynakları ve açılım sahası olarak stratejik konumu, tüm güçlerin iştahını kabartmıştır. Asurlar ise gelişen bir askeri güç olarak, silahlarının yapımı için gerekli olan demir madeni için Mitanni topraklarına adeta her gün ‘tecavüz etmekten’ geri durmamışlardır.

Persler, Yunanlılara savaş ilan edip onlara doğru yol alırken, Kürdistan’dan geçerler. Ardından İskender de Hindistan’a uzanabilmek için Kürdistan toprakları üzerinden geçmiştir. Üstüne bu topraklarda 200 yıl boyunca kalan Helenler eklendiğinde, nasıl bir işgal ve istila tarihi yaşandığı daha iyi anlaşılmaktadır. Eksik olan İskitlerdir; onlar da Ktesiphone’ye ve o ünlü Babil’in zenginliklerine ulaşabilmek için buradan geçmek isterler. Sonuç; Kürdistan’ın tam anlamıyla kavgâ arenasına dönüşmesidir. Romalılar, Sasanilere karşı tüm savaşlarını Kürdistan’da verirler. Tersî de aynı şekilde doğrudur. Bu istilacı güçlere ayrıca Partlar da eklenebilir. MS VII. yy’a gelindiğinde İslamiyet açılım yapabilmek için Kürdistan’ı boydan boya işgal eder. Kuzeye İslamiyet’i yaymak için poligon sahası yine Kürdistan’dır. Tabii ki Haçlı Seferleri ve daha sonra Moğolların Mısır’ı ele geçirmek için

Kürdistan'ı bir çekirge sürüsü gibi geçip gitmeleri de cabası! Ardından sadece toz duman ve yakılmış şehirler bırakarak! Peşi sıra Osmanlılarla Safevilerin savaşları ve derken günümüze kadar bu işgal devam eder. Modern Çağ'ın emperyal güçleri ise petrol ve su gibi temel doğal kaynaklarını paylaşmak için son yüzyıl boyunca Kürdistan'ı sömürmektedirler. En son halka şimdilik Ortadoğu'nun işgal edilmesi olarak görünürken, gelecekte de eksilmeyecek savaşlar Kürtleri bekliyor. Gelecekte Ortadoğu'da su ihtiyacı dikkate alındığında, yirmi-otuz yıl sonra Kürdistan yine gündemden düşmeyeceğe benziyor.

Şimdilerde, bir '*Kürt İsrail*'i'nin oluşturulma planları bu amaçlarla bağlantılı olsa gerek. Yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı, Kürdistan hep işgalin ve savaşın alanı olmuştur. Kürtler istediği için değil, Kürdistan dünyanın cennet mekanı olduğu için de değil! Kürdistan, kutsal kitapların deyiimiyle "*İki nehir arasında, yeryüzündeki cennet*" olsa da, işgalin gerekçesi bunlar değildir. İşgal ve istilanın temel nedeni; Kürdistan'ın dünyanın en jeo-stratejik alanlarının başında gelmesinden kaynaklıdır. Ayrıca Kürdistan, tarihin ilk yerleşim alanı olmasından dolayı bu ülke, emperyal güçler için hep çekim merkezi olmaktadır.

Tekrar konumuza dönersek; Kürdistan'ın yayıldığı coğrafya onun sosyo-kültürel yapısını da etkilemektedir. Kürtlerin tarihi akış içerisinde, esasta konar ve göçer aşiretler biçiminde yaşamlarını idame ettiklerini belirtmiştik. Aşiretlerin göçebelik ve hayvancılık gibi temel yaşam tarzları ve uğraşları, bölünmüşlük nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçebelik ve hayvancılıkla uğraşma, kırlarda yaşayanların aynı zamanda var olma nedenidir. Çünkü; besleyeceği ve bununla kendisini yaşatacağı hayvanlarıyla kendi yaşamını garantiye aldığı anda, bir nevi rahatlığa kavuşmuş olacaktır. Ve ne kadar çok hayvan besleyebilirlerse o kadar kendilerini bolluğa kavuşmuş sayacaklardır. Bunun içindir ki, yaşamın en sert ve çetin olanı, yaşamın en yumuşağına tercih edilir. Yani önce yaşam, sonra rahatlık gelir. Burada 'yaşam savaşı' belirleyici temel faktördür. Dedğimiz gibi daha iyi yaşayabilmek için daha fazla hayvan, daha fazla hayvanı besleyebilmek için daha fazla mera, yani '*merg*' gerekir. Bu kendi başına bir kavga gerekçesidir.

Çünkü genel yaşam form konar-göçerliktir. İhtiyaçlar benzerdir. Bunun içindir ki, -uygarlık değerleriyle buluştuktan sonra- karşılıklı birbirini güçlendirme değil, komşuyu zayıflatarak daha fazla mera

elde etmenin yolu hep aranmıştır. Bu temel yaklaşım ve zihniyet yapılanması, dışarıdan gelip işgal ve istila etmek isteyenlere karşı direnişi değil, tersine uzlaşmayı hatta onunla komşu aşiretler karşı işbirliği yapmayı getirmiştir. Özcesi; aşiretler bu istilacılarla uzlaşmış ve onlara yardımcı olmuşlardır. Kürt ihanetinin çekememezliği, parçalanmışlığı ve tabii ki işgalcilerle ortaklaşmanın ve yanına geçerek, kendi benzerine saldırmanın ya da saldırılar yaşanırken sessiz kalmanın maddi temellerini burada görmek yanlış olmaz.

Belki de coğrafik konumlanıştan kaynaklı Kürdistan'ın sürekli işgal ve istilalara maruz kaldığını dikkate aldığımızda, yaşanacak olan sürgit bir ihanettir. Bu öyle bir ihanettir ki, çoğu zaman bu onursuz duruşun içerisine giren bile bunun farkında değildir. Ne de olsa, kendi aşireti korunmuştur! Ne de olsa, kendileri yaşayabilme zeminini bulmuşlardır! Bu öyle bir trajedidir ki, birileri işgalcilere dayanarak kendisi için yaşamın kapısını aralarken, diğerleri de ülkenin en ücra köşelerine çekilerek neredeyse bilinen '*medeniyetin*' dışına çıkmışlardır! Bu stratejik konumlanış, onunla bağlantılı olarak oldukça sert bir coğrafyada yayılmış olmak ve söz konusu aşiret özellikleri, sürekli olarak birleşmeleri ve merkezileşmeyi engellemiştir. '*Kürt çıkmazı ve kapısı*' tekrarlanmış, adeta bir yaşam tarzı haline gelen aşiret didişmeleri, çekememezlikleri işgal ve istilacıların akınlarıyla birleşince, Kürt'ün o meşhur yaranmacı, işbirlikçi tutumu belirginlik kazanmıştır. Çokça bahsedilen '*Kürt teşisi*' olgusu bu olmalıdır herhalde!

Bu ise hiç durmadan sıfırdan başlamaktır. Böylesine uğursuz bir rolü oynarlarken, kendilerinin de daha özgür ve serbest yaşayacakları ve tabii ki daha da kuvvetlenerek çıkacaklarını düşünmeleri, büyük bir naiflik ve dar kafalılık olmuştur. Elbette Kürdistan tarihinde çokça görülen, dağların en sert ve ulaşılmaz yerlerine göçüp yaşam alanları kurup, inşa ettikleri de görülmüştür. Ve bu davranışları küçümsemek gerektiği açıktır. Bunun özgür yaşam arayışının yanı sıra, kendi başlarına ve boyunduruktan uzak yaşam arayışı olduğu da muhakkaktır. Kürdistan'da asıl görülen davranış bu olmuştur. Kürtlük eğer bu kadar işgal ve istilaya karşı direnerek bugünlere gelebilmiş ise bunun bir nedeni de bu özgürce yaşama arayışının varlığı olduğu su götürmez bir gerçektir. Ne var ki bir tarafta böyle görkemli direnişler varken, diğer tarafta ise en küçük kırıntılar için bu halkın sözde ege-

menleri dış güçlerden medet ummayı bir yaşam biçimi haline getirmişlerdir. Ve bunu yaparken de insanı onursuzlaştıracak birçok tavır ve davranışı sergilemekten çekinmemişlerdir. Bunun için de her gelene adeta ‘*buyur paşam*’ demişlerdir. Feodalizmin o meşhur ‘*büke-meyeceğin eli öp!*’ ilkesini harfi harfine uygulamışlardır. Salt uygulamakla kalmayıp bu işbirlikçi tutumu içselleştirerek, geleneksel bir işbirlikçi çizgi haline getirmişlerdir. Bu, kendi özüne saplanan bir hançer olsa da, gerçekleştirilen budur.

Birkaç bin yıl sonra da olsa aynı topraklarda, aynı doku üzerinde, aynı yol ve yöntemlerle tekerrür ediyor bu gerçeklik! İşgalcinin yanına geçerek, ona yol göstererek, akıl vererek, kendi kanından, soyundan olanın kuyusunu kazarcasına çalışılmaktadır. Buna düşmanların özel ‘böl-parçala-yönet’ yöntemleri de eklendiğinde, yaşanan soykırım ve tarihsel dramın kökenleri olanca açıklığıyla gözler önüne seriliyor. Sonuç olarak; bölünme ve parçalanma, Kürt toplumunun değer yargılarını dağıtmış, neredeyse iskeletini bile parçalamıştır. Ne yazık ki bu durum tarihsel bellekten yoksun olmamızdan kaynaklı bütün Kürtler tarafından henüz tam olarak bilince çıkarılan bir olgu olmaktan uzaktır. Bir gerçeklik bu iken, diğer bir gerçeklik ise birbirine karşı içine girilen tutumlar ve mücadele yöntemidir. İşgalcinin saflarında yer alması bu gelenekten kaynaklıdır. Hedeflenen yalnızca bir parçacık çıkardır. Ona düşen aslan payı değil, arta kalandır. Bu hedef için düşmanın özel yöntemlerine ve planlanmış ihanete de gerek yoktur. Gerekli olan sadece oldukça büyük bir bencillik ve belleksizliktir.

Kürtlerin Ana’larına İlişkin Kısa Bir Değerlendirme

Kürdistan tarihine ve bu coğrafyada gelişen uygarlıklara giriş yapmadan önce çok kısa da olsa insanlığın buraya kadarki yürüyüşünü ana hatlarıyla çizmek yerinde olacaktır.

Bugün Kenya olarak bildiğimiz ülkede, tarih öncesi (prehistória) döneme ait birçok dinazor ve timsah fosili bulunmuştur. En eski fosil kalıntıları 200 milyon yıl önceye endekslenmektedir. En eski insan fosilleri ise ‘*şimdilik*’ Kenya’da Turkana Gölü çevresinde bulunmuştur.

Dinozorların yaklaşık 65 milyon yıl önce yok olduklarını ve yok oluşlarından 5 milyon yıl sonra -yani yaklaşık 60 milyon yıl öncesinde- ilk primatların görülmeye başladıklarını ortaya çıkan fosillerden biliyoruz. Primatların Doğu Afrika'da ilkel araçları tutabilen ve ayakları üstünde yürüyebilen bir tür olarak gelişme gösterdikleri de kanıtlanmıştır. Hominid denilen insansı aileyi bilim bu dönemle başlatıyor. Artık diğer maymungillerle -milyon yıllar sürse de- insan ailesine doğru yolun çatallaşmaya başladığını da biliyoruz. İlkel Hominid olarak adlandırılan bu insansı tür sırasıyla Homo Habilis (yetenekli insan), Homo Erectus (iki ayağı üzerinde dik duran insan, 1 milyon yıl ile 220 bin yıl arası), daha sonra ise 220 bin yıl önce Homo Erectus'un yerini Neanderthal (Almanya'nın Düsseldorf kenti yakınlarındaki Neander vadisinde 1856'da bulunan fosilden ismini alıyor) insanı alır. Neanderthal-lerin (Üst-yukarı Paleolitik Çağ'ın başlangıcında sayıları azalsa da, 35 bin yıl öncesine kadar da yaşamlarını sürdürdüklerine yönelik kanıtları bugün Avrupa'da ortaya çıkan bulgulardan biliyoruz. Daha sonra ise -yer yer Neanderthaller'le aynı tarihi sürece denk gelse de- gelişecek olan Homo Sapiens'tir. Homo Sapiens (düşünen insan) türünün başlangıcı 300 bin yıl öncesine kadar gitmektedir. Homo Sapiens türü, bugün yeryüzündeki insanların anası ya da atası olarak kabul edilmektedir. Homo Sapiens'ler, Üst Paleolitik Kültürü (MÖ 60-20 bin) yaratmışlardır.

Şimdilik en eski insan yapımı alet 2,5 milyon yıl öncesine (Homo Rudolfensis 2,5 ile 1,8 milyon yıl arasında yaşamış) dayandırılmaktadır. İnsanın ilk çıktığı bölgenin Kenya'nın Turkana Gölü çevresi olduğuna değinmiştik. Yine Tanzanya ve Etiyopya'yı da coğrafik yakınlıktan dolayı katmak yanlış olmayacaktır. Omo Irmağı çevresi ile Kuzey Kenya ile Güney Batı Etiyopya arasındaki Rodolf Gölü'nün kenarları da bu tarihe şahitlik etmiştir.

Afrika'da ilk insan hareketlenmesi, henüz Homo Erectus aşamasındayken 1-1,5 milyon önce ilk kez Afrika'dan Ortadoğu'ya doğru gerçekleştiği kanıtlanmıştır. Ortadoğu'da en büyük insan yoğunlaşmasına ise bir milyon yıl öncesinde rastlıyoruz. Bin yıllar alan bu göç ya da yayılım, birkaç koldan yapılacaktır. Bir kol Afrika'nın kuzey batısından Avrupa'ya açılırken, bir kol Great Rift Valley diye

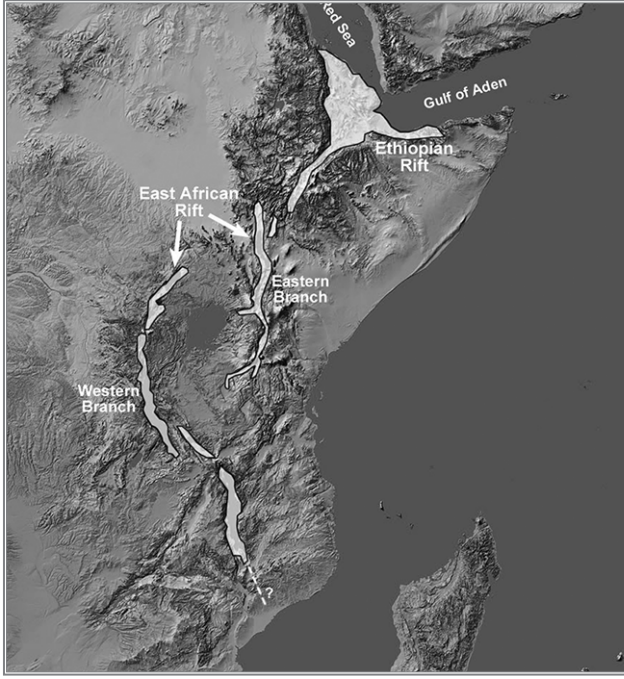

Foto 2 Afrika Rif Hattı

bilinen Büyük Rift Vadisi'nden -bugünün Etiyopya-Somali coğrafyası- Suudi Arabistan'a geçecek, diğer bir kol ise Nil'den yukarıya çıkarak Sina Yarımadası'ndan Ortadoğu'ya ilerleyecektir.

Göç dalgası sürecektir. Ortadoğu'dan geçip Asya'ya ulaşan gruplar da vardır. Örneğin; 800 bin yıl öncesine ait insan fosilleri Çin'de ve bir milyon yıl öncesine ait fosiller ise Java Adası-Endonezya'da bulunmuştur. Yine Avrupa'da (İspanya ve Fransa) 700-800 bin yıl öncesine kadar giden insan fosilleri bulunmuştur. Daha eskilere tarihlenen Homo Ergaster fosili ise 1,8 milyon öncesine gidiyor. Bulunduğu yer ise Gürcistan'dır. Benzer bir şekilde dünyanın birçok yerine bu dalga yayılmıştır. İnsansı gelişim sürdükçe bu kez daha gelişkin olan insan türleri, bu göç dalgasını farklı zamanlarda sürdüreceklerdir. Bunun içindir ki hem Homo Sapiens türünün hem de Neandertaler'in yayılışını başka kıtalarda da görebilmekteyiz.

Homo Sapiens dünyanın birçok yerine bin yıllar boyunca dağılacaklardır. Ancak insan yerleşiminin süreklilik kazandığı yerlerin başında Ortadoğu, daha doğrusu Altın Hilal ya da Bereketli Hilal olarak Prof. James Henry Breasted tarafından isimlendirilecek olan coğrafya gelecektir. Buna iyi bir örnek Şanidar Mağarası'dır.

Şanidar Mağarası, bugün Kürdistan'ın Hewlêr kentinin Mêrgesor bölgesinde bulunmaktadır. Eski bir tarihsel yerleşim yeri olmasının yanı sıra 9 Neanderthal insan iskeleti bulunmuştur. Bu iskelet kalıntılarının tarihi 60 bin yıl öncesine tarihlenmektedir. Buradan elde edilen bulgularda; bu insanların ölümleri için ayinler yaptıkları, ölümlerini çiçeklerle süsleyerek gömdükleri de tespit edilmiştir. Ölü gömmeler için ünlü arkeolog Lewis Mumford, **Tarih Boyunca Kent** adlı çalışmasında; *“İlk insanın ölüye olan saygısı, belirli bir toplanma mekanı ve sonuçta daimi bir yerleşim yeri aramasında pratik ihtiyaçlardan daha önemli bir rol oynamıştır belki de”* dediğini ekleyelim.

“Neanderthal insanı ile Homo Sapiens türünün 60 bin yıl kadar önce bu topraklarda yan yana yaşadıklarının ve insanın Homo Sapiens türüne evrilmesinin en güçlü ipuçları Şanidar'da ortaya çıkmıştır. Homo Sapiens türünün yarattığı ilk kültür örneklerinden

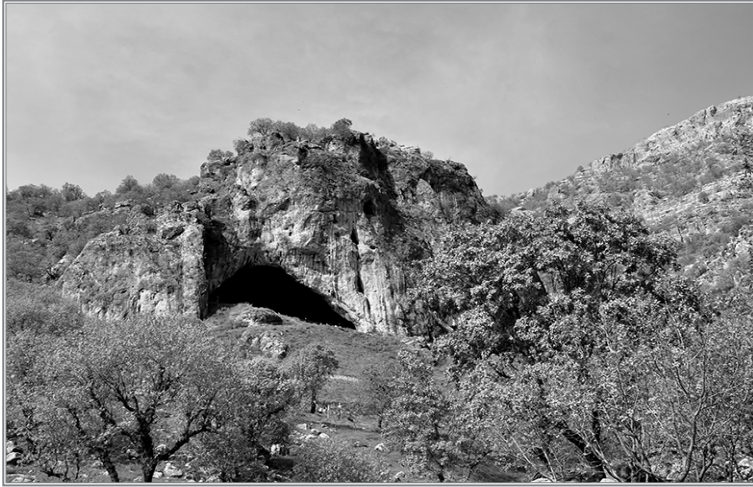

Foto 3 Şanidar Mağarası

kabul edilen Orta Paleolitik dönemin Musteriyen kültür örneklerine ait bulgulara Şanidar’da 52 bin yıl öncesine ait olarak rastlanmıştır. S. Teber’in ifadesiyle, “Homo Sapienslere geçişin izlerini ve örneklerini sergilemede özellikle Şanidar Mağarası en öğretici ve rileri sağlamıştır.” (Uygarlığın Doğuşunda Kültür ve Kürtler, Mehmet Sait Yıldırım)

Başka önemli bir kalıntı ya da bulgu ise Süleymaniye yakınlarında bulunan Hazarmert Mağarası’dır. Tarihi 40 bin yıl öncesine dayanıyor. Yine önemli başka bir tarihi kalıntı ise -25 bin yıl öncesine dayanan- Kerkük civarlarında bulunan Zerzi Mağarası’dır.

Foto 4 Zerzi Mağarası

Kürdistan dışında mağara yaşamı başka coğrafyalarda da görülmektedir. Bu mekanlardan biri de Lübnan’dır.

Bir milyon yıl içerisinde insan türü Altın Hilal’de yoğunlaşırken, 20 bin yıllarında son Buzul Çağı da sona erecektir. Havaaların ısınması sonucu iklim ve bitki örtüsünün yaşama uygun hale gelmesiyle birlikte yeni gelişmeler yaşanmaya başlar. Altın Hilal’in hem bitki zenginliği, hayvan bolluğu, mevsimlerin uygunluğu, su kaynaklarının bolluğu, toprağın müsaitliği bu gelişmeyi hızlandıracaktır. Daha

sonra tarihe ‘doğal toplum’ olarak geçecek bu tarihi süreç, esasta giderek Neolitik’e evrilecektir.

Doğal toplumu insanın ilk toplumsallaşmaya başlamasıyla ele alacak olursak, primatlardan kopan ilk insan topluluğundan hiyerarşik topluma kadar uzanan tarihi süreç de demek yanlış olmayacaktır. Temel formu 20-30 kişilik klan topluluğudur. Doğal toplum aynı zamanda: Mezeolitik, Paleolitik ve Neolitik aşamalarını da kapsamaktadır. İnsan türü daha önceleri doğada avcılık ve toplayıcılıkla geçimini sağlarken giderek yerleşik yaşama geçerek kendi ürettikleriyle de yaşamını sürdürür düzeye gelecektir. Temel karakteri avcılık ve toplayıcılığın hakim olduğu bir yaşam kültürüdür. Özellikleri; Kaba taşlardan ve ağaçlardan sivriltilmiş aletler yapabilmesi ve ateşi kullanılabilmesidir.

Paleolitik Dönem’e Kaba Taş Devri de denilmektedir (2 milyon ile 20 bin yıl önce). Temel karakteri; avcılık ve toplayıcılığın hakim olduğu bir yaşam kültürüdür. Özellikleri; ateşi kullanılabilmesi, kaba taşlardan, ağaçlardan hayvan dişi ve boynuzlarından -ok ve mızrak da dahil- aletler yapabilmesidir. Klan biçiminde yaşamaktadır. Çocuklar klanın ortak değeridir. Klan bilincinin sembolü totemdir. Doğa ile bütünlük esastır. Klan, kadın Ana etrafında oluşan bir birliktir. Çocuk, Ana ile tanınmaktadır. Erkeklerin dışı karşı savunma rolü vardır. Sihirsel düşünüş bu döneme aittir. Mağara sanatı yaygındır.

Mezeolitik Dönem’e Yontma Taş Devri de denilmektedir (20-15 bin yılları arası): Mezeolitik Dönem’de küçük taşlar da işlenmeye başlanmıştır. Estetiği daha gelişkindir. Avcılıkta uzmanlık gelişmiştir. Olta, balta ve zıpkınlar kullanılmaktadır. Köpek dışında farklı hayvanlar da evcilleştirilmiştir. Doğada yabancı tahıllar bilinmektedir. Sihirsel düşünüş daha fazla gelişmiştir.

Neolitik döneme Cilalı Taş Devri de denilmektedir. Ancak Neolitik, Köy Tarım Devrimi olarak ta bilinen, insanlığın hafızasının en gelişmiş form alan çağdır aynı zamanda. (MÖ 15-3 bin yılları arası): Ziraat yapılmaktadır. Çiftçiliğe geçiş yapılmıştır. Evcilleştirme çok gelişmiştir. Küçük çapta da olsa sulamayla tarım yapılmaktadır. Tarlalar açılmaktadır. Çobanlık gelişmektedir. Klandan köy toplumuna doğru, oradan da kabile ve aşirete geçiş yaşanmaktadır. Ortakçı düşünce yapısı ve ortak mülkiyet zihniyetinin gelişmiş olduğunu görüyoruz. Toplumsal

artı ürün gelişmektedir. İnsanlık tarihinin en büyük icatları bu tarihi sürece denk gelir. Köyden kasabalara geçişin yaşandığı çağdır da.

Neolitik dönemde en belirgin olarak öne çıkan Kadın Kültürü'dür. Neolitiğin bir Kadın Devrimi olduğu artık kabul gören bir tezdır. Ana merkezli bir toplum söz konusudur. Yaşam ,kadın ekseninde şekillenmektedir. Ana Tanrıça Kültürü esastır. İnsan ilişkileri daha eşitlikçi ve özgürce. Daha adaletli ve paylaşımcıdır.

Neolitik dönemin icatlarını sayacak olursak: MÖ 8. bin yıla geldiğimizde ağırlıklı olarak hayvanlar evcilleştirilmiştir. Tarım için; değirmen, dibek, havan, madencilik, çanak-çömlek, dokumacılık, kazma, saban ve yontma taş araçları icat edilmiştir.

Neolitik dönem aynı zamanda tümenden bir dil devrimidir. Dilin oluşmasını ilk işaret diline kadar götürecek olursak, bu bizleri milattan önce 40-50 bin yıl öncesine götürür. Ancak dilin en somut geliştiği tarihi süreç Neolitik çağdır. Dil gurupları giderek Neolitik dönemin sonuna doğru ayrışacaktır. Kürdistan'da Ari diller esasta bu süreçte gelişecektir. Gordon Childe'nin belirttiği; *“Neolitik Devrim bir kültür çağıdır. Tüm tarımsal, zanaatsal, ulaşım, barınma, sanat, yönetim, din alanlarında devrim niteliğinde gelişmeler yaşanmıştır”* dediği çağ esasta bu çağdır. Prof. Dr. Hauptmann'ın; *“Bu bölge Avrupa'da olsaydı, dünyadaki yenilikleri büyük boyutlarda olacaktı”* dediği yer yine Kürdistan'dır ancak oluşum süreci ise Neolitik Çağdır. Braidwood'un; **“Dünyanın hiçbir yerinde yaşam Toros-Zagros dağ silsilelerinin kavisli eteklerindeki yaşam kadar anlamlı olamaz”** dediği yer yine bu mekanlardır. Alman arkeolog Klaus Schmidt, gördüklerinden duyduğu heyecanı; *“Çayönü'nde o günlerde bilim tarihi yazılıyordu”* diyecek kadar coşkuyla, yer altında çıkarılan arkeolojik bulguları karşılayacaktır. Aynı Klaus Schmidt'in hem eleştiren hem de hayıflanarak; *“İçinde İncil isimlerinin geçmemesi ve sansasyonel buluntular sunmaması nedeniyle”* bu topraklarda hak ettiği ilgiyi görmeyen birçok arkeolojik bulguya işaret ettiğini de belirtelim.

Bugün dünyada en eski Neolitik bulgulara bizler arkeologların **ALTIN ÜÇGEN, ÇEKİRDEK BÖLGESİ** diye tabir ettikleri coğrafyada rastlıyoruz. Altın Üçgen'i arkeologlar Amed'in (Diyarbakır) kuzeyi (Ergani'ye kadar), Fırat'ın (Halfeti civarlarında) doğusu ve batısı ve Batman ile Siverek arasına kadar uzanan hat olarak tarif

Foto 5-1 -Verimli Hilal

ediyorlar. Kimi bilim insanları bu hattın Qerejdağ'ın (Karacadağ) etrafını çemberlediğini ifade etmektedir. Ancak ortaya çıkan bulguları ve bulundukları yerlere dikkatle baktığımızda, bu üçgenin bir ayağını İlam ve Kermansah'a kadar uzatıp, oradan bir çizgi çekerek Antep'in güneyiyle bağlamak belki daha yerinde olacaktır.

Muhtemeldir ki bu coğrafyada daha birçok yeni yerleşim yerleri bugünkü tabirle 'şehirler' keşfedilecektir. Şimdiden en eski yer olan Göbeklitepe'dir (Xerawreşk). Tarihi yaklaşık MÖ 12 bin yıla dayanmaktadır. Yine MÖ 11 binlere varan Urfa'ya yakın Nevala Çöre. Yine Amed'in Ergani sınırları içindeki Çayönü (Çemê Kota Ber ya da Qote Berçem) ve Girê Hecıyan, Batman'da ise Çemê Xallan'ı da ekleyebiliriz. Antep etrafında bulunan Oylum Höyük, yine Adıyaman'ın kuzey batısında ise Titiş'tir. Bunların tümü Altın Üçgen diye belirtilen coğrafyada bulunuyor. Ayrıca Güney Kürdistan'da Süleymaniye şehri civarında ise Çermok ve Girê Gewre'yi eklememiz gerekiyor. Ganj Dara ve Giyan buluntuları ise Doğu Kürdistan'ın İlam ve Kirmaşan şehirlerine yakın düşmektedir. Sözüünü ettiğimiz yerleşim yerlerinin nüfusları 1000-1500 arası tahmin edilmektedir.

Foto 5-2 -Altın Üçgen

Altın Üçgen'deki yerleşimleri daha iyi gösterebilmek için bir üçgenin ayaklarına benzeterek yeniden ele almak yerinde olacaktır. Üçgenin tepe noktasına Çemê Kote Ber'i (Ergani) alırsak:

a) Üçgenin Doğu Kolu: Girikê Heciyan-Ergani, Çemê Xallan-Batman Siverek arasında, Kortik Tepe-Bismil, Nemrik, Qermez Dere-Güney Kürdistan, Tepê Guran-Loristan, Ali Koş-Zagros dağ silseselinin en güney ucunda, Çemê Zewî-Hewlêr'de, Tepe Gewro, Xalat Çermok-Diyala ile aşağı Zap arasında, Karim Şahr-Kerkük'ün doğusunda, Tepe Serab-Ganj Dara ve Giyan ise Kirmanşan'da...

b) Üçgenin Batı Kolu: Tepecik ve Tülintepe-Elazığ, Cafer Höyük-Malatya, Girê Tille, Heyaz Höyük, Samosata-Adıyaman, Newala Çorê-Adıyaman...

c) Üçgenin Orta Kolu: Göbeklitepe (Xerawreşk)-Urfa, Gürcü Tepe, Sefer Tepe, Hamza Tepe, Karahan Tepe...

Ayrıca yukarıda dile getirilen yerleşimlerin yanı sıra Paleolitik ve Mezolitik Çağ'da kalan birçok yerleşimi sıralamak yine mümkündür: Palanlı-Adıyaman-Malatya, Yazılı Kaya-Kağızman, Yedisalkım-Van, Geveruk ve Tirişin-Hakkari, Asiyab-Zagros etekleri gibi...

Özcesi; Afrika'dan çıkışla başlayan göçün Altın Hilal'e yaklaşık bir milyon yıl önce ulaşmasıyla, bu coğrafyada kesintisiz insan yaşamının sürdürüldüğüne tanık oluyoruz. Dünyanın birçok yerine yayılışlar yaşanmıştır. Ancak Altın Hilal ve özelde de Altın Üçgen diye

Foto 5-3- Göbekli Tepe

bilinen coğrafyada yaşam emareleri kesintisiz sürmüştür. Dünyanın diğer coğrafyalarıyla arasındaki en büyük fark budur. Bu farktan dolayıdır ki bu topraklarda -coğrafik koşullarında elverişli olmasından da kaynaklı- insanlığın kültürel hafızasıyla biriken değerler Doğal Toplum'un en gelişkin formu olan Neolitik'e öncülük etmiştir. Tarihçilerin de bu hattı Altın Hilal olarak isimlendirmeleriyle teyit olunan ya da onure edilen, bu gerçeklikle bağlantılı bir durumdur.

İlk kasabaların ya da şehirlerin oluşması ardından gelişim seyri devam edecektir. Bu gelişim seyri dalga dalga Altın Hilal'den dünyanın diğer yerlerine yayılacaktır. Yayılışın bu tarihi süreçten sonra esasta kültürel bir yayılış olduğunu unutmamak gerekiyor.

Abdullah Öcalan bu yayılış için; **“Neolitik toplum MÖ 6 ve 4 bin yılları arasında Orta Dicle ve Fırat boylarında gelişmiş; Khalaflaşma Kültürü denen aşamaya uğrarken, MÖ 6 yıllarında Kuzey Afrika-Mısır-, Aşağı Fırat, Basra Körfezi ve Orta Anadolu'ya, Çatalhöyük'e, yaklaşık MÖ 5000'de Kafkasya, Kuzey Karadeniz, Balkanlar, Kuzeydoğu İran, Hindistan, Pencap ve İndus kıyılarına, 4000'de Çin'e, tüm Avrupa'ya, 3000'de Amerika kıtasına ulaşmıştır”** demektedir.

Tel Khalaf Kültürü birçok bulaşa imza atan kültürdür. Bunlara birkaç örnek verecek olursak: Çömlek, balta, saban, yün eğirme, dokuma, öğütme, tekerlek, köy mimarisi, bakır taşından yarı madeni aletler.

Tarihçilerin ortak bir tespiti ise şudur; “Genel bir kabul göstermektedir ki, MÖ 6. ve 4. bin yıllar arasındaki buluşlar -Neolitik toplumun Tel Khalaf Kültürü-, ancak MS 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan buluş ve teknolojilerle kıyaslanabilir.”

Yine, “Neolitik toplumun Verimli Hilal’de ‘Tel Khalaf’ kültürü altında kalıcı bir kurumlaşmaya yol açtığı dönem aynı zamanda aşiret gruplarının şekillendiği dönem olmaktadır. MÖ 6000-4000 yılları arasında yaklaşık olarak iki bin yıllık bir süre devam eden bu dönem, uygarlığı hazırlayan ‘temel icatlar’ süreci gibi çok önemli bir rol oynamaktadır.”

Tel Khalaf Kültürü Neolitik kültürle şekillendiği için komunal, ortakçı ve barışçı bir kültürdür. Tarımcılık esastır. Kültür böyle şekillenmiştir. Ne var ki güneyden gelen Amorit Kültürlü çoban kabileler Altın Hilal'e adım adım yerleşirler. Silahlı ve savaşçı olan bu kabilelerin tarihte şekillendirecekleri kültüre daha sonra El Ubeyd Kültürü (MÖ 4200-3200) denilecektir. Bu kültür Tel Khalaf

Foto 6- Mezopotamya Bölgesi Kùltürleri

Kültürü'nün gelişkin olduğu tüm alanlara kadar sızacaktır. Ve süreçle de etkin hale gelecektir. Ana merkezleri Eridu ve Ur şehirlerinin çevresi olmaktadır. Tel Khalaf Kültürü daha çok köye dayanırken **El Ubeyd** Kültürü ağırlıklı olarak kasaba ve şehirlere daha yatkın bir kültürdür.

Benzer bir şekilde ancak daha da gelişkin kültür olarak Uruk Şehir Kültürü karşımıza çıkmaktadır. Bu MÖ 3500-3000 yıllarına denk gelen bir şehirleşme kültürüdür. Hem Tel Khalaf hem de El Ubeyd Kültürlerinden etkilenen bu kültür farkını çok erkenden ortaya koyacaktır. İktidarın, devletleşmenin temellerinin en sağlam atıldığı kültür ya da kültürsüzlük çağı da oluyor aynı zamanda! Benzer bir şekilde birçok şehir gelişecektir. Ancak ilk çıkış merkezi Gılgamış'ın kenti olan Uruk Şehri'dir.

Uruk'tan-Sümer çağına geçişin yapıldığını bugün bize ortaya çıkarılan tabletler söylemektedir. Önemli araştırmalara imza atan ve **'Tarih Sümerlerde Başlar'** diyen Noah Kramer, Sümerlerin birçok icadı bulduklarını söyler. A. Öcalan ise; **"Sümerlerin tarihsel geliş-**

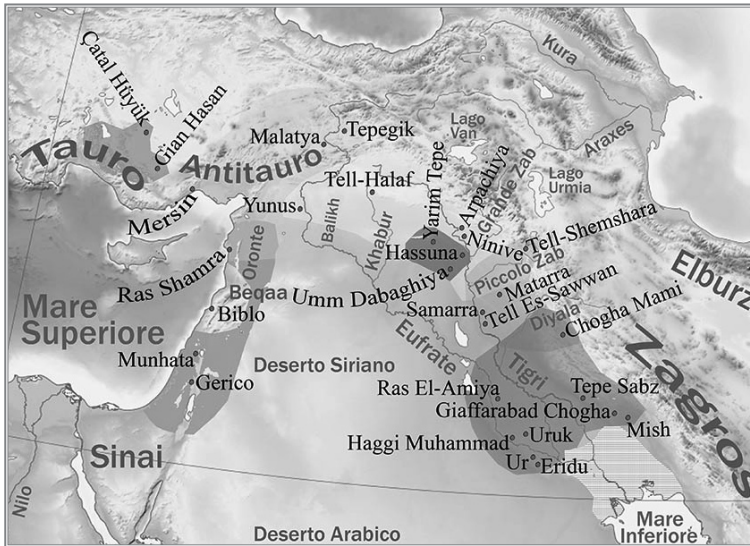

Foto 7- Tel Xelef kültür alanı

meye temel katkılarını ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz: 1- Yazı-
nın icadı, 2- Matematik ve takvim, 3- İlk kapsamlı mitoloji ve teo-
loji, 4- Devlet kurumu ve siyaset, sınıflaşma, 5- Yasalar ve yazılı
hukuk, 6- Şehircilik, tapınak, zanaat, ticaretin merkezileşmesi, 7-
Özel ve kolektif mülkiyet, 8- Kutsal aile ve hanedanlık, 9- Yazılı
edebiyat ve destanlar, müzik, 10- İlk kolonileşme ve emperya-
lizm” diye sıralar.

Toprak Kadar Eski Halk Kürtler ve Altın Üçgen

Neolitik dönemin gelişip olgunlaştığı belli başlı toprakların ba-
şında Kürdistan coğrafyası gelmektedir. Bu döneme öncülük edenler
de, bu topraklarda yaşayan halklardır. Hurriler, Gutiler, Lulular, Lu-
wiler, Kassitler, Mittaniler, Urartular, Mannailer, Nairiler, Subarular,
Medler bu halkların başında gelirler. Kürdistan coğrafyası binyıllarca
Neolitiğe öncülük ve beşiklik etmiştir. Aynı şekilde bu ülke, MÖ
12000 ile 4000 yılları arasında Neolitik Devrim’inin ana merkezi du-
rumundadır.

Abdullah Öcalan’ın Neolitik Devrim ve Kürdistan ülkesi arasın-
daki tarihsel-coğrafi ilişki üzerine yaptığı belirleme çok anlamlıdır:
“Yukarı ve Orta Mezopotamya’nın (Luwice Gondwana, Sümerce
Hurrit=yüksek memleket) zengin maden yatakları ve Doğu-Batı
geçiş noktasında yer alması, ayrıca tarım ve hayvancılığın en verimli
sahalarına ve doğal sulama gibi bir iklime sahip olması, onun adeta
tarihin ‘doğuran anası’, büyüten beşiği rolünü kaçınılmaz kılmıştır.

Hurrilerin, MÖ 6000’lerde neolitiği kurumlaştıran ve Tel Khalaf
Kültürü’nü şekillendiren toplulukların devamı oldukları gözlemlen-
mektedir. Hurrilerin ilk defa MÖ 3000’lerde Sümerler tarafından ‘dağ-
lılar’ anlamında Horit olarak adlandırıldıklarını belirtmiştik. Daha
sonra adlandırılan Gutiler, Subariler ve Kassitlerin değişik dönemler
ve mekanlarda benzer topluluklar olarak ortak bir dil ve kültürü pay-
laştıkları tahmin edilmekte ve bu giderek kanıtlanmaktadır. Bugün de
birçok aşiret birliğine değişik adlar verilmesi, aynı halk grubundan ol-
madıkları anlamına gelmez. Yüzlerce değişik adlandırma verilmesi, bu
toplulukların ortak karakterlerini değiştirmemektedir.”

Bu coğrafyada yaşamış olup adını tarihe şöyle ya da böyle kazıyarak yazan önemli halklar vardır. Bu halklara farklı isimler verilse de, bugün bilimin ulaştığı araştırmalara göre ortak noktaları Aryen kökenli olmalarıdır ve benzer bir dil yapısına sahip olmalarıdır. Bugün Kürtlerin anaları olarak bilinen bu farklı isimlendirmelerden birkaç tanesini sıralamadan önce Kürt kavramına değinmek gerekir.

Kürtçe'nin Zazaca lehçesinde, Ko-Koy dağ, Korti ise dağlı anlamına gelmektedir. Kurti ise MÖ 3000'lerde ilk kez kullanılmıştır. Urartu-Yüksek Ülke, Hurri-Yüksek Ülke, Gondwana-Köyler Ülkesi, Nairi-Nehir ve Su Halkı, Med-Medain yani Maden Ülkesi, Komagenes-Kom-Zom Soyu gibi günümüz diline çevrildiğinde lengüistik ve etimolojik açıdan kökenimizin tarihi üzerine önemli ipuçları vermektedir. Öte yandan diğer güçlerin tanımlamaları da dikkat çekicidir. Yunanlar Kürtlere Karduk derken, Araplar Ekrat (Kürtler) şeklinde adlandırmışlardır. Bu kavramı ilk kez Abu Ali Hasan Medeyimi isimli bir Arap yazar 8. yy'da Kale El Ekrat kitabında dile getirmiştir. Yine Teberi isimli bir başka Arap yazar, Futurati İslam ve Kurd adlı bir kitap yazmıştır. Yine Kürtlerin büyük bir alimi olan Ebu Hanefi Ahmed Dineveri (820-896), Ahbar el Tiva adlı kitabında '*Kürdistan*' kelimesini kullanmıştır. Matthaues isimli bir Ermeni ise ilk kez 10. yy'da Kürdistan kelimesini kullanmıştır. Türk olan Sultan Sancar ise 11.yy'da Kürdistan kelimesini kullanmış olup, Osmanlılarda ise hem Sultan Yavuz Selim hem de sonraki sultanlar bolca Kürdistan ismini, Kürtlerin yaşadıkları ülkeyi tanımlamak için kullanmışlardır.

'Coğrafya, tarihin çerçevesidir' demiştik. Dikkat edilirse bu coğrafyaya kim hükmetmişse kendince birçok isimlendirmeyi kullanmıştır. Farklı isimlendirmeler kullanılmış olsa da hiçbir şekilde bu ülkenin gerçekliği dışına taşan bir adlandırmaya rastlamak mümkün değildir. Kürdistan ülkesindeki neolitiğin öncü halklarının tarihlerine kısaca bir göz atmakta fayda olacaktır.

Hurriler: Hurrilerin, MÖ 3000–1500 yılları arasında bir konfederasyon oluşturdıkları, belli kültürel değerler yarattıkları ve birçok uygarlığı etkilediklerini biliyoruz. Ancak Hititler kadar merkezileşmeyi sağlayamadıkları da biliniyor. Yeni ortaya çıkan belgelerde Hi-

titlerin bir tür Hurrice konuştukları, yazı dillerinin de Hurri dili olduğu gibi tanrılarının da ağırlıklı olarak Hurri tanrıları olduğunu öğrenmek, arkeolojik kazılarda ortaya çıkan yeni tabletlerde Hititlerle Hurrilerin yakın akraba olduklarını öğrenmek hem ilginç hem de heyecan verici olmaktadır. Hurriler, Hititlerle, Luwi ve Khaldi gruplarıyla sürekli ilişki halinde olmuşlardır. Ticaret yoluyla Sümer, Babil ve Asur etkilerinin çevre yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Sümerlerle ilişkileri sıcaktır. Yakın bağları vardır. Dilde ortak kelimeleri bulunuyor. Sümer şehirleriyle, Hurri tarımsal alanları adeta bir ilişkilenebilir doğal olarak yaşamaktadırlar. Merkezleri bugün Urfa diye bildiğimiz, tarihte Orrhos diye geçen yerlerdir. Hurrilere ait en eski belgeyi arkeologlar bugün Rojava Kürdistan'ın Qamişlo kentine yakın Urkiş'te bulmuşlardır.

Hurrilerin tanrıları Teşup (Fırtına), Şimegi (Güneş), Kuşuh (Ay ve Yıldız), Şauşka (Dağ) tanrılarıdır. Hepat tanrıçalarıdır. Yine Ortadoğu'nun en etkili üç tanrıçası ki bunlar daha sonra hem batı dünyasını hem de doğu dünyasını etkileyecek olan İndra, Mitra, Varuna'dır.

Bir ek bilgi olarak, *"MÖ 7. yy'da Medlerin ortaya çıkışına kadar geçen 2300 yıllık Kürdistan tarihine Hurri dönemi denir. Bu dönemde sayısız krallık ve şehir-devlet kurulmuştur."* Mehrdad R. Izady bazı Kürt-Hurri krallık ve prensliklerini şöyle sıralar: *"Kummuhu, Melidi, Gurgum, Ungi-Unqi, Kaman, Kaska, Nairi, Şupria, Urkiş, Muşku, Urartu, Namar, Subaru, Mard, Lulubi, Kardû, Zamua, Elippi, Manna ve Guti."*

Yine şimdiki Kürt aşiret ve yer isimlerinin 2/3'ü Hurrilerden kalmadır der ve sırasıyla; Muşku-Muş, Mard-Mardin, Melidi-Malatya, Lulubi-Lor, Subaru-Zebari olarak sayar. Yine, MÖ 2000 yıllarında başlıca şehirleri: Urfa, Diyarbakır, Mardin, Kerkük-Mardin, Nuzi arasında birçok şehir vs diyerek de ekler Mehrdad R. Izady.

Deniz Gul ise Hurrilere ilişkin şu çarpıcı bilgileri vermektedir: *"Nuzi, Urkiş ve Hitit şehirlerinde bulunan belgeler, Hurriler hakkında geniş bilgiler vermektedir. Bu belgelerden bilinen bazıları Hititlerin başkentinde ortaya çıktı. Hititler, gerek din açısından gerekse edebi ve kültürel yönden Hurrilerin tesiri altından kalmışlardır. Yazılıkhaya'da Hitit panteonunun başında yer alan tanrı Teşub ile tanrıca Hebat Hurrilerden geçmiştir."*

Yine Yazılıkaya (Hititlerin başkentine yakın bir dağ) üzerinde duran tanrılar, tanrıyı başları üzerinde taşıyan, göğe doğru yükselten ‘Boğa adamlar’, ‘Huris-Seris’ adlarındaki kutsal boğa tasvirleri Hurri motiflerini yansıtmaktadır.

Bundan başka Boğazköy metinleri arasında Hurri kökenli hem Hititçe hem de Hurrice yazılmış birçok masal ve efsane bulunmuştur. Başlıcaları, Hedammu ve Kumarbi Efsanesi, Kessi Masalı, Ursu Muhasarası, Ullikummi Şarkısı ve Gurpanzah Destanıdır. Ayrıca Hurrice şiirler de bulunmaktadır. Bu metinler edebi ve ritüel karakterdedir. Boğazköy metinleri içinde yüzlerce Hurrice belge bulunmaktadır.

Hurrice yazılan ve günümüze ulaşan en eski belge, günümüzde Mardin’in güneyine denk düşen başkent Urkiş’te, kral Tişatal tarafından tanrı Nerigal’a ithaf edilen bir tapınağın temelinde bulunan tablettir. Söz konusu tablet MÖ 1970 yılına tarihlenmektedir.

Arap’ha (antik Kerkük) ve yakınlardaki Nuzi’de 1920’li ve 1930’lu yıllarda yapılan kazılarda keşfedilen (MÖ 1550-1400 dönemi ait) birkaç bin tablet de, Hurri Kürdistan’ının tarihinin yeniden kurgulanmasına yardımcı olmaktadır. Bu metinlerin yalnızca küçük bir kısmı tercüme edilip yayınlanmasına rağmen, Arap’ha ve Nuzi metinlerinin Hurri gelenekleri, tarihi ve toplumu hakkında temel bilgi kaynağı olarak ifade ettiği önem hiç de abartılı değildir. Muhtemelen Arap’ha/Kerkük, Mezopotamya karşısındaki dağ eteklerinde kurulan tek ve en önemli Hurri şehir merkezidir.”

Hurrilerin dil yapısına ilişkin ise; “1956’da keşfedildi. Arkeologlar için önemsenen bu kazı çalışmalarında Hurricenin dört farklı dille karşılaştırmalı ‘sözlük’ bulundu, yanı sıra şiirler ve daha da önemlisi ‘müzik notaları’ burada ortaya çıkarıldı...”

Hurricenin iki farklı dil (çivi yazısı) yapısının olduğu bugüne kadar yapılan kazılarda ortaya çıkarılan tabletlerden anlaşılıyor. İlki, ‘Boğazköy-Hurricesi’, ikincisi, Mitanni yazıtlarında rastladığımız ‘Syro-Hurricesi’ dir.

Hurri dilinin ‘Agglütine’ yani ‘Bitişken’ yapısı vardır. Başlıca özelliği dil yapısının arkaya takılan eklemelerle oluşturulmasıdır. Ancak Hurrice diğer bilinen eklemeli dillerden hiçbirisi ile de yakınlık göstermez” diyerek Hurrilerin kültürüne dikkat çekmektedir.

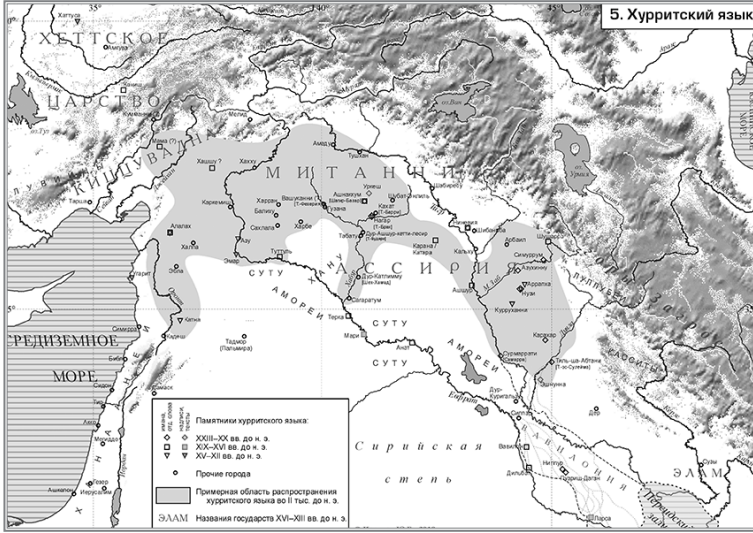

Foto 8- Hurriler

Gutiler: Zagros eteklerinde, Sümerlerin bir nevi kuzeyi olan dağlık alanlarda yaşayan Aryen kökenli bir gruptur. Coğrafi konumlarından dolayı, alandaki uygarlıklardan yararlanmasını bilmişlerdir. Guti'nin kelime manası da Gud=öküz, sığır anlamındadır. Hayvancılıkla uğraşan devasa sığır sürüleri sahipleri anlamına gelmektedir. Dilleri Hurricedir. Çivi yazısını kullanırlar.

İleride de göreceğimiz gibi bu tür kavramlaştırmalar hep var olacaktır. Sümerler, Akadlar ve sonraları da Asurlar sürekli alanda yaşayan etnik grupların özelliklerine uygun olarak isimlendirmeler yapmışlardır. Gutiler, MÖ 2750–2120 yıllarında bir hanedanlık kurmuşlardır. Hanedanlığı kuran Kral Kamasi'dir. Başkentleri Kerkük'tür. Yapıları konfederaldir. Bir belgede, "Kral hanedanlıktan gelmez, 3 yılda bir seçimle başa gelir. Her aşiretin kendi lideri vardı. Yaşlılar konseyi oluşturmuşlardı" diye geçer. Gelişimini Sümerlere yakın alanlarda sürdürmüşlerdir. Tabletlerle, "Dağların ejderhası, tanrının düşmanı Gutiler, hükümdarlığı elimizden alıp dağ başlarına götürdüler. Sümer ülkesini kötülüğe, kedere boğdular. Erkeği, kadını, babayı, oğulu, tutsak edip götürdüler. Enlil büyük tanrı buna izin

verdi ki, ben, Uta Khagal Uruk'un yalan bilmez cihangir hükümdarı, Guti hükümdarlığını ortadan kaldırayım ve onları Sümer ülkesinden çıkarayım." cümleleri Akadların ardılları tarafından, Gutilere dönük olarak yazılmıştır. Halkların tüm değerlerini sömürdüklerinde kahr-aman, halklar karşı hamle yapınca da '*tanrının düşmanı*' oluyorlar. Ne kadar da benziyor bugünlere. Halkları işgal ettiklerinde 'özgürleştirme hareketi' deniyor, halklar işgallere karşı direndiklerinde ise 'terörist, sapkın, tanrı bilmez, çete' oluyorlar. Egemenlerin dili herhalde hep böyle olagelmış.

Gutiler 150 yıl buralarda hükmedip, uygarlıkla tanışarak toplum yapılarında çeşitli deformasyonlar yaşadıktan sonra Semitik kökenli Amoritler ile Sümerlerin bir kesimi ortaklaşarak Gutileri geldikleri yerlere geri sürmüşlerdir. Son krallarının isminin Tigran olduğu ve yaşadıkları yenilgiden sonra Zagros eteklerine geri çekildikleri de biliniyor.

Madencilikte belli bir tecrübelerinin olduğu, bu bağlamda ev eşyaları, kılıç, kalkan, mızrak ve ok gibi aletleri yapabildikleri biliniyor.

Foto 9- Gutiler

Lulu ya da Lumblar: Konfederasyonlarını MÖ 2800 yılında Annu Banini tarafından oluşturmuşlardır. Bugünkü Loristan, Lolan, Lur adları Lululardan kalmadır. Asurlar Lulum isimlendirmesini kullanmışlardır. Merkezleri Şarezor ve Hulwan'dır. Elamlar zamanında yaşayan Lulular, coğrafik olarak Süleymaniye yakınlarından bugünkü İran'a kadar uzanırlar. Başkentleri Zîmrî'dir. Lulular, proto-Kürt Aryen gruptandırlar. Yaşam alanları Zagroslardır. Gutilere çok yakındırlar. İnanç ve kültürleri, üretim biçimleri ve dilleri oldukça benzerdir; hatta aynı olduğu söylenebilir. *"Lulular altın ve gümüşten bilezik, yüzük ve gerdanlık gibi kadınlara ait süs eşyaları yaptıkları gibi yapılan araştırmalarda çocuklara ait süs eşyaları da bulundu."* diye yazıyor Nazım Kök-Mitanniler adlı çalışmasında. Devamında ise, Prof. Egon Von Eickstedt'in Çağlarda Türkler, Kürtler, İranlılar çalışmasında alıntıladiğı: *"Lulu ülkesini gösteren meşhur yer Kuzey Zagroslar'dır. Bugünkü*

Foto 10- Lulular

Süleymaniye kentinin güneyine düşen Şarezor denilen yere düşmektedir. Burada Lulu Kralı Anubanini Akad kralı Naram-Sin'i yendi. Sonra zaferini Paya Taq mevkiinde Sarepol'e, Akadça bir kayaya kazdırdı. Kürtler, işte burada ilk kez Lulular tarafından kendi isimlerini Luluca yazdılar” sözlerini aktarmaktadır.

Lulular, ticaretin geçtiği kavşakta bulundukları için bunları kontrol etmeleri zor olmamıştır. Ticaret güzergahlarını rahat kontrol edebilmelerinden dolayı hem Akadların hem de sonraları Asurların saldırılarına hedef olmuşlardır. Lulular MÖ 700'lere kadar varlıklarını korumuşlardır. Sonradan gelişecek olan Med Konfederasyonu içinde yerlerini alacaklardır.

Hititler: MÖ 1800-1200 arasında Kuzey Mezopotamya-Anadolu hattında yaşamışlardır. *“Hititleri de bu kuşağa dahil etmek son derece gerçekçidir. Söylendiği gibi Hititler boğazlardan, Kafkaslardan ve doğudan İran üzerinden gelen gruplar değildir. Dil ve kültür öğelerinin derin Hurri izleri taşıması nedeniyle, yanbaşlarındaki Hurri asilzadelerinden bir yönetici grup oldukları sonucunu çıkartabiliriz. Tanrıları, edebiyatları, diplomatik ilişkileri, Mısır saray kalıntıları Mitannilerin İç Anadolu'daki benzerleri olduğunu göstermektedir. Nasıl ki Mitanniler Asur merkezlerini denetim altına almışlarsa Hititler de aynı dönemlerde Asur koloni dönemine son vererek, Hitit İmparatorluğu'nu aynı tarihlerde kurup (MÖ 1600-1250) sürdürmüşlerdir. Bir nevi halen iç yüzünü bilmediğimiz bir Hurri yönetim merkezinin iki büyük bölgesini andırmaktadırlar. Sadece dil ve akarabalıkları değil, yaşamlarının her yönünde ezici bir benzerlik vardır. Kayıp halka aynı dönemli iki güç olan Mitanni ve Hitit bölgeleri arasındadır. Araştırmalar geliştikçe bunun aydınlanacağı kanısındayım. Hititlerden kalma başta Hattuşaş olmak üzere önemli merkezleri, uygarlıktaki bazı gelişmeleri sağladıklarını göstermektedir. Zigurratları aşan bir kutsal yerleşim vardır. Din mabetleri, yönetici sarayları ve çalışanların yerleri ve depolar oldukça ayrılmıştır. Daha geniş sur sahaları vardır. Birçok benzer şehir kuruluşuna rastlanmaktadır. Askeri yönleri dönemine göre en gelişkin devlettir.*

Batı'da meşhur Troya kentinden (Ya bir Hitit kuruluşu ya da yakın müttefiki, aynı kültür grubundan özgün bir uygarlık kenti)

ilk Yunan yarımadası kökenliler olan Ahiyevalılar (Bu grubu Anadolu'dan etkilenmiş veya MÖ 1800'lerde göç etmiş Aryen gruplarından saymak daha doğrudur. Kuzeyden Avrupa kökenlilik, uygarlığın yayılma trafiğine ters bir anlatımdır. Aynı hata Hititleri için de yapılmaktadır), Antalya kuzeyinde Aşkavalılar, kuzeylerinde Kaşkalar (Karadenizliler), Çukurova'da Kilikyalılar (Toroslardaki halk, aynı dönemde çok uzun süreye dayanan Luwilerdir), Güneyde ünlü rakipleri Mısır firavun devleti ile komşu ve ilişki içindedirler. Merkezi alandaki halk, özgün olan Hattilerdir. Kendilerini 'Bin tanrılı ülke' olarak tanıtmaları, tanrıların rekabetinden ziyade dostluklarına önem verdiklerini (beyliklerin ittifakını yansıtır) göstermektedir. Kadeş Antlaşması'nın (Kadeş, Asi nehri ve Hama kenti yakınlarındadır) Mısır firavunu 2. Ramses ile Hitit kralı 3. Hattuşili arasında yapılması tarihteki en ünlü hatıralarındandır. Pankuş adlı bir nevi aristokratlar meclisinin olduğu anlaşılmaktadır. Beylikler federasyonu ve içindeki Hattuşaş beyinin, birincileri olduğu biçimindeki yorum gerçekçidir." (Uygurlık, Abdullah Öcalan)

Kassitler: (MÖ 1900-1207) Kuzeyden gelip çeşitli nedenlerden dolayı Sümer topraklarına bir nevi mülteci olarak yerleşen dağlılardır. Yıkılış tarihleri bazı yerlerde MÖ 1157 olarak verilmektedir. Bu tarihi ise kimi tarihçiler, Kassitlerin, Elamların hakimiyetine geçtiği tarih olarak dile getirirler. Dicle nehrinin kuzeyi ile Diyala nehri etrafından, bugünkü Loristan'dan Babil sınırına kadar uzanan bir hatta yaşamışlardır. Kassitler adı Sümer dilinde, Kaş yine Kas yoksul demektir. Gene benzer bir şekilde Kassu Fakir anlamına gelmektedir. Sonuç itibarıyla Kassit; fakir halk anlamına gelmektedir. Zamanla yer yer etkili olarak güç değişikliklerini yarattıkları gibi kimi zaman da kendileri iktidarı ele geçirmişlerdir. MÖ 1595'te Mitanniler ve Hitit Kralı I. Muşşil Babil'e saldırırken, Kassitler önemli katkılar sunmuşlardır. Bürokraside önemli yerler edinmişlerdir. Takvim ve geometride önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Merkezleri bugün Kerkük'e yakın diye bilinen Araf'tır. Kurdukları Konfederasyona Kardunaj demekteydiler.

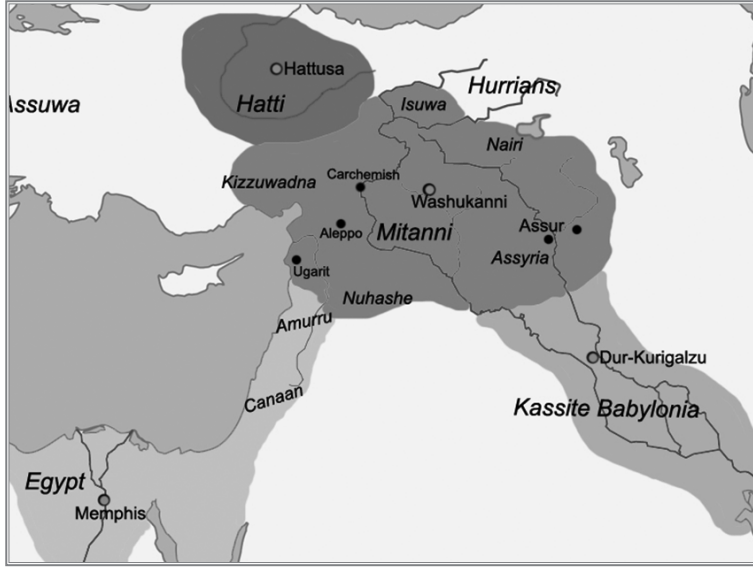

Foto 11- Mitanniler

Mitanniler: MÖ 1800-1250 arasında yaşamışlardır. Hurri Konfederasyonu'ndan daha güçlü bir federasyon kurmuşlardır. Merkezleri Xabur Çayı'nın doğduğu yerde '*Wajukani*' dir. Akdeniz yakınlarından Malatya, Musul hatta yer yer Mısır'dan Zagros'un kuzeyine kadar geniş bir sahada hükmetmişlerdir. Mitannileri, küçük şehir ve aşiret federasyonlarından oluşmuş bir yapı olarak da ifade etmek doğru olabilir. Esas yoğunlaştıkları yerler ise Amed, Urfa, Merdin ve Sincar'dır. Ancak 1400'lü yıllarda çok geniş bir alanda hakimiyet kurdukları bilinmektedir. Hurri dilini hem konuştukları hem de yazı dili olarak kullandıkları ortaya çıkan tabletlerden bilinmektedir. Özellikle Mısır ve Hititlerle yaptıkları yazışmalar dikkate değerdir. Bilinen ilk diplomatik antlaşmanın '*Kadeş*' olmadığını da bugün daha iyi biliyoruz. İlk tarihi antlaşmanın MÖ 1400'lü yılların başlarında I. Artatama zamanında Hurri diliyle yazılmış olan, Mısırlılarla Mitanniler arasında yapılan diplomatik antlaşma olduğu belgelerde geçmektedir. Bölge maden bakımından oldukça zengindir. Ve bunun için erkenden demiri

işleyerek önemli bir güce kavuşmuşlardır. At seyislikleriyle tanınırlar. ‘*Kikuli*’ ismindeki bir Mitanni’linin, Hititçe yazılmış tabletlere, iyi bir atın nasıl eğitilmesi gerektiğinin detaylı bir şekilde anlatısı, at yetiştirmede Mitannilerin ulaştıkları düzeyi göstermesi açısından dikkat çekicidir. Hititlere at eğitmeyi Mitannilerin öğrettikleri, tarihi belgelerde bulunmaktadır. Halı dokuma, askeri atlı araba kullanmayı Mısır’a taşıyanlar olarak da bilinmektedirler. İlk defa mühür kullananların Mitanniler olduğunu da yazılı belgeler göstermektedir.

Unutulmamalıdır ki bu topraklarda Mısır’a gelin gidecek olan Nefertiti’nin kuracağı şehrin ismi de Marani’dır. Nefertiti, Firavun IV. Amenhotep ile evlenerek Mısır’a gitmiştir. Daha sonra Firavun IV. Amenhotep, Akhenaton olarak anılacaktır. Akhenaton’un Mısır’da tüm Mısır tanrılarını kaldırdığı, bunun yerine tek tanrı olarak güneş tanrısını bıraktığını tüm tarihçiler belirtiyor. Nefertiti’nin Mitanni inancında önemli yeri olan güneş tanrısı’na inandığı bilinmektedir. Sözünu ettiğimiz Marani şehri, çölün ortasında güneş tanrısına adanarak inşa edilmiş bir şehirdir. Mısır rahiplerinin Akhenaton’un ölümü ardından yeniden Mısır tanrılarını bizatihi Akhenaton’un oğlu eliyle getirdikleri de bilinen tarihi bir gerçektir.

Asurların Mitanniler’i ortadan kaldırmalarının ardından, bölgede yeni isimlerle güçler ve ittifaklar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Nairilerdir.

Nairiler: MÖ 13. ile 9. yy’lar arasında yaşamışlardır. Asurlar onları, ‘*Su Halkı*’ olarak adlandırmışlardır. Nairi, Asur dilinde, ‘*Su Ülkesi*’ demektir. Fırat ve Dicle’ye yakın oluşlarının yanı sıra topraklarının bol sulu olmasından kaynaklı olarak bu isimlendirmeyi almış olmalıdır. Nairiler yüzlerce aşiret topluluğundan oluşmaktadır. Asur kral tabletlerinde kırk Nairi kralından söz edilmektedir ki, bunu da söz konusu aşiret yapıları doğrulamaktadır. Kimisi bunlara Feodal Beylikler Konfederasyonu demektedir. Coğrafyanın sertliğinden dolayı Asurlar tarafından kontrol edilmeleri çok zor olmuştur. Yer yer isyan ederek en sert sahalara çekilmeleri, özgür yaşamalarını sağlayan temel etkenlerden olmuştur. Kürtlerin geleneksel aşiret isyancılığını burada yine görüyoruz. Çok sonraları Ksenophon’un Anabasis kitabında, bu topraklara Kardukların toprakları denilecektir.

Nairilerin yer yer Diyarbakır'a kadar uzandıkları, oraları kendi topraklarına kattıklarını da yine Asur tabletlerinden biliyoruz.

Urartular: MÖ 1000-700 yılları arasında yaşamışlardır. Görkemli çağları MÖ 835 yıllarıdır. Haldi ve Biani olarak da bilinmektedirler. Haldi aynı zamanda en ünlü tanrılarıdır. Yine Teşuba'yı da saymak yerinde olacaktır. Sümerce 'Yüksek Yerler Ülkesi' anlamına gelen Urartu uygarlığı, Van kıyısında merkezileşen önemli bir güçtür. Başkentleri Tuşpa'dır. Yüzlerce Hurri kökenli aşirete dayanmaktadır. Gevşek federasyonlaşmayı aşarak merkezi bir devlete dönüşmüşlerdir. Bunu da özellikle Nairilerle yaşadıkları ilişki ve birlikteliğin sonucu ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mitanniler adlı çalışmada; *"Urartu devletinin çok önemli bir özelliği; adeta kentlerden oluşmuş bir devlet olmasıdır. Konfederal yönetim anlayışına uygun olarak ülke, eyalet ve il sistemine göre idari bölgelere ayrılarak yönetilen bir sisteme sahiptir. 'Kale-kent' ler neredeyse Urartu devletinin sembolü haline gelmiştir"* denilmektedir. Buna örnek olarak ise; Tuşpa-Van gölünün kıyısında, Sardurihinili-Van'a 23 km uzaklıkta, Rusahinili-Van yakınlarında, Tituminia-Erciş civarında, Argıştihinli-Erivan yakınlarında, Teişebaini-Erivan civarında, İrpuni-Ermenistan topraklarında, Tarui-Tarmakışa ve Ulh-Doğu Kürdistan'da ve Ardini-Doğu Kürdistan'ın Mukriyan alanındaki şehirler gösterilmektedir.

Yol, bend, su kanalları kurmakta beceriklidirler. Örneğin; *"Romalılarından 800 yıl önce Kürt ataları Urartular, dünyanın bilinen en eski ulaşım sistemini inşa ederek, bir uçtan bir uca tüm Urartu ülkesini başkent Tuşba'ya bağlamışlardır. İlk yol şebekesi Van ovası içinde Tuşpa (Van) ile Rusahinili (Toprakkale) arasında yapılmıştır. Merkezden doğu ve güneydoğuya doğru giden yol, yukarıda belirtilen 'Kral yolu' diye adlandırılan hattır; Tuşpa'dan Gelî Şîn'e kadar çekilmiş 400 km. uzunluğunda bir yol hattıdır. Bir başka hat yine doğuya, Urmiye taraflarına doğru uzanır. Önemli bir karayolu hattı da batıya doğru çekilmiştir; Van'dan Bingöl dağlarını aşarak Palu-Ela-ziğ-Malatya yönünde, yine yüzlerce kilometreyi bulan bir yoldur."* (Uygarlığın Doğuşunda Kültür ve Kürtler, M. Sait Yıldırım)

Prof. Veli Sevin bu duruma ilişkin şu paylaşımları yapmıştır: *"Romalılarından yaklaşık 800 yıl kadar öncesine ait dünyanın en eski ula-*

şım sistemlerinden olan Urartu karayolları, fen ve mühendislik alanında dönemin en yetkin mühendislik ürünüdür. Yaptığımız araştırmalar, sanılanın aksine dünyadaki ilk kara yolcularının Roma İmparatorluğu değil, Urartular olduğudur. ...Urartu karayollarının günümüzde kalabilmiş en güzel ve etkileyici kalıntıları Bingöl dağları üzerindedir; Bingöl-Elazığ karayolu paralelinde 20 km. boyunca Karakoçan düzlüğüne doğru devam eden bu yol, bugün halen yöre köylüleri tarafından kullanılmaktadır. Van gölü havzasından, batı sınır bölgesindeki Palu, Harput ve Malatya'ya doğru uzanan bu karayolu ortalama 5,4 metre genişliğindeydi. Yol üzerinde her 25-30 km' de bir kervansaray bulunuyordu."

"Daha da önemli olan bir uygarlık gelişimi baraj çalışmalarıdır. Hidrolik uygarlığın ilk temsilcisi olarak kabul edilen Urartuların, daha o dönemde 12 adet baraj inşa ettikleri bilinmektedir. Fırat ve Dilce nehirleri üzerinde birbirleriyle bağlantılı yapılan barajların benzeri ve ilk örneği sayılan türden barajlar dahi inşa eden Urartular, bu yöntemle 2 bin 540 metre yüksekliğindeki Rusa barajındaki suyun Van ovasına akıtılmasını sağlamışlardır. Keşiş gölü olarak da bilinen Rusa barajı MÖ 685-645 yılları arasında hüküm süren Urartu kralı II. Rusa tarafından Ereğ dağının eteklerinde kurulan bir barajdır. Deniz seviyesinden tam 2 bin 544 metre yükseklikte kurulmuş olan Rusa barajı, bu özelliğiyle sadece Mezopotamya ve Anadolu'daki değil, dünyadaki en yüksek rakımlı su tesisidir. Rusa barajı, 2700 yıla yakın bir zamandan bu yana, bazı küçük onarımlarla hala çalışıyor durumda olup yöre halkına hizmet sunmaktadır. Bölgenin ikinci dereceden deprem kuşağında olması, 2700 yıldan beri onca yıkıcı depremler de yaşanmış olması gerçeğine rağmen, barajın hala ayakta ve işlevini sürdürüyor durumda olması, Urartu uygarlığının teknolojik gelişme düzeyi ve su mühendisliği alanındaki büyük başarısının somut kanıtı olmaktadır." (Uygarlığın Doğusunda Kültür ve Kürtler)

Bugün bile 56 km uzunluğundaki kanal tüm görkemliliğiyle duruyor. Kuyumculuk, oymacılık, tarım, şarap vb çalışmalarda bir düzey tutturmuşlardır. Önceleri çivi yazısını kullansalar da süreçle kendilerine has, hiyeroglif türü bir yazı geliştireceklerdir. Maden, at ve keresteye sahip olduklarından, Asurlularla hep karşı karşıya gel-

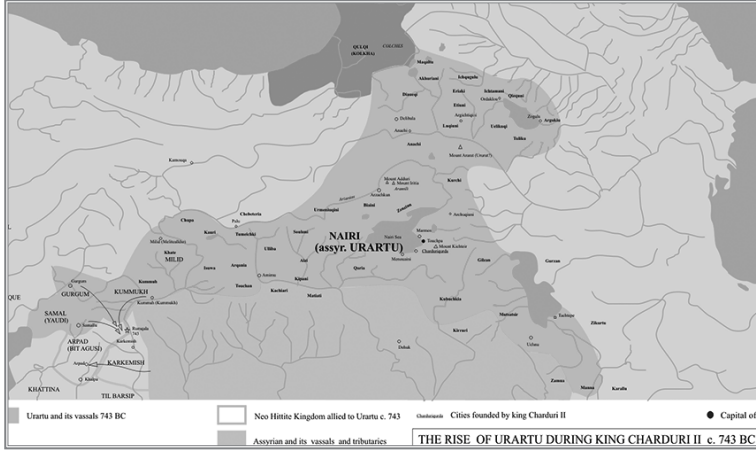

Foto 12- Urartu-Nairi

mişlerdir. Asurların o meşhur, “*İnsan kellelerinde kaleler yaptık*” yazılı ‘övgü’ dolu tabletleri ağırlıklı olarak, Asur Nasirpal II’nin, Urartulara karşı işlediği vahşeti işlemektedir. Taze komünal değerleri köklü yaşayan, uygarlık dışı kuzey sahalarından gelen İskit ve Kimmerlerin saldırıları sonucu yıkılmışlardır. Ermenilerin bu topraklara yerleşmeleri bu tarihten itibaren gelişecektir. Daha sonra gelişecek olan Med Konfederasyonu’nda yerlerini alacaklardır.

Mannailer: Urmiye gölü ile Zagros dağları arasındaki bölgede yaşamışlardır. Hurri kökenlidirler. Urartularla aynı tarihlerde yaşamışlardır. Yönetim biçimleri o döneme göre farklılıklar arz etmektedir. Örneğin; krallık gücü, ihtiyar kurulu tarafından sınırlandırılmaktadır. Sonraları gelişecek olan Medlerle komşulukları adeta iç içe yaşadıklarını gösterir. Medlerin kurucusu olacak olan, Herodot’un Deicos dediği ancak asıl ismi Keaştarati olan Mannailerin bir valisidir. Urartulardan ve Mannailerden sonra, Medler sahneye çıkacaktır.

Medler: MÖ 900 yıllarında ilk kez varlıklarından söz edilir. Asur Kralı III. Salmanassar(855-824) yaptığı bir seferde, Medya topraklarından söz eder. İlk kralları Keaştarati’dir. Herodot’un söz ettiği Deicos yani asıl ismiyle Keaştarati budur(MÖ 727-675). Başkentleri

Hemedan yani Ekbatan'dır. Asurlara karşı en güçlü isyanı geliştirerek ve giderek bölgeye yayılarak etkili bir güç olurlar. Keaştaratı'nın ardından ise yerine, Yunanlıların Pharaortes dedikleri oğlu Key Feruars ya da Feravertiş(MÖ 674-653) geçer. Key Feruars'ın oğlu Keyakser(625-585), MÖ 612 yılında Asur İmparatorluğu'nun yıkılması sürecinde Babiller başta olmak üzere, bölge güçleriyle ortak hareket etmenin yanı sıra geliştirdiği ittifaklar ile onlara öncülük de edecektir. Tarihe mal olmuş bu isyanın ideolojik ve felsefik önderliğini Zerdüşt'ün yaptığını da belirtelim. MÖ 612 yılında yıkılan Ninova'dır; ancak Asur İmparatorluğu varlığını Harran'a kaydırarak devam ettirmek istese de, aradan pek geçmeden MÖ 610 yılında tarihe karışacaktır.

Medler gelişimlerini sürdürürler. Keyakser Asur İmparatorluğu'na karşı her konfederasyon üyesi aşiretin belirgin yeteneğini örgütleyerek savaş alanına yansıttığı için ordulara düzen veren kişi olarak da anılmaktadır. Bunun için iç Anadolu'dan Afganistan'a kadar topraklarını genişletir. Batıya açılırken, komşuları olan Lidyalılarla da savaşları sürer. Herodot'un aktardığı Medlerle Lidyalılar arasındaki savaşta yaşanan güneş tutulması, MÖ 28 Mayıs 585 yılında gerçekleşir. Bu bir nevi tanrıların işareti olarak görülür ki, savaş durdurulur. Hatta Lidya kralı Alyattes kızını Keyakser'in oğlu Astiyages'le evlendirerek, kardeşlik sözünü karşılıklı verirler ve Kızılırmak'ı sınırları olarak kabul ederler.

Medler öyle bir gelişim yaşarlar ki; yıllar sonra bile Ortadoğu'ya gelenler Medlerin mimari yapıtlarına karşı hayranlıklarını gizleyemezler. Örneğin; Herodot, Med sarayı için gördüklerini şöyle anlatıyor: *“Kale surları öyle düşünülmüş, her biri öbüründen bir savaş sahanlığı kadar yukarıdadır. Sanatın payı büyüktür. En büyük sur aşağı-yukarı Atina'nın çevresi kadardır. Birinci duvarın mazgalları beyazdır. İkincisi kara, üçüncüsü parlak kırmızı, dördüncüsü donuk mavi, beşinci reçine rengi, son ikisine gelince birinin tahkimatı gümüş, öbürünün altın rengindedir.”*

Ortadoğu'nun tümünde özgülleştirici bir rol oynayan Medler, Keyakser'in oğlu Key Astiyages zamanında bolluk içinde yaşasa da, giderek daralacak ve en sonunda saray içi bir komployla iktidarı Perslerin bir hanedanı olan Akhamenitlere kaptıracaklardır. Bir süre

daha Medler yaşamaya devam etseler de, esasta giderek silikleşerek Pers İmparatorluğu içerisinde ikincil düzeyde varlıklarını sürdürebektedirler. Bu el değiştirme, MÖ 550 yıllarında Key Astiyages'in to-
runu olan Kiros'un eliyle yapılacaktır. Persler daha doğrusu Akhemenitler, iktidarı ele geçirseler bile Herodot başta olmak üzere birçok tarihçi, Persleri kastettiklerinde bile yine Med diye ifade etmekten çekinmemişlerdir. Öyle ki, ünlü Yunan tarihçi Strabo, hem Medler hem de Persler için 'Cyriti' yani Kirdi-Kürt anlamına gelen kelimesini kullanmaktan geri durmamasının arkasında, Medlerin bu başat kültürü gelmektedir.

Foto 13-Med İmparatorluğu

Çok sonraları, İskender'in ardından Helen ve Med-Pers kültürünün sentezi olarak doğan Adıyaman Samosata yakınlarındaki Komagene Krallığı bu kültürün göz kamaştırıcı ardılıdır. "Komagene Krallığı; yer üstünde göz alıcı sedir ormanları ve yeraltında zengin mineral ve madenleriyle ünlü Toros dağlarındaki çeşitli yolların birleştiği bir bölgede; Suriye'nin kuzeyi, Hatay, Pınarbaşı(Kayseri), Kuzey Toroslar ve Dilce-Fırat'ın yukarı kıyılarının çevrelediği; Adıyaman, Malatya, Elazığ, Antep, Maraş ve Urfa yörelerini içine alan geniş bir coğrafyada kurulmuştur. Merkezi Samsat(o günkü adıyla Samosata) olan Komagene Krallığı bağımsız olarak, MÖ 162 MS 72

yılları arasında yaklaşık olarak 230 yıl kadar yaşamış.” (Uygarlığın Doğuşunda Kültür ve Kürtler)

Yerel otoriteler siyasi varlıklarını önemli oranda korumaktadır. Abgar Krallığı da benzer tarihlerde varlığını Urfa yakınlarında göstermektedir. Ortadoğu çapında Aramice dil ve kültürü, bir etkinlik düzeyine sahiptir. Benzer bir gelişmeyi bugünkü Suriye’de, MS 300 yıllarında Palmira Krallığı yaşamaktadır. En son kraliçesi olan Zennube, MS 268’de Roma İmparatoru Aurelius’a esir düşünce, krallığın sonu gelir. Ve MS 256 yıllarında tümünden, bir daha dirilmemek üzere ortada kalkacaktır. Aynı süreçlerde Komagene Krallığı da tarihe karışacaktır.

Foto 14-Kommagene İmparatorluğu

Büyük İskender’in MÖ 330’larda Pers İmparatorluğu’nu yıkmaya, bölgede yeni gelişmeler ve yeni bir kültür şekillenmeye başlayacaktır. Helenlerin damgasını taşıyan bu süreç, birçok kültürü kendi içinde eritir. Bunlara örnek olarak; Anadolu’nun batı kıyılarındaki Troya, Frigya ve Lidya uygarlıkları gösterilebilir. Asimilasyon politikası da denilebilecek bu eritime, Kürtlerin coğrafyasında derin ve köklü Neolitik değerlerden dolayı pek etkili olmaz. Nedeni ise; de- inliğine bir kültürü yaşamış olup, uygarlığın kök hücresi olmasıdır; dolayısıyla böyle bir toplumsal yapının dönüştürülmesinin çok zor olduğundandır. Buna örnek olarak, yukarıda dile getirilen Komagene Krallığı’nın özgün duruşu gösterilebilir.

Abdullah Öcalan yukarıda dile getirilen gerçekliği şu şekilde dile getirmektedir: “Kürt toplumunu tanımlamak kolay olmamaktadır. Dağ, tarım ve hayvancılık Kürt halkıyla özdeştir. Kentlilik, Kürt’e uzak bir kavram iken, köylülük belki de tarihte ilk defa Kürtlerin atalarının geliştirdikleri en toplumsal olgudur. Komagene’nin çok iyi açıkladığı gibi, yarı köy ve göçerlik Kürtlerin binlerce yıllık yerleşim ve hareket düzenidir. Kentleri ise daha çok işgalciler kurmuş veya doldurmuşlardır. Bu demek değildir ki, Kürtler kent kurmamış ve uygarlık sahibi olmamışlardır. Urartu, Med, Mitanni devletleri başta olmak üzere çok sayıda kent uygarlığının sahibi oldukları da bilinmektedir. Ortaçağda da yaygın kent ve eyalet hükümetleri kurmuşlardır. Fakat kurulan hükümetler ve devletler uzun süreli olmadıkları için kentler daha çok işgalci güçlerin karargahını ve çevre toplumunu teşkil etmiştir.”

Başka bir yerde ise, “Yüksek dağlara sığınma, zaten dağların doğal kaleler gibi korumaya imkan vermesinden ötürüdür. ‘Dağ eşittir Kürtlerin etnik varlıklarını koruma üssü’ gerçeği budur. Kürt ataları adeta boydan boya bir kale gibi duran Kürdistan dağlarının doruklarını mesken tutarak, binlerce yıl sel gibi her taraftan akan işgal-istila ve çapulun şerrinden kendilerini korumaya çalışmışlardır. Ovalık alanlarda şehir uygarlıklarını fazla geliştirmemiş olmaları bu tarihsel gerçeklikle yakından bağlantılıdır” demektedir.

Kürtler *özgürlüğüne* olan bağlılıklarından dolayı bu merkezlere hep uzak kalmak istemiştir. Uzak kalması onun yaşama imkanını ve yaşama şansını yaratmıştır. Çünkü kentlere, bu bağlamda ovaya yerleşen Kürt erimiştir, eritilmiştir. Kent, yabancının kendisini rahat hissettiği ve yaşamayı tercih ettiği yerdir. Kent, bunun için sınıflaşmanın, sömürünün merkezidir. Bu bağlamda eritilmenin de yeri ve merkezidir. Erimeyen, onurlu yaşamak isteyen Kürt hemen tasfiye edilmiştir, kılıçtan geçirilmiştir. Bunun için kent teslim olmanın, başkalaşmanın diğer adıdır. Kürt, bundandır ki, ‘*bajari*’ye mesafelidir. Daha da ilerisine giderek şehirliye acır. (Bunun içindir ki aşiretten kopan ve sonradan Kurmanc diye hitap edeceklerine uzun yıllar alay ve acıyla dolu bir yaklaşım göstereceklerdir.) “Yaşadıkları kültür bir kent, sınıf ve devlet kültürü değildir; kendi içinde otoriterleşmeye, sınıflaşmaya yer vermeyen ve kabile demokrasisinde ısrar

eden bir kùltùrdùr. Kùrtlerin kolay zapturapt altına alınamamaları bu kùltùrel demokrasileriyle ilgilidir.” O, hep dağların en kuytu kùşelerine çekilerek yaşıamın en zorlusunu seçmiştir. Kendini savunma, dağların zirvelerine çıkma adeta temel bir içgüdüye dönüşmüştür. Yaşamak için kendine her şeyi mubah görür. Yöntemi de, yaşama biçimine bağlı olarak şekillenir. Düzensiz, keyfi, bildiğinden şaşmadan, kendi başına buyruk ve yarınını çok düşünmeden; günübirlik, bugünkü kavramlaştırmayla asi-avare, zapturapta gelmez bir kişiliği Kùrt’te yaratmıştır.

Kùrt, dağların doruklarına sığınarak tek dişli uygarlık canavarından kendisini korumaya çalışmıştır. Yaşamı bu diyalektik üzerine kuruludur. Fakat paradoksal olarak bunu yaparken de, kendisine has ve yaşam şartlarıyla bağlantılı olarak asi, boyun eğmez duruşuyla da bir iç disiplin yaratmanın uzağında kalır. Bugünün o bizde çokça alışkanlık haline gelmiş bildiğini okuyan, sert kafalı, politik esneklikten uzak, dar, bencil, küçük hesaplar uğruna büyük fotoğrafı görmeyen, parçalı, aşiretçi, bölgeci, mezhepçi, aileci; özcesi yerelciliğe takılı kalan kişiliklerimizin kùk nedenini böyle izah edebiliriz.

TARİHE DAMGASINI VURAN İKİ ÇİZGİ: İHANET ve DİRENİŞ

Zerdüştilik Felsefesi

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan AİHM Savunması'nda Zerdüştlüğü genişçe değerlendirmiştir. Bu geniş değerlendirmelerin bir kısmını buraya alarak Zerdüş'tü ve felsefesini işleyeceğiz.

Abdullah Öcalan; “Zerdüş'tün MÖ 1000 ile 600 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Zerdüş, ilkel Aryen inanç sistemini esaslı bir reformdan geçirmiştir. Üçlü tanrı sisteminden, tek tanrılı sürece doğru evrilmesinde ara bir rol oynamıştır. Dönemin temel Aryen tanrıçaları olan İndra, Mitra ve Varuna'dan Ahura Mazda'ya geçiş yapmıştır. Anadolu, Medya ve İran'da tek tanrıcılığa doğru bir adım atılmıştır. Cennet-cehennem, sırat köprüsü, melekler, çok katlar, mahşer, büyük mahkeme, iyilik-kötülük terazisi derken birçok kavramın oluşmasında rol oynamıştır. Kadına çok değer biçmekte; temizlik, namuslu yaşam, güzel söz, güzel işten yana iken, hayvan kesmeye karşıdır. Öz savunmanın dışında şiddeti de reddetmektedir.

Büyük ahlakçıdır. Karanlık ve aydınlığın, iyilik ile kötülüğün mücadelesini esas almaktadır. İlk defa insan iradesinin özgürlüğünü tanımıştır. İnsan iradesine özgürlük tanımak o döneme kadar hep tanrıya özgü düşünülen yaratıcılığa insanın da sahip olması demektir. Sorularıyla isyanı çağrıştıran başkaldırıyı yapmaktadır. İnsanın bireysel yaratıcılığına inandığı gibi insanın sessizliğini ve köleliğini hazmedememektedir. Kulluğu reddetmektedir. Denilebilir ki din ile felsefe arasında bir geçiş durumundadır. Din ile felsefe arasında yol

ayırımını temsil ettiği söylenebilir. Bu bağlamda Doğu ile Batının, iki çatallı gelişiminin başlangıcında ve başlatıcısı olarak rol oynamıştır. Hiç şüphesiz kaynağını daha derinden, Sümer ile Aryen kültürünü derinden sentezlemesinden almaktadır. Medya, Zagros ve Toros sistemlerinin verimli vadilerle birleştiği bu ülke, hem Sümer şehir devriminin, hem de Neolitik tarım köy devriminin birleşme noktasıdır. Zerdüşt bu mirasın bir sentezcisi olduğu kadar onu üst düzeyde bir dönüşüme, büyük bir reforma uğratarak hem ilk çağ köleciliğini yumuşatıp mantığa daha uygun klasik çağ dönemini başlatma hem de tarım toplumunun kullaştırılmamış iradesini özgürleştirip felsefeye açık bir yolu açma misyonunu temsil etmiştir.

Medler, bu yerelin kültür mirasçıları olarak ortaya çıkmış ve Zerdüşt kaynağından beslenmişlerdir. Medya’da Mag adı verilen rahiplerin arayışları da bu genel eğilimin bir parçasıdır. Mag rahipleri bir kurtuluş ideolojisi ve gruplaşmasını temsil etmektedirler. Magların yeni olan yanları; Aryen’lerin dinsel anlayışları ile Sümer mitolojisini sentezleyip daha kurtuluşçu ve insana yakın bir tutuma yaklaşmış olmalarıdır. Zerdüşt’ün beslenme kaynağı bu Maglardır. Büyük ihtimalle dönemin en önde gelen Maglarının içinde yer alacaktır. Medlerin bu gelişime ciddi bir özümseme ile yanıt vermeleri ve yeniye yerele uyarlamayı sağladıkları gözlemlenmektedir. Demirci Kawa direnişini, bu eğilimin destansı dile gelişi olarak ele alabiliriz. Etnik yapıda Kavi-Mîr denilen prenslik düzeyine yakın bir otorite gücüne ulaşmakla birlikte, sınıflı toplum ve devlet oluşumu gözlemlenmemekte, aşiretler varlığını koruduğu müddetçe beylik tarzını aşacak bir siyasallaşma mümkün görülmemektedir. En çok aşiretler arası konfederasyonlara gidilebilmektedir. Medlerde bu böyledir. Öncekiler daha çok aynı dil ve kültürü paylaşıırken, Medlerde ise Pers aşiretleri yer almaktadır” demektedir.

Abdullah Öcalan Özgürlük Sosyolojisi kitabında yeniden Zerdüşt-lüğü ele alırken; “Tarihte din-ahlak ilişkisinde müstesna bir öğreti ve kişilik olarak Zerdüştizm’i ve Zerdüşt’ü görüyoruz. Araştırmalar Zerdüşt’ü ve bağlı olduğu öğretiyi büyük bir ahlaki devrim olarak tanımlamaktadır. Zagros dağlarının eteklerinde tarım ve hayvancılıkla geçinen bir toplumsal kültürel (Neolitik devrimden beri, MÖ 12 bin, hatta dördüncü buzul döneminin kalkış tarihi olan MÖ 20 bin’lerden

Foto 15-Zerdüş

beri şekillenen kültür) ortamda, Sümer uygarlığının (MÖ 3 bin sonrası) mitolojik ve dinsel hegemonyasına karşı kutsallıktan ziyade seküler, dünyevi ahlakı savunan bir eğilim olarak gelişen bu ahlaki devrime Zerdüş'tün adına izafeten Zerdüşizm denilse de, çok daha eski köklere sahiptir. Zerdüş'tün ünlü sözü olan, "Söyle, sen kim-sin?" hitabıyla Sümer uygarlığının mitolojik ve dinî tanrısallığını yargıladığı açıktır. Dolayısıyla uygarlık din ve tanrılarının bu ilk ahlaki eleştirisi çok büyük öneme sahiptir...

Zerdüştilikte demokratik uygarlık unsurları ağır basar. Zerdüşti ailede kadın-erkek ilişkileri eşitliğe yakındır. Hayvanlara acı çektilirmez, eti çoğunlukla yenmez, ürünlerinden yararlanma esastır. Ziraat büyük değer taşır. Tanrısallıktan arınmış iyilik-kötülük kavramları öne çıkar. Diyalektiğin ilk tohumlarını çağrıştıran düalistik düşünce tarzı (aydınlık-karanlık güçleri) çok belirgindir. Evren diyalektik olarak kavranmaya çalışılmaktadır. Toplumun güçlü ahlaki ilkelerle yönetilmesi esas alınmaktadır. Tüm bu yönleriyle Sümerlere ve kökenlerini oradan alan uygarlıklara karşı güçlü bir ahlaki devrimi yansıttığı çok açıktır. Bilindiği gibi saptırılmış da olsa, bu devrimin en büyük ürünü Med Konfederasyonu ve onu devralan (Ne yazık ki

çok çarpıtılacaktır) Pers İmparatorluğu'dur. Mani (MS 250'ler) bu ahlaki öğretide ikinci bir devrim yapmak istese de, oldukça yozlaşmış Sasani İmparatorları bunu engelleyecektir. Mani'nin kendisi ağır bir şekilde cezalandırılacaktır. İki dinsel ve ahlaki kimliğin çatışması söz konusudur...

Rivayet edilir ki Zerdüş, çok tutkunu olduğu Zagros dağlarında güneş tüm parlaklığı ile doğarken bir ses duyar. O sese şöyle bağırır: "Söyle, sen kimsin?" Tanrıyla böyle karşılaşp hesaplaştığı biçiminde bir yorumdur bu. Ben ise, Onun binlerce yıl Zagros halkının özgürlüğüne yöneltilmiş bir tehdit olan Sümerik tanrı-kralların varlığı ile ilgili bir hesaplaşmaya girdiği kanısındayım. Bir nevi uygarlığın kendisi olan bu tanrı-kralların kutsallığını sorgulayıp Zerdüşti ahlak devrimini gerçekleştirir. Aydınlik-karanlık, iyilik-kötülük ikilemi biçimindeki devrimdir bu" diye yorumlamaktadır.

Zerdüş'te ilişkin birkaç şeyi bilgi düzeyinde vermek iyi olabilir. Zerdüş'ün somut olarak MÖ 650-583 yılında yaşadığı söylenir. Bu tarih aynı zamanda Medlerin Ortadoğu'da güçlü bir devrimi yaratıkları yıllardır. Hiç şüphe yok ki Medlerin büyük çıkışının arkasında Zerdüş zihniyeti vardır. Zerdüş'ün Gathalar-Sözler biçiminde düzenlediği Avesta kitabı bulunmaktadır. Tamamı 21 kitaptan -72 Yasna'dan- meydana geldiği söylenen Avesta'dan ne yazık ki günümüze çok az bir bölüm ulaşabilmiştir. Bu Gathaların, 3 bin 600 -kimine göre 12 bin- öküzer derisine yazıldığı ifade edilmektedir. Bu devasa külliyyat Büyük İskender'in Persepolis şehrini yakıp yıkması sürecinde önemli oranda yok edilmiştir. Çok az sayıda Gathalar kurtarılabildiği. Geriye bugüne kalan 17 Yasna'dır.

"Gathalar, Zarathuştra'nın Tanrı Ahura Mazda tarafından insanlara bildirmekle görevlendirildiği kutsal metinlerden arta kalanlardır. Bunlar sonradan Avesta olarak şekillenen büyük dini kitaplar kompleksinin 3.'sünde, 'Yasnalar' bölümünde yer alırlar. Avesta'da 72 Yasna yer alır. Bunların bir bölümü Zarathuştra'nın Kutsal Kitabı'nın 72 Yasna'sını tamamlamak üzere sonradan metne eklenmişlerdir. Asıl orijinal Yasnalar -ki bunlar Gatha adını taşıyan lirik ilahilerden oluşurlar-, 28-34, 43-51 ve 53. Yasnalar'dır ve 17 tane dirler. Bu Yasnalar'ı oluşturan Gathalar, Avesta'nın şiirsel olarak düzenlenmiş olan bölümleri olup; gerek metrik sistemleri, gerek dil-

leri, gerek felsefeleri ve terminolojileri ve gerekse anlam bütünlükleri itibariyle hem diğer Yasnalar'ın metinlerinden ve hem de Avesta'nın kalan bölümlerinden ayrılırlar...

Avesta, Sasaniler döneminde ikinci kez derlenip toparlanarak, genelinde iki bölüm haline getirildi. Birinci bölüm, yani kelimenin tam anlamıyla Avesta, üç kitap halinde düzenlenmiştir. Bunlar; Vendidad, Vispêrad ve Yasna'lardır. Vendidad; Avesta'da, dinsel kuralların ve bazı mitsel öykülerin derlenerek bir kitap haline getirildiği ilk bölümün adıdır ki, Pehlevîce'de adı Videvdad veya Jvît-dêv-dât olarak geçer. Videvdad; 'Divlere karşı kurallar' anlamına geliyor. Bu bir nevi kanun kitabı görünümündedir. İkinci bölüm ise; Bahdin (Zarathuştra'nın önyak olduğu din) tapınaklarında mukabele ile okunan dualar ve adanması gereken kurbanlarla ilgili bölümdür ki adı 'Visperad'dır. Visperad, hem 3. bölümde, bir 'cüz' deki 23 alt bölümün tümüne birden verilen addır hem de Yaştlar'ın yer aldığı kitabın Sasanî dönemindeki adıdır. Üçüncü bölüm; 72 Yasna'dan oluşmaktadır. Tüm bu kitapların Ahura Mazda (tek tanrı) tarafından Zarathuştra'ya indirildiği farz edilir." (Zerdüş, Sıraç Bilgin)

Son Med Kralı Astiyages ve Harpagos'un İhaneti

Bugün Kürdistan'ın Kuzeydoğu alanları diyebileceğimiz Medya bölgesinde yaşayan Medler, Asurlulara komşu olarak yaşamaktaydılar. Asurlar, Ortadoğu'nun her yerine kan kusturdıkları gibi bu topraklara da bunu denemekten geri durmamışlardır. Özeldde de, Medya alanında bulunan madenler (demir vb) de eklenince saldırılarının sürekli olması kaçınılmaz olmuştur. Ancak Mag ve Zerdüşti kaynağından beslenen Medler, giderek -arazilerinin de avantajını kullanarak komşu halklarla ittifaklar yaparak güç kazanırlar. Onlarca yıl savaşlar sürer. İlk büyük savaşları, MÖ 625 yılında yapılacaktır. Ancak Ninova düşürülemeyecektir. Keyakserli Medlerle, II. Nabukadnezarlı Babiller geri çekileceklerdir. Bu ittifaklarını pekiştirmek için Keyakser, kızını Babil Kralı'na gelin gönderecektir. Bu ittifak sonucu MÖ 612 yılında Asur İmparatorluğu, Ninova'nın yıkılışı ile kısa bir süre sonra tarihe karışır. Asurların yıkılışında Kürdistan'ın kuzeyinde bu-

lunan ve uzun yıllar sürekli uygarlık güçlerine karşı geliştirdikleri direnişle demokratikleştirici rollerinden dolayı, burada Kimmerler ile İskitleri de anmak yerinde olacaktır. Her iki kavim Kürdistan coğrafyasında yıllarca kalabilmişlerdir. Özelde İskitlerin tam yirmi sekiz yıl boyunca yer yer Kürdistan’da kalmaları hatta kendilerine önemli merkezler kurdukları da ayrıca belirtilmelidir.

Rivaket odur ki; II. Nabukadnezar’a gelin giden Kürt Prensesi Amyitis, Medya’nın zengin toprağına, bol sulu, yeşilimsi, hayvan dolu tabiatına hasretlik besler. Her gün Medya ülkesi için ağıtlar yakar. II. Nabukadnezar bu ağıtları durdurmak için en usta mühendislerini çağırarak; *“Buraya öyle bir yer yapacaksınız ki; Medya Prensesi Amyitis bir daha ülkesini özlemesin”* diyecektir. İşte günümüzde dünyanın yedi harikasından biri olarak bilinen, Babil’in Asma Bahçeleri bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu öyle bir yapıdır ki, bugün bile o kadar yükseklerle toprağın nasıl taşındığı tartışılmaktadır.

Konumuza devam edersek; ortaya çıkan ve gelişmekte olan Med İmparatorluğu gerçeğidir. Ne var ki, halklarla kardeşlik temelinde gelişen bu imparatorluk uzun süreli olamaz. Her ne kadar Keyakser gibi büyük askeri dehalar yetiştirse de, uzun ömürlü olmadan MÖ 550 yılında egemenliği Pers olan Akamenit’lere bırakır.

Tam da bu noktada, Kürt tarihindeki ihanetçi ve işbirlikçi doku tekrar gündeme gelir. Büyük tarihçi Herodot bu ihaneti çok çarpıcı bir şekilde izah eder. Hikaye şöyledir: Astiyages bir rüya görür. Rüyasında kızı Madana öyle bir su bırakır ki, oluşan suyun içerisinde Astiyages boğulur. Astiyages bu rüyayı yorumculara anlatır. Onlar; *“Madana’nın bir oğlu olacağını ve bu oğlun Astiyages’in yerine geçeceğini”* söylerler. Bunu önlemek için o zaman Medlerin bir nevi hizmetçileri konumunda olan, ancak uzaktan da kültürel bağları olan Persli Kambiyeses’e kızını vererek evlendirir. Böylelikle ileride olabilecek bir olay engellenmiş olacaktır.

Hikayenin devamında ise, Madana’nın bir çocuğu olmak üzeredir ya da olur. O ara Astiyages benzer bir rüya daha görür. Remilciler yani rüya okuyucular geçmişte söylediklerinin halen geçerli olduğunu söylerler. Bunun üzerine Astiyages, Madana’nın yeni doğmuş olan oğlu Kiros’u yanına alır. Ve öldürülmesi için o zamanların bir nevi Medlerin Genelkurmayı sayılabilecek olan Harpagos’u çağırır-

rak, bu çocuğun öldürülmesini ve iç organlarının hayvanlara yedirildikten sonra ona geri getirilmesini ister.

Hasilı uzun olan hikaye şöyle devam eder: Harpagos bunu yapmayacak ancak Astiyages'in çobanını çağırarak bunu yapmasını isteyecektir. Tesadüfen çobanın yeni doğmuş bir çocuğu yakın zamanda ölmüştür. Çobanın eşi olan Kino -bu Yunanca bir isimdir, muhtemelen kendisi de Yunanlıdır- çocuğun öldürülmemesini, bunun yerine ölen çocuklarının iç organlarını hayvanlara yedirildikten sonra Harpagos'a götürmesini ister. Sorun da bu şekilde '*çözülmüştür.*'

Ancak uzun bir zaman dilimi ardından bir gün Kral maiyetiyle piknik yaparken, saraylıların çocukları oyun oynarlar. Bu oyunda çobanın oğluna da kral rolü verilir. Kral olan Kiros, kendi maiyetini belirler. Burada bir soylunun oğluna onu koruma görevi verir. Ancak soylu aileden gelen biri, "*Nasıl olurda, bir çobanın oğlunun dediklerini yapacaktır?*" Yapmaz da nitekim! Bunun üzerine Kiros, bu çocuğa kırbaç cezası vererek cezalandırır. Çocuk babasına gidecek, çocuğun babası olan soylu da Astiyages'e giderek çobanın oğlunu şikayet edecektir. Kral Kiros'u çağırarak ve onunla konuşacaktır. Kiros, "*Bir kralı dinlemeyen birini cezalandırma hakkı olduğunu*" söyleyerek cevap verecektir. Küçük bir çocuğun bu denli kararlı duruşu Astiyages'i etkileyecektir. Herodot hikayesine devam ederken, Astiyages'in Kiros'un gözlerinde kendisini gördüğünü ve kendisine benzettiğini söyler. Sonra da kendi çobanını çağırdığını, olayın nasıl cereyan ettiğini anlatan çobandan sonra Harpagos'u çağıracaktır. Ve Harpagos'u af ettiğini ve torununun yaşamasından dolayı bir ziyafet vereceğini, bu ziyafette Harpagos'un oğlunu Harpagos'a pişirerek -Harpagos bunu bilmemektedir- yedirdiği anlatılır. Bunun üzerine kin güden Harpagos alttan alta Kiros'la ilişkilendirir. "*Eğer o isterse Med Krallığı'nı ona vermek için çalışacağını, tek isteğinin, Kiros'un saldırıya geçmesi ve tahta geçmeyi istemesidir.*" Savaş esnasında ordunun başkomutanı olan kendisinin, Astiyages'i ona teslim edeceğinin de ayrıca sözünü verir. Kiros bunu kabul eder ve Medlerin üzerine gider.

Yıl MÖ 550'dir. Olup bitenin özcesi şudur: Med Kralı Astiyages, başkomutanı olan Harpagos'a -çok yakın akraba bağı da cabası- hakaret etmiştir. İncitmiştir. Belki de giderek iyi bir yönetim tarzına da

sahip değildir. Öyle anlaşılıyor ki, Medlerin saraylıları ondan rahatsızdır. Harpagos, Akamenitlerle ilişkilendirilir. Astiyages'in kızı Madana, Akamenitlerden önde gelen biri olan Kambiyeses'le evlidir. Kiros onun oğludur. Kiros ile ilişkilendirilen Harpagos savaşı kışkırtır, Astiyages'i de buna ikna eder. Öyle bir komplo düzenler ki -Harpagos ordunun başkomutanıdır- tek bir çatışma çıkmadan Astiyages'i esir düşürür.

Esareti ardından Harpagos, Astiyages'e, *"Bak dün kraldın, bugün kölesin. Kendini nasıl hissediyorsun?"* der. Astiyages'in tarihi bir öngörü niteliğindeki verdiği yanıt hala kulaklarda yankılanır: *"Ey alçak! Bana ihanet ettin, krallığının yıkılışını gerçekleştirdin. Bari kendin yerime geçseydin. Madem bunu yapmadın, hiç olmazsa krallığı Medlerde bıraksaydın. Neden alçakça götürüp Persli uşağımız Kiros'a teslim ettin?"* Burada da görüldüğü gibi adeta altın tepside 'iktidar' Perslere sunulmuştur. Bunu şöyle yorumlayabiliriz: *"Biz buna layık değiliz. Biz dağlarımıza çekiliriz. Biz 'iktidarda' yokuz!"* Özünde Kürt'ün gen dokusundaki bu gerçeklik, çok çarpıcı bir biçimde hep göze çarpar. Daha sonra ele alacağımız Enkidu ve Mattizawa olayları, bu olaydan çok önce bilinen halkalardır. Perslerin Astiyages için, *'Azhi Zahak'* dedikleri ve buradaki Zahak'ın yani Dehak'ın kötülüğün sembolü olduğunu unutmayalım. Egemenlerin tüm tarihi böyle tahrifatlarla doludur. Vururlar, katlederler, yaptıklarına kahramanlık, halkların direnişine ise çapulculuk ve eşkıyalık derler. Tuhaf bu döngü, aradan tam 2 bin 500 yıl geçmesine rağmen harfiyen devam etmektedir. Tarihte komünal değerleri savunan ve köleci Roma İmparatorluğu'na karşı savaşan Vandal'lar bugün yıkıcılar olarak emperyalistlerin tarihlerine geçerken tabiidir ki Romalılar medeniyeti ve uygarlığın taşıyıcıları olurlar!!!

Pers şairi ve tarihçisi Firdevsi, Şahname'de Rûstemê Zal'ı anlatırken aynı dokuya vurgu yapar. Bir dönem gelir Fars soyu tükenmekle yüz yüze kalır. Ülkenin en güçlü kişisi Zal'dır. Zal ailesi iktidarın askeri gücüdür. Rûstemê Zal iktidarı ele geçirme yerine, kral ailesine soyca uzak olan biri de olsa, içlerinde o soya en yakın olan bir çocuğu getirir ve kraliyet tahtına oturtur. Yıllarca bu çocuğu yetişkin bir kral olana kadar korur. Hep ona sadakat gösterir. Daha sonra bu geleneği oğul Rûstem devam ettirecektir. Firdevsi Rûstemê Zal'ı Fars olarak ele alsada, doku Kürt dokusudur. Neolitiğe çakılıp

kalan, sürekli başkasının askeri olan! Bu Kürt'ün dokusudur! Kürt'ün 'iktidardan' yoksun kalması mı, yoksa 'iktidardan' kaçan dokusu mu demek gerekir?

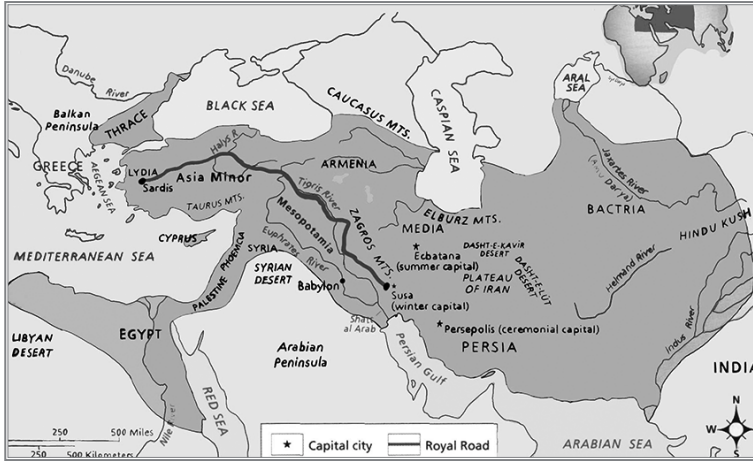

Foto 16- Pers İmparatorluğu

Pers Magamonisi ve Kürdistan'da İşgaller Süreci

Akamenitlerin öncülüğünde Kürtler yani Medler, sistemin içerisinde ikinci güç olarak yerlerini alırlar. Medlerin özel statüsü hep devam eder. Medler de kendilerini çok ayrı görmezler. Ne de olsa aynı soydandılar. Olup biteni bir hanedanlığın el değişimi olarak görmek mümkündür.

Herodot'tan öğrendiğimiz kadarıyla Kambyses'in Mısır işgali sırasında ölmesi, Med Maglarının -ki bunlar oldukça etkilidirler- büyük bir hareketlenmesine yol açar. İktidarı ele geçirme çabaları Pers üst sınıfının sert direnciyle karşılaşır. Tarih, Gomata adında bir Mag'ın iktidarı çok '*sinsice*' ele geçirmek istediğini yazar. Ancak olup biten yalnızca bu değildir. Asıl gerçekleşen durum, krallık içerisinde çok etkin olan Magların -ismi ne olursa olsun- en etkili Mag'ın önderliğinde direnişe geçerek tekrardan kendilerinin olan iktidarı ele geçirmek istemeleridir.

Darius'un öncülüğündeki Farsların etkili aileleri bir araya gelerek sarayda başat olan Mag etkisini kırmak için harekete geçerler. Fars tarih belgeleri, bu olayı Mag komplosuna karşı mücadele olarak ele alsalar da, muhtemelen olup biten bu değildir. Kambiyeses Mısır seferine çıkarken, Perslere güvenmediği için kendi yerine Medli kahin Patizetites'i bırakır. Patizetites ise Mag olan Gomata Pasagarda'yı kral ilan ettiğini söyler. Mısır dönüşünde Kambiyeses ölünce, yerine Gomata tam kral ilan edilir. Buna karşı olarak MÖ 522 ya da 521 yılında Darius öncülüğünde Perslerin ileri gelenleri, acımasız bir katliam başlatırlar. Medlerin kahinlerini, Magları, aydınları, aristokratları ve ne kadar umut vaat eden bireyleri varsa hepsini katliamdan geçirirler. Esasta Maglar karşısında küçüklük kompleksini yaşayan Pers egemenlerinin iktidarı kaybetmeme hırından ve yaşanan farklı komplekslerinden dolayı bu tasfiye yaşanır. Bu kompleksin üstünü örtmek için bu kez Pers Kralı Darius, MÖ 515 yıllarında Taqustan (Bêstun) dağında yüksekçe bir yere, tarihi ters yüz eden, çarpıtan öyküsünü kayalara kazır.

Sonuçta; tüm Maglar katliamdan geçirilir. Denilebilir ki, Medlik bilinci ya da Kürtlük bilinci ve ona öncülük edebilecek tüm entelektüel ve aydın zihin katledilir. Arta kalanlar bugünkü İran'ın içleri diyebileceğimiz sahaya sürgün edilirler. Çok az sayıda Mag, Medya'ya kaçabilir. MÖ 522-21 yılında gelişen bu katliam, Kürtlerin gerileyişinin de tarihidir aynı zamanda. Bu katliamı, Kürtler açısından bir felaket olarak ele almak yerinde olacaktır. Aydın zihinlerin, kendisi olabilecek zihinlerin acımasızca tasfiye edilmesi yutulacak lokma değildir. Bu Magamoni ya da Magofoniya'yla birlikte -bu katliamı her zaman zihinlerde diri tutmak için Persler, özenle kutlanan bir bayram olarak ele almaktadırlar- Medler düşünsel ve siyasal olarak tarih sahnesinde silinmiş olacaktırlar. Ve bu olaydan sonra Medlerin giderek askerliğin vurucu gücü olarak kullanılmaya başlandığı bir süreçle karşı karşıya kalacağız. Kürt, o gün bugündür hep başkasının askeridir. Kendi askeri olamamıştır. Olmayı bir türlü düşünemez olmuştur. Beyin yok edildikten, tasfiye edildikten sonra vücudun diğer organlarını yönlendirmek -tarihte çokça görüldüğü gibi- daha kolay olmuştur.

Bu noktada bir parantez açmamız gerekirse, her zaman bir yoldasımızın; *“Sanki biz Kürtler çok da Medlerden gelmemişiz gibi”* sö-

zünün peşine takılmışımdır. Medlerin oldukça düzenli, disiplinli beyin adamları olduğunu Herodot bize söylemektedir. Ve Medlerin etkili oldukları yıllarda -adeta tüm coğrafyanın- Medlere özendiklerini de pek çok tarihçi aktarmaktadır. Peki, nasıl olur da aynı gen yapısına sahip olması gereken bir halk, bu denli kendi dokusuna ters düşebilmiştir? Bu soruyu yıllarca durmadan kendime sormuşumdur. Medlerin aksine Kürtlerin dağınık, keyfi, disiplinsiz, birlik olmayan, her zaman başkasının ‘askeri’ olan bu durumu nasıl ortaya çıktı? Hangi olay ya da olaylar buna yol açtı? İşte bu soruların cevabının yukarıda anlatılan Magamoni de saklı olduğunu düşünüyorum. Magamoniyi çözen bir Kürt’ün, kendisi olabileceğine içtenlikle inanıyorum.

Bu dönemde Medler, tarihlerinde en çok işgal edilecekleri bir sürece doğru yuvarlanmaktadır. MÖ 550’den-MÖ 330’a kadar Persler, MÖ 330’lardan-MÖ 64’lere Yunanlılar, MÖ 250’lerden-MS 216’lara Partlar, MÖ 64 yılından-MS 1000 yıllarına kadar Romalılar ve MS 3. yy’lardan 700’lü yıllara kadar Sasaniler tarafından Kürdistan hep işgal altındadır. Kürdistan hep savaş alanıdır. Biraz daha detay vermekte yarar olacaktır.

Özgün bir olay ve önemli bir tarihi belge olması itibariyle de Anabasis kitabında Ksenophon tarafında ele alınmış olan, Yunanların Kürdistan’dan geçişlerini ve o günlerin yansıyan Kürt karakterini görmek ilginç olacaktır.

Persli genç Kiros, kardeşi Artakserkses’i tahttan indirmek amacıyla Miletos’u Tissaphernes’in elinden almak bahanesiyle asker, özellikle de paralı asker toplar. Kendi ülkesinde büyük krala kızan kardeş Kiros, Yunanlılara dayalı paralı bir ordu kurarak İran’a dönecek ve Yunanlıların desteğiyle tahtı ele geçirecektir. Plan budur.

Uzun bir yürüyüş yapılır. Ege, Akdeniz kıyıları derken bugün Suriye diye bildiğimiz topraklara ve ardından Babil, yani bugünün Irak’ına ulaşılır. Kunaksa savaşında Yunanlılar, karşılarındaki düşmanın zorlanıp geri çekilmesini sağlarlar. Fakat krala saldıran Kiros, bir mızrak yarası alarak ölür. Ve Ortadoğu’da, Yunanlılar bir başına ve öncüsüz kalırlar. Pers kralı Yunanlıların teslim olmaları durumunda af edileceklerini söylese de, Yunanlılar Perslere güvenmediklerinden silahlarını bırakmazlar. Ksenophon, savaşta bir yazar olarak

katılmış olsa da, kendisini ansızın Yunan kuvvetinin komutanı olarak bulur. Ve Yunanistan'a geri dönüşlerini **'Onbinlerin Dönüşü'** yani **'Anabasis'** olarak kitaplaştırır. Ksenophon MÖ 430 ile 355 yılları arasında yaşadığına göre, olup biten tarih muhtemelen MÖ 400'lü yıllardır.

Persleri savaş hileleriyle atlattıktan sonra bize daha yakın olan topraklara, yani Kürdistan'a kadar gelirler. Bugünün gözü ile ele alacak olursak; muhtemelen Garê'den girerek ya da Garê'den sıyrarak, Zap vadisine inerler. Buradan başlayarak Kürdistan'ın en sert coğrafyasına dalış yaparlar. Herhangi bir yol ve iz bildikleri yoktur. Kuryeleri de olmayınca, bildikleri tek yolu deneyerek, o da, savaşa ana ülkelerine dönmeye çalışırlar. Geldikleri yollardan gidemezler çünkü, yollar Persler tarafından tutulmuştur. Kürdistan'dan çarpışa çarpışa, vuruşa vuruşa geçerler. Ksenophon olup bitenleri detaylı olarak kaleme alacaktır. **'Onbinler'in Dönüşü'**, biz Kürtler açısından zamanında Kürt, Kurdiene, Karduk (Sümerce yiğit, cesur anlamında) kelimelerinin geçmesinden dolayı önemli bir belge olagelmıştır. Bir yerinde Ksenophon; *"Acemler onların yiyeceklerini (Yunanlıların) köylerden aldıklarını görünce, köyleri ateşe verdiler. Ksenophon köyleri yakılan köylülere yardım ederek, köylerin yakılmasına meydan vermiyordu. Ancak Hisrof o düşüncede değildi. Yunanlılar da Hisrof'un düşüncesine katılarak, Kardukların köylerini yakmaya başladılar"* diye yazacaktır (**Anabasis**). Yine Ksenophon, Kardukların savaş yetenekleri hakkında ise şöyle diyecektir: *"Onlar ok atmada hedef şaşırmazlardı ve yayları hemen hemen üç, okları ise iki dirsekten fazla uzunluktaydı. Okları kalkan ve zırhları delip geçiyordu"* diyerek Kürtlerin karakterlerini ne kadar iyi tespit edebildiğini göstermektedir.

Bu ilk belgeli anlatımın örnekleri, daha sonra Kürtlerin her isyanında ya da direnişinde kaçınılmaz kaderi gibi olacaktır. Kürdistan'da çatışan yabancı güçlerin hepsi de, Karduk köylerini yakmışlardır.

Özelde Pers memleketinden kurtulduktan sonra Kürdistan'ın sert coğrafyasına kendilerini vurmak zorunda kalan Yunanlılar, karşılığında hiç de düzenli olmayan savaşçı aşiretler bulmaktadırlar. Daha ilginç olanı, bu insanlar gündüz saldırmıyorlar, toplu yönelmiyorlar

ve düz çatışmıyorlar. İzledikleri yöntemlerden bir tanesi; yol güzergahlarına taş yağdırmaktır. Arazinin sert yerlerine yerleşik olan bu insanlar, nerede hangi taşı yuvarlatacaklarını iyi bilmektedirler. Bir diğer yöntemleri, boğazlarda pusu atmaktır. Ya da ana güç geçtikten sonra, son kalan birkaç ağır teçhizatlı ya da yürüyemeyen birkaç hantalı avlamaktan çekinmemektedirler. Bir bakıyorsunuz bu insanlar gündüzün en kavurucu sıcak saatlerinde saldırdılar. Bir bakıyorsunuz yataarken sızma yaptılar. Bir bakıyorsunuz Yunanlıların geçtiği güzergahları tam terk ederek, boşaltarak, kuyuları kurutarak, otlakları ve köyleri yakarak hep Yunanlıları bir akrep gibi sokmaktadırlar.

Ksenophon, *“Karduk ülkesini yedi günde geçmişlerdi. Bu yedi gün içinde bir an olsun silahlarını ellerinden bırakmamışlardı. Bu yedi gün içinde gördükleri azap ve işkenceyi acem kralı ile giriştikleri savaşta, Kiros’un öldürülmesi sırasında görmemişlerdi”* diye yazacaktır.

Kürdistan’ın nasıl viraneye çevrildiği, Büyük İskender’in Doğu’ya yapacağı seferinde daha çıplak bir şekilde görülecektir.

Makedonyalı Büyük İskender (Alexander, MÖ 20 Temmuz 356-10 Haziran 323), İllirya (Arnavutluk) seferinin ardından 30 bin piyade ve 5 bin kadar süvari ile Perslerin elinde olan Anadolu’ya (Anatolia: Grekçe, güneşin doğduğu ülke) yürümüş ve MÖ 334-333 yıllarında Küçük Asya’nın batısını fethetmiştir. Ardından MÖ 331 yılında Pers ordusunu bugünkü Osmaniye civarlarında yenerek tüm Akdeniz kıyılarını, Mısır’ı ve Mezopotamya’yı fetheder. Pers Kralı, İskender’in önünden kaçmaya çalışsa da Hewlêr-Gauge-mele’de (muhtemelen Çemçemal’dır) yeniden yenilgiye uğratarak şehri alır. Ve Sus şehrini aldıktan sonra Perslerin son Akhemenit Kralı III. Darius’u yakalayarak öldürür. Pers İmparatorluğu’nun merkezi Persepolis’e girer ve Pers Krallığı tarihe karışır. 400 yıllık dev bir kültürün tüm belge ve metinlerini, Zerdüştlük ile ilgili her şeyi ateşe verir. Sonradan ortaya çıkacak olan Zerdüştî belgeler, o yıllarda Hindistan’a kaçırılarak kurtarılan arşivlerdir. Çokça bahsedilen İskender’in aydın bir kişiliğe sahip olması yalnızca kendisi içindir. Bir coğrafyada şekillenmiş bir topluma tümünden mal olmuş tüm değerli aydınlanma belgelerini yakma ve imha etme edimleri, tüm işgalcilerin ortak birer özelliği olarak hep kalacaktır. Abdullah

Öcalan; “*Asıl gelişim kaynağını bu kültürde bulan Helen kültürü, İskender’le bu topraklarda insanları karınca gibi ezerek bir sentez oluşturdu*” derken ifade ettiği gerçekliğin kendisi budur. O çokça anlatılan Napolyon Bonaparte da Mısır’ı fethetmeye giderken, toplumlarının ne kadar etkili olduğunu göstermek için Firavun anıtlarını topraklarına hedef seçmemiş miydi?

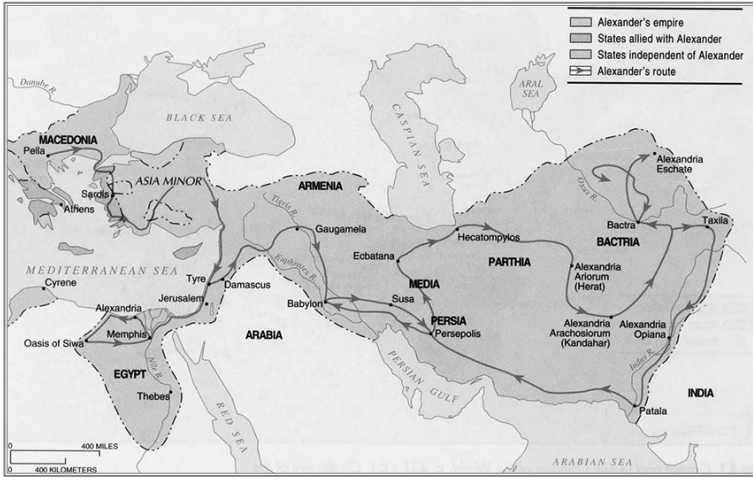

Foto 17- İskender’in İmparatorluğu

Pers topraklarına bütünüyle hakim olan İskender, iktidarını sağlamlaştırmak ve birleşik bir devlet oluşturmak amacıyla on bin askerini İran kadınlarla evlendirmiştir. Akhemenit İmparatorluğu’nun İskender tarafından yıkılmasıyla birlikte, Kürt halkının veya onların atalarının da içinde olduğu İran dünyasında yaklaşık 200 yıl sürecek Helen (Grek) yönetimi dönemi başlamıştır. Grek ismi yerine, Perslerin Yunan demelerinin bir anlamı vardır. ‘Yunan’ kelimesi Persler’de vahşi ve barbar anlamını taşımaktadır. Ve Greklerin yaptıkları gerçekten de azımsanmayacak tahribatlardır. Özelde Zerdüştî kültürün devasa arşivlerinin özenle yakılıp yıkılmalarının Yunanların marifeti olduğu, tüm tarih belgeleri tarafından kaydedilmiştir.

Sonuç olarak; Doğu ile Batı’nın birbirlerinden etkilenmesi ile sonuçlanan bu sefer Kürdistan’ın yıkımını getirirken, daha sonra Av-

rupa kültürünün temelini oluşturacak olan Helenistik kültürün de doğmasına neden olmuştur.

Makedonyalı İskender, bazı Orta Asya ülkelerini, Afganistan'ı ve Hindistan'ı da zapt ettikten sonra geriye döndüğü Babil'de MÖ 323 yılının yazında ölmüştür. Ancak Kürdistan'ın işgali daha da derinleşerek sürdürülecektir. Çokça dile getirilmesine rağmen İskender kendisini Kürdistan'da Kato dağlarına vurmamıştır, yine Kuzey Kürdistan'ın Zagros dağlarına da kendisini vurmamıştır. Yunanistan'dan geliş güzergahı bellidir. Akdeniz kıyılarında aşağıya yani güneye Mısır'a kadar inmiş, oradan tekrar Babil, Çemçemal derken Ranya ve oradan da Doğu Kürdistan'da bulunan Zagrosları aşarak Persopolis'ten Afganistan'a oradan da Hindistan'a geçmiştir. Dikkat edilirse bizatihi İskender Kürdistan'ı sıyrıp geçiyor.

İskender'in ölümünün ardından ele geçirmiş olduğu topraklar dört generali tarafından paylaşılmıştır. Bunlar; Seleukus, Ptolemy, Triparadisus ve Perdikas adındaki komutanlardır. Bunlardan Babil Satrapı olan Seleukus (Seleucus), daha sonra Mezopotamya'yı, Filistin'i, İran topraklarının çoğunu ve Anadolu'yu ele geçirmiştir. Başkentleri Antakya'dır. Geniş bir alana hükmeden, Grekçe konuşan Makedonyalı aristokratlar tarafından yönetilen ve hakimiyet alanında Grek kültürünü nüfuzlu duruma getiren Seleukid İmparatorluğu'nun İran

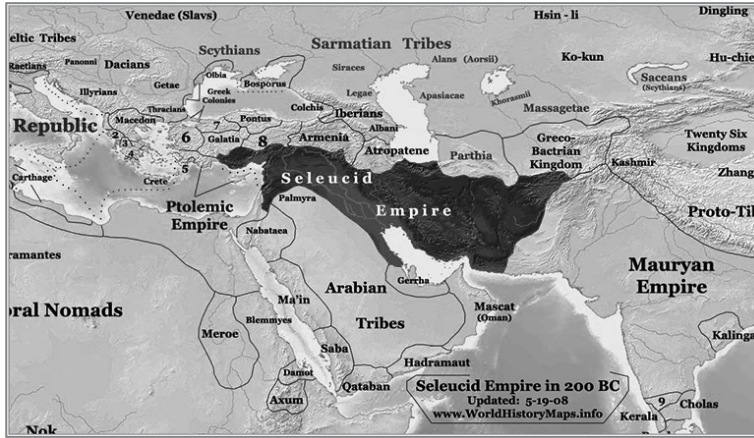

Foto 18- Seleukid İmparatorluğu

hakimiyetine; Kuzeydoğu İran'dan gelip İskitlerle akrabalığı olan, İranî bir dil konuşan ve İranî bir halk olan savaşçı Partlar son vermişlerdir. Tarihte bilinen Kleopatra isimli Mısır kraliçesinin bu hanedanlığın soyundan geldiğini tarihçiler belirtmektedir.

Part Kralları, MÖ 247'de ayaklanmışlar ve kendi sülalelerinin iktidarını kurmuşlardır. Bu hanedanlık aynı zamanda Aşkani olarak da bilinmektedir. Çıkış coğrafyaları Kuzeydoğu İran'dır. Ari bir halktır. Başkentleri Ktesiphon'dur. Dilleri Aramice, dinleri Zerdüştlüktür. *"İran'ın tamamı, Ermenistan, Irak, Gürcistan, Kürdistan, Suriye'nin doğusu, Türkmenistan, Afganistan, Azerbaycan, Tacikistan, Pakistan, Kuveyt, ayrıca Suudi Arabistan'ın, Bahreyn'in, Katar'ın ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Basra Körfezi'ndeki kıyılarına kadar uzanan bir imparatorluk kurmuşlardır."* Seleukid İmparatorluğu'nu batıdan da Romalılar kemirmişlerdir. Seleukidlerin Filistin-Suriye yöresinde kalan son etkileri de MÖ 64'de Roma'nın bölgede kurduğu kesin hakimiyetle son bulmuştur. Kürtlerin ve Kürdistan'ın payına yine yıkım, işgal ve talan düşmüştür.

MÖ I. ve II. yüzyıl arası Kürdistan'da; Part, Selekoslar ve Romalılar arasındaki hakimiyet mücadelesiyle geçmiştir. Partlar kuzey-

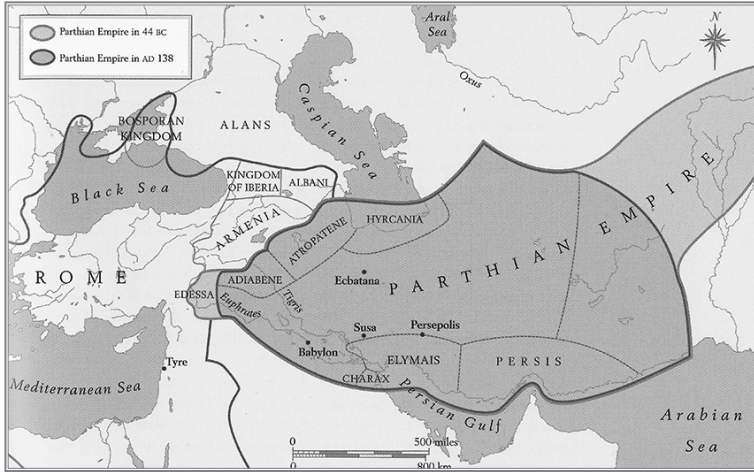

Foto 19- Part İmparatorluğu

den Kürdistan'a doğru yayılırken, Kürt aşiretleri Medya satraplığı altında toplanmıştır. Yerine göre Partlar ve Romalılara yardım eden Kürtler, savaşta en çok zararı görenler olmuştur.

Partların Kürdistan'a doğru hareketi sırasında Romalıların denetiminde olan Kürtler, önce Partlarla birleşerek Romalılara karşı savaşırken daha sonra Romalılarla birleşmişlerdir. Bu uzun savaşlar sırasında Partlar Kürdistan'a hakim olmuşlardır.

Partlar MÖ 80'li yıllarda doğuda İndus Nehri'nden Pakistan'a, Afganistan'dan Türkmenistan'a, Tacikistan'a ve batıda Gürcistan'a, Ermenistan'a, Anadolu'nun doğusuna ve tüm Ortadoğu'ya dek hükmetmişlerdir. Part ağır süvarileri Romalıların '*baş belası*' olmuştur. Partlar, Roma İmparatorluğu'nu dengeleyen büyük bir güç olarak uzun yıllar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

MÖ 224 yılında Partlarla Sasaniler arasındaki savaştan sonra Kürdistan'daki Part hakimiyetine son verilecek ve Kürdistan Sasani devletinin denetimine girecektir.

Foto 20- Ermeni Krallığı

Ermeniler MÖ 190 ile MS 458 yılları arasında benzer bir şekilde bu topraklarda varlıklarını sürdüreceklerdir. Ermenilerin kendilerini Armania olarak isimlendirdiklerini Kirmaşan'ta bulunan Taquistan yazıtları bize söylemektedir. En etkili krallarının Tigran olduğu da

aynı yazıtlarda geçmektedir. Yine Ermeni halkı kendilerine Hay ya da Hayk demektedir, ülkelerine ve yaşadıkları topraklara ise Hayistan dedikleri de bilinmektedir.

Sasani iktidar yılları; son Part İmparatoru Artabanos V.'e karşı ayaklanıp, MS 226 yılında Sasani İmparatorluğu'nun temellerini atan Ardaşir I ile başlar. Ardaşir, '*halk kahramanı*' Sasan'ın soyundan gelir. Sasani İmparatorluğu adını eski bir isyancı olan bu '*kahraman*' Sasan'dan alacaktır. Hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte Sasan; Part İmparatorluğu içinde vassal (bağımlı, köle) bir krallık olan Pers ülkesinde lokal bir yönetici olup bağımlı bir prensi. Başlattığı isyan başarısızlığa uğrayacaktı ama oğlu Babak (veya onun soyundan gelen Babek) isyanı sürdürecekti. Babak'ın oğlu Ardaşir I, başkaldırıyı zafere ulaştıracak ve Pers İmparatorluğu'nun bir mirasçısı olarak, Sasani İmparatorluğu'nun temellerini atacaktı. Aynı hükümdar, Zerdüştiliği imparatorluğun birleştirici resmi devlet dini haline getirmiş ve Sasani döneminde dinin rahipleri çok büyük iktidar sahibi olmuşlardır. Zerdüştî metinler yeniden derlenip Pehlevî dili ile yazılmaya başlanmıştır.

Foto 21- Sasani İmparatorluğu

İmparatorluğu MS 241-272 yıllarında yöneten Şapur (Ardaşir I.'in oğlu), Akhemenit sülalesinin iktidar alanlarına yeniden sahip olma düşüyle batıda Roma İmparatorluğu'na karşı hiç bitmeyecek olan savaşları başlatmıştır. Bu dönemde Sasaniler doğuda İndus nehrinden, batıda Fırat ve Dicle yöresine dek tüm topraklara hükmetmişlerdir. Kürtlerin yaşadığı topraklar ve vassal (köle) bir krallık olarak Ermenistan, Sasanilerin sınırları içindedir. Kuzeyde Gürcistan, güneyde de Mezopotamya ve Akdeniz'e dek Arap yarımadasının kuzeyinde hükmetmişlerdir.

Yine aynı dönemde, bu hiç bitmeyen savaşları durdurma, değişik halk grupları arasında barışçı bir birlik oluşturma düşü ile Zerdüştlüğü, Hristiyanlığı, Budizm'i ve bazı eski Mezopotamya mitolojilerini birleştirerek, yeni barışçı bir din yaratan Mani de; Şapur'un dostluğunu ve sevgisini kazanarak özgürce dolaşmaya ve ideolojisini yaymaya başlamıştır. Ünlü bir Part asilzadesinin soyundan olan Mani'yi kendi iktidarları için tehlikeli bulan ve esasta bozulmuş olan Zerdüşti rahipleri olan Kartirler, Şapur'un MS 272'de ölümünün ardından bu sade yürekli insanı önce hapse attırmışlar ve ardından da MS 276'da derisini yüzdürüp işkence ile öldürterek teşhir etmişlerdir. Buna rağmen Mani'nin (MS 215-276) düşünceleri batıda Roma İmparatorluğu içinde Neo-Manişizm adıyla ve Hindistan'dan turalım Çin'e ve daha farklı geniş alanlara kadar yayılmıştır. Mani'nin en tanınan eseri **Arjange** iken bir diğer önemli çalışması ise **Şahpukan**'dır. Bu gelişme, birçok dini ve egemen inanç temsilcilerini kaygılandığı için çoğu yerde yasaklanmasının yanı sıra, düşmanları kendisini aşağılamak için Mani adından hareketle, '*saldırganca aşırılıklar yapan deli*' anlamına gelecek olan 'manyak' deyişini türetmişlerdir. "**Gerçekler çıplak olmayı sever**" derler, ne kadar karalamış olurlarsa olsunlar Mani ismi bugüne kadar sadeliğin timsali olarak bizlere ulaşmıştır. Mani'nin dini de Zerdüştlük gibi düalist, iyi ile kötünün çarpıştığı bir öğretilerdir. Mani'nin bugüne ulaşan on emirleri, gerek ahlak felsefesi açısından gerekse de dönemin despot krallıkları ve toplumsal yapının yaşadığı manevi boşluğa cevap olması açısından hayli önemlidir. Kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Geçirilmiş olan zamana (tarihe) inanmak.
- 2- Çok tanrılı döneme inanmak.
- 3- Yalandan kendini korumak.
- 4- Kötü insan olmamak.
- 5- Et yenilmesini yasaklanmak.
- 6- Başkasının namusuna kötü gözle bakmamak.
- 7- Hırsızlık yapmamak.
- 8- Okumak, sihirle hakikati tanıyarak, bunları birbirinden ayırmak.
- 9- Toplum içerisinde inançlı olmak.
- 10- İşinde gevşek ve ihmalkar olmamak.

Yukarıda dile gelen on emrinin tümünün ahlakla ilgili olduğunu aklımıza getirdiğimizde, neden Mani gibi bir ahlakçının katledildiği daha kolay anlaşılacaktır.

Romalılarla Sasaniler, Part Devleti'nin yıkılmasından sonra birbirine komşu oldular. MS 224 ile MS 645 yılları arasında Romalılarla, Sasaniler arasında onlarca savaş yaşanmıştır. İki devletin bölgeye egemen olmak için verdikleri savaşların tamamı Kürdistan'da geçmiştir. Kürdistan şehirlerinden Amed, Nusaybin ve Urfa bu savaşlardan çok olumsuz etkilenmişlerdir. Sasaniler, Romalılardan yıllık vergiyi alamadıkları zaman, Romanın denetimindeki Kürt şehirlerine saldırmış ya da Harran vb. alanlarda tarımla uğraşan Kürtleri talan etmiş ve katliamdan geçirmişlerdir. Bu savaşları kim kazanmış olursa olsun, Kürtlere kalan mutlaka yerle bir edilme ve yoksulluk olmuştur.

Dini inançlarından dolayı Sasanilere daha yakın olan Kürtler, çoğunlukla savaşlarda Sasanileri desteklemelerine rağmen, her iki taraftan da zarar görmüşlerdir. Savaşlar sırasında Dicle ve Fırat nehirlerinden biri sürekli olarak Sasani ve Romalılar arasında değişen sınır olmuştur. Ama Romalılar ve Sasaniler arasındaki her türlü anlaşmazlığın sonucunda, savaşlar Kürdistan'da yapılmaktadır. Bundan dolayı en çok etkilenenler her zaman Kürtler olmuşlardır.

Abdullah Öcalan, Kürdistan'da adeta kültür halini almış bu talanı ve kıyımı yorumlarken şöyle demektedir: **“Uygarlığın bağrındaki şiddetin ve talanın sürekli kan kustuğu alandan gelişme beklemek**

gerçekçi olmaz. Komlar halinde dağlarda yaşam sürerken, kent merkezleri istila karargahlarıdır. Etnik toplumla, askeri toplum arasında net bir ayırım oluşur.

Beyni dağılmış ve dumura uğratılmış toplum baş aşağıya doğru yuvarlanırken yaşama direnişini dağları mesken etmekle sürdürür. Tarihin hiçbir zamanında görülmediği kadar üst sınıf ile sıradan halk ayrılmıştır. Üst sınıf saldırılar karşısında kendi yaşam yolunu teslimiyet ve işbirlikçilik ile çizerken, bunu hakim olanın kültürünü de özümseyerek yapar. Sıradan halk yani tebaa, kendi kabuğuna çekilerek, kendi dilinde ve kültüründe direterek direnişini sürdürür. Kürdistan tarihinde direniş ve ihanet iki çizgi olarak tohumlarını bu yıllarda çok daha güçlü ayırıştırarak sürdürmüştür.”

Yukarıdaki dizeler bugüne ne kadar da yakın. Ne kadar da benziyor bugüne. Ve ne kadar da aydınlatıyor bugünleri... Devam etmeden önce bugüne kadar tüm sosyal ahlakçıları, sosyalistleri, toplumcuları ilgilendiren Mazdek’e kısaca değinmekte yarar var.

Mazdek’in ne zaman yaşadığı tam olarak bilinmemekle beraber, MS 499 yılında İran Sasani hükümdarlarınca katledildiği belirtilmektedir. Burada yine, Zerdüş geleneğini bozan Kartirler etkili olmuşlardır. Mazdek esas itibarıyla, Zerdüş’ün karanlık-aydınlık felsefesini sürdürmektedir. Su, ateş, toprak inancı güçlüdür. Mazdekilere göre mal ve servet ortak olmalıdır, tahakküm olmamalıdır, zenginlerden alıp fakirlere dağıtma esas olmalıdır. *“Mal insanlar arasında ortaktır, diyordu. Çünkü; insanlar Tanrı’nın kulları ve Adem’in çocuklarıdır. Her biri ihtiyacına göre ötekinin malını kullanmalı, hiç kimse bu haktan yoksun kalmamalıdır. Herkes malca eşit olmalıdır. Mazdek’in bu sözleri üzerine herkes, malını ortalığa koymuştu.”* (Ortaçağ’dan Modern Çağa Alevilik-Mehmet Bayrak)

Alman bilimadamı Prof. Dr. Theodor Nöldeke, daha 1879 yılında yayımladığı ‘Şark Sosyalizmi’ konulu bir incelemesinde özetle şunları söylüyor:

“Beşinci yüzyılın sonunda ve altıncı yüzyılın başlarında İran ülkesini sarsan bu dinsel-politik akım, modern anlamda sosyalist bir görüntüye sahipti... Bu öğretiyeye göre, tüm insanlar eşit idi ve bu nedenle yoksul ve zengin arasında bir fark olmamalıydı. Tanrı insanı eşit yaratmıştı; Mülkiyetteki eşitsizlik ise haksız paylaşıma da-

yanmaktaydı. Bir malın o an mülkiyetimizde olması, bizi gerçek hak sahibi yapmıyordu. Bu nedenle zenginlerin fazlasını alıp, yoksullara vermesi gerekiyordu... Bu ise özel mülkiyetin, miras hakkının ve buna bağlı olarak özel mülkiyet edinme hürsünün ortadan kalkması demektir. Mazdek, bu sonucun bilincinde olmalıydı, çünkü, zenginlerin hazineleri kadar zengin donanımlı haremalarının de ihtiyacı olanlar arasında paylaştırılmasını istiyordu. Mazdek, ancak her türlü mülkiyetin paylaşımı ile gerçek kardeşlik duygularının gelişebileceğini ve bunun da Tanrı'nın hoşuna gideceğini söylemekteydi..." (Alevilik ve Kürtler, M. Bayrak)

Yukarıda dile gelen sosyalist düşünce ve yaşam tarzıyla toplumda etkili olmaya başlarlar. Bunun için kısa sürede devletçi geleneğin sahiplerince hedef haline gelen Mazdekiler, 499 yılında Mazdek'in katledilmesiyle yer altına çekilirler. Mazdek öğretisi yer altına çekilirken, bu öğretinin devamını Mazdek'in eşi olan Hürrem sürdürecektir. Tarihte Hürremciler diye isimlendirilecek olan bu akım yüzlerce adaletçi, özgürlükçü, eşitlikçi, ortakçı ve sosyalist akımın varlığını bugüne kadar sürdürmesinin en temel kaynaklarının başında gelir.

Medlerin esin ve ilham kaynağı olan Maglar, Sasaniler sürecinde bu imparatorluğa layık bir şekilde, kendi özlerine karşıt bir duruma gelmişlerdir! Önce kanla-katliamla aydınlarını bastır, yok et, tasfiye et! Peşinden ismi Mag olsa da, kendi Mag'ını yetiştir! Zihni senin olsun, bedeni Medlerin olsun! Ruhu senin olsun, ancak bedeni Medyalıların olsun! Düşüncesi senin olsun, fakat dili Medlerin olsun! Bu bir düşürme tarzıdır. Kendi özüne yabancılaştırmaktır. Dediğimiz gibi bugün bu gerçekliği Kürtlerin üst sınıf, feodal bey, şeyh, ağa ve sayılı işbirlikçi ailelerinde görmek; insanı tarihe götürüp benzer örnekleri, canlı canlı anımsamaktan geri tutamıyor.

İşte bundan dolayıdır ki, vicdan uyanması ve köleliğe karşı duruşun simgesi olan Mardinli Mani'ye karşı en büyük fitne ve entrikalarla Maglar ya da Kartirler, ihanetin derin temsilcileri olarak rollerini oynamışlardır. İhanet böyle kök salarken, direniş dağların doruklarında, kuytu ve تنها coğrafyalarda, medeniyetten uzak ve adeta ondan kaçarcasına dağların rahminde komünal değerler diye

tabir ettiğimiz değerleri de temsil ederek yaşam kavgasını sürdürülmüştür. Teslimiyet ihanete götürürken, direniş yaşamaya götürmüştür.

Tarihsel Gelişim Seyrini Yaşamama ve Bunun Doğurduğu Sonuçlar

Bir toplum ne kadar kendisi olmaktan uzaklaştırılmışsa, diğerinden de o kadar uzaklaşacağı aşikardır. Ne kadar kendi olmaktan çıkmışsa, o kadar diğeriyle bütünleşemez. Bütünleşmenin de ötesinde bir ur gibi, kanser gibi bulaşıcı hale gelir. Hasta olan bir doku kendini iyileştirmedikçe, kendi bağışıklık sistemini kendine has bir şekilde geliştirmedikçe, başka yapılarla sağlıklı olarak buluşamaz. Yani kendi kültürünü iyi tanımayan, iyi özümsemeyen bir yapının varacağı yer; uyumsuzluk ve çatışmadır, başkaldırıdır, içine kapanarak ve asabileşerek kendini geriye çekmelerdir ya da...

Kürt, kendisi olmaktan çıkarılması için çokça muameleye tabi tutulmuştur. Bu, Kürdistan coğrafyasının stratejik oluşundan ileri gelse de, dış istilacı güçlerin böl-yönet ve idare et politikalarının bir sonucudur. Kürt'ün kendi dokusu da yaşam biçiminin bir şekillenışı olarak ortaya çıkmıştır.

Med sürecinde aşiret konfederalizmini aşamama, yerinde çakılıp kalma, kendi içindeki ihanet ve işbirlikçiliğinin sonucu olarak üst sınıfın hep birilerine yamanması ile kendine güvensiz, hırçın ve her an saldırılabileceği gibi her an teslimiyete yatmaya açık bir kişilik yaratmıştır. Doğayla yaşam mücadelesi sert karakter imajını yaratırken, kendisi ile barışık olmadığı gibi çevresi ile de barışık olmayan, bu bağlamda agresif ve bencil bir kişilik oluşumuna götürmüştür. Dağların kuytu köşelerindeki sert yaşam arayışının zorunluluğundan; hep dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı hazırlık yapmak, savunmak için tetikte olmak durumu, kendisiyle sınırlı kalmak ve doğallığında dar görüşlü, ufuksuz, güñübirlik yaşam alışkanlıklarına da sebebiyet vermiştir.

Bir kesim teslim olmaksansa dağların yükseltilerine sığınarak '*medeniyetten*' koparken, bir kesim de amiyane deyimle '*gelene aғam*,

gidene paşam' misali kökleşmiş bir ihanet tohumu ekilmesine ve işbirlikçi kültürün yaratılmasına yol açmıştır.

Kişilik olarak sıkışık, bastırılmış ve zorluklarla hareket eden bir karakter ne zaman ne yapacağı belli olmayan istikrarsız yapılar yaratırken, her an kullanılmaya ve devşirilmeye de açık bir karakter olarak şekillenmiştir. A. Öcalan böyle kişilikleri ne zaman, nerede ve kimde patlayacağı belli olmayan serseri mayınlara benzetir.

ARAPLAŞTIRMA, 10. YÜZYILDA KÜRT BEYLİKLERİ ve OSMANLI KÜRT İLİŞKİLERİ

Kürdistan'da Arapların İşgali Sonucu Gelişen İşbirlikçilik ve Buna Karşı Gösterilen Direnişler

“İslamiyet’in geleneksel kabile kültürü ve uygarlık sistemi üzerindeki etkisi, devrimsel önemdedir. Belki de kabile kültüründe yüzyıllarca yaşanan krize en etkili devrimsel yanıttır. Arabistan Yarımadası’ndaki Arap kabileleri yüzlerce, hatta binlerce yıl kendi aralarında bitmez tükenmez bir çatışma ortamına girmişlerdir. Kabile kültüründe büyük bir yozlaşma yaşanmaktadır. Kadın düşürülmüş, kız çocukları diri diri gömülecek kadar değersiz addedilmiştir. Bu

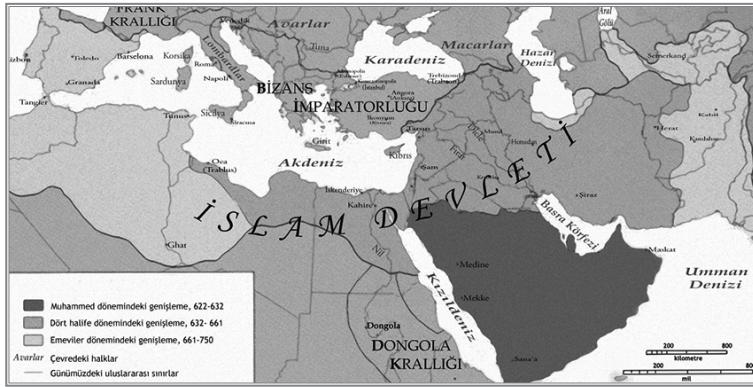

Foto 22- İslam Devleti

kültür çözüm olarak klasik toplumu besleyecek koşullardan yoksundur. Kısacası; ne geleneksel kabile federasyonları ne de geleneksel kölecî iktidar yapılanmalarıyla krizin önüne geçilebilmektedir. Hz. Muhammed'in oldukça pratik, ideolojik ve politik önerileri bu ortamda ilaç gibi etkili olmuştur."

Sasani Devleti, 637 yılında Kadisiye Savaşı'nda Arap-İslam ordularına yenildi. Ondan sonra da 642 yılında Nehavend'te, Araplara yenilmişlerdir. Ayrıca Araplar, 636'da Yarmuk Savaşı'nda Bizanslıları da yenmişlerdir.

Arap orduları, 639-640 yıllarında Yukarı Mezopotamya'ya düzenledikleri seferlerde, ilk kez Kürtlerle karşılaşmışlardır. Kürdistan'a ilk seferi düzenleyen Saad bin Vakkas isimindeki Arap komutandır. Araplarla Sasaniler arasında 637-642 yılları arasındaki savaşlarda, Araplar üstün gelerek yayılmaya devam etmişlerdir. Kürtlerin bir kısmı Araplara destek sunmuştur. Sasanilerin yıllarca Bizanslılarla içine girdikleri savaşlarda oldukça yıpranmış olmaları, beraberinde birçok iç çatışmayı yarattığı için çok zayıflamışlardır. Bu durum Araplara önemli avantajlar sağlamıştır. Şarezor gibi şehir ve alanlarda Zerdüştlük güçlü olduğu için direnişler gelişmiş, bunun karşılığında da Araplar katliamlar yapmışlardır. 639 yılında Cizre, Nusaybin, Mardin, Hasankeyf, Urfa, Silvan, Amed, Eğil, Ahlat gibi önemli merkezler Arap İslam Orduları tarafından ele geçirilmişlerdir. Bu yerlerden bazıları savaş, bazılarıysa uzlaşmayla ele geçirilmiştir. 643 yılında Şarezor, çok kanlı bir şekilde ele geçirilecektir.

Arap İslam istilaları ve Kürtlerin İslam'ı kabul edişyle, Kürt toplum yapısında çok büyük değişiklikler başlamıştır. Adeta bir dönüm noktası olmuştur. İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonra diye Kürt toplumunun gelişim seyrini ayırmak yerinde olacaktır. Özellikle sosyal alanda kültür, dil, din ve edebiyatta Kürt toplumu tamamen istikamet değiştirmiştir. Kürt toplumunun yönetsel gelenekleri -daha sonraları Türk istilalarıyla birlikte, onlara göre uyarlandıysa da- sosyal alanda İslam daha doğrusu Arap şekillenmesiyle yol almıştır. İslami kültürle beraber kendi dinleri olan Zerdüşti kültürü de belli oranlarda koruyarak yaşamış ve dağlık alanlarda göçebe yaşamaları nedeniyle, kültürel ve dini farklı-

lıklar oluşmuştur. Özellikle mezhepsel ayrılıklar, Kürtlerin birlik-teliklerini önlemiştir. Salt önlemekle de kalmamış, her türden birlik ve bütünlük uğraşlarının önünde de set olmuştur.

İslamiyet her alana nüfuz etmiştir. Her ne kadar ümmetçilik denilse de, İslamiyet ağırlıkta nüfuz edildiği alanlarda Araplaşmayı geliştirmiştir. Araplaşma temelinde gelişen bir İslam olmuştur. Bu durum, hakim olduğu toplumlarda toplum yapısını değiştirmeye, toplumun kendisine yabancılaşmasına kadar götürmüştür. Bu bağlamda ele alırsak; Kürdistan'a her ne kadar feodalizm, İslam kanalıyla girmiş ve bunu belli oranlarda onaylamak gerekirse de, (artık bu durumun da düz çizgisel olmayan gelişim seyri kuramına göre tartışmalık bir konu olduğunu da unutmadan) özünde toplumu çarpıtmasından dolayı negatif rol oynamıştır.

İslam'ın Kürt toplumunda yarattığı sonuçlar, diğer toplumlara göre değişiklik arz eder. Farslarda İslamiyet, Fars bilincinin daha kökleşmesine ve bunun sonucunda çeşitli Fars devletlerinin oluşmasına kadar götürmüştür. Geçmişte belli düzeylerde istikrarlı bir yapısı olan Farslar, İslam bayrağıyla -başta zorlansalar da- kendilerini daha geniş sahalara yaymışlardır. İslamiyet içerisindeki çelişkileri iyi kullanarak -Aliciler ile Muaviye biçiminde- alanın özgünlüğüne uyarlayarak çıkış yapabilmişlerdir. İslamiyet'in Ehli Beyt'ini esas alarak, süreçle beraber Şia diye tabir edebileceğimiz mezhepleşmeyle kendi farklarını Arap İslamiyet'ine karşı koymuşlardır. Böylece, erozyona uğramaktan kurtuldukları gibi tarihi süreç içerisinde İslamiyet'in Fars rengine bürünmesine kadar götürebilmişlerdir.

Türkler Anadolu'ya açılırken, İslamiyet'in yayılış sürecine daha doğrusu yayılışının son aşamalarına denk gelirler. İslamiyet de Türkler de açılıma ihtiyaç duyarlar. Türklerin elinde kılıç vardır. Henüz at sırtında olup büyük savaş kültürüyle bezenmişlerdir. İslamiyet ise büyük bir dini bayrağa sahiptir, hem de ümmetçilik adına. Ancak Araplar çoktan zevk u sefaya dalmışlardır. Damarlarındaki '*akan kan*' yeni toprakları fethedecek durumda değildir. Doyuma ulaşmış, bir anlamda marjinalleşmişlerdir. Araplar artık yayılmacı karakterden çok uzaktırlar. İslamiyet'in kılıca ihtiyacı vardır; Türkler de açılıma, yayılmaya ve yurt edinmeye muhtaçtırlar. Bunun sonucu; iç Anadolu'dan, Avrupa'nın içlerine kadar açılım yapmış bir Türklüktür. Bu

bağlamda İslamiyet, Türklerin elinde bir bayrak rolünü oynamıştır. Türklere çok büyük katkılar sunmuştur.

Peki Kürtlerde durum nedir? Farısların ve Türklerin çok tersi yönüde bir durum gerçekleşir. Kendi içerisinde zaten bölük-pörçük olan, iç yapısı işgallerden ve kendi özgünlüklerinden kaynaklı olarak dumura uğramış toplum, İslamiyet’le daha köklü bir erozyonu yaşar. İslamiyet, yine özüne işaret edecek olursak Arapçılık, Kürt’ün neredeyse atomlarına kadar işler.

Arapların Kürdistan’a nasıl girdiklerine bakıldığında bu duruma daha rahat görülebilecek verileri de görebiliriz. 640 yıllarında Hz. Ömer öncülüğünde Harran fethedilirken, bir komutanı Hz. Ömer’e, “*Ya Ömer, burada kitaplar bulduk ne yapalım?*” diye sorar. Hz. Ömer’in -ki İslamiyet’te adaletin temsil gücü olarak bilinir- verdiği cevap şudur; “*Eğer mukaddes kitapta olmayanları yazıyorsa demek ki küfürlüdürler, o zaman yakın. Yok, eğer mukaddes kitabın yazdıklarını yazıyorsa, o zaman da onlara ihtiyaç yoktur. Çünkü; mukaddes kitapta zaten yazılıdır, yani yine yakın*” diyecektir. Burada hedeflenen kültürel yapıdır, kültürel dokudur, kültürel yaşayıştır. Olası her kültürel birikim, belge tasfiye edilmeli mantığı hakimdir. Ve bugüne ışık tutması açısından önemlidir.

Abdullah Öcalan bu durumu şu şekilde ifade eder: “**Arapların bölgeye hakimiyet dönemlerinde feodal uygarlıkta gelişim olmuştur. Ülke boydan boya Arap terminolojisine göre adlandırılıp, halka ilk defa Ekrad yani Kürtler diye hitap edilmiştir. Kürtleri inkar etmemekle birlikte, geçmişlerine bir kulp takıp kendilerine bağlamayı siyasetleri için daha uygun bulmuşlardır. Sünni kesimle bu yönlü ilişki ve anlayış birlikleri ileri düzeye varmıştır. Bölgenin verimli alanlarına, özellikle sulak kesimlerine ve nehir kıyılarına epeyce Arap nüfus yerleştirilmiş, Toros eteklerine kadar bir kaydırma sağlanmış, Arap dili ve kültürü içinde asimilasyon oldukça gelişme kaydetmiştir. Buna karşılık aşiretlerin yoksul alt kesimi ve dağlık alanlarda yaşayanları direnişçiliklerini korumuşlardır. Bazı alanlar da lafta İslamiyet’i kabul edip, kendi öz inanç ve yaşamlarını korumakta kararlı davranmışlardır. Bu temelde davranan kesim, daha çok Kürt Aleviliği biçiminde tamamen yerleşmiş, kendi yaşam koşullarına uyarlanmış bir İslam’ı sınırlı olarak kabul etmiştir. Bunu da zorla değil, Ehli**

Beyt'e yapılan büyük haksızlıklar sonucu bir vefa borcu olarak yapmışlardır. İslamiyet ortamında Zerdüştlük bir nevi kültür direnişçiliği, Kürt kültürünün yabancılaşmaya karşı soylu bir direnişidir. Zayıf ve Hz. Ali yanlısı bir İslami örtüye bürünmüş Kürt Aleviliği de, Zerdüştlükten sonra en güçlü Kürt Kültür Direnişçiliği'dir. Kürtlerdeki Şialıktır. Buna karşılık özellikle ovaya yakın Güney Kürtlerinde gelişen Sünni İslam, en gerici ve işbirlikçi karakterde gelişmiştir. Kültürel soyunu inkar eden feodal tüccar zihniyetin bu güçlü temsilcileri, özellikle Urfa, Mardin, Siirt kent ve yakın yörelerinde süper bir ihanet içerisindedirler. Müthiş işbirlikçi, çıkarıcıdırılar.”

Başka bir yerde ise: “Özellikle 7. ve 11. yüzyıllar arasındaki dönemde, Arap-Kürt ilişkilerinde Arap-İslam Kültürü'nün etkisi altında ortaya çıkan bir yandan beylikler halindeki iktidar-devlet oluşumları, diğer yandan tasavvufi tarikatlar temelindeki sivil toplum oluşumları Kürtlerin halklaşma, kavimleşme ve milliyetleşmeleri yolunda

Foto 23- Ebu Müslim Horosanî

önemli gelişmeler yaşamalarına yol açmıştır” demektedir. İslamiyet’in tutucu, iktidara bulaşmış ve egemen zihniyetine karşı duruşlar yukarıda söylenenler ışığında hep olmuştur. Bunlara iyi bir örnek de yeni dönemin Kürt Zerdüş’tü olan Ebu Müslim Horasani’dir.

Ebu Müslim Horasani isminden de anlaşıldığı gibi Horasanlıdır. Horasan; doğan güneş memleketi anlamına gelmektedir. Zerdüştlük burada çok güçlüdür. Hz. Ali’nin soyundan gelenlerle ilişkilendirilerek çıkışını da adaletsizliğe karşı bir direniş olarak örgütlemiştir. Ebu Müslim Horasani, Muaviye’nin kurduğu Emevilere (661-750) karşı Abbasileri -adını Muhammed’in amcası Al-Abbas’dan alan yandaşlarını- desteklemiştir. Abbasilerin bir komutanıdır. Aslında Abbasi Sultanlığını direnişi ve başarılarıyla kuran kişidir demek daha yerinde olacaktır. Yoksullara yakınlığı, zulme karşı duruşu, adaletçi ve eşitlikçiliğinin yanı sıra askeri yetenekleriyle hızla bir önder olarak sıyrılmıştır. Emevilerin üstüne giderek 749’da hilafeti alır ve Hz. Muhammed’in ailesi olan Haşimilere teslim eder. Böylelikle Bağdat Merkezli Abbasi İmparatorluğu (750-1258) kurulmuş olur. Daha önce Endülüslerde 711 yılında kurulup 1500’lere kadar varlığını sürdüren bir İslam Devleti söz konusudur. Müslümanlar, Abbasilere biat ederler. Bu başarısı ardından Horasan’a sorumlu olarak atanır. Ancak Abbasiler, Ebu Müslim Horasani’den korkmaktadırlar. Kabul gören bir halk önderi olarak her an farklı bir gelişmeye yol açabileceği için komplo ile 754 yılında katlederler. Ebu Müslim Horasani kabul gören resmi mezhepler dışında Zerdüştlüğün izlerini taşıyan Şialığı geliştirmiştir. Şea ya da Şia, Arapça arkadaş, yoldaş anlamındadır. İslam’ı Kürt halkına uyarlamaya çalışmıştır. Ebu Müslim isyanının, esasta yeni bir hanedanlık ya da halifeliliğin yaptıklarının aynısı veya benzer oluşuna tepkisini şöyle ifade eder: *“Ben peygamber ailesinden olan bir adama güvendim. Bu kişi tanrıya ulaşmamda önderim olacaktı. Ben onunla gerçeği bulacağıma inanıyordum. Oysa o beni yanılgıya sevk etti. O Kur’an’ı ters çevirip lehine kullandı. O yaptığı hareketlerle zengin olmak ve hükmetmek istiyordu.”* (Kürdistan Tarihi, Ethem Xemgin)

Ebu Müslim Horasani’nin katledilişi ardından: *“Sen Mansur’un hükmü altında Gadır (haksızlık etme, zarar verme, acımasızlık, merhametsizlik) yapmak istiyordun. Evet, Gadır yapan senin Kürt baba-*

larındır.” diyen sözler Ebu Müslüm Horasani’nin Kürt olduğunu göstermektedir.

Ebu Müslim’le başlayan isyanlar, Abbasi yönetimi boyunca Kürdistan’ı bir savaş alanına çevirmiştir. Bu süreçte ve ilerleyen yıllarda da sürekli bir direniş ve isyan hali, resmi yani devlet İslam’ına karşı geliştirilmiştir. Komünal değerlerin çok önde olduğu Babek İsyanı, buna en iyi örnektir. 815 yıllarından başlayarak 837 yıllarına kadar yayılmış olması, bu direnişin ne kadar köklü olduğunu gösterir. Yoksulların ve toprakları elinden alınan köylülerin, istilacı Arap feodalizmine karşı isyanı olmasından dolayı, tümüyle halk ayaklanmaları olarak gelişip güçlü direnişler sergileyebilmişlerdir.

837 yılında Babek İsyanı, Afşin adlı Budist bir Abbasi komutanı tarafından bastırılmıştır. O da, bir iç ihanetle ancak başarılabilmiştir! İhanet eden kişi Ehil ibn Sunbad isimli bir zengindir. Bu kişi, Halife Ordusu’na karşı gösterdiği başarıdan dolayı Babek’i, komutanlarını ve kardeşlerini yemeğe davet eder. Ancak Babek gitmez. Komutanlarını ve oğlunu gönderir. Önceden Halife tarafından satın alınan Ehil ibn Sunbad hainane bir tarzda komplo kurar. Davet edilenlerin hepsini zehirleyerek Halifeye teslim eder. Halifelik böylece Babek’in sağ ve sol kollarını esaret altına almıştır. Babek’in bulunduğu Bez kalesinin etrafı kuşatılır. Teslim olması için oğlu gönderilir. Babek ile oğlunun arasında geçen konuşmalar tarihi içeriktedir. Halen bugün bile bu sözler geçerliliğini ve saygınlığını korumaktadır. Oğlu Babek’e teslim olmasını ister. Babek ise; *“Ben bildim ki sen benden değilsin. Unutma bir gün ayaküstünde azad yaşamak, kırk sene köle yaşamaktan daha değerlidir”* diye cevap verir.

Babek birçok komutanını kaybetmiştir. Neredeyse savaşta tek başına kalan Babek yine de direnir. Uzun bir direnişin ardından ağır yaralı olarak, Halife Ordusu’na esir düşer. Babek’e eşine ender rastlanır bir işkence yapılır. Urmiye’de katledildiği yazılır (Bazı kaynaklar ise Irak’ın Samara kentinde katledildiğini söyler.) Halkın gözü önünde elleri ve kolları vahşice kesilir. Ancak Babek istifini bozmadan, ellerinde oluk oluk akan kanı yüzüne sürer. Hazır bulunan Abbasi halifesi Muntasım, “Neden böyle yaptığının” sorulmasını ister. Babek’in verdiği cevap ise: *“Vücudumdan kan akmakta, böyle olunca rengim sararacak. Ve siz benim nasıl korktuğumu etrafınız-*

Foto 24- Babek

dakilere söyleyeceksiniz. Yüzüme kan sürmekle, size bu zevki tattırmayacağım” diyecektir.

Ve son sözleri şöyledir:

“... Bütün müstebidler (zalim hükümdarlar) gibi sen de yanılıyorsun. Çünkü benim destanım öyle bir destandır ki, ne Babek’le başlamıştır ne de Babek’le bitecektir. Ey zavallılar, siz hiçbir zaman özgürlük yangısının ne demek olduğunu anlamayacaksınız. O deşetli yangı ki, yüreği yakıp küle çeviriyor. Özgürlük, o ister tatlı olsun, isterse acı; yalnız oydu benim secdegahım! Ve müstebid ki beni öldürüyor, o da hiçbir zaman anlamayacak ki, ölümü ile özgürlük fedaisi büsbütün yok olmuyor...”

Babek vahşice, günlerce darağaçlarında sallandırılarak katledilecektir. Kardeşini de aynı son Bağdat’ta beklemektedir. Babek’in küçük kızı ise Halife Muntasım tarafından tecavüze uğramıştır. Bu olayı Babek adlı eserinde belgeleyen İslam alimleri vardır.

Evet, Babek'in kahramanlık öyküsü halen yazılmayı beklemektedir. Sinemaya taşırılarak yazılmamış bir halk kahramanı ve önderinin destanlaşarak ölümsüzleştirilmesini beklemektedir. Ortadoğulu sannaçlıları bekleyen önemli bir çalışma, Babek'in beyaz perdeye taşırılması olmalıdır herhalde!

Direnışin tümü baştan sonuna kadar komünal ve sınıfsaldır. Ancak seçtikleri yöntem dini görünümüdür. Babek İsyanı sonrası, Ortadoğu direniş geleneğı Abbasilere karşı kölelerin isyanıyla sürecek ve önemli başarılar elde edilecektir.

Ebu Müslim Horasani İsyanı ve Babek İsyanı düşüncelerinden etkilenen köleler de, isyanlarının meşruiyetini Kur'an'ın eşitlik ilkesine ve Hz. Ali'ye dayandırırılar. 869 yılında başlayan Köle İsyanı hızla gelişir ve yayılır. Komünal değerler peşinde olan halklar, diğer isyanlara destek sundukları gibi tüm karalamalara karşın Köle İsyanı'na da destek vermişlerdir. 15 yıl boyunca kendi komünal yaşamlarını örgütleyerek, özgürce yaşayan Köle İsyanı, 883 yılında çok hunharca bastırılır. Liderleri komüncü olan Ali bin Muhammed'dir. Diğer ismi Al-Burkui'dir. **El Muhtare-Özgürlük Şehri** diye tüm özgürlük savaşçılarının yaşadığı bir kentleri vardır.

Benzer bir çizgiyi tasavvuf geleneğinin seçkin önderi Hallac-ı Mansur izleyecektir. 'En-el Hak' sözüyle bilinen Hallac, tüm zamanlarda unutulmayacak olan bir direnişe öncülük eder. Bazı kaynaklara göre Hallac zindandayken Bağdat merkezde baş gösteren Hanbeli ayaklanmasına direk etkide bulunmuştur. Bu durum karşısında Maliki kadısı Ebu Ömer Hammadi'nin fetvası ve Abbasi halifesi Muktedir'in buyruğı üzerine, 26 Mart 922 tarihinde Bağdat'ta idam edilir. İdam edilirken, önce derisi soyulana kadar kırbaçlanır, daha sonra kitleye taşlatılır, ardından kolları ve bacakları kesilir ve son olarak cenazesi yakılır. Yakılan bedenın külleri ise Dicle nehrine savrulur. Direniş o kadar görkemli ve etkileyicidir ki, yıllar sonra bile ona bu zulmü reva görecek olanlar, *"Söylediklerinde yanlış yoktu ancak söylediklerinin yeri ve zamanı yanlıştı"* diyeceklerdir. Sıkça söylediğimiz gibi gerçekler çıplak olmayı sever. Hiç kimse ama hiç kimse gerçeklerin üstüne şap atıp kapatamaz.

Karmati Hareketi ise daha uzun yaşayacak ve Ortadoğu'nun tümünü etkileyecek bir hareket olacaktır. Bu hareketi kuran, aslen Kürt

olduğu söylenen Hamdan bin Es'as al Karmat'tır. Çok güçlü bir örgütlülüğe sahip olan Karmatiler, birçok alanda örgütlenmişlerdir. Karmatiler bin yıl önce hareket olarak örgütlenmiş olsalar da, tamamen kadrolara dayanan ve onların eğitimine önem vererek kitlelere giden bir hareket olarak, bugün bile yaptıklarına gıptayla bakılmaktadır. Bir dönemler o kadar güçlenirler ki; Mekke'de bulunan Hacer el Esved'i -yani Mekke'de bulunan Siyah Taş'ı- kendi merkezlerine getirirler. Yaşam biçimi olarak aynı kökten geldikleri Mazdek gibi komünalci, ortakçı, adil ve özgürlükçü bir toplum yaratma temel hedefleridir. Yaklaşık 200 yıl boyunca 890 yılından 1070 yıllarına kadar farklı alanlarda varlıklarını çok etkili bir şekilde sürdürmesini bilmişlerdir.

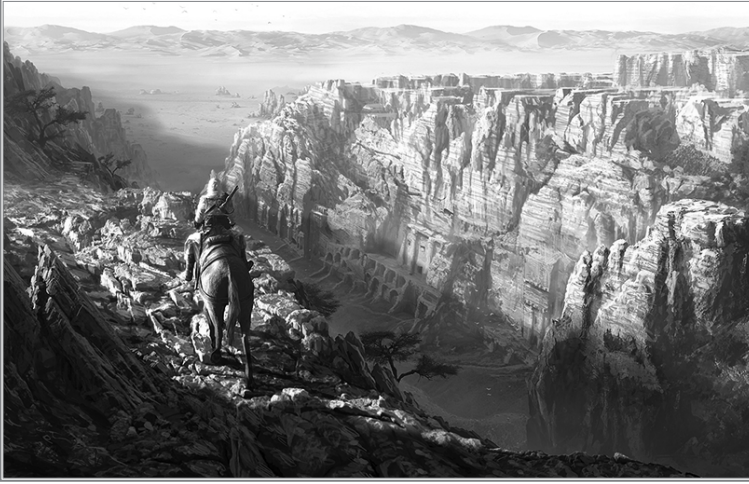

Foto 25 Karmatiler

Özcesi; *“Kürtler, Haricilerin tüm Müslümanların eşit haklara sahip bir dinsel topluluk olduğu yönündeki ilkelerini kuşkusuz paylaşıyorlardı.”* (**Kürtlerin Tarihi**) tespitinden yola çıkarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; Arapların zoraki İslamileştirme girişimlerine karşı komünalci yaşamı temsil edenler, anti Arap bayrağını dalgalandırmışlardır.

Abdullah Öcalan, Ebu Müslim Horasani sonrası gelişen isyan ve direnişlere ilişkin; **“Ezilen ve yoksullaşan kesimlerin hareketi olarak**

ortaya çıkan Hariciler, Hürremiler, Babekiler, Karmatiler, Haşhaşiler, İsmaililer başta olmak üzere tüm Batını hareketler aslında hem ideolojik hem de pratik olarak büyük bir mücadele vermişlerdir. Bir tür ilkel sosyalizmi temsil edip, yaşamışlardır. Fakat üretim güçleri ve ilişkilerinin yaşanması gereken feodal biçiminin henüz tam rolünü oynamadığından bu hareketlerin tam başarısı mümkün olmamıştır. Ama yine de özgürlük ve eşitlik mücadelesi tarihinde büyük bir yerleri vardır.” demektedir. (AİHM Savunmaları, A. Öcalan)

Abdullah Öcalan’ın dile getirdiği direnişçileri, tarihleri ile birlikte ele alacak olursak: Mazdek (499), Hürremiler, Ebu Müslim Horasani (754), Sunbad (755), Mukanna (785-786), Cavidan (800’ler), Babek (815-837), Zenc (869-883), Hallacı Mansur (848-922), Karmatiler (870-1070), İsmaililer ve Ebu İshak ile devam eden bu gelenek bugüne kadar sürmektedir.

Komünal değerler için mücadele edip de direnen isyanların yanı sıra, Kürdistan’da da birçok isyan gelişmiştir. Asırlarca ardı arkası kesilmeyen direnişler olarak; Dinavar Kürtleri (653), Hulvan (685), Sabur (702), Musul (764) ve Hemedan (767), 756 Revandi Aşireti İsyanı (764), Cizre’de (8-9. yüzyıllar), 890 Dailam aşiretinin isyanları (Dailam aşireti 928-931 yılları arasında Hazar gölünün güney kıyılarını ele geçirerek, bağımsızlığını ilan etmiştir.) ve Şarezor gibi (897) Kürdistan’ın birçok yerinde isyanlar gerçekleştirilmiştir. Şarezor’daki isyanlar ardından yaşanan katliamları Ethem Xemgin’in ‘Kürdistan’da Dini İnançlar ve Etkileri’ adlı yapıtında yazılmış olan alttaki şiir çok çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır:

*“Hurmuzgah ruman
Atiran kujan
Hosan şarave gewrê gewrekan
Zorkerî Ereb kirdine xabûr
Gihane pale peşê Şarizor
Jin û kenîkan ve dîl beşinan...*

Yani:
Hürmüzgahlar viran oldu
Ateşler söndü

Büyük büyükler saklandılar
Zorba Araplar viran ettiler
Şarezûr'a kadar ulaştılar
Kadın ve kızları esir aldılar...”

Evet, “Kürt İsyanları’nda temel yapı olan aşiretin var olma şekli de, bir tepki durumu olarak değerlendirilebilir. Kendi örgütlenmesine göre, daha karmaşık ilişkilerin hakim olduğu, yerleşik kent devletleşmesine ve sınıflaşmasına bir tepki olarak kendini kapatmış ve yaşatmıştır. Hakim sınıflaşmaya karşı sürekli direnç göstermiştir. Bu yapısı gereği zaten objektif isyancı pozisyonundadır. Merkezi devletle her zaman sürtüşme halinde olan özellikle göçebe aşiretlerin çelişkileri ovadakiler, dağdakiler ya da tarımcılık yapanlarla hayvancılık yapanlar arasındaki çelişki olarak sürekli var olmuştur. Bu çelişki özünde devlet-aşiret arasındaki çelişkidir. Ve ilk sınıflaşmadan günümüze kadar kendini yaşatmıştır. Kısmen de kendini uyarlamıştır ama egemen işgalci gücün baskı ve zoru, aşiretin yaşamasını engelleyecek düzeye geldiğinde aşiret isyan etmiştir.

Feodal sistemin kurumlaşmasına karşı olan bu isyanlar sürecinden sonra, 10. yüzyıldan itibaren Kürdistan’da güçlü feodal beylikler kurulmuştur. Kürt Feodalizmi’nin özgünlüğünü belirleyen en önemli etken, bu üç yüzyıl boyunca süren isyanlardır. Sonuç olarak 7. ve 10. yüzyıllar arasında Kürt İsyanları İslam’la başlayan sınıflaşmaya karşı bir tepkidir. Bu göçebelikten ya da aşiretten daha gelişkin bir yapı olan feodal beyliklere ya da merkezi feodal devletlere geçiş sırasında birçok halkta yaşanan sürecin benzeridir. Ama Kürdistan’da bu dönemde gelişen feodalizm, Arap egemenliğinin denetimi ve öncülüğünde olmuştur. Çoğunlukla feodal bey, merkezi feodal devletin temsilcisi Araplardandır. Bu şekilde feodal sömürü daha da ağırlaştırılmıştır. Bir yandan yeni gelişmeye başlayan yerel feodal beyler topraktan pay alırken, diğer taraftan merkezi İslam devleti de pay almıştır. Bu durum isyanların çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca köylülerin topraklarına el konularak, Arap egemenleri tarafından devlet toprağı haline getirilmesi köylülerin tepkisini çekmiştir. İsyanların diğer nedenleri de bu uygulamadır. Mezhepler ise onun dinsel meşruiyetini sağlayarak, birleştirici rol oynamaktaydı.” (Kürdistan’da İsyan Olgusu)

Abdullah Öcalan bu tarihi süreci: “Kürtler belli bir direnmeden sonra İslamlaşarak, Kürt kabile üst tabakası Arap-İslam asimilasyonunu kabul ederek, alt tabaka tasavvufi sivil toplumlar oluşturarak ve geleneksel olarak hep yapıldığı gibi dağların doruklarına ve enginliklerine çekilerek varlıklarını koruma stratejileri geliştirdiler. Bahsedildiği gibi, bu stratejilerle varlıklarını olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte korumayı ve geliştirmeyi başardılar. İşbirlikçi üst tabaka olumsuz yönü ağır basan Sünni bir milliyetleşmeyi (kendini ağırlıklı olarak Arap milliyetinden sayma, işine geldiği vakit Kürtlüğü kullanma) varlık gerekçesi haline getirirken, alt tabakalar olumlu yönü ağır basan sivil toplum karakterli tasavvufi tarikatlar (özellikle medreselerde) temelinde halklaşma yolunda ilerlediler ve Ortaçağda Kürt gerçekliğine önemli katkılar sağladılar” diye değerlendirmektedir.

Bir ek bilgi olarak: Arap yayılmasının tüm bu olumsuz özelliklerine rağmen İslamiyet’in Araplar için bir Altın Çağı olduğunu birçok tarihçi dile getirir. Özelde El Kindi, Farabi, İbn-i Sina, İbn Rüşd, Fuzuli, Hallac, Sühreverdî, Mutezilerle, İhvanı Sefalar gibi çok sayıda bilim insanı ve filozof yetişir. İctihat dönemine denk gelen bu gelişmeler 12. yy’dan itibaren gerilemeye başlar. Bu çağa ise Arapların karanlık çağı denilmesinin nedeni İmam Gazali ve Eşari gibi İslam alimlerin icthadın yolunu kapatarak oldukça derin ve büyük dogmalara dayandırdıkları İslam anlayışlarıdır. Yenilen Aquinolu Thomas Aristoteles’i işin içine katarak, Hristiyanlığı bilimsel bir kılıfa bü-ründürerek gelecekte aydınlanmanın ve bilimin önünü açarken, Gazali bunun tersini yaparak gelişmenin önünü kapatacaktır.

İşbirliği Temelinde Gelişen Sınıflaşma ve Üst Tabakanın Oluşumu

İslamiyet kendisini Araplaşma temelinde derinliğine nüfuz ettirirken, bunun bedeli Kürt toplumu açısından kırıncı ve yabancılaştırıcı olmuştur.

Kürtler halk olarak bu süreçte derin tahribatlar ve yıkımlar yaşamışlardır. Karakteri gereği aşiret reisliği, beylik ve şeyhlik kurumları,

Arap etkisinden dolayı dar aile çıkarlarıyla sınırlı bir ufka sahiptir. İslamiyet, Kürt egemen sınıfını Hristiyan halka karşı güçlü bir konna getirmiştir. İslam devleti sayesinde Hristiyan halkların karşısında birçok olanağa sahip olabilmışlerdir. Sanıldığıının aksine bunlar din dogmalarına çok inandıkları için Müslüman olmamışlardır. Dogmatizmin örtüsü ve katı inanç ortamında maddi çıkarlarını ve siyasal güçlenmeyi çok iyi sağlayabileceklerini gördükleri için resmi İslam'a sıkıca sarılma gereği duymuşlardır. Nasıl ki uzak tarihte Kürt diye bugün tabir edeceğimiz kesimler Sümerceyi özümseydiler, yine Asurlar ve Helenler döneminde de üst sınıflar, işgalcinin dilini ve kültürlerini aynen öyle özümseydiler. Bunun karşısında alt sınıflar, aşiretin sıradanları, tebaa diye bilinenler, günlük yaşamda halk diye tabir edilenler kendi dil ve kültürlerinde nasıl ısrarcı olduysalar; aynen o biçimde ancak karşıt temelde Araplaşmayı yaşayanlar üst ve egemen sınıf olmuştur.

Üst sınıf çıkarı gereği kendi geçmiş şeceresini, Arapların herhangi bir ailesine kadar götürebilmiştir. Hatta kimisi Hz. Muhammed'in soyundan olduğunu, Seyitlikle göstermeye çalışmıştır! Örneğin; Bedirxan Bey, kendi soyağacını Halid Bin Velid'e kadar dayandırır. Benzer bir şekilde Hakkari civarında bulunan kimi aşiretler de aynı yolu seçerek Halid Bin Velid'ten geldiğini söylerler. Bugün Kürdistan'ın birçok yerinde, örneğin, Hz. Ali'nin atı olan Düldül'ün nasıl iz bıraktığından bahsedilir. Dahası çeşitli dergahlardaki Pirlar, kendi soyağaçlarını Hz. Ali'ye kadar götürebiliyorlarsa, orada aslında olup bitenin büyük bir yabancılaşma, kendinden utanma ve kendinden kaçmanın ruh hali olduğunu söylemek gerekir. Halbuki Alevilik, Abdullah Öcalan'ın değerlendirdiği gibi; "İslam'ın ilk fetih darbeleri karşısında teslim olmayan kabilelerle Zerdüşti din adamları, tarihte hep olduğu gibi dağların yükseklikleri ve derinliklerine çekilip direnişlerini uzun süre sürdürmüşlerdir. Direnişleri radikal ve sürekli olan başlıca kesimler, Aleviler ve Zerdeştîler olarak, ya Sünni İslam'la zıt olan bir İslam'ı ya da hiç İslamlaşmamayı tercih etmişlerdir. Dağlarındaki mekanlarından da anlaşılmaktadır ki, Alevilik geleneksel direnişçi, kültürel varlığını koruyan, asimilasyonu küfür sayan ve kendi kültürel varlıklarıyla uyduğu ölçüde İslam'ı kabul eden radikal kesimin inanç kültürüdür." Böyle olmasına rağmen ken-

disini başkalarıyla izah etmeye çalışma, üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken bir husus olduğu açıktır.

Devam edecek olursak; asimilasyon ve yabancılaştırma salt bu durumla sınırlı kalmamıştır. İsimlerden tutalım, unvanlara ve giyimkuşama kadar yaşamdaki neredeyse her şey Araplaştırılmıştır. Bugün şeyhler, emirler, seyitler yine Kürt nüfusu içindeki Hasan, Hüseyin, Ali, Osman, İsmail, Ömer, Bekir vb. isimler hep bu kültürden kaynağını alır. Toplamların ya da halkların birbirlerinden etkilenmesinin elbette ki yadırganacak bir yanı olamaz. Ancak kraldan daha kralcı kesilerek, tüm topluma ona ait olmayan bir gerçekliği empoze et-tirme, sadece ve sadece ihanet ve işbirlikçilikle izah edilebilir. Bu sınıfların aileleri üzerinde oynandı mı, her tür istismara açık olup beklenmedik isyanlarla teslimiyetleri iç içe yaşamaktan çekinmez veya kurtulamazlar. Egemenler eliyle girilen bu ilişkiler, esas itibariyle bu tarz benzer sonuçların yaratılması için halka dayatmayı, halkı alçaltmayı bir kural haline getirmişlerdir. Öyle ki, Kürtlerin kendilerini Kürt olarak ifade etmelerine rağmen, Kürtlere ancak Arapça tanımlamayla 'Ekrad' denilmesi, özü itibariyle benzer bir tahrifattır.

Bir bütün olarak Ortaçağ'ın kültürel etkisi altındaki Kürtler, feodal sınıflaşmayı yaşadıkları oranda özgür yaşamda bir gerilemeye uğramışlardır. Feodal kölelik, aşiret özgürlüğünün sürekli aleyhinde gelişme sağlamış, zihniyet yabancılaştırmasında önemli bir yer tutmuştur. Birçok Kürt aydını çıksa da, işbirlikçi devlet eğilimlerinden ötürü, kalıcı bir etki bırakmamıştır.

Özcesi; feodalizmle oluşan üst tabaka, amiyane tabirle tam bir uşaklaşmayı kendisine yedirerek oluşmuştur. Oluşum mayasında uşaklık ve işbirlikçilik bulunduğu için karakteri kaygandır, değişkendir ve yalpalanmaya açıktır. Özünden uzaktır ve yabancıdır. Başkasına özenme, kendisinden nefret etme, kendi değerlerinden kaçma hep bu oluşumdan kaynağını alır. Başkası için var olduğundan, hep kullanılmaya müsait pozisyonadadır. O kadar kendisine yabancılaştırmıştır ki, kendi çıkarını düşünmez. İstese de düşünemez. Aklından bile geçirmez. Beyinler adeta örümcek ağlarıyla örülmüştür.

Sonradan ele alacağımız İdris-i Bitlisi buna iyi bir örnektir. Sultan övücülüğünü o kadar ileri götürür ki, Osmanlının kuruluşundan bu

yana gelen sekiz imparatoru *'Heşt Behişt'* (Sekiz Cennet) olarak be-timler. Ve tabii ki Yavuz Sultan Selim'in *"Beylerinizi tayin edin ya da belirleyin"* istemine *"Yapamayız siz belirleyin"* diye cevap vere-bilecek olan da ancak bu karaktere sahip bir kişilik olabilirdi!

Sorun İdris-i Bitlisi'nin iyi veya kötü olması değildir. Daha sonra göreceğimiz gibi belki çağ itibariyle yapması gerekli olanı olumlu da yapmıştır. Ancak sorun, oluşan işbirlikçi egemen karakterdir. Ve işbirlikçi karakterin götüreceği yer de ihanettir.

Olup biteni sosyo-psiko-kültürel olarak ele almak, çok ilginç so-nuçlar doğurabilir. Ruhsal olarak Osmanlı'yı yaşayan; sosyal ve kül-türel olarak Araplaşmış ve Sünniliğin merkezi Osmanlı sultanlığını da buna eklersek tablo daha iyi anlaşılacaktır. Bir ülke ya da o dö-ne-min diliyle devlet yaratmanın, başkalarına bırakıldığı bir yaklaşım esas alınmıştır. Büyüklere saygı gereği yapılması gereken yapılmış-tır! Hem de en iyi bir biçimde! Çünkü; 23 Kürt beyi -kimi yerde bu sayı 25, kimi yerde ise 28 olarak verilmektedir- Şah İsmail'in elinden kurtarılıp, Şialaşmanın önü alınarak Sünni çizgi hakim kılınmıştır. Burada ihanet duyguları yoğunudur. İşbirlikçiliğe karşı alınması ge-reken tutum ve gösterilmesi gereken tepki yoktur. Tersî geçerlidir. İşte ihanetçi, işbirlikçi karakter bu kadar derinlere nüfuz ederek bir kişilik şekillendirmiştir.

Abdullah Öcalan bu durumu; **"İslamiyet karşısında Kürt üst taba-kası hemen teslim olup işbirlikçi konuma düşerken halk kesimi dağ-lara çekilip direnişe geçmiştir. İslamiyet'i kabul eden kimi halk kesimleri ise lafta bir kabulü öngörüp kendi öz inanç ve yaşamlarını korumakta kararlı davranmışlardır.**

Kürtlerde İslamiyet karşısında yaşanan bu üç tür deneyim Ulusal birliğin önünde daima önemli bir engel teşkil etmiştir. İlk çağdan kalma etnik bölünme ve işbirlikçiliğine, bu yönlü yabancı feodal de-ğerlerin de eklenmesiyle daha derinliğine bir bölünme ve yabancı-laşmaya yol açmıştır" diye ifade etmiştir.

Başka bir yerde Abdullah Öcalan şöyle devam etmektedir; **"Ege-men işbirlikçiler, yabancı uygarlık gücünün dil ve kültürünü egemen kılıp yaşarken, halkın dili ve kültürü ile yaşam tarzını ise hor gör-müşlerdir. Kaplumbağanın kabuğunu beğenmemesi gibi halkın dilini ve kültürünü benimsememişlerdir.**

Zamanın eritici özelliğine rağmen Kürtçe lehçelerin halen güçlü yaşamış olmaları, halk gruplarının direnişçi ve koruyucu rolünü güçlü bir biçimde oynamalarından ileri gelmektedir. Egemen sınıflar her ne kadar yabancılaşmış ve kişiliksizleştirilmiş olsalar da, halk olarak Kürtlerin bunca özgür ve soylu kalmaları diğer önemli bir gerçektir.”

Kürdistan’da 9. Yüzyıl ve Sonrasındaki Durum

a) Kürtlerin Bu Süreçte Gelişimi

Bundan sonra Kürdistan üzerinde 9. yy’da önemli bir otorite boşluğu yaşanmaktadır. Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu, Bağdat Sünni Halifeliği’nin şemsiyesi altındaki Selçuklu Türk İmparatorluğu ve Atlantik Okyanusu’ndan Kızıldeniz’e kadar tüm Kuzey Afrika’ya hükmeden Şia Fatımi Halifeliği arasındaki çatışmaların yarattığı denge ortamında, belli bir sakinliğin yaşanmasına yol açmaktadır. Bu objektif durum Kürdistan’da büyük güçlerin olmadığı ya da yeterince kendilerini hissettirmedikleri bir gerçekliği ifade etmektedir. Kürdistan’ın her daim savaş alanı olması beraberinde gelişmemeyi, tahribatları ve yıkımı getirmiştir. Ortaya çıkan ya teslim olarak kendine yabancılaşma -ki bu ihanetin daha kökleşmiş bir halde sürdürülmesi demektir- ya da kendi köklerine sarılarak kimsenin yetişemeyeceği dağlara -bu da ‘*medeniyetten*’ uzak kalmaya götürür- sığınmak olmuştur. Kürtler bu topraklarda bu ikili durumu yaşamaya her zaman zorlanmışlardır. Kürt hanedanları arasındaki iktidar savaşları bu şekilde iktidarın kendi içinde sürekli değişmesine neden olmuştur. Komplo ve entrikalarla beraber Bizanslılardan, Araplardan, Selçuklulardan yana olanlar ya da onlardan iktidar mücadeleleri için destek isteyen kesimlerin sürekli varlığı istikrarı engellemiştir. Buna rağmen Bizans’ın batıya doğru çekilmesi ve Arap egemenliğinin kendi iç çelişkilerinden dolayı zayıflaması, Kürdistan’da yerel iktidarın gelişmesine neden olmuştur.

Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen 9. yy’da Kürdistan’da savaşın azalması ve görece zayıflaması beraberinde yeni gelişmeleri açığa

çıkartmıştır. Birçok Kürt beyliği daha geniş alanlara açılarak, beyliği aşan örgütlenmelere ulaşabilmiştir. Yine birçok aydın yetişmiştir. Bunların en önemlileri arasında bugüne ulaşmış birkaç Kürt aydını ve şairi şunlardır; Ali Hariri, Baba Tahiri Hemedani, daha da önemli bir isim ise Şeddadilerin başkenti olan Gence’de dünyaya gelecek olan Nizami Gencevi’dir. Bugünkü Azerbaycan’dandır. Nizami Gencevi, akılcı felsefenin kurucusu olarak bilinir. Xemse yani ‘*Beş Eser*’ adlı geniş bir çalışması vardır. Hegel’in “*Bizim düşüncelerimiz Nizami Gencevi’nin cebinden çıktı*” dediği söylenir.

Bu yüz yılda Kürdistan’da toplumlar daha çok kendi iç dinamiklerine dayalı bir gelişme seyrini yaşarlarken, dağlık alanlara yerleşmiş olan Kürtler aşiret yapılarıyla avantajlı bir durumu yaşamaktaydılar. Bir müddet Kürdistan üzerinde işgalci ve hegemon güçlerin baskısının azalmasıyla Kürtler bu iç dinamiklerinden dolayı hızla bir gelişmeyi yaşadılar. Yaşanan beyliksele ya da daha üst form gelişmelerine bir göz atarsak:

Şeddadlar Beyliği’ni (951-1164) örnek verebiliriz. Revadi Aşireti lideri Muhammed Şeddad tarafından kurulmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan ilk Kürt Devleti, Şeddadilerin Azerbaycan’ın kuzeyinde kurdukları devlettir. Başkentleri önce Erivan yöresindeki Dabil (Dvin) idi. Sonradan Gence’yi başkent yaptılar. Gence; Berba, Dubeyl, Beylekan ve Aran bölgesine hakim bir alandı. Aran’ın bugünün Azerbaycan ve Ermenistan bölgesi olduğunu ekleyelim. Şeddadi Kürt Hanedanlığı 1164’te Selçuk kralı Melik Şah tarafından ortadan kaldırıldı.

Hasnaviler (Hasanveyh) Devleti (959-1015): İkinci Kürt Hanedanı 959’da Cibal’de ortaya çıktı. Kurucusu Barzikani Aşireti reisi Hasanveyh bin Hüseyin’dir. Bu Kürt Devleti 1015 yılına kadar sürmüştür. Hasanveyh; soyluluğu, iyi yönetimi ve ahlakıyla övülmektedir. Dinever (İran, Kirmaşan bölgesi), Hemedan, Nihavend ve Şarezor’a hükmetmiştir. Başkentleri Sermac’tır.

“**Fedlavi Hanedanlığı** (LOR) (913-1424): Loristan Bölgesi Bedir ve Mansur kardeşler tarafından yönetilirdi. Şam’ın Şımak dağı böl-

gesinden buraya göç eden Kürt aşiretlerle daha da güçlendi. 1.248 ve öncesinde Hezer Esef döneminde çok güçlenir ve Halifeden hediyeler alır. 1258 de Hulagu Han Bağdat' ı alır ve bu hanedanlıkla savaşı ve beyleri Tekleyi öldürür. Bundan sonra hanedanlık Hulagu' ya bağlı yaşadı. 1393' te Timur bu bölgeye geldiğinde hakimiyetine alarak beyliği kendisine bağladı. Birkaç bey daha bu yönetimi 1424' e kadar sürdürdü. En son Timur' un torunu Mirza İbrahim tüm Loristan' ı egemenliğine aldı.” (Ataların Karşılaşması, Cemal Reşid Ahmed)

En önemli gelişme ise başkenti Silvan olan Mervani Devleti' dir (985-1096). Bu devletin kurucusu Humeydi aşiretinden Bad' ır. Bu devlet Meyya Farqîn (Silvan) ve Amed' i merkez olarak almıştır. Hemdanilerle yapılan bir savaşta Bad öldürülür ve yerine yeğeni Ebu Ali Hüseyin bin Mervan geçer. (991) Bu hanedanlık 1085-1096' da Selçuklular tarafından ortadan kaldırılır.

Mervani Devleti tüm Amed, Nusaybin ve Cezire bölgesini kontrol etmiştir. Yüz yıl kadar yaşayabilmiştir. Silvan' a surların dışından su getirip bir su şebekesi şeklinde alt yapı oluşturmuşlardır. Mervaniler, bölgede yayılan Hariciliğin yolunu kesip Hanefiliğe ve Malikiliğe göre daha tutucu olan Sünni mezheplerden Şafililiğin, Kürtler arasında yayılıp dominant duruma gelmesine önderlik etmişlerdir. Böylece egemenlerin ruhuna bir nevi işlemiş olan işbirlikçi karakteri sürdürmeye devam etmişlerdir.

Diğer Kürt beyliklerine geçmeden önce Cemal Reşid Ahmed' in 'Ataların Karşılaşması' adlı yapıtında Evliya Çelebi Seyehatnamesi' nden alıntılanarak Farqîn' e -Ermeniler Tigranokerta demişler ilişkisi ilginç bir mitolojik anlatımı buraya almak iyi olabilir.

“Kürtlerin yaratılış öyküsü: “Vakanüvis Mığdisi' ye göre Nuh Tufanı' ndan sonra inşa edilen ilk kasaba Sincar ve Meyyafarkin (Silvan) kalelerinin yakınlarındaki Judi kasabasıydı. Judi kasabası Nuh Peygamber' in topluluğundan, 600 yıldan daha fazla yaşayan ve Kürdistan' ın her yanını enine ve boyuna dolaşan Melik Kürdim tarafından yönetiliyordu. Bu Melik Kürdim, Meyyafarkin' e gelince buranın havasından hoşlandı. Ve buraya yerleşti. Birçok çocuğu ve torunu oldu. Kendi başına İbranice' den başka ayrı bir dil icat etti. Bu dil ne İbranice, ne Arapça, ne de Farsça Daraca ya da Pehlevice de-

ğildi. Ona hala Kürdim dili deniliyor. Böylece Meyyafarkin’de yaratılan Kürt Dili şimdi bütün Kürdistan’da konuşuluyor. Adını Nuh Peygamber’in topluluğundan Melik Kürdim’e borçlu Kürdistan, ucu bucağı olmayan kayalık dağlardan oluştuğu için sözcükler ve söyleyiş bakımından biri birinden farklı on ikiden fazla Kürtçe lehçesi var. Bu yüzden birbirlerinin sözlerini anlamak için tercüman kullanırlar” diyerek yüz yıllar sonra bile yaşanacak olan bu sorunu 500 yıl önce tespit etmiş oluyor.

Annaziler (991-1118), Muhammed bin Annaz tarafından 991’de kurulmuştur. 1117’ye kadar bu hanedanlık hüküm sürmüştür.

“Bûweyhî Beyliği (934-1062): Eski Sasani meliklerinden Behram Gorun neslinden gelen Ebu Şüca Bûweyh, Deylem dağlarındaki Ber-cenkiaver Kürt kabilesinin reisi idi. Ebu Süca’nın oğlu önce Hemedan’ın güneyindeki KERÇ şehrine vali oldu. Daha sonra güneydeki ve çevredeki birçok şehri kendine bağladı. (932-933 yıllarında) güçlenen Ali, kardeşi Hasan ve Ahmet’in yardımlarıyla Karzu ve Şiraz şehirlerini de aldı. Bağdat Halifesi Kahır Bilal, bu üç kardeşin kurduğu hanedanlığı çaresizlikten kabul etti. Ahvaz ve Huzistan şehirleri de 940 yıllarında alındı. Mezhep olarak Şii idiler.

Bûweyhoğulları taht kavgalarından zayıf düştüler. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey DANDANAKAN’da onlarla savaştı. Bu savaşta beli kırıldı. Daha sonra 1041 yılında tekrar savaştı ve onları yenilgiye uğrattı. Tuğrul 1055’te BAĞDAT üzerine yürüdü. Halifeyi tahttan uzaklaştıran Bûweyhoğullarını Bağdat’ta da yenilgiye uğratarak Mervanilere sığınan Halifeyi geri getirerek tahta oturttu. Kız kardeşini halife ile evlendirdi. 1062 de Musul’daki Bûweyhoğullarından olan Ebul Nasır Hüsrev Firoz, Tuğrul’a bağlılığını ilan ederek onların egemenliğine girdi. Böylece Bûweyhoğullarının sonu geldi.” (Ataların Karşılaşması, Cemal Reşid Ahmed)

Şerefhan’ın **Büyük ve Küçük Lor** olarak tanımladığı yerler batı İran’daki Loristan’dır. Bunlardan Büyük Loristan, eyalet valilerinden Fedlavi (Fadlawayh, Fazlaveye) yönetimi yıllarında (1060-1124) bağımsız olmuştur.

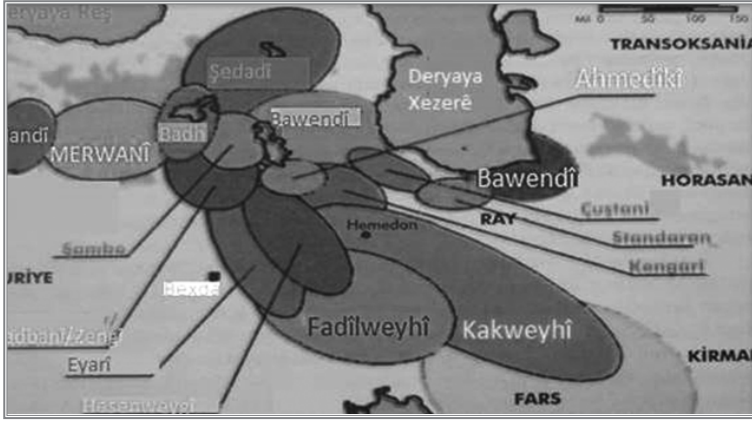

Foto 26- 10. ve 11. yüzyılda Kürt Beylikleri

“Hurşitoğulları Hanedanlığı (LOR, 1156-1534): Birçok Kürt aşireti 1156’ya dek doğrudan doğruya halifelığe bağlıydılar. Bölgeye Arap yöneticiler atanıyordu. Selçukluların emrinde olan Hüsameddin Şuhlu döneminde, Kürt Cengrevi aşiretinden Hurşidin iki oğlu bölgede hakimiyet kurdular. Birçok Türk beyi bu bölgeyi almak üzere savaşımlara giriştiler. En son Hüsameddin Halil (Türk) bölgeyi ele geçirir. 1243’te Bağdat’ta bulunan Şah Süleyman, halifenin yardımıyla Hüsameddin’i yenilgiye uğratarak yine Hurşitoğullarının hakimiyetini sağlar. 1258’de Moğolların saldırısıyla iktidar yine el değiştirdi. Birçok iç çatışmalarla beylik sürekli el değiştirdi.” (Ataların Karşılığı, Cemal Reşid Ahmed)

Eyyubiler (1175-1250): Meşhur bir Kürt Hanedanlığı’dır; Revadi aşiretindendir. Sallahaddin’in asıl adı Yusuf’tur. Sallahaddin’i genişçe anlatmadan önce bir küçük not düşmekte yarar var. Yukarıda ki Kürt beyliklerini ve onlara liderlik yapmış olan Kürt egemenlerinin isimlerini verirken, hepsinin ortak noktası ‘bin’ yani oğlu (bin Arapça oğul demektir) kelimesinin kullanılmasıdır. Kürt egemenleri kendi isimlerini söylerlerken, Arapça isim takmaya özen gösterirler. Bunu söylemeseler belki de ‘sihir’ bozulur korkusu, hepsinde ortak nokta gibidir. Eyyubi ailesi, Kuzey Azerbaycan’ın Dvin bölgesinde

yaşayan Kürt aşiretler birliği Hizbaniye'nin Revadi koluna mensup-turlar. Eyyub'un küçük kardeşi ve Sallahaddin'in (Yusuf'un) amcası Şirkuh'dur. Tarihın en hızlı savaşçılarından biri olarak bilinir. Şirkuh, Kürdistan topraklarında büyümüş hakiki bir Kürt savaşçısı olarak, belki de ataları olan Medlere yaklaşan en önemli Kürt savaşçısı ve komutanıdır.

Foto 27- Eyyûbî Devleti

Şirkuh ya da Şergo, ŞER-KOY dağın aslanı anlamına geliyor. Salahaddin Eyyubi'nin Sallahaddin Eyyubi olmasını sağlayan komutandır ve öz amcasıdır. Ve denilir ki; Sallahaddin'in yükseldiği Kahire seferine, adeta onu yakasından tutarak, zoraki yanına alarak götüren kişidir. Şirkuh, 1169 yılında Kahire'yi aldıktan kısa bir süre sonra yani 23 Mart 1169'da vefat eder. Yerine Sallahaddin geçecektir. Ancak Sallahaddin'e geçmeden önce tarihe mal olmuş haklı yerine ithafen Şirkuh üzerine birkaç söz söylemek gerekir.

Usta bir taktiksyen olan Şirkuh, hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayacak kadar aklıselim biridir. Öyle ki; bir eylemde sonuç kesin değilse, buna yanaşmaz. O sonucu kesin olanı kabul edendir. O düşmanla her yerde karşılaşmaz. Kendisi ne zaman isterse orada karşılaşandır. Özcesi; ataları olan Kürtlerin tarihi içerisinde süzülüp gelen vur-kaç taktiğini ustaca uygular. Ancak gerektiğinde

Foto 28- Salahaddin Eyyübî

bıçak kemiğe dayanmış ise de hiçbir riskten çekinmeyecek kadar da gözü karadır.

Ve peşine taktığı düşman güçlerini, çölün derinliklerine sürüp çölün acımasızlığına bıraktıktan sonra, tarihin en hızlı yürüyüşüyle en hızlı fethini hiçbir engelle takılmadan gerçekleştirecek olandır. Adeta 1.500-2.000 km’lik yolu beklenmeyen bir hızla güneyden kuzeye hem de binlerce hızlı atıyla yönelerek, İskenderiye’nin önünden çıkarak şehri fethedecektir. İskenderiye halkının haçlılardan korkusu da buna eklenince, Şirkuh görkemli bir fatih gibi karşılanır.

Şaver ve Haçlılar bu durum karşısında şoke olmuşlardır. Tüm güçleriyle onu Mısır’ın güneyinde ararken, Şirkuh’u kuzeyde, İskenderiye’yi fethederken göreceklidir. Bu bir askeri dehanın şimşek hızındaki eylemidir. Hem de tek bir kayıp vermeden yapılan bir eylemdir bu.

Kendi yanında yetişen genç Kürt savaşçı Nasır'ı elçi olarak Mısırlılara gönderdiğinde, Mısırlıların genç Kürt savaşçısı olan Nasır'ın başını kesip Şirkuh'a geri gönderdiklerinde söylediği şu sözler de oldukça anlamlıdır; “Benim gibi dağlardan gelen bu çocuğun başı üzerine yemin ediyorum. Şaver'in kellesini koparacağıma yemin ediyorum. Hiçbir şey onu hayatta tutamaz. Ne Frankları ne hadımları ne de Halifesi. Hepinizin önünde ant içiyorum. Eğer başaramazsam ruhum cehennemde çürüsün” diyecektir. Ve Şirkuh, 1169 yılında Kahire şehrine girerek fethettikten sonra yapacağı ilk iş, halkın gözü önünde Şaver'in -Mısır'ın veziri ve Nasır'ı katleden kişi- başını kendi elleriyle kesmek olacaktır. Ve ardından da, “*Nasır'ımızın intikamı alındı şimdi!*” diyecektir. Evet, bu da Şirkuh'tur!

Sallahaddin, 4 Temmuz 1187 günü, kuzey Filistin'deki Galilee Gölü'nün (Nazareth Gölü, günümüz İsrail'inin kuzeyinde, Lübnan'ın güneyinde, Suriye-Ürdün-İsrail'in birleştiği üçgende, Golan tepelerinin eteğinde, Ürdün yani Şeria Nehri'nin doğduğu göl) yakınında bulunan Hattin'de çok büyük bir Haçlı Ordusu'nu imha etmiştir.

Sallahaddin, 2 Ekim 1187'de ise Kudüs'ü kuşatmış ve kent kısa sürede, 88 yıl sonra tekrar Müslüman güçlerin eline geçmiştir. İslam'ın Kılıcı Sallahaddin böylece doğmuştur. Eyyubi Hanedanlığı uzun bir süre yaşasa da, sık sık sıtmaya yakalanan Sallahaddin, 4 Mart 1193 günü, beş parasız ama geriye büyük bir ülke bırakarak başkent yaptığı Şam'da vefat eder.

Sallahaddin'i Kürt yurtseverliği bağlamında çokça eleştirmek yerinde olmayabilir. Ne de olsa, her zamanın kendine has somut gerçekleri vardır. Fakat yine de tüm haklı gerekçelere rağmen Sallahaddin'in Kürt halkı için yapabilecek çok şeyi varken, sadece ümmetçilik anlamına gelebilen pratikler sergilemesi, onu eleştiri oklarının hedefi yapmaktadır. Bugün okuyabildiğimiz kadarıyla Sallahaddin, çok da kendi halk gerçekliğinden ve onun kullandığı Kürtçe dilinden uzak yaşamamıştır. Sarayda Arapça, özel yaşamında Kürtçe konuşması önemli bir kimlik ayırıcının olduğunu gösterir. Savaşlarda Kürtlere önem vermesi, özel muhafızlarını sadece Kürtlerden seçmesi de, benzer kimlik bildirimi gibidir. Ancak yaşadığı dönemde Kürtleri daha fazla birleştirici rol oynayarak ortaklaşan bir dil ve kültür yaratamaması, ona gelecek eleştirileri her zaman haklı çıkartacak

gibi görünmektedir. Abdullah Öcalan bu konuda; **“Sallahaddin Eyyubi’yi Kürt ama Arapları yöneten bir hanedanlık kurucusu olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Küçümsemek için belirtmiyorum, başka türlü yapamazdı. Direnişi aile adına zayıf, İslam adına güçlüdür”** demektedir. Yine Sallahaddin Eyyubi’nin hakkını tam verebilmek için Batılıların Haçlı Seferleriyle ne yapmak istediklerini unutmayalım. Devasa bir emperyalizm saldırısının olduğunu daha birkaç yıl önce Bush’un Irak’a dönük başlattığı ‘*Haçlı Seferinde*’ görebiliriz. Bush’un 21. yy’da yaptıklarını, Sallahaddin 1000 yıl önce engellemiştir. Boşuna Kutsal Roma İmparatoru Fredrich Barbarosa’nın söylediği; *“Kudüs’e yaklaşma, yoksa gelip oraları yerle bir ederiz”* mealindeki sözlerle, Sallahaddin gibi genelde sakin ve makul bir kişilik, şu satırları en sert tonda boşuna yazmamıştır;

“Savaş istiyorsanız sizi bekliyoruz. Kıyamet gününün şafağına kadar sizi yenmeye devam edeceğiz. Böyle bir şey olursa bu sefer burada savaşmakla kalmayıp denizleri de açacağız. O toprakları almamız Allah’ı memnun edecektir. Zaten bizimle savaşacak savaşçınız da kalmadı. Buradaki tüm savaşçılarınız şimdi kumun altında gömülü.” Sallahaddin Kudüs’ü almıştır. Ancak biz biliyoruz ki; 9 Aralık 1917 tarihinde Kudüs’e giren İngiliz Orduları Komutanı Orgeneral Edmund Henry Hynman Allenby daha sonra Sallahaddin Eyyubi’nin mezarına vururken, *“Kalk Sallahaddin biz yine geldik”* derken bile Fredrich Barbarosa’nın neredeyse bin yıl önce bir mektupla Sallahaddin’e yazdıklarını mezarını tekmeleyerek dile getirmesi yabana atılacak sözler değildir.

Onun ölümü ardından Eyyubi Hanedanlığı parçalanacak, uzun yıllar yaşasa da 1250 yıllarında dağılacaktır. Eyyubi Devleti, orduda paralı askerlik yapan Türk Kölemenler (köle askerler) tarafından 1250 yılında yıkılır ve yerine hükümdarları Türk olan Memluklu (Kölemen) Devleti kurulur.

Bu bölümü bitirmeden kısa da olsa, detaylı bilgileri elimizde bulunmayan, **Alamut Ziyar** (870-1011) Hanedanlığı’nı, Hamdani Hanedanlığı’nı (944-1039) ve **Kâkuveyh, Kengarî** (916-1090) Beyliklerinin bu dönemlerde yaşadıklarını ve belli etkinliklerinin olduğunu söylemek ve bu proto-devlet oluşumlarının içerisinde yerlerini aldıklarını sıralamak mümkündür.

Yine eksik de olsa o yüz yıllarda ve daha öncesinde yaşamış birkaç Kürt edebiyatçısının ismini vermek önemli olabilir.

Anu Şirvan Nuşirvan isimli MS 400 yılında yaşamış olan ve Kürtçe şiir yazan birisinde söz edilmektedir. Bassamî Kurdî isimli şair Kürtçe'nin Gorani lehçesinde yazmıştır. 800'lü yıllarda yaşamıştır. Behlule Mahi, Hemedanlı olduğu söyleniyor. 800'lü yıllarda yaşamıştır. Pir Şariar ise 900'lü yıllarda yaşamış, halk tarafından kabul edilen bir ozan olmuştur. Gilanî ise yine aynı yüz yılda yaşamış, Pir Şariar'ın öğrencisi olduğu için kimi yerde ikinci Pir Şariar olarak bilinmektedir. **Şemzînanlı Ali Hariri** (1009-1078), Hemedanlı olan **Baba Tahiri Uryani Hemedani** (935-1010), bugün Leyla ile Mecnun'un yazarı **Nizami Gencevi** (1141-1209), Şêx Adî (1073-1162), ilk Kürtçe Grameri (Kurmancî) yazan Alî Teremokî (1000-1056), Baba Buzurgî, Qazî Nebî, Ehmedê Caf, Kake Rıda, başka bir önemli isim ise Kürtlerin en büyük şair ve edebiyatçısı olan **Feqiyê**

Foto 29- Baba Tahiri Uryani Hemedani

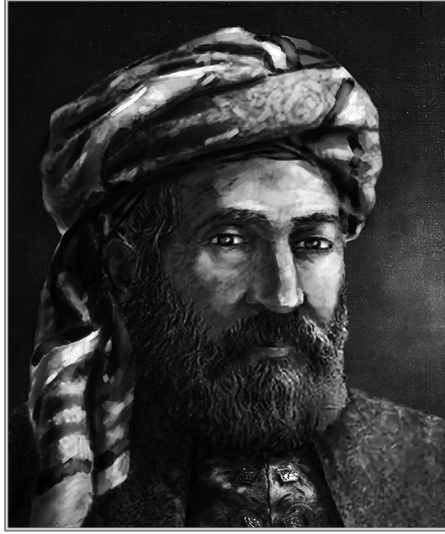

Foto 30- Faqiyê Teyran

Teyran (1303-1373) örnek olarak verilebilir. Yine tarihle uğraşan birçok Kürt aydınının ismini de vermek gerekirse; Ebu Hanefi Ahmed Dineveri olarak tanınmış olan Davut oğlu Davut (ölümü 896), İbn El-Esir olarak tanınmış olan Abul Hasan İzzeddin Ali (1160 yılında doğmuş), Şerefeddin İbn-El Mustavfi Erbili adıyla tanınmış olan Ebul Bereket El-Mübarek (1169 yılında Hewlêr'de(Erbil) doğmuştur), İbn Halakan (1211 de Hewlêr'de dünyaya gelmiş.)

Kürtlerin tarihinde -Neolitik dönemi en derin yaşayan kavimlerden biri olarak- kadın etkisi her zaman çok güçlü olmuştur. Feodal kültürün gelişmesi, İslam'ın gelişmesi kadının bu güçlü duruşunu hep gölgelemeye çalışmış olsa da, kadının Kürdistan'da her zaman güçlü bir duruşu olmuştur. Örneğin; 10. ile 11. yy. arasında Loristan'da yaşamış olan **Dayê Tewrêze Hewrami**, **Celale Xanim** ve **Reyhan** isimli kadınlar o yüz yılda kendi aşiret ve beyliklerinin yürütücüleri olurlarken, özelde Daye Tewrêze'nin Kürtçeyle yazı yazan ilk kadın yazarlar arasında yer alması dikkat çekicidir. **Dayê Hezanî Sergetî**, 11. yüzyılın başlarında, Hewreman'ın güneyinde yaşamıştır. Yine, 13. yüzyılda yaşayan Şarezor'lu **Nergis Xanim Şehrî-**

zurî (Caf), **Şemine Xanim Caf, Fatma Lorî Goran** (Baba Tahir Hemedani'nın eşi) ve miladi 1000 yılın başında Hemedan'da yaşamıştır. Gene Eyyubiler'de önemli bir rol oynayan Şeceret al Durr'u da anmak gerekiyor. Ve tabii birde Babai Hareketi'nin liderlerinden olan **Tahîrê Qurretü-l Ayn**'ı da analım. Xatûn Meyzerd ve Dayê Xêzan o yüz yıllarda önemli yazarların isimleridir.

Yukarıda isimleri verilen kadınların ağırlıklı bölümü Yarsan inancında önemli roller oynamış kadınlardır. Bu vesileyle çok kısa da olsa Yarsan ya da Kakaî'liğin ne olduğunu buraya alarak konumuza devam edelim.

Felakeddin Kakaî'nin, **Kakaî Dini (Yarsan)** adlı çalışmasında;

“Kakaî inancının özü, tüm dinlerin, kültürlerin, ulus, dil ve renklerin olduğu gibi kabul edilmesi, hiç bir kişinin, toplumun, inancın kötü olarak görülmemesidir. Bu dinin kurucuları, “kendini kötü ve eksik, halkı iyi olarak gör” diye buyurmuşlardır; ‘halk’ Kakaî de olabilir, yeryüzündeki bir başka toplumsal grup da... Bu nasihat Kakaîlerin ‘Donawdon’a (Kirasgorin, Reenkarnasyon, yeniden dünyaya gelme) olan inancından, dünya görüşü ve felsefesinden kaynaklanmaktadır.

‘Kakaî’ sözcüğü hem bireyi hem de topluluğu ifade eder, yani Kakaîler için de sadece ‘Kakaî’ sözcüğü kullanılır. Kakaî kelimesi çoğunlukla Irak’ta kullanılırken, İran’dakiler ‘Ehl-i Hak’ olarak tanınırlar, diğer bazı ülkelerde de değişik sözcüklerle adlandırılırlar. Örneğin; Afganistan ve Pakistan’da dervişlik anlamına gelen ‘Zikri’ denir.

Yarsan, Yaristan sözcüğü iki bölümden oluşur. Bunlardan ‘Yar’ Kakaîlerin isimlerinden biridir, aynı zamanda Sultan Sehak’ın lakaplarından birisidir. Ayrıca ‘sevgi’, ‘merhamet’ anlamına gelen ‘Yari’ sözcüğü, Gorani (eski Hewrami) lehçesinde tanrıya verilen adlardan biridir. Yari ayrıca ‘dost’ ve ‘yardımcı’ anlamlarına da gelir. Görüldüğü gibi ‘merhamet’ de ‘Yar’ sözcüğünün anlamlarından biridir. Tüm bunlar, Yarsan (Kakaî) inancının en eski inançlarından olan Mehrperweri-Mitrayi (Işığa tapma) ve Zerdüştlüğe kadar uzandığı gerçeğini ortaya koyuyor.

‘Mehr’ sözcüğü güneş, aydınlık, sevgi, kardeşlik anlamındadır. Mitra ise doğruluk, sözünde durma ve ahde vefadır.

Bunlar da bizi ‘doğruluğa’, ‘doğru işe’, ‘doğru söze’ büyük önem veren Zerdüşî felsefesine götürür ki bu felsefe, “doğruluk, barış ve yasa dünyanın özüdür” diyor.

Kakaîler kutsal kitaplarına ‘Beyaz’ derler. Kakaîliğin 14 kitabından bahsedilir. Yarsani beyazlarının her zaman şunu tekrarladıklarını görürüz: “Dört şeyi unutmayın. Bunlar temizlik, doğruluk, mütevazılık ve cömertliktir.” Temizlik, her alanda; dilde, düşüncede, davranışta, giyim ve kuşamda, bedende temizliktir. Cömert ve alçakgönüllü olmak, merhamet, dine, ülkeye ve tabiata hizmet gibi buyruklar bize “temiz düşünce, temiz söz, temiz iş” diyen Zerdüşî felsefesini hatırlatıyor. ‘Temiz’ sözcüğü yerine ‘iyi’ sözcüğünü koyabiliriz ki, bu durumda herhangi bir anlam değişikliği olmaz.

‘San’, ‘Yarsan’ sözcüğünün ikinci bölümüdür, ‘sultan’, ‘ulu’, ‘kutsal’, ‘bölge’ anlamındadır. 700 yıl önce ortaya çıkıp Yarsan inancını yenileyen Yarsani Sultan İshak (Sehak)’a ‘San Sahak’ da deniliyor.

‘Yarsan’ ‘Yaristan’ demektir. Yani ‘Yaranların Bölgesi’.

Kakaî sözcüğü ise ‘kardeşlik ve karşılıklı yardımlaşma’ anlamına gelmektedir. Arapçası ‘Ahi’ dir.

‘Ahi-Kakaî’ sözcüğünün anlamı Yarsan sözcüğünün anlamına çok yakındır. ‘Ahi-Kardeşlik’ hareketi, kökleri binlerce yıl öncesine giden, Hindistan’da, Çin’de ve Ortadoğu’da yaygın olan bir hareketti. ‘Yaran’lara yakın olan ‘Eyaran’lar bu toplumsal hareketin bir örneğidir.

İki bakımdan Kakaîlere ‘Ehl-i Hak’ denir. Bunlardan birisi Allah anlamına gelen ‘Hak’ kelimesinin kutsal kitaplar olan Beyazlar’da her zaman kullanılmasıdır. ‘Hak’, irfanın en üst aşamasıdır. ‘Kendini bilme, Allah’ı bilmektir.’ Diğer yandan Kakaîler, “insan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat gibi dört aşamadan geçer” diyen tanınmış sofilik akımının izleyicileridirler.

Yarsan felsefesi ya da dünya görüşü başlıca iki temele dayanır. Bunlardan birisi Donawdon (Reenkarnasyon), ötekisi ise Reenkarnasyon ışığında dünyanın, kainatın yaratılmasıdır.

Reenkarnasyon, ruhun bir kalıptan çıkıp bir başka kalıba geçmesi demektir. Bir canlının ölümü, bir alemden bir başka aleme yolculuk etmesidir. Çünkü; canlı öldüğünde ruhu, ya kendi cinsinden, ırkından ya da başkasından olan bir diğer kalıba geçer.

Kakaîler, Reenkarnasyonu kainatın yaratılış gününden başlatırlar. Kainat, yaratıldığı günden itibaren ‘Donawdon’ süreci ile yeni aşama aşama bugüne gelmiştir.

Kakaîler, “kimseye kötü deme. Çünkü; biz sadece insanın dışı yansıyan yüzünü görebiliriz. Ama ruhunun temiz olup olmadığını, ruhunun hangi temizlik aşamasında bulunduğunu bilmiyoruz’ derler,” diye aktarmaktadır.

Yarsanları ele almışken, Kürdistan tarihinin önemli bir yerini teşkil eden Êzîdîliği, Êzîdîliğe karşı geliştirilen fermanları (katliamları) da işlemek yerinde olacaktır.

Êzîdîler ve Êzîdîlere Karşı Geliştirilen Fermanlar-Soykırımlar

Êzîdîlerin tarihi, bir anlamda katliamlar ve sürgünler tarihidir de. Êzîdîliği bir din biçiminde formüle eden, reforme eden kişi ise Şêx Adî’dir.

“1075 yılında Lübnan’ın Betil Far (bugün Hirbet Kanafar) köyünde dünyaya gelen Şêx Adî bin Musafir, gençliğinde Sufî mistisizminin önemli ismi İmam Gazalî’den ders almıştır. Kadiri tarikatının kurucusu olan Kürt asıllı Abdülkadir Geylani ile tanışmış, ardından yeğeni Şêx Hesên ile birlikte Bağdat’tan Hakkari Kürt boylarının kontrolünde olan Musul civarındaki Laleş Vadisi’ne yerleşmiştir. Bazı kaynaklara göre Şêx Adî’nin ataları Hakkari bölgesindeki İslami katliamlar karşısından kaçarak Lübnan’a gitmişlerdir. Şêx Adî daha sonra yeniden atalarının diyarına gelerek Mitraizm ve Zerdüştlüğün bir sentezini yaparak Êzîdîleri kendi etrafında toplamayı başarmıştır... (Güneşin Çocukları Ezidiler, Mehmet Özcan)

Şêx Adî, Laleş bölgesine gelerek Zerdüştlüğü önemli oranda özüne bağlı kalarak yeniledi ve Êzîdîlik ismiyle yeni bir direnme ideolojisi biçiminde sistemleştirdi. Uzun bir süre Hakkari ve Sincar arasındaki dağlık alanlarda yaşayan ve Kürt toplulukları arasında Êzîdîliği yaymaya çalışan Şêx Adî ve arkadaşları, işgallere karşı yürüttüğü mücadelesiyle, kahramanlık ve direnişçiliğiyle ün yaptı. Şêx Adî’nin bu ünü bölge düzeyinde muhalif birçok insanın ona sığınmasına, onu

bir kurtarıcı olarak görmesine neden oldu. Kendisine sığınan insanlara gösterdiği hoşgöründen dolayı bu insanlar tarafından Şêx Adî; ‘Zamanın mücahidi’ gibi sıfatlarla adlandırıldı ve 1162’de Laleş’te vefat etti...” (Güneşin Çocukları Ezidiler, Mehmet Özcan)

Foto 31- Êzîdîler

İslam dini Abbasilerin elinde 10. ve 11. yüz yıla girdiğinde adım adım tutuculaştı. İktidarlaşan, devletleşen İslam, kendini yenileyemez hale geldiği gibi içtihat yolunu kapatarak tartışma koşullarını da ortadan kaldırdı.

‘Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü’ çalışmasında Abdullah Öcalan; “Ova kesimindeki Kürtlerde asimilasyona karşı direnen bir eğilim olarak tasavvufi tarikatları gözlemlemekteyiz. Tasavvuf, devlet-sulta İslam’ı dışındaki boyutlarıyla, toplumsal vicdan ve ahlaki yönleriyle daha derinliğine kavranmış İslam’ı (Batını İslam) ifade eder. Genel anlamıyla devletle bütünleşmeyen, iktidardan hoşnut olmayan, dini bireysel vicdan, duyuş ve bilinçle yaşamak isteyen toplumcu İslam’ı ifade eder. İslam’ı iktidarcı-devletçi ve toplumcu olarak iki temel kategoriye bölmek, tarihsel toplum gerçeğine uygundur. Toplumcu İslam ancak tasavvufi olarak yaşanabilir ki, yaygın halkçı tarikatlar halindeki örgütlenmesi de bu gerçeği gösterir.

Toplumcu İslam demokrasiyle bağlantılıdır. Hızla iktidara geçen İslam'a karşı toplumcu İslami örgütlenme olan tasavvuf, halk dayanışmasının bir biçimi ve sığınaktır.” diye tespit etmektedir.

Dikkat edilirse tutuculaşan devlet İslam'ına karşı hem halklar hem de farklı topluluklar bir yolunu bularak yaşamaya çalıştılar. Bu bağlamda İslam'da mezheplerin gelişmesi anlamlıdır. Bir kendini ifade etme biçimi olarak boy verdi. Buna benzer olarak tarikatların gelişimi de önemlidir. *‘Tarîk’ Arapça’da ‘yol’ demektir. Tarîkat ise bu kelimenin çoğuludur ve ‘yollar’ manasına gelir. Mezhep kelimesi ‘Zehebe’ yani gitmek fiilinden türemiş olup anlam olarak benzemektedir. Tarîkat tasavvuf için yol, mezhep ise şeriat için yol demektir. Tarîkat keşfe ve ilhama dayanırken, mezhepler ise nakle (kutsal kitaplar ve peygamberlere) dayanır.’*

Abdullah Öcalan ‘Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü’ adlı çalışmasında; **“Kürt toplumunda tasavvufi akımların derin ve yoğun biçimde yaşanması, özünde Kürtlerin iktidara aralarının iyi olmasıyla bağlantılıdır. Çok sayıda tasavvufi tarikatın kurucularının Kürt kökenli olmaları, toplumsal gerçeklikleriyle ilgilidir. Tarikatlar halkın bir nevi öz savunma örgütleridir. İşçi sınıfı sendikalarının kapitalist iktidara karşı oynadığı rolü, Ortaçağda, Ortadoğu toplumlarında benzer biçimde tasavvufi tarikatlar oynamıştır. Hem inanç ve düşünce hem de ekonomik örgütler ve savunma örgütleri rolünü oynamışlardır.”** şeklinde ele almaktadır.

Tarikatların bu gerçekliğinden yola çıkarak, toplumu demokratikleştirmede hatta devleti yumuşatmada önemli bir rol oynadıklarını söylemek yerinde olacaktır.

Ancak ne zaman ki tarikatlar devletle ilişkilendiler, iktidara bulaştılar ya da devlet tarikatların içine el attı, orada bir yozlaşmanın hatta toplumu devlete ve iktidara entegre etmenin başladığını söylemek nasıl ki yerinde olacaksa; aynı biçimde iktidara bulaşmış olan tarikat ve mezheplerin toplumdan uzaklaştıklarını da söylemek yanlış olmayacaktır.

Bunları göz önüne getirdiğimizde Ortadoğu’da özelde de Kürdistan’da birçok tarikatın oluştuğunu görmek zor olmayacaktır. Kadiriilik, Nakşilik, Refahilik ve Nuhbağşilik gibi birçok tarikatın yanı sıra Kürtlere özgü Êzîdîlik, Yarsanlık ve Aleviliğin de gelişmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zulme ve baskıya karşı topluluklar

ayakta kalabilmek için ya açıktan direnecekler -ki çoğu zaman bu toptan yok edilme anlamına da gelebilmiştir- ya da bir yolunu bulup hem kendilerini ifade etmişlerdir hem de var olan zorbacı sistemle tümünden çelişik olmadan yaşamanın bir yolunu bulmuşlardır.

Êzidîliği bu yöntemle ele alıp, olup bitene bakmak bize belli bir bakış açısı kazandırabilir. Elbette ki Êzidîliğin kökleri, tarihin derinliklerine inmektedir.

Şêx Adî'nin geliştirdiği iki kutsal metin vardır. Bunlardan biri 1161 yılında yazılmış olan El Celwe yani Tanrısal İzahatlar kitabıdır. Din, tarikat, yol, yöntem, töreleri anlatır. Bir diğer kitap ise 1342 yılında yazılan Mishefa Reş-Kara Kitap'tır. Bu kitap, dünyanın oluşumu ve Êzidîliğin ortaya çıkışını anlatılmaktadır. Her iki kitap da Kürtçe'nin Kurmancî lehçesinde yazılmıştır.

“Köken olarak Êzid; Zerdüştiliğin kutsal kitabı olan Avesta'daki Yazata, Yazdan, Yezdan (tanrı, melek, tapınılan şey) kelimesindeki anlamla aynıdır ve Kürtler günümüzde de bu kelimeyi yaygınca kullanmaktadır. Êzidîler, Ezda (Ez-da) yani beni verdi, beni yarattı anlamında kullanmaktadır.

Xwedêda günümüzde yaygınca Êzidîler arasında erkek ismi olarak da kullanılmaktadır. Yine, Zazaca'da Mazda (Maz-da), bizi veren, Allah verdi anlamında kullanılırken, Kurmancî'de Xweda (Xwe-da), Allah verdi anlamına gelmektedir. Ezda, tanrının Êzidîlikteki diğer adıdır. Êzidîlikte bin bir ismi olan Allah'ın isimlerinin en büyüğü Xwedadır. Êzidîlik; kadim bir Mezopotamya dinidir. Mitraizm, Mazdaizm ve Zerdüştlüğü de kendi içinde barındıran, sentezleyen ve tek tanrılı İbrahim'i dinlerden de etkilenen bir dindir diyebiliriz...

Êzidîlik de Yahudilik gibi sadece bir ulusa mal olan dindir. Yani Êzidîlik, Kürtlerin kadim dinidir ve Kürtler dışında başka bir halkın dini olmamıştır...

Êzidîlik Zerdüştlükte var olan dualizmi tektanrıcılıkla sentezlemiştir. Tek tanrılı bir dindir Êzidîlik. Tanrı 7 melek yaratmıştır ve Tawusê Melek'in baş melek olduğu bu 7 melek, dünyayı yaratma işini üstlenmiştir...

Êzidîlikte kast sistemi bulunmaktadır. Bu piramidin en üstünde Mîrlik bulunmaktadır. Sırasıyla; Mîrliği Bavê Şêx, Şêx, Pîr, Feqîr, Murîd takip etmektedir.” (Güneşin Çocukları Ezidiler, Mehmet Özcan)

Egemen yapılar Êzidîlik ismini bozarak Yezideliğe bağlamaya kalkışmışlardır. Êzidîliğin Yezidlerle hiç bir bağı yoktur; olmadığı gibi Êzidîler en çok bu tür bir İslam'ı uygulayan yapılar tarafından katliamlardan geçirilmişlerdir.

Êzidîliğin kurucusu Şêx Adî'dir. Êzidîliği geliştiren ve yayan ise Şêx Hesên'dir. Êzidîliği İslam'ın dışında tanımlayan Şêx Hesên, zamanın iktidar güçlerince tehlikeli görüldüğü için 1221 yılında Musul'daki iktidar güçlerince idam edilerek katledilmiştir. Şêx Hesên'in oğlu olan ve üzerine onlarca türkü söylenen Şerfeddîn ise Êzidîler içerisinde etkili bir isim olmuştur. Şerfeddîn, Moğolların Êzidîlere karşı saldırılarında savaşıyor yaşamını yitirmiştir.

Êzidîler tarih boyunca İslam inançlı topluluklar tarafından sürekli bir katletme politikasına tabi tutulmuştur. Bunun son örneğini 3 Ağustos 2014 tarihinde 74'üncü Fermanda hep birlikte gördük. Soykırım esasta Êzidîliği bir din olarak kabul etmeyen sapkın iktidar güçlerince, din dışı görülerek gerçekleştirilmiştir. Acı da olsa belirtelim ki; Êzidîlere karşı gerçekleştirilen birçok Ferman'da Sünni Kürt egemen güçleri de yer almıştır. Yine belirtelim ki; Êzidîlere karşı en kapsamlı ve sistematik yok etmeyi yani Fermanları ise Osmanlılar gerçekleştirmişlerdir.

Êzidîlere karşı gerçekleştirilen Fermanları tek tek sıralayarak ele almak, yaşanmışlıkları daha iyi gözler önüne serebileceği gibi, yaşanan acıları ise bir nebze de olsa bugüne taşıyarak, empati sağlayabilir.

906: Musul valisi Hamadani'nin İslamiyeti kabul etmeyen bin Êzidî ailesini katletmesi.

980: Hakkarili Müslüman olmayan Kürtlere, Musul'daki iktidar güçleri saldırmıştır. Müslüman olmayan Kürtler ağaçlara asılmış ya da kafaları kesilerek kazıklara geçirilmiştir.

1107: Yaklaşık 500 bin kişi İslam orduları tarafından katledilmiştir.

1245: Moğollar Şarezor'a girerek burayı yakıp yıkmış ve binlercesini katletmiştir.

1254: Musul Beyi Bedreddin Lulu, Şêxan bölgesine saldırmış ve binlerce Êzidîyi katledilmiştir.

1221: Şêx Hesên kaçırılıp idam edilmiş; Êzidîler dağlık bölgelere

çekilince kutsal yerleri yakılıp, yağmalanmıştır.

1415: Êzîdîler, birlikte yaşadıkları çevre yerleşim yerlerindeki Müslümanlarca katledilmişlerdir.

1640-1641: Osmanlı Devletinin Diyarbakır valisi Melik Paşa komutasındaki 70 bin kişilik bir ordu, Şengal'e saldırarak Êzîdîleri katliama uğrattı.

1647-1648: Osmanlıların Van valisi Şemsi Paşa emrindeki ordu Şêxan'a saldırarak Êzîdîleri katliamdan geçirdi. Şêx Mîrza esir alınarak idam edildi.

1715: Osmanlı devletinin Bağdat valisi Hasan Paşa, Şengal'e saldırdı; Êzîdîleri katletti ve bölgenin yönetimini Bedevi Araplara verdi.

1733-34: Osmanlı paşası Ahmet Paşa, Şengal bölgesinde Êzîdî katliamı yaptı.

1752-1753: Osmanlı paşası Süleyman Paşa komutasındaki güçler, Şengal'e saldırarak birçok Êzîdî'yi katletti. Êzîdî köylerini ve kutsal yerlerini tahrip eden Osmanlı güçleri, yaklaşık iki yıl Şengal'de kaldı.

1767-68: Osmanlıların Musul valisi Emin Paşa, oğlunun emrine bir ordu vererek Şengal'de katliam yaptırdı.

1770-71: Şêxan Emiri Bedağ, Osmanlı yönetimine direnince Şêxan'da katliam yapıldı.

1773-74: Musul valisi Emin Paşa, Şengal bölgesini yakıp yıktırarak talan ve katliam gerçekleştirdi.

1779: Bu kez aynı valinin kardeşi Şengal üzerine saldırmış ve birçok Êzîdîyi katletmiştir.

1785: Osmanlı'nın Musul valisi Abd El Baqi, Dicle nehrinin doğusundaki Dennendi Êzîdîlerine saldırdı.

1786-87: Şêxan Emiri Çolo, Amadiye Valisine karşı direndi. Direnişte Çolo yenilince Êzîdîler katliama uğratıldı.

1789-90: Bedevi Arap Tayy aşireti, Şêxan'a saldırarak katliam yaptı.

1790-92: Tayy aşireti Şengal bölgesine saldırdı.

1792-93: Musul valisi Muhammed, Şengal bölgesinde 8 Êzîdî köyünü yakıp yıktırdı.

1793-94: Musul valisi Muhammed yeniden Şengal'e ve Mihirikan'a saldırdı.

1794-95: Bağdat'tan gönderilen Süleyman Paşa emrindeki kuvvetler, Şengal bölgesini yakıp yıkarak yağmaladı.

1799-1800: Bağdat'tan gönderilen Abd el Aziz Bey, Tayy Bedevilerinin yanısıra Obeyd ve Hamdan Arap aşiretlerinin yardımıyla Şêxan'da 25 Êzîdî köyünü yakıp yıktı.

1802-1803: Musul valisi Ali Paşa, Şengal'e saldırdı. Aylarca süren bu kuşatma ve saldırıda onlarca Êzîdî katledildi, ekili araziler tahrip edildi, ağaçlar kesildi veya yakıldı.

1809-1810: Bağdat valisi Süleyman Qatil, subay Hiseyin Dublayin emrindeki bir güçle Şengal'e saldırarak Balad, Şengal, Mihirkan ve birçok kuzey köyünü talan edip büyük bir Êzîdî katliamı gerçekleştirdi.

1832: Botan Emiri Bedirxan Bey, Şêxan bölgesine saldırdı. Ali Bey esir alındı, işkenceyle öldürüldü. Birçok Êzîdî katledildi. Şêxan'dan Şengal dağına kaçmaya çalışan Êzîdîlerin önü Dicle suyu yakınlarında kesilerek katledildiler; birçok Êzîdî de Dicle'nin azgın sularına atlayarak karşıya geçmeye çalışırken boğuldu. Aynı Bedirxan 12 yıl sonra bu sefer Turabdin yani Midyat Êzîdîlerine saldırarak Müslüman olmayı dayattı.

1832-33: Mîr Muhammed Rewandûzî Akre bölgesindeki Êzîdîlere saldırdı. Ayrıca yukarı Zap bölgesindeki Êzîdîleri katletti. Daha sonra 1834'te Şengal bölgesine saldırarak katliam yaptı ve Mîr Eli Bey Müslümanlığı kabul etmediği için işkenceyle öldürttü.

1836: Diyarbakır valisi Reşid Paşa, işbirlikçi Müslüman Kürtlerin de içinde yer aldığı 40.000 kişilik bir ordu ile Diyarbakır'ın doğusundaki ve Garzan'daki Êzîdîlere yönelik bir saldırının ardından Cizre, Telafer ve Şengal'e saldırı düzenledi. Bu saldırıda binlerce Êzîdî öldürüldü ve yüzlercesi esir alınarak köle gibi çalıştırıldı.

1838: Bu kez Reşit Paşanın yerine geçen Hafız Paşa Şengal'i ele geçirmek amacıyla saldırdı. Êzîdî erkekleri katliamdan geçirildi, kadınlar ve çocuklar esir alınarak Diyarbakır'a götürüldü.

1846: Musul valisi Tayyar Paşa, Ekim ayında Şengal'e bir saldırı düzenleyerek birçok köyü yakıp yıktı.

1853-1856: Osmanlı-Kırım Savaşı sırasında isyan başlatan Bedirxan Beyin yeğeni Yezdan Şer'e destek veren Siirt ve Serhat Êzîdîlerinden yüzlercesi katledilmiş, büyük bir çoğunluğu Müslümanlığı

kabul ederek canlarını kurtarmış, bir kısmı ise İran'ın kuzeyinden kaçarak Ermenistan'a sığınmışlardır.

1856: Dersim Dağı yöresindeki bazı aşiretlerle birlikte Osmanlı egemenliğine başkaldıran Êzîdîler, isyanın başarısızlığa uğramasından sonra Dersim Kürtleriyle birlikte katliama uğratıldılar.

1872: Bağdat valisi Mithat Paşa, Şêxan Êzîdîlerinin Osmanlı devletine askerlik yapması yönünde bir karar çıkardı. Başûrê (Güney) Kurdistan'da yaşayan Êzîdîler bu kararı kabul etmeyeceklerini bildirerek karşı çıktılar. Bunu bir isyan gerekçesi olarak gören Osmanlı yönetimi Şêxan'a saldırarak Êzîdî köylerini yakıp yıkmıştır.

1877: Amed ve Garzan bölgesinde yaşayan Êzîdîlere yönelik yeni bir saldırı gerçekleşince Anqosi Aşiretinin öldürülen liderinin yeğeni Mirza Bey'in yeğeni Eli Bey sorumluluğunda bulunan yaklaşık 3 bin Êzîdî, Ermenistan'a göç ederek Aleksandropol'e yerleşti.

1879: Ömer ağanın sorumluluğunda bulunan Sıпка aşireti, Kars'a sürgün edildi. 1897 yılına kadar 15 binin üzerinde Êzîdî Kafkasya'ya ya göç ya da sürgün ettirilmişti. Bu sayı 1. Dünya Savaşının ortalarında 40 bini bulmuştur.

1890: Osmanlı baskı ve zulüm politikasına karşı duran Başûrê Kurdistan Êzîdîlerine yönelik bir imha hareketi düzenlenerek yüzlerce Êzîdî katledilmiş, yüzlerce aile göç etmek zorunda kalmıştır.

1892: General Ömer Vehbi Paşa, Êzîdîlerin ya tamamının Müslüman olması gerektiğini ya da Kur'an'da hak din olarak görülen bir dini seçmeleri yönünde karar çıkararak Êzîdîlere yönelik yeni bir katliamın zeminini hazırladı. Müslümanlığı kabul etmeyen Êzîdîler katliamdan geçirilince bazı Êzîdîler Müslümanlığı kabul etmek zorunda kaldılar. Şêxan'a ve Şengal'e saldırılar yapıldı. Bu katliamlar sonrasında 14 bin Êzîdî Müslümanlığı kabul etmek zorunda kaldı. Kutsal eşyaları Musul'a götürüldü. Ömer Vehbi Paşa'ya bağlı birlikler Şêxan'da bulunan Laleş'e saldırarak buradaki kutsal yerleri ve mezarları tahrip ettiler. Laleş'te bulunan Êzîdî sancağının yanı sıra tarihi ve dini değeri olan birçok kutsal eşyaya el konularak Musul'a götürüldü. Diğer yandan Êzîdîlerin kutsal mekanı olan Laleş'te İslam medreseleri açıldı, Êzîdî ibadetleri ve Êzîdî kelimesi yasaklandı.

Musul'a götürülen sancak, daha sonraları General Ömer Vehbi Paşa tarafından İstanbul'a götürüldü. Bu sancak (Tawusê Melek

ikonu) General Ömer Vehbi Paşa'nın torunlarından Tahir Özçelik tarafından 18 Ekim 1967 tarihinde müzayedeye çıkarıldığı zaman Irak devleti, "Bu tarihi eser bize aittir" diyerek protesto etti.

Foto 32- Melekê Tawus

1911: Osmanlılar, General Faruk Paşa eliyle Êzidîlerin yanı sıra Ermeni, Nasturi ve Kızılbaş katliamı da gerçekleştirmiştir.

1914-1918: Birinci Dünya Savaşı sırasında başlayan Ermeni katliamı sırasında kaçarak Şengal Êzidîlerine sığınan 20 bin Ermeni'nin Osmanlı askerlerine teslim edilmesine karşı koyan Êzidîlere, 1918 Şubat'ında Osmanlı ordusu, Arap Bedevi aşiretleri ve Müslüman Kürt aşiretleri birlikte Şengal üzerinden saldırdı ve yeni bir Êzidî katliamı daha yaptılar.

Burada şunu belirtmekte yarar vardır; **Elî Bey öldükten sonra mîrlik görevini yaklaşık 40 yıl yürüten Meyan Xatun, 1914 yılında Musul'da yaptığı bir dizi zorlu görüşmeler sonucunda Êzidîliğin de bir din olduğunu resmen kabul ettirmeyi başarmıştır.**

1918: Osmanlı Devletinin katliamlarından kaçarak Ermenistan'a sığınan Êzidî Kürtlere orada da saldırı düzenlendi.

1940: Şirnex'in Hezex (İdil) ilçesine bağlı bulunan Kiwex köyüne baskın yapan askerler, 29 Êzidî'yi bir mağaraya kapatıp diri diri yak-

mişlardır. Bu köy daha sonraları yine 3 kez askerlerin baskınına uğramış, her baskında birçok Êzidî öldürülmüştür.

2007: 14 Ağustos'ta Şengal'de bulunan Siba Şêx Xidir ile Tîl İzêr katliamında resmi rakamlara göre 500'e yakın Êzidî katledildi.

2014: 3 Ağustos günü Şengal'e saldıran DAİŞ, kendilerini Kürt ve bölgenin savunma gücü olarak gösterenlerin kaçması sonucu binlerce Êzidî katliama uğratıldı. Binlerce kadın kaçırılarak pazarlarda köle olarak satıldı. Yüz binlerce Êzidî Şengal'i terk etme zorunda kaldı. 74. Ferman olarak tanımlanan bu soykırım Êzidîlerin yaşadığı en büyük Ferman niteliğindedir. (Güneşin Çocukları Ezidiler, Mehmet Özcan)

Mehrdad İzady, Kürtlerin daha 150-200 yıl önce ağırlıklı olarak Êzidî dinine mensup olduklarını ancak son iki yüz yılda gerçekleştirilen katliamlar, soykırımlar, zoraki Müslümanlaştırma ve sürgünlerle büyük oranda tasfiye edildiklerini iddia etmektedir. Yukarıda Êzidîlere karşı geliştirilmiş bazı Fermanları vermeye çalıştık. Bu Fermanlarla bile Mehrdad İzady'nin öne sürdüğü iddia doğruya yakın durmaktadır.

b) Türklerin Anadolu'ya Girişi ve Malazgirt Savaşı

Türk boyları 7. yüzyıldan itibaren Orta Asya'daki kuraklık, nüfus artışı vb nedenlerden dolayı göç etmeye başlamışlardır. *“Türkler İslam'ın yayıcıları görünümünde bölge gerçeğine sızdılar. Geri yapılarıyla yapabilecekleri bir şeyleri olmayan Türkmen boyları, şiddet temelinde kendilerine yer açtılar. Ve şiddetleriyle yıkıcı bir rol oynadılar. Kısa sürede çıkmaza saplanan feodalizme taze kan oldular.”* (Halk Hareketi-Serhildan, Parti Merkez Okulu-PMO Yayınları)

Abdullah Öcalan; **“7. yüzyılda artık ilkel komünal toplumun düzenini aşıyorlar. Gelişkin bir aşiret düzeni, federasyona ulaşıyorlar ve sınıflı topluma geçmek için her bakımdan belirli bir evreyi tamamlıyorlar. İşte tam bu sırada vurgulandığı gibi, kuraklık, nüfusun artışı ama bana göre en belirleyici olarak da artık devlet olarak örgütlenmelerinin birçok erkini yakalamaları onları buraya (Orta Asya)**

sıgmaz hale getiriyor... İran ve giderek Ortadoğu demek, bütün zenginliklerin masallar ülkesinin sesi olarak anlaşılmakta, onun için muazzam cazibe yönü vardır. Bunu bir de kendi coğrafi ve demografik zorunluluklarıyla birleştirecek, bu seferdeki göçlerin müthiş olacağı açıktır. Ve nitekim dalga dalga göçler başlıyor” diye değerlendirmektedir. (Büyük Dönüşüm, A. Öcalan-Mihri Belli)

Yukarıda dile getirdiğimiz gibi Kürdistan’a güçlü imparatorlukların saldırı nedenleri farklı olsa da, burada etkin olmamalarından kaynaklı olarak Kürdistan’da yerel beylikler, bazı yerlerde de bunun daha üst bir boyutu olan devlete tekabül eden yapılar ortaya çıkmıştır.

Türkler doğuya doğru kendilerine yol açarlarken, özelde Horasan’dan İran içlerine doğru yayılmaları sürecinde ve batıya yönelmeye başladıklarında, Kürtlerle yer yer çatışmalar yaşamak zorunda kalmışlardır. Esasen daha güçlü sosyal ilişkiler içerisinde olan Kürtlerin, aynı zamanda askeri olarak da belli bir etkinlikleri vardır. Ancak uzun sürmeyen bir periyod ardından Kürtler, Selçuklularla sıcak ilişkiler içerisine -daha doğrusu işbirliğine- girmişlerdir. Fakat bu ilişkiler ilk etapta tümenden kalıcılığa yer vermediği için ve Selçuklular da Kürdistan üzerinde tam hakim olamayacaklarını anlayınca, öncelikle seçtikleri alanlar Kürdistan dışında kalan bölgeler olmuştur. Türklerin girecekleri ve ele geçirecekleri yerlerin başında Horasan, İran, Azerbaycan ve kısmen Başûrê Kurdistan’ın aşağı tarafları gelir. Burada ilk aldıkları yer Musul’dur. Kürdistan içlerinde başka yerleri hedeflemiş olsalar da, başarılı olamamışlardır. İlerleyen süreçte Büyük Selçuklu İmparatorluğu (1055-1194), Tuğrul Bey’in önderliğindeki göçebe savaşçı Türk Oğuz boyları tarafından kurulacaktır.

1070 yılında Alparslan, büyük bir ordu toplayacaktır. Hedef Bizanslılardır. Bu orduda Kürtler, Azeriler ve yöredeki halklar, Anadolu’ya akın eden akıncıların yanında yer alacaklardır. Alparslan’ın öngörülü ve duyarlı yaklaşımlarından dolayı elde ettiği başarının sırrı; Bizanslılara karşı vereceği başarılı bir savaşın ancak yerelde çok etkin olan Kürt beylerinin vereceği desteğe bağlı olacağını görmesidir. Ve buna denk bir politik yaklaşımla, başta Farqîn olmak üzere Amed beylerinin desteğini alır. Artık 40-50 bin kişilik bir orduya sahiptir. Bunların en azından yarısı

Kürt'tür. Mervaniler, Cizre Meliki Abdul Han ve kardeşi İskender de dahil toplam olarak yaklaşık 30.000 kişilik gücü bu savaşa göndereceklerdir. Bizansa karşı önceleri geri çekilen Alparslan, artık savaşmaya hazırdır.

Bizans yönetici eliti, Kapadokyalı Romanos Diogenes adlı başarılı bir generalini, 1068 yılında dul Kraliçe Eudokia Macrembolitissa ile evlendirip imparator yapmış ve gelen göçebelerin -ağırlıklı Türkmenlerin- üzerlerine yollamıştır. 26 Ağustos 1071 günü, Bizans ordusuyla Alparslan'ın -Türk ve Kürtlerden oluşan ordusu karşı karşıya gelir. (Alp; atlı savaşçı, şövalye anlamına gelmektedir.) Bizanslara komutanlık yapan Diogenes'dir. Karşılaşacakları yer, Van Gölü'nün ve Sipan Dağı'nın kuzeyindeki Malazgirt Ovası'dır. Bu savaş Türk-Kürt ittifakının, Türklerin Anadolu'ya açılmalarının ve yurt edinmelerinin yolunu açacaktır. O yıllarda ağırlıklı Müslümanların yaşadıkları alanlarda yerleşecek çok da boş arazi yoktur. İslamiyet'i kabul eden Türklerin, bölgede bulunan Müslüman kavimlerin yardımıyla batıya -yaşamak istiyorlarsa- açılmaları gerekmektedir. Bir nevi geldikleri yeni topraklarda var olma, yok olma mücadelesi verirler. İşte bu var olma, yok olma anlarında Kürtler, Türklere arka çıkarak, yurt edinmelerine yardımcı olurlar. İslam alemi büyük bir tehditten kurtulduğu gibi, Kürtler ile Türklerin ilişkileri daha fazla gelişti. Abdullah Öcalan'ın başka bir anlatımıyla dile getirecek olursak; **“Kürtlerin Türk kavimleri, beylik, sultanlık ve boylarıyla kurduğu ilişkilerin mahiyeti doğru kavranmadan, her iki toplumun varoluş tarihleri doğru yazılamayacaktır. Kürtlerin Türklerle ilişkilerinde varlıkları asimilasyonla ya da askeri zorla tehdit altına girsin diye değil, varlıklarını birlikte daha güçlü korumak ve geliştirmek için bu stratejiyi benimsediklerini çok iyi anlamak gerekir.”**

Daha sonra gelişecek olan Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezi Konya olacaktır. Tarihin bu kavşağında, özellikle 1240'lardan itibaren çok büyük direnişlerin geliştiğini biliyoruz. Bu direniş merkezlerinden bir tanesi bugünün Adıyaman'ıdır. Tarihe Babai İsyanları diye geçecek olan Baba İlyas, Baba İshak ve Celali Direnişleri'nin tümü giderek baskıcı ve zorbacı bir hale gelen Anadolu Selçuklu Devletine karşı gelişen isyanlar olacaktır. Direnişler

özü itibariyle adaletsizliğe, zorbalığa ve giderek üst sınıf haline gelmiş, egemen ve ahlaki olarak çöken bir devlete karşı gelişen direnişler olmaktadır. Bu direniş kültürünün Mazdeklerden, Hürremilerden, Ebu Müslümlerden, Babeklerden, Zenclerden ve Karmatilerden süzülüp gelen geleneğin ta kendisi olduğu açıktır. Baba İlyas'ın **“Dünya mülkü halkındır”** sözü bu gerçekliği açıkça gözler önüne sermektedir. Baba İlyas'ın Horasan'dan geldiği, bir Alevi Türkmen olduğu ne kadar doğruysa Adıyaman'da başlayıp Amasya'ya kadar uzanan direniş cephesinin içerisinde her türden demokratik ve komünalcı yapıların olduğu da o kadar gerçektir. Tarihin çok eski çağlarından itibaren halkların ortaklaşmasının en iyi örneklerinden biri olduğunu da ekleyerek kapatalım.

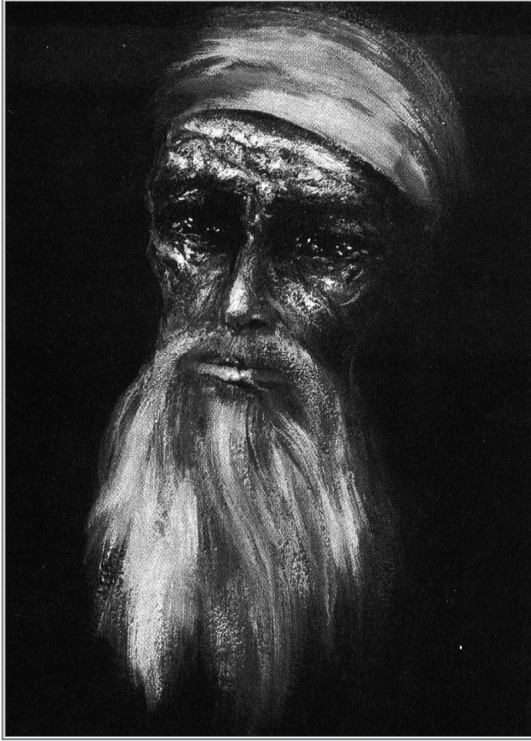

Foto 33- Şeyh Bedrettin

Aynı bu çizgiden ama bu kez eylem çizgisini de geliştiren başka önemli bir komünalci ise Şeyh Bedrettin'dir. 1357 ile 1420 arasında yaşamış olan Şeyh Bedrettin bugün Aydın'a yakın olan Ortaklar beldesinde yıllarca sürecek olan ortakçı bir yaşam kurmuştur. **“Yarın yanağından gayri, her yerde, her şeyde, hep beraber diyebilmek için”** sözü ile ortaklaşmanın, komünce yaşamın ne anlama geldiğini en iyi bir şekilde formüle ettiği açıktır. Sağ kolu Börklüce Mustafa iken sol kolu ise Torlak Kemal adında yiğit bir Torlak'tır. Komünal çizginin, kardeşce yaşamın, farklı halklar ve mezheplerin bir arada, yan yana yaşamaları için halen bugün bile örnek alınacak bir deneyim olduğu da açıktır.

c) Moğolların Çekirge Sürüleri gibi Kürt Bölgelerini İstilas (1206-1404)

Moğollar belki de tarihin tanıdığı en acımasız savaş gücü olarak bilinir. Asurların uyguladıkları yöntemlerden geri kalır yanları yoktur dersek abartmış olmayız. Adeta geçtikleri her yerde çekirge sürüleri gibi yiyip-ezip geçmişlerdir.

Moğollar Kürdistan'a henüz ulaşmadan önce bölgede bir başka devlet gelişim göstermiştir. Harezmîler de denilen bu güç 12. yy'da Türkistan ve İran'ın ağırlıklı coğrafyasına hakim oldular. 1217 yılında Bağdat'a saldırdılar. Kürtlerle savaştılar. Kimi zaman yendiler, kimi zaman da yenildiler. Muş ve Ahlat'a çok büyük zarar verdiler. 1230 yılında Eyyubi ve Selçukluların ortak karşı koyuşuyla ortadan kaldırıldılar.

Kürdistan, Türklerle yeni yeni tanışmışken ve Anadolu'ya doğru Türklerin akınları devam ederken, Ortadoğu halklarının üzerine yeni bir karabasan çökmek üzeredir. Göçebe feodalizmini en güçlü bir şekilde yaşayan bu yeni istilacı kuvvet, ortalığı kasıp kavuracaktır. Bu topraklardan ayrıldıktan yüzyıllar sonra da, katliamcı komutanlarından olan Hulagu ürküntüyle dile getirilecektir. Aynı Hulagu'nun Alamut Kalesi'ni yerle bir ederken, tarihi değerle olan kütüphaneyi yakmasını da belirtmeden geçemeyiz. Halkların bellegine bu kadar korku salan gücün ismi, Moğollardır. Bugün bile

binlerce kilometre uzaklarda yaşayan onlarca Kürt aşiretinin topraklarından sökülüp atılmalarının nedeni de Moğollardır. Örneğin Cezayir’de yaşayan Levan ve Baben aşiretleri, Şarezor civarından kaçmak zorunda kalan aşiretlerden sadece ikisidir. Yine Şarezor’da yaşamış olan Kus ve Mabir aşiretleri, Suriye ve Mısır’a kaçmak zorunda kalmışlardır. Özcesi Moğollar, Kürdistan’ı sadece katliamlardan geçirmekle kalmamış, aynı zamanda Kürtleri bu topraklarda yaşayamaz kılmışlardır.

Moğolların, Ortadoğu’ya girişi 1200’lerin başına denk gelir. Kürdistan’a gelişleri ise 1231 yıllarına tekabül eder. Bu acımasız istilacı Hulagu’nun diğer adı Cengiz Han’dır. Çok kısa sürede her tarafa yayılarak fethederler. Hulagu, 1257 yılında Kirmaşan’ı işgal edecektir. En önemli fetih olarak -Hulagu’nun- 1258 yılında Bağdat’ı düşürmesini söylemek yanlış olmaz. Dünyanın en büyük kütüphanelerine sahip olan Bağdat kütüphanesinde bulunan kitaplar Dicle suyuna atılırken, haftalarca Dicle’nin kara aktığı söylentisini de ekleyelim. Her yerde olduğu gibi kuşattıkları şehirlerin direniş gösterme durumunda, katliamın en vahşisini uygulamışlardır. Bağdat’ın fethinden sonra yerle bir edilen Kürt şehirlerinin arasında; Colemêrg (Hakkari), Cizîr, Farqîn, Amed ve Mêrdîn de vardır. Bazı yerler birkaç kez yerle bir edilmiştir.

Benzer bir felaket, Abbasi halife ailesinin başına gelecektir. Ailenin birçok mensubu öldürülür. Aileden arta kalanlar ise Mısır’da halifelîği devam ettirmeye çalışırlar. Bağdat şehrini aldıktan sonra, sıra çevrenin büyük ve ihtişamlı şehirlerine gelecektir. Bunların arasında Kürdistan şehirleri olan; Hewlêr, Farqîn, Mêrdîn, Bedlîs gibi yerler vardır. Kimi yerleri yerle bir ederken -Amed, Xelat (Ahlat), Şarezor- kimi yerleri de anlaşılarak ele geçirirler. Yer yer fethettikleri alanlara yerel yöneticiler atamışlardır. Yine yer yer aynı aileden bireyler, kendilerine bağlı vasallar olarak bırakılmışlardır. Bunların görevi Moğollara vergi toplamak ve yeni değerler kazandırmaktır. Bu ezelden beri her işgalcinin Kürdistan’da uyguladığı bir yol olmuştur. Ve her işgalcinin yapageldiği gibi kendilerine iyilik yapmış köle ya da benzer birini vassal olarak atamaktır. Örnek olarak; Farqîn’de emirin seyisinin ve Cizîr’de ise bir kölenin yönetici olarak atanması gösterilebilir. Elbette her zaman bu böyle

olmamıştır. Eğer bir yerde direniş gösterilmiş ise orada yaşatılacak olan hunharca bir yakma, yıkma ve vahşettir. Öyle bir vahşet uygulanır ki, Moğolların yaklaştıkları yerlerin birçoğunda Türkmenler de, Kürt Emirlikleri de onları pahalı hediyeler ve farklı değerli eşyalarla karşılayarak, benzer bir akıbetten kurtulmak için çaba harcamışlardır.

Kürt'ün tarihi dokusu Moğollar sürecinde de işleyecektir. Kendi otonom durumlarını korumak için birçok kez Moğolların yanına geçerek kendi soyuna karşı ihbarcılık yapmaktan tutalım da, düşmanına soyunu imha etmesi için öncülük yapmaya kadar ihanet duruşundan geri durmamışlardır. Kendi çıkarları, her zaman ama her zaman öncelikli yaşam arayışı olarak Kürt egemenlerinin bir karakteri olarak gen haline gelmiştir. İhanet ve işbirlikçilik bir yaşam haline geldikçe de, ahlaki değerler çokça dile gelse de her an terk edilmeye hazır gerçekler halini almıştır. Onlar için yeter ki yaşansın, yeter ki yönetici olarak kalınsın, kime bağlı olmuş, nasıl bağlı olunmuş çok da anlam ifade etmez. Önemli olan dediğimiz gibi Kürt egemenlerinin kendi çıkarlarıdır. Abdullah Öcalan'ın; **“Toplumsal anlam, zihniyet ve estetik yitiminin sonuçları daha da vahimdir. Böylesi bir durumda ancak başı uçurulmuş canlı varlıklar gibi bir varlığın çırpınmasından bahsedilebilir. Zihniyet ve estetik dünyasını yitiren bir toplum çürümeye, vahşice parçalanmaya ve yenmeye terk edilmiş bir leşe benzer”** dediği gerçeklik budur. (Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü)

1400'lere doğru bu kez sahneye Timurlenk (1370-1405) çıkacaktır. Moğol atalarının yaptığını bu kez Timur yapacaktır. Kürdistan'ı boydan boya ele geçirecektir. Kimisini ezerek, kimisini de yanına alarak kendini burada pekiştirecektir. Özellikle 1394 yılında Bağdat'ı istila etmesiyle tüm alana yerleşecektir. Sadece Kürdistan'ı işgal etmeyecek, o dönem adım adım gelişen Osmanlı Devleti'ne de yönetilecektir. 1402 yılında Ankara'da Osmanlı padişahı olan Beyazıt'ı esir alışıyla da nam salacaktır.

Kürt beyliklerinin dediğimiz gibi bu yıllarda da alışılan ve genlerine işlemiş bir şekilde işgalcinin yanına geçerek kendisini yaşatma eğilimleri az değildir. Önemli olan yaşamaktır; ancak sözde ege-mence yaşamaktır.

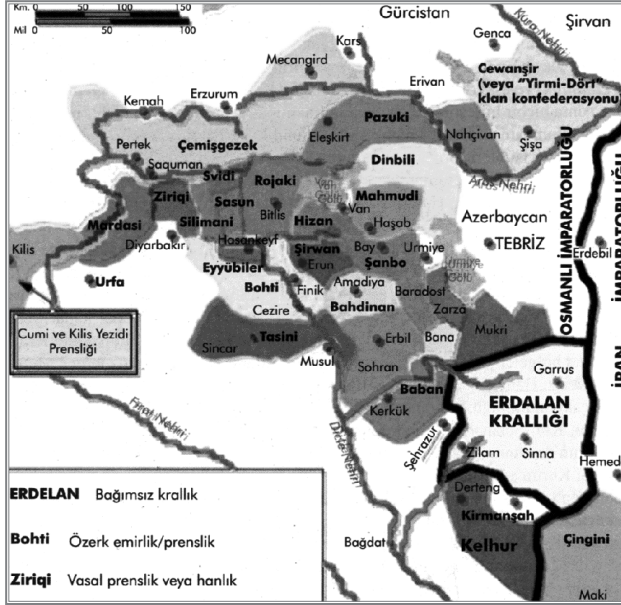

Foto 34- 16. yüzyılda Kürt Beylikleri

Tuhaftır ama bugün Başûrê (Güney) Kurdistan’da yaşanan durum, aynı bu doku üzerinde örülmüş olan bir karakterdir. Irak işgal edildiğinde emperyalistlerin yanında yer alarak, hatta lejyonerleri olarak aynı topraklarda yaşayan komşu halklara saldırmayı marifet saymışlardır. Benzer bir yaklaşım ise, bölgede maddi ve askeri bir güç olan İsrail devletine gösterilen yaklaşımdır. Filistin halkına yapılanları görmezlikten gelerek, İsrail ile ilişkilerin kutsallaştırılması esasta aynı dokudur. Bu doku aslında her zaman gücünün yanında yer alan, almak isteyen bir karakterdir. Gücü yettiğinde ezip bitiren, gücü yetmediğinde ise elini öpen dediğimiz olgu, bu tarihi yapıdan kaynağını almaktadır. Bunun için öncelikle tarihin bu dokusunu çözmek önem arz etmektedir.

Moğol saldırılarının Ortadoğu’nun gerilemesini hızlandırdığı yine Avrupa’nın ise bu fırsattan yararlanarak kapitalizmini başlatarak, adım adım dünyanın en büyük zulüm gücü haline geldiğini bize dünyanın tanınmış birçok aydını söylemektedir.

15 ve 16. yy'da Osmanlı-Kürt İlişkilerinde Gelişme, Yükselme, Gerileme ve Şêx İdris-i Bitlisi

Aşiretler arası konfederasyonlar bu dönemin, özellikle de 10. yy'dan sonraki dönemin en karakteristik organizasyonlarıdır. Güvenlik ve ekonomik nedenlerden dolayı, aşiretler kendi iç yapılarını korumak şartı ile bir araya gelerek konfederasyon oluşturmuşlardır. Emirlikler (Mîrlər) birden çok konfederasyonun bir araya gelmesiyle oluşur. Emirlik sadece birkaç konfederasyonun birlikteliği olmayıp, kendi içinde bütünsel bir örgütlenmedir. Özel, özgün üst kurumları olan sınıfların belirgin olduğu bir proto-devlet örgütlenmesidir. Bir emirlik, ne kadar çok konfederasyonu içeriyorsa o derecede etkilidir. Göçebe aşiretlerin emirlikler içindeki sayıları, konumları ve yönetime katılımları farklılık gösterir. Bu aşiretler yaşam tarzları gereği askeri özellikler gösterdiklerinden dolayı, genellikle emirliklerin askeri gücünü oluşturmuşlardır.

1514-1516 dönemi, Kürtler açısından oldukça yenilikler içeren, alt-üst oluşların yaşandığı ve birçok bilinenin değişeceği yıllardır. Bu yılları biz Osmanlılarla Kürtlerin yakınlaştığı dönemler olarak biliriz. Yavuz Sultan Selim ile Şêx İdris-i Bitlisi arasında ittifak imzalanır. Osmanlı önemli ölçüde batıya açılmıştır. Ancak doğuda gelişen Safeviler, Osmanlıyı tedirgin etmektedir.

Büyük bir cihan gücü olmanın yolu, kendisini her an rahatsız edebilecek toprakları da sağlama almaktır. Ve biliyoruz ki, bu yıllarda varılan anlaşma ve ittifaklarla, Osmanlı bir dünya gücü olacaktır. Kürdistan'dan sonra, Bağdat ve peşinden de Kahire'ye kadar uzanacaktır.

Giydikleri kırmızı başlıklar nedeniyle aynı zamanda Kızılbaş olarak da bilinen Şiaların önderliği (Şeyhliği), ileride Safevi Hanedanı'nın temellerini atacak olan Şah İsmail'in (1487-1524) babasına geçecektir. İsmail daha bir yaşındayken, Sünni inançlara sahip olanlara karşı verilen bir savaşta babası ölecektir. İsmail 14 yaşına geldiği zaman, Safi'nin izinde yürüyen söz konusu Kızılbaş grubu içinde babasının yerine geçecektir. Aynı zamanda dini önder, Şeyh konumunda olan İsmail, Türkmen aşiretleri ile Özbeklerin birliğinden oluşan, Akkoyunlu Aşiretler Konfederasyonu'nun başkenti Teb-

riz'i, 1501 yılında ele geçirir ve kendisini Tebriz Şah'ı ilan eder. Şah İsmail ertesi yıl yani 1502'de tüm Azerbaycan üzerinde hakimiyet kurar ve 1736 yılına dek yaşayacak olan İran Safevi Devleti'nin temellerini atar. Devam etmeden önce Safevilerin Kürtlüğüne dönük bir iki cümle ekleyelim:

“Kökenleri, siyasi gelenekleri ve konumlarının anlaşılmazlığı itibariyle Safevi sülalesi, bilindiği gibi kadim Persia geleneğine oldukça yabancıdır. İranlılar için ‘ulusal’ rollerine uygun herhangi bir siyasi anı bırakmamışlardır. Safevi ailesi, Moğol çağından beri bilinmekteydi. Sülaleye adını veren ata, Şeyh Safiüddin İshak Erdebili'nin Kürt olduğu ‘Safvat al-Safa’ isimli tarikat yazmalarında mevcuttur.

Safevilerin Türkleşmesi:

Safevilerin isim atası Şeyh Safiüddin'in dördüncü kuşaktan halefi Şeyh Cüneyt, o zamanlar Diyarbekir'de hüküm süren Akkoyunlu Uzun Hasan'ın kız kardeşi olan Hadice Begim ile evlenmiştir. Bu evlilikle, Safevi sülalesi ile Akkoyunlular hısımlar oldular. Cüneyt yaşamını yitirdikten sonra yerine oğlu Şeyh Haydar geçer. Yerine geçen oğlu Şeyh Haydar, dayısı Uzun Hasan'ın kızı Halime Begim-Alemşah ile evlenir. Bu evlilikte Şah İsmail doğar. Şeyh Cüneyt ile başlayan akrabalık bağları Şeyh Haydar ile derinleşir. Safevi sülalesinin atası Kürt Şeyh Safiüddin, 1234 yılında ölmüştü. Şeyh Safiüddin Şengal'den Halep'e gitmişti.”

Detaylandırırsak eğer; doğuda Şah İsmail Safevi İmparatorluğu'nu kurunca, 23 (ya da 25) Kürt beyi bir araya gelerek Şah İsmail'e biat etmek için Erdebil'e gidip bağlılıklarını bildirirler. Bunlardan bazılarının isimlerini verecek olursak: *“Hasankeyf Emiri, Melik Halil Eyyubi, Bitlis Emiri Şeref Han, Hizan Emiri Davut, Sason Beyi Ali, Mekri Emiri Sarım, Bradost Emiri Gazi, Cizre Emiri Şeref, Eğil Emiri Kasım, İmadiye Emiri Hasan, Mahmudiye Emiri İvaz ve diğer bazı beylikler...”* Ancak Şah İsmail'in komutanlarından olan Ulema'nın; *“Biz zaten o toprakları alacağız, oralar zaten bizimdir, bizim bunlarla anlaşmamıza gerek yoktur”* türünden yaklaşımları olacaktır. Ardından biat etmeye giden beyler hapse atılarak, tutuklanırlar. Zindana atılanlar bir yolunu bulup oradan kaçarak, kendi topraklarına döneceklerdir.

İlk işleri beyliklerle bir araya gelerek toplantı yapmak olur. Toplantılara çok sayıda beylik katılır. Ne de olsa tehlike çanları çalmaktadır. Yeni bir güç doğuda belirmektedir. Bu ise otonom durumlarının aşılması anlamına da gelmektedir. O dönemlerde Kürdistan'ın ileri gelenleri birlik çağrısı yaparlar. Amediye Hükümdarları, Heskîf (Hasankeyf) Beyleri, Bedlîs Beyleri, Colemêrg (Hakkari) Beyleri bunlara örnektir. İlk kez böyle geniş katılımlı bir buluşmadır yapılan! Birlik ya da bir araya gelme iç dinamizmle olmayıp, tam tersine dıştan gelen dayatmalardan kaynağını almaktadır. Böyle olunca birlik, köklü çıkarlar oluşturma amacı taşımaz. Birlik geçici olarak, bir nevi zorunluluklar temelinde gelişmektedir ki; böyle bir birlik her zaman dağılmaya müsait ve gevşek bir birliktir.

Şah İsmail öncülüğündeki Safeviler, o yıllarda Sivas'ı almışlardır. Safeviler 1507'de Amed'i ele geçirerek, Akkoyunlu Devleti'nin egemenliğine 1508 yılında son verirler. Ve Kürdistan'ın birçok şehri fet-

Foto 35- Şah İsmail Hatayî

hedilir. Riha (Urfa), Halep, Mêrdîn, Musil’u (Musul) almışlardır. Tehlike kendisini giderek daha acil hissettirmektedir.

Şah İsmail’in Kürdistan’da yaptığı zulümler, Akkoyunluların (1378-1508) ve Karakoyunluların (1380-1468) zulmünden geri kalmayacaktır. Burada en önemli rolü mezhep farklılığı oynar. **“Açılın kapılar Şah’a gidelim”** gerçekliği, Şah yanlısı olan Bakurê (Kuzey) Kürdistan’ın kuzeyinde bulunan Türk ve Kürtler için geçerlidir. Kürdistan’ın diğer yerlerinde Şii-Sünni çatışması nedeniyle oldukça fazla kan dökülmüştür. Kısa süre sonra Kürdistan’ın tamamı Safevi ege-menliğine girer ve sınırları Osmanlı sınırlarına ulaşır.

İşte böylesi kritik bir süreçte yapılan toplantılara, İdris-i Bitlisi is-mindeki aydın da katılır. İdris-i Bitlisi daha önceleri Osmanlı Sultanı II. Beyazıt’ın yanında, sarayında kalan ve çalışan bir katiptir. Yukarıda bahsettiğimiz toplantılar dediğimiz gibi kritik bir süreçte yapılmaktadır. Bu toplantıda kalkıp kendi geniş birliğini sağlayarak, Safevilere karşı durma yerine Osmanlı Sarayı’na bağlılık mektubunu yazarlar. Tüm beylerin isimleri yazılan mektupta yer alır. Tümü Osmanlı’ya biat etmektedir. İdris-i Bitlisi ile Mehmet Ağa Kelhoki bu yazılan mektubu saraya götürür.

Bir parantez açarak, İdris-i Bitlisi’ye ilişkin kısa kimi bilgiler verelim. İdris-i Bitlisi 1520 yılında, başka kaynaklara göre ise 1521 yılında ölmüştür. Birçok belgede Bitlisli görülse de Hakkarili olduğu anlaşılmaktadır. Bitlisi, öğrenimini İran’da yapmıştır ve Kürtçenin yanında, Arapça ve Farsça’da bilmektedir. Bitlisi önce, Akkoyunlu Türk Aşiretler Konfederasyonu’nun hükümdarı Uzun Hasan’ın oğlu Sultan Yakup’un özel katipliğini yapmıştır. Ardından Osmanlı Sultanı II. Bayezid’in (1481-1512) sarayına yerleşmiştir.

Mehmet Emin Zeki Bey’e göre, Akkoyunlu Sultanı Yakub’a vekaleten Osmanlı Sultanı Bayezid’e 1484 yılında bir kutlama mesajı yazan Bitlisi’nin üslubuna, Sultan hayran kalmış ve onu yanına aldırtmıştır. Sultan Beyazıt’ın istemi üzerine Bitlisi, Heşt Behişt (Sekiz Cennet) adlı bir Osmanlı tarihi yazmıştır. Bu kitap 80.000 beyitten oluşmaktadır. Ve baştan sona kadar da, Osmanlı padişahlarının ne kadar cennetlik olduklarını, hatta cennette var olan sekiz katın her birinin bunlardan birisine tahsis edildiğini söyleyecek kadar, Osmanlılara methiyeler dizmektedir. Birine tapınma ancak

bu düzeyde olabilir. Parantezi kapatarak devam ediyoruz.

Osmanlı, Yavuz Sultan Selim gibi kurt bir imparatora sahiptir. Altın tepside sunulan bu fırsat, Yavuz'un yıllardır aradığı bir fırsattır. Bu fırsat kaçırılmamalıdır. Aldığı bağıllık mektubuna Yavuz Sultan Selim'in vereceği cevap saygı doludur. Kürtlerin kendi aralarında oluşturacağı geniş bir beylerbeyliği istemektedir. Ve bu beylerbeyliği içerisinde yer alacak beyleri Kürtlerin kendilerinin belirlemesini ister. Ve bununla da yetinmeyerek, yazısız ancak imparatorun mührünü taşıyan bir tür senetler gönderir. Kürtler istedikleri beyin ismini yazacak ve Osmanlı da kendi beyi olarak kabul edecektir.

Yavuz Sultan Selim'in İdris-i Bitlisi'ye gönderdiği cevabın tümünü aşağıya almak yerinde olacaktır. 1515 tarihli bu fermana bakalım:

“Yüceler yücesi, fazilet abidesi, tarikat yolcusu, şariat yolunun rehberi, dini sorunları çözüme kavuşturan, inançla ilgili zor konuları analiz eden, bu dünyanın özü, melik ve sultanların yakın dostu, tevhid ve kutsama yolcularının önderi, değerli Mevlana Hakimüddin İdris!

Bizim yüce sultanlık fermanı zat-ı alinize ulaştığı zaman şunu bilmiş olacaksınız: Sizin, güvenilir, dindar, dürüst ve sadakat sahibi bir şahsiyet olarak ve sizden beklendiği gibi bütün Diyarbekir eyaletinin fethini müjdeleyen mektubunuz, benim saadet sarayına ulaştı, Allah yüzünü ağartsın. İnşallah diğer vilayetlerin fethinde de faal bir sebep olursun, bizim de kraliyet yardımları sonuna kadar senin emrinde olacaktır.

Ayrıca size gönderdiğim ödeneklerle birlikte mubarek şevval ayının sonuna kadar 2 bin altın florin, bir samur kürkü, bir vaşak kürkü, iki adet yün elbise, iki adet kadife elbise, içi samur kürklü bir adet yün giysi, içi vaşak kürkünden bir adet kürk ve kını ithal kadife ile kaplı bir adet gümüş kınlı bir kılıncı gönderiyorum. Bunları aldığın zaman sağlık ve esenlik içinde yüce Allah'ın izniyle onları ihtiyaçların için kullanırsın. Zat-ı alinizin ihlas ve dürüstlüğüne mükafatlandırmak ve yaptığın hizmetleri takdir ettiğim için her çeşit yüce kraliyet ödüllerimden layık olduğun şekilde istifade etmeniz dileğiyle...

Diyarbekir'den gelip sana bağıllıklarını açıklayan beyleri, sizce o yörede durumları ve lakapları belli olduğundan ve sancaklardan

kendilerine ne kadar kısmı tahsis edileceği, bağlılık, özveri, ihtisas ve hizmetleri ölçüsünde ne kadara layık olduklarını bildiğin için, sana 'beyaz ve boş', üst tarafında yüce 'kraliyet nişanım' olan kağıtlar gönderdim. Bunları yüce beylerin övücü, büyük liderlerin desteği, değerli ve muhterem, haşmet ve asalet sahibi, yüce Allah tarafından destek gören ve Diyarbekir Beylerbeyi olan Muhammed' le paylaşırsın. Sonra burada her şeyi kayıt altına almak için beylere teslim edilen sancakların detaylı bilgilerini, nasıl teslim edildiğini, ünvanların ne olduğunu, kendilerine ne kadar gelir bırakıldığını ve bu taskim işini, onların kendi aralarındaki irtibatı zedelemeyecek şekilde nasıl uyumlu hale getirildiğini beyan eden bir yazı ile birlikte 'Sancakların Beraeti' ni de ekleyerek o gönderdiğim dosyalara yazın ve Saadet Sarayına gönderin. Ayrıca, yine bazı Beylere bazı 'beyaz ve boş' kağıt gönderildi ki, üzerinde 'Kraliyet Nişanı' olan bu kağıtlarla beraber o beyler için öngörülen 'Kraliyet ödenekleri' yazılıp Sultan beraetlerinin ne şekilde olacağını, ödeneklerin nasıl olacağını ve bunlara nasıl uyulacağını özel bir deftere yazın ve detayları belli olması için bütün dünyanın sığınağı olan Sarayına gönderin.

Böylece benim arzum üzere bu yörede yapılan sultanlık görevlerim bitmiş oluyor, ancak Allah'ın izniyle benim kararlı tutumum oralarda devam edecek ve o beyler üzerindeki ihtimamım, onların beklentilerinden daha fazla olacağı hakkında bana güvenin.

Öte yandan Erdebil'li Şeyh'in oğlu İsmail el-Dullali, Hüseyin Bey ile Behram Bey'i Saadet Sarayı'na gönderdi ve bu adamlar vasıtasıyla bana her çeşit yağcılık yakarak kendisiyle barış yapmamı istiyor, kayıtsız şartsız her çeşit önerimi kabul ettiğini bildiriyor. Ancak bu adamın sözüne ve iyi niyetli olduğuna güvenilmez. Onun için gönderdiği iki elçisini Dimtoka Kalesi'ne, beraberlerinde gelen diğer adamlarını da Kilid el-Bahr kalesine hapsedtirdim. Dolayısıyla benim ünlü devletimin yararları ve görevleri konusunda yıllarca kararlı çalışmaların için bu adı geçen yenik adam hakkında senin de gereken tedbirleri alman lazım. Son olarak, senden büyük hizmetler ve övgü dolu işler beklerim. Bu mektup H. 921 senesi mübarek Şevval ayının ortalarında kaleme alınmıştır. Hilafet makamı-Edirne"

"Yegane güvendiğim sizsiniz" sözlerinin bir anlamı, bir karşılığı olmalıdır. Bugün Kürdistan'da onlarca tarikat ve sözde aşiret reisinin

yeni Osmanlı padişahı olan I. Recep Yavuz Sultanı bu denli desteklemelerinin altında benzer çıkarlar olmalıdır herhalde...

Gelgelim tarihte şekillenip gelen kendine güvensiz Kürt egemen dokusunun yaklaşımına! İdris-i Bitlisi öncülüğünde Kürt beylerinin vereceği cevabın özü şudur. *“Biz kendi aramızda anlaşılamayız, biz birlik olamayız, biz bir beylerbeyi çıkaramayız. Siz bize bir beylerbeyi gönderin”* denilecektir. İdris-i Bitlisi’nin Yavuz Sultan Selim’e yazdıkları daha çarpıcıdır: *“Can ü gönülden İslam Sultanı’na bi’at eyledik, İlhaddları zahir olan Kızılbaşlar’dan teberri eyledik. Kızılbaşların neşrettiği dalalet ve bid’atleri kaldırdık ve ehl-i sünnet mezhebi ve Şafî’î mezhebini icra eyledik. İslam Sultanı’nın namı ile şeref bulduk ve hutbelerde dört halifenin ismini yada başladık. Cihada gayret gösterdik ve İslam Padişah’ının yollarını bekledik.*

Bu muhlis ve size itaat eden bendelere yardım edesiniz. Bizim bel-delerimiz Kızılbaş diyarına yakındır, komşudur ve hatta karışıktır. Nice yıllar bu mühlidler, bizim evlerimizi yıkmışlar ve bizimle savaşmışlardır. Sadece İslam Sultanı’na muhabbet üzere olduğumuz için bu inancı saf insanları, o zalimlerin zulümlerinden kurtarmayı merhametinizden bekliyoruz. Sizin inayetleriniz olmazsa, biz kendi başımıza müstakil olarak bunlara karşı çıkamayız. Zira Kürtler, ayrı ayrı kabile ve aşiret tarzında yaşamaktadırlar. Sadece Allah’ı bir bilip Muhammed ümmeti olduğumuzda ittifak halindeyiz. Diğer hususlarda birbirimize uymamız mümkün değildir. Sünnetullah bizde böyle carî olmuştur.”

Ve Osmanlı Kürtlere -egemenlerinin istemi üzerine- Bıyıklı Mehmet Paşa adlı beylerbeyini gönderecektir. Bu olayı 1597 yılında Şerefhan tarafından yazılmış olan Şerefname genişçe işler. Kürt tarihçisi Şerefhan, *“Bıyıklı Mehmet diye anılan Çavuş başı Mehmet Ağa’yı yolladı.”* diye yazmaktadır.

Bu anlaşma sağlandıktan sonra 1514 yılında Çaldıran’da, Osmanlılarla Safeviler karşı karşıya gelirler. Arazi Kürdistan’dır. Kürtler coğrafyaya hakimlerdir. Bir de Kürtler büyük bir güçle Osmanlının yanında, Safevilere karşı savaşa girer ve kazanır. Osmanlı ordusu 23 Ağustos 1514 günü Çaldıran Savaşı’nı kazanır. Aynı yıl 7 Eylül günü Osmanlı ordusu, direnişle karşılaşmadan Tebriz’e girer. Şah İsmail savaşa yaralanmış ve zor kaçabilmiştir. Şah İsmail’in tahtı Osman-

lının eline geçer. Sonuç; doğuya açılmış bir Osmanlı ve oldukça güç-ten düşmüş bir Safevi İmparatorluğu'dur.

I. Süleyman (Kanuni), 1508 yılından beri İran Safevi Hanedanı'nın elinde olan Bağdat'ı 1534 yılında fethetmiştir. Osmanlı 1538 yılında da Basra'ya girer. Piri Reis, 1547 yılında Kızıldeniz ve Hint Okyanusu donanmalarının amiralliğine getirilecektir. Piri Reis önce Aden'i Portekiz güçlerinden 'temizleyecek' ve Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açılan kapısına Osmanlı yerleşecektir. Ardından, Arap Yarımadası'nın doğu köşesindeki Muscat'a ve Basra Körfezi'nden Arap Denizi'ne (dolayısıyla Hint Okyanusu'na) açılan Hürmüz Boğazı'na yerleşmiş olan Portekiz birlikleri yerlerinden atılacak ve Osmanlı Hint Okyanusu'nda kısa süren bir hakimiyet sağlayacaktır.

Doğuda hakimiyet mücadelesi devam edecektir. O yıllarda Mısır'da Memlukler tehlike olmaya başlarlar. En doğusunda Kürtlerle kendisini sağlama alan Osmanlı, bu kez güneye yönelme imkanı bulmuştur. Mısır Memluklerine karşı savaşta Kürtler yine yardımlarını esirgemeyeceklerdir. 24 Ağustos 1516'da Mercidabık ve 22 Ocak 1517'de Ridaniye savaşlarıyla, Memlukler mağlup edilecek ve 1517 yılında Memlukler tarihe karışacaktır. Bu savaş ardından yüzyıllardır ortadan kalkmış olan halifeliliği alan Osmanlılar, İstanbul'da halifeliklerini ilan edeceklerdir.

Abdullah Öcalan bu tarihi süreci değerlendirirken; "İran Safevi Hanedan İmparatorluğu'nun yayılmasına karşı verilen 1514 yılındaki Çaldıran Savaşı'nda Yavuz Sultan Selim'in ordusunda yeniçerilerden daha fazla Kürt beylik ve aşiret kuvvetleri vardır. Savaş hem verilen yer hem de askeri bakımdan Osmanlı-Kürt ittifakıyla (Amasya'da yirmi sekiz Kürt beyi ile Yavuz Sultan Selim arasındaki protokol) kazanılmıştır. Memluklerin Riha (Urfa) ve Mêrdîn'deki hakimiyeti göz önüne getirildiğinde, Mercidabık (Kuzey Suriye'de Halep'e yakın bir yer) Savaşı'nın da benzer karakterde olduğu görülür. Her iki savaşın stratejik olarak Kürtlerin varoluş ve bağımsızlığında önemli rol oynadığını belirlemek son derece gerçekçi ve gereklidir. Şoven tarih hep gerçeklerin üzerini örtmüştür. Selçuklu, Eyyubi ve Osmanlı Hanedanlıkları döneminde Kürdistan coğrafyasında verilen savaşları ağırlıklı olarak Kürtlerin işgalci güçlere karşı savaşları biçiminde değerlendirmek en doğrusudur. 1920-1922'deki Ulusal Kur-

tuluş Savaşı da buna dahildir. Türklerin bu savaşlardan kazancı, Kürtler olmaksızın barınamayacakları Anadolu’da kalıcı bir yurtluk kazanmış olmalarıdır” diye yazmaktadır.

Osmanlı sadece ilişki kurmayacaktır. İlişisini resmi düzeye taşıracaktır. Anlaşmalar imzalayarak egemenleri kendisine tam olarak bağlayacaktır. Kürtlerle yapılan anlaşmanın bazı maddeleri şöyledir:

- a) Kürt beyleri bağımsız olacak.
- b) Beyliklerde yönetim Sultanın onayından geçmek şartıyla, Kürt geleneklerine göre soydan geçecek.
- c) Kürtler, Osmanlılar yanında savaşa katılacak.
- d) Kürtler, halifelik hediyesini ödemekle yükümlü olacak.
- e) Kürtler, Sultanla birlikte savaşa katılmak zorunda olmalarına karşın, sınırlarını genişletmeyecekler.

Anlaşma sonucu Kürdistan diye anılan bölgeler 3 kategoriye ayrılacaktır: Hükümetler: Büyük prensliklerden oluşan Kürt Hükümetleri’nin iç işlerine Osmanlılar müdahale edemeyecekler. Yurtluk, Ocaklık: Daha sınırlı özerklik sahibi beylikler, küçük sancaklar halindeydiler. Yönetim babadan oğula geçebilecek. Kendi bölgelerinin hukuki sahibi beyler olacaklar. Sancaklar: Merkezden atanmış sancak beyleri tarafından yönetilen beylikler olacaktır.

Osmanlılarla Kürtler arasında yapılan mukavele bir federasyondur. Kürt beylikleri kendi başlarına yönetileceklerdi yani özerk olacaklardı. Denilebilir ki, aşiretlerden daha büyük formlar biçiminde de olsa özü itibarıyla aynı doku üzerinde herkes bir nevi bağımsızdır. Tarihten gelen Kürt dokusu devam edecektir. Dediğimiz gibi üst yapı aşiret olsa da, mantık korunacaktır. Diğeri ‘tehlikeli’ olacaktır. Tehlikeli olacağını biz birkaç yüz yıl sonra göreceğiz. Yıllar sonra çok büyümüş beyliklerin, İran ile Osmanlıların sınırlarını nasıl oluşturduğuna tanık olacağız.

Diyarbakır (Amid) merkez kabul edilerek, Bedlîs, Mêrdîn ve Xarpêt’i (Harpût) de içine alan geniş bir eyalet oluşturulmuştur. I. Selim döneminde 12 sancaktan oluşan Diyarbakır (Amid) Vilayeti’ne, I. Süleyman (1520-66) iktidarı yıllarında, 1526’da, Irak’ın kuzeyindeki Mûsil (Musul) eklenmiş ve bölünüp sınırları küçültülerek Diyarbakır’a bağlı sancakların sayıları 23’e çıkartılmıştır. Yine 1515 yılında

sekiz sancaklı Erzincan Eyaleti kurulmuştur. Trabzon önce Erzincan'a bağlanmış ancak sonra ayrılmıştır. I. Süleyman veya Kanuni Süleyman döneminde, Erzincan Eyaleti lağvedilmiş ve yerine Erzurum Eyaleti kurulmuştur. Kanuni Süleyman döneminde Safevi İmparatorluğu'ndan alınan önemli sınır eyaleti Wan (Van), 21 tanesi doğrudan Osmanlı'ya (merkeze) ve 17'si otonom (özerk) Kürt beylerine bağlı olmak üzere 38 sancağa bölünmüştür. Osmanlı haritalarında 'Kürdistan' olarak gösterilen bölgedeki eyaletler, üç ana gruba ayrılmışlardır veya üç farklı sistemle örgütlenmişlerdir. Aslında, "Söz konusu 'Kürdistan' örgütlenmesi içindeki otonom (özerk) ve yarı özerk sancaklar, tüm topraklara Allah adına sahip olan Sultan'ın -sadece- kullanmaları, asker beslemeleri ve vergi ödemeleri şartıyla, hizmetlerine karşılık adamlarına dağıttığı ve veraset yoluyla nesilden nesile geçemeyen tımar adlı toprak kullanma sistemine (üç ayrı kategorideki, üç ayrı büyüklükteki toprakları sadece kullanma hakkına) tamamen aykırıdır ve Osmanlı'nın bütünselliği içinde önemli bir istisnadır. Bu, Kürtlere tanınan özel ve özgün bir yaklaşımdır." Ve de Kürtlerin ne kadar önemli bir rol oynadıklarını ve ilerde daha da oynayacaklarını gösteren bir resmi belgedir aslında.

Abdullah Öcalan 1500'lü yılları ele aldığında; **"16. yüzyılın başlarında hem Safevi hem de Osmanlı saraylarında etkili olan İdris-i Bitlisi, dönemin geçerli iktidarcı politik figürünü temsil etmektedir. Kendi bağımsız krallık rejimini kuramayan Kürt beylikleri, çıkışı hegemonik güçlerin saraylarında aramaktadır. Önceleri Safevi Hanedanlığı'nın kuruluşunda etkin rolleri olan Kürt beylikleri, Şialığın resmi mezhep haline getirilmesiyle kendilerini tehdit altında hissettiler. Sünni mezhepten oluşları onları Osmanlı Hanedanlığı ile işbirliğine yöneltti. Bunda önemli çıkarları vardı. İdris-i Bitlisi bu yeni hanedan arayışının politik ve ideolojik mimarıdır. Kürdistan Beylikleri'nin büyük çoğunluğu, Osmanlı Hanedanlığıyla eşit güçlerin ittifakına denk bir iktidar paylaşımında anlaştılar. Bu, koşulların uygun kıldığı gönüllü bir ittifaktı. Osmanlı iktidar sisteminde kendine özgü bir konumlanışları vardı. Kürt beylikleri belki kendi aralarında çıkarabilecekleri bir beylerbeyiyle daha çok bağımsız olabilirler, gelecekte daha merkezî bir saltanat geliştirebilirlerdi. Ama unutmamak gerekir ki, dönemin koşulları çok sayıda saltanat rejiminden ziyade,**

birkaç hegemonik güce dayalı iktidar sistemlerini geçerli kılıyordu. Dönemin statükosu kendini bu tarzda inşa ediyordu. Bağımsız krallıklar kural değil, istisnaydı. Dolayısıyla İdris-i Bitlisi önderliğinde girilen ittifak çalışmaları dönemine göre uygun ve başarılıdır. Sakıncası, sonradan ortaya çıkacak olumlu ve olumsuz koşulları hesaba katmaması, konjonktürel kalmasıdır. İdris-i Bitlisi'nin konumu 19. yüzyılda beylik sisteminin çöküşü sonrasında içine girilen tehlikeli işbirlikçilikle karşılaştırılmaz. Bu tarz bir karşılaştırma dönemsel koşulları hesaba katmayan, dönemleri birbirine karıştıran hatalı bir **analojiye dayanır**" diye değerlendirmektedir.

Osmanlı, bölgeyi haritalarında 'Kürdistan' olarak adlandırmakla birlikte, bu adı sınırları kesinlikle belli ve bağımsız ayrı bir siyasi birliği ifade etmek için değil, bir halk topluluğunun yoğun olarak yaşadığı bölgeyi göstermek amacıyla kullanmıştır.

Kürt Emirlikleri neden birleşmeyip merkezi bir devlet oluşturmaları sorusuna cevabı, Kürt tarihinin dokusunda bulabiliriz: O da hiç kuşkusuz bölük pörçüklüktür!

Şii ve Sünni mezhebinden olmalarından dolayı Şii Kürtler İran Devleti'ne, Sünni Kürtler Osmanlı Devleti'ne itaat etmektedirler. Sınırdaki olmaları nedeniyle işbirlikçilik daha köklüdür. Farklı bir dini inanç grubu olan Êzîdîleri dışılayan ve sonradan göreceğimiz gibi yer yer katliamlara varan yaklaşımları da ele aldığımızda, bu parçalı duruş daha iyi anlaşılır. İçte çatışma ve rekabet devam etmektedir. Doğudan ve batıdan dış tehditler gelmekte bunun yanında kırsal ve göçebe yaşamları sürmektedir. Kürtlerin karakteri ve toplumsal şekillenmeleri dikkate alındığında, bu soruyu tersten sormak daha doğru olacaktır.

Neden birleşsinler ki?

Abdullah Öcalan, **Tarih Üzerine Söyleşi** kitabında, **"Kürtlerde de tıpkı Avrupa'da olduğu gibi beylik sistemi geçerli; çok kudretli Kürt beylikleri var. Fakat bunların içinde birinci sırayı alan yoktur. İkinci var, üçüncü var, dördüncü var; birinci yok. Halen Kürtlerin sorunu budur"** diye cevabını verip, Kürdistan tarihinde önderlik sıkıntısına dikkat çeker.

Osmanlılarla Kürt beylerinin ilişkileri gelişse de, Osmanlı'ya yakın durmayan diğer Kürt beylerine Osmanlının çok acımasızca

yaklaştığını belirtelim. Bunlara iyi bir örnek; 1607 yılında gelişen Canpolatoğulları Direnişi'dir. Canpolatlar Halep ve Kilis'e hakim diler. Safevilere karşı Osmanlıların yanında yerlerini almadıkları için liderleri konumunda olan Hüseyin Canpolatoğlu padişahın bulunduğu merkeze çağrılarak idam edilir. Bu olay karşısında kardeşi olan Ali direniş bayrağını çeker. Şam'a kadar tüm alanı ele geçirir. Ne var ki 1607 yılında Osmanlıların Alevileri diri diri kuyulara atarak katleden Kuyucu Murat Paşa komutasındaki ordusuna karşı savaşırken büyük kayıplar verirse de, daha sonra zor duruma düşünce Osmanlı padişahına sığınır. Sonrasında sürgüne gönderildiği yerde idam edilir.

Alevi katliamları derken; bu yüzyıllardır binlerce Kürt-Alevisi katledilir. Tarihçi ve Alevi araştırmacısı, Mehmet Bayrak **Bir Siyaset Tarzı Olarak Alevi Katliamları** adlı çalışmasında çok geniş bir şekilde Yavuz ile başlayıp Kanuni ile süren katliamları, Osmanlı'nın resmi bir politikası olarak **'Siyaset eyleme', 'Yediden yetmiş defter eyle-yerek'** yürürlüğe konulduğunu belgelemektedir.

Harfiyen aktaralım:

"Yavuz Sultan Selim, Anadolu'ya gönderdiği memurları aracılığıyla aktif Kızılbaşlar'ı 'yediden yetmiş defter ettirmiş' ve Müftü Hamza Efendi ile Şeyhül-İslam İbn-i Kemal gibi din adamlarına hazırlattığı fetvalarla, 50 binden fazla Alevi'yi katletmiş ve binlerce evi tahrip etmişti.

Bu katliamlar, sınırlı olarak şiire yansısı da, Osmanlı tarihinde açıkça ifadesini buluyordu. Nitekim, 16. yüzyılın ünlü Osmanlı tarihçilerinden Hoca Saadeddin, Padişah'ın katliamını haklıcasına şunları söylemektedir:

Sultan Selim, vezirleri ve uleması ile görüştüğü sırada: Madem ki Kızılbaş serdarlarının tahrikatı önlenip onların hakkından gelinmeye, zararları devam etmek muhakkaktır. Zira Anadolu vilayetinde olan Kızılbaşlar, Şah İsmail ile iştirak üzere olup gaibane ana iktida ve ehl ü ıyal ve mal ve menallerin yoluna feda ederler ve iktidarı olanlar birçok nezr ve hediyeler ile ziyaretine giderler ve halifeleri ile her yıl nezirler (yardım, adak MB) yollarlar. (...) Bundan akdem Padişah, Anadolu'da aram eden Kızılbaşlar'ı teftiş için hükkam-ı memalike (yöre yöneticilerine MB) hükümler gönderip, yedi yaşın-

dan yetmiş yaşına varınca Kızılbaş olduğu sabit olanların isimlerini deftere kayd ile kendisine gönderilmesini emretmişti. Padişahın emri üzerine tahkik ve teftiş neticesinde kırk bin kişi tevkif olunarak kimi katledilmiş ve kimisi haps olunmuştur. (Tacü't-tevarih, Cilt-2, s. 245. Hemen belirtelim ki, İdris-i Bidlisi, doğrudan Yavuz Sultan Selim'e ayırdığı Farsça eserinde bu sayının 50 bini aşkın olduğunu bildirmektedir.)”

Aynı çalışmada:

“Şeyhülislam Ebussuud Efendi, “Kızılbaş taifesinin şer’ an kıtali helal olup, katleden gazi ve Kızılbaş taifesinin ellerinde maktul olanlar şehid olurlar mı? Yani Kızılbaş topluluğundan öldürülmesi helal olanı öldüren gazi, Kızılbaş topluluğunun eliyle öldürülenler şehid olur mu? Yolundaki bir soru karşısında şu fetvayı veriyor: Olur, gaza-i ekber ve şehadet-i azîmedir (Evet olur, din yolunda en büyük savaştır, Tanrı yolunda büyük bir şehitliktir...)” gibi sözlerin de ötesinde: “Bu taifenin kıtali sair kefare kıtalinden ehemdir” yani **“Bu topluluğun katledilmesi öteki kafirlerin katledilmesinden daha önemlidir”** sözleri, özü itibarıyla Osmanlı’nın resmi yaklaşımıdır. Ve bu resmi yaklaşımın yüz binlerce Alevi’nin katline yol açtığı açıktır.

Her şeye rağmen Kürtlerin birlik özlemi vardır. 17.yy’da birlik olma özlemini dile getiren şair ve düşünürler yaşamışlardır. Bu özlemi en iyi Ehmedê Xanî dile getirmektedir. Büyük Kürt Şairi Ehmedê Xanî 1651 ile 1707 yılları arasında yaşamıştır. Tanınan en büyük çalışması olan Mêm û Zîn’i 1695 yılında yazmıştır. Aşağıda yer alan şiirini 17. yy’ın sonlarında yazmış olmalıdır. Ehmedê Xanî’ye olan saygımızdan dolayı şiiri geniş bir şekilde vereceğiz. Modern Türkçeye çevrilen ‘Derdimiz’ adlı şiirinde Ehmedê Xanî şöyle sıralamaktadır derdini:

“Derdimiz

Saki Allah için lütfet

Cem kadehimize de koy bir yudum şarap.

Kadeh şarapla dünyayı göstereyin,

Görünsün dilediğimiz ne varsa.

Aydınlığa kavuşsun önümüze durumlar,

Gelecek bizim için başarılı olacak mı, bilelim.

İşte kemale erdi talihsizliğimiz,

*Acaba zevale yüz tuttu mu dersin?
Yoksa hep böyle olduğu yerde mi kalacak,
Son devir gelip çatıncaya dek?
Mümkün mü acep felek çarkından,
Bizim için de çıksın bir yıldız,
Bize yar olsun bahtımız,
Bir defa uykudan mı uyanıversin,
Bizden de çıksın bir dünya dayanağı
Bulunsun bizim de bir padişahımız.
Kılıcı ortaya konsun gücümüzün,
Bilinsin kadri kalemimizin,
Derdimiz deva bulsun,
İlmimiz recava girsin.
Olsaydı eğer başı yükseğimiz,
İyilik sahibi bir şiir isteyenimiz.
Bizim de külçemiz sikkeyle basılar
Bu denli revaçsız ve şüpheli kalmazdı.
Ne kadar safi ve temiz olsalar da,
Altın ve gümüş sikkeyle değer kazanırlar.
Olsaydı eğer padişahımız,
Allah ona layık görseydi bir taç,
Tayin edilseydi ona bir taht,
Açıkça açılırdı bizim de bahtımız.
Hasıl olsaydı ona da bir taç
Elbet olurdu bize de revaç.
Biz öksüzlere acır,
Namertlerin elinden kurtarırdı bizi,
Bize galip gelmezdi bu Rumlar
Baykuşların elinde viran olmazdık.
Olmazdık mahkûm, yoksul, perişan
Yenilmez ve boyun eğmezdik Türklere ve Taciklere
Fakat ezelden beri Allah böyle yaptı
Bu Rumları ve Acemleri bize saldırttı.
Onların uyrukluğu gerçi utanç vericidir.
Ama bu utanç ünlü kişileredir.
Bu önderler ve beyler için namustur*

Ozanların ve yoksulların gücü nedir ki?

*Her kim ki elini kılıca götürdüyse,
Kendisi için devleti zapt etti erkekçe.
Çünkü dünya bir gelin gibidir,
Keskin kılıcın elindedir onun hükmü de.
Fakat başlığı, çeyizleri, düğün hediyeleri,
İyilik, cömertlik, lütuf ve bağıştır.
Ben hikmetli dünyaya sordum ki;
'Başlığın ne senin' Bana dedi ki: 'Himmet'
Kısacası: Dünya kılıçla ve iyilikle
İnsana ram olur, boyun eğer.
Ben Allah'ın hikmetinde şaşa kaldım:
Kürtler dünya devletinde,
Acep ne sebeple kalmışlar boynu bükük,
Hepsi birden ne için olmuş mahkûm?
Onlar kılıçla şöhret şehrini mahvetmişler.
Himmet ülkesine boyun eğdirmişler.
Onların her bir beyi Hatem cömertliğinde,
ve Rüstem cengaverliğindedir her bir erkeği.
**Bak Arabistan'dan Gürcistan'a kadar
Kürtlüktür olmuş kaleler gibi.
Bu Rumlar, Acemler onlarla hisar olmuş,
Kürtlerin hepsi dört kenarda yer tutmuş,
Her iki taraf küçük kabilelerini,
İmha oklarına hedef yapmışlar.
Sanki Kürtler sınır başlarında kilitmişler,
Her kabile sağlam bir set gibidir.
Bu Rum Deryası ile Tacik Denizi
Ne kadar çıksalar harekete geçseler
Kürtler kana bulanırlar
Onları berzah gibi birbirinden ayırırlar.
Cömertlik, himmet, mertlik
Beylik, hamiyet ve yiğitlik
Her Kürt kabileleri için onaylanmıştır,
Onlar kılıçla ve himmetle ün salmıştır.
Cesarettin hamiyetli oldukları kadar,***

*Nimetten de nefret ederler.
 Bu hamiyet ve yüksek himmettir ki,
 Engel oldu minnet yükünü yüklenmelerine.
 Bunun içindir ki hepsi her zaman ittifaksızdır,
 Her zaman birbirine karşıdır ve parçalanırlar.
 Olsaydı eğer bir ittifakımız bizim,
 Hep birlikte birbirimize itaat etseydik,
 Rumlar, Arap ve Acemler tamamen
 Hepsi bize uşaklık ederdi.
 O zaman dini de devleti de ikmal eder,
 İlmi de, hikmeti de elde ederdik.
 Sözler o zaman birbirinden ayırt edilir.
 Gerçek hüner sahipleri çıkardı ortaya.”*

Foto 36- Ehmedê Xanî

Bu mısralarda dile dökülen özgürlük ve kendine ait olma hasretidir. Belki cılız gibi görünse de hep bir özlem olarak yaşanmıştır. Kürt toplumunda her şeye rağmen, birlik ve beraberlik hasreti gelişmiştir. Şair’de dile geldiği gibi, **“Ama bu utanç ünlü kişileredir”** mısraları, Kürt egemenlerini işaret eder. Sözde egemenler işbirlikçilik ve ihaneti yaşarken, bunu görmekten aciz egemenlere karşı Ehmedê Xanî sitem ve serzenişini dile getirir. Parçalılık, öngörüsüzlük ve ittifak kurmada gösterilen acizlik ancak en güzel bu sözlerle dile getirilebilir. Ve tabii, **“Sanki Kürtler sınır başlarında kilitmişler”** mısraları da Kürtlerin, Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları arasında birer bekçi gibi kullanılmalarına gösterilen bir tepki ve refleks olduğu da açıktır.

Ehmedê Xanî’nin dile getirdiklerini farklı bir şekilde söyleyen diğer bir hatip de, adı destanlaşan kahraman bir Kürt cengaveri olan Derwêşê Evdî’dir. Destana konu olay muhtemelen 1700 yıllarında yaşanmıştır. Riha-Wêranşar (Viranşehir) civarında etkili olan Milan aşiret konfederasyonu liderliğini Temir Ağa yapmaktadır. Êzîdî bir aşiret olan Şark aşireti de bu konfederasyonun bir üyesidir. O zamanlar bu aşirete birçok Kürt, Kerdiz dese de, Êzîdîleri karalama amaçlı bir söylemdir bu. Aksine, yiğit savaşıtlara sahip gözü pek bir aşirettir. Arapların ve Türklerin adım adım Kürdistan’da yıllar önce oluşmuş olan özerk yapıya müdahale etme yıllarıdır. Bu durum doğallığında şiddetli kavgaların da yıllarıdır. Destanda asıl vurgu, işgalcilere karşı direnilmesi gerekirken bu direnişten kendini geri verenlerin çoğunlukta olmasıdır. Ancak Şark Aşiretinin lideri Evdî’nin oğlu Derwêş, bu savaşta kendisini geri vermeyecek ve ölümüne Kürdistan için meydanlara atılacaktır. Destanda güzelliği ile nam salmış Temir Ağa’nın kızı Adulê esasta Kürdistan’ı temsil ederken, Derwêş ise ülkenin özlü yurtsever direnişçiliğini temsil etmektedir. Nasıl ki yüz yıl önce Ehmedê Xanî ‘Derdimiz’ adlı destanında ulusal birlik çağrılarına kulak tıkayan egemenlerin yaklaşımlarını eleştirmiş ise Derwêşê Evdî de benzer bir şekilde, dağınık duran Kürt egemenlerinin lakayit ve çıkarıcı yaklaşımlarına karşı çıkıp işgalcilere karşı meydanlarda çok az bir savaşı topluluğuyla kahramanca dövüşerek şahadete erişir.

Bir parantez açmak gerekirse; dönemin Kürt beylikleri sayıca bir hayli fazladır. 16. yy’ın sonlarına kadar ayakta kalan bazı beylikler şunlardır: Erdalan Beyliği, Hakkari Beyliği, İmadiye (Behdinan)

Beyliği, Cizîre Beyliği, Bitlis Beyliği, Midrasi Beyliği, Palu Beyliği, Çermik Beyliği, Çemişgezek Beyliği, Sason Beyliği, Hizan Beyliği, Kilis Beyliği, Şirvan Beyliği, Zirkan Beyliği, Sıvıdı Beyliği, Süleymaniye Beyliği, Sohran Beyliği, Baban Beyliği, Mekri Beyliği, Bradost Beyliği, Mahmudiyan Beyliği, Dımbılı Beyliği, Kelhur Beyliği, Bane Beyliği, Zergine Beyliği ve Pazuki Beyliği.

Bu yıllar, Kürt beylerinin görece de olsa biraz serbest oldukları yıllardır. Osmanlı'nın, yerelin eliyle idaresini sürdürme sistemi, Kürtlere gelişmenin yolunu açmaktadır. Ne de olsa Kürtler, Osmanlı'nın cihan imparatoru olmasında büyük katkı sahibidirler. Bunun karşılığı olarak da imparatorluk içerisinde özgün bir yer edinmişlerdir.

Osmanlılarla içine girilen ittifak ilişkisi, Kürt beylerinin geliştiği ve feodalitenin en belirginleştiği yıllardır. Kürtlerin büyük, tanınmış ailelerini ve beyliklerini bu yıllardan sonra göreceğiz. Kürt tarihinde hiç şüphe yok ki beylikler ve konfederasyonlar daha önceleri de vardır. Med Konfederasyonu belki de buna en iyi örnektir. Ancak başka bir kavim olarak ortaya çıkmaları, bu yıllara ait bir özelliktir. Ehmedê Xani'nin dile getirdiği özlem, işte bu yıllarda gelişir. Kürdistan kavramlaştırmaları bu yıllarda yaygınca kullanılır. Osmanlılar, yakın ilişkide oldukları Kürtleri bu yıllarda çokça kullanacaktır. Kimi tarihçilerin deyimiyle, bu dönemler yani 16. ve 19. yy'lar arasındaki dönem 'Kürtlerin Ortaçağıdır.'

Ancak o yıllarda bile Kürdistan yine savaş alanıdır. Osmanlı orduları 1534-35/1548-53 yıllarında Safevi ülkesine yönelik seferler düzenlerler. Bu seferler sırasında savaşlar daha çok sınırda yani Kürt bölgelerinde yapılır. Kürt güçleri her iki tarafta da savaşa katılırlar. 1554'de Osmanlı ordusu Belkas ve Şarezor Kürtlerini yenmiştir. 1590 antlaşmasıyla Safeviler, Şarezor ve Loristan dahil olmak üzere, tüm batı illerini Osmanlı'ya bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu savaşlarda aktif rol oynayan Bitlis Emirliği'nin, Osmanlı ile ilişkileri bu dönemin karakterini göstermek açısından önemli bir örnektir. Savaşlarda ana merkez rolünü oynayan Bitlis Emirliği; Safevilerin ve Osmanlıların üstünlük sağlamaya çalıştıkları bir emirliktir. O dönemde bölgeyi gezen seyyahlardan biri, her iki devletin de Bitlis Emiri ile iyi geçinmek zorunda olduğunu şöyle anlatır: *"Bitlis Beyi şu veya buna bağlı diğer beyler gibi ne padişahı, ne de İran Şahı'nı*

tanır. Bu iki gücün onunla aralarının iyi olması kendi yararlarıdır. Bitlis Beyi'nin geçtiği taraf, Halep-Tebriz yolunu diğer taraf için kaplamakta veya geçişi engellemekte güçlük çekmeyecektir."

Bitlis Emirliği çoğunlukla Osmanlı Devleti ile ittifak kurmuştur. Ama yer yer Safevi Devleti ile de ittifak kurarak, özerk statüsünü korumaya çalışmıştır. Osmanlı'nın, Safeviler'e karşı yürüttüğü savaşlarda da önemli bir merkez rolünü oynamıştır. 1639 Antlaşması'ndan önceki dönemde Osmanlı sınırında olan bazı Kürt Emirlikleri, peyderpey kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bunda İran ile olan ittifak da önemli bir etken olmuştur. Örneğin; Bitlis Emirliği 1514 Savaşı'nda ve sonraki savaşlarda Osmanlı'nın en büyük destekçisi iken, 1532'de Osmanlı ordusunun saldırısına uğramıştır. İran'ın etkili komutanlarından Ulema adındaki bir kişinin, Osmanlı'ya sığınması ve Bitlis Emirliği'nin ona verilmesi, İran'la ittifak yaptığından şüphelenilen Bitlis Beyi'nin üzerine orduyla saldırılması savaşa neden olmuştur. Şah ordularının yardımına rağmen, savaşta Bitlis Emiri öldürülmüştür (1533). Oğul Şemseddin babasının yerine geçmiş ve Osmanlılara bağlılığını sunmuştur. Osmanlılar, buna karşın Ulema'nın Bitlis Emirliği'ne, Mîr Şemseddin'in ise Malatya Emir'i olarak atanmasına karar vermişlerdir. Buna karşı savaşan Mîr Şemseddin, Bitlis'i boşaltarak Şah'a sığınır. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi Kürt Emirliklerinin geleneksel meşru egemenliği, egemen devletlerin güçlenmesi karşısında geriliyordu. Çoğu zaman bu egemenlik, merkezi devletin atanmış temsilcisi olma eğilimini göstermiştir. Mîr Şemseddin'in Osmanlı temsilcisi olarak ilk başta atanmayı kabul etmesi, güçlü devlet karşısında yerli egemenlerin devlet kontrolüne geçme eğilimlerini de göstermektedir. Çünkü; Mîr Şemseddin Malatya'ya atanmayı önce kabul etmiş, sonradan Şah'a güvenerek reddetmiştir.

Osmanlı Devleti, Safevilere karşı üstünlük kazandıkça, kendine yakın olan emirliklerin de özerkliklerini kısmaya başlamıştı. Sınırdaki olanlar özerkliklerini koruyarak güçlenmişlerdir.

Ama gene de 1514 ile 1639 arası dönemde; Kürt Emirlikleriyle Osmanlı arasındaki ilişkiler çoğunlukla sorunsuz geçmiştir. İttifak ön plandadır. Hem Osmanlı Devleti'nin hem de Kürt Emirliklerinin çıkarları bu ittifaktan geçiyordu. Çatışmalar ise emirliklerin tamamen özerkliklerine son verme şeklinde değil de, daha çok emirliklerin yö-

neticilerini daha fazla kendilerine bağlama temelinde geliyordu. Her iki egemen güç de kendi taraflarında olan hanedan üyelerinden birini iktidara getirme çabasıyla mücadele ediyordu. Ama savaşlarda üstünlüğü sağlayan Osmanlı, Anadolu içlerinde merkeze yakın olan bazı özerk Kürt beylerinin de yönetimini daraltıyordu. Bazı önemli merkezleri ise direkt kendisine bağlıyordu. Erzurum, Amed, Wan, Bağdat gibi merkezler direkt Osmanlı'ya bağlanmıştı. Buraya atanan valilerle, çevredeki Kürt Emirlikleri kontrol altında tutulmaya çalışılıyordu. Ekonomik açıdan da stratejik olan bu merkezlerde düzenli ordu birlikleri bulunuyordu. Ama valilerin bölge üzerindeki kontrolü, güç dengelerine bağlı olduğu için uzun bir süre sembolik olarak kalmışlardır. Bu durum en çok üç yüzyıl dolmadan Osmanlıların geri-leme sürecinde etkisini belirgin olarak gösterecektir.

Safevi İmparatorluğu, 1623-38 yıllarında Bağdat'a yeniden hakim olmuştur. IV. Murat (1623-1640) döneminde, Osmanlı ordusu kanlı bir savaşın ardından Bağdat'ı yeniden fethetmiştir. Bağdat'ın içinde 70 bin Şia öldürülmüştür. Yapılan, özünde bir çeşit soykırımdır.

“Osmanlı Sultanı IV. Murat'ın 24 Aralık 1638'de Safeviler'den Bağdat'ı geri almasıyla Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında 14 Mayıs'ta başlayan müzakereler sonrasında 17 Mayıs 1639'da Osmanlı Sultanı ve İran Şahı tarafından tasdik edilen Kasr-ı Şirin An-

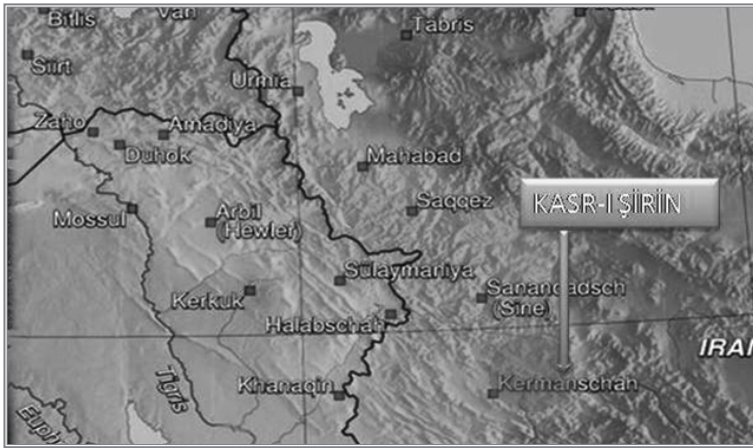

Foto 37- Kasr-ı Şirin

tlaşması'nın aşağıdaki maddeleri uyarınca Kürdistan Ülkesi fiilen ikiye bölündü:

1- Bağdat, Basra, Kerkük ve Doğu Anadolu, Osmanlı Devleti'nde kalacaktı.

2- Revan, Safevi Devleti'nin olacaktı.

3- Kars civarında sınırın her iki tarafında kalan kaleler yıkılacaktı.

(İlk kez ikiye bölünen Kürdistan; Kerkük, Basra, Bağdat ve Revan dışındaki Türkiye-İran ve İran-İrak hududu, bu antlaşmaya göre bugüne kadar aynen kalmıştır.)"

Devam etmeden Ehmedê Xanî'nin Kürdistan'ı ikiye bölen bu Kasr-ı Şirin antlaşmasına ilişkin yazdığı şiiri buraya alalım:

***"Tasek ji vê ava zelal,
Nadim bi hewza Kewserê
Levhatina Qasra Şirîn
Lê nabînîm tu meferê
Piştî roja me bû tarî
Mirin xweş e ji emberê"***

Yani:

*"Vatanımın berrak suyunun bir tasını
Kevser havuzuna değişmem
Kasr-ı Şirin anlaşmasında
Hiç bir kurtuluş görmüyorum
Günümüz karardıktan sonra
Ölüm -cennetin- Amber sefasından daha iyidir"*

Safevi Hanedanlığı'nı kuranın Şah İsmail (1501-1524) olduğunu daha önce dile getirmiştik. Ardından da sırasıyla Şah Tahmasp, II. İsmail, Muhammed Hüdabende, I. Şah Abbas derken toplam on bir Şah gelip geçmiştir. En son Şah ise III. Abbas'tır. Ancak Şah İsmail Mirza (Safi Mirza- 1629-1642) zamanında farklı durumlar yaşanır. Şah İsmail Mirza, etrafının kuşatılması ve zayıf düşürülmesi sonucunda babasının kurduğu ve esas aldığı Şia inancını terk ederek Sünniliği seçmiştir. Kürt Aleviler arasında çokça dile getirilen

“Horasan’dan geldik” sözünün bununla bir bağının olduğu söylenebilir. Şah İsmail ve Şah Abbas döneminde Bakurê (Kuzey) Kurdistan’dan Rojhilatê (Doğu) Kurdistan’a bir göç dalgası söz konusudur. Nedeni ise inanç temellidir. Şah Abbas döneminde, Doğu’dan yani Moğol, Türkler vb. tarafından gelen tehlikeyi bertaraf etmek için Kürt Alevileri İran’ın kuzey doğusuna yerleştirdiği bilinen bir gerçektir. Ancak ne zaman ki Şah İsmail Mirza Sünniliği seçti ve giderek Alevi Şia inancına yönelmeye başladı; yaklaşık yüz yıl önce Bakurê Kurdistan’dan göç eden Alevi Kürtleri de yeniden geldikleri yere yani Bakur’a dönmeye başlayacaklardır. Muhtemelen bir kısmı yine Horasan’da kalmış ve dönmemişlerdir. Bunun içindir ki günümüzde İran’ın Horasan mıntıkasında yaklaşık 2 milyon Kürt yaşamaktadır. Orada yaşayanların süreç içerisinde Sünni oldukları ancak daha önce konuştukları Kürtçe şivelerini korudukları da yine bir o kadar gerçektir.

1729’da Nadir Şah (1688-1747), Safevi Hanedanlığı’na -1736 yılında Şah III. Abbas’ın ölümü ardından- son vererek İran Şah’ı olur. Kürtler gördükleri zulümlerden ötürü kendisinden nefret ederler. Bu nefretin hep diri tutulması için özel bir çabanın Osmanlılarca yürütüldüğü de unutulmamalıdır. Nadir Şah 1747 yılında Horasan Kürtleri’nin üzerine gittiğinde, onlar tarafından öldürülecektir.

İran tarihinin kısa ancak farklı ve önemli bir kesitini ise Zend Devleti (1750-1794) oluşturur.

Zend Devleti -Deylemi olan Kerim Xan tarafından- 1750 yılında kurulur. Kerim Xan bir Kürt’tür. Krallığının başkenti Şiraz’dır. Şiraz için Kerim Xan’ın, **“Adaletin kutsal başkenti”** dediği söylenir.

Zend Devleti’nin diğer geçmiş tüm devletlerden ya da krallıklardan farkı ise; eşitlikçi bir yapıya sahip olması, farklı inançlara saygı göstermesi ve kadınların kendi ordusunda yer almasıdır.

Hatta bu durum için Afganların Zend ordusu ve doğal olarak Kürtler için, **“Kadınlarının arkasında saklananlar”** dedikleri rivayet edilir.

Zend Devleti’ni yıkan Türk asıllı Kaçarlar, kendi devletlerini 1794 yılında kurmuş ve 1925 yılına kadar da varlıklarını sürdürmüşlerdir.

19. yy’da direnişlerin başlamasıyla ya da başka bir deyişle emirliklerin yıkılmasıyla klasik dönem sona erer; yeni, belki de ‘modern’ denebilecek Kürt tarihi başlar.

Devam etmeden önce Rojhilatê (Doğu) Kurdistan'da büyük bir kahramanlık örneği ve trajedisi olan Kela Dimdimê direnişine değinmemiz gerekiyor. Çünkü; burada yine ihanet ile kahramanlığı iç içe görüyoruz. Her ne kadar yazılı belgelerde ısrarla bir Kürt isyanı olmadığı söylene de tarih şahittir ki; Rojhilatê Kurdistan'da Mîr Lepzerîn -kimi yerde Cengzerîn diye geçer- öncülüğünde 1608 yılında gelişen direniş, Kürtlerin bir direnişidir. Mîr Lepzerîn daha doğrusu Xanoyê Cengzerîn, Urmiye mıntıkasında yaşayan Bradost aşiret konfederasyonun sevilen liderlerindendir. Yiğit bir savaşçıdır. Şah Abbas, onu Moğollara karşı savaşması için ikna eder. Nitekim Xanoyê Cengzerîn, Moğollara karşı Şah Abbas'ın yanında yerini alarak, savaşır. Xanoyê Cengzerîn aşiretiyle birlikte girdiği birçok savaş kazanır. Bazı belgelerde bir çarpışmada kaybettiği kolu için Şah Abbas'ın ona altından bir kol yaptığı söylene de; esas olan Cengzerîn'in daha çok eli açık olmasından yani cömertliğinden kaynaklı Kürt halkı tarafından, ona eli açık anlamında Cengzerîn ismi ya da lakabı verilmiştir. Yine kimi yerlerde ise Xan Lepzerîn denildiği yazılmaktadır. Halbuki Cengzerîn'in ismi Xano'dur. Yani sanıldığı gibi Safevilerin taktıkları Xan unvanı söz konusu değildir.

Foto 38- Kela Dimdimê

Kürdistan tarihinde sıkça görüldüğü gibi; Kürtler her seferinde Safevilere yardım etmiş ve İran'a yönelik saldırıları aynen Moğollarda olduğu gibi geri püskürtmüşlerdir. Ne var ki Kürtler onlara destek sunmalarına karşın, her zaman Kürdistan'a ilişkin gizli emelleri olan Safeviler, bu kez yönlerini Bradostların hakim oldukları alanlara çevirirler.

Hatta Şah Abbas'ın şöyle söylediği rivayet edilir:

*“Ku te bêaqilî kiriye,
Min bihîstiye te navê şah ser xwe daniye.
Lo-lo Xano tu Kurmancî
Qebûl bike tu vî tacî
Qebûl nakî te diku jim.”*

(Türkçesi: *Akılsızlık yaptığını -Kendini şah ilan ettiğini duydum. -Ey, han, sen Kurmancsın, -Tanı benim tacımı, -Tanımasan, seni öldürürüm!)*

Ama Xanoyê Cengzerîn'in şaha cevabı nettir:

*“Tacê te ser serê te be,
Gû nav mesebê te be,
Kuştina mêra wê hebe,
Kurdistan bênav nabe.”*

(Türkçesi: *Senin tacın başında kalsın, -Mezhebine tüküreyim senin, -Varsın yiğitler ölsün, -Bir tek Kürdistan onursuz kalsın!)*
(Kürt Kahramanlık Destanı: Dimdim, Ordîxanê Celîl)

Stratejik bir coğrafyaya sahip olmak her zaman Safevilerin istedikleri bir durumdur. Nitekim birçok kez Şah Abbas ordularını Xano'nun üzerine sürer. Her seferinde Kürtler Safevileri geri püskürtürler. Düzenli, büyük Şah ordusuna karşı Kürtler ağırlıklı olarak ana ve atalarından öğrendikleri vur kaç ya da gerilla tarzıyla cevap verirler. Bu yöntemle yıllarca kendilerini savunmasını bilirler. Ama artık Şah Abbas büyük güçler hazırlayarak Bradostları mutlaka düşürmek niyetindedir. Bu durumu gören Xanoyê Cengzerîn savunma hazırlıklarına başlar. Ve binlerce insanı içine alacak bir kale inşa eder. Kale Kürdistan'ın en sert arazilerinden olan Bradost, Mergever, Tergever üçgeninde inşa edilir. Uzun süren bir uğraş ardından çevresi

surlarla örülü güçlü bir kale yapar. Öyle ki, geçişleri ve kaleye gelen su kanalları gizlidir. Yani dışarıdan, çok uzaklardan kaleye hem girişler ve çıkışlar yaptırmıştır hem de derinlerden su çekmiştir.

Şah'ın tüm saldırıları püskürtüldüğü gibi direniş dimdik ayakta durur. Şah büyük kayıplar verir. 18 ay boyunca Şah Abbas'ın ordusu hep bozguna uğratılır. Şah yenilgi ile yüz yüze gelir. Büyük kayıplar veren Şah'ın ordusunda dağılma işaretleri baş gösterir. Şah Abbas bu şekilde Xanoyê Cengzerin'i yenemeyeceğini anlayınca Pers egemenlerinin tarihlerinde meşhur olan hile ve sinsiliklere başvurur. Pers egemenlerinin en meşhur olan hilelerinden biri, karşı cepheyi yaparak, birilerini ya da bazılarını yanına alıp kaleyi içten fethetme taktiğidir.

Kela Dimdimê'de önceleri güçlü bir savaşçı olan Mahmut ismindeki savaşçı ve komutan, ahlaki ölçüleri zorladığı için toplum dışına itilmiştir. Birçok kez hoşgörülü olan Xano hep bir yolunu bulup yeneden bu kişiyi halkın içine ve Kürtlerin hizmetine koştursa da, bir seferinde yaptıkları hiçbir ahlaki ölçüye sığmadığı ve Kürt toplumu da kabul etmediği için -savaşın en sert döneminde de olsalar- onu savaşa çağırmamaktadır. Direniş sürdükçe, Kürtler direndikçe Mahmut adındaki tepkili ve toplum dışına itilmiş kişilikle Safeviler ilişkisi kurar. İhanet eden Mahmut, kalenin gizli su kanalını Safevilere gösterir ve Safeviler Kela Dimdimê'nin hem en güçlü yanını -ki aynı zamanda da en zayıf halkasıdır- keşfederler hem de ardından kaleye gelen suya hayvanların kanlarını akıtarak, kirleterek suyu zehirlerler. Bu durumda Kela Dimdimê ve Xanoyê Cengzerin birkaç hafta daha -daha önce depoladıkları sularla idare edip direnişlerini sürdürseler de- direnerek suyun kalmamasından dolayı direnişin son kertesine gelirler. Artık direnişi sürdürmenin imkanı kalmamıştır. Ve tarihte eşine ender rastlanılan bir durum yaşanır. Kalenin tüm sütunlarına ve ayaklarına daha önce hazırlanmış olan barutlar yerleştirilir. Xano başta olmak üzere anası Guhar Hanım da dahil hep birlikte fitilleri çakarak, tüm kaleyi içerisinde bulunan binlerce direnişçi Kürt'le birlikte havaya uçururlar. Kela Dimdimê'de tek bir kişi teslim olmadan ebediyen şahadete kavuşurlar.

Tarihte, özelde de Kürdistan tarihinde her zaman kahramanlık düzeyinde direnişler yaşanmıştır. Lakin teslim olmaktansa toplu olarak

bu şekilde yaşamlarına son vermek, belki de Kürdistan tarihinde direnişin emsalsiz ilk örneğidir.

Bu görkemli direniş karşısında ihanetin ise yaşayacağı en aşağılık durumdur. Mahmut bu ihanetin karşılığında canından olur. Şah Abbas ona ödülünü vermek için yanına çağırır. Sonra onu topun ağzına koyarak, barutu ateşler. Mahmut'u bir ateş topu olarak fırlatır. Tarihte çokça karşılaştığımız gibi, kendi halkına ve kendine yararı olmayanın başkalarına da yarar getirmeyeceğinden hareketle, yaptıklarına karşılık aldıkları ödül, her zaman rezil ve ibretlik bir ölüm olmuştur.

Rojhilatê Kurdistan'da o yıllarda etkili olan diğer iki beylik ise Erdalan ve Mukriyan beylikleridir. Mukriler'in başkenti Mahabad'tır. Erdalan Beyliğinin ise daha eskilere, 13. yy'a giden bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Hemedan, Musul ve Kirmanşan etkili oldukları coğrafyalardır. Tarihe Taqustan Yazıtları olarak geçen Darius Mezarlıkları bu alana düşmektedir. Uzun süre ayakta kalan Erdalan Beyliği; Zendlerle Kaçarlar arasında yaşanan çatışmalarda tuhaf gelebilir ama Kaçarların yanında yerlerini almışlardır.

Ortaçağ olarak adlandırılan bu dönemde Kürt Emirlikleri fiilen bağımsızdılar. Ekonomik yapılanma, sınıflaşma ve siyasi kurumlaşmaları itibarıyla feodalizmi yaşıyorlardı. 16. yy'dan önce de Kürt beylikleri bağımsız yaşıyorlardı. Osmanlı batıya yönelmişti. Sınırdaki çelişkileri yoğundu. Ancak Osmanlı'yla içine girilen ittifaklar ve Osmanlı'nın doğuya yönelmesiyle bağımsız olmaları devam etse de, özünde bu durum tasfiye edilmelerinin başlangıcı oluyordu. Osmanlı'nın idari ve siyasi örgütlenmesinin kurucu mantığı, bu işgal ettikleri sahalarda esnek ve yerele dayalı idareler kurmaktı. Kürt beyliklerinin fiilen bağımsız olmaları, Kürt beyliklerinin İran Safevi Devleti önünde bir set oluşturuyor olmalarından kaynaklıydı. Ayrıca, Osmanlı'nın Kürtlerle anlaşması; onu doğuya açarak büyük güç haline getiriyor ve doğudan gelecek tehlikeleri de bertaraf etmiş oluyordu.

Burada yeniden 15. yy'dan 19. yy'a kadar yaşamış olan birkaç Kürt edebiyat büyüğünün ve şairin ismini anmak iyi olabilir. Aslen Hakkarili olan Kürdistan tarihinin en büyük şairlerinden olan Ehmedê Xanê (1651-1707), Hakkarili olan Mele Ehmedê Batê (1417-

1491), Cizreli olan Melayê Cizîrî (1407-1481), Selim Süleyman (16. yy.-17. yy.), İsmail Beyazidî (1645-1709), Xaris Bedlîsî (1758-). Hewremanlı olan Xanayî Qubadî (1759), Mele Muhamedê Qutub, Ehmed Begê Zengene, Hewremanca yazan Mîrza Şafî Kûlyayî (1763), Beyazıtlı Murad Xan (1737-1785), Hewremanca yazan Welî Dêwane (1747-1798), Melayê Jaba, Goranca yazan Hana Qubadî (1700-1759) ve daha niceleri... Kürdistan tarihinde belki de tarih çalışmalarının derinleşmesinde en çok ilham kaynağı olan Şerefname kitabının yazarı, Şerefxanê Bedlîsî'dir.(1543-1604)

Kürdistan tarihinde kadının her zaman özgün bir yerinin olduğunu belirtmiştik. Buna iyi bir örnek Lepzerîn'in anası Gewher Hatun (bazı belgelerde Guhar olarak geçiyor) ve eşi Zadiye Xanim'dır. Yine 1623-1640 arasında Harir-Soran Mıntıkası'nda askeri komutanlık yapan Hanzade Sultan'dır.

19. YÜZYILDA KÜRDİSTAN ve DİRENİŞLER

Osmanlı'nın Durumu

Yukarıda dile geldiği gibi Osmanlı, Kürtlere federatif bir anlayışla yaklaşmıştır. Özümseme yerine bütünleşmeyi esas alan Osmanlı, ademi-merkezciliği esas almıştır. Kürtlere böyle yaklaşmasının başka bir nedeni de; Kürtlerin Safevilere kaymaması için kazanma istemi olmuştur.

Bu ikili mekanizma, birkaç yüzyıl boyunca Kürt beylikleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişki niteliğini belirledi. Ve Kürt yerel beylikleri merkezi iktidar ile kurulan bu gevşek ilişkinin imkan verdiği bir özerk statü uyarınca; Osmanlı Devleti'nin idari ve askeri rütbeleri ile ödüllendirilmiş ve payelendirilmiş Kürt aileleri tarafından yönetildiler.

Osmanlı Devleti Avrupa'da daraldıkça ve toprak kaybettikçe yönünü Doğu'ya çeviriyordu. 1683 yılında Viyana-Karlsberg önündeki yenilgi ile başlayan süreç, 1699 yılında Karlofça ve 1718 yılında Pasarofoça antlaşmalarıyla Osmanlı'yı batıda artık duramaz hale getirmişti. Bu durum, her geçen gün yeni toprak kaybı demekti. Dolayısıyla Osmanlı yönünü yavaş yavaş doğuya kaydırırken; doğuda vergiler artıyor ve asker talebi yükseliyordu. Kendi içerisinde de yenilenme ihtiyacı duyuyordu. Bu yenilenme arayışına Islahat-Reform dönemi denilecekti. Islahatı özellikle orduda başlatırlar. Çok masraflı olan ordunun yükünü kaldırmak artık son derece ağır geliyordu. Orduda bazı düzenlemelere ihtiyaç vardı. 1792-93 yıllarında III. Selim tarafından Nizam-ı Cedid uygulamasına geçildi. Açılım,

ekonomik ve idari alanda da düşünülüyordu. Ancak Yeniçeri Ocağı 1807’de kazan kaldırarak III. Selim yönetimine son verdi.

Şunu hemen belirtelim ki; Yunanlılar ayaklanıyor, batıda toprak kaybı devam ediyor, doğuda, Mısır’da kazan kaynıyor ve derken zayıflayan merkezi Osmanlı hükümeti ya da devleti güç kaybediyor, yereller Osmanlı’nın siyasi-idari örgütlenmesinden kaynaklı güç kazanıyor ve giderek Osmanlı’yı tehdit eder hale geliyordu.

1839’da Tanzimat Fermanı diye bilinen Gülhane Hattı Hümayunu bu durumu daha da körükledi. Osmanlı’da değişiklikler, yaşanan sorunlardan dolayı gündeme gelmişti. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra, yerine ‘Asakir-i Mansure-i Muhammediye’ adıyla yeni bir ordu kuruldu. Günümüz ordularının temelini oluşturan bu ordu, Avrupa usulünce düzenlendi. Ordu tümen, tabur ve bölüklere ayrıldı. Yeniçeriler buna karşı isyan etseler de, bu kez isyanları bastırılarak ezildiler. Bu olaya ‘Vaka-i Hayriye’ denildi. Yani hayırlı bir vaka olarak bu olay tarihe geçecekti. Ve bununla Yeniçerilik kaldırıldı. Geçmişte devşirmelerden oluşturulan Yeniçeri Ocakları yerine yeni orduda öncelikle Müslümanlardan ve yerele yakın özellikleri bulunan askeri birlikler oluşturuldu.

Öte yandan aynı dönemde Ruslarla savaşlar da oldukça yoğunlaşmıştır. Kuzeyden Akdeniz’e inmeye çalışan Ruslar, Osmanlı’yı sıkıştırılmaktadır. Bunun karşısında Batı; **‘Bosporus’taki (İstanbul Boğazı) hasta adamı’** ayakta tutmak için desteklemektedir.

Genel anlamda 1800’lerin başlarından itibaren Osmanlı, kendisini nasıl yaşatacağının hesabı içine girmişti. II. Mahmut 1808 yılında tahta geçti. II. Mahmut süreci Kürdistan’da yeniden çok şeyin değişeceği bir süreçtir. Kürt coğrafyasının tümünden işgal edilmesi bu yıllardan sonra gelişecektir. Yavuz Sultan Selim’le başlayan ittifaklaşma döneminde, Kürdistan’ın işgal ya da sömürge durumu yoktur. Belki de Osmanlı’nın başka alanlarında tebaalarına sunmadığı imkanlar Kürtlere sunulmuştur. Osmanlılar, batıda savaş ve toprak kaybetmenin acısını doğudan almaktadır. Eksilen vergiler ve azalan askerler buradan temin edilmeye çalışılacaktır. Bağımsız bırakılan beyliklerin yetkilerinin daraltılmasının da ötesinde, bir kısıpaca alınma durumu söz konusudur. Ortak ittifaklar, mukaveleler ve antlaşmalar yırtılacak, Kürtlerin coğrafyasına ve iç işlerine

karşılaşacak ve Kürtlerin gücünü çok aşan yükümlülükler getirilerek Kürt Emirliklerinin üstüne üstüne gidilecektir. Bu durumda Kürt Emirlikleri, çok ciddi düzeyde bir sıkışıklığı yaşayacaklardır. Genelde Osmanlı'nın bunalımı etrafıca görülme de kuzeyden Ruslar, batıdan Yunanların zorlamaları giderek görülmektedir. Güneyde Mısırlı Mehmet Ali Paşa'nın başkaldırısı ve Osmanlı'nın merkeze yürüme durumu söz konusudur. Hemen yanı başlarında, Bulgaristan'da özgürlük savaşı verilmektedir. Bu sıkışık ortamda Osmanlı'ya karşı direnişler ve isyanlar patlak vermeye başlar. Bu da yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.

Tarihi olaylar ve olgular bu şekilde gelişirken; Avrupa'da gelişen kapitalist modernitenin güçlü bir merkezi iktidar kurduğunu ve hızla çevresine yayılıp sömürü çarklarını geliştirmeyi hedeflediğinin altını çizmek gerekir. Kapitalizm; sermaye piyasaları ile azami kar rejimini, sanayi devrimi ile endüstriyalizmi, milliyetçilik akımlarıyla da homojenleştirici ulus devletçikleri; Batı Avrupa Merkezi Hegemonya'sından giderek çevreye doğru yaymaktadır. Başta Doğu Avrupa olmak üzere Ortadoğu, Afrika, Kafkasya ve Asya başlıca hedeflerdir. Öncülük İngilizler tarafından yapılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun da yeni kapitalist sisteme sağlıklı bir şekilde dahil edilmesinin yolu, Sultanın eliyle eyaletlerin ve tebaanın ikna edilmesidir. O da olmazsa en şiddetli zor yöntemi kullanılarak, yeni hegemonik sistemin kabul ettirilmesidir. Dolayısıyla imparatorluğun olabildiğince geciktirilerek yıkılması, İngilizlerin çıkarımadır. Ne var ki; Kürdistan'da bu süreç düşünüldüğü gibi işlemez ve bütün bir yüzyıl baştan sona isyan ve direnişlerle geçer.

Ortadoğu'da İngiliz Siyaseti

Bütün bir yüzyıl sürececek isyan ve direnişler, parça parça Kürdistan'ın farklı sahalarında baş gösterir. Batı ve güneyde sıkışan Osmanlı hakimiyetini Kürdistan üzerinde kurmaya çalıştığında, ortaya çıkacak olan bir işgal hareketidir. Yüzyıllarca bağımsız ve özerk yaşamış olan Kürt beylikleri ve emirliklerinin, bu hakimiyet girişimine karşı direnç gösterecekleri açıktır. Şunu önemle belirtelim; Kürt Emirlerinin ideo-

lojik olarak Osmanlılarla herhangi bir çelişki ve çatışması yoktur. Bu bağlamda önceleri bir Kürt-Kürdistan dertleri de yoktur demekle abartılı bir tespitte bulunmuş olmuyoruz. Tamamen kendi emirliklerinin çıkarları doğrultusunda bir direnç söz konusudur.

1800'lerin ilk yılları İngiliz emperyalizminin Ortadoğu'nun farklı sahalarında etkinlik sağladığı yıllardır. Daha doğrusu adım adım etkili olacağı yıllardır. Çökmekte olan hasta Osmanlı'nın mirasına konmanın çeşitli hesapları yapılmaktadır. Fransızların da hesabı vardır; herkes kendisine bağlı misyonerler göndererek kendi örgütlülüğünü yaratmaya çalışmaktadırlar.

Amin Maalouf'un Tanios Kayalıkları kitabından bir olayla, misyonerlerin nasıl çalıştıklarına ve neler yapmak istediklerine bir göz atalım:

Lübnanlı bir aşiret liderinin küçük bir oğlu vardır. Ona kahyalık yapan adamın birkaç yaş büyük oğluyla birlikte, uzaklarda bulunan bir okula gönderilirler. Okul İngiliz misyonerlerininindir. Etkili bir ailenin oğlunu yanlarına almışlardır. İlk iş, bu durumu İngiltere'ye bildirmektir. İngiltere'den gelen cevap ise; *"Ne pahasına olursa olsun, mutlaka ama mutlaka bu çocukları tutun ve kazanın!"* dır.

Bu talimatı alan misyoner ve eşi, titizlik göstereceklerdir. Ancak aşiret liderinin oğlu, yaramaz birisidir. Toplumun ahlak ölçülerini zorlamaktadır. Öyle ki misyonerin eşine kabul edilemeyecek tacizlerde bulunur. Çizme aşılır ve misyoner, genç ile kahyanın oğlunu okuldan atar. Bu durumu İngiltere'ye rapor eder. İngiltere'den gelen cevap ise; *"Ne yaparsanız yapın o gençleri geri okula getirin"* talimatı olacaktır. Misyoner, bedeli kavga da olsa, eşinin taciz edilmesine mal da olsa gidip çocukları getirecektir. Ne de olsa gelecek için ciddi yatırımlar vardır.

Bu bir misyoner çalışmasıdır. Hiç kimseye çaktırmadan adım adım geleceğin tohumluklarını kendi himayelerinde ve Ortadoğu halklarının başına bela olacak temelde yetiştirmektedirler. Ne de olsa bu devşirme kişilikler, gelecekte İngilizlerin Ortadoğu'daki işbirlikçi ve ajanları olacaklardır. Sorun burada bazılarının subjektif ajan olup olmamaları da değildir. Beyni ve yüreği kazanılmışlar, gelecekte kendilerini yetiştirmiş olanlara sadık kalmasını bileceklerdir. Abdullah Öcalan böylesine ele alınan tohumlukları 'yeti-

tirme' ve 'dayatma' diye isimlendirmektedir. Bir nevi topluma zoraki dayatılacak ve yetiştirilmiş Truva Atı rolünü oynayacak sözde fethedicileridir bu tipler!

Bu gerçekliğin ne kadar sonuç aldığını anlamak için Ortadoğu'nun bugününe bakmak yeterli olacaktır. Birçok malik, bey ve kralın İngiliz-Fransız okullarının fideliğinde yetişmesinin de ötesinde; birçoğunun anasının dış kökenli olması söylediklerimizin derinliğini göstermektedir. Elbette ki dış evlilikleri eleştirmiyoruz. Fakat burada dile getirilen olgu; emperyalist güçlerin Ortadoğu insanlarını hangi yol ve yöntemlerle kendilerine bağladıklarını ve öz toplumlarına ihanet etme süreçlerini anlamaya çalışma çabasıdır.

İngilizler, özelde ve yerelde yaşayan Asurî, Süryani ve Ermeni gibi Hristiyan topluluklarıyla ilişkiler kurarak, onlara çeşitli vaatler sunup kendilerine bağlamaya çalışmaktadır. Aynı eksen de çeşitli Kürt Emirlikleriyle de ilişkilenebilirler. Osmanlıyı zayıflatarak daha fazla kapitülasyonlara zorlamak ve tabii ki istedikleri yere çekmek

Foto 39- 1835 yılında Kürt Beylikleri

temel amaçtır. Misyoner çalışmaları oldukça başarılı olmaktadır. İngilizler, hem Osmanlı kartını hem Kürt kartını hem de diğer azınlık ve yereldeki kartları başarılı bir şekilde kullanmaktadırlar. Gerektiğinde birbirine kırdırtmaktan da çekinmemektedirler.

19 .yy’da Gelişen Direnişler, İsyanlar ve Kürt Egemenlerinin Karakterleri

Böyle karmaşık bir ortamda çok sayıda isyan ve direniş gelişir. 1800’ler boyunca onlarca isyan ve direnişi şöyle sıralamak yerinde olacaktır:

1- 1805-1806-1808 Baban İsyanı: 1789-1813 yılları arasında emirlikte, “*Altı büyük savaş olur. Bu savaşlar emirliğin kaderi ve bağımsızlığını koruma savaşlarıdır.*”

2- 1812 yılında Babanzade Ahmet Paşa İsyanı: Süleymaniye’deki bu ayaklanma II. Babanzade Ayaklanması olarak da adlandırılmaktadır. Ahmet Paşa’nın idamıyla sonuçlanmıştır.

3- 1815 Köylü Direnişleri:

Aynı zamanda zorbacı aşiret reislerine karşı da gelişen bir direniştir. Direniş sahası Doğubayazıt, Van, Xoy, Erivan ve Maku alanlarıdır. Geniş bir alanı kapsasa da örgütsüz ve öncüsüz olduğu için erkenden tasfiye edildi.

4- 1818 Bilbaslar İsyanı: 1818-20-22 yıllarında hem Osmanlı’ya hem de İran’a karşı gelişmiştir. Bilbas aşireti her iki devletin baskısına karşı direnişe geçse de erkenden tasfiye edilmiştir.

5- 1820 Sivas’ta Zaza Aşiretleri İsyanı: Dersim ve çevresinde etkili olmuştur. Yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı bölgede ısrar etmiş olsa da hakimiyet sağlayamamıştır.

6- 1820-1829 Emir Paşa Direnişi:

Osmanlıların giderek çekilemez olan baskı ve vergi toplamalarına karşı Serhat’ın aşiretleri rahatsızlıklarını ifade ederler. Osmanlı-Rus savaşları sürerken, bu durumu kendilerine fırsat bilen Emir Paşa öncülüğündeki Kürtler, Ruslardan da yardım isteyerek Osmanlılara karşı bir mücadele başlatmak isteseler de, Rusların yardım sunmaları neticesinde erkenden bastırılmıştır.

7- 1820-37 yılları arasında Soran Emirliği'nin hakimi Mîr Muhammed İsyanı.

8- 1830-33 Sincar Dağı etrafındaki Êzidî Kürtleri ve Türkmenlerin İsyanı.

9- 1832 sonrası Mardin İsyanı: Osmanlı ordusunun Mısır ordusuna yenilmesinden sonra çıkmıştır.

10- 1834'te Milli Aşiret Konfederasyonu'nun dağıtılması sonrası, aynı yıl Reşit Paşa'ya karşı Hazro-Silvan civarında Mirza Ağa liderliğinde Osmanlı'ya karşı çıkan direniş.

11- 1834 Bitlis civarındaki direniş, ancak 1849'da bastırılabilir.

12-1838'de Botan beylerinden Said Bey'in isyanı ve kalesinin alınması.

13- 1839 Xerzan İsyanı: Diyarbakır, Mardin ve Siirt çevrelerinde etkili olur. Osmanlı'ya asker ve vergi vermeyi reddeden Garzan Aşiretleri tarafından başlatılmıştır. Hafız Paşa tarafından kanlı bir şekilde bastırılan direniş, 214 gün sürmüştür.

14-1840-1842 Köylü Ayaklanmaları: (Rojhilat-Doğu Kürdistan) 1840'larda yeniden Rojhilat'ın Xoy mıntıkasında köylüler hem İran'a hem de rahatsız oldukları Kürt beylerine karşı ayağa kalktılar. İran Devleti, egemenlerin bildik olan halkları birbirine karşı kırdırma taktiğiyle Urmiye civarında yaşayan Asurileri de yanına alarak onların eliyle isyan bastırılmıştır.

15- 1842-47 Bedirxan Bey İsyanı: Cizre-Botan Emirliğine son verilmesi.

16- 1846 Resul Paşa İsyanı: Mîr Muhammed'in kardeşi Resul Paşa, Mîr Muhammed katledildikten sonra Soran Mîrliği'nin başına geçmişti. Ancak Mîrlik eskisi gibi özerk olmaktan ziyade Osmanlıların daha fazla hakim oldukları bir Mîrlik olmuştu. Bu rahatsızlıklara yol açtı. Yine Resul Paşa'nın güçlenmesi ise Osmanlılarda rahatsızlığa yol açtı. Osmanlıların uzlaşma arayışı sonuç almayınca Kürtler isyan etti. Bunun üzerine Osmanlıların Bağdat Valisi olan Ragıp Paşa komutasında bir ordu Resul Paşa'nın üzerine yürüdü. Resul Paşa yenilince, tüm varlığına da el koyan Osmanlı Devleti, Soran Mîrliğine son verdi.

17- 1847 Babanzade Ahmet Paşa İsyanı: Soran Mîrliği'nin tasfiyesini fırsat bilen Babanlardan Ahmet Paşa, yeniden eski Mîrlik he-

defini gündemine alarak genişlemeye çalışmış ancak Bedirxanlıların Kürdistan'da Mîrliği ele geçirmeleri buna fırsat vermemiştir. Bedirxanlıların yenilgisi ve yine Soran Mîr'i Resul Paşa'nın yenilgisiyle ortadan kaldırılması, Babanzade Ahmet Paşa'ya yeni umutlar ve fırsatlar doğurmuş ve beyliğinin sınırlarını genişletilmeye çalışmıştır. Babanzadelerin gelişmesinin neye yol açacağını iyi bilen Osmanlılar Bağdat'taki valilerinin aracılığıyla hızla hareket ederek Baban Mîrliğine son verdiler.

18- 1853-56 İzzeddin Yezdanşêr İsyanı.

19- 1856 yılında, Diyarbakır Vilayetinde Reşkotan'lılar (Sason ve Batman çevresinde) isyana kalktılar.

20- 1860'ta Osmanlı ordularının Dersim'e yönelik yeniden askeri hareketleri.

21- 1870 Celali Direnişi: Osmanlılar göçebe yaşayan Celali Aşireti'nin Rojhilat'a (Doğu Kürdistan) geliş gidişlerine yasaklama getirdiğinde uzun yıllar süren direnişler yaşanır.

22- 1875 Dersim Ayaklanması: Dersim'i kontrol altına almak için Osmanlı Devleti Dersim'e yol yapma kararı aldı. Bu yol yapma masraflarını Dersim halkından çıkarmaya kalkıştıklarında Dersim halkı sert bir karşı duruşla cevap vermesi üzerine yoğun çatışmalar yaşandı. Osmanlılar büyük bir orduyu İsmail Hakkı Paşa komutasında Dersim üzerine göndererek, yaşanan ayaklanmayı bastırabildi.

23- 1877 yılında Dersim'deki Kürtler yeniden ayaklandılar.

24- 1878 II. Bedirhan Beyin oğulları isyan etti.

25- 1879'da Mazıdağı'nda vergi toplamaya giden vergi memurlarına Kürtler karşı çıkarak ayaklandılar.

26- 1879'da Van, Ağrı arasındaki bölgede, Haydaran Aşireti ayaklandı.

27- 1880-82 Ubeydullah Nehri İsyanı.

28- 1887 Geverikî ve Deşt Aşiretleri Ayaklanması: Aşiretlere karşı Urmiye'de uygulanan baskılara karşı başkaldıran Deşt aşiretinin lideri Hüseyin zindanda katledilince, başkaldırı geniş bir sahaya yayıldı. Aracıların araya girmesiyle Urmiye ve Serdeşt'te halka zorbalık yapan valilerin görevden alınması ve yerlerine Kürt aşiret reislerinin atanmasıyla, başkaldırı son buldu.

29- Bedirhanîlerin üçüncü ve son girişimi (1889)

Baban Mîrliği Direnişi

Şarezor ve çevresinde hüküm süren Baban Mîrliği, Başûr'un (Güney Kürdistan) eski ve güçlü Mîrliklerden birisiydi. 1786 yılında merkezleri olan bugünkü Süleymaniye kentini İbrahim Baban Paşa kurmuştu. Baban Emirliği'nin önemi, Osmanlı ile İran arasında sınır bölgesinde bulunmasından kaynaklanıyordu. Bu nedenle Baban, Osmanlı ile İran arasında sürekli yıpranmaktaydı. Baban Emirliği'nin kuvvetli, etkin ve iyi bir ordusu vardı.

Aşiretçilik ve Milliyetçilik (Azadî Matbaası) kitabında, Baban'lara ilişkin yazılanlar şöyledir;

"Baban Emirliği Güney Kürdistan'da, Süleymaniye çevresinde oluşmuş özellikle 1550-1850 yılları arasında belirgin bir rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlıydı. Pers yanlısı Kürt Emirliği Erdelan'a karşı, Osmanlı Devleti yanında işgal hareketine katıldı. İran Devleti'nin de sınırında olmaları nedeniyle zaman zaman saf değiştirerek güç artırmaya çalışmıştır. İkili bir karakter göstermiştir. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'yle bağlılıklarını geliştirerek, Paşa unvanını aldılar. Beylik sınırları içinde kalabalık nüfus yaşıyordu. Aşiretli olanlar reisler aracılığıyla yönetiliyorlardı. Aşiretli olmayanlar ise Emir'in atadığı valiler aracılığıyla yönetiliyorlardı. Yönetim sık sık değişiyordu. Yönetime yeni gelen kendi kadrolarıyla geliyor ve ona göre görevlendiriliyordu. Değişiklik sık sık olduğu için göreve gelen yetkililer maddi güçlerini arttırmak için katlı bir sömürü uyguladılar. Bürokrasi sistemleşmedi, sık sık değişti. Ayrıcalıklı olanlar aşiretsiz köylüler üzerinde katı bir tahakküm kuruyorlardı. Bu emirliği 1820'de ziyaret eden James C. Rich gözlemlerini aktarırken, saray içi örgütlenmenin Osmanlı Devleti'nin bir taklidi olduğunu belirtir."

Babanlarda, Abdurrahman Paşa 1789 yılında emirliğin başına geçti. Baban Emirliği'nin bağlı olduğu Bağdat Valisi, Abdurrahman Paşa'nın emirliğin başına geçmesini istemiyordu. Bağdat Valisi'nin bu tutumuna karşı Abdurrahman Paşa kuvvet kullanmak suretiyle emirliğin başına geçti. Abdurrahman Paşa ilk günden itibaren Bağdat Valisi'nin sultanından kurtulmak istiyordu. Emirliğin başına geldiğinde, Bağdat'ın emirlik içişlerine karışamayacağını ilan etti. Abdurrahman Paşa döne-

minde emirliğin güç ve etkinliği daha da arttı ve Abdurrahman Paşa tüm Kürdistan'ın en etkin hükümdarı haline geldi.

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı İmparatorluğu, Abdurrahman Paşa'nın etkinliğinin artmasından daha fazla endişelenmeye başlar ve dengelemek için rakip bir aşiret reisini Süleymaniye Emirliği'ne atar. Bu durum karşısında Baban Beyliği 1806 yılında ayaklanır. Abdurrahman Paşa'nın 24 yıllık iktidarı boyunca emirlik bünyesinde altı büyük savaş olmuştur. Fakat 1806'daki bu direniş, çok daha kapsamlı ve geniştir. Ayaklanan Abdurrahman Paşa, yeni atanan Süleymaniye Emiri'ni öldürür ve Osmanlı'ya karşı büyük bir başarı elde eder. Fakat Osmanlı büyük bir güçle direnişin üzerine gider. Savaş, zaman zaman Rojhilat'a (Doğu Kürdistan) da taşırılır. Üç yıla yakın süren bu savaşta Abdurrahman Paşa kuvvetleri büyük başarılar elde etmiş ve direnişi kazanmak üzereyken, Abdurrahman Paşa'nın kardeşi Halit Paşa ve bazı akrabaları kendisine ihanet edip Osmanlı saflarına geçerler. Hareket bu nedenle 1808 yılında bastırılır. Abdurrahman Paşa'nın oğlu Ahmet Bey 1812 yılında yeniden direnişe geçse de erkenden bastırılır. Parça parça direnişler başka Mirliklerde olduğu gibi hep sürer.

Kürt teşisi yine dönmüştür. İsyan edenin en yakınında duran ve en yakınında olması gerekenler, rant ve küçük çarlar elde etmek için karışmalarının yanına geçerek arkadan hançerleme rolünü, bin yıllar öncesindeki Enkidu gibi yerine getireceklerdir.

İkinci direniş 1818 Bilbaslar direnişidir. Bu direniş ağırlıklı olarak Rojhilat'ta (Doğu Kürdistan) gelişir. Giderek çevreye yayılan bir direniştir. Nahçıvan, Erivan ve Xoy'daki İran göçebe Kürtleri de katılır. Esasta farklı bir karakteri olan bir direniştir. Egemenlerin yani Kürt üst sınıfının bir başkaldırısından ziyade, köylülerin ve topraksızların direnişidir. Osmanlılar, İranlılarla ortaklaşarak bastırmaya çalışsalar da yer yer yayılacak ve farklı alanlara kayacaktır. Ancak örgütsüzlükten dolayı ezilecektir. Sınıf karakteri itibarıyla da önemle ele alınması gereken direnişler oldukları bir o kadar kesindir. Yine aynı yüz yılda benzer birçok direnişin Osmanlılara ve İranlılara karşı geliştiğini belirtelim.

1830-33 yılları arasında Sincar dağı etrafındaki Êzîdî Kürtleri ve Türkmen İsyanı gelişir ancak başarı elde edemedi ezileceklerdir.

Birazdan ele alacağımız Mîr Muhammed Paşa, bu isyanı bastıracak ve katliamlar gerçekleştirecektir.

Rewandûz Direnişi

Mîr Muhammed, 1788’de Rewandûz’da doğmuştur. Mîr Muhammed o dönemde Kürdistan’da yegane eğitim yeri olan medresede eğitim görmüş olup dindar bir kişidir. Revadi aşiretinden gelen babası Sarım Bey’in yerine 1814 yılında Soran Beyliği’nin başına geçer. Mele Muhemedê Xatê, Mele Yehyayî Mizorî gibi isimlerden dindarları da dikkate alan bir kişiliktir.

Mîr, topraklarının savunma gücünün sağlamlaştırılmasına büyük dikkat gösterir. Mîr Muhammed’in ünlü silah üreticilerini ve inşaat ustalarını ülkeye davet ettiği, Rewandûz’da ateşli ve ateşsiz silah ve cephaneye üretimini örgütlediği, kimi rivayetlere göre 10.000 kimilerine göre 40.000 kişilik ordusuna güçlü silahlar ve üniformalar dağıttığı söylenir. Mîr, Osmanlı ve İran’ın aralarındaki çelişki ve savaş durumundan yararlanmayı bilir ve sınırlarını oldukça genişletebileceği zeminler oluşturur. Baban Emirliği’ni 1827 yılında denetimi altına alır. Daha sonra Behdinan’a yönelir, oraları da ele geçirir. Ve 1832 yılında ise Behdinan’ın tamamını kontrol eder. Hatta Osmanlı Devleti, onunla karşı karşıya gelmemek için en büyük rütbelerden biri olan ‘Mîrê Mîran (Mîrlerin Mîri)’ unvanını kendisine verir. Ayrıca İran da, emirliğin bağımsızlığını kabul etmiştir.

Mîr, Mısır’da Osmanlı’ya başkaldırmış olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile de diyalog geliştirerek dostluk antlaşması imzalamıştır. 30’lu yılların başında Mîr’in iktidarı artık Musul’dan, İran sınırına hatta İran’ın kuzeyinde bulunan Azerbaycan sınırlarına değin uzanan geniş bir bölgeye yayılmıştır. Mîr, 1830 yılında bağımsızlığını ilan eder.

Bu arada yukarıda da değindiğimiz gibi, uygarlık ve dejenere olmuş aşiret ilişkilerinden uzaklaşarak İslamlığın muktedir formatına alternatif bir şekilde eski Zerdüştî inançlarıyla İslamlığı da sentezleyerek varoluşunu gerçekleştiren Kürt Êzidî topluluğu; her türlü iktidar ve hegemonya güçleri tarafından türlü bahanelerle hedef seçilmişlerdir. Mîr Muhammed de bu iktidarcı gelenekten geri kal-

mamıştır. 1831’de Musul çevresindeki Êzîdîler, Sünnî bir Kürt ağasını öldürünce, bu ağanın yakınlarının Mîr’e gelip yardım istedikleri söylenir. Bunun üzerine Mîr, Êzîdîler’in üzerine yürür. Êzîdî toplumu bu saldırı karşısında tutunamayıp, çevreye dağılır. Çoğu Êzîdî katliamdan geçirilir. Birçok Êzîdî cemaati ortadan kaldırılır.

Öte yandan Mîr 1833-34 yıllarında, Behdînan ve Botan Emirliğine saldırır. Mîr, Behdînan’ı ele geçirdikten sonra Botan Beyliği’nin üzerine gider. Ancak Botan Beyi olan Mîr Bedirxan, güçlerini geri çekerek onunla savaşa girişmez, daha doğrusu kendi toprakları dışında kavgasını sürdürür. Behdînan’da sonradan gelişecek isyan ardından Mîr Muhammed, Behdînan bölgesini tamamıyla işgal ederek yüzyıllardır var olan Behdînan beyliğine son vermiş olur.

Mîr Muhammed’in fetihlerine kayıtsız kalan Osmanlı, artık önlenemez başarılarını ve hırsını kendileri için tehlikeli bularak endişelenmeye başlar. Daha fazla güçlenmesini önleyerek, egemenliğine son vermeyi politik çıkarlarına uygun bulur. Artık önünde Kavalalı Mehmet Ali Paşa engeli de yoktur.

Bu arada başkaldırının hikayesini sonuçlandırmadan, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı’nı anlattıklarımızla ilgili olduğu için özetle anlatmamız gerekiyor.

Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu, Akka’yı alarak Şam üzerine yürür. Şam’ı alan Mısır ordusu, Belen geçidinde Osmanlı ordusuna ait bir gücü yenerek Adana’ya girer (1833). Ardından da İstanbul üzerine yürür. Sadrazam Reşit Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerinin de Konya’da mağlup olmasıyla Mısır ordusuna İstanbul yolu açılır.

II. Mahmut, İbrahim Paşa’nın kazandığı bu başarılar üzerine Ruslardan yardım istemek zorunda kalır. Rus Çarı I. Nikola, bu teklifi kabul ederek Karadeniz donanmasıyla bir Rus ordusunu İstanbul’a gönderir. Rus donanmasının İstanbul’a kadar gelmesi, Mısır sorununu bir Avrupa sorununa dönüştürür. Çıkarları tehlikeye düşen İngiltere ve Fransa, II. Mahmut ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa arasında girerek anlaşma yapılmasını sağlar. Bunun üzerine Osmanlılarla Kavalalı Mehmet Ali Paşa arasında Kütahya Antlaşması yapılır (1833). Dikkat edecek olursak burada, hem Osmanlıyı peyder pey zayıflatan İngiliz, Rus ve Fransız üçlüsü hem de ‘Boğazdaki Hasta Adam’ın

ayakta kalmasında ısrar eden aynı üçlü söz konusudur. Hasta adam, yeni hegemonya için zemin tam manasıyla hazırlanıncaya kadar hasta kalmaya devam etmeli, ancak hastanın yerine geçebilecek ya da hasta öldüğünde gelişebilecek alternatif bir iktidar gelmemelidir; bu üçlünün tüm amacı budur. Her zaman olduğu gibi emperyalistler atlarını yine sağlam kazığa bağlamaktadırlar.

Bunun için İngilizler de, Soran Emirliği'nin gelişmesinden endişeleniyor ve bir an önce yok edilmesini istiyorlardı. Çünkü; bu bölgede oluşacak bir Kürt devleti ya da etkili bir Kürt gücü, İngilizlerin Basra körfezindeki ve Hindistan'daki çıkarlarına ters olup bu çıkarlara büyük ve güçlü bir Kürt beyliğinin zarar vereceğini düşünmektedirler. Rusların kuzeyden saldırıları da buna eklenince, İngilizlerin bölgedeki çıkarları tamamen tehlikeye düşmüş olacaktı. İngilizler, zayıf yönetime sahip ve kendilerine bağlı Osmanlı yönetiminin bölgede yaşamasını kendileri açısından daha faydalı görmektedirler. Bu nedenle Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın başkaldırısına karşı Osmanlı'ya yardım etmişlerdir. İngilizlerin yardımı olmasaydı, Osmanlı Kavalalı'yı durduramayacaktı. Sırada Soran Emirliği vardı. İngilizlerin yeni görevi; bu emirliğin yok edilmesi için Osmanlı'ya yardım etmekti!

Güncel durumumuz ile şöyle bir kıyaslama yaptığımızda; Kürtlerin ezilmesinde yine İngiliz parmağını görmemiz hayli ilginç olsa gerek! Son iki yüzyılda nerede bir Kürt yenilgisi varsa, nerede Kürtlere bir haksızlık yapılmışsa ve nerede bir komplo oluşturulmuşsa, bunun altından hep İngiliz parmağının çıkması derince ele alınıp irdelenmesi gereken bir mevzudur.

Soran'ı yıkma görevi, Sivas Valisi ve eski sadrazam olan Reşit Paşa'ya verilir. 1830 yılının ortalarında kırk bin kişilik bir ordu ile Soran'a doğru ilerlemeye başlar. Reşit Paşa komutasındaki Osmanlı askerleri, Kürdistan'da ilerleyerek birkaç ay içinde Rewandûz yakınlıklarına ulaşırlar. Geçtikleri yerleri talan ve yağma etmeyi de ihmal etmezler. Reşit Paşa, kendine boyun eğmeyen Kürt yerleşim yerlerini ezip geçer. Musul ve Bağdat valileri tarafından komuta edilen iki kuvvetle de buluşup, Soran'a doğru ilerlemeye devam edecektir.

Mîr Muhammed, Reşit Paşa'nın üzerine doğru geldiğinden bihaber halde Rojhilat'a (Doğu Kürdistan) saldırmıştır. İran'la arasında

olan anlaşmazlık daha kötü bir hale bürünmüştür. İran, Mîr'in Rojhilat'a yerleştirdiği Kürtleri çıkarmak için bir ordu gönderir ancak sonuç alamaz. Reşit Paşa ile karşı karşıya gelen Mîr hatasını anlar ve İran'ı tanıyacağını, ona vergi ödeyeceğini vaat edip iki devletin ortak hareket etmesini önlemeye çalışır. Ancak bunun için çok geçtir; artık iş işten geçmiştir ve köylü kurnazlığı işe yaramayacaktır. Rusya ve İngiltere de, Soran'a saldırması yönünde İran'a maddi ve politik yardımda bulunmuştur. Hatta Tebriz'de bulunan İngiliz konsolosluğu İran ile Osmanlı Devleti arasında çok yoğun bir diplomatik trafik örerek, Mîr Muhammed'in nasıl düşürülebileceğinin planlamasını bile yapmaktadır. Böylesi kısıpaca alınmış bir zamanda İran'a saldırması, Mîr'in en büyük hatalarından biri olmuştur. Kendisine karşı iki cephe birden açılmıştır.

1837'de Osmanlı ordusu Rewandûz'u kuşatır. Ve Harir'e kadar ilerler. Dağlık kesime çekilen Kürt güçleri, geçitleri tutarak geniş bir alanı kontrol ederler. 40 bin kişilik Kürt ordusu, direnişiyile Osmanlıları geriletir. Bu başarısızlık karşısında kurnazlığa başvuran Reşit Paşa, barış önerisinde bulunur. Reşit Paşa, Mîr Muhammed'in bağışlanacağı ve yine yönetimin başında kalacağına dair teminat verir. Ona 'gerçek' bir Müslüman olarak hitap eder ve Müslüman kanı dökmemeye davet eder. Reşit Paşa, özellikle Meleleri devreye sokar. Meleler, Mîr'i ikna etmek için yoğun bir çaba harcarlar. Ayrıca halka da İslam halifesiyle çarpışmanın haram olacağını, Halife ordusuna karşı silah taşıyanların kafir olacağına ve karısıyla boşanmış olacağına dair fetvalar vererek halkı etkilemeyi başarırlar. Zamanında Şengal'deki Êzîdîlerin katledilmesinin fetvasını da verenlerin aynı kişiler olduğunu da belirtmemiz gerekir.

Hep bildik bir numara, temcit pilavı gibi yeniden yeniden Kürtlerin önüne getirilmektedir. Ancak yeniden pişirilecek olan temcit pilavı olsa da, söz konusu Kürt egemenleri olunca kendi çıkarları uğruna bu numarayı hep yutacaklardır. Bugün de aynı Kürt elitleri böyle değiller midir?

Kendisi için koşulların elverişsiz olduğunu gören Mîr, verilen sözlerle de kanarak Reşit Paşa'ya gidip halifeye bağlı olduğunu bildirerek barışı kabul eder. Zaten Mîr'in, Osmanlılarla ideolojik bir sorunu yoktur. Mîr'in tek bir derdi vardır; o da kendi beyliğinin bağımsız

kalabilmesi ve kendisinin Mîr olarak tanınmasıdır. Osmanlı karşıtlığı söz konusu bile değildir. Kürtlük söz düzeyinde söylenmiş olabilir ancak özü itibariyle her an Osmanlıyla ya da İranla olunabileceğini zaten pratikleriyle göstermektedir.

Mîr Muhammed, İstanbul'a gönderilir. Kendisi hakkında idam kararı çıkartılmıştır ancak karar gizli tutulmuştur. Bu sırada bağışlandığını ve ülkesine döneceğini sanan Mîr'in, 1837 yılında yolda- kimi rivayetlere göre Sivas, kimisine göre Trabzon, ancak bazı belgelerde ise Amasya'da- katledildiği belirtilir.

Mîr Muhammed Paşa'dan sonra Mîrliğin başına kardeşi Resul Paşa geçmiştir. 1847'ye kadar yeni Mîr, Soran Beyliği'ni yönetir. Osmanlılar duruma hakim olduktan sonra bu kez de, Mîr Muhammed'in kardeşini sürgüne gönderirler. Böylece başına bir Osmanlı valisi atayarak, Soran Emirliği'ne tamamen son vermiş olurlar. Genel olarak da ayaklanma bastırıldıktan sonra Kürdistan büyük bir katliama maruz kalır. İrili ufaklı birçok beylik tasfiye edilerek ortadan kaldırılır.

Kürt'ün o bilinen kördüğümünün burada aynen tekrarlanmasını bir kez daha görüyoruz. Halkın çıkarı için örgütlenip halk için bir şey yapma yerine, kendi çıkarı ve kendi ailesi için direnişe kalkılarak on binlerce insanın katledilmesine yol açılmaktadır. Ayrıca da her zaman gördüğümüz, egemenlerin işgalci güçlerle çelişkili olmaktan ziyade, hep bir birlik ve beraberlik içerisinde olduklarıdır. Böyle olunca da işgalci güçler tarafından, istedikleri zamanda ortadan kaldırılmaları çok da zor olmamaktadır. Burada taktik, işgalcilerin doğru zamanı bekleyerek, bir hamleyle kaleyi içten düşürmeleridir. Yaptıkları da zaten budur.

Osmanlı askeri komutanlarından olan Reşit Paşa, Rewandûz'un düşürülmesinden sonra bu kez daha küçük ve az tehlikeli olan beylerin ortadan kaldırılmaları için harekete geçer. Nedeni açıktır; görülen köy kılavuz istemez derler. Kürtlerin zayıflayan Osmanlı'ya karşı giderek daha fazla uzaklaşacakları kesin gibidir. Bunun için büyük tehlike olarak duran Bedirxanlara karşı saldırı hareketi başlatmadan önce stratejik olarak tehlikeli ancak taktik olarak erkenden ortadan kaldırılabileceklerin hedeflenmesi seçilen strateji olacaktır.

Örneğin; 1838 yılında Osmanlı'nın büyük komutanlarından sayılan Reşit Paşa, Mehmet Sait Paşa'nın üzerine gidecektir. Daha önce Şen-

gal'in üzerine giderek büyük katliamlar zaten gerçekleştirmiştir. Daha sonraki yıllarda Prusya'nın Genelkurmay Başkanı olacak olan Moltke **Türkiye Mektupları** adlı eserinde: *"Kürt Mehmet Paşa harekatı pek uygun geçmişti. Topların erişmesinden beş gün sonra kale teslim mecbur edilmişti. Kıtaların sıhhi durumları mükemmeldi, yaralı pek azdı ve hemen hemen hepsi müttefik Kürtlerdendi, bunlarda zayıttan sayılmıyordu"* diye yazmış olması oldukça düşündürücüdür.

Bu trajedik duruma ilişkin Moltke daha ilginç cümleler de sarf etmektedir: "12 Mayıs 1838 günü Reşit Paşa topraklarını develere yükletmiş ve bunları geceleyin dereden yukarı, su içinde yürütmüş sonra meyilli olarak ve çok uzaktan kaleyi kırk gün topa tutmuş. Nihayet bey 'Rai' yani dostluk ricasında bulunmuş yoldaşı Sait Bey'in kalesine hücumla zapt etmiş, buna mükafat olarak kendisine bugün de hala ismi var cismi yok bir Redife-i Asakir-i Mansure alayının albaylığı verilmiş" demektedir. Redif alayı düzenli olmayan, oradan buradan toplanan insanlardan oluşan askeri alay oluyor. Sait Paşa'nın Bedirhan'ın amcası olduğunu da ekleyelim.

Reşit Paşa Kürdistan'ı böyle boydan boya ezip geçerken yanında hep böyle beyler olmuştur. Bu kez sıra Garzan'ı fethetme seferine gelmiştir. Osmanlıların komutanı bu kez Hafız Paşa'dır. Çok büyük katliamlar yapar. Kürdistan sanki yeniden işgal ediliyorsa bu katliamlar amansız bir şekilde yürütülür.

Garzan seferi için Moltke kitabının bir paragrafında, *"19. Piyade alayı, iki hassa süvari alayı, birkaç yüz sipahi, yüzlerle başıbozuk ve üç topla yani hepsi birden 3000 kişi ile yola çıkılmıştır"* dedikten sonra, bu seferde Şirvan beyi olan Mut Paşa'nın da yerini aldığını eklemektedir. İhanet böyle yeniden yeniden tekrarlanarak yaşanmaktadır. Aynı seferde, *"Oraya ganimetleri ve esirleri getiriyorlardı. Kanlı yaralar içinde erkekler ve kadınlar, memedekilerinden itibaren her yaşta çocuklar, kesik başlar ve kulaklar. Bunların hepsini getiren 50-100 kuruşluk bir bahşişle ödüllendiriliyordu"* diyerek gerçekleştirilen katliamların düzeyini gözler önüne sermektedir. Bu katliama benzer birçok katliamı Moltke sıralamaktadır. Temmuz ayında yapılan başka bir saldırıda, *"Yukarıya varınca gözü kırmış olan askerler karşı koyan kim varsa vurup kırdılar. 400-500 Kürt öldürülmüştü. Elli kadar kadın götürülmek istenirken kabarmış olan dağ deresinde"*

boğuldular” demektedir. Unutulmasın ki katledilenler köylülerdir. Sıradan Kürt köylerine karşı Osmanlılar büyük bir plan dahilinde saldırılar yürütmektedirler. Kürtlerin bu saldırılara karşı yaptıkları ise sadece ve sadece direnmektir. Katliamların dozajı o kadar yüksektir ki Prusyalı asker yer yer bu katliamlara katılmadığı için mutlu olduğunu belirtme gereği duymuştur.

Hemen ardından bu kez Hoşap'ta bulunan Mükslü Han Mahmut'un üzerine gidilerek ezilir. Dikkat edilmesi gerekli olan bir durum; bu direnişin daha sonra Bedirxan'ın önde gelen komutanlarından olacak olan Hakkari Mîri Nurullah tarafından ezilmesidir.

Aynı dönemde Amediyeli İsmail Paşa'nın üzerine de gidilerek büyük katliamlar yapıldığı bir tarihi gerçektir.

Evet, Osmanlılar Bedirxanlılara karşı harekete geçmeden önce kendilerince önce güçlü bir yol temizliğini yapmışlardır. Ne tuhaftır ki bu yol temizliğini Osmanlılara gösterenler bugün sözde insan haklarının savunucuları olan ulus devletin icatçıları olan Avrupalılardır.

Bedirxanların Botan Direnişi

Sıra Bedirxanlara gelmiştir. Bedirxan 1821 yılında babasından kalan Mîrliğin başına henüz 18 yaşındayken geçer. En güçlü direnişlerden biri olan Bedirxan direnişi, 1842 yıllarında patlak vererek, 20 Temmuz 1847'ye kadar sürer. Oldukça geniş bir sahaya yayılan Bedirxan Direnişi para basımı, silah yapımı derken Tatvan'da gemi yapımı için tersane yaptırmaya çalışır, Kürt gençlerini silah uzmanlığını öğrenmeleri amaçlı okumaları için Avrupa'ya gönderir ve kendi adına hutbe okutmaya kadar gider. Ordusunu düzenli hale getirir. Yaklaşık 20 bin kişilik bir ordusu bulunmaktadır. Bunların 12 bin kişisi, savaşı geçiş aşiretlerinden oluşmaktadır.

Askeri, politik ve sosyo-ekonomik konumunu pekiştiren Bedirxan Bey, 1842 yılında bağımsızlığını ilan eder. Bir zaman sonra ön yüzünde **'Botan Emiri Bedirxan'** yazısı, arka yüzünde ise **'Sene 1258 hicri'** tarihiyle bulunan sikkeler basar. Kale burçlarına bayraklar asar. Böylece Osmanlı'nın resmiyette kalan egemenliğini de kendi açısından ortadan kaldırmış olduğunu düşünür.

Cizre, Amediye, Musul yer yer Süleymaniye ve Van hattına kadar açılım sağlar. Sincar’a uzanır, orada Êzidîler tarafından direnişle karşılaşınca binlerce Êzidî’yi katliamdan geçirir. Diğer beylerle ilişkilendirilir. Malmisanij’in **Cızıra Botanlı Bedirhaniler** çalışmasında aktardığına göre; *“Ordusunda Ermeniler önemli bir güç oluşturuyor, danışmanları ve ordu komutanları arasında Stephan Manoglyan, Oganeg Çalktryan ve Mir Marto gibi Ermeniler de bulunuyordu ki bunlardan Manoglyan İstanbul’daki İtalyan okulunda öğrenim görmüştü. Fransızca, İtalyanca ve Türkçe bilmekteydi.”*

“İddialı bir çıkış gibi görünen bu çıkış, ayrı din ve azınlıklara hoşgörülü yaklaşır. Bedirxan’ın kimi komutanı Ermeni’dir. Kimisi Asurî’dir. Bedirxan Bey güç elde edip iyice sınırlarını genişletince İngiliz ve ABD misyonerleri ve ajanlarının da kışkırtmasıyla Süryaniler, Bedirxan Bey’e karşı isyana teşvik edilirler.”

Sonrasında ise Bedirxan’ın Süryanilere karşı katliama girişmesi ile Hristiyan halklarına yapılmış bir katliamdan dolayı, Avrupalıların Osmanlı içlerine karışma olanağı oluşur. Bedirxan Bey, Nasturi lideri olan Mar Şamun’a temsilci göndererek anlaşma isteğinde bulunmak istediye de, Mar Şamun’un temsilciyi kabul etmemesi ile bu girişim başarısızlıkla sonuçlanır. Hakkari sancağındaki sekiz Nasturi aşiretinden 11 bin kişilik silahlı güç Fransızlar ve İngilizler tarafından kışkırtarak, Kürt köylerine saldırtılır. Daha somut olarak Bedirxan’a yakın duran iki din adamı, İngilizlerin Nasturileri kışkırtmasıyla katledince ipler kopar ve bin yıllardır birlikte yaşayan iki halk düşman hale getirilir. Buna bir de yörede misyonerlerin özel çalışmaları eklenince zaten hassas olan durum, tetiklenmiş olur.

Bunun üzerine Bedirxan Bey ve Nurullah Bey’e bağlı Kürt güçleri, Nasturiler’e karşı harekete geçerler. Nasturiler, iyi tahkim edilmiş kalelerinde direnseler de yenilmekten kurtulamazlar. Bunu, daha sonra Tihoma bölgesine yönelik ikinci bir saldırı izler. Bu yörede isyan eden Nasturiler dağılır ve Mar Şamun Urmiye’ye sığınır. İngilizlerin halkları birbirine karşı kışkırtma politikalarına burada tekrar tanık olmaktayız. Önceleri farklı halk ve dini inanç gruplarına saygılı yaklaşan Bedirxan, İngilizlerin oyununa gelerek halklara karşı katliama varan eylemlere girişir. Sorun elbette salt İngiliz oyunu değildir. Başka önemli bir etken ise, Kürt egemenlerinin farklı halklara

ve renklere karşı ‘kafirlik’ olgusunun meşrulaştırıcı gücünü de kullanarak saldırgan bir tutum sergilemeleridir.

Mîr Bedirxan’ın, İngilizlerle ilişki içinde olmasına rağmen, Osmanlı’ya karşı herhangi bir ideolojik ayrılığının olmadığını da altını çizmemiz gerekir.

Sonuç olarak çok geçmeden, Osmanlılarla çatışmalar başlayacaktır. Yukarıda söylenen bölgelerde direnişler gelişecek ve Osmanlı zor durumda bırakılacaktır. Osmanlıların büyük bir ordusu Bitlis ve Van’dan gelerek Cizre üzerine yürüyecektir. Bedirxan, Miks yakınlarında Osmanlı ordusunu karşılamak için tüm gücünü toplayarak karşı hamle yapmaya çalışacaktır.

Osman Paşa ordusunun saldırılarına karşı Miks bölgesi komutanı Abdullah Bey, Gevaş bölgesi komutanı Mahmut Han, Van’ı koruyan Kör Mustafa Paşa gerekli bir karşı koyuş göstermeden teslim olurlar. Buna bir de Modikanlı Mirza Bey ihanetini eklemek gerekir. Osmanlı ordusu buraları zorlanmadan ele geçirdikten sonra Bedirxan Bey’in asıl güçlerinin olduğu Hakkari, Botan ve Van üçgenindeki dağlık bölgeye yönelir. Osmanlılar bu bölgede güçlü bir direnişle karşılaşırken, kanlı geçen çatışmalardan dolayı iki kez geri çekilmek zorunda kalırlar. Daha sonra yedek kuvvetlerle, özellikle topraklarla desteklenen Osmanlı ordusu yine saldırıya geçer. Ancak yine sonuç alamazlar. Topal Osman, Bedirxan’ın yenilmez direnişini görüp savaşa devam etmekle beraber, asırlık Osmanlı hilekarlığına başvurur; rüşvet ve sınırsız rütbe vaatleriyle Bedirxan Bey’in amcası olan Mîr Sudî’nin oğlu, aynı zamanda merkez olan Botan askeri gücünün komutanı Yezdanşêr’i kandırır.

Bedirxan’ın kendi yerinde bir nevi Cizre komutanı olarak bıraktığı yeğeni Yezdanşêr’e, Osmanlılar taht ya da bey olma sözü vererek yanlarına çekerler. Geri cephenin düşmesinden de öteye, geri cephe Bedirxan’a karşı bir cephe haline gelmiştir. Bu durumu öğrenen birçok Kürt beyi, Bedirxan’a yardımlarını geri çekeceklerdir. Bedirxan yenilerek Ewrex kalesine geri çekilecek ve en sonunda Osmanlılara belli vaatler temelinde teslim olacaktır.

Osmanlı Devleti, Bedirxan Bey’e karşı kazandığı savaşı o denli önemli sayar ki; bir yüzünde Bedirxan Bey’in Eruh Kalesi, diğer yüzünde ise yenilmiş ‘Kürdistan Madalyası’ olan bir sikke basturarak kendi askerlerine dağıtır.

Abdullah Öcalan'ın hem Bedirxanlıları değerlendiren hem de bu tarihi süreci genişçe izah eden tespitlerini buraya almak istiyoruz.

Öcalan, “Özellikle Osmanlılara isyan eden Mısır örneğinden ders alan Bedirxan Bey 1820’lerden itibaren beyliğini sürekli genişletti; modern bir devlet düzenine doğru taşımaya başladı. Erken bir milli hareket olma özelliği taşımaktaydı. Bastırılmasaydı, ulus devlete doğru gelişebilirdi. Modern nitelemesine en yakın bir hareket olarak Bedirxan Bey önderliği etrafında gelişen olaylar ve politikalar, günümüz açısından da oldukça ders verici niteliktedir. İngilizler bölgede daha çok Süryanilere dayalı bir tampon oluşum yaratma peşindeydi. Tercihleri bu yönlüydü. Kuzeyden Rus Çarlığı benzer bir tampon mekanizmasını Ermenilere dayanarak gerçekleştirmek istemekteydi. Osmanlı ve hatta İran imparatorlukları ise kendi merkezî otoritelerini yayma peşindeydiler. Kürtler dört yönden kuşatmayı yaşamaktaydı. Kuşatmadaki farklılık, bu kez gelenlerin modern araçlar ve dürtülerle donanmış olmalarıydı. Bedirxan Bey’in seçenekleri olmakla birlikte, sınırlıydı. Süryanileri hedeflemesi stratejik bir hataydı. Ermenilerle ilişkileri iyi olmakla birlikte stratejik olmaktan uzaktı. En önemlisi, dayanabileceği hegemonik bir güçten yoksundu. Mısır örneği İngiltere’ye dayalı olarak yeni bir ulus devlete doğru gelişirken, Bedirxan Bey İsyanı karşısında yer alan İngiltere ve Rus İmparatorluğu, Osmanlı Sultanlığı’nı desteklemekteydi. İran’ın tavrı da olumsuzdu. Ayrıca içte gerilla tarzı bir ordu kuruluşuna geçememiş, askeri teşkilatlanması düzenli ordu anlayışını aşamamıştı. Uzun vadeli direniş için niyet ve hazırlıkları yoktu. Geleneksel ideoloji ve örgütlenmelerle hareket etmekteydi. Yasal bir düzenden ziyade emirlerle yönetimini sürdürmekteydi. Ailesi içinde de (Yezdanşêr) beylik konusunda çekişme vardı ve her an ihanete dönüşebilirdi. Tüm bu hususların yanı sıra en elverişli zamanda harekete geçememesi ve sultanın taktiklerine takılması sonunu getirdi. 1847 yılı ilkbaharından itibaren şiddetlenen çatışma, Yezdanşêr’in ihanetiyle aynı yıl içinde bastırıldı. Batılı güçlerin desteğiyle bu çağdaşlığa en yakın Kürt Hareketi’nin bastırılması olumsuz yönde stratejik sonuçlar doğurdu.

Geleneksel tarzda da olsa geniş bir özerkliğe sahip olan Kürt kültür kurumları artık eski canlılıklarını sürdüremezlerdi. Merkezî bü-

rokrasi adım adım yerleşerek otoritesini her köşeye yaymaya çalışıyordu. Kürdistan'ın eyalet statüsü gittikçe daraltılıyordu; 1860'larda da sona erdirildi ve Kürdistan coğrafi bir terim olarak kaldı. Belki de Mitanniler ve Hititlerden (MÖ 1600-1200) beri köklü bir geleneğe sahip olan Kürt beylik düzeni artık sona ermiş gibiydi. Geriye kalan beylik artıkları yaşam şanslarını modernleşmede arayacaklar, sömürgeci metropollere taşınarak varlıklarını Kürt işbirlikçileri olarak sürdürmeye çalışacaklardır. Bu konuda da hem Babanzadelerin hem de Bedirxanların öyküleri hayli ilginçtir. Bir yandan fırsat bulduklarında el altından isyan kışkırtıcılığı yaptılar, diğer yandan hakim ulus devletlerin teşkilinde en etkili kadrolar olarak rol oynadılar. Gerek İmparatorluk gerekse Cumhuriyet kuruluşlarında bu yönde rol oynayan bu ailelere mensup çok sayıda kadro mevcuttur. Ayrıca İlkel Kürt Milliyetçiliği'nin de babası rolündedirler" demektedir.

Daha somut olarak Bedirxanlıları ve ailesel akıbetlerinin detaylarını paylaşmamız yerinde olacaktır. Bedirxan Bey'in ne kadar Osmanlı'ya karşı olduğunu biraz açıklamamız gerekirse; Osmanlılarla ideolojik bir çelişkisi olmadığına zaten yukarıda değinmiştik. Fakat asıl çelişkisi, giderek sınırlandırılan beylikleri ve iktidarlarıdır. Teslim alındıktan sonra Bedirxan ailesi Kürdistan'dan İstanbul'a sürülecektir. Bunu bildiğimiz sürgün olarak anlamamak önemlidir. Bedirxan ailesinin çocukları okutulacak ve Osmanlının önemli mevkillerinde görevler alacaklardır. Örneğin; Mîr Emin İstanbul'da polis şefi gibi bir göreve getirilecektir. Girit'in Kandiye şehrinde sürgünde yaşayan Mîr Bedirxan'ı ise oldukça ironik bir şekilde; Yunanlıların isyana kalktıkları sırada Makedonya ve Girit'teki isyanları Osmanlı paşası sıfatıyla hem de görevli olmadığı halde şiddetle bastırırken ve ezenken görmekteyiz. Başka bir söylemle isyana kalkan Bedirxan, Osmanlı'nın bir komutanı olarak başka halkları bastırmak için Osmanlı tarafından görevlendirilmiştir. Bu da Bedirxanların ne kadar Kürt ve Kürdistan özgürlüğü kavramlarıyla ve ne kadar Osmanlı'ya karşıtlığıyla ilgili olduğunu göstermektedir.

Bedirxan, 14 yıl Girit'te sürgünde yaşadıkdan sonra 1860'da Osmanlı'ya yaptıklarının mükafatı olarak İstanbul'a döner. 1866'da Şam'a gider. Bedirxan Bey, sürgünde 1868 yılında vefat eder. Öldükten sonra da Osmanlı tarafından düzenli olarak ödenen maaşı,

ailesi için bir kuşak daha devam etmiştir. Oğullarından yedi tanesi, paşa rütbesiyle Osmanlı ordusuna girmiştir. Bedirhan Bey'in Girit'teki isyanı bastırmasından dolayı İstanbul'a gelmesine izin verilmiştir. Bu arada Bedirhan'ın, Osmanlı vezirine maaşının arttırılması için verdiği dilekçe, ilişkilerinin niteliğini anlamamız açısından da hayli açıklayıcı olacaktır. Dilekçe; bir yandan yenilmiş bir sultanın kendi mülkü üzerinde hak talebini yansıtan bir içeriğe sahipken, diğer taraftan Osmanlının emektar ve eski bir yöneticisinin -kulunun- isteklerini yansıtmaktadır. Dilekçede maaşının arttırılmasını ya da Kürdistan'da kullanılmasına izin verilmeyen toprakları için kullanım hakkı talep eder. Bunun yanında devlette memur olarak çalışan yakınlarının kıdemlerinin arttırılmasını rica eder. Daha iyi anlaşılması için mektubun tümünü buraya alarak göstermek daha iyi olabilir:

“Aciz kullarının maruzatıdır,

Padişahımızın sayelerinde ihsan buyrulan on dokuz bin kuruş aylıkla çoluk çocuğumu idareden aciz bulunduğum meydanda iken geçenlerde Ağustos tamimiyle mahvolduğu gibi bu defa yapılacak indirim dolayısıyla maaşımın üç bin dört yüz yetmiş kuruş daha azalacağı anlaşılmıştır. Bu sebeple nasıl ve hangi sermaye ile idare edeyim diye bütün bütün hayretler içinde kaldım. Çünkü evimde bulunan kalabalık nüfus köle ve cariye değil ki satarak azaltayım. Hizmetçi değil ki kovayım. Cümlesi çoluk çocuğum olup yüz on kişiden fazladır. Bunları bu miktar maaşla nasıl geçindireceğimin endişe ve kaygusu içindeyim. Geçen 1275 yılında da yüzde on bir indirme yapılmış ve maruzatım üzerine makam-ı devletleri kulunuz bu indirimde muaf tutmuş, geçmişlerle beraber maaşım tam olarak verilmişti. Bu kere de indirme umumi ise de yine kölelerini umum arasında tutmayıp af buyurmalarını yüksek şefkat ve merhametlerinden istirham eylerim. Bana emsal olarak değil memleketimizde belki yabancı diyarlarda da kimse bulunmayacağından kölenizin diğerlerine emsal tutulmayacağını da ümit ve istirham ederim.

Bizim geçimimiz ya lütfedilen maaşla veyahut kölenizin Kürdistan eyaletinde bulunan dokuz köyünden altısı yine devlet malı olarak kalıp geri kalan üçünün kölenize ita ve ihsan buyurulması suretiyle olacaktır. Bu halde aile efradımın çoğunu bu köylere gönderip orada

*çift ve çubukla geçimlerini sağlamak geri kalanları da ihsan buyru-
lacak maaşla burada geçindirmem icap edecektir.*

*Oğlum Necip Bey kulları dört yıldan beri Meclis-i Vala mazbata
kaleminde çalışmakta, bir hayli bilgi sahibi olmuş bulunmaktadır.
Yüksek sayelerinde rütbe-i salise (üçüncü rütbe) sahibi olan oğlum
kölenizin, maaşımdan indirilen ölçüde bir maaşla ya gümrük veya
divan-ı muhasebat (Sayıştay) meclislerinden birine aza olarak çırağ
buyurulursa yine bize faydası olacaktır.*

*Sözün kısası aciz kulunuzun padişahımızın merhametinden başka
sığınacak yerim yoktur. Dertlerimi kabul ve lütuf ile dinleyecek olan
zat-ı devletlerinden başkada bir sığınmağım bulunmadığından bütün
endişe ve ıztırabımla halimi merhametli nazarlarınızın önüne sermek
cüretinde bulundum.*

*Dest-i emelim damen-i ihsanını tuttu, haşa ki kemal-i kereminden
mahrum kala (emellerimi taşıyan elim, ihsanla dolu eteğinizden tuttu.
Yetkin cömertliğinizden mahrum kalmayı Allah göstermesin.) Halime
göre yüksek şanınıza yakışan ne ise onun yapılması suretiyle kulu-
nuzu bu yaştan sonra çoluk – çocuğum yanında utandırmayıp her
suretle padişahımız efendimiz hakkında hayırlı dualarıma ve zat-ı
devletimizin şeref ve şanının yükselmesi hususundaki temennilerini
aralıksız devam etmeme imkan bahşedilmesi niyazını arza cesaret
eyledim. Ol babda ve her halde emir ve ferman lütuf ve ihsan efen-
dimizindir. 12 Safer 1284/5 Haziran 1282 (1867)” (Cızira Botanlı
Bedirhaniler, Malmisanij)*

Bundan çıkan sonuç; ‘isyan’ önderlerinin görünüşte gevşek si-
yasi bağlarla da olsa, tabi oldukları egemen devletin geleneksel ya-
pısına tarihsel ilişkiler üzerinden oldukça sadık olduklarıdır.
Bundan dolayıdır ki ‘isyan’ edenler sert bir şekilde bastırılmalara
rağmen, ‘isyandan’ sonra birçoğu devlet desteği ile refah içinde bir
hayat yaşayabilmişlerdir. İsyancı olanlar, egemen devlet tarafından
tekrar kendisinden sayılmıştır. Bazen affedilerek tekrar görevlen-
dirilmişlerdir.

Kuşkusuz bu yaklaşımın başka birçok nedeni de vardır. En başta
direniş önderleri içinden çıktıkları toplumda bıraktıkları etkilerden do-
layı, bu devletin bilinçli bir politikasıdır. Ama bununla beraber bu ki-
şilere sahip çıkması, daha çok da bu ailelerin sonraki kuşaklarını da

devletin hizmetine sokmasının bir sebebi de, bu kesimi sürekli olarak kendisinden bir parça olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır.

Yukarıda kısaca alıntıladığımız Mîr Bedirxan'ın mektubu, esasta bir ruhsal duruşu ifade etmektedir. Devlete olan bağlılığını, ona yaklaşımını ve bağımlılığını yansıtmaya açısından önemli bir belgedir. Denilebilir ki, yenilginin en bariz açığa çıkan ruh halidir. Elbette ki yenilmiş olanların ruhsal olarak kırılmışlıkları anlaşılabilir. Ancak sorun böyle değildir. Aslolan Osmanlılarla yaşadıkları ilişki tarzının böyle bir tavrı yaratmasıdır. Anlayışlarında Osmanlılara ait olma duygusu vardır. Onların bir tebaası olma durumunun kabullenışı söz konusudur. Yaşanan durum, bir büyüğüne karşı yapılan hatadan duyulan pişmanlıktan dolayı bir nevi itiraf ve özürdür. Kürt egemenleri dış güçlere karşı her zaman biraz böyle bağlı ve sadık duygular beslemişlerdir. Ne de olsa; onlara yaşam zemini sunanlar bu dış güçlerdir. Çoğu zaman onların eliyle başa gelmişlerdir. Örnek kabilinden, Bedirxanların Osmanlılara karşı direnişe kalkışmadan önce Osmanlılarla ortaklaşa olarak tasfiye ettikleri Said Bey -ki bu olay 1838 yıllarına denk geliyor- benzer karakter çizgileri göstermektedir. İlginç olan ise Said Bey'in, Bedirxan'a akraba olmasıdır. Sonradan Bedirxan'a ihanet edecek olan Yezdanşêr'in dayısıdır.

Öyle görülüyor ki, Kürt elitlerinin bu döngüsel ihanet olgusu yalnızca bizi hayretler içinde bırakmıyor. Birçok başka halktan insanları da hayrete düşürüyor. Zira başka halklarda ihanet, Kürt egemen sınıflarında yaşandığı gibi ele alınmıyor. İhanet, gerçek anlamda ihanet olarak ele alınmıyor. Ve bir yerde ihanet varsa, orada buna karşı tavizsiz bir duruş sergileniyor. İhanet eden de ihanetini bildiği için arsız arsız ortalarda dolaşmıyor. Daha önce sözünü ettiğimiz Moltke, birçok direnişin bastırılmasında Osmanlılara akıl vermiş bir askerdir. Moltke anılarında, Said Bey olayına dönük şöyle yazmaktadır: *“Paşaya doğru yürüyüşü ve onun elini öper gibi yapması sırasında, tasasız ve emin tavrına hayran kalmaktan kendimi alamadım. Paşa ve hepimiz ayağa kalkmıştık. Said, af ricasına gelmiyordu. Çünkü mağluplar af dilemezdi. Aksine, ray yani dostluk teklifine geliyordu. Bu teklif henüz düşmanlık yapacak kuvveti olanlardan gelirse kabul edilirdi. Said Bey, paşa ile benim aramda oturdu. Çubuklar ve kahveler getirildi. Sanki sadece basit bir anlaşmazlık olmuş gibi Kürtçe görüşmelere başlandı.”* (Malmisanij)

Kuşkusuz burada Said Bey'in havalı duruşu, halen var olan askeri gücünden gelmiyordu. Havalı ve şaşaalı geliş ve oturuş, esasta Osmanlılarla olan ilişki anlayışının sonucuydu. İsyana kalkışmasının görmezden gelinmesi için isyan halinde olan ya da isyan etme potansiyeli taşıyan bir Kürt beyini rahatlıkla tasfiye edebilecek bir ihanet kapasitesi olduğunu gösterir gibidir. Bir küçük bir büyüğüne karşı yetmezlik yapmıştır. Ağabey tekrar küçüğü çağırarak, onu bir daha bunları yapmaması için uyarmak ve kardeş ağabey ilişkisi sadakat temelinde devam edecektir. Dediğimiz gibi bu bir kültürdür. Kürt egemenlerinin işgalcilere karşı bir yaşam kültürü!

Halbuki giderek çok ciddi düzenlemeler yaşanmaktadır. Osmanlılar o eski ilişkilerini sürdürmemektedir. Her geçen gün yeni bir Mîrliği tasfiye etmektedir. Ne var ki alışlagelen bağımlılık kültürü, derinliğine devam ediyor. Ruhlara işlemiş bu kültür, adeta genden gene aktararak geliyor. Öyle ki; Osmanlılara karşı bir yenilgi alınsa da, sanki bir şey olmamış gibi bir durum sürdürülmektedir. Kürt beyinin kalesi düşüyor fakat bu uydulaştırıcı kültür yine de devam ediyor. İşte bu gerçeklik, yaşananların şahidi Alman bir generali hayretlere düşürüyor. Ne var ki, bu Kürt egemenlerinin sürekli yaşadıkları bir durumdur. Onlar, yani bu ihaneti yaşayanlar neden şaşırırsınlar ki? Osmanlı, yani işgalci güç, ruhlarında öyle bir bağımlılık yaratmış ki, sökülüp atılması çok ama çok zordur. İsyen edenler biliyor ki, kendileri Osmanlı'nın bir kulu ve tebaasıdır. Osmanlı da biliyor ki, onların, yani bu beylerin yaşam garantileri kendi ellerindedir. Bunun için de suçlu kendisini suçlu görmez, yenen de kendisini infazcı görmez. Ne de olsa bağımlılık ve sonsuz sadakat devam ettirilecektir. Ve bu bir karakter olarak, tüm bu egemenlerin ruhuna işlemiş bir ilişki ve bağımlılık durumudur.

İzzeddin Yezdanşêr İsyanı: 1853-1856

Amcası Bedirxan'ın yerine geçen Yezdanşêr, 1856'da gerçekleri görse de iş iştenden geçmiştir. O da ihanetin bedelini ezilmekle öder.

Yezdanşêr, Bedirxan Bey'in kıyımında yaptığı ihanet karşısında, Bedirxan Bey'in yerine Cizre Beyi olarak atanmıştır. Ancak Osmanlıların Cizre Beyliği'ni yeniden canlandırmaya niyeti yoktur.

Çünkü Osmanlı, 1847 yılında Muş, Hakkari sancakları ile Cizre, Botan ve Mardin'i içine alan idari birim olarak bir Kürdistan Eyaleti'ni oluşturmuş ve başına da Esat Muhlis Paşa'yı Kürdistan'da yönetim olarak atamıştır.

Osmanlılar planları gereği Mîrlik sistemini ortadan kaldırmak istemektedir. Bunu daha sonra 1856 yılında resmi olarak Arazi Kanunnamesiyle pratikleştireceklerdi. Olaylar bastırılıp tehlike atlatılınca, Yezdanşêr'e de gerek kalmayacaktır. Onu uzaklaştırıp yerine bir Osmanlı paşası atamaları ve bölgedeki Kürt beyliklerinin tümünü ortadan kaldırmak için yeni düzenlemelere girişmenin zamanı gelmiştir. Umdüğünü bulamayan Yezdanşêr, Osmanlı'ya karşı iç cephe açmak için onun Kırım Savaşı'nın elverişsiz konumundan yararlanmak ister. İsyan, hızla büyür ve genişler. Öyle ki içine, Kürdistan'da yaşayan farklı ulusal azınlıkları da; Süryanileri, Ermenileri ve Rumları da katar. Bu dönemde halklar, özgürleşmek için bir kurtarıcı arayışı içinde dirler ve bu rolü bu kez de Yezdanşêr oynar.

Durumu kendileri açısından tehlikeli gören İngilizler yine devreye girer. İngilizlerin Musul konsolosu, Kürt aşiretlerin arasına ikilik sokarak Yezdanşêr'in Osmanlıyla uzlaşması için yoğun çaba gösterir. Yezdanşêr, politik tutarsızlığı ve verilen vaatlere hemen kanmasından kaynaklı olarak Osmanlıyla görüşmeyi kabul eder. Musul'daki İngiliz konsolosu Risam'ın sözde kişisel güvencesiyle, görüşme vaadiyle tuzağa düşürülerek İstanbul'a gönderilir ve orada tutuklanır. Böylece lidersiz kalan isyan kısa sürede dağılır.

Hep aynı dokuyla karşı karşıya kaldığımızı burada yine görmekteyiz. İsyan eden kişi, daha birkaç yıl önce o dönemin en büyük direnişini kendi yetki, mevkii ve bireysel menfaatleri için satan ve pazarlayan Yezdanşêr'dir. Bu kez de kendisi isyan edecektir. Çünkü; bireysel çıkarlarının zamanı geçmiştir. Osmanlı yeterince güçlenince bir işbirlikçiye ihtiyacı kalmayacaktır. Özcesi, kullanım değeri kalmayan bir Yezdanşêr söz konusudur. İkinci bir dipnot da; İngilizlerin oyununa yeniden yeniden düşülmesidir. İngilizlerin ipliyle kuyuya inmek, herhalde her zaman kuyunun dibini boylamaktan öteye bir sonuç doğurmamaktadır.

Başka bir isyan da, sonraki yıllarda gelişecektir. 1878 yılında Bedirxanlılardan Osmanlı ordusunda paşa olan; Osman ve Hüseyin Pa-

şalar -bunlar Bedirxan'ın oğullarıdır-, Ruslarla savaştan dönerken, Kürdistan'da çıkardıkları bir isyan vardır. İsyanı, Kürt aşiretlerinden ve köylülerinden yoğun destek gelir. Yaklaşık dokuz ay Botan'ı kontrol altında tutarlar. Bedirxanlılar yaklaşık kırk yıldan beri bölgeyi denetimlerinde tutmadıkları halde, bölgede bulunan aşiretler eski Mîr ailesinin isyanını hemen destekler, hatta teşvik ederler. Yalnızca bu gerçeklik bile, bölgede Osmanlı'ya karşı rahatsızlıkların ne boyutta olduğunu gösterir. Eksik olan yegane olgu, halkın bu rahatsızlıklarını doğru temellerde örgütleyecek bir önderliğin olmayışıdır. Yapılan halka önderlik değil, bilakis kendi ailesel çıkarlarını düşünen politikaların ötesinde başka bir şey olmamaktadır. Bu durumun ise adeta sürekli direnmesine rağmen kaybeden bir halkın umutlarını söndürmenin ötesinde bir değeri yoktur.

AİHM Savunmaları'nda Abdullah Öcalan, genel anlamda bu mîr-leri, beyleri, şêxleri ve cümle cemaat Kürt egemenlerini ele alırken, şu tarihsel değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Ortaçağdan günümüze kadar oluşturulan ve hep etkili kılınan Kürt feodalitesini çözümlmek, olup biteni anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Genel karakteri kadar özgün yönleri, oluşum ve sürdürülme yöntemleri, kimlere nasıl çıkar sağladığı, halktan neler götürdüğü, zihniyet ve ruhsal yaşamı ne tür etkilediği, iradeyi ve ahlakı nasıl alçalttığı, halkın tarihsel kimliği ve kültüründe hangi tahribatlar ve aşınmalara yol açtığı, yabancılaşmayı ne kadar derinleştirdiği, ekonomik, sosyal ve siyasal olarak da, daha ileri ve zengin olanakları nasıl engellediği tüm yönleriyle çözümlendikçe, büyük bir aydınlanma sağlanmış olacaktır. Dolayısıyla doğru ve ileriye yönelik bir politikleşme ve demokratik biçimlenmenin yolu açılacaktır. Bu görevin bir türlü yerine getirilmediğini önemle belirtmek gerekir. Kürt üst tabakası politik zeminini hiçbir zaman tartışmamış ve özeleştiriyeye açmamıştır. Bunun altında bin yıllarca sürmüş lanetli bir çıkarlar dünyasının gizli olduğunu, bunun açığa çıkmasının büyük bir ihanet ve suçlamaya konu teşkil edeceğini çok iyi bildiğinden; kim kendi çıkarlarına uygunsa, hiçbir insani ilkeye bağlılığı göz önüne getirmeden, gerektiğinde en faşist, en karanlık ve yok edici güçlerle ittifak etmeyi, halkı karanlıkta bırakmayı ve ilerici oluşum ve gelişmeleri yok etmeyi, gözünü kırpmadan bunun gereklerini ye-

rine getirmeyi en uygun politika bellemekte; uğursuz ve lanetli tarihi sürdürmekten asla vazgeçmemektedir.”

Şêx Ubeydullah Nehri İsyanı

1881’de gelişen Şêx Ubeydullah Nehri İsyanı bazı farklılıklar gösterir. Şêx Ubeydullah İsyanı, önemli milli değerler taşır. Abdullah Öcalan, Şêx Ubeydullah için şöyle demektedir: **“Şêx Ubeydullah dönemi moderne yakındır; daha doğrusu şêxlerin bu ilk başkaldırısı, dönemin bir Kürt proto-milliyetçiliği dönemi olduğunu gösterir. Şêx Ubeydullah’ın bunu temsil ettiği söylenebilir.”** (Tarih Üzerine Söyleşi, Abdullah Öcalan)

Şêx Ubeydullah milli değerlerle, dini değerleri birleştirerek birçok Kürt aşireti ve konfederasyonunu ortaklaştırabilmiştir. Şêx Ubeydullah’ın Nesturileri ve Asurileri yanına alması direniş ve isyanın derinliğini gösterir. İsyana geçmeden önce, birçok Kürt Mîriyle ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda dış güçlerle de ilişkilendirilmesini bilmiştir. Şemzînan’dan, Urmiye’ye kadar hızla yayılabilmektedir. Fazla güçlenmesi Rusları tedirgin etmiştir. Yine Amerikan misyonerlerine yaptığı milli devlet olma açıklamaları belgelidir. Şêx Ubeydullah’ın, Amerikan misyoneri Dr. Joseph Plumb Cochran’a yazdığı mektuptan da fikirleri net bir şekilde anlaşılmaktadır. Mektupta, *“Kürt halkı beş yüz binden fazla aile ile ayrı bir halktır. Dinleri ve dilleri diğerlerine göre farklıdır. Yasaları ve gelenekleri ayrıdır... Kendi işlerimizi kendimiz yönetmek istiyoruz. Böylelikle suçlarımızı cezalandırırken, güçlü ve bağımsız oluruz. Diğer uluslar gibi ayrıcalıklarımız olur. Suçlarımız konusunda, diğer uluslara hiçbir zarar gelmeyeceği sözünü üstlenmeye hazırız”* (Waide Jwaideh) der. Ubeydullah, aynı mektuplarında direniş ve isyanın nedeni olarak, *“Kürt halkının itibar ve selametini zedeleyici haksızlıkların ortaya çıkmasını”* gösterir. Bu yöne doğru önemli görüşler ve düşünceler, tüm güçlerin topyekun olarak kendisini hedef almasına yol açar.

Şêx Ubeydullah Nehri, 1878 yılında Osmanlı-Ruslar savaşına katılır. Osmanlılar bu savaşı kaybeder. Batıda her gün kaybeden Osmanlı, doğuda da kaybetmektedir. Bu durumu Şêx bizzat görmüştür.

Bunun üzerine Şêx, bu durumu değerlendirmek için Batılılarla ilişki geliştirerek, onlara planlarını açıklar. Kaldı ki, 1878 yılında Berlin’de yapılan anlaşmada Osmanlı birçok gayrimüslim halka, özelde de Ermenilere karşı tavizler vermiştir. Bu arada, Ermenistan gibi hususlar tartışılmaktadır. Bu durum, Şêxi etkileyen bir husustur. Kaldı ki farklı gayrimüslim halklarla pozitif ilişkiler geliştirmek, dış güçlere mesajlar vermek istemektedir. Şêx tüm bu gelişmelerden rahatsız olan Kürt aşiretlerini ve beylerini toplamak için çalışmaya başlar. Ancak var olan rahatsızlıkların Ermenilerin aleyhine geliştirilmesi yerine bir arada yaşamayı yeğleyen bir tutum içerisinde. Batılı devletler Kürdistan’da yeni reformlar düşünürken, Kürtler de isyan hazırlığı yaparlar. Şêx, İstanbul’dan Kürdistan’a çıkmadan tüm önemli aşiret reislerine, beylerine ve şêxlerine telgraf göndererek toplantıya çağırır. Öyle ki; Şemzînan’da toplantı yaparken, önemli bir sayıda bey, aşiret reisi ve ileri gelenleri bu toplantıda hazır bulunacaktır. Yukarıda dile geldiği gibi bölgede yaşayan Ermeni ve Asuriler de, Şêxle ilişkilenebilir. Bir taraftan Şêx’in samimiyetine inanmışlardır, diğer taraftan ise Osmanlı’ya karşı ancak ortak hareket etmek suretiyle Kürt elitlerinin sürekli olarak Sultan’ın piyonu olup kendilerine saldırımlarının önünü alacaklardır. Ubeydullah’ın bir fetva ile Ermeni ve Asurilere asla karışılmaması talimatını savaşın ortasında vermiş olduğunu da belirtelim.

Şêx Ubeydullah önce Rojhilat’a (Doğu Kürdistan) yönelir. Rojhilat’ın Kurmanc olan kesiminin önemli bir parçasını ele geçirir. Mahabad’ı da alır. Sırada Urmiye vardır. Urmiye de ele geçirilir. Bu gelişmelerden Ruslar, İngilizler ve Osmanlılar oldukça rahatsız olur. Osmanlılar, Şêx’in üzerine yürür. Bunun üzerine Şêx Rojhilat’tan çıkmak zorunda kalır. Neredeyse hiçbir müttefiki ve isyanın bileşeni, Şêx’in yarattığı gelişmelerde bizzat kendi öz çıkarlarının korunduğunu görmez. Tabii ihanet de bu algılayışta önemli etkidir. Celali olan Timur Han, bulunduğu alanda oldukça etkili bir isimdir. Bu ismin Şah’ın ordusuna katılmasıyla dengeler değişir ve yaşanan sonuç itibarıyla, yenilgidir. Yine İran Kaçar Devleti, başka birçok hinliği de uygular. Örneğin; Şêx Ubeydullah’ın etkili komutanlarında olan Hamza’ya haber yollayarak anlaşıklarını belirtir ve bir komployla yanlarına çekerek katleder.

Şêx Ubeydullah İsyanı bastırıldıktan sonra İran Kaçar Devleti Kürt halkına korkunç katliamlar yapar. Eline sağ geçen Kürtleri katlederken mal varlıklarına da el koymaktadır. Katliamlar o düzeyde dozajı yüksektir ki, katliama onay veren İngilizler ve Ruslar bile rahatsız olur. Rusların Tahran'daki elçisi: *"Rusya'nın politikası Kürdistan'da yeniden çıkacak bir ihtilalle zarar görecektir. Bunun içindir ki, İran'ın Kürtlere reva gördüğü vahşiyane davranışı terk etmesi gerekmektedir"* demektedir. Yine Osmanlıların Vakit gazetesinde ise, *"Sipah Salar, askerlerine Kürtlere acıamalarını, köylelerini yakmalarını, mahsullerin imha etmelerini"* (Tarihin İsyanı, Osman Akbaş) belirttiğini dile getirerek, uygulanan vahşeti dile getirmektedir.

Şêx İstanbul'a çekilir. Daha doğrusu İstanbul'a çektilir. Şêx Ubeydullah Nehri, 1882'de tekrardan Şemzînan'a dönüp isyanı bu kez Osmanlılara karşı başlatır. Ancak isyan yeniden bastırılır. Bunun sonucunda Şêx, Musul'a götürülerek hapsedilir. Ancak aynı zamanda Şêx'in bir komutanı da olan oğlu Seyit Abdulkadir, Musul kentine saldırarak babasını kurtarır. Şêx tekrardan bir isyan geliştirmek istese de, yeniden esir düşer ve yine yenilir. Şêx Ubeydullah, Mekke'ye sürgüne gönderilir. Orada sürgünde 1883 yılında vefat eder. Geriye kalan; yeniden boynu bükük, sinmiş ve umutsuz bir halktır.

Abdullah Öcalan Şêx Ubeydullah İsyanı için, **"Şêx Ubeydullah Hareketi, Osmanlı-Rus Savaşıyla (1877-1878) bağlantılı olarak gelişim göstermiştir. Osmanlıların Ruslar karşısında güç duruma düşmesinden yararlanılmış, dış güçlerle olan ilişkilerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Ayrıca imparatorlukta milli hareketlerden de etkilenilmiştir. Kürt toplumunda yeni gelişen beklentiler dikkate alınmıştır. Hareket sadece din adamlarının değil, etkili diğer çevrelerin de desteğiyle kısa sürede büyümüştür. Merkezi bürokrasiden şikayetler ve milli istekler düzenlenen toplantılarda dile getirilmiş ve amaç kapsamına alınmıştır. Hareket hem Osmanlı hem de İran Kürdistan'ının geniş bölümlerinde etkili olmuş ve askeri form kazanmıştır. Resmi bir devlete dönüşmesi için dönemin hegemonik güçlerinden birinin veya birkaçının desteği yeterli olacaktır. Ancak bu destek gösterilmemiştir. İran ve Osmanlı devletlerinin**

Batılı hegemon güçlerin tüm isteklerini kabul etmeleri, bu desteğin esirgenmesinde temel etken olmuştur. Destek Osmanlı ve İran devletlerinden yana gösterilince, bu büyük isyan hareketinin tasfiye edilmesi de kolay olmuştur” demektedir.

Devamında ise Osmanlı saltanatının ilişki tarzı ve yönetim stratejisi üzerine şu gerçekliğe dikkat çekmektedir: **“Sultan İkinci Abdülhamit döneminde meydana gelen bu harekettten sultanlık önemli dersler çıkarmıştır. Bedirxan Bey ailesine uygulanan yöntem aynen Ubeydullah Nehri ailesi üzerinde de denenmiştir. İstanbul’a taşınıp onlar aracılığıyla Kürtlerin bir kısmı kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.”**

“Kürt toplumunda önemli dönemeç noktaları vardır. Bu tarihsel dönemeçler Kürt toplumuna özgü bir sosyal olay değildir. Her toplum kendisini anlamaya çalışırken, bu dönemeçleri ele alarak anlamaya çalışır. Ve bu dönemeçler, eskinin yıkılması üzerine gelişen yeniyi ifade eder. Toplumsal örgütlenmeler değişik ekonomik tarz, değişik siyasal değişikliklerle olur. Kültürel alanda değişikliklerle olur. Bu değişiklikler birden bire olmaz. Eski yeniyi içinde taşır. Yeni eskiyi oluşturur. Son tahlilde toplumsal olaylar, devrimsel bir çizgiyi takip ederler. Kürt toplumu evrimle birlikte dış müdahalelerden daha çok etkilenmiştir. Toplumsal değişimi genellikle dış güçler belirlemiştir. Kürt toplumunun yaşamına çok sayıda yabancı girmiştir. Bunların her biri, bir değişiklik yapmış ve bir dönemi ifade etmişlerdir. Bu dönemeçlerin bir tanesi de; 19. yy’da emirliklerin yıkılması ve isyanların bastırılmasının ardından ortaya çıkan durumdur. Bu durum kimi Kürt özelliğini geri iterken, kimisini başat hale getirmiştir. Toplumsal sadakat noktaları değişmiş, toplumun en kutsal kavramı değişmiştir. Bu tabakalaşmada ve sınıflaşmada değişiklikler olmuştur.” (Aşiretçilik ve Milliyetçilik)

Birazdan açacağımız gibi emirliklerin tasfiyesiyle daha sahte ve daha yapay iki elitist kategori geliştirilmiştir. Bunlardan ilki daha çok Mîrlerin yanında barınan kahyaların, Osmanlı’ya ajanlık yapanların ve toplumda değer görmeyen tiplerin ağa olarak ortaya çıkmasıdır. Diğeri ise, toplumun belleğinde çözüm gücü olarak algılanan Mîrlerin ortadan kalkmalarıyla, oluşan kaos ortamında yerlerine alan dini liderlerin geçmesidir.

Nakşîliğin 1800'lerde Kürdistan'da Ortaya Çıkışı

1800'lü yıllarda Kürt isyanlarının bastırılması sonucunda, geleneksel Kürt elitlerinin önderlik kurumu olan Mîrlikler tasfiye edildi. Mîrler toplumda geniş saygınlığı olan ve salt bir kaç aşireti yöneten pozisyonda olmayıp, yer yer çok geniş coğrafik sahalarda kabul gören kişiliklerdi. Denilebilir ki, gelişmiş Kürt feodalitesini temsil ediyorlardı. Bu geniş sahadaki etkinlik ve saygınlık; daralan, büzülen ve giderek yıkılmaya yüz tutan Osmanlı için aynı zamanda -direnişler dikkate alındığında- büyük tehlike arz ediyordu.

Mîrlerin yerine bir taraftan bolca ağalar ve ağacıklar getirilirken, bunun yanı sıra şêxlik kurumu öne çıkarılmıştır. Daha önceleri şêxlik dini bir kurum olarak, manevi açıdan saygın yeri olan ancak maddi açıdan Mîrliğin altında bir statü idi.

1800'lerin başında İngilizlerin Ortadoğu'ya girişine denk gelen bir süreçte, Nakşî Tarikatı Ortadoğu'ya giriş yapmıştır. Ortadoğu toplumlarının karakter haritasını içinde saklayan olgu, tarikat ve mezhep gerçeğidir. Nakşî Tarikatı'nın kuruluş tarihçesi, 14. yy'ın sonlarına uzanır. Buhara'da Bahauttin Nakşibendî (1318 ile 1389) tarafından kurulmuş olup esas görüşlerini 11. yy'da yaşayan Abdulhaluk Gondjuvani'ye dayandırmaktadır. İçeriği ve ibadet disiplini hakkında biraz bilgi vermek gerekirse kısaca şöyle özetleyebiliriz.

“Nakşibendîlik tasavvuf esasları temelinde örgütlendirilmiş bir tarikattır ve genelde tüm tarikatlar gibi bazı temel kurallara sahiptir. Temel yaklaşımı, ‘Her insan mutlaka bir mürşide bağlanmalıdır’ ilkesidir. Bu mürşit ise tarikat şêxidir. Bu öylesine temel bir kuraldır ki, bunun zorunluluğu, ‘Şêxi olmayanın kılavuzu şeytandır’ biçiminde izah edilmektedir.

Şêxin denetiminde, Seyr-u Sülûk adı verilen ve üç aşamadan oluşan özel bir eğitim evresinden geçildikten sonra tarikat üyesini Allah'a ulaştırmak, çeşitli tarikatlar gibi Nakşibendîliğin de esaslarını belirler.

Bu aşamalar;

I- Biat; Müridin şêxinin, Allah'la kendi arasında aracılık yapacak yeterliliğe sahip olduğunu kabulü anlamına gelmektedir.

II- Kelimat-ı Semaniye; Müridi tarikat esasları doğrultusunda bi-

çimlendirmeyi öngören, özel anlamlar yüklenen on bir kavramı ifade eder. Bunlar;

Hûş Der Dem, Nazar Ber Kadem, Sefer Der Vatan, Halvet Der Encümen, Yâd Kerd, Bâz Geşt, Nigâh Dâşt, Yâd Daşt, Vukûf-i Zâmânî, Vukûf-î Adedî, Vukuf-î Kalb’ dir.

III- Zikir; Zihninden Allah’ ın adını tekrarlama, Kur’ an’ dan küçük ayetler okuma, şêxinin suretini gözünde canlandırarak onu anma ve yardım dileme. Buna Rabûta ismi verilmektedir ve Nakşibendilikte diğer zikir biçimlerinden daha büyük bir değere sahiptir.” (Nakşibendilik Ortadoğu Siyasetindeki Rolü ve Önemi, Erdal Ergin)

Bu tarikatın Halidiye kolu, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Diyaeddin Xalid adlı bir Kürt tarafından meydana getirilmiştir. Tam ismi, Eb-ül-Baha Eşşeyh Diyaeddin Mevlana Halit bin Ahmed bin Hüseyin eş-Şehrizûrî el-Kürdî’dir. Xalid, 16 Haziran 1826 tarihinde Şam’da baş gösteren veba hastalığına yakalanıp 49 yaşındayken vefat etmiştir. Caf aşiret üyesidir ve Mevlana Xalid olarak da bilinir. 1778’de Süleymaniye merkezli Baban beyliğine bağlı Karadağ’da doğar. Kadirilik tarikatına girer ve dönemin önde gelen hocalarından olan Seyid Abdurrahim Berzenci, Seyit Abdulkерim Berzenci, Mele Salih Necmar, Şêx Muhammed Qasım Senandec’ten dersler alır. Hindistan’a gidip 1808’lerin (kimi yerde bu tarih 1811 diye geçmektedir) başlarında geri dönmesiyle başlayan süreç, Nakşibendî tarikatının Kürdistan’da gelişmesine varır. Kısa bir zaman içinde ünlü Şêx Abdullah Dehlevî’den Nakşibendîlik, Çistilik, Kadirilik, Suhreverdilik, Kübrevilik gibi tarikatlardan icazet alır. Kendisini bu tarikatların hırkasını giydirmeye, tefsir, hadis ve tasavvuf okutmaya, bunlardan icazet vermeye yetkili halife ilan eden Mevlana Xalid Süleymaniye’ye geldiğinde, Kadiri tarikatının yoğun tepkileriyle karşılaşır.

Mevlana Xalid, Süleymaniye’de tutunamayacaktır. Kimi tarihçiler Mevlana Xalid’in bir nevi bir Kürtçülük geliştirmek istediğini belirtirler de, tarihi belgeler bunu doğrulamıyor. Örneğin; kendisine dönük çeşitli söylentiler ve ithamlar vardır. İngilizlere çalıştığına dönük iddialar ve Hindistan’dan döndükten sonra Kadiriliği bırakıp, Nakşîliği geliştirmeye kalkışması hedef olmasına yol açacaktır. Bunun üzerine Bağdat’a giderek, Davut Paşa’ya sığınmıştır. Kendisini kabul eden Davut Paşa, Bağdadiye El-Hassasiye adında bir okul

açarak faaliyet yürütmesine imkan sağlamıştır. Ve bunun için bir ara ismini değiştirecek ve Diyaeddin Xalid El Bağdadi yapacaktır. Ancak yine tutunamayarak Irak'ı terk etmek zorunda kalacak, Suriye'ye gidecek ve orada Şam yakınlarındaki Salahiye'ye okulunu kuracaktır. Özellikle Kadirilik ile Rufailik gibi Arap kökenli Sünni tarikatlarla ilgi gösterilen bölgede, Nakşibendîliğe kısa sürede büyük bir saygınlık ve etkinlik kazandırmıştır.

“Mevlana Halid'in kurduğu ve adıyla anılan Halidiye Kolu'nun diğer tarikatlardan fark anlamında, en temel farkı 'Rabûta'dır. Yoğunlaştırma ve konsantrasyon sağlamada çeşitli uzak doğu dinlerinin kullandığı meditasyon yöntemlerini çağrıştıran Rabûta yöntemi, Nakşibendîliğe özgü bir tarikat disiplini olarak, müridin Allah'a ulaşmasında temel yol olarak izah edilmektedir, fakat müridin şêxe kesin, mutlak ve sürekli bağlılığını sağlamak üzere geliştirilmiş bir kuraldır. Bu tarikatı merkezileştirme, devamlılığını sağlama ve etkinliğini arttırmada temel bir rol oynamıştır. Örgütsel disiplin ve bağlılık böylesi bir uygulamayla, teorik izaha kavuşturulmuş, ideolojik bir boyut kazanmıştır.” (Nakşibendîlik Ortadoğu Siyasetindeki Rolü ve Önemi)

Şam'a yerleşen Mevlana Xalid, burada gelecekteki tüm halifelerini eğitecektir. 11 halifeden bahsedilmektedir. Kürdistan'a da bu eğitilen halifelerinden çok sayıda gönderecektir.

“Kürdistan'ın en ileri gelenleri arasında El Seyyid El Şêx Abdulah El Şemzini (El Şemdinli) ile kardeşi Seyyid El Taha sayılır. El Hakkari ve El Seyyid Taha aracılığıyla, tekmil Kürdistan'ı denetimi altında bulunduran M. Halit, Şêx Halid El Ciziri'yi Botan-Cizre bölgesine ve Şêx İsmail El Şirvani'yi de Dağıstan bölgesine gönderdi. Karadeniz sahilindeki halifesi Şêx El Hac Feyzullah El Erzurumi, Urfa'daki ise Hortavizade Şêx Muhammed Hafız El Ruhavi'dir. Onun adına Erzincan'da faaliyet gösteren halifesi ise Şêx El Bağdadi ile El Erzincani'dirler.” (Nakşibendîlik Ortadoğu Siyasetindeki Rolü ve Önemi)

Büyük Kadiri şêxleri birer birer Nakşibendîliğe geçiş yapmışlardır. Bunlardan en bilinenleri Saadete Nehriler, Arvasiler, Olekiler, Tahkilerdir.

İsmail Beşikçi, **'Doğu Anadolu'nun Düzeni'** isimli çalışmasında bunların dağılımını ve faaliyet alanlarını şöyle özetlemektedir;

“-Şêxleri Seyit Taha Nehri (Taha-ı Hakkari) olan Seyitler birinci kolu oluşturmaktadır ve Hakkari, Başkale, Güney Kürdistan ve Doğu Kürdistan’da etkili olmuşlardır.

-Şêxleri Şêx Eylê Paloê (Şêx Said’ in dedesidir) olan Paleviler, ikinci kolu oluşturmaktadır ve Tekman, Hınıs, Bingöl, Lice, Amed, Palu ve Varto civarında etkili olmuşlardır.

-Şêxleri Şêx Eminê Şervani ve Şêx Muhammedi Kufrevi olan Kufr-
evi kolu, üçüncü kolu oluşturmaktadır ve Patnos, Tutak, Eleşkirt, Ağrı, Kağızman, Sarıkamış, Karayazı bölgelerinde etkili olmuştur.

-Şêxleri Hizanlı Gevs olan Taği kolu, dördüncü kolu oluşturmaktadır ve Bitlis, Van, Muş, Mutki, Çatak, Kurtalan, Batman, Karayazı bölgelerinde etkin olmuştur.

-Şêxleri Şêx Qasımı Ciziri olan Mîri kolu, beşinci kolu oluşturmaktadır ve Urfa, Mardin, Cizre, Güney Kürdistan ve Küçük Güneyde etkinlik geliştirmiştir.

Bu kollara bağlı olmakla beraber, küçük kollar halinde beliren bazı tarikatlar daha vardır. Lice’de Şêx Selim tarikatı, Kozluk ve Garzan’da Zogeydli Şêx Mahmudun Zogueydi tarikatı, Mutki, Batman’da Şêx Êlaeddinê Oxunê’ nin tarikatı, Nusaybin, Küçük Güney ve Kızıltepe’de Şêx Êhmedê Xezna’ nın tarikatı faaliyet göstermiştir.”

“Bu kollardan birinci kolu oluşturan Taha-i Hakkari’ nin halefleri Kürdistan ve Türkiye’de etkin olmuşlardır. Taha-i Hakkari, Nehri şêxlerinin ilki ve Bağdadinin halifesi olan Abdullah-ı Hakkari’ nin kardeşi Molla Ahmet B. Salih Geylani’ nin oğludur. Osmanlı Meclisi Mebusan’ ında milletvekilliği yapmıştır. Oğlu Şêx Ubeydullah’ tır ve 1880 de önce İran’ a, sonra Osmanlı’ ya yönelen bir isyan hazırlamıştır. İki gücün ortaklığı sonucu isyan bastırılmış, isyana önderlik eden Ubeydullah oğlu Abdulkadir ile birlikte 1881’ de Mekke’ ye sürgün edilmiştir. Ubeydullah sürgün bulunduğu Mekke’ de ölürken, oğlu Abdulkadir Osmanlı Ayan Meclisi üyeliği ve başkanlığı yapmıştır. Fakat daha sonra o da, 14 Şubat 1925’ te gelişen Şêx Said isyanına destek verdiği suçlamasıyla, 12 Nisan 1925’ te oğluyla birlikte Amed Ulucami önünde idam edilmiştir.”

“Nakşî şêxleri arasında Gümüşhaneviye (Küfrevilik) daha çok Kafkas kökenlilerin mürit olmaları, onun da orijin olarak Kafkasyalı olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Çünkü çeşitli Nakşî kolları ge-

nelde böyle irki bağlarla oluşmuştur.” (Tarikatta Rabıta ve Nakşibendîlik, Ferit Aydın)

İlginç bir durumu Bazil Nikitin, ‘**Kürtler**’ adlı kitabında ele almaktadır. Nakşîlerin mistik hücreler diye isimlendirdikleri yapılanma dikkat çekicidir. Bazil Nikitin Kürtler kitabında konuya şöyle değinmektedir:

“Kürt dervişçiliği aşiret planında örgütlenmiştir. Gerçek öğretiyi elinin altında tutan ve çevresi çömezlerle sarılmış olan şêx, o öğretiyi kendi evinde öğretmekte, yorumlamaktadır. Müritlerin en iyileri ile ride aşiretler nezdinde temsilci (halife) olacaklardır. Böylece Kürdistan, bir uçtan bir uca aşiretlerin coğrafya durumuna uygun bir biçimde, bir ‘mistik hücreler’ ağıyla kaplanmıştır.”

Mîrliğin yerine geçen şêxlik, toplumda uzlaştırıcı ve kaosu giderici bir rol oynayarak belirgin bir hal kazanmıştır. Giderek güçlenen Nakşibendî tarikatı, Kürdistan’da manevi sahanın da dışına taşarak politik sahada, yani yaşamda en etkin güç durumuna gelmiştir. Prof. Dr. Mübeccel Kıray bu tür güç değişimlerini ‘**Tampon Fonksiyon**’ olarak kavramlaştırmaktadır. Nakşîlik sonradan da göreceğimiz gibi gelişebilecek olası bağımsızlıkçı duruşlara karşı bir bollwerk rolünü oynayacaktır. Yani bir savunma kalesi rolünde anti-özgürlükçü ve toplumu geriye çekici bir pozisyonda olacaktır!

Yukarıda Kürdistan’da 1800’lerin başlarında giderek gelişen direnişleri anlattık. Bu direnişleri yürüten Mîrlerin neredeyse Kürdistan’ın birçok bölgesine hakim olduklarını tarihi olgularla izah etmeye çalıştık. Bu gelişme esasta batıda toprak kaybeden Osmanlıyı ciddi olarak zorlamaya başlamıştır. Batıda durmadan kaybeden Osmanlı’nın doğuda, yani Kürdistan’da bunun telafisini düşündüğü ve planladığı bir zaman diliminde; tersi bir gelişme yani arzulanan bir özgürlük ve özerklik düzeyi kolaylıkla gelişemeyecekti. Bundandır ki birkaç yüzyıllık antlaşmalar fes ediliyor ve bunun yerine bu Mîrliklerin ezilerek parçalanması ve küçük parçalara bölünmesi süreci başlatılıyordu. Çok büyük Mîrlikler, Osmanlı için büyük ‘belalar’ demekti. Hele hele bu kadar kritik bir süreçten geçmişken, bu denli güçlü Mîrlikler olmamalıydı.

Mîrlik kurumu Kürdistan’da çok etkili ve saygın bir kurumdur. Bugün dahi Kürtlerin birçok türküsünde, şiirinde, romanında ve ez-

gilerinde mîr kelimesi saygıyla anılır. İşgalci ve istilacı güçlere karşı dağların zirvelerinde, ovaların ve geniş zozanların erişilemez bölgelerinde aşiret yapısı olarak varlıklarını devam etme süreci içinde olan Kürtler, doğal otorite anlamında Mîrlik kurumunu geliştirmişlerdir. Yüzyıllarca tarihsel oluşum ve gelişim seyri olan bu doğal otorite kurumu, Kürt direniş ve isyanları içindeki ihanet döngüsünde gördüğümüz üzere daha sonraları işbirlikçileşen Kürt elitleri tarafından dejenere edilse de, ağırlıklı toplumsal yapı içerisinde geleneksel ve saygın bir önderlik kurumu olarak kabul görmüştür.

Böyle etkili ve saygılı bir kurumun parçalanması ya da ortadan kaldırılması çok büyük otorite boşlukları yaratacaktır. Bu boşalan otoritenin yerine şêxler devreye girecektir. Özelde ise Nakşîlerin şêxleri! Önceleri salt dini işlerle uğraşan şêxler, Nakşîlikle birlikte siyasal sahada da etkinlik kuracaklardır. Ve gördüğümüz gibi giderek Nakşî şêxleri toplumda tek otoriter güç olarak gelişeceklerdir. Buna Osmanlı'nın icazeti de eklenecek olursa, gelişmelerinin önünde hiçbir engel kalmayacaktır. İşte söylenen 'Tampon Fonksiyon' budur. Toplumun tüm hücrelerine sızmış yeni bir yapılanma söz konusudur!

Ağalık ve şêxlik, çoğu zaman büyük mülklerle iç içe geçmiştir. *"Toplumda güçlü örgütlenmiş ailelere dayanan bir yapı olarak Kürdistan'da bu kurumların izni olmadan neredeyse yaprak bile kıpırdamayacaktır."* Bugün Başûr'da (Güney Kürdistan) bulunan Barzani ailesi, bu durum için iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Bitlis'te bulunan böyle birkaç aile sıralanabilir. Bu ailelere karşı durmak, onların hizmetine girmemek, dinden uzaklaşmak hatta Müslümanlıktan çıkmakla neredeyse eşdeğer olarak algılanır. Kürt toplumu, halen bu beyinlere çöreklenmiş yapıları derinliğine hissetmektedir. Bu durum özelde Başûr'da çok etkili bir haldedir.

Bu arada kısaca Kadiri tarikatının tarihçesini ve Nakşîlikle arasındaki temel farkları da özetlemekte fayda vardır: *"Kadiriliğin yerine geçen Nakşîliğin farklılıkları da vardır. Ancak bu farklılıkları ele almadan çok kısa da olsa bir parantez açarak, Kadiriliğin kurucusuna ilişkin kısa birkaç bilgi vermemiz yerinde olacaktır."*

Kadiri tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylani'nin yaşamı hakkında fazla bilgi yoktur. Türbesi Bağdat'tadır. Ve önemli bir ziyaret yeridir. 1077-1166 yılları arasında yaşamış ve sonradan Bağdat'a

göç etmiştir. İslam hukuku uzmanı olduğu, genç yaşlarda sofizmin muhalifi olduğu, ancak orta yaşlarda sofî eğitimi aldığı ve birkaç yıl boyunca inzivaya çekildiği, derviş hayatı yaşadığı ve sonrasında ünlü bir vaiz olduğu belirtilir. Ancak Kadiri tarikatının yayılışı 15. yy'dan önce olmamıştır. 1300'lerde Suriye ve Irak'ta bu tarikatın varlığına işaret eden araştırmalar vardır. Orta Kürdistan'da ünlü bir şêx olan Sadate Nehri'nin, Kadiri'nin oğlu Abdülaziz dolayısıyla torunları olduğu belirtilir ama kesin değildir. Sadate Nehri'nin Orta Kürdistan'a bu tarikatı benimsetmek için geldiği de söylenir. Sadate Nehri'nin ailesi, zamanla güçlü bir hanedan aile oldu ve önemli bir gücü ellerine geçirdiler.” (Aşiretçilik ve Milliyetçilik)

Kadirilik daha çok dinsel sahayla ilgiliyken, Nakşîlik, Mîrlerden boşalan sahalara da müdahale ederek siyasal bir etkinlik uygulamaktadır. Ve bunu yaparken Nakşibendîlik salt tasavvuf kurallarını esas almakla sınırlı kalmamaktadır. Temel yaklaşımı, *‘Her insan mutlaka bir mürşide bağlanmalıdır’* biçimindedir. Bu mürşit ise tarikat şêxidir. Bu öylesine temel ve zorunlu hale getirilmiştir ki, tarikatatta *‘Şêxi olmayanın kılavuzu şeytandır’* denilmiştir. Şêxe bağlanmanın pratik tedbirleri de geliştirilmiştir. İşte bu yaklaşımlarıyla Nakşîlik, toplumsal yapıya direkt eylemleriyle müdahale etme gücünü elde etmektedir.

Kadirilikte sadece *‘tekke’* denilen tarikat mekanları vardır. Müritler genelde okumamış, gezgin ve geçimlerini halktan sağlayan dervişlerden oluşur. Dolayısıyla maddi ve pratik otorite anlamında fazla itibar sahibi değillerdir. Tarikat daha çok şehirlerde siyasi otoritenin gölgesinde kalmıştır.

Nakşibendîlik ise tam tersine aristokrat ve varlıklı ailelere dayanır. Kadiriler sadece din işleriyle meşgul olurken, Nakşîler dinin yanı sıra siyasi bir otoritedirler. Başka bir fark ise; Nakşî müritlerine sofu denilirken, Kadiri müritlerine ise derwêş denilmektedir.

Faik Bulut, *‘İslamcı Örgütler’* adlı kitabında bu hususa ilişkin şunları söylemektedir:

“Mevlana Halit’in, Halidiye kolunu Kürdistan’da tek merkez haline getirmesi kimilerince ‘Tarikat devrimi’ olarak nitelenir. İki nedenden dolayı böyle bir değerlendirmeye gidilmiştir. Bir, Kadiriler genelde Kürt beylerinin (Mîr veya Mîrê Mîran) egemenliği altında

ve ona bağıydılar. Medreseleri ve geçimleri Mîr'lerin sayesinde gerçekleşirdi. Ayrıca Kadiriler, sadece tekke-zaviye türü şeylere sahiptiler. Mürit ve dervişleri de pek alim sayılmazdı, hatta çoğu medrese mezunu bile değildi. Köylerde yaygın olmayan Kadiriler, şehirlerde aristokrat aile ve Seyitlerin gölgesinde kalıyordu. Dolayısıyla Kürt beylerinin siyasi-ekonomik rollerinin gerilemesi, aynı zamanda Kadirilik tarikatının da gerilemesi olmuştur. İki, Nakşibendilik, beylerin gerileme döneminde ortaya çıkmış, dolayısıyla onların gölgesinden kurtulmayı başarmıştır.

Ayrıca tekke ve medreseleri birleştirerek kendi öz gelir kaynaklarına dayanmaya, halktan bir şey almamaya çalışmış ve bunu başarmışlardır. Medrese mezunlarını da seçkin alimler yapan Nakşibendilik, halkın nazarında aşağılanan Kadirilerin dervişlik imajını da silmiştir. Öyle ki, başlangıçta Nakşibendilik kolunun Kürdistan'daki yayılmasına çok sert tepki gösterip, çeşitli engellemelere başvuran Kadiriler arasındaki önemli şêxler, 30-40 yıllık bir zaman zarfında Nakşîlik yolunu seçmişlerdir.”

Nakşî tarikatının Osmanlılarla ilişkisi ve çelişkisinin tarihçesi ise şöyledir. 1810'ların başlarından itibaren Halidiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalbi İstanbul'da da hızla gelişme kaydeder. Zamanın devlet adamları bu durumdan dolayı büyük bir endişeye düşerler ve bir gece tarikatın tüm taraftarlarını toplatarak Sivas ve Bağdat'a sürgüne gönderirler. Fakat bir gün Bağdat'tan gelen bir rapor, Osmanlı-Halidiye çatışmasının rotasını değiştirir. Daha doğrusu sıkı bir ittifakın önünü açar. Bağdat Valisi Said Paşa, kendinden önceki Vali Mahmut Paşa tarafından tarikata ilişkin hazırlanan raporu İstanbul'daki saraya ulaştırmıştır. Raporda Osmanlı'yı tehdit etmeye başlayan Arabistan çıkışlı Vahabi Hareketine karşı, Nakşî/Halidiye tarikatının kullanılması önerilmektedir. Vahabi Hareketinin gelişimi demek, gelecekte farklı bir İslami model olacağı için Hanefi olan Osmanlıları zorlayacak ve muhtemelen zaten dağılmayı yaşayan Osmanlı'yı daha erkenden parçalanmaya götürecektir.

Konumuza devam etmeden önce, bir parantez daha açarak Vahabiliği biraz açalım. İdeolojik kaynağını Selefiyyun Hareketine dayandıran Vahabi Hareketi, Arap Yarımadası'nda ortaya çıkmıştır. 18.yy'ın ikinci yarısında ortaya çıkan Vahabi Hareketinin özelliği;

feodal İslam'ın sorunlar karşısında yaşadığı yetersizliği aşmaya çalışan ve bu noktada İslam'ın ilk halinden uzaklaşan hareketlere tepki hareketi biçiminde ortaya çıkmış olmasıdır. Şahısların aşırı derecede kutsallaştırılması, bunlardan medet umulması, onları ziyaret ederek Allah'a yakın olunmak istenilmesi ve birbütün dinde bulunmayan ibadet biçimlerinin yaygınlık kazanması (Zikir, Rabıta vb), Vahabi Hareketi'nin karşı çıktığı ve varlığını gerekçelendirdiği hususlardır. Bunlar ideolojik özellikleri olurken Vahabiliği esas belirleyen olgu; gelişen Arap milliyetçiliğini temsil etmesidir. Osmanlı'ya karşı Arap millî uyanışını temsil eden Vahabi Hareketi, Osmanlı'ya karşı isyana başladığı tarihten itibaren yoğun bir mücadele içine girmiş ve bu Arap yarımadasının kurtulmasına kadar oldukça etkin biçimlerde sürmüştür.

“Nakşibendîler can düşmanı olarak mimledikleri Vahabiler aleyhine yüz elli yılı aşkın bir zamandır, bütün gayret ve güçleriyle yoğun bir karalama savaşı sürdürmektedirler.” (Tarıkatta Rabıta ve Nakşibendîlik, Ferit Aydın)

Ve unutulmamalı ki İngilizler, yüzyıl sonra Ortadoğu'da yaşanacak olan parçalanmayı Vahabi olan Suudi ailesi eliyle yapacaklardır. Abdullah Öcalan, Osmanlılarla-Nakşîler arasında oluşan uzlaşmayı 1818 tarihi olarak vermektedir.

Başka bir ilginç durum ise; Kürdistan 19. yy'da boydan boya bir direnişi yaşamışken, Kürdistan'ın giderek siyasal olarak zayıflaması ve parçalanması gerçeğidir. Mîrlik esas itibarıyla gerilikleri olsa da, Kürtlüğe yakın duran bir olgudur. Birçok aşiretin, aşiret üstü yapının hatta yer yer farklı azınlıkların içerisinde yer alan oluşumlardır. Ancak ne hikmetse Mîrler, Kürdistan'da tasfiye edildikten sonra yerlerini daha küçük olan ancak sayıca bol olan ağalık kurumu almaya başlamıştır. Anlaşılan şudur; Nakşîlik, Osmanlılarla anlaşarak Kürdistan'ı daha fazla parçalara bölme sözü vermiştir. Belki de Osmanlıdan ziyade İngilizlerin daha küçük ve parçalanmış yapılar istemesinden olacak ki, Nakşîlik bu görevi gönüllüce yerine getirmiştir. Ve o gün bugündür, Kürdistan'da parçalanmışlık en küçük birimine kadar yaygın hale getirilerek derinleştirilmiştir.

İngilizlerin 1800'lerin başlarında Ortadoğu'ya sızmaları dikkate alındığında, Mevlana Xalid'in o dönemler İngiltere'nin kolonisi olan

Hindistan’da eğitim görerek, tekrar Ortadoğu’nun göbeğine gönderilmesi düşündürücüdür.

Abdullah Öcalan’ın da ifade ettiği gibi: “Uzun süreli beylik inisiyatifleri 19. yüzyılın ikinci yarısında önemli oranda kırılmıştır. Bu durum şêxlik kurumunca değerlendirilmiştir. Zaten beylik kurumuna en büyük darbeleri vuran Sultan İkinci Mahmut Yeniçeri Ocağı’nı tasfiye ederken, resmi tarikatı olan Bektaşiliği de darbelemiş oldu. İkinci Mahmut ortaya çıkan meşruiyet boşluğunu yeni bir tarikatla, Nakşîlerle doldurmaya çalışmıştı. Bu dönemde Nakşî tarikatında etkili olan Kürt Nakşî şêxleri ön plana çıktılar... Sultanlığın yeni işbirlikçileri olarak şêxler, beylerin yerine ikame edildiler. Sarayda etkileri gün geçtikçe arttı. Kadîrî tarikatının da benzer bir rolü ön plana çıktı. Yine Kürt şêxleri ön plandaydı. Çağdaş Kürt hareketlerinde şêxlerin rolü çok az araştırılmıştır. Halbuki beylik ve aşîret kurumunun zayıflaması üzerine, sarayla yaptığı işbirliği nedeniyle hızla güçlenen ve inisiyatif kazanan kurum, şêxlik kurumu olmuştur. Bunda saray yönetimleri bilinçli hareket etmiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda Kürdistan’da cemaat anlayışına dayalı toplumun gelişmesinde, tarikat kurumlarının rolü belirleyici olmuştur. Fakat bu denli hızlı gelişmelerinde sarayla içine girdikleri bir nevi ajanlık olan işbirlikçilikleri önemli rol oynamıştır. Sistem onları yeni meşrulaştırıcı güç olarak kullanmaktadır. Kendiliğinden oluşan sivil toplum kategorisine girmezler. Daha doğrusu, bu yönleri hep zayıf kalmıştır. Halk şêxlik kurumunun ajan ve işbirlikçi yönünü bilmemektedir. Bu yön hep gizli tutulmuştur. Her iki yüzyılda da şêxlerin esas rolü, beyliklerin sadakati yerine, kendi önderliklerinde yeni ve daha güçlü olan bir sadakati ikame etmek olmuştur. Tıpkı beylik aristokrasisinin sistemin meşrulaştırılmasında ve sürdürülmesindeki rolüne benzer biçimde, tarikat şêxlerinin de meşruiyet sağlanmasında ve sürdürülmesindeki rolleri önemle araştırılmak ve açığa çıkarılmak durumundadır.”

Bugünlerde neredeyse tüm Nakşî şêxlerinin icazet aldığı ve onaylandığı merciler ABD ve İngiltere olduğuna göre, böyle düşünmenin çok da yanlış olmayacağı kanısındayız. Son yıllarda Hollanda merkezli Nakşîliğin resmi düzeyde savunulması, ayrıca düşündürten hususlar arasında yerini almaktadır.

Kürdistan'da Yapay Olan Ağalık Kurumu'nun Oluşturulması

19.yy'da toplumun birçok değeri değişime zorlanmıştır. Dönem artık görece ademi merkeziyetçi imparatorluk hegemonyaları dönemi değildir. Dönem, hızla emperyalist aşamaya doğru geçmekte olan merkezi kapitalist hegemonyanın ulus devletler oluşturma dönemine dönüşmüştür. Toplumsal sadakat, aşiret reisliğine sadakati aşarak milli söylemler daha da ön plana çıkmıştır. Fiili bağımsızlığa yönelik bir saldırıya karşı bir direniş geliştirerek, gerektiği zamanda bazı değerler uğruna ölünebilecek bir döneme girilmiştir. Eskinin yıkılması sonucu yeni kurulamayınca, toplum yaşamında çeşitli bunalımlar baş göstermektedir. Karmaşa ve kaos her değişim döneminde olduğu gibi yine yoğundur. Bu toplumsal bunalımlar ileriye doğru yol alamayınca, bazı gerici kurumlar için yeni zemin ve güç kaynakları oluşmaktadır.

Toprak aristokrasisine dayanan emirlerin yıkılışı, yerini ağalara bıraktı. Sonrasında aşiretler üstü bir kurum olan şêxlik de etkili olacaktır. Önceleri ağalar, emirlerin topraklarında küçük çaplı çiftlik, ticaret ve hayvancılık yapıyorlardı. Emirlerin yıkılmasıyla bu topraklarda mantar bitercesine ağalık öne çıktı. Osmanlı bu süreci hızlandırmak için 1858'lerde gerçekleştirilen Arazi Kanunu ile gerekli zemini oluşturarak kolaylık sağladı. Arazi Kanunu'nun ifade ettiği gerçeklik ise şöyleydi: *"Tımar düzeninin kaldırılması ve Tazminat Fermanı'nın ilanı ile Osmanlı Devleti toprak idaresinde, tam mülkiyete geçmeye başlamıştır. 1847 yılında miras yolu ile intikali (evlada kalması) hakkı genişletilmiştir. 1858 yılında ise geniş bir 'Arazi Kanunu' çıkarılarak bütün Osmanlı toprakları yeniden düzenlenmiş, çeşitleri, miras yolu ile intikali, toprak üzerindeki mülkiyet meseleleri çözümlenmiştir."*

Bu yeni toprak düzeniyle, Kürdistan'daki özerk statüye resmen son verilmiş olunuyordu. Büyük topraklar Mîrlerin yüzlerce etkisiz ve kendisinin güdümündeki ağalara verilmiş oluyordu. Özünde Kürt yerel otoritesi, merkezi Osmanlı otoritesi içinde böylece eritilmiş oluyordu. Geçmişin görece otantik Kürt elitleri yerine, geleceğin kapitalist sistemiyle uyumlu yeni bir işbirlikçi ve hain sınıfı böylece

doğmuş oluyordu. Nasıl ki Nakşîliği ‘Tampon Fonksiyon’ üslenmiş bir yapı olarak ele aldysak, benzer bir rolün de ağalar tarafından oynandığı gün gibi açık bir gerçekliktir. Biz bunu ‘*Bir toplumun yenisinden kendisine gelme çabalarının önüne konulan barajlama girişimi*’ şeklinde adlandırabiliriz.

Bugün halen daha Kürdistan’da etkili olan ve Kürt toplumsal yapısını bölmekten ve parçalamaktan öteye rol oynamayan ağalık kurumunun, 150-160 yıllık ömrü bulunmaktadır. Kürdistan tarihinde kendilerinden istenen işbirlikçi düzeyden çok daha fazla rol oynayarak, günümüzde de hala kraldan daha kralcı olmaları bu tarihi mirastan gelmektedir. Toplumun bağrına saplanmış bir hançer rolündedirler!

İsmail Beşikçi Hoca, ‘**Doğu Anadolu Düzeni**’ adlı yapıtında yukarıda dile getirilenleri kanıtlayan verileri sunuyor. “*Mîrler sonrasında ağaların ortaya çıkışını, emirliklerin yıkılış dönemlerinde Babanları inceleyen Rich’ten aktaralım “1851’de tüm arazinin başka bir biçimde tapuya verilmedikçe Osmanlı İmparatorluğu’na ait olduğu öne sürüldü (O güne dek Baban ailesinin elindeydi), ama bütün köyün tek bir kişinin malı olmayacağı yasası genellikle dikkate alınmıyor ve uygulanmıyordu. Fakat aşiret liderleri, beyler rüşvet vererek bir kaç tanıkla köyü mülkü alarak tapuya yazdırıyor. Bu resmi işlevleriyle, ilgili vergileri toplamak etkili bir biçimde toplamak ve yürütebilmek için bir güç olmalıydı. Sonuçta kendilerinden önce bu topraklara sahip ataları bulunmayan bir grup toprak sahibi ortaya çıktı.”*

Yaşanan dönüşümün bir ürünü olarak, bu feodal artıklar ortaya çıktı. Bir başka deyişle; birlik gücünden yoksun kalan aşiretler, tekrar kendi başlarına kaldılar. Birbirlerinden tecrit halde kendi başına yaşayan, birbirleri ile çatışan ve kan davalarının alıp başını yürüdüğü bir kaos ortamı giderek derinleşti. Toplumsal yapı bölündü. Aşiretler birlikteliği olan emirlik, iktidarı süresinde aşiret yapılanmalarını çözmeyip muhafaza etmiş, hatta güç dengesi oluşturmak için teşvik bile etmişti. Oysa şimdi, aşiretler daha kötü bir vaziyette eski hallerine döndüler. Adeta bir parçalanma, kendi kabuğuna çekilme ve keşme-keşlik ortaya çıkan tablo oldu. Bu hiç şüphesiz çok ciddi toplumsal bir yaralanmaydı.

Mîrler tarih sahnesinden çekilirlerken, geriye navdar (ünlü) ailelerini ve isimlerini bıraktılar. Tabii ayrıca bir de dediğimiz gibi keşmekeşliği! *“Nasıl ki 1800’lü yılların başlarında bir zorlanmayı yaşamışlarsa, yüzyılın sonlarında da bir zorluğu ve çıkmazı yaşamaktaydılar. Bir çıkış yolu gerekiyordu. Çıkış nasıl bulunacaktı? Bunu tarih gösterecekti. 19. yüzyılın başında olduğu gibi ortasında da bir çıkış yolu için zorlanılıyordu. Yüzyılın başlarında isyanları çözüm olarak ele almışlardı. Ortasında ise bir arayış içindeydiler. Şimdi ise yeni bir figüre ihtiyaç vardı!”*

İsyandar her ne kadar halk nezdinde kimi milli duygular geliştirmiş olsa da, 19. yy. sonlarında Kürtler daha fazla parçalanmıştır. Sonrasında Hamidiye Alayları’nda göreceğimiz gibi ciddi olarak zayıflamışlardır. Parçalı direnişler, öngörüsüzlük, bencillik, kendi çıkarlarının ötesine geçememe, benmerkezci yaklaşımlar ile bunlarla bağlantılı olarak liderlikteki darlık, direnişlerin sonuç almamasına yol açmıştır.

Belirleyici önemde olan diğer bir etken de, sürekli vurguladığımız gibi Kürt tarihinden süzülerek gelen ihanettir. Her direniş ve isyanda mutlaka karşının yanına geçerek, direnişe geçenin karşısına dikilme görülmüştür.

Tasfiye edilen Mîrliklerin ardından özenle, gelişebilecek olası direnişlere karşı alternatif olabilecek kişilikler öne çıkarılmışlardır. Yukarıda dile geldiği gibi kılıç artıklarından, Kürt toplumunun yüreğine hançer gibi saplanacak olan ağalık kurumu oluşturulacaktır. Oldukça hassas ve ince elenip sık dokunarak ele alınıp geliştirilen bu parçalayıcı kurum; adeta kırk ipe de muktedire sıkı sıkıya bağlanmış. Osmanlı, bir taraftan bu yetiştirmeleri öne sürerken, diğer taraftan da tehlike olabilecek kişilikleri idam sehpaalarına yollamış ve yalnızca kendilerine özgü olan kazığa geçirme yöntemiyle katletmiştir. Yüzyıllardır uygulana gelen işgalcilerin bu politikaları yaşamı zehir edecektir. Bölüp zayıflatarak yönetmek, deyimim en gerçek anlamıyla bu olmalıdır. Kılıç artıklarıyla, geçmişin direnen kesimleri arasında nifak tohumları ekip ağacıları destekleyerek, bu toplumsal parçalanmayı derinleştirmenin yolu bulunmuştur.

İsmail Beşikçi, Devletler Arası Sömürge Kürdistan kitabında bu olguya ilişkin, *“Böl-yönet politikalarının hedefi olmak, bir ulusun*

tarihinde uğrayabileceği en büyük felaketlerden biridir. Çünkü; böl-yönet politikası, ulusun beynini dağıtmakta, iskeletini parçalamak-tadır. Böylesine güçlü bir darbe yiyen halk bir daha kendini kolay kolay toparlayamamaktadır” diye yazmaktadır.

Paulo Freire, **Ezilenlerin Pedagojisi** adlı kitabında, “Ezen ve ezilen arasındaki ilişkinin temel öğelerinden biri kural belirlemedir. Her kural belirleyiş, bir insanın başka bir insana seçimini dayatması demektir; bu da belirlenen insanın bilincini, belirleyeninkiyle uyumlu bir bilince dönüştürür. Böylelikle ezilenlerin davranışı belirlenmiş davranıştır, ezenin ilkelerini izler” demektedir. Başka bir yerde ise yine Paulo Freire, “Ezilenler, yabancılaştırmanın etkisiyle ne pahasına olursa olsun ezene benzemek, onu taklit etmek, onu izlemek isterler” der. Nedeni açıktır, “Kültürel istilanın başarısı için, istilaya uğrayanların mutlak şekilde daha zayıf olduklarına ikna edilmeleri şarttır. Her şey karıştını da içinde barındırdığı için, istilaya uğrayanlar kendilerini değersiz saydıkları ölçüde, zorunlu olarak istilacıların üstünlüğünü de tanımak durumunda kalırlar. Böylece istilacıların değerleri istilaya uğrayanlar tarafından örnek alınmaya başlar. İstila ne kadar keskin vurgulanıyorsa, istilaya uğrayanlar kendi kültürlerinin ruhuna ve kendilerine ne kadar çok yabancılaşırsa, istilacılara o kadar çok benzemek, onlar gibi görünmek, onlar gibi konuşmak isterler.”

Albert Memmi, **Sömürgecinin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi** kitabında bu durum için, “Bu meşruluğun tam olabilmesi için sömürge insanının köle olması yeterli değildir, bu rolü kabul etmesi de gerekir. Sömürgeciyle sömürgeleştirilen arasındaki bağ bu yüzden yıkıcı ve yaratıcıdır... Sömürgeleştirmeye hoşgörü gösterdiği sürece sömürge insanının tek olası alternatifi asimilasyon ya da donup taş kesilmektir” demektedir. Bu durumu aşmanın tek yolu vardır: “Sömürge durumuna alışılmaz, demir bir yaka gibi ancak kırılabilir” diyen ise Frantz Fanon’dur.

PKK’nin geliştirdiği Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’ne karşı yetiştirilen ve öne çıkarılan kontralaşmış çeteler ve korucu başları olurken, saygın ve yurtsever olan kimi aile ve aile üyeleri tasfiye edilmişlerdir. Bu yeni yetme, gözü aç, toplumsal ahlak ölçülerinde dibe vurmuş, yoz, insanlıktan kopmuş ve düşmana ölümüne bağlı gözü dönmüş çeteler öne çıkarılmış ve korkunç katliamların faileri olmuşlardır.

İsyanların bastırılışına paralel olarak Nakşî tarikatının gelişimi ve ağacıkların türetilmesi, Kürdistan'da esasen ciddi bir altüst oluşun yaşandığına işarettir. Eski bağlar yerine yeni bağlar ve değerler yükselmektedir. Her yeninin mutlak anlamda pozitif sonuçlar doğuracağını söylemek her zaman doğru değildir. Mîrlik sürecinde derli toplu olan Kürtler, Mîrliklerin ezilmesiyle başıboşluğu yaşamışlardır. İngilizler ve Osmanlılar bu başıboşluğu kendi lehlerine çevirebilmek için Nakşîliği ve ağacıkları öne çıkartmışlardır. Ancak her şey, her zaman planlandığı gibi yürümez. Gelişmeler düz çizgisel değildir. Sosyal olgular, gelişme yollarını kendi doğalarına göre kendileri belirler. Kürdistan'da eski bağlılıkların yerine yeterince etkili bağılılık yaratacak güç oluşturmamayan işgalci ve emperyal güçlerin istediklerinin tersine; Kurmanlaşma diye bilinen ve birilerine bağlı olmaktan kurtulmuş yeni bir Kürt tipi ortaya çıkacaktır. Bu olgu yüz-yüz elli yıl sonra Kürdistan'ın kapitalistleşmeyle tanıştığı sıralarda daha fazla boy verecek olan Kurmanlıktır.

Abdullah Öcalan Kurmanlaşma konusunda AİHM Savunması'nda, "Kurmanlık, aşiretten kopmuş, halklaşma sürecine giren Kürt'ü ifade etmektedir. Yaygın olarak Kurmanlaşma, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılda gelişmektedir. Bu da Kürtler için yoğun bir halklaşma anlamına gelmektedir. Tüm aşiret ve kabile dışı kalan ailelere Kurmanc denildiğini göz önüne aldığımızda, feodal etkinin kırılmasına, özgür köylü ve kır emekçilerinin (ortakçı, yarı) ortaya çıkmasına tekabül eden bu süreç önemli bir Kürt dinamiğidir... Kurmanc, halklaşma sürecindeki Kürt'ü ifade etmektedir. Kabile ve aşiret duyguları silinmekte; zayıf ve kendiliğinden de olsa, bir kavim ve halk bilinci bunun yerini doldurmaktadır. Aşiret bilincine göre daha ileri bir sosyal ve milli bilinç biçimine dönüşümü ifade etmektedir" diyecektir.

Yine bu konu üzerinde daha geniş bir değerlendirmeyi, Abdullah Öcalan geliştireceği son savunmalarda ele almaktadır: "Kürt kabile ve aşiret kültüründen çıkışla gerçekleşen halklaşma olgusuna Kurmanc denilmektedir. 'Kürt insanı' anlamına gelmektedir. Türklerde Türkmen, Araplarda Bedevi, İran'da Acem aynı anlamı içermektedir. Kurmanc, aşiret ve kabile bağlarından tümüyle sıyrılmaya da, günümüze doğru hız kazanan kentleşmeyle birlikte gittikçe gelişen bir ka-

tegoridir. Tüm aşiretler ve kabilelerden çeşitli nedenlerle kopan ailelerin kalabalık köy ve kentlerde bağımsızlaşarak güçlenmesi, Kürt halklaşmasının temel gücünü teşkil etmiştir. Bu tarzda Kürtler halk olarak gelişir ve yeni demokratik uluslaşmaya doğru yol alırken, aşiret üst tabakasının zayıf milliyetten millete, ulusa geçiş yapması aynı yoğunlukta ve hızda gerçekleşmemiştir. Bu tabakanın devlet-ulusu haline gelmede yaşadığı başarısızlık, demokratik uluslaşmanın Kürtlerin şansı haline gelmesine yol açmıştır.”

Hamidiye Alayları ve Mankurtlaştırma

Yeniden geriye dönecek olursak; Sultan Abdülhamit döneminde, saray çevrelerinden yapılan çok ciddi eleştirilere rağmen 1891 yılında oluşturulan ve Abdülhamit’ten ismini alan Hamidiye Alayları, Kürtleri ve Arapları parçalayarak yönetmenin önemli politik sacayaklarındandır. Osmanlı’ya göbekten bağlı bu alaylar eliyle hem isyan potansiyeli eritilecek hem saraya karşı yeni bir sadakat ilişkisi kurulacak hem de isyan eden diğer halklara saldırtılacaktı. Bu alaylar, yeni yetme ağacıklardan, Osmanlı’ya bağlı-bağımlı Mîr aileleri ve emirliklerinden ve de Babıali de yetiştirilmiş ‘isyan’ artıklarının oğul ve akrabaları tarafından oluşturulmuştu.

“Osmanlı yönetici çevreleri Kürt aşiretlerini ellerinin altındaki yedek bir güce çevirmek için çabalıyordu. Bu yoldan Kürt’leri denetim altında tutmayı umuyor, ayrıca onlar aracılığıyla devlet otoritesini sağlamak, Kürtlerin mücadelesi de dahil olmak üzere, Türk olmayan etnik toplulukların milliyetçi hareketlerini önlemek ve Rusya’yla sınır bölgelerinde karışıklık çıkartmak istiyorlardı. Dahası gelecekte özellikle Rusya’ya karşı olası bir savaşa ya da savaşlara daha aktif katılmalarını sağlamaya çalışıyorlardı. Geçtiğimiz yüzyılın sonlarında II. Abdülhamit’e atfen Hamidiye Alayları adı verilen düzensiz Kürt aşiretlerinden oluşan askeri birliklerini kurmaya girişilmesinin temelinde yatan neden buydu. Bu askeri birimlere en üst düzeyde ve ayrıntılı bir nizamnameyle düzenlenmiş, resmi bir ilgi gösteriliyordu. Buna göre alaylara katılmak isteyen aşiretler her hane başına bir ‘süvari’ verecekti.

Süvariler aşağıdaki sınıflarda 23 yıl askerlik yapmak zorundaydı.

1) *Hizmet süresi 3 yıl olan ihzariye sınıfına alınan 17 yaşındaki gençler, bu amaçla hazırlanmış özel bir askeri kitaptaki talimatlar uyarınca oturdukları yerde askerlik eğitimi görüyorlardı.*

2) *Askere alınma zamanına bağlı olarak, 20 ile 32 yaş arasındaki kişilerin alındığı nizamiye sınıfının hizmet süresi 12 yıldır. Bu sınıf mensupları aralıklarla sürekli eğitim görüyorlardı ve çağrı aldıklarında 24 saat içerisinde atlarıyla birlikte tam teçhizatlı olarak hazır olmaları gerekiyordu.*

3) *Hizmet süresi 8 yılı bulan ihtiyatiye sınıfı eğitime katılmaları gerekmeyen ama olağanüstü durumlarda fiili hizmete çağrılan 33 ile 40 yaş arasındaki süvarileri kapsıyordu.*

Her üç sınıfta da süvari kendi atını temin etmek zorundaydı ama hem fiili hizmet sırasında hem de başlangıçta yılda 3 ay olan daha sonra 5-6 haftaya indirilen eğitim döneminde bütün masrafı devletçe karşılanmaktaydı.” (1. Dünya Savaşında Kürdistan, Kemal Mazhar Ahmed)

Uyguladıkları bir başka politika da, kimi yerlerde zayıf aşiret güçlü aşiretlerin önüne sürülmüştür. Böylece gelişebilecek olası durumlara karşı bir nevi emniyet supabı yaratılıyordu. İhaneti öne verip parçalamak ve silahlandırıp çatıştırmak suretiyle toplumsal gelenek ve göreneklerin dibine dinamit konulmuş oluyordu. Kürt toplumsal yapısında aşiretler arası çelişkiler, tarihsel oluşumdan kaynaklı zaten derinden yaşanmaktadır. Biz bu zayıflatıcı ve düşürücü gerçekliğe özel bir müdahalenin altından çıkılmaz durumlar yarattığını, yüz yıl sonra Kürdistan Ulusal Kurtuluş Hareketine karşı, kimi varlığı yokluğu belli olmayan aşiretlerin silahlandırılarak koruculaştırılmalarının toplumsal ahlaki tarumar etmelerinde tüm açıklığıyla görecektik. Kürtlerde meşhur olan, ‘*Sonradan göreni paşa yapmışlar önce babasını kesmiş*’ atasözü, bu olayı kavratmak açısından oldukça önemlidir. Devletin, sonradan görmeleri silahlandırıp eline güç vererek, kendine muhalif bildiklerinin üzerine sürmesinin, onarılması güç sorunlara ve hastalıklara yol açtığını herkes görmüştür.

Örneğin giderek dünyada gelişen ve geliştirilen koruculuk sistemi böyle bir sistemdir. Egemenler, işgal ettikleri toprakları daha rahat kontrol edebilmek için ve işgal edilen topraklarda yurt edinen insan-

ların bir kısmını kendi yanlarına çekip güç dengesini lehlerine çevirmek için her zaman özel çabalar harcamışlardır. İlk işbirlikçi, aynı zamanda ilk korucu anlamına gelmektedir. İçten fethetme diye bilinen bu yöntemi egemenler çokça kullanmıştır. Ve öyle görülüyor ki, yeni modern dünyada da en etkili silahlardan biri yine bu koruculuk sistemi olmaktadır. Dünyanın en modern gücü ABD'nin, en son Irak'ta, daha doğrusu Bağdat'ta tüm girişimlerine rağmen hakimiyet sağlayamadığını herkes gördü. Ancak ne zaman ki yerelden oluşan, bizim tabirimizle koruculuk sistemini (Sons of Iraq) gündemine alıp geliştirdi, işte o zaman çok hızlı bir şekilde Bağdat üzerindeki egemenliğini beklenmedik bir şekilde arttırdı. Aynısını Afganistan'da da yapmaya çalıştığı bilinmektedir.

İşte Osmanlı'nın, daha doğrusu Abdülhamit'in, Hamidiye Alayları'nı oluştururken benzer bir mantıkla düşündüğü açıktır. Aslında yapılan; tarihi düğüme, yeni bir düğüm daha eklemektir. Kürt aşiretleri yeniden başkasının aleyhine ama kendi lehine gibi görünen dış menşeli politikaların aleti kılınıyordu. Dediğimiz gibi yüzyıl sonra aynı düşman ama bu kez Osmanlı olarak değil, Türkiye, İran, Irak ve Suriye devletleri olarak bu oyunu derinleştirerek sürdüreceklerdir. Koruculuğu geliştirerek, o yılların derinlerde gizlenmiş, bastırılmış, içe atılmış intikam duygularını hortlatarak, Kürt halkının başına bela olacak bu ölümcül hastalığı suni olarak yaratmasını bileceklerdi.

Hamidiye Alayları'nda olduğu gibi koruculuk da bu parçalayıcı ihanet rolünden dolayı maaşlarla ödüllendirilmiştir. Aşiretler arası çelişkiler derinleştirilmiştir. Düşmanlaştırılmış aşiretler birbiriyle uğraşırken, işgalciye karşı eylem yapma bilincinden uzaklaşarak tam bir kısıpaca alınmış oluyorlardı.

Bunun içindir ki; bu alayların ilk başta 1891 yılında sayıları 40 iken, 1893'ten sonra 63 büyük aşiretten 80 ile 100 arası alay oluşturulacaktır. Bu alayların sayılarını dikkate aldığımızda, ne kadar etkili bir politika yürütüldüğü de kendiliğinden anlaşılacaktır. Her alayın 800 ile 1000 arası silahlı askerden oluştuğunu da hesaba kattığımızda ne kadar etkili bir güç olduğu görülmektedir. Bazı aşiretler 8 alay çıkarırken bazıları birer; ancak Kürtlerin büyük bir kısmı bu alaylara evlatlarını vermemişlerdir. Alay çıkaran aşiretler: Haydaran 8, Hesenan 8, Sipkan ve Zilan 3'er, Celali 2, Milan 5, Zirkan 2, Karakeçi,

Alikan, Reşkotan, Botan, Cibran, Berazan gibi daha başka aşiretler de oluşturulan Hamidiye Alayları'na katılmışlardır.

Hamidiye Alayları, dediğimiz gibi birçok konuda emniyet supabıdır. O yıllarda adım adım gelişen Ermeni hareketine karşı da özelde Kürdistan'da Osmanlıların kullandıkları en etkili silah, ihanete saplanmış bu oluşumlar olacaktır. Osmanlıların katliamcı politikalarını yer yer gönüllü uygulayarak kraldan daha kralcı kesilmeleri, halkların kardeşliği temelindeki toplumsal ahlakın, bu klonlaşmış yapay oluşum tarafından ne kadar tahrip edildiği iyi görülmelidir.

Bu durumu yine Kürt tarihçisi Kemal Mazhar Ahmed daha somut olarak şu ifadelerle anlatmaktadır. *“Sözü edilen politika çok geçmeden bir Ermeni dizi katliamı biçimine büründü ve önce Ağustos-Eylül 1894'te Sason bölgesinde başladı. Askerler ve zaptiyeler bazı canilerle birlikte bu bölgenin insanlarına karşı yaş ve cinsiyet ayrımını gözetmeyen bir katliama giriştiler ve kısa bir sürede 40 köyü yok ederek yaklaşık 10.000 insanı öldürdüler. Bu ilk 'başarıdan' bir yıl sonra çok daha sarsıcı olan ikinci katliam başladı. Eylül 1895'te padişahın İstanbul'daki adamları Ermeni'lere yönelik saldırılara koyularak birçoğunu öldürdüler, hapse atılarak katliamdan kurtulanlar 'şanslı' kişilerdi. Ardından bu kıyım Batı Ermenistan kentlerine ve Diyarbakır, Muş gibi Ermeni sakinlerinin de bulunduğu Kürt yörelerinin de aralarında bulunduğu başka yerlere de sıçradı. Burada verebileceğimiz birkaç örnek bu olayların ulaştığı muazzam boyutları göstermeye yeter de artar. İstanbul da sadece iki gün içinde 5500 Ermeni yok edildi. Bu arada haliyle birçok Hristiyan'da, Ermeni sanılarak öldürüldü. Fransızların yayınladığı Sarı Kitap'taki bilgilere göre Diyarbakır'daki Ermeni Katliam'ı 1 Kasım 1895'te başlayarak üç gün sürdü. Bu kentte 'salavat getir' sözleriyle yaklaşık 3.000 insan öldürüldü ve çevredeki 120 köy yıkıldı. Yalnız kent içinde onlarca kız ve kadına tecavüz edildi; kent dışında da bu tür olaylar alıp başını gitti. Katliamın üç gününden biri katil ve soyguncuların Ermeni'lere ait dükkanlara dönük yağma ve saldırılarıyla geçti; bunlar diledikleri gibi insanları öldürdüler yada yaraladılar.”* (1. Dünya Savaşında Kürdistan)

Bin yıllarca aynı topraklarda ve barışçıl temellerde ortak yaşamış iki halkın birbirine boğazlatılma planına düşme, Kürt işbirlikçi elit-

lerinin yaşadıkları ahlaksızlığın ne kadar dibe vurduğunu göstermesi açısından oldukça çarpıcıdır. Kapitalist modernite döneminin ilk ve en kapsamlı soykırımının henüz daha başlangıç yıllarında, yalnızca 1895-1896 yılları arasında tam olarak 300 bin Ermeni'nin katledildiği söylenir. Ve bunların birçoğu Hamidiye Alayları eliyle yapılmıştır. Başka bir deyimle, bu korkunç vahşet, işbirlikçiliğe soyunarak kendilerini ihanetin dipsiz kuyularına bırakan Kürt elitleri tarafından yapılmıştır. Garo Sasuni, Kürt-Ermeni ilişkilerinin tarihçesini irdeleyen; *"Osmanlı öldürür, fakat suçlu daima Kürt'tür. Baskı yapar, kabahatli yine Kürt'tür. Hiçbir fenalık ortada mevcut değildir ki, bunu yapan Kürt olmasın ve hiçbir zulüm yoktur ki, buna maruz kalan Ermeni olmasın"* der.

Herkes bilir ki; Hamidiye Alayları bizatihi Osmanlıdan harfiyen aldıkları talimatları temelinde hareket etmiş ve bu temelde katliamlarda yerlerini almışlardır. Ancak bu alayların yetmediği yerlerde ise Hamidiye Alayları'nın bünyesinde, Kurmanc diye tabir edilen ve aşireti olmayan Kürtler silahlandırılıp rütbe verilerek, Ermeni soykırımında kullanılmışlardır. Böylece yeni yetme, kendini bilmez, ahlak ölçüleri tanımayan, rayından çıkmış ve ne zaman nerede kimin tarafından kullanılacağı belli olmayan bir serseri mayınlar ekibi yaratılmış olunuyordu. Bu aynı zamanda hakim olan Kürt egemenlerin yanı sıra yeni ve düşkün bir işbirlikçi kesimin daha öne çıkarılmış olması anlamına geliyordu. Benzeri yapıları, dediğimiz gibi 100 yıl sonra Özgürlük Hareketi'ne karşı kullanılacak olan köy korucuları gerçekliğinde, Kürt halkı çok acımasızca deneyimleyecektir. Bugün bile Kürdistan'da bu tip asalak kesimlerin halkımızın ve halkların başına musallat olduklarını herkes görebilir. Uludere'de Hazım Babat, Çatak'ta Şabo isimindeki kişilikler şahsında bu tür kişiliklerin toplumsal yapıya verdikleri tahribat ve zarar göz önüne getirildiğinde, geçmişte başka dine mensup bir halka neler yapılmış olduğunu kestirmek zor değildir.

Bu tarzda toplumsal yapıyı parçalayan bu oluşumlar, Kürt toplumunu daha fazla kendisiyle uğraştıran ve o bilinen iç kavgalarla enerjisini bitiren bir gerçekliğe yol açtılar. Her ne kadar sonraları kimi Mîr Alayı -Cibranlı Xalit'in Şêx Sait İsyanında oynadığı rol gibi- Kürt Ulusal Mücadelesi'nde yer almışlarsa da istisnalar kaideyi

bozmaz. Özünde Kürt toplumunun bağrına bir hançer gibi saplanan, toplumsal yapıyı tahriş eden, yıpratıcı ve kanserleştiren bir gerçektir Hamidiye Alayları!

Aşiret Mektepleriyle Geleceğin Beyinlerinin Yetiştirilmesi Projesi

19. yüzyılda bastırılan direnişlerin ardından isyana katılan ailelerin tüm fertleri Bedirxan direnişinde de görüldüğü gibi kimi zaman sürgün ediliyor, kimi zaman da çocukları alınarak Osmanlı padişahı Abdülhamit'in kurduğu Aşiret Mektepleri'ne alınıyorlardı. Ne de olsa geleceğe yatırım gerekiyordu. Tam da bu nedenle İstanbul'da aşiret okulları açıldı. İşbirlikçi aşiret reislerinin ve ailelerin çocukları bu okullarda eğitim altına alınıyordu. Diğer taraftan aynı şekilde direnenlerin çocukları da ıslah edilmek ve sonradan emniyet supabı olarak kullanılmak üzere bu okullarda rehin olarak yetiştiriliyorlardı. Yetişenlerden bazıları Hamidiye Alayları'nda bazıları da Babiali bürokrasisinde görevlendiriliyordu. Örneğin; Şêx Ubeydullah Nehri'nin sonradan idam edilecek olan oğlu Şêx Abdulkadir, Meclisi Ayan (Senato) başkanı, Bedirxan'ın oğlu Emin Bedirxan, askeri istihbarat polis şefi, Bedirxan'ın bir diğer oğlu Bahri, Abdülhamit'in yaveri, Babanzade Abdurrahman Paşa'nın torunlarından İsmail Hakkı ve Süleyman Hikmet gibi kişiler bakan ve mebus olabiliyordu.

4 Ekim 1892 tarihinde Aşiret Mektepleri resmi olarak açılır. Bir yazar: *"Aşiret Mektebi'nin Arap aşiretlerinin çocukları için açıldığı sıkça vurgulanmıştır. Zaten mektebin hazırlanmış olan ilk nizamnamesinin birinci maddesinde de "Aşiret-i Urban etfalinin talim ve terbiyesine mahsus olmak üzere" şeklindeki ifadenin bulunması, mektebin açılmasındaki asıl hedefin Arap aşiretleri olduğunu bize göstermektedir. Diyarbekir dışında, Kürt coğrafyasında bulunan aşiretler bu mektebin kapsamı içerisine alınmamıştır"* dese de, biz bizatihi Nuri Dersimi'nin hatıralarından biliyoruz ki, Kürtlerin önde gelenlerinin çocukları bu okullarda okutulmuşlardır. Hamidiye Alayları'nda yer alan, komutanlık yapan birçok Kürt ileri geleni, adeta dayatarak çocuklarını başlangıçta bu yeni açılan mekteplere gönder-

mek istemişlerdir. Nitekim zamanla çok sayıda Kürt eliti, çocuklarını bu okullara göndermişlerdir.

Aşiret Mektepleri'nde hocalık yapmış olan Selim Sırrı Tarcan anılarında: *"Kısmetimde Aşiret mektebinde hocalık yapmak da varmış! Bu okul (...) tahsil yurdundan ziyade ıslahhane idi. Ekseriya isyan halinde bulunan, derebeylik hayatının çerçevesi içinde yaşayan Arap, Kürt, Dürzi aşiret beylerinin çocukları güya burada terbiye görecekt ve medenileşeceklerdi. On sekiz ile yirmi beş yaşları arasında bulunan bu delikanlılara Teğmen rütbesi verilmiş ve göz boyamak için de 'Yaveranı hazreti şehriyari' sınıfına dahil edilmişlerdi. Kabataş'ta, Çifte Konaklar'da bulunan Aşiret Mektebi, aşiret hayatının devamından başka bir şey değildi. Talimatname, duvarda asılı kalmıştı! O kadar ki, bir gün dövüş sırasında öğretmenlerden biri bile ölmüştü! İşte Müşir Zeki Paşa beni böyle bir tahsil ve terbiye müessesesine (!) mürebbi yapmıştı. Hiç unutmam, Müdür Kolağası Kamil Bey'in ilk sözü: 'Oğlum, bunlar aşiret değil haşerat!' demek olmuştu. Okul müdürünüzün size haşerat diye baktığı bir okulda, (ıslahhane mi demeliydim?) kardeşliği öğrenme şansınız var mıdır? Kök ve gövde olma ayrıcalığını kendisine saklayıp size dal ve yaprak olma eşitliğini önerenlere siz güvenir miydiniz? Görünen o ki, Aşiret Mektebi'nin Arnavut, Arap ve Kürt öğrencileri güvenmemeyi tercih ettiler"* diye yazmıştır.

Bu okullardan yetiştirilenler, esasen içine doğdukları topluma yabancılaştırılma eğitimi alacaklardır. Bununla yetinilmeyerek, burada yetişenlerin eliyle bir toplum ıslah edilmek istenecektir. Ne de olsa bunlar tanınmış ailelerin evlatlarıdır. Bu çocukların Türklüğe kazanılmaları halinde, bir toplumu kendisinden alabildiğince uzaklaştırmak için en iyi örnekler yaratılmış olacaktır. Zira bu kendilerinden uzaklaşmış zevat, dil bilir, yazı bilir. Giyim kuşamları kendilerini yetiştirenlere benzer. Böylelikle bu yetiştirmeler, bir toplumu belleksizleştirmek için bürokraside ve etkili yerlerde görevlendirilirler. Yazıp-çizdikleri için öne çıkarlar. Düşünme ve konuşma güçleri olduğu için gittikleri yerlerde, geçmişin saygınlığından dolayı yer edinirler. Halk değer verir, bağrına basar. Ne de olsa geçmişte direnişlerde yer almış olan ailelerin soyağacındandırlar. Onlardan geriye kalanlarıdır. Bunların çok azı -ki istisnalar kaideyi bozmaz derler- halka yönünü

vererek, halk için bir şeyler yapar. Ancak büyük bir çoğunluğu kendi toplumuna yabancılaştırıldığı için Mankurtlaşmayı yaşar.

Bugünün tablosuna ne kadar da benziyor...

Mankurtlaştırma olgusunu, muktedirlerin saltanatına karşı toprağa bağlı demokratik halklar kültürünün direnişlerini en edebi şekilde yazıya döken Cengiz Aytmatov'un '**Gün Olur Asra Bedel**' romanından, Kırgızlarda aşiret ve boylar arası yaşanan kavgalarda hasmını belleksizleştirerek karşısına çevirme yöntemi olarak görüyoruz. Belleksizleştirme işlemi hem fiziken hem de ruhen bir müdahaleyi içerir. Devşirmek istenen bireyin önce saçı kazıtılır. Henüz ağırları tazeyken kesilmiş bir hayvanın -deve tercih edilir- derisi sıcaklığına mağdurun başına geçirilir. Çıkarılmaması için iplerle sert bağlanır. Tutsak bu haliyle çölün ortalarında bir yerlerde kazıklara gerilir. Kızgın güneş ışınlarının altında eli kolu bağlı tutulur. Aç biilaç bir halde ancak ölmeyecek kadar su içirilir. Suyu içiren kişiye Ağa ya da Juan denilir. Gelecekte belleksizleştirilenin tanıyacağı tek kişi o Juan olacaktır. Zaman ilerledikçe mağdurun saçları yavaş yavaş uzayacak ancak uzayan saçlar gelişme zemini bulamayacağı için gerisin geri dönüp kafatasının içine doğru uzamaya başlayacaktır. Bir nevi kıl dönmesi efekti oluşur. Binlerce kıl dönmesi sonucu mağdur, giderek şuarsuzlaşacaktır. Çünkü bu kıl dönmesi olayı, yakıcı güneş ışınları ve açlık etkisiyle buluşunca yaratacağı sonuçlar korkunç olacaktır. İşkence ile açlığın karışımı sonsuz acılar vermektedir. 'Teselli' veren sadece ve sadece mağdurun ölmemesi için verilecek olan birkaç damla sudur. Yaşayabilirse -ki ölenler de olmaktadır- bir ayı doldurmadan mağdur fiziken ve ruhen belleksizleşmiştir. Tanıyabileceği tek kişi su veren Ağa yani Juan'dır. Başka da tanıyacağı yoktur.

Bu akıl almaz ilkel robotlaştırma işlemini romanında çok genişçe işleyen Cengiz Aytmatov, mağdur durumuna getirilmiş oğlunu aramaya çıkan bir anadan söz eder. Ana diyar diyar oğlunu ararken, sonunda uçsuz bucaksız uzayan steplerin bir yerlerinde oğlunu bulur. Ancak belleksizleştirilen mağdur anasını tanımaz. En trajik olanı ise anasını tanımamakla da kalmayıp, Ağa'nın, anasının -Mankurt için yabancı kadındır artık anası- kendisine eziyet çekirtmek istediğini söylemesiyle anasının canını bir ok atışıyla alacak olması olacaktır. Bu derecede belleği silinmiş, bu düzeyde kendisi olmaktan çıkartılmış, bu

kadar kullanılacak bir silah haline getirilmiş, bu oranda tetikçileştirilmiştir. Mağdurun dinleyeceği tek bir merci vardır, o da Ağa'dır. Başka da ne dinleyeceği ne de tanıyacağı bir kimse kalmıştır.

Bu korkunç işkencenin, kapitalist modernitenin bilimci yuvalarında daha sofistike ve ideolojik temelde yapılanlarını ilerleyen bölümlerde çokça ele alacağız. İnsanları giderek kendisi ve olağan gelişimi doğrultusunda düşünemez hale getirip devşirerek, sadece kendi yetiştirenleri için düşünüp tüm birikimini onlar için kullanan nesneler haline gelirler. Yeniçeriler nasıl ki ailelerinden kopararak, Hacı Bektaşî Tekkelerinde yoğun ideolojik bombardımanlarla kendileri olmaktan uzaklaştırılmışlarsa; Mankurtlaşanlar da benzeri, fakat çok daha kaba biçimiyle bir robotlaştırma durumunu yaşarlar.

Antonio Donçev'in **Yol Ayrımı** romanında, Kara İbrahim Paşa adında bir Yeniçeri komutanının, Bulgaristan halkına ya da halklarına nasıl eziyet çektiği anlatılır. Bir köye karargah kurmuşlardır. Bir gün köyün ileri gelenlerinden birinin evinde bulunan çok ama çok güzel bir kıza el koyarlar. Peşinden tecavüz ederler. Derken köyün ileri geleni, Kara İbrahim Paşa ile görüşmeye gelecek ve ona, "*Tecavüz ettiğin kız, senin kız kardeşindi*" der. Kara İbrahim Paşa yıllar önce bu köyde ailesi katledildikten sonra alınıp götürülecek, bir devşirme olarak büyütüldükten sonra da, kendi halkına saldırtılacaktır. Geri de kalmış olan kız kardeşine de köyün ileri geleninin evinde zorla tecavüz eder. Kara İbrahim Paşa kim olduğunu bilmesede, köyün ileri geleni onun kim olduğunu, kimin oğlu olduğunu iyi bilmektedir. Kara İbrahim bu gerçeği öğrendikten sonra ilk elden kendi kafasına kurşunu sıkacaktır.

Evet, Mankurtlaşma. Bir devşirme, bir yetiştirme, bir tohumluk, bir dayatma, bir ihanetin vuku bulmasının yaratımı...

Osmanlı saraylarında geleceğin Mankurtları bu temelde hazırlanacaklardır. Babıali'de hedef, gelecek on yılları kurtaracak tiplemelerin yaratılmasıdır. Öyle yaratacağın ki, yüzyıl da geçse bu ihanet tohumları fidelerini versin, filizlensin! Mêm ile Zîn'in arasına giren Beko karaçalısı gibi ayrık ot misali yeşersin...

Aynı yıllarda bu olumsuz duruma rağmen çok sayıda Kürt aydını da yetişecektir. Birkaç tanesinin ismini sayacak olursak; Hacı Kadir Koyi, Seyit Abdulkadir, Said Nursi, Emin Ali Bedirxan, Xalil Xayali,

Miksli Hamza, Liceli Ahmet Ramiz, Memduh Selim, Abdullah Cevdet, Mehmet Şükrü Sekban, Süleymaniyeli Tevfik (Pîremêrd), Mevlana Zade Rıfat ve daha nice...

Daha sonraları oluşturulacak olan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (1908), Kürt Teali Cemiyeti (1914) vb örgütleri kuran ve öncülüğünü yapanlar, hep Babîali'den gıdasını almış, aşiret okullarında yetişmiş ve direnişlerde teslim alınmış ailelerin çocuklarıydı. Hepsini olumsuzlamak anlamında değil ancak objektif gerçeklik anlamında ortaya çıkan tabloyu ve sosyolojik olguları kendi bağlamı içerisinde güçlü değerlendirmemiz şarttır. Kaldı ki; birçok Kürtçe derginin de çıkarılmasında rolleri olan kişilerdir. Sorun iyi ya da kötü niyetlerin ötesinde, tarihi ele alırken objektif sonuçları itibariyle ele almaktır. Birisi istiyor diye ihanet edilmiyor. Eğer tarihi süreç değerlendirilmiyorsa ve tarihi sürece cevap verilmiyorsa, bir halkın umudu olması gerekenler bu umuda karşılık bir öncülük sunamıyorlarsa, ortaya çıkan olgu ya derin bir gaflettir ya da gafletin bir adım ilerisinde duran ihanet gerçekliğidir. Değerlendirmelerimiz, olumsuzlamak ve tamamen negatif bir şekilde sunmak olmayıp tam aksine Kürt'ü psiko-sosyal, kültürel olarak ele alıp değerlendirmek, tarihte kördüğüm haline gelmiş-getirilmiş işbirlikçilik olgusunun dokusunu anlama arayışımızı derinleştirmeye çalışmaktır.

Yeni bir yüzyıla geçmeden önce 19. yy'da yaşamış olan büyük Kürt şairlerine ve isimlerini tarihe altın harflerle yazdırmış olan Kürt kadınlarına yeniden değinelim.

Bu yüz yılın büyük Kürt şairlerinin bazıları: Hewramanlı Mihemed Welî Kirmanşahî, Hewramanlı Mihemed Emîn Say'ol, Siverekli Osman Efendi (Zazaca), Mele Mahmudê Bayazîdî, Hewramanlı M. Nur Elî Kondolayî, Soranca yazan Abdulrehîm Wefayî (1844-1914), Abdulla Edeb (1859-1912), Mele Marîfî Kokeyî, Hecî Qadirê Koyî (1817-1897), Şêx Riza Talabanî, Abdulrahîm Mewlewî (Mewlewî Kurd), Wasman H. İsmâîl, Melay Cebârî, Mistefa Kurdî (1809-1866), Nalî (1800-1856), Qadirî Zend (1805-1851), Mele Xalidê Sêrtî (1835) ve nice böyle çok değerli şairi, yazarı, aydını sıralamak mümkündür.

Tarihe altın harflerle isimlerini yazdıran bazı Kürt kadınlarının isimlerini de sıralayacak olursak:

Goranca yazan Mensure Erdalan (1805-1848), Nahçıvanlı Xayran Hanım, Amed’li Sirriye Hanım, Ayşe İsmet Teymure (1840-1902), Afrinli Pessa Xatun, Pazarcıklı Kara Fatma, Rewandûzlu Fatma Xan, Milli aşiretinden Mama, 1845 yılında Bedirxan direnişine Başkale cephesinde katılan Halime Xanım, yine Loristan’da aşiret liderliği yapan Fizhdarlı Mama Puravan Xatun, Milli aşiret reisliğini yapan Mama Peşeng Xanim ve aşiret reisliği yapan Mama Kara Nergiz Şiwa Xanim.

Foto 40 Kara Fatma-Mensure Erdalan

Sabetaycılık, Yahudilik ve Türkçülük Üzerine Birkaç Çarpıcı Söz

Modernite, çokça iddia edildiği gibi insanlığın en özgür düşünüp kendini özgür iradesiyle var kıldığı bir devir asla olmamıştır. Bu sadece bir propagandanın ibarettir. Zira, merkezi kapitalist hegemonyanın robotlaştırıcı ve insani en temel özelliklerinden soyutlayıcı

uygulamalarına karşı toplumsal rıza ve meşruiyet sağlamasının vaz-geçilmez retoriklere ihtiyacı vardır. Oysa tam tersine modernite, en çok dogmaları olan, baskı ve teşhir edici tüm propagandist yöntem-leri kullanarak özgür düşüncüyü ve tartışmayı en fazla engelleyen ve yasaklayan tarihin en büyük manipülatif devridir. Burada tartışaca-ğımız ve kapitalist modernitenin ırkçı ve vahşi veçheleriyle Anadolu ve Kürdistan'ı en erken tanıştıran kesimlerin serencamları, dünya ça-pında benzeri rolleri ele alındığında anti-semitizm şeklinde damga-lanıp adeta cehennemlik bir günah olarak sunulmaktadır. Bizim burada böyle bir amacımız asla olamayacağı gibi, ele alıp değeren-dirdiğimiz kesimler Yahudi halkının Siyonist elitleridir ve yapmaya çalışacağımız şey, gerçek anlamda sosyal bilimlerin sosyoloji, siyaset ve tarih disiplinlerinin olmazsa olmaz gereğidir.

Bilindiği üzere, İspanya'daki Engizisyon zulmünden kaçan Yahu-diler 1391, 1492 ve 1550'li yıllarda dalgalar halinde Osmanlılara ve İngilizlere sığınmaya başladılar. Özellikle 1492 yılında Osmanlılar tarafından resmen kabul edildiler. Başta Selanik ve İzmir olmak üzere, çeşitli şehirlere yerleştirildiler. Yahudiler giderek Osmanlı İm-paratorluğu'nda etkili bir yer edindiler. Yer edinmekle kalmayıp, tarihsel oluşum ve deneyimleri sürecinde edindikleri kültürel birikim sayesinde Osmanlı saraylarında söz sahibi oldular. Bu durumu ön-celeri saraya bir şekilde kızlarını sızdırarak, padişahlarla evlilikler yoluyla sağlarken, tarihin ilerleyen safhalarında Sabetaycılık ideo-lojisiyle daha etkin hale geldiler. Özelde İttihat ve Terakki ile tama-mıyla iktidara oturup, yüzyıla en çok damgasını vuranlar oldular. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu üzerinden çok geçmeden halkla-rın ve kültürlerin başına balyoz gibi inecek olan tek devlet, tek dil, tek millet, tek bayrak söylemi de, yine Yahudi Türklerin marifeti ola-rak tarihe geçecektir. Tuhaf gelebilir ama yıllar sonra gelişecek olan Özgürlük Hareketi'ne en çok karşı duracak ve saldıracak olanlar yine Siyonist ya da Sabetaycı kökenli Türkler yani Beyaz Türkler olacaktı-r. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın yüzyılın en büyük korsan-vari komplosuyla esir alınarak Türklere teslim edilmesinde yine en büyük rolü bu dönme 'Yahudiler' oynayacaklardır.

Denilebilir ki, Kürdistan'da ihanetle Yahudilerin ya da Sabetay-cılığın ne ilişkisi vardır? Ne var ki, yakın tarih ve güncellikteki du-

rumları hiç de sanıldığı kadar masum değildir. Kürdistan’da bugün gelişen Özgürlük Hareketi’ne en çok karşı duran ve komplo tezgahlayanlar Siyonistlerdir. Yine Türkiye içerisinde Türkleşmiş Yahudiler olan Sabetayistlerdir. Kürtler arası birliği engelleyen, barajlayan ve Ortadoğu’da Kürtleri yalnızlık siyasetine itenler hem Türkiye’deki Sabetayistler olurken hem de Kürtler arasında Sabetaycılığa geçen, bu bağlamda İsrail’le her şart altında kader birliği yapan Kürtlerdir. Tüm bu söylediklerimizin kapsamlı bir ihanet şebekesini oluşturduğunu iddia etmemiz çok da yanlış olmaz.

İşte bunun için Osmanlılardan başlayarak, Türkiye Cumhuriyeti’ne ve sonrası döneme kadar Yahudilerin, Siyonistlerin ve Sabetaycılarının gelişimini kısaca ele almanın da faydalı olacağını düşünüyoruz.

Ancak Sabetaycılığı ele almadan önce Osmanlı sarayına bir şekilde düşen bazı Yahudi kökenli kadınlardan söz etmek yerinde olacaktır.

Hürrem Sultan, (1506-1558) Kanuni Sultan Süleyman’ın eşi ve Osmanlı tarihinde önemli roller oynamış bir sultandır. Bir Osmanlı padişahıyla nikahla evlenmiş tek kadın olarak bilinir. Leh asıllı Yahudi bir ailede doğan Hürrem Sultan, küçük yaşta, 1520 tarihinde Ukrayna’dan kaçırılır. Sonra da bir şekilde Osmanlı sarayına sunulur. Hürrem Sultan, sarayda özel bir eğitim görür. Kadınsılığı, zekası ve becerisi ile padişahın dikkatini üzerine çekmeyi başarır. Harem kadınları ve saray ileri gelenleri arasında da kendine yer edinir.

Hürrem Sultan saraya geldiğinde, Kanuni’nin, cariyelerinden biri olan Mahidevran Sultan’dan Mustafa isimli bir oğlu vardır. Mustafa zamanla çok sevilen bir şehzade haline gelir. Mustafa’nın Kanuni’den sonra padişah olmasına kesin gözüyle bakılır. Bu da Mahidevran Sultan’ın, Valide Sultan olacağı anlamına gelir. Oysa Hürrem Sultan her bakımdan Mahidevran Sultan’ın önüne geçecek ve Kanuni’nin güven ve sevgisini kazanarak, onun nikahlı eşi olacaktır. Rakibi olan veziri azam İbrahim Paşa’yi tasfiye edip Rüstem Paşa’yı veziri azam yaptıracak ve kızı Mihrimah Sultan’ı Rüstem Paşa ile evlendirerek, onunla bir ittifak oluşturacaktır. Kanuni, yeniçeriler tarafından çok sevilen oğlu Mustafa’yı, kendisini tahttan indirmeyi planladığı inancıyla öldürtür. Bunu yapanın Hürrem Sultan olduğu

çok yazılır, çizilir. Unutmayalım nikahlanmış tek kadındır. Bu olayın arkasında daha farklı şeylerin döndüğü açıktır. Yahudilerde soy anadan oğula geçer. Dolayısıyla ana, yani kadın çok önemlidir.

Nurbanu Sultan (1525-1587) Osmanlı Padişahı III. Murat'ın annesi, Valide Sultan ve II. Selim'in eşidir. Henüz 10 yaşlarında bile değilken, Osmanlı korsanları tarafından kaçırılmış ve İstanbul'da pazarda satılmıştır. Osmanlı kaynaklarında Yahudi bir ailenin çocuğu olarak geçer. Onlu yaşların başındaki bu küçük kız, bir saray görevlisi tarafından hizmetli yetiştirmek maksadıyla satın alınır. Henüz çok küçük yaşta kendisini sarayda bulan kız, saraydaki diğer hizmetçiler gibi eğitimden geçirilir. Ve ne hikmetse Hürrem Sultan onu tesadüfen görecektir ve ona vurulacaktır. Hürrem Sultan sonra da bu kızın oğlu olan Şehzade Selim ile evlendirir. Tabii bu arada kızın ismi Nurbanu Sultan olmuştur. Yani 'Tanrı'nın ışığını saçan kraliçe'! Tesadüfen mi diyelim, Selim'in tüm kardeşlerinin ölmesiyle, Selim önce Kanuni'nin varisi, sonra da Osmanlı imparatoru olur, Nurbanu da bir kraliçe. Selim ve Nurbanu'nun oğlu Murat, Selim'in ölümüyle Osmanlı Padişahı olur ve Nurbanu hayatına valide sultan olarak devam ederken, Hürrem'den sonra uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nu perde arkasından yönetir. İlginç değil mi?

Devam etmeden önce, yukarıda 'tesadüfen kardeşlerinin ölmesi' demişken, bir parantez açarak Osmanlılarda 'tesadüfen' ölen kardeş, yeğen ve oğullara da kısaca değinelim.

"Osmanlılarda kardeş katli meselesi şöyledir. Osman Gazi'nin kardeşi Dündar beyi katli, birinci Murad'ın kardeşleri Halil ve İbrahim'le oğlu Savcı'yı katli, Yıldırım Beyazıt'ın kardeşi Yakup'u katli, İkinci Murad'ın amcası Mustafa ile kardeşi Mustafa'yı katli, Fatih Sultan Mehmet'in kardeşi Ahmet'i ve oğlu Orhan'ın katli, İkinci Beyazıt'ın kardeşi Cem Sultan'ın oğlu Oğuz'u katli, Yavuz Sultan Selim'in babası İkinci Beyazıt'ı zehirlemesi ve kardeşleri Korkut ve Ahmet'le sekiz yeğenini katli, Kanuni Sultan Süleyman'ın Cem Sultan'ın oğlu Murat ile onun oğlunun idamı, oğlu Mustafa ile oğlu Mehmet'i katli ve yine oğlu Beyazıt ve onun beş oğlunun katli, Üçüncü Murat'ın beş kardeşini katli, Üçüncü Mehmet'in 19 kardeşini ve oğlu Mahmut'u katli, İkinci Osman'ın kardeşi Mehmet'i katli, Dördüncü Murat'ın kardeşleri Beyazıt, Süleyman ve Kasım'ı katli,

nihayet Üçüncü Osman'ın amcazadesi şehzade Mehmet'i katli... İlk akla gelen kardeş katilleridir" diyor Mehmet Bayrak, Dersim Koçgiri kitabında. Kaynak olarak da, Dr. Mehmet Akman'ın **'Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli'** kitabını gösterir.

Ayrıca bir yazarın dile getirdiği gibi, *"Fatih Sultan Mehmet, kendisi iktidar uğruna evlatların katledilmesini kanun ve kural haline getirmiş ilk Osmanlı sultanıdır. Yasa, 'Fatih Kanunnamesi' olarak bilinir: Osmanlı Devletinin devamı maksadı ile siyaseten katl olayı Fatih Kanunnamesi'ndeki şu fermana dayanmaktadır: Evladımın her kime ki saltanat müyesser olursa, nizam-ı alem için karındaşını öldürebilir. Ekser-i ulema dahi tecviz etmiştir. Gerektiğinde anınla amel olunur."* Kardeş katlini meşru ve hukuka oturtuklarını görmek zor değildir.

Bu gerçekliği, John Keegan, 'The Iraq War' isimli kitabında, Müslüman toplumlarda iktidar meselesini irdelerken şunu yazıyor: *"Osmanlı devrinde dünyevi ve dini iktidar miras yoluyla devir teslim edilirdi. Oğullar, babalarından miras alırlardı yönetim aygıtını. Lakin çoğunlukla haremın gözde hanımı, büyük erkek evlada (primogeniture) verilmesi gereken iktidarın (padişahlığın-sultanlığın) önüne geçer, ayak oyunları bu kuralı bozabilirdi. Böylece tahta kurulan yeni padişah, diğer bütün erkek kardeşlerini katlederdi. Padişahın ölümü halinde, onun ilk kuşak oğulları amansız bir iç savaşa tutuşurlardı. Kullanılan zor ve şiddet, imparatorluğun varlığını bile tehdit eder hale getirebiliyordu. Çözüm nedir? Çözüm, ailenin kökünün kazınmasıdır; memleketin selameti için kardeş katliamıdır. Padişah ölüm döşegindeyken, muntazam biçimde evlatlarını öldürtüyor ve hepsinin yerine tek bir erkek bırakıyor ki, ölümünün ardından tahtına oturabilsin. Bu da yetmiyor; tahta geçen yeni padişah, bu kez kardeşlerini katlediyor. Osmanlı İmparatorluğu'nda kardeş katli, devlet kurumunun bir geleneği, kuralı haline gelmişti. Bunu dönemin uleması, şeyhülislamı bile benimseyip gereken fetvayı vermişlerdir."* diyerek Osmanlı'nın ve iktidarının ne menem gözü kara bir yapı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Safiye Sultan (1550-1618) Osmanlı Padişahı III. Mehmet'in anesi, Valide Sultan ve III. Murat'ın eşidir. Henüz 14 yaşındayken Akdeniz'de gemiyle yapılan bir seyahat sırasında, Osmanlı korsanları

tarafından kaçırılır ve Safiye de Osmanlı sarayına düşer. Safiye de Yahudi'dir. Safiye Sultan'a bu kez Nurbanu, oğlu Sarı Selim için taliptir. Satın alınır, Sofia olan ismi Safiye yapılır ve 17 yaşında III. Murat'a sunulur. Hemen ardından Osmanlı tahtının gelecekteki imparatoru III. Mehmet'i doğurarak, saraydaki yerini sağlamlaştırır.

Hürrem Sultanla başlayan süreç, Safiye Sultan ve başkalarıyla devam etmiştir. Esasta artık Osmanlı tahtında Yahudiler hem ekonomik güçleriyle hem de sarayda padişahlara eş olmalarıyla önemli etkilerde bulunurlar. Örneğin; o yıllarda Osmanlı sınırları içerisinde yer alan kimi Hristiyan gruplara gösterilen tahammülsüzlük, İspanya'da Yahudilere yaşıatılan pogromlara cevaben yaptırıldığı iddiası düşündürücüdür. Ayrıca çok sonraları Ermenilere karşı yapılacak korkunç soykırımda birçok Sabetayist Jön Türkün yer alması manidardır.

Ancak devam etmeden önce A. Öcalan'ın bahsettiği başka bir konuyu da aydınlatalım. Osmanlı sarayında sadrazamları katledecek kadar etkili olabilecek bir Safiye Sultan'ı bilmek anlamlı olacaktır. Bu sadrazamlardan bir tanesi Sokullu Mehmet Paşa (1505-1579)'dır.

Bu olay ve ondan önce Şehzade Mustafa'nın katledilmesi gibi olaylar, Yahudilerin iktidara yakın olmak ve iktidarı ele geçirmek için ne kadar iddialı olduklarına örneklerdir.

Sabetaycılığa giriş için yukarıda söylenenler önemliydi. Şimdi Sabetaycılığa adını veren Sabetay Sevi'ye geçelim. Tarih kitapları Sabetay Sevi için, '17. yüzyılda Yahudiler arasından ortaya çıkan Sahte Mesih' ifadesini kullanıyor. Ancak ortaya çıktığı dönemde tüm dünyadaki Yahudiliği ikiye bölen, sadece Osmanlı'da bir milyon kişiyi etrafına toplayan, Avrupa, Asya, Afrika ve hatta Amerika'ya kadar uzanan, Yahudilik gibi İslamiyet'i ve Hristiyanlığı da etkileyen bir harekettir. İspanya, Portekiz, Provence, İtalya, Sicilya, Almanya ve Avusturya'dan gelen Yahudilere '**Sefarad**', aynı dönemde Orta ve Doğu Avrupa'dan gelenlere de '**Aşkenaz**' deniyordu. Dönmeye ise genel manada '**Avdeti**' deniyordu.

Sabetay Sevi, 1 Ağustos 1626 tarihinde dünyaya gelir. Yahudilikte cumartesi günü doğan çocuklara mümkünse 'Sabatai' adını verme geleneği gereği bu ismin verildiğinin altı çiziliyor. Bu tarih aynı zamanda Yahudilerin, Birinci ve İkinci Tapınakları'nın yıkılışını an-

dıkları gündür. İzmirli Sabetay Sevi, 1648’de 22 yaşında Mesihliğini ilan edip tarihin en gizemli hareketini oluşturur.

Sabetay Sevi, önce İsrail’e oradan da Mısır’a uzun bir yolculuk yapar. Bu yolculukta Mesih olduğu kabul görür. Ardından Sabetay Sevi tekrar İzmir’e döner. Sabetay 1666 yılının ilk günlerinde İzmir’den ayrılarak İstanbul’a doğru yola çıkar. Müritleri onun İstanbul’a, iktidarı Padişah IV. Mehmet’ten almak üzere gittiğine inanırlar. İzmirli hahamların şikayetiyle saray da bu durumdan haberdar olur. Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa’nın emriyle, Sabetay’ın içinde bulunduğu gemi Çanakkale Boğazı’nda durdurulur. Sabetay elleri ve ayakları zincire vurularak İstanbul’a getirilir. Hemen ardından da kürek mahkumlarının tutulduğu Haliç’teki Bagno Zindanı’na kapatılır. Sevi üç gün sonra yargılanmak üzere Sadrazam’ın başkanlığındaki Divan’a çıkarılır. Girit Seferi öncesinde ortalığın karışmasını istemeyen Osmanlı yönetimi, Sabetay’ı Çanakkale Gelibolu’da bulunan bir kaleye hapsedmeye karar verir. Ancak ne hikmetse Sabetay Sevi burada daha etkili olacaktır. Binlerce müridi onu ziyaret edecek ve çevresi daha fazla genişleyecektir. Yapılan şikayetler üzerine IV. Mehmet, Sabetay’ın Edirne’ye getirilmesini emreder. Edirne’de Padişah’ın da paravan arkasından izlediği bir sorgudan geçirilen Sabetay’a iki seçenek sunulur. Karşısına bir okçu yerleştirilen Sabetay’a, *“Peygamber olduğunda ısrarlıysan sana ok attıracağız. Mucizeni göster de kurtul. Yok, ısrarlı değilsen o zaman ceza olarak Müslüman olacaksın”* denilir. Sabetay Müslümanlığı seçtiğini bildirince, hayatı bağışlanacaktır. Edirne Sarayı’na kapıcı başı tayin edilerek maaşa bağlanır. Sabetay’ın Müslüman oluşu müritleri arasında bir dalgalanmaya neden olur. Bazıları onu izlemekten vazgeçerken, bazıları da bunu ‘Mesih’in’ anlamını henüz bilemedikleri bir hareketi olarak yorumlayıp ona sadık kalırlar. Zaten bir süre sonra Sabetay da çevresine bunun bir oyun olduğu mesajını yayar. Bunun üzerine müritler tıpkı onun yaptığı gibi Yahudilikten çıkarak, Müslümanlığı kabul etmeye başlarlar. Bu tarihten sonra da ‘Avdeti’ ya da ‘Dönme’ olarak adlandırılırlar.

Edirne Sarayı’nda yedi yıl kalan Sabetay, bir süre sonra Padişah IV. Mehmet’in takdirini kazanır. Zaman zaman İstanbul ve Selanik’e gider. Bu ziyaretlerinde sinagoglara gitmesi ve müritleriyle beraber Yahudi ayinlerine katılması, bir süre sonra şikayet konusu olacaktır.

Faaliyetlerine devam ettiği anlaşıncı, Arnavutluk taraflarına sürgüne gönderilir ve orada ölür. Ama kendisini takip eden 200 aile Selanik'e yerleşerek dış görünüşte Müslüman, gerçekte ise Sabetaycı-Yahudi olarak yaşamaya devam eder.

Bilindiği üzere, Selanik sonradan gelişecek olan Türklük akımı için önemli bir merkez olacaktır. Uzun bir süre Türklerin siyasetine damgasını vuracak olan tüm siyasetçiler buralıdır ya da buradan yetişmiştir.

Sabetay'ın ölmesine rağmen, müritleri ona sadık kalırlar. Bu nedenle onun tavsiyelerine uyarak toplum içinde Müslüman kimlikleriyle yaşayıp, gizli gizli Yahudi inançlarını sürdürmeye başlarlar. Diğer Yahudiler onları Müslüman olarak kabul ettiklerinden cemaatlerinden ayrı tutarlar. Sabetaycı yahut dönme olarak adlandırılan bu grup, Selanik'in Yunanistan'da kalması ile 1924 yılında yapılan nüfus mübadelesi sonucu Türkiye'ye göç eder ve başta İstanbul'un Şişli ve Nişantaşı semtleri olmak üzere, çeşitli bölgelerine yerleşirler.

Radikal İslamcı düşünce Sabetaycılığı, Siyonizm'in bir uzantısı olarak görmektedir. Günümüzde Sabetaycılık'a Türkiye'de bir ilgi söz konusu iken, bu ilginin Polonya, Rusya, Hollanda, Amerika ve Akdeniz ülkeleri gibi dünyanın birçok yerinde de söz konusu olması ilginçtir. (1759'da Polonya'daki Frankistler, toplu halde Hristiyanlığı benimsemiş Yahudilerdir)

İttihat-Terakki'nin kurulmasıyla siyasi rolleri belirginleşen Sabetaycılar, Masonluk ve Melamiliğe (Niyazi-i Misri'nin kurduğu tarikat) karşı da özel bir ilgi göstermişlerdir. Mesela, Abdülhamit'e tahttan indirilme kararını tebliğ eden İttihat ve Terakki heyetinde, Selanik Yahudi cemaatine mensup Emanuel Karasu da bulunmaktadır. Abdülhamit'in tahtan indirilmesine ilişkin tarihçeler şu noktada birleşiyorlar:

Abdülhamit ile Siyonistlerin çokça görüştükleri tarihçilerce bilinmektedir. Hatta Siyonist hareketin en etkili isimlerinden olan Theodor Herzl'in 1900'lerin başında Abdülhamit ile birkaç kez görüştüğü de biliniyor. Bu yüz yüze görüşmelerde Abdülhamit'ten Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması, Yahudilerin bunun karşılığında büyük paralar verecekleri hatta Osmanlının var olan dış borçlarını karşılayabileceklerini de söylemişlerdir. Ne var ki Abdülhamit'in bu talepleri olumlamadığını da tarihi belgeler bizlere söylemektedir.

Abdülhamit'in sarf ettiği, *"Bu toprakların bir karışını bile satmam çünkü, bu topraklar bana değil, halkıma aittir. Halkım bu toprakların her karışı için kanını feda etmiştir... Türk İmparatorluğu bana değil Türk halkına aittir. Bu yüzden hiçbir parçasını geri vermem. Bırakın Yahudiler paralarını kendilerine saklasınlar"* sözleri öyle görülüyor ki Yahudi daha doğrusu Siyonistlerce hiç unutulmamıştır. Unutmadıklarını bizler Abdülhamit'in başına gelenlerden biliyoruz.

Yine Selanik'te o dönemde, Mason Locaları ve tarikatlarda etkili olan Türk ve Müslüman kimlikli aydınların pek çoğu Sabetaycıdır. Örneğin; 1908 başında tarihçi Dumont Veritas'ın locaya bağlı Müslüman üyeler diye sunduğu; Osman Adil, Faik Nuzhet (daha sonra bakanlık da yapacaktır), Talat İsmail, Fazlı Necip ve Mehmet Servet Bey'in Sabetaycı kökenli oldukları sonradan anlaşılmıştır. Sabetaycılar, Yakubiler, Kapancılar ve Karkaşlar olmak üzere -değişik dini yorumlar sonucunda- üç kola ayrılmışlardır.

Masonluğun kuruluşundan itibaren Yahudiliğin etkisinde olduğu ve Masonluğu Yahudilerin yönettiği artık sır olmaktan çıkmıştır. Yahudilerin, Tanrı tarafından seçilmiş ırk oldukları ve diğer bütün insanları yönetmekle görevlendirildikleri şeklindeki inançlarını iyi bilmek gerekir. Masonluk, Yahudilerin dünyayı yönetme ideallerine hizmet eden ve Yahudiliğin kontrolünde olan gizli bir teşkilattır.

Sabetaycılarının ekonomik güçleri, yüksek kültür seviyeleri ve Masonluğun gücü de dikkate alındığında, bu grubun çok önemli bir güç haline geldiği kendiliğinden ortaya çıkar. Sabetaycılarının siyasette İttihat Terakki ile etkili olmaya başladıklarını söylemek yanlış olmaz. Nitekim İttihat Terakki'nin ilk kabinesinde Maliye Nazırı yani bakanı olan Cavid Bey, Sabetaycı bir siyasetçiydi. Cumhuriyet döneminde de ilk kabinede yine Maliye vekili olarak bulunan Cavid Bey, Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastına katıldığı gerekçesiyle idam edilmiştir.

İsmail Cem, Rahşan Ecevit, Tansu ve Özer Çiller, Coşkun Kırca, Yılmaz Erdoğan, Gülben Ergen, Süleyman Demirel ve daha nicelelerinin Sabetayist olduklarını bugün bize, bu konuda uzman geçinenler belirtiyor.

Anlaşıyor ki Sabetaycılar, Osmanlı ve Türkiye tarihinde göz ardı edilmeyecek derecede, siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme-

lere olumlu-olumsuz damgasını vurmuşlardır. Belirtilmeli ki; bazı Sabetaycılar, Türkiye'nin demokratikleşmesi ve iç barışının oluşturulması sürecine karşı, çok olumsuz bir tutum ve faaliyet içinde olmuşlardır.

Konunun başında da belirttiğimiz gibi Türkçülüğün geliştirilmesi de, Yahudilerin marifetidir. Yahudiliğin 'Türk' rengine bürünerek, Türkçülüğü geliştirmesi bu davranış tarzının en çarpıcı örneklerinden biridir. Türk milliyetçiliğini Türklerden önce Yahudiler geliştirmiş ve bunu Ortadoğu'daki tarihi amaçlarının bir parçası olarak ele almışlardır. Osmanlı yönetiminde Türklük hor görülen ve aşağılanan bir kimlik iken, bu devletin son dönemlerinde Yahudiler tarafından öne çıkarılarak, kendi stratejilerinin bir bileşeni kılınmıştır. Bu yönüyle resmi ya da devletleştirilen Türkçülük özü itibariyle bir Yahudi-Siyonist icadıdır.

19. yüzyılın başlarından itibaren başta İngilizler olmak üzere, dıştan dayatmayla Osmanlı'da başlatılan 'Batılılaşma' hareketleri 1865 tarihine geldiğinde, Yeni Osmanlılar Cemiyeti (Genç Osmanlılar) ile ilk örgütlülüklerini oluşturmaya başlarlar. Bu örgütlenmelerin en faal üyelerinden biri de Fransız vatandaşı Yahudi **Leon Kahun**'dur. Bu harekete 1867 yılından itibaren Jön Türkler (Genç Türkler) denmeye başlanmıştır. Leon Kahun daha sonra Türkçülüğün teorisyenliğine soyunur. İlk 1869 tarihinde, '**Asya Tarihine Giriş; Türkler ve Moğollar**' kitabını yazar. Türkler hakkında abartılı bilgilerin bulunduğu bu kitap, sonradan Türk ırkçılarının temel kaynaklarından biri olur. 'Türkçülüğün Esasları' eserini yazan Ziya Gökalp'ın temel başvuru kaynaklarından biri olan bu eser, Mustafa Kemal'in de sıkça başvurduğu bir kitap olacaktır. Yazar Cemil Meriç kitap için, "Türk Milliyetçiliği'nin Kur'an-ı Kerim'i" demektedir. Leon Kahun, 1876 tarihinde de bu sefer benzer nitelikteki 'Gök Bayrak' romanını yazmıştır.

Türk Milliyetçiliği'nin mucitlerinden olan diğer bir Yahudi ise, **Armin Herman Vambery**'dir. Vambery, Macaristan'ın başkenti Budapeşte Üniversitesi'nde 1870 yılında ilk Türkoloji kürsüsünü kurmuştur. Vambery, 1908 yılında yine Budapeşte'de açılan dünyadaki ilk Türk Derneği'nin de onursal başkanıdır. Yine 1910 yılında kurulan 'Turan Cemiyeti'nin de onursal başkanlığını yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nde gerek Jön Türk Hareketi, gerekse onun devamı olan İttihat Terakki Partisi, Batı'daki Yahudi-Mason örgütleri ve localarına bağlı olarak çalışıyor ve onlar tarafından finanse ediliyordu. İngilizlerin de bu hareketlerin gelişimindeki yönlendiriciliği belirgindir. Jön Türklerin Yahudi desteğiyle, Osmanlı yönetimine yönelik gerçekleştirdiği ilk darbenin tarihi 1876'dır. Kurucuları arasında Abdullah Cevdet ve İshak Sükûti gibi Kürtlerin de yer aldığı ve Jön Türk mirasını devralan İttihat Terakki Partisi ise 1908'de iktidarı ele geçirdikten sonra, 10 yıl boyunca ülkeyi darbeler ve krizlerle yönetmiştir. İttihat Terakki Partisi, İtalyan Mason Karbonari örgütünü örnek almış ve bu örgütün gizlilik esaslarına göre yapılanmıştır.

Karbonari Mason örgütünün 1800'lerin başlarına kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. *"Karbonariler bütün sosyete sınıflarından mensuplarını toplayarak devlet içinde devlet haline gelmişlerdi. Mensuplarına askeri emirler vererek, onların suçlarını bile gizli mahkemelerinde yargılıyorlardı, Umumî mahkemeye kendi gizli mahkemelerinin müsaadesiyle müracaat edilebiliyordu."*

Yukarıda yapılan alıntıda da görüldüğü gibi temel yöntemleri gizli çalışarak, içten fethetme yöntemi olmaktadır. Zamanında İttihatçıların da benzer bir yöntemi kullandıkları ve bugün ise İttihatçıların, Ergenekoncuların, JİTEM'cilerin, Özel Harp'çilerin halen de Türkiye'de bu yöntemi kullandıkları bilinmektedir.

Osmanlı'dan sonra Cumhuriyet döneminde de Yahudi müdahalesinin sürdüğü görülmektedir. Bu dönemin öne çıkan ismi **Avram Galanti**'dir (sonradan Soyadı Kanunu gereğince Bodrumlu soyadını almıştır). Galanti'nin Türkçülük çalışmaları, Kahun ve Vambéry'nin çalışmalarına göre daha sistematik ve daha derindir. Üniversitelerde profesörlük yapan Galanti, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bir dönem CHP'den, bir dönem de bağımsız olmak üzere iki defa milletvekilliği yapmıştır. Türk ırkçılarından çok daha ırkçı bir 'çizgi' tutturan Galanti, Türkiye'deki tüm halkların asimilasyonunu savunmuş, bugünkü 'tek'çi anlayışın teorisyeni olmuştur. Türkçü görüşlerini birçok kitapta dile getiren bu Yahudi, Mustafa Kemal hakkında yazdığı yazılarında onu adeta göklere çıkarmıştır. Galanti bir yazısında da hızını alamayarak Tevrat'tan yola çıkıp Yasef'in oğulların-

dan Togarma'nın, Türkler olduğunu dile getirir ve bu biçimde Türk-lükle Yahudiliği kendince birleştirmeye çalışır. Galanti aynı zamanda milliyetçi Türklerin övüç kaynağı olan "Ne mutlu Türküm diyene" sözünün de sahibidir. İlginç görülebilir ancak altı yaşından başlatılıp ergenlik yaşlarına kadar her okul günü çocuklara okutulan 23 Nisan 1933 yılında yazılmış Türk Andı olarak bilinen faşist yemini yazan yine bir Sebatayist olan Dr. Raşit Galip isimli bir kişidir.

Meselenin ilginç bir boyutu ise Türkçülüğün bu Yahudi-Siyonist karakterinin Cumhuriyet tarihi boyunca gizlenmesidir. Okullarda okutulan tarih kitaplarında ve yayınlanan diğer eserlerde Türk milli-yetçiliğinin kökenleri ve yaratıcıları sır gibi saklanmış olup, Siyo-nistlerin stratejik programlarının bir ürünü değil de sanki kendi iç dinamikleriyle ortaya çıkmış gibi anlatılır. Bu yaklaşımın kendisi dahi Siyonist-takiyyeci bir tarzıdır.

Londra, Selanik, Budapeşte, Paris ve İstanbul gibi merkezlerde Siyonist-Mason tarzıyla pişirilen Türkçülük gibi Kürt milliyetçiliği ve Kürtçülük de, finans kapitalin belli başlı merkezlerinin kumanda-sıyla Güney Kürdistan'da bilinen ve palazlandırılmış olan ailenin eliyle geliştirildi, geliştiriliyor. Bu projenin geçmişi 150 yıl öncesine dayanır. Şimdi ana merkezleri Hewlêr ve Süleymaniye'dir. Tarz ay-nıdır. Renk Kürt ancak özü Siyonizm tarzı örgütlenmedir.

İttihat ve Terakki'ye Dair Kısa Bir Değerlendirme

Modern Türkiye tarihi üzerine tarihsel, toplumsal ve siyasal ça-lışmalarıyla bilinen ünlü düşünür Şerif Mardin, İttihat ve Terakki Ha-reketi için, *"Yeni Osmanlılar dediğimiz ihtilalci örgüt ve devlet adamlarından, askeri bürokratlardan ve ulemadan oluşan bir Cunta Hareketidir"* demektedir.

1889 yılında İttihad-ı Osmanî Cemiyeti, askeri tıbbiyede kurulur. Sonraları farklı adlar altında kurulan çeşitli örgütlerin bir nevi bir araya gelmeleriyle, kendilerini önceleri Terakki ve İttihat ardından da İttihat ve Terakki olarak adlandırırlar. Kuruluşu Ahmet Rıza, Prens Sabahattin, Bahaddin Şakir, İbrahim Temo (Arnavut), İshak Sukuti (Diyarbakırlı, Sükützadelerden, Kürt), Mehmet Reşit Bey (Çerkez),

Hüseyinzade Ali (Azeri) ve Abdullah Cevdet (Malatya-Arapgir), Mahir Said gibi isimlerin öncülüğünde oluşsa da, ileride sivrilecek olan ve harekete damgasını vuracak olanlar Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa, Dr. Nazım, Cavit Bey ve Abdullah Cevdet olacaktır. Aslen hasbehas Kürt olmasına rağmen Türkçülüğün ilk babalarından olacak olan Ziya Gökalp de, sonraları bu hareketin lider kadroları arasındaki yerini alacaktır. Bu kişi, “*Vatan, ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan! Vatan, büyük müebbed bir ülkedir, Turan*” diyecek kadar Türkçü ve kendi halkına da bir o kadar düşmandır. Paris’te 1902 yılında yapılan İttihat Terakki Kongresi’ne Abdurrahman Bedirxan ve Hikmet Baban’ın da katılmaları bu oluşuma gösterilen ilginin anlaşılması açısından da ilginçtir. Ermeniler, Arnavutlar ve Yunanlar da dahil birçok halktan kişiler bir dönem aktif olarak bu oluşumda yerlerini almışlardır.

Şerif Mardin’in de belirttiği gibi ağırlıklı olarak asker kökenlilerden oluşur. Örgütlendikleri merkez Selanik’tir. Selanik, aynı zamanda o dönemlerde Sabetaycılık ile Masonluğun Osmanlı içerisinde en güçlü merkezidir. Çoğu İttihatçı, aynı zamanda Mason Localarına da üyedir. Ortak özellikleri; Osmanlı’nın gidişatından rahatsız oluşlarıdır. Renkleri yer yer farklı olsa da hepsi özünde imparatorcudur. Bir başka ortak bir özellikleri ise; komitacı diye bilinen çete savaşında uzman oluşlarıdır. Balkanlarda devletin yapamadıklarını bu komitacılar kendi başlarına halklara kan kusturarak yapmışlardır. Tuhaf olan ise bu hareketin içerisinde Ermeni ve Kürtlerin de yoğun olarak bulunmalarıdır. Hatta örgütün beyin takımında bulunan Abdullah Cevdet, dönemin ünlü bir Kürt düşünürüdür.

Abdullah Öcalan, Oligarşik Cumhuriyet Gerçeği kitabında bu örgütü şöyle değerlendirmektedir: “**İttihat Terakki içinde farklı uluslara mensup şahsiyetler vardı. Bunların çıkarlarının çatışacağı açık! Farklı çıkarlar savunanların bir komite içinde birlik oluşturmalarının bir nedeni olmalı. Tüm ayrılıklarına rağmen, hepsi Sultan Abdülhamit’in baskıcı rejimine karşıydılar ve yine hepsi Batıya derin bir hayranlık duyuyordu. Abdülhamit’in Pan-İslamcılığı batıya hayran aydınlar da sıkıntı yaratıyordu. Bu rejimin değiştirilmesi ortak amaçlarına hizmet ediyordu. Başlangıçta bir Türk milliyetçiliği ideali yoktur. Türk milliyetçi çıkarları savunulduğu kadar Kürt milliyetçi çıkarları da savu-**

nulur. Abdülhamit'in bazı engellemelerine rağmen bu engellemelerden bir bütünen kurtulmak istiyor. Bunun sonucu olarak biraz İttihatçı kesilmek zorundadırlar. İşte Abdullah Cevdet, İshak Sükûti biraz da bu nedenle İttihatçılarla birlikte hareket eder... Bunlar İttihat Terakki'ye girerek, kendi Kürtlüklerini herhalde canlı yürüteceklerini sanırlar. İttihat Terakki aslında dolaylı bir Kürt milliyetçiliğini de temsil eder. İlk başlarda sadece bir Türk milliyetçi örgütü değildir. En az Türk milliyetçiliği kadar, biraz da Kürt milliyetçisi bir örgüttür. Başka şeyler de var; Araplar da aslında ilk milliyetçi kulüplerini İttihat Terakki içinde yetiştirirler. Hatta Ermeniler az çok etkilenirler. Gerçi Ermeniler milli olarak güçlüdür. Hınçak-Taşnak Partisi 1890'larda kurulur. Ama yine de ilgileri ve ittifakları var. İttihat Terakki gerçeğinde karşımıza çıkan şudur: Kozmopolit bir yapısı bulunan ve Abdülhamit'in İslamcılığı'ndan sıkıntısı olan ağırlıklı olarak Mason Localarının içinde yetişerek Masonlaşanların etkilemesiyle geliştirilen burjuva bir örgütlenme. Ama herkesin amacı biraz değişiktir. Örneğin; Arnavutlar, Arnavut milliyetçiliğini, Kürtler, Kürt milliyetçiliğini, Araplar, Arap milliyetçiliğini yapar ve geriye kalan en şoven olmak durumunda kalan Osmanlı Paşa milliyetçiliğidir.”

Bu Osmanlı paşa milliyetçileri, 23 Temmuz 1908 yılında Abdülhamit'e karşı hürriyet ilan ederler. Sloganları 'Herkes Eşitlik, Hürriyet ve Kardeşlik' idi. Ancak gerçek olan şudur ki; İttihat Terakki, Türkiye tarihinin en karanlık sayfalarına adını kanla yazmaya başlar. Örneğin; 31 Mart Vakası olarak bilinen 1909 yılındaki profesyonelce yapılan darbeyi öyle tertipler ki, yıllar sonra dahi kimse onlarla bağına kuramaz. Bu tertipte, 13 Nisan 1909'da yaşanan bir olay gerekçe gösterilerek Abdülhamit tahttan indirilir ve yerine V. Mehmet Reşat getirilir. Daha sonra, 23 Ocak 1913'te '**Babıali Baskını**' olarak bilinen eylemi yaparak Sadrazamı istifaya zorlarlar. Bu eylemde ya da baskında Savunma Bakanı düzeyindeki Harbiye Nazırı'nı bile vuracak kadar gözü karadırlar. Siyasal karşıtlarını en ince komplo yöntemleriyle vurmaktan çekinmezler. Örneğin; onlarca gazeteciyi sokaklarda gündüz ortasında, şakaklarına tabancaları dayayarak katledebilmişlerdir. Hasan Fehmi, Serbesti Gazetesi'nin Başyazarı; Zeki Bey, Şehrah Gazetesi Başyazarı; Hasan Tahsin, Samim Bey, Saday Millet Gazetesi ve daha nice. “*Ülke ve vatan düşmanları oldukları*

için, gerici, yaftacı teşkilat mensupları oldukları için, ülkenin birliğini ve beraberliğini bozmak isteyen nifak tohumları eken oldukları için katledilmişlerdir.” Şu tarihsel ironiye bakın! Bugün de aynı yöntemlerle, aynı kirli politikalar sürdürülmektedir.

İttihat Terakkicilerin giderek gerçek yüzleri ortaya çıkar. Önceleri sözde ortakçı ve yenilikçi görünenler, özünde ne kadar militarist ve halklara düşman olduklarını göstereceklerdir. Çok erkenden Ermeni Kıyımı’na geçeceklerdir. Gerekçeleri ise ‘savaş esnasında düşmanlarla işbirliği yapma’ suçlamasını öne sürerek, 1,5 milyon Ermeni katledilecektir. Ermenilerden sonra sıra Kürtlere gelecektir. 1916 yılında Anadolu’ya sürülen Kürtlere -önceden hazırlanmış bir plan gereğince-, orada daha önce yaşayan mevcut halktan ırkçı bir muamele görecektir. Nüfusları yüzde beşten fazla olmayacak, ana dilleri yasak edilecek, aydınları ve büyükleri çocuklarından kopartılacak ve Türkçe öğrenme zorunlu kılınacaktır. O meşhur **‘Zo gitti, lo kaldı’** sözü bu dönemlerden kalmadır. Yani ‘Ermeniler katledildi sıra Kürtlere gelmiştir!’ anlamında kullanılmıştır. Savaş esnasında Enver Paşa, 90 bin askerin korkunç kış şartlarında öldüğü Sarıkamış Seferi’nden sonra yok yere şu sözleri sarf etmemiştir: *“Sarıkamış Çarpışması’na dıştan bakarsak yenildik sayılır. Fakat gerçekten muazzam. Çünkü Sarıkamış Ormanlarından Erzurum’a kadar uzanan yollar üzerinde on binlerce Kürt gencinin cesedini bıraktık”* diyebilecek kadar Kürt soykırımına angaje olmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yalnızca Ermeni ve Yunanlılara yönelmekle kalmayıp açıkça görüldüğü gibi, Talat Paşa Ermenileri, Enver Paşa Kürtleri ve Cemal Paşa ise Arapları sindirmek için iş bölümüne gitmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetiminin baskı ve gelişen zulmüne karşı Araplar içerisinde büyüyen öfke, aktif mücadele çağrılarına neden olmuştu. O dönemde yayınlanan bir bildiride geçen şu sözler bu öfkeyi açıklar niteliktedir: *“... Sana ve senin diline düşmanlık gösteren bu kişileri ülkenizden temizleyin. Müslüman ve Hristiyan Araplar, düşmanınıza karşı birleşiniz, sakın bu Müslüman Arap’tır, bu Hristiyan Arap’tır demeyiniz. Hepiniz bir Allah’a bağlısınız ve din Allah’tır. Onun için birleşiniz... Ey Müslüman Araplar, şayet bu zalim idare İslami idaredir diye düşünüyorsanız büyük bir hataya düşersiniz. Zira Allah kitabında ‘zalimler kafirlerin ta kendileridir’ der.*

Direnmek için örgütlenmeye başlayan Arap aydınlarına karşı tutuklama furyası başlatılır. Ardından ise 20 Ağustos 1915 akşamı hapisten çıkarılan aydınlar sabah 04:00'den itibaren infaz edilmeye başlanır. 10'u Müslüman, 1'i Hristiyan 11 Arap ileri geleni Beyrut'un ana meydanı El-Burç'ta asılır. 17 Müslüman ve 4'ü Hristiyan 21 kişilik ikinci grup ise 6 Mayıs 1916'da şafakla birlikte idam edilir. 14'ü yine El-Burç'ta diğer 7'si ise Şam'daki Al-Marjeh meydanında infaz edilir. Kararı veren ve mahkemeyi bu kararı almaya zorlayan Cemal Paşa'dır. Günümüzde nasıl ki Ermeniler 24 Nisan gününü **Medz Yeghern** (Büyük felaket, cinayet) yani soykırım günü olarak anıyorlarsa, Araplar da 6 Mayıs gününü şehitler günü olarak anmaktadır.

Tabii, İttihat ve Terakki, en kanlı yüzünü Teşkilat-ı Mahsusa örgütünü kurarak gösterecektir. Çok ilginç ve düşündürücü yönü ise bugün dahil hiçbir zaman Teşkilat-ı Mahsusa'nın herhangi bir yasa ile kurulmuş olduğunu gösteren bir belge bulunamamıştır. Bu örgütün çeşitli alt birimleri vardır. Bektaşiler, Mevlevi Taburları gibi! Hepsisi ağırlıklı Balkan Gönüllüleridir. Başkanları Süleyman Askeri Bey, Halil Bey ve en sonda ise Cevat Bey'dir. Oldukça fazla tetikçisi bulunmaktadır. Gözünü kırpmadan insanları katleden canavarlara sahiptir. Hristiyan esirleri nasıl zoraki sünnet ettiklerini anlatışlarıyla meşhurdurlar. Yakup Cemil, Hüsamettin Ertürk Bey, Eşref ve Hacı Sami kardeşler, Sapançalı Haki, Ömer Naci Bey, Nuri Paşa, Eyüp Sabri ve daha niceleri. Hepsisi de hukuk tanımadan, onlarca katliamı bizzat yapmış kafatasçı tetikçilerdir. Ve bunların çoğu bu vahşi cinayetlerde kullanıldıktan sonra defteri dürülmüştür. Örneğin Yakup Cemil, 11 Eylül 1916 yılında 42 yaşındayken idam edilmiştir. Bu kadar yetkilerle donatılmış ve kirli işlerde acımasızca kullanılmış tetikçiler, her zaman olduğu gibi raydan çıkarak ağabeylerine karşı çıkabilmişlerdir. Böyle durumlarda aynen bugünlerde gördüğümüz gibi ya tek tek ortadan kaldırılmışlardır ya da çete örgütü kurmuşlar gerekçesiyle yargılanmaya tabi tutulmuşlardır. Örgütün alt şubeleri vardır. Çoğu paramiliter kuruluşlardır; Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Türk Gücü Cemiyeti, Osmanlı Güç Dernekleri, Osmanlı Genç Dernekleri, Türk Yurdu Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocağı, Milli Türk Cemiyeti, İstiklal ve İktisadi Milli Cemiyeti ve adını burada saymadığımız daha birçok örgüt bulunmaktadır.

Bu bölümü Abdullah Öcalan'dan bir alıntıyla kapatalım: “**Ermeni Soykırımı** bu genel tablo içindeki en trajik bölümdür. Ulus devlet için ayağa kalktıklarında (1914 öncesinde ve savaşın ilk yılında), İttihat ve Terakki yönetiminin 24 Nisan 1915 tarihli kararı temelindeki karşı saldırısıyla kendilerini binlerce yıllık yurtlarından atılmak ve yollarda imha edilmekle, geriye kalanların ise uzun süreli diaspora yaşamına mahkum edilmesiyle karşı karşıya bulacaklardı. Diaspora Ermenileri bir gerçekliktir ama çok mutsuz, ezik ve yıkık bir gerçekliktir. Kurulan küçük Ermeni ulus devleti belki de bir teselli kaynağı olacaktı. Soykırımı sadece Türkçü burjuvazinin değil, Kürt feodal-lerinin de payından bahsedilir. Bunlar sadece Ermeni Soykırımı’nda değil, aynı dönemlerde daha değişik biçimlerde (özellikle Hamidiye Alayları’nda) yürütülen Kürt Soykırımı’nda da asli suçlu unsurlar durumundaydılar. Halen yürütülmekte olan Kürt Soykırımı’nda bunlar ‘köy korucuları’ olarak, Kürtlüğü inkar karşılığında mülklerini ve sermayelerini arttırarak ve gerektiğinde sahte Kürtçülük yaparak lanetli rollerini oynamaya devam etmektedir.”

İttihat ve Terakki’ye bu kadar geniş yer vermemizin nedeni; adeta halklara karşı bir soykırım makinesi olarak çalışmış olan bu zihniyetin bugün de benzer bir şekilde devrede olmasıdır. Kullandıkları yöntemleri, bugün TC Devleti’nin birçok gizli kurum ve kuruluşu uygulamaktadır. JİTEM bunlardan sadece bir tanesidir. Halkların karşısına Sivil Toplum Örgütleri olarak çıkarılan birçok örgüt, özü itibarıyla paramiliter örgütlerdir. Ve ideolojik olarak beslendikleri yapılanmalar aynen o günlerdeki gibi Sabetaycılık ve Mason Localarıdır.

1900’lü Yıllarda Kürt Cemiyetleri

1) **Azm-i Kavî Cemiyeti**: 1900 yılında Diyarbakırlı Fikri Efendi tarafından İstanbul’da kurulur. Kürtlerin bilinen ilk örgütlülüğüdür.

2) **Kürt Teavun ve Terakki Cemiyeti** (Yardımlaşma ve İlerleme): 19 Eylül 1908’de İstanbul’da kurulur. Yasal sınırlar içinde çalışmalar yürütmeyi hedefler. Cemiyet İttihat ve Terakki ile yakın ilişkide olur. Tannan üyeleri; Emin Ali Bedirxan, Şêx Abdulkadir, Şerif Paşa, Ahmet Zülfik. Kürt Teavun ve Terakki Gazetesi adında bir gazete çıkarırlar.

3) 25 Eylül 1908’de, İstanbul’da, **Kürt Lokali** resmi olarak açılır.

4) **Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti**: Amaç eğitim ve öğretim çalışmalarlarıdır. Bu amaçla İstanbul’da Kürt çocukları için bir okul açılır. Cemiyetin kurucu üyelerinden olan Abdurrahman Bedirxan, Halil Hayali, Katipzade Cemil ve Ahmet Ramiz daha sonra bu cemiyet bünyesinde bir de basımevi açarlar. Cemiyet daha çok Osmanlı bünyesinde halkları birlikte eşitlik temelinde tutmak amaçlı idi. ‘Meşruiyet Okulu’ olarak bilinen bu Cemiyet aynı zamanda bir Kürt basım evi de kurmuştur. 1909’da kapatıldı.

5) 1920 yılında **Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti**.

6) **Kürdistan Mühimler (Sevenler) Cemiyeti**: 1912’de İstanbul’da açılır. Dersimli Mela Xidir’in öncülük ettiği Nuri Dersim’in aktif katıldığı dernek, İstanbul’daki Kürtler arasında dayanışma sağlamayı öngörür.

7) **Civata Talebê Kurdan (Hêvî)**: 1912’de İstanbul’da kurulur. Kurucuları Zinar Silopi, Ömer Cemil, Van Milletvekili Cemil Beyin oğlu Fuat Temo, Memduh Selim Bey’dir. Bu cemiyetin yayın organı Yekbun’dur. Yine Hatewi Kurd yani Kürtlerin Geleceği diye başka bir dergileri de vardır. Bu dergi hem Kurmancî, hem Soranice, hem de Türkçe yayın yapar. Yine cemiyetin Kurd Teavun ve Terakki diye bir de gazetesi vardır.

Süleymaniyeli Abdülkerim Bey, 1913’te bu cemiyet bünyesinde Roja Kurd ve yarı Türkçe olan Jin dergisini çıkartır. Jin Dergisi’nin Türkçe bölümüne yazarlar ise Anayasa Prof. Babanzade İ. Hakkı, Vanlı Memduh Selim, Bitlisli Ziya Bey’dir.

8) **Kürt Millet Fırkası**: Bu dernek de Osmanlı’nın izin verdiği ölçüde kültürel çalışma yürütme amacını gütmektedir.

9) **Kürdistan Teali Cemiyeti** (Kürdistan Yükselme Derneği): 1918’de kurulur. Başkanı Seyit Abdulkadir’dir. Derneğin toplam 19 şubesi açılır. Daha sonra iki kola ayrılır. Bir kolun başını Abdurrezak Bedirxan çeker -bunlar bağımsızlıkçı- bir kolun başını ise Seyit Abdulkadir çeker, bunlar otonomiye savunur.

10) **Kürt Kadınları Teali Cemiyeti**: 1919’da kurulur. Ancak çok erkenden kapatılır.

11) 1919 yılında **Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**, Kürdistan Teali Cemiyeti’ne bağlı olarak kuruldu.

12) Kürt Amele Partisi

13) Kürdistan Teşrik-i Mesai Cemiyeti

14) Cihanşani Cemiyeti, 1912 yılında Doğu Kürdistan'da kurulur.

15) **İstihlasi Kurdistan** (Kurdistan'ın Kurtuluşu), 1912 yılında kuruldu. Kürdistan'ın bağımsızlığını savunan bir cemiyettir. (Doğu Kürdistan)

16) **Mücadele Fırkası**- Lütü Fikri, İttihat ve Terakki'ye karşı kurulur.

İlk Kürt okulunun, yukarıda dile gelen Cemiyetler tarafından 4 Kasım 1913'te Xoy şehrinde, 29 öğrenci ile başladığını ve Kürtçeyi Kiril Alfabeti'yle yazmış olduklarını da belirtelim.

Bu cemiyetler içerisinde en önemli olanı 1914'te kurulan Kürt Teali Cemiyeti'dir. Dayandıkları temel ilke; *“Eğer amaçlarımıza ulaşmak istiyorsak, büyük devletlerle bağlantı kurmak zorunluluktur. Ne de olsa bu devletler de Wilson Prensipleri'ne göre hareket ediyorlar. Bizim de sıkı sıkıya bu prensiplere sarılmamız gerekiyor”* olmuştur. Kürt ileri gelenlerini beklentiye sokan bu durum, ABD'nin Başkanı olan Wilson'un sunduğu deklarasyonun beşinci maddesinde; *“Sömürgeler özgür, açık görüşlü ve mutlak tarafsız bir yaklaşımla ele alınmalı, bu tür egemenlik sorunlarının çözümünde ilgili halkların çıkarları ile egemenliği tartışılan devletin adil taleplerinin eşit ağırlık taşınması ilkesine kesinlikle uyulmalıdır”* diye sarf ettiği sözlerdi. Bu birçok çevreye umut vermişti. Öyle ki ileriki yıllarda Lenin, Wilson'un bu deklarasyonunda dile gelenleri daha ileriye taşıyarak **'Halkların Kendi Kaderlerinin Tayin Hakkı'** olarak Ulus Devletin her bir halk için zorunlu olması gerektiğini dile getirmişti.

Binbaşı Noel, bu beklentili ve dışa bel bağlayan ruh halini değerlendiren şöyle demektedir: *“Başkan Wilson'un 'herkes istediğini yapsın', haline dönüşüp boşa umut veren prensibi bütün pırıltıyla ufuktan yükselmektedir. Osmanlı Kürtleri avazları çıktığı kadar bağırlarsa, Wilson'un kendilerini duyacağını ve Diyarbakır'ı kendi başlarına veya kötü yönetmelerine izin vereceğini, Türklerle paylaşmaları gerekmeden şişmanlamaya devam etmelerini sağlayacağını sanıyorlar.”*

Bir parantez açarak Wilson'a dönük bir iki hususu dile getirelim. Noel'in yukarıda ifade ettiği sözleri haklı çıkaran başka bir veri ise

bizatihi, “Wilson’un Devlet Sekreteri, Robert Lansing’un öngördüğü gibi, “Kendi kaderini tayin etme ilkesi birçoğuna yanlış umut verecekti” sözleridir. Wilson’un ulus anlayışı oldukça özeldi. Daha belirgin bir şekilde, onun Amerikan ulusu anlayışı Amerikalı Kızılderililer ile Amerikalı Afrikalıları dışlıyor ve yalnızca Avrupa kökenli Amerikalıları içeriyordu (Ambrosius 2002). Wilson’un kendine özgü ulus ve demokrasi anlayışları onun egemenlik tanımını yansıtır. Wilson egemenliğin “tüm vatandaşlara değil, onların siyasal liderliğine dayandığını” ve “hiçbir şekilde bölünmez ve kesin bir şeyse, sınırsız güç değilse, egemenlik toplumun güçleriyle aynı değildir.” (World War 1 and the Principle of National Self-determination: A Closer Look at Kurdistan-1. Dünya Savaşı ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı: Kürdistan’a Yakından Bir Bakış, Robbyn Michelle Usherwood) sözleri de göstermektedir ki, Wilson gerçekten de birçok halka umut vermiş ancak esasen temsil ettiği düşünceler hiçbir şekilde bugüne kadar bilindiği gibi demokratik kriterler taşımamıştır. Şu cümleler dile getirmek istediklerimizi daha çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir: “Wilson, Avrupalı ve beyaz olmayan ırkı aşağı bir seviyede görüyordu. Benzer şekilde, Avrupa kökenli halklar arasında da ırksal hiyerarşinin olduğuna inanmaktaydı. (Sluga 2005)”

Bu konulara ilişkin yazdığı tezin girişinde Robbyn Michelle Usherwood aynen şunları ifade etmektedir:

“Bu tez, I. Dünya Savaşı’ndan sonra bir Ortadoğu toplumu olarak özellikle Kürtler bağlamında ulusların kendi kaderini tayin etme ilkesini ele almaktadır. Savaş Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının ortadan kalkması ve akabinde kendi kaderini tayin etme ilkesinin sonucu olarak, egemen siyasal birim haline gelen varlıkların, yani, ulus devletlerin kuruluşu ve yükselişi ile sonuçlandı. Bu ilke insanların kimin tarafından yönetilmek istiyorlarsa yöneticilerini kendilerinin belirlemesi gerektiği anlayışına işaret eden, Amerika Birleşik Devletleri’nin yirmi sekizinci Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson tarafından ilan edildi. Söz konusu araştırma tamamlandıktan sonra açıkça görülecektir ki, Büyük Güçler (Fransa, İtalya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri) ulusların kendi kaderini tayin etme ilkesini uygulamada seçiciydiler. I. Dünya Savaşı’nın bitiminde kendi kaderini tayin etme ilkesini uygulamadaki

seçiciliği göstermek için İran, Irak, Suriye ve Türkiye’deki Kürt toplumuyla ilgili bir alan araştırması tartışması yapılacaktır. Bu tez, I. Dünya Savaşı’ndan sonra Kürtlerin bağımsızlığını ve hatta özerkliği yadsımak için nihai kararı verenler arasında bulunan ırksal taraftarlığı tartışmaktadır. Bunun yerine, Kürtler dört devlet arasında bölündüler ve gelecekte bağımsızlıklarını elde etme şanslarını ortadan kaldıran bir baskı biçimi içinde yaşamayı sürdürdüler.”

Nitekim böyle olduğu için direnişe geçen birçok halkın özgürlük mücadelesi görülmemiş, görülmemenin de ötesinde ilgisizlikle karşılanmış ve ortada bırakılmıştır. Birinci Paylaşım Savaşı’nda göreceğimiz gibi bu konuda en çok aldananların başında Kürtler gelmektedir.

Kaldığımız yerde devam edersek; 1898 yılında Kahire’de Mikdad Midhat Bedirxan tarafından **Kürdistan Gazetesi** çıkartıldığı gibi **Amid-i Sevda ve Peyman** adında dergiler çıkarılmıştır. Tüm bu derneklerde ve örgütlerde yerini alanlar, Kürt aristokratlarıdır. Beylerin, Mîrlerin, Şêxlerin, ağaların şöyle ya da böyle Kürdistan’da yaşanmış olan direniş liderlerinin ya çocukları ya da akrabalarıdır. Belki o günkü şartlar itibariyle böyle olması anlaşılardır. Lakin bizim de bu durumu masaya yatırmamızın aynı oranda anlaşılması gerekir.

Babialî’nin fideliğinde gelişen mektepliler -niyetlerinin ötesinde- biraz Osmanlı olacaklardır. Kaldı ki sınıf karakteri itibariyle bu kesimler kendi çıkarlarına göre hareket edeceklerdir. Karakterleri gereği dışa bel bağlamaya yatkın olacak ve kendilerine güvenleri az olacaktır. Bunun içindir ki, halka uzak ve yabancı yaşayacaklardır. Ve işte bunun için de, kendilerine izin verildiği oranda hareket edeceklerdir. Bunun dışına taşan eylemliliklerde ve aktivitelerde bulunmayacaklardır.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi, Süreci ve Sonrasında Kürdistan’daki Durum

Kürdistan tarihinin en önemli kesitlerinden biri, Birinci Dünya Savaşı öncesi, süreci ve sonrasındaki süreçtir. Oldukça önemli tarihi bir kesit olsa da halen sağlıklı bir değerlendirmeyi bekleyen tarihi

bir süreç olduğunu da hemen belirtelim. Çünkü; Kürtler bu tarihi süreçten oldukça büyük zararlarla çıktıkları gibi, başka halklarla da karşı karşıya getirilmişlerdir. Kürtler bu tarihi süreçten sonra uluslararası güçler tarafından dört parçaya bölündükleri gibi, bu coğrafyada, bin yıllardır birlikte ortakça yaşadıkları halkların da karşısına çıkarılmıştır.

Yukarıdaki bölümlerde bu karşı karşıya getirilişi kısmen de olsa Hamidiye Alayları'nın oluşumunda vermeye çalıştık. Bir sonraki bölümde Kürtlerle Ermeniler arasındaki ilişkileri ele alırken yine değinmeye çalışacağız. Ancak Kürtlerle İttihatçıların, İngilizlerin, Abdülhamid'in, Rusların, Süryani ve Asurilerin derken, Kürtlerle bu coğrafyada yaşayan tüm halkların ilişkilerini irdelemek önemli sonuçlar ortaya çıkarabilir.

İttihatçıların politikalarını yukarıda vermeye çalıştık. İlk kuruluşunda Kürtlerin, Arnavutların ve yine başka halklardan birçok siyasetçinin yönetim kademelerinde yer aldığını da belirtmiştik. İttihat-ı Terakki Cemiyeti ilk kuruluşunda renkli bir yapıya sahip iken, daha sonra 1906'dan itibaren bu rengini kaybederek ırkçı ve faşist bir askeri yapıya dönüşür ya da dönüştürülür!

Bu durumu Fuat Dündar isimli yazar '**Modern Türkiye Şifresi**' adlı yapıtında ele alırken, Suavi Aydın isimli yazarın, '**İki İttihat-Terakki: İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset**' kitabından yararlandığını belirterek; "*Bu farklılık kurucu ve yöneticilerin kökenlerine bakıldığında da görülür. İlk Cemiyet'te (1889-1896 arası), kökeni tespit edilen 19 üyesinden 9'u Balkanlı ve İstanbullu, ikincisinde ise (1908-1918 arasının merkez komitesi), kökeni tespit edilen 25 kişiden 15'i Türk idi. Ayrıca kökeni tespit edilen 21 subaydan 19'u Balkanlı ve İstanbulluydu*" demektedir.

Bunları belirttikten sonra, "*Ve önemli bir not olarak: 1908 sonrası tarih kitaplarında Cemiyet'in kuruluşu Rumeli'deki yurtseverlerin bir girişimi olarak açıklanıp Cemiyet'in kuruluşu 1889 İstanbul'una değil, Balkanlar'a gönderme yapılarak yazılır*" diye eklemektedir. (Mehmet Ö. Alkan: *Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme*)

Vardığı sonucu ise, "*Aslında Suavi Aydın'ın da yerinde tespit ettiği gibi, iki farklı Cemiyet söz konusudur. 1889'da İstanbul'da bir araya*

gelen grup ile 1906'da Selanik'te bir araya gelen grup. İlkinde tüm Osmanlı milletlerini bağrında taşıyan, sivillerin ve aydınların hakim olduğu, Fransa'nın model alındığı ve Osmanlıcılığın savunulduğu bir Cemiyet; ikincisinde ise sadece Yahudi, dönme ve Türklerin yer aldığı, subay ve küçük memurların çoğunluğunu oluşturduğu, Almanya'nın örnek alındığı, Türkçülüğün hakim düşünce olduğu bir cemiyet söz konusudur” diye tespit etmektedir.

Buradan bakıldığında daha önce halklarla ortak hareket eden İttihat ile daha sonra halkların başına musallat olmuş İttihatçıların yaptıkları daha iyi anlaşıyor. Biri Osmanlı'yı esas alıp, Osmanlı'yı kurtarmak için birlikte yaşadıkları halklarla ortaklaşmayı savunurken; diğerleri sadece dar ırkçı, milliyetçi, dönme Sabetayist, faşist yapının halkları küçük bir 'Anavatan' için kırımdan geçirmeyi planlıyor.

Bilindiği gibi Osmanlılar 1683 yılından itibaren Avrupa karşısında zayıflaya zayıflaya Balkanlara kadar gerilemiştir. Balkanlardaki durum ise tehlikededir. Yunanistan 1821, Bulgaristan 1878, Romanya 1881, Arnavutluk 1911-12 yıllarında Osmanlılardan koparak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Giderek Trakya'ya doğru da bir gerileme durumu söz konusudur. Avrupa'da yaşanan bu hezimet esasta tüm cephelerde yaşanmaktadır. Arap coğrafyası, Trablusgarp ve birçok cephede yenilgi üzerine yenilgiler yaşanmaktadır. Asker kökenli İttihatçılar ile Selanik'te yaşayan Yahudi dönme ve ırkçılar bu gidişi iyi tespit ettikleri için hedef yönünü Anadolu'ya çevirmişlerdir. Anadolu'ya nasıl yerleşileceğinin birçok plan ve programını yapmışlardır. Kaybedilen topraklarda yaşayan Müslümanları çok büyük bir incelelikle hangi yerlere koyacaklarını, orada bulunan halkları nasıl eriteceklerinin planlarını da detaylı yaparlar. En yalın haliyle bunları Ermeni halkına karşı uyguladıkları 1915 Soykırımı'nda göreceğiz. Kürtlere karşı ise 1916 yılında göreceğiz. Ve sırasıyla Çerkezler, Yunanlar, Süryaniler...

Süryani ve Asuri demişken şunu da hemen ifade edelim: İttihatçılar Asuri halkına karşı kıyımı Nisan 1914'te İstanbul'dan başlayarak, yaz aylarında, yoğun yaşadıkları Mardin'e (Beşirî, Mîdyat, Cîzre) dek sürdürmüşlerdir.

Sonraki yıllarda ise bu durumu daha sistemli hale getirmiş ve 8 Eylül 1924 tarihinden başlayarak daha büyük kıyımlarla bitirme nok-

tasına getirmişlerdir. Bu katliamı Albay Reşat Hallı ismindeki kişi, “...Türklerin gayesi ve karşı tedbir almaktaki maksatları, İngilizlerin Hakkari iline, Nesturileri kullanarak uzattığı eli kırmak ve aynı zamanda ‘Musul Sorunu’ Cemiyeti Akvam’da görüşüldüğü sırada bu raları işgal suretiyle Nesturileri defetmek ve Musul görüşmelerinde hakim bir durum sağlamaktı” diye yazmaktadır. (Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları)

Önemli oranda Asuri halkını tasfiyeye uğratan bu büyük kıyımı Asuriler ‘**Sayfo**’ yani ‘Kılıçtan Geçirme’ diye tanımlıyorlar. Ermeni halkına uygulanan **Medz Yeghern**, Dersim’deki Kürtlere uygulanan **Tertele**’nin hep aynı zihniyetin uygulanma biçimleri olduğunu, halklara yaşatılanlardan bilince çıkarıyoruz.

1908 yılında iktidara gelen İttihatçılar gel-gitler yaşasalar da güçlenmenin yol ve yöntemlerini bulacaklardır. Kimi zaman darbelerle, kimi zaman komplolarla, kimi zaman suikastlerle derken güçleneceklerdir. Bu maharetlerine ek olarak bir de derin taktikler uygulamaktadırlar.

Örneğin; 1912 yılında iktidardayken, Balkanların ellerinden gideceğini -hatta Edirne’nin korunmasının bile zor olacağını- bildikleri için hükümetten istifa ederek, hükümeti muhaliflere bırakacaklardır. Nitekim Ekim 1912’de çıkan Balkan Savaşı’nın kısa zamanda hezimet dönüşmesi üzerine şiddetli bir milliyetçilik politikası benimseyen cemiyet; yenilginin suçunu hükümete yüklemekten çekinmeyecek ve güçlü bir milliyetçi demagojiyle hızla yeniden iktidara gelmesini bilecektir.

Balkanlar -hatta Edirne de- elden gittikten sonra önceleri Osmanlı’nın onayı olmadığı halde Trablusgarp’a gidenler hızla 1912 yılının sonunda geri döneceklerdir. Balkanlardaki kaybı karşıtlarına yükleyerek halkı yanlarına çekeceklerdir. Ve ellerini bir şeye sürmeyenler birden büyük karşı bir hamleyle Enver Paşa’nın komutasında Edirne’yi alarak güya İstanbul’u sağlama aldıkları için yeniden halkın güvenini kazanacaklardır. Bu güvenle, İttihatçılardan Enver Paşa’nın 23 Ocak 1913 günü gerçekleştirdiği darbeyle tek parti haline gelerek, Osmanlı’ya hakim olurlar.

Bu olup biteni anlamak için biraz gerilere gitmekte fayda vardır.

Tek parti haline gelmenin fikir babası Alman General olan Colman

Von Der Goltz'tür. Colman Von Der Goltz, 1883 yılında Abdülhamid tarafından iki yıllığına Harbiye Mektebi yetkilisi olarak atanmış ancak 15 yıl boyunca Osmanlılara hizmet etmiştir. Eğitim sistemi dışında, ordunun modernleşmesi ve yeni askeri stratejilerin belirlenmesi açısından belirleyici rol oynayan askerlerdendir. Von Der Goltz'un eğitim sistemiyle yeni bir subay kuşağı şekillenir.

Aynı Goltz görevini sadece eğitim alanıyla sınırlı tutmaz; birçok siyasi ve askeri konularda da etki yaratacak raporlar hazırlar. Araplara ve bölgede etkili politika yürütmesi için Abdülhamid'e önerilerde bulunur.

Almanya'ya döndükten sonra da Osmanlı'ya olan ilgisini sürdürceği gibi askerlerle de ilişkilerini sürdürür. Daha sonra tüm İttihatçıları etkileyecek olan makalesini Deutsch Rundschau Dergisi'nde, Ekim 1897 yılında yayımlar. Yazı Türkçe olarak 1905 yılında, 'Devlet-i Aliye'nin zaaf ve kuvveti' olarak yayınlanır.

Anadolu'da, ırkçı ve faşist ve bir halkı, asker-millet olarak şekillendirmeye çalışan İttihatçıların tüm görüşlerinin bu makaleden esinlendiğini söylemek yanlış olmaz.

Goltz şöyle der: *"Türkiye'de... Geniş ve hantal bir devlet yerine daha küçük fakat daha kuvvetli bir medeni devlet zuhura gelmelidir. Doğuda (Osmanlı) gerçekleşen ya da gerçekleşmesi gereken işte böyle bir süreçtir..."*

Yüz binlerce muhacir acemice tedbirler yüzünden mahvolmuş durumdadır. Yerleştirilenler, o yörenin yerli halkı ile kaynaşmayıp, örneğin Çerkezler gibi, devlet içinde bir nevi devlet teşkil ediyorlar ve hatta askerlikten çekiniyorlar... Bu konuda alınması gereken esas tedbirlere ihtiyaç vardır... Müslüman Giritlilerin büyük kısmının daha milyonlarca ahaliyi alabilecek olan Türkiye toprağına göç etmeleri de hesaplanmalıdır..."

Daralan memlekette yani Anadolu ve Rumeli'nde daha birçok kıymetli fütuhatlar yapılabilir. Yukarı Arnavutluk, ... Zeytun Ermeni Bölgesi... Havran Dürzi Dağları, ... Kürdistan'ın bilhassa Dersim taraflarında Hakkari'de, Musul, Bağdat ve Basra muhtelif cihetlerinde...

Balkan Yarımadası'nda hudut tashihinden ne çıkar? Devletin, zayıf bir Bizans Devleti'nden kuvvetli bir Türk ve Arap Devleti haline

dönüşmesi, duruma göre çok daha müsaittir...

Milli yapıyı iç meselelere yöneltmek, terk edilmek istenmeyen Avrupa Devlet Muazzaması rolünü akıldan çıkarmak, Anadolu Vilayetleri'nin maddi ve manevi gelişmesine zihin yorarak, ...ilmi çalışmaları merkezi haline getirmek, Arabistan Eyaletini mahalli kuvvetler vasıtasıyla yönetip müdafaa eylemek, ...Göçebe halinde yaşayanları yerleştirip...

Başkenti... Türk ve Arap Hududu'nda mesela Konya veyahut Kayseri'ye veya daha ileriye, güneye nakletmelidir...

Osmanlı Devleti'nin zaafı, memleketin çok küçük olmasından değil, bilakis muhafazası için bu anda mevcut olan kuvvet nispetle bugün bile çok geniş bulunmasından dolayıdır..."

Goltz'un, 'Das Volk in Waffen' (Silahlar İçinde Olan Halk) adlı yapıtı 'Millet-i Müselleha' yani Asker Millet olarak yayınlanmış ve belirttiğimiz gibi tek tip bir devletin nasıl yaratılacağına da işaretlerini vermiştir.

Bunun böyle olduğunu İttihatçıların çıkarttıkları dergilerinin isimlerinden de görmek mümkündür. Silah, Süngü, Top, Tüfenk, Hançer vb dergi isimleriyle, gençleri askerleştirmek için açtıkları; 1914 yılında Osmanlı Genç Cemiyeti, 1916 yılında Osmanlı Genç ve Dinç Cemiyeti ve 1914 yılında Kazım Karabekir tarafından Osmanlı Genç Cemiyeti tüzüğüne dayanarak 'Çocuk Ordusu' bile kurarlar.

Çünkü Goltz'un görüşlerine göre 'erkek ve savaşçı' aynı şey olduğu için, millet için tüm erkekler harekete geçmeli ve bu görevi erkekler, 'ortak vatana duyulan aşktan' dolayı gönüllü yapmalıdırlar. Daha somut olarak, "Artık yabancılara başvurma ihtiyacımız kalmayacaktır çünkü, yurdun çocukları orduya ve yapılacak işlere yeterli olacaktır. Artık asker celbine ihtiyacımız olmayacaktır çünkü, kadrolarımızı, bayrak altında birleşmiş ulusumuzdan temin edebileceğiz" demektedir Goltz. (Hitler faşizminin kimlerden ve hangi uygulamalardan esinlendiği herhalde şimdi daha iyi anlaşılıyor.)

Goltz'u izleyen bu faşist zihniyetli İttihatçıların önde gelenlerinden olan Ahmed Rıza, 'Vazife, Mesuliyet'ler: Asker' adlı eserinde ise, "Bizde daha yerleşmemiş aşiretler, daire-i sulh ve uhuvvete girememiş cemaatler, Osmanlılaşmamış Hristiyanlar, tahdid ve tahkim edilmemiş hududlar var. Osmanlıların hukukuna her gün taarruz

ediliyor. Devletimizin istiklali bin tehlike içinde bulunuyor. Binae-naleyh, emniyet ve asayiş temine kafi olacak derecede muntazam ordulara, seyyar ve kavi bir donanmaya ihtiyacımız her devletten ziyadedir” diye yazacaktır.

“Osmanlı Tebaası sayılan Hristiyanlar içinde düşman ordularına yol gösteren, zahire tedarik eden ve köprülerimizi yıkmak, depolarımızı yakmak gibi muavenetler de görülmüştü. Bu gizli düşmanlara karşı dahil-i memlekette bir çare düşünülmüş müdür?” diyerek gelecekte yaşanacak kırımlara işaret etmekte ve var olan zihniyeti 1907 yılında yazılan eserde ortaya koymaktadır.

İttihatçıların zihinsel yapıları ve etkilendikleri düşünce yapılarını bu kadar geniş açma gereğinin nedenlerine geçmeden önce bir alıntıla söyleyeceklerimize gelemiz.

“Talat Paşa çok önceleri bir Ermeni aydını olan Vramian’a Kürtleri asimile etme projesinden bahsettiğinde, Armen Garo (Karekin Pastırmacıyan, 1908 ve 1912 dönemi Erzurum Eski Mebusu), Talat Paşa’yı şöyle yanıtlar:

“Neyle? Hangi kültür ile? Tarihinizi bilmiş olsaydınız bu saçma açıklamada bulunmazdınız. Topraklarımızda 500-600 seneden beri olduğunuzu unutmayınız ve sizden önce de birçok millet bu topraklardan geçti; Farslar, Romalılar, Araplar, Bizanslılar. Eğer bunlar Kürtleri asimile edemediyse, siz nasıl edeceksiniz?” Avagyan-Minassian” (Fuat Dündar’ın çalışmasından alıntı.)

Bir parantez açarak İttihatçıların halkları kültürel soykırımı uğratmak için neler yaptıklarına kısaca bir değinelim. Asimile etme politikalarını sonraki yıllarda adım adım hayata geçirmek için birçok uygulamaya İttihatçılar imza atacaktırlar. Örneğin; Kürt dilinin ilkel ve geri olduğunu, aslında bir dil olmadığını, bunun için bir an evvel ortadan kaldırılması gerektiğini söyleyerek, Kürt diline dönük yoğun karşıt çalışmalar yapmışlardır. Adem Habil kodunu kullanan Naci İsmail Peliştir isimindeki sözde İttihatçı aydın, “*Küçük ve geçmişleri belli olmayan uluslar için dilin bir önemi kalmamıştır. Petersburg Akademisi tarafından yayımlanan Kürtçe-Rusça-Almanca Lûgat’te 8307 kelime vardır... Türk (Eski Türkmen) 3080, Arap (yeni dil) 200, Farsî 1030, Kürt (asıl) 300, ...Dolayısıyla Kürt dili ile Kürtçe kelimeler arasında bir bağlantı kurmak pek mümkün değildir... Kürt di-*

linin tam anlamıyla bir cümle yapısı oluşmamıştır... Kürtçe kelimeler, fiiller tek tük ne olduğu belli olmayan kelimelerdir” iddiasını öne sürer. Sadece öne sürmekle kalmaz, “*Tabii ki bir ulusun dilini de bu cümle yapısı oluşturur*” diyerek esasta Kürt diye bir ulusun olmadığını da aynen Kemalist rejimin 1925’ler ve 12 Eylül 1980 faşist cunta zamanında öne sürdüklerini ‘bilimsel’ yollarla ispatlamış olur! Dilinden, kültüründen bahsedemeyeceğimiz bir toplumun tarihinden de bahsedemeyiz. “*...Sanıldığı gibi bir Kürt tarihini bulabilmek olanaksızdır... Bu tarih başka ulusların tarihlerine ait bölümlerdir... Bağımsız bir Kürt tarihini oluşturmak imkansızdır.*” Bunları ileri sürdükten sonra tarihte Kürtler adına yapılanların Türklere ait olduğunu hatta Kürt Erdelan Aşireti’nin aslında Moğollardan geldiğini, isimlerinin onlara ait olduğu, bunların da özü itibarıyla Türk olduklarını tekrar tekrar onlarca kitapta kaleme alacaktır. Onlarca kitabın daha 1916 yılına geldiğimizde **Encümen-i İlmiyye Heyeti** tarafından hazırlandığını görmek, gerçekten de halkları soykırıma, kültürel soykırıma uğratmanın bu faşizan, tekçi, kafatasçı, ırkçı, Kızıl Elmacı yapılar da ne kadar derin olduğunu gösterir. Kürtlerin karda yürüdükleri için kart-kurt diye diye Kürt kelimesinin oluştuğunu, bunun da bir gerçekliğinin olmadığını söyleyecek kadar basitleşen bu ‘bilimsel’ tespitlerin İttihatçılara kadar dayandığını bu vesileyle öğrenmiş bulunuyoruz diyerek parantezi kapatırken, bu tür asimilasyonist çalışmalarını yürüten; Baha Said, Sadık Vicedani, Mehmed Arif, Enver Behnan, Yusuf Ziya, Hilmi Ziya, Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimleri de saymak gerekir.

Özcesi; 1900’lerin başlarında birçok halkta da görüldüğü gibi Kürtlerde de çok sayıda cemiyetin, partinin, derneğin kurulduğunu daha önceki bölümde görmüştük. Yine Osmanlı’nın kurtuluşu için ortak çalışmaları ve hareketleri de görmüştük. Lakin İttihat-ı Terakki Cemiyeti’nin 1906 yılından itibaren zihniyet olarak ırkçı, faşist ve paramiliter yapıların eline geçmesiyle birlikte adım adım Osmanlı Devleti’nin coğrafyası içerisinde yaşayan halklara karşı farklı uygulamalar gündeme gelmiştir. Kaldı ki Osmanlı bünyesinde yaşayan halkların -belki de egemenlerin demek daha doğru olur- Osmanlılarla bir hukuku vardır. Kürtler, Ermeniler, Çerkezler, Araplar ve farklı halkların ve azınlıkların da bu tür hukukları vardı.

İttihatçılar yüzlerce yılda oluşan bu yapıyı bozmaya başladıklarında, örneğin; 1908 yılında İkinci Meşruiyetin ilanı, 13 Nisan 1909 günü Abdülhamid'in tahtan uzaklaştırılıp Selanik'e yerleştirilmesiyle ve en önemlisi de 23 Ocak 1913 günü Enver Paşa öncülüğünde silahlı bir grubun Babıali'de toplantı halindeki hükümeti basması, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı öldürmesi ve Sadrazam Kamil Paşa'nın kafasına silah dayayarak istifaya zorlaması ile İttihat ve Terakki, bir askeri darbe yaparak iktidarı ele geçirmesiyle tek ses olan İttihatçılara hiç şüphe yok ki birçok tepki de oluşmuş ve oluşuyordu. İfade edildiği gibi Osmanlı'nın padişahına bu halkların -nitelikleri farklı olsa da- bir bağlılıkları ve sadakatleri söz konusuydu.

Örneğin; Abdülhamid Selanik'e sürgün gönderildiğinde İttihatçılara ilk karşı koyuşu Milli Aşiret Reisi olan İbrahim Paşa -o zaman 6 Hamidiye Alayı bulunuyor- yapar. Öyle ki, kısa bir zamanda bugün Suriye'de bulunan Dêra Zor'dan Kuzey Kürdistan'ın Erzincan'ına kadar uzanır ve ele geçirir. Tehlikenin büyüğü sadece bir isyan oluşu değildir. Tehlikenin büyüğü padişaha sadakatle bağlı olanların harekete geçmesi ihtimali olduğu için İttihatçılar tüm güçlerini toplayarak İbrahim Paşa'nın üzerine gider ve en son 24 Ağustos 1910'da etkisizleştirirler.

Muhtemel hem bu isyandan aldıkları güç ve moralle hem de adım adım İttihatçıların politikaları görüldüğü için bu kez Dersim'de 1912 yılında Koçgiri aşiret liderleri olan Ali Şan ve ona yakın duran aydın ve derin yurtsever olan Alişêr bir isyan geliştirir. Bu direniş de bastırılır.

İttihatçılara karşı başka bir isyan ise Barzan İsyanı'dır. Mahiyetindeki toplayarak 1907'de Şêx Abdüsselam İstanbul'a, *"1-Kürtçe eğitim. 2-İdarecilerin Kürtçe bilmeleri şartı. 3-Yönetimin şer-i esaslara göre yürütülmesi. 4-Vergilerin bölgeye okul, yatırım olarak eski usule uygun alınarak harcanması taleplerini sunar."* Ancak talepler karşılanmaz. Osmanlı talepleri reddederek üzerine asker gönderir. İki ay süren çatışmalardan sonra Abdüsselam Tiyaire bölgesine sığınır. Daha sonra İttihatçıların başa gelmeleriyle Doğu Kürdistan'a sığınır. 1912 yılından ise Şêx Abdüsselam, Şikak aşiretinden olan Sofi Abdullah'ın kendi evinde bir komployla teslim alınıp Osmanlılara verilir ve 1914 yılında ise Musul'da idam edilir. Bu direniş de bu şekilde sona ermiş olur.

Ancak tüm bunlardan daha etkili olacak direniş ya da isyan ise Mela Selim'in 9 Mart 1913 günü başlattığı direniştir. Seyyid Ali'de (Arvasi aristokrasisinden Nakşibendi Sebgetullah'ın torunu) 1913 yılında Bitlis'te, İttihat ve Terakki yönetiminin teklifine karşı geniş bir Kürt ayaklanması başlatır. *“Bitlis Ayaklanması 1913-14 Hizan Şêxi Şehabbedin ve Seyit Ali ile Bingöllü Mele Selim tarafından gerçekleştirilmiştir. Özünde dini bir karakter taşıdığı söylenir. Adım adım Kürdistan'ın başka bölgelerinde isyan ateşini yakmak isteyen ayaklanma önderleri, önce Bitlis'i tam denetim altına almak için ellerinden geleni yaparlar; bölgenin Ermeni ve Asuri halkından destek istemekten geri durmadılar. Mele Selim'in İttihat ve Terakkicilerce yakalanması üzerine patlak vermiş, M. Selim kurtarılmıştır. İsyân Erzincan'a kadar yayılmış, sonunda yenilgiye uğrayıp liderleri idam edilmiş. M. Selim Rus Konsolosluğu'nda savaş çıkınca öldürülmüştür.”* (Kemal Mazhar Ahmed) Seyyid Ali ise daha sonra Erziş'te yakalandıktan sonra idam edildi. Tuhaf gelebilir ancak hatırlatmak ve tarihe not düşmek için Seyyid Ali, Demokrat Parti milletvekili Selahattin İnan'ın babası, AP, MDP ve ANAP partilerinde Bitlis vekilliği yapan Kamran İnan'ın ise dedesidir.

İsyân ve direnişler iç içe Kürdistan'da devam edecektir. 1914 yılında Siirt'te ayaklanan Bîşarê Çeto, Amed'e kadar direnişini sürdürür -Araplar da bu direnişte yardım ederler-. Yenilmekten o da kurtulamaz ve yenilgi ardından Yemen'e sığınmak zorunda kalır. Daha önce 1905 yılında Diyarbakır ve Bitlis'te, 1907 yılında Erzurum ve Diyarbakır'da, yine 1907-1908-1909'da Dersim'de ve 1908'de Ağrı ve Hemawend'de aslında sürekli bir direniş ve ayaklanma durumu söz konusudur.

İttihatçılara karşı sadece Kürtler ayağa kalkmıyor, karşı koymuyordu. İttihatçılara karşı Araplar da direniyor. Yemen'de, Irak'ta -her ikisi de Suriye sınırları içinde kalan- Horan'da ve Dürzi Dağları'nda Arap ayaklanmaları meydana gelir. Hicaz, Necd, Asir ve başka bölgelerde de bu yörenin ileri gelenleri İttihatçıların yönetimine karşı sert bir tavır alırlar. Bu direnişlerde yer yer Arap ve Kürt liderlerinin bir araya geldiğini söyleyen tarihçiler bile vardır.

Dikkat edersek, yukarıda dile getirdiğimiz isyan ve direnişler Birinci Dünya Paylaşım Savaşı öncesidir. Öyle sanıldığı gibi İttihatçılar

oldukları gibi kabul edilmemişlerdir. Tam tersine Kürtler birçok yerde ciddi karşı koyuşlar sergilemişlerdir. Ancak Birinci Dünya Paylaşım Savaşı'nın patlak vermesiyle dini olgu öne geçince, bu kez Kürtler ağırlıklı olarak yine Osmanlılardan yana tavır koymuşlardır. Genel durum böyle olsa da yer yer çeşitli direniş ve isyanlar farklı zeminlerde de sürmüştür. Bunlara örnek olarak, 1916 yılında Mahabad'ta İttihatçılara karşı açılan direniş cephesi gösterilebilir.

Birinci Dünya Savaşı, Kürdistan'a tamamen bir yıkımı getirdi. Çünkü; Birinci Dünya Savaşı'nın bir merkezi de Kürdistan'dır demek yanlış olmaz. Daha sonra genişçe ele almaya çalışacağımız Sykes-Picot'a göre Kürdistan, esasta Ruslara bırakılmıştı. Osmanlıları -belki de buna Almanları da eklemek gerekir- yıkmak için Osmanlıların ve Almanların Kürdistan'dan sökülüp atılması gerekiyordu. Bu da devasa bir savaş, dolayısıyla yıkım demektir.

İttihatçılar Almanların yanında Birinci Dünya Paylaşım Savaşı'na girdiklerinde, ilk savaşacakları güçlerin başında Allianz yani İtilaf Cephesi'nin etkili üyelerinden biri olan Ruslar olacaktı. (Ruslar uzun yıllar Osmanlıları zorlamışlardı. Şimdi Almanların yardımıyla bu durum tersine çevrilecektir. Kaldı ki Balkanların Osmanlıların elinden çıkmasında Rusların belirgin bir rolü vardı!) Rusya Osmanlı'nın komşusu olduğu için bu ciddi bir iş olacaktı. Kaldı ki Kürdistan'ın doğusunda Ermeniler de bulunmaktaydı. Ermenilere, 1878 yılında gerçekleştirilen Berlin Konferansı'yla; İngilizler, Fransızlar ve son zamanlarda da Ruslar bağımsız bir devlet kurmaları için 'arka' çıkıyordu. Vilayat-ı Sitte diye tabir edilen coğrafyada, esasta bağımsız bir Ermenistan kurulacaktı! Bu durumda Alman Rohrbach Ermenileri büyük bir tehlike gördüğü için tasfiye edilmelerini önerir. Ermenilerin Türkiye için tehlike oluşturabileceği ve bunun da ancak "Kürtleri kullanarak Ermenilerin ortadan kaldırılabilceğini" belirttikten sonra Ermenileri ezmede Kürtlerin kullanılmasına Almanya'nın itiraz etmeyeceğini söylediği de biliniyor. Daha önce Goltz'un görüşlerinin de böyle olduğunu dile getirdiğimizi unutmayalım.

Almanlar, İttihatçıları adım adım Ermeni halkına karşı sistematik katliamlar yapmaya sürüklerken, Ruslar da Ermenileri Kürdistan'da, Türklere ve Kürtlere karşı kışkırtacaktır. Bununla birlikte inanç farklılıkları da tahrik edilerek, halklar karşı karşıya getirilecek ve yüz

yılların ortaklaşa kültürü; milliyetçi, din kisveli devletçi yapı ve anlayışlarla zehirlenerek halklar birbirine karşı düşman haline getirilecektir.

Bir yanda Entente yani İhtilaf (Almanlar, Osmanlılar, Macaristan, İtalya) güçleri diğer yanda ise İtilaf (İngiltere, Fransa, Rusya) güçleri Kürtleri ve burada yaşayan halkları tahrik ede ede istedikleri sonuçlara ulaşmayı hedefleyecektir. Savaş başka cephelerde yürütülse de daha sonra ağırlıklı olarak Kürdistan'da yürütüldüğü için Kürdistan tamamen viran hale getirilecektir.

Ruslar Kürdistan'a erkenden, 1915'te girer. İlk girdikleri yer Van'dır. Hızla bu yayılışları devam edecektir. 13 Mayıs 1916 günü Rewandûz'u ve ardından başka birçok alanı da ele geçirirler. Devam etmeden belirtelim ki; Rewandûz o zaman 2 bin hanelik bir kasabadır. Ancak Rusların girmesiyle birlikte geriye sadece 20 ev kalacaktır. Tümü yakılıp yıkılmıştır. Tuhaf gelebilir ancak Rusların öncü birlikleri Asuri ve Ermeni halkından insanlardır. Tarihçiler Ermenilere yapılan bu katliamlardan -Kürt egemenleri, Hamidiye Alayları ve çete yapıların yer aldıklarından- dolayı bu yakıp yıkmalarda en etkili rolün Ermeni çetelerinde olduğunu söylemektedir. Rus tarihçi Şahovski: "*Ermeni Milliyetçi Fanatikler, işgal ettikleri yörelerin Müslümanlarını yok etmekteydiler*" diye yazmaktadır. Buna karşı sert direnişler gelişir. Öyle ki direnişi kırmak ya da etkisiz kılmak için birkaç aileye Rusların -ev ihtiyaçları için- ancak bir bıçağa izin verdikleri söylenir. Çünkü; yapılan zulme karşı halk kendisini -sivil de olsalar- savunmaya kalkışıyor. Ve nitekim Rusların böylesine katliamcı ve bastırma pratiklerinden dolayı halen bugün bile "Ruslar geliyor" denildiğinde 'Urus tîn' diyerek hem korku hem de nefret gösterileri eksik olmuyor.

Ruslar Kürdistan'a yönelişlerini sadece Kuzey ve Güney Kürdistan'la sınırlı tutmuyor. Doğu Kürdistan'a daha etkili bir şekilde giriyorlar. Ruslar ve İngilizler 1915 yılında İran üzerine anlaştıktan sonra 1916 yılında Doğu Kürdistan'ın Kirmaşan, Sine, Mahabad kadar girerler. Nerede Almanlar ve Osmanlılar varsa orada Ruslar mutlaka bunları söküp atmak için saldırıya geçiyorlar.

Ruslar bunları Kürdistan'ın farklı yerlerinde yaparken, İngilizler önceleri Irak'ın Basra mıntıkasını akabinde ise giderek Süleyma-

niye'ye doğru etkili bir şekilde Osmanlılara karşı savaşacaktır. Önceleri Kürtler din meselesinden dolayı Osmanlı'nın yanında yerini alır. Osmanlılar ise bu durumu kendi lehlerine kullanmasını iyi bilirler. Rus tarihçi Bazil Nikitin'in sözleriyle: *“Bir daha İslam maskesini takınarak yapılan Cihad çağrısı, Kürtlerin savaşçı gücünü hiçbir şekilde bu halkın çıkarlarıyla bağdaşmayacak bir yönde harekete geçirilmesini sağlar.”*

Ancak Kürtler kısa süre içerisinde işlerin farklı yürüdüğünü gö-
rerek geri durur. Yine de tümünden Osmanlı'dan el etek çekmez. Bu durumu iyi gözlemleyen İngilizler, Kürtleri kendi taraflarına çekmek için Kürtçe gazete bile çıkarırlar. 'Teghiştina Rasti' İngilizlerin Süleymaniye kentinde savaş içerisinde çıkarttıkları bir gazetedir. Halkları bir birine kışkırtmak için neredeyse günlük olarak İngilizler çağrılarını Soranca yaparlar. Bu politikanın bedeli gerçekten de çok ağır olmuştur.

Savaş böyle şiddetli yürütülürken sıkça ifade etmeye çalıştığımız gibi halkları birbirine kırdırma politikaları çok yoğun bir şekilde teşvik edilir. Örneğin; Doğu Kürdistan'da Simko Ağa Şikak'ın çok sayıda köyü yakıp yıktığı, hatta Urmiye civarında ise 100 köyü yakıp talan ettiğini tarihçiler söylüyor. Ruslar bu duruma karşı önceleri Simko'yu yakalayıp sürgün etseler de savaşın sürmesi ve giderek daha kapsamlı hale gelmesiyle yeniden Kürdistan'a getirilip bu kez kendileri için kullanmak üzere maaşa bağlarlar. Kemal Mazhar Ahmed: *“Söz gelimi Hamedan'daki Osmanlı Ordusu'nun toplam 14.000 askerinden 10.000'i Kürt'tü. Dolayısıyla Ruslar, İran Azerbaycan'ındaki kentlere döndükten sonra bölgedeki Kürt aşiret reisleriyle geniş çaplı bağlan-
tılar kurmakta gecikmediler. Daha da ileri giderek Simko'yu serbest bıraktılar ve daha yüce amaçları uğruna onunla işbirliği içine girdiler. Bu amaçlar doğrultusunda özgürlüğüne kavuşturulan ve ayda 5.000 ruble altın tutarında aylık bağlanan Simko daha sonra bazı Kürt yöneticilerine getirildi. Bu davranış İran Kürdistan'ı dağlarının daha ötesinde gözlerini batıya ve güneye dikmiş çarların mantığıyla hiç gelişmemekteydi”* demektedir.

Birinci Dünya Paylaşım Savaşı elbette dünyanın neresinde savaş yapılmışsa bedelleri çok ağır olmuştur. Öyle bir savaş ki; 75 milyon insan savaşa girmiş, 10 milyonu savaşta ölmüş, 20 milyonu yaralan-

miş ve 10 milyonu ise açlıktan kırılmıştı. Kaybolanların, bulunamayanların, akıbeti bilinmeyenlerin ise hesabı yoktur.

Kürdistan'da sadece 1915 yılında yaklaşık 1,5 milyon Ermeni katledilmiş, yüz binlercesi ise sürülmüş ve yüz binlercesinin akıbeti halen bilinmiyor.

1912-1914 yılına kadar süren Osmanlı savaşlarında M. Zeki Paşa'nın verilerine göre 300 bin Kürt ölmüştür. Yine I. Dünya Savaşı boyunca da 500 bin Kürt'ün yaşamını yitirdiğini söyler. Son belirtilenler savaşta ölenlerdir. Yine 1916 yılında sadece sürülen ve yaşamını yitiren -daha doğrusu katledilen- Kürtlerin sayısı ise 700 bin civarındadır. Sürgünleri saymıyor, yollarda dökülüp kaybolanlardan söz bile etmiyoruz. Bu katliamın ve göçertmenin nedeni ise güya Rusların ve İtilaf güçlerinin giderek gelişmesiymiş! Güya Kürtler artık Ruslara yardım ederek Türkiye'yi parçalayacaklarmış! Güya Kürtler bu karışık ortamda kendi bağımsız devletlerini kuracaklarmış!

Külliyen yalanlar üzerine kurulu bu senaryoların altında kesinlikle yıllar önce İttihatçılara Almanların akıl vermesi sonucu Balkanlardan, Kafkaslardan ve Rusya'nın içlerinden getirdikleri Müslüman kökenli diğer halkları Kürdistan'a yerleştirerek, Kürtleri ve Ermenileri azınlık durumuna getirmekten öteye bir şey değildi. Ermenilerin tahrik edildikleri -özelde Taşnak Örgütü ve çevresinin-, doğru olabilir. Rusların çok kirli politikalarla Ermenileri Osmanlıların karşısına çıkartmak istediği de doğru olabilir. Hatta Kürtlerin Osmanlıların askerliğini yapmamak için askerlikten kaçtıkları, hatta yer yer kiminin Rusların yanına geçtiği de doğru olabilir ancak hem Ermenilere karşı katliam hem de Kürtlere karşı yürütülen katliam, kesinlikle yıllar sonra 24 Eylül 1925 Şark Islahat Planı dahilinde yürütülmüş olan katliam planından başka bir şey değildir.

Bunun içindir ki savaş Kürdistan'da İttihatçılar tarafından çok sert yürütülmüştür. Bir Enver Paşa'nın Allah-u Ekber Dağları'nda, on binlerce Kürt gencini ölümün üstüne bile sürüklemesini -söylediklerimiz ışığında bakıldığında- daha anlaşılır kılar.

“Böylece İttihatçılar savaşın bitiminde hedeflerine varmak için Kürt ahalisinin Türk köylerine dağıtılmasına ilişkin bir dizi ferman ve kararname çıkardılar. Bu düzenlemede Kürtlerin sayısının yeni iskan alanlarındaki nüfusun yüzde 5-10'unu aşmamasına özen gös-

terilmişti. Tanınmış Kürt şahsiyetleri ve aşiret reisleri de Batı Anadolu kentlerine taşınarak evlerinde gözetim altına alınacak ve birbirleriyle ya da kırsal kesime serpiştirilmiş adamlarıyla ilişkiye girmelerine izin verilmeyecekti. Savaşın bitiminden kısa bir süre önce büyük bir istekle bu politikayı uygulamaya koyan İttihatçılar, işe hükümetin yola getirmekte güçlük çektiği ‘inatçı’ aşiretler ve ‘dik başlı’ aşiret reisleriyle başladılar. Binlerce Kürt silah zoruyla Batı Anadolu’nun ücra bölgelerine sevk edildi. Bu sürgünlerin yarından fazlası yolda açlıktan, soğuktan öldü ya da hastalıktan kırıldı. Savaşın bitiminden sonra çok az bir kesimi kendi topraklarına dönebildi. Öte yandan sürgün yerlerinde kalanların birçoğu işsizliğin ve hastalıkların getirdiği alışılmamış ağır durumlar sonucunda mahvoldu. Böylece Osmanlılar tarihin üç yüz elli yıl önce mahkûm ettiği trajedileri bir kez daha gündeme getirdi. Aslında imparatorluk içindeki bütün halkları mağdur eden genel politikanın çerçevesinde etkileri günümüzde hala hissedilen Ermeni Faciası daha küçük bir ölçekte tekrar yaşatıldı” diyen Kemal Mazhar Ahmed, çok fazla haklıdır.

İttihatçılar yaptıklarıyla Kürdistan’da çok büyük tahribatlara yol açtıkları aşikardır. Osmanlı Ordusu askeri zorunluluk bahanesiyle Diyarbakır, Muş ve Bitlis yörelerinde yaşayanların büyük bölümünü topraklarından çıkararak yersiz, yurtsuz bırakacak, mal varlıklarına, yiyeceklerine, depolarına el koyacaktır. Kürtler bunun için çok büyük bir açlık ve fakirlik yaşar. Açlıktan ülkesini terk edenler çoktur. Birçoğu Halep ve Musul gibi kentlere sığınmaya çalışır. “Yaz sıcağında ve kış soğukunda sokakta yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar, açlığa dayanamayarak hayvan leşlerini ve hatta açlıktan ölen yakınlarının leşlerini yemek zorunda kalırlar.”

Sonuçta on binlerce, yüz binlerce Kürt I. Dünya Paylaşım Savaşı’nın kurbanı oldu. “Dr. M. Lazarev’in kitabında yer alan ve Çarlık dönemine ait diplomatik kaynaklara dayanan bilgilere göre, savaş sırasında birçok bölgede daha önce 20-30 kişiden oluşan aileler 3 ya da 4 kişiye inmişti. Dahası savaş, Kürdistan’da ekonomik hayatın temellerini yıktı; bunun başlıca nedenlerinden biri iş gücündeki azalmaydı. Çalışabilecek durumda olan herkes ya savaş alanlarına sürüldü ya da işini bırakıp dağ başına çıktı.

Öte yandan Osmanlı Ordusu bölgede büyük bölümü daha önce tarımda kullanılan hayvanlara askeri hizmetler için el koydu” diyen Kemal Mazhar Ahmed Kürdistan’daki yıkımı net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Evet, Kürdistan’da Birinci Dünya Paylaşım Savaşı’nda yaşananlar bunlardır. Savaşla alakası olmayan bir halkın kıyımı böyle gerçekleşir. Savaşın herhangi bir yerinde yer almamasına rağmen, hem savaşta ölecek hem öldürecek hem toprakları yakılıp yıkılacak hem açlıktan kırılacak hem göçertilecek hem de katliamlardan geçirilecektir. Ve bunlar az görülecek ki bir de bu topraklarda yüz yıllarca, hatta bin yıllarca birlikte yaşadıkları halklara karşı düşman hale getirileceklerdir!

Kürtlerin tarihlerinde çokça yaşadıkları trajedilerden bir tanesi de, -bugüne kadar yeterince dile gelmeyen, getirilmeyen- I. Dünya Paylaşım Savaşı’nda yaşadıkları gerçekliktir.

Kürt ve Ermeni İlişkileri Üzerine Birkaç Söz

Kürtlerle Ermeniler arasındaki ilişkiler çok fazla gündeme geliyor. Gelmesi de gerekiyor. Hatta öyle ki, bu ilişki her zaman güncel kalmalıdır. Çünkü; bin yıllarca ortak bir coğrafyayı paylaştılar ve büyük trajediler yaşadılar. Böyle olduğu halde halen hak edilen ilgi gösterilmediği gibi yaşanmış trajediler için sağlıklı bir özür bile yoktur. Olmadığı gibi halen de itelenen ve ötelenen iki halk gerçekliği söz konusudur. Evet, bunun için bu iki halkın ilişkilerinin her gün büyük kardeşlikler ve birliktelikler temelinde gündemde olmaları gerekiyor.

Kürt-Ermeni ilişkilerini ele alınırken en çok 19. yy’ın sonlarıyla 20. yy’ın başları ele alınmaktadır. Bu tarihi süreçler elbette önemlidir. Daha önemli olan, bu süreçlerin dışında olan tarihi süreçleri de irdelemektir. Yukarıda belirtilen tarihler Kürtlerle Ermeni halkının karşı karşıya getirilmek istendiği tarihlerdir. Doğru olan elbette yapılanların üstünü örtmek değildir. Yaşananları kaleme alarak, geçmişte yaşananlardan ders çıkararak tekrarlanmasına izin vermemektedir. Belirttiğimiz gibi yüz yıllarca ortakça, kardeşçe yaşanmış olanların daha fazla esas alınması gerektiği açıktır.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan kardeşlik ve ortaklaşma kültürüne Süryanileri de ekleyerek yazdığı Savunmalarda şöyle dile getirmektedir:

“Kürdistan daha üstte Bizans ve İslam İmparatorluğu’nun (daha öncesi Sasanilerin) temel çarpışma alanı konumundadır. Kürtler; kuzeylerinde daha çok Ermeniler, güneyde Süryaniler, batıda Rumlar ve doğuda ise Farisilerle iç içeydiler. Çoğunluk halkı oluşturmalarına rağmen, bu komşu halkların özellikle kentlerdeki gücüyle daimi temas halindeydiler. Kendileri çoban ve ziraatçı halk olarak varlık kazanırken, Ermeniler ve Süryaniler kentli-zanaatkar halk olarak varoluş halindeydiler. Böylece aralarında tarihsel bir iş bölümü de gerçekleşmiş oluyordu. İlişkiler çelişkili olmaktan çok simbiyotik (karşılıklı birbirini besleme ilişkisi) ilişki niteliğindeydi. Bu ilişkilere Yahudileri de dahil etmek gerekir. Yahudilik daha doğuşunda Kürt coğrafyasıyla yakın bağ içinde olmuştur.

Kürtler Ermeni ve Asurî kavimleriyle iç içe yaşamış ve ortaklaşa birçok uygarlık ve kültürel girişimlerde bulunmuşlardır. MÖ 2000’lere kadar uzanan bu yönlü ilişkilerin varlığı tarihte de tespit edilebilmektedir. Kavim beylikleri arasındaki tüm iktidar çekişmeleri ve mülk kavgalarına rağmen, 19. yüzyılın başlarına kadar Ermeni, Kürt, Türkmen ve Süryani halkları arasında yoğun kültürel ilişkiler yaşanmıştır. Bu ilişkiler ağırlıklı olarak simbiyotik olup, hem maddi hem de manevi-kültürel alanlarda gelişmiştir. Bu halkların kaderlerini köklü olarak değiştirecek olumsuzluklar yaşanmamıştır. Var olan çelişkiler daha çok kavim üst tabakalarının çıkarları temelinde kışkırtılıp çatışmalara dönüştürülmüştür. Alt tabakaların dinsel ve mezhepsel farklılıkları saygıyla karşılanmış, dostluğun ve kardeşçe ilişkilerin önünde engel olarak görülmemiştir. Tarihin hegemonik güç ve ideolojiler temelinde yazılıp propaganda edilmesi bu gerçekliğin üstünü örtemez, ortadan kaldırmaya yetmez.”

Abdullah Öcalan’ın burada ifade ettiklerini tarihin birçok kesitinde bulmak mümkündür. Örneğin; daha 1860’larda giderek gelişen Osmanlı saldırılarına karşı Ermenilerle Dersim Kürtleri’nin ortaklaşa hazırladıkları ‘**Milli Kurtuluş için Ermeni ve Kürt Komitesi**’ örgütü vardır.

“*Fransız Burjuva Devrimi*’nin titreşimleri Osmanlı İmparatorluğu’nu da sarmalamış ve Batı memleketlerinden başlayarak etnik ve

ulusal temelde ayaklanma hareketleri baş gösteriyordu. Bu kimlik arayışının etkilediği Doğulu milletler ve azınlıklar da giderek seslerini yükseltmeye başlamışlardı. Bu etkilenişin ilginç örneklerinden biri de Dersim Bölgesi'nde yaşanmıştı.

1864 yazısında Ermeni liderlerinden Atom Karapetyan, temsilcilerini Dirican'dan Yukarı Dersim'e (Dersima Çêya), 20. yüzyılın ilk yarısında Dersim'in dini-siyasi lideri Seyid Rıza'nın Babası Seyid İbrahim'e gönderir. Temsilciler on gün boyunca Seyid İbrahim'in evinde kalır ve kendisiyle konuşurlar. Seyid İbrahim, sonunda tüm aşiret reislerinin katılacağı bir toplantı yapılmasını önerir. Toplantı, 10 Ekim 1864'te Pertek'te başlar. Toplantıda bir temsilci heyetinin, Türk Hükümeti nezdine gönderilip, Dersim'in kendi kendini idare etmesi hakkının barışçıl yollardan talep edilmesi önerisi yapılır. Bazıları bu öneriye karşı çıkarak, Dersim'in statüsünü korumak için silaha sarılma önerisini getirirler. Bu durum, toplantıyı ikiye böler; fakat sonunda bir heyet oluşturularak İstanbul'a gönderilmesi ve sorunun barışçıl yollarla çözülmesi kararı benimsenir. Ancak Yukarı Dersimliler, bu karardan hoşnut kalmazlar.

Dersim'in elçileri 1865 yılı Mart'ında İstanbul'a doğru yola koyulurlar. Fakat daha oraya varmadan jurnalcılar (ihbarcılar), heyetin gidiş nedenini İstanbul'a haber verirler. Heyet üyeleri İstanbul'a varır varmaz hükümet tarafından tutuklanarak zindana atılır ve ancak iki yıl sonra 2 Nisan 1867'de serbest bırakılırlar.

Serbest bırakılan üyeler, Atom Karapetyan başkanlığında Yukarı Dersim'e giderler. Bir süre orada kaldıktan sonra silahlı bir ayaklanma başlatmak için aşiret reisleriyle konuşulur ve ayaklanmaya hazırlanmaları konusunda onları ikna ederler. Gelişmeleri haber alan hükümet çevreleri, onların kendi yerlerine dönmelerini kolaylaştırır.

Önceki girişimden düş kırıklığına uğrayan heyet mensupları, bir süre sonra Atom Karapetyan'ın başkanlığında Xinzoresk (şimdi Elazığ merkeze bağlı Örençay) köyünde Ermeni ve Kürt liderlerinin katıldığı bir toplantı yaparlar. Toplantıda, özeleştirilerini yapıp, eski yanlışlarını kabul ederek, artık hiçbir zaman hükümete güvenmeme ve yeni bir silahlı ayaklanma başlatma kararı alırlar.

Bunun için de, Ermenilerle Kürtler arasında örgütlü bir mücadelenin gelişmesi ve Xol adlı silahlı bir saldırı müfrezesinin kurulması

için çalışacak 'Milli Kurtuluş için Ermeni ve Kürt Komitesi' adlı bir örgütün kurulması gereği üzerinde durulur ve 6 Ocak 1868'de 14 kişilik bir Komite kurulur. Bu Komitenin üyeleri şunlardır:

- 1-Haçik (Haçik) Minasyan*
- 2-Grigor Karapetyan*
- 3-Halişe'nin oğlu Seydo*
- 4-Kamer Mısto'nun oğlu İsmail*
- 5-Ahlathlı Ahmed'in oğlu Ali*
- 6-Hen'li Miko'nun oğlu Uso (Yusuf)*
- 7-Reyis'li Omer'in oğlu Miko (Hagob)*
- 8-Gal'li Hasan'ın oğlu Temir*
- 9-Sarkis Pağdo'nun oğlu Piğdo*
- 10-Süleyman Pero'nun oğlu İbrahim*
- 11-Azakans Adam'ın oğlu Nersik*
- 12-Manukans Gabo'nun oğlu Manuk*
- 13-Sulo Xudo'nun (Süleyman Xıdır) oğlu Mehmet.*

Milli Kurtuluş için Ermeni ve Kürt Komitesi'nin amaçları 12 maddede belirlenmişti. Bunların bazılarını buraya alacak olursak:

- 1- Osmanlı işgalcilerine karşı her alanda savaşmak,*
- 2-Dersim'de Ermenilerle Kürtlerden Xol adlı silahlı saldırı birlikleri kurmak,*
- 3-Yaşları 18 ile 30 arasındaki Ermenilerle Kürtler, Xol birliklerine katılabileceklerdi. Katılacakların aynı zamanda Xol komutanlığıyla beş kişilik komite tarafından seçilmiş olmaları gerekiyordu.*
- 4-Her Xol Birliği 25-50 kişiden oluşacaktı.*
- 5-Xol komutanı, yaşı 30'a varmış ve savaşta beş kez kahramanlık göstermiş insanlar arasından seçilebilecekti.*
- 6-Xol'un resmi dilli Zazaca olacak ve ancak Kürtçe bilen Ermeniler Xol Üyeliği'ne seçilebileceklerdi.*

...

12-Haçik Minasyon (Başkan), Halçens Seko (Dersim'in temsilcisi) ve Atom Grigor Karapetyan (Sekreter), Komite'nin başkanlık divanına seçildiler. Başkanlık Divanı, Xol Komutanlığı'na emir verme ve olağanüstü durumlarda Komite'nin yerine toplanma yetkisine sahipti.

Programını belirledikten sonra Komite çalışmalarına başlar. Her şeyden önce hükümetin elinde maşa haline gelen, topluma baskı yapan ve kirli işlerini haince yürüten ağa ve beylere karşı harekete geçer.

Komite üyeleri Şah Hüseyin Bey ve Sait Bey'le ilişki kurarak, hükümete karşı ortaklaşa savaşmak için anlaşırlar.

Silahlı Xol Birlikleri 1868 Ağustos'unda 40 Ermeni ve Kürt Köyü'nü elinde bulunduran ve köylülere baskılarıyla büyük acı çek-tiren Halil Ağa'ya karşı saldırıya geçerler. Sırtını devlete dayayan Halil Ağa, çeşitli vaatler ve aldatmacalarla saldırının üstesinden gel-meyi becerir.

Komite çalışmalarını fazla ilerletemez, üyeleri arasına ikilik girer, halkla ilişkileri zayıflar ve adım adım dağılır.” (Dersim-Koçgiri, Mehmet Bayrak)

Esasın bu olduğunun bilinciyle bunun yanında ters duranları da ele alarak doğru sonuçlar çıkarabiliriz. Kürtlerle Ermeniler arasındaki en önemli tarihi kırılmayı bizler 1894-1895-1896 yıllarında görm-üştük. Hamidiye Alayları'nın Ermeni halkını Osmanlılar adına nasıl katlettiklerini yazmıştık. Yine Osmanlı Devleti tarafından daha önce farklı yer ve zamanlarda gerçekleştirilen katliamlar da biliniyor. Örneğin bir Zeytun'da 1862, 1878 ve 1884'te gerçekleştirilen böyle katliamlar söz konusudur. Alman General Goltz'un söylediklerini, “*Daralan memlekette yani Anadolu ve Rumeli'nde daha birçok kıymetli fütuhatlar yapılabilir. Yukarı Arnavutluk, ... Zeytun Ermeni Bölgesi...*” de unutmayalım.

Benzer ama bu kez daha ağır bir durumu ise bizler Birinci Dünya Savaşı'nda İttihatçıların Ermeni halkına karşı yaptıklarında göreceğiz. Önceleri İngiliz ve Fransızlara yakın duran İttihatçılar Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iyice Almanlara yakınlaşacaklardır. Almanlar İttihatçıların var olan Osmanlı coğrafyasında hakimiyet sağlayabilmeleri için çeşitli öneriler sunarlar.

Örneğin; tarihi belgeleri bulunan bir gerçeği, yine Kürt tarihçi Kemal Mazhar Ahmed kitabında: “*Rohrbach, Kasım 1913 sonlarında Alman Asya Derneği'nde verdiği bir başka konferansta da aynı düşüncüyü dile getirdi. Ve Alman çıkarlarına hizmet ettiği için Batı Ermenistan'ın Osmanlı toprakları içinde kalması gerektiğine işaret*

etti. Bu ikinci konferansta üzerinde durduğumuz araştırmanın konusu açısından son derece büyük önem taşıyan ve Ermeni Katliamları'ndaki esrarengiz yönlerin aydınlanması için bir ifşaatta bulundu. Batı Ermenistan'ın Türkiye'de bir kargaşa kaynağı oluşturduğunu ve bunun ancak "Kürtleri kullanarak ortadan kaldırılabilceğini" belirtti. Rohrbach daha sonra Ermenileri ezmede Kürtlerin kullanılmasına Almanya'nın itiraz etmeyeceğini çok kaçamaklı bir ifadeyle ilan ederek bu konuyu daha da açıklığa kavuşturdu" diye belirtmektedir. (1. Dünya Savaşında Kürdistan)

Hikayeye dikkat edersek yine aynıdır. Hamidiye Alayları halen varlığını koruyor. Ermenilerin İngiltere'nin yanında yer alabileceği düşünülüyor. O zaman yapılması gereken, Ermenileri tehlike olmaksızın çıkartmaktır. Bu tehlikenin bertaraf edilmesinin bir yolu Kürtleri kullanmaktır. Kürt derken öncelikli olarak Hamidiye Alayları Kürtlerini, İttihatçıların işbirlikçilerini, lümpenleri, gözünü mal bürümüş Kürt feodallerini ve düşmüş ve düşürülmüş ne kadar tip varsa...

Ermeni insanlarımızın böyle katledilmesine sözünü ettiğimiz güçler özelde teşvik ve tahrik ederlerken, aynı biçimde benzer türden olan Ermenileri de bu kez Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar, daha öncesinde ise yine Batılı güçler tahrik ederek Kürtlere karşı katliamlar yapmalarına yol açmıştır. Bunun ise halkların birbirlerine karşı düşman hale getirmelerinden başka bir şey getirmediği ve getirmeyeceği de açıktır. Örneğin; Ruslar 1916'nın baharında Rewandûz'a girdiklerinde öne sürdükleri benzer türden olan Ermeniler olduğu için Rewandûz'da korkunç katliamlar yapacaklardır. Çünkü; daha bir yıl üzerinden geçmemiştir ki yüz binlerce Ermeni katledilmiştir.

Evet dikkat edelim düğüm yine aynıdır. Garo Sasuni'nin söylediği düğümdür. *"Osmanlı öldürür fakat suçlu daima Kürt'tür. Baskı yapar, kabahatli yine Kürt'tür. Hiçbir fenalık ortada mevcut değildir ki, bunu yapan Kürt olmasın ve hiçbir zulüm yoktur ki, buna maruz kalan Ermeni olmasın"* düğümüdür.

1,5 milyon Ermeni'nin katli ile yüz binlercesinin zoraki göçertilmesi böyle yaşanmış olan bir gerçekliktir. Ama unutulmasın ki, 30 bin Ermeni henüz 1909 yılında Adana'da kallesçe katledilmiştir. Nedeni açıktır. İttihatçı siyaset esasta Türkleştirmeyi esas alan bir siya-

settir. Modern Türk tarihi uzmanlarından Profesör A. F. Miller'in de belirttiği gibi, *"İttihatçıların 'Osmanlı Birliği' ile kast ettikleri bütün öteki etnik toplulukların Türkleştirilmesinden başka bir şey değildi."* Yaklaşım ya da zihniyet bu olunca, buz gibi soğuk çıkar ilişkileri de işin içine girince ortaya çıkacak olan milyonlarca insanın katledilmesi.

Yukarıda dile gelenlerin tümünü Abdullah Öcalan Savunmaları'nda daha rafine bir şekilde şöyle dile getirmektedir:

"Ermeni Soykırımı bu genel tablo içindeki en trajik bölümdür. Ulus devlet için ayağa kalktıklarında (1914 öncesinde ve savaşın ilk yılında), İttihat ve Terakki Yönetimi'nin 24 Nisan 1915 tarihli kararı temelindeki karşı saldırısıyla kendilerini binlerce yıllık yurtlarından atılmak ve yollarda imha edilmekle, geriye kalanlar ise uzun süreli diaspora yaşama mahkûm edilmesiyle karşı karşıya kalacaklardı. Diaspora Ermenileri bir gerçekliktir ama çok mutsuz, ezik ve yıkık bir gerçekliktir. Kurulan küçük Ermeni ulus devleti belki de bir teselli kaynağı olacaktı. Soykırımı sadece Türkçü Burjuvazi'nin değil, Kürt Feodallerinin de payından bahsedilir. Bunlar sadece Ermeni soykırımında değil, aynı dönemlerde daha değişik biçimlerde (özellikle Hamidiye Alayları'nda) yürütülen Kürt Soykırımı'nda da asli

Foto 41- Ermeni Soykırımı

suçlu unsurlar durumundaydılar. Halen yürütülmekte olan Kürt Soykırımı'nda bunlar 'köy korucuları' olarak, Kürtlüğü inkar karşılığında mülklerini ve sermayelerini arttırarak ve gerektiğinde sahte Kürtçülük yaparak lanetli rollerini oynamaya devam etmektedir.”

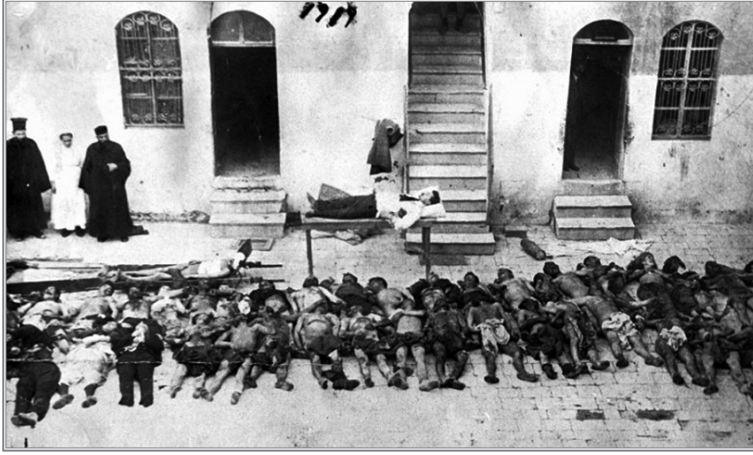

Foto 41- Seyfo Süryani Soykırımı

Bu acımasızca katliamın nasıl yürütüldüğünü daha yakından görmek için birinci elden İttihatçılar tarafından verilen birkaç kesin talimatı buraya almakta yarar vardır.

İttihatçıların beyin takımında yerini alan Triumvira'nın başı da sayılabilecek olan Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın Halep Valisi'ne gönderdiği telgraf metni şöyledir:

“Türkiye de yaşamakta olan Ermenilerin ortadan kaldırılması için Cemiyet talimatları uyarınca nihayet alınan karar daha önce size bildirilmişti. Bu karara aykırı bir tutum içinde olanların görevlerinin başında tutulmamaları gerekir. Atacağınız adımlar Ermenilerin sonunu getirici nitelikte kesin ve keskin olmalıdır. Hiçbir şekilde yaşa, vicdana yada kadın, erkek ayırımına bakmayın.”

Başka bir talimatı ise:

“Malum millete (Ermeniler) karşı talan ve şiddete başvurdukları gerekçesiyle bazı görevlilerin Divan-ı Harbe verildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Zevahiri kurtarmak için bile olsa böyle bir tedbir, muh-

temelen öteki görevlilerin cesaretini kıracaktır. Bu yüzden bu tür yar-gılamalara meydan verilmemesini emrediyorum” içeriklidir.

Yine başka tarihli bir talimatı ise:

“O kimselerin (Ermeniler) çeşitli kişisel şikayetlerine kulak ver-meniz halinde sadece yabancı memleketlere gönderilmeleri gecikmiş olmayacak, aynı zamanda gelecekte çeşitli siyasi güçlüklerin ortaya çıkmasına fırsat verilmiş olacaktır. Bunun ışığında görevlilere zo-runlu ve kesin emirleri vermelisiniz” sertliğindedir.

Bugün herkes biliyor ki İttihatçılar Ermenilere karşı düşündükle-rini ve yaptıklarını aynı tarihlerde özgürlük kavgasına tutuşan Arap-lar için de düşünmektedir. Biliniyor; 1916 yılında onlarca Arap aydını bizatihi Cemal Paşa tarafından idam edilmiştir. Ancak bunun çok önceleri planlandığını gösteren belgelerin bulunduğunu Kemal Mazhar Ahmed sözünü ettiğimiz aynı kitabında dile getirmektedir.

“Bazı Arapça kaynaklarda bir grup Arap subayının 1912’de önemli bir belgeyi ele geçirdiği belirtilmektedir. İttihatçı bir liderin üst düzey bir subaya gönderdiği bu mektupta şunlar denmektedir. “Arapları düşman ateşine maruz bırakın ve onlardan kurtulmaya bakın; çünkü onları öldürmek çıkarımızdır. Kürtler ise sağ tutul-malıdır. Çünkü Ermeni topraklarında onlara ihtiyacımız var.” (Arap Devrimi, Başlangıcı, Neden Ve Sonuçları, bazı Arap örgütlerince ha-zırlanan bir yayın, Kahire, 1916, s.146; şehitler konferansı, Beyrut s. 145)”

Tüm bunlara rağmen Osmanlı Birinci Dünya Savaşı’nda giderek zayıfladığında görüyoruz ki, 1916 yılını 1917 yılına bağlayan kışında yüz binlerce Kürt, Kürdistan’dan batıya zoraki sürülmektedir. Bu sürgünlerde kimi belgelere göre daha önce ifade ettiğimiz gibi 700.000 Kürt yaşamını yitirmiştir.

Sözü uzatmadan belirtelim ki, Osmanlılar zamanında başlayan, it-tihatçılar döneminde daha derinlikli olarak sürdürülen ve yine cum-huriyet döneminde ise tamamen bitirilmek istenen bir Ermeni gerçekliği söz konusudur. Boşuna Abdullah Öcalan Hrant Dink için, **‘Bu toprakların son Ermenisi’** demedi.

Ermeni halkının bu toprakların en kadim halkı olarak çok büyük acılar yaşadığı ortadadır. Ermeni halkının trajedisini kelimelerle, sa-yılarla ifade etmek mümkün değildir. Unutulmamalı ki bu kıyımı, bu

soykırımı gerçekleştiren güçler ortadadır. Bugün de bu kıyımı gerçekleştiren zihniyet yaşamaktadır. Kürtlerle Ermenilerin, yine Kürtlerle Asurilerin, Kürtlerle Süryanilerin ve tabii bu topraklarda yaşayan diğer tüm halklarla her zaman en ileri düzeyde ortaklaştıklarını, tarihi bilen herkes söyler. O karanlık yıllarda bile Dersim ne Osmanlıların ne de İttihatçıların oyununa gelmiştir. Yine Kürdistan'ın birçok yerinde Kürt halkının çoğunluğu bu oyuna gelmemiştir. Tam tersine Ermeni halkının trajedisi yaşanırken aynı trajediyi kendisi de yaşamıştır.

O kıyım yıllarında bile V. Gordlevski, *“Müslüman Kürtler ile Hristiyan Ermeniler arasındaki din farklılığının hiçbir rolü yoktu”* demekten kendisini alıkoyamamıştır. Hatta söylediklerini daha ileriye götürerek, *“Aslında Ermenilerin Müslüman Camilerini, Kürtlerin de Ermeni Kiliselerini ziyaret etmesi eskiden olağan bir davranıştı”* demektedir.

Sözü uzatmadan tarihçinin sözleriyle söyleyecek olursak:

“Bu bağlamda belirtilmesi gereken bir nokta Ermeni Katliamlarında yer alan Kürtlerin çoğunlukla Hamidiye Alayları'na yani başlangıçta bu işleri yürütmek ve Kürtleri mesul tutmak amacıyla oluşturulmuş askeri birliklere mensup olmasıdır.

Bazı gerici ve köhne Kürt feodal ve aşiret beylerinin katliamlarda rol oynamış olması da bu gerçeği değiştirmez. Hamidiye Alayları'nın komutanlarıyla belirli feodal bey ve ağaların Ermenilere yönelik katliamları kendi keselerini doldurmak, kurbanların arazilerine el koymak ve mallarını yağmalamak için iyi bir fırsat olarak gördüklerini belirtmekte yarar vardır.”

Gerçekler böyle olmasına rağmen Kürtleri Ermeni halkının karşısına dikmek büyük bir insafsızlık olur. Halbuki bizler biliyoruz ki emperyalist güçler tarihte ne kadar da çok bu halkları birbirine kırdırmak için uğraşmışlardır. Almanları söylerken daha önemli olan ise İngilizlerin 1895 yılı öncesi ve sonrasında bilinçli olarak yaydıkları, *“Sivas, Elazığ, Van, Bitlis, Erzurum, Van ve Diyarbakır gibi yerlerin Ermenilere verilmesi”* yani Vilayat-ı Sitte sözleridir. Böyle yaparak zamanının Hamidiye Alayları'nı -ki zaten Osmanlıları korumak için kurulmuş olan bu yapıyı- Ermeni halkına karşı daha fazla kışkırtmış ve sonuçlarının ne olduğunu yukarıda yazmaya çalışmıştık.

Benzer bir gerçeklik ise daha sonra ele alacağımız Sevr Konferansı'nda ortaya çıkan gerçeklerdir.

“10 Ağustos 1920 yılında imzalanan anlaşmanın hedefi yalnız Osmanlı Devleti'nin sona erişini formüle etmek değil aynı zamanda Türkiye'yi de parçalamak bir yarı-sömürgeye dönüştürmektir. İngilizlerce belirlendiği besbelli bir düzen çerçevesinde, antlaşmada başta Ermeniler ve Kürtler olmak üzere bazı bölge halklarının sorunlarına da yer verilmekteydi. Antlaşma hükümleri uyarınca İzmir Türkiye'den alınarak, Yunanistan'a bağlanıyor. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının denetimi uluslararası bir komisyona veriliyor. Türkiye'nin Avrupa'da kalan topraklarının sınırları belirleniyor, karasuları içindeki bütün adaları bırakması öngörülüyor, asker sayısı en alt düzeye indiriliyor. Ve başka hükümlerin yanı sıra ülkenin ekonomik tesisleri üzerinde doğrudan bir denetim kuruluyordu. Türkiye eski Osmanlı Vilayetlerinin manda sistemi ya da büyük devletlerin doğrudan yönetimine girmesini öngören bütün kararları kabul ediyordu.”

Anlaşmanın içeriği böyle görülmüş olsa da kesinlikle gerçekliği bu değildir. Gerçekliği henüz aradan bir yıl geçmeden İngiltere yani Londra'da ortaya çıkan sonuçlardır. Çünkü; Londra'da eğer gelecekte kurulacak olan Türkiye kendi şartlarını kabul ederlerse o zaman antlaşmada alınan kararlarının geçersiz olacağını söylemeleridir. Boşuna Sevr Antlaşması William Egleton'un sözleriyle, **“Daha imzalandığı anda ölü doğmuş bir metinden başka bir şey değildi. Çünkü tarih M. Kemal tarafından farklı yazılmaktaydı”** denilmemiştir. Yine boşuna Amerikalı Diplomat George Kennan, **“Gelecekte yaşanacak büyük trajediler, söz konusu antlaşmalarda şeytanın eliyle yazıya dökülmüştü”** denilmemiştir.

Sözü uzatmayalım, gerçekler görüldüğü gibi cereyan etmemiştir ve halen de görüldüğü gibi etmemektedir. Nasıl ki geçmişte başta uluslararası güçler olmak üzere, Kızıl Elmacı yani İttihatçı faşizan zihniyet Ermeni halkını Kürtlerin karşısına dikmek istemişse de bugün aynı zihniyet bu kez farklı şekillerde yapmak istemektedir.

Abdullah Öcalan'ın 2014 yılında Ermeni halkına hitaben yazdığı mektubu buraya alarak tarihsel dokuyla birlikte güncel olarak da halen bir sorun olarak halkların karşısına dikilmek istenen bu gerçekliğe yeniden bakarak kapatalım:

“Mezopotamya ve Anadolu’nun kadim halkları arasında yüzyıllardan bu yana var olan toplumsal ilişkiler son üç yüzyıldır büyük bir altüst oluş içerisinde. Özellikle kapitalist modernite ve onun tapınağı ulus devletlerin saçtığı zehir nedeniyle bu topraklar adeta halklar ve kültürler mezarlığına dönmüştür. Monolitik ulus yaratma projeleri Avrupa’dan Afrika’ya, Asya’dan Avustralya’ya, oradan Amerika’ya kadar insanlığın bütün değerlerini alaşağı etmiş, binlerce yıllık kültürel mirasları ve değerleri yeryüzünden silip süpürmüştür. İnsanlığın ve medeniyetin ilk boy verdiği anavatanımız olan bu topraklar da bu felaketten fazlasıyla nasibini almıştır. Halklarımız arasına hançer gibi sokulan ırkçı-milliyetçi akımlar bu felaketin ideolojik alt yapısını oluşturmuştur. Onlarca dil ve kültür bu yangın yerinde yanıp kül olmuş, birer nostaljik öge olarak bile günümüze kalmayı başaramamışlardır. Birçok halk soykırım gibi insanlık suçu nedeniyle yok edilirken, birçok inanç ve kültür de baskılar sonucunda ortadan kaybolmuştur. Son yüzyıllarda yaşanan felaketler insanlığın başına gelmiş en büyük felaketlerdir. Tarih boyunca savaşlar ve çatışmalar hep yaşanagelmıştır ama hiçbir dönemde de bugün olduğu gibi insanlığı ve doğayı yok etmeyi hedefleyen, büyük ölçüde başarılan bir yönelim olmamıştır.

İşte, Ermeni halkına yönelik geçen yüzyılın başında uygulamaya konulan soykırım planı da bu iğrenç politikaların en zalim olanlarından. Ermeni halkının içine düşürüldüğü durum tam bir soykırım gerçeğidir. Bu soykırıma rağmen Ermeni halkının trajedisıyla birlikte kendini bugüne taşıyabilmiş olması büyük bir mucizedir. Bu mucize, hiç şüphesiz mazlum Ermeni halkının büyük emekleri ve mücadelesi sonucu gerçekleşmiştir. Günümüzde Ermeni halkının yaşadığı tarihsel gerçeğe bütün dünyanın yüzleşmesi ve Ermeni halkının acısını paylaşılarak yasını tutmasının önünü açması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti’nin de bu olgunlukla meseleye yaklaşması ve bu acılı tarihle yüzleşmesi kaçınılmazdır.

Ermeni halkının ise ırkçı-milliyetçi tuzaklara düşmeden, halklarımızı daha yüzyıllar boyunca çatıştırmayı hedefleyen uluslararası sermaye güçlerinin ve lobilerinin sinsi amaçlarından uzak durarak, mücadelesini sürdürmesi naçizane önerim olabilir ancak. Kürt halkının özgürlük mücadelesi ile Ermeni halkının acılarının sağaltıl-

ması, eşit haklara sahip yurttaşlar olarak bu topraklarda yaşama mücadelesi iç içe geçmiştir. Demokrasiyle taçlandırılmış bir cumhuriyet hem geçmişiyile hesaplaşmış hem de farklı bütün kimliklerin özgürce yaşadığı bir cumhuriyet olacaktır. Bizler, bu çerçeveden bakıldığında sadece Kürt halkının değil; bu kadim coğrafyanın bütün halkların ve inançların özgürlüğü için mücadele ediyoruz diyebiliriz.

Bu nedenledir ki, Kürt Sorunu'nun çözümsüzlüğü için iç ve dış bütün demokrasi karşıtı güçler her dönemde önümüze engeller çıkardılar. Barışçıl yolları denediğimiz her dönemde büyük provokasyonlarla süreçleri kesintiye uğrattılar. Bu kesimlerin dayandığı iki temel güç; para-kapital ve milliyetçiliktir. Araç olarak da büyük sermaye lobilerini ve son dönemlerde de cemaat türü yapıları kullandılar. Halklar arasında henüz görülmemiş hesapların olduğu propagandasıyla sürekli olarak kendilerine zemin oluşturma gayreti içerisinde oldular. Oysa bu topraklarda yaşayan bütün kadim halklar bu toprakların sahibidir ve paylaşamayacakları hiçbir şey yoktur. Kürt, Türk, Arap, Fars, Ermeni; hangi halktan olursa olsun, aralarındaki hukuk, eşitliğe dayalı kardeşlik hukuku olmak zorundadır. Halklar arasında yaratılan düşmanlık bizim öz kültürümüzün bir parçası olarak kabul görmemelidir. Bunun gelecek nesillerimize sirayet etmesine engel olmak zorundayız. Bu da ancak gerçek bir adalet üzerine inşa edilmiş tarihi bir barışla olur.”

KAPİTALİZMİN YARATTIĞI TARİHBATLAR ve 20. YÜZYILDA KÜRDİSTAN'DA DİRENİŞLER ve İSYAN SÜREÇLERİ

Sykes-Picot, Dağılan Osmanlı, Sevr ve Lozan Antlaşmaları sonucunda Kürdistan'ın Durumu

Bölgeyi paylaştıran antlaşma olan Sykes-Picot, adını görüşmeleri yürüten İngiliz Sir Mark Sykes ile Fransız George Picot'dan alır. 9-16 Mayıs 1916 tarihli bu antlaşma Ortadoğu ve Kürdistan'da unutulmaz izler bırakacaktır. Aslında Sykes-Picot Antlaşması, Rusya'da devrimi yapıp iktidarı ele geçiren Sosyalist Sovyet Hükümeti, Çarlık idaresi tarafından yapılmış tüm gizli antlaşmaları dünya kamuoyuna açıklamamış olsaydı belki de hiçbir zaman bilinmeyecekti. Bu antlaşmaya göre Rusya'ya; Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis Vilayetleri; Fransa'nın payına Aladağ, Kayseri, Akdağ, Yıldızdağ, Zara, Eğin, Harput ile Adana, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Lübnan kıyıları ve Musul, İngiltere'ye ise Bağdat dahil Güney Mezopotamya ile Hayfa ve Akka limanları düşüyordu. Antlaşmaya göre Fransa ve İngiltere kendilerine ayrılan bölümlerde 'arzu ettikleri ve Arap Devleti ya da Arap Devletler Konfederasyonu için uygun olduğunu düşündükleri' idareyi kurabileceklerdi. İskenderun serbest liman olacak, Kudüs ve Filistin ise ayrıntıları sonra tespit edilecek uluslararası bir statüye kavuşturulacaktı. Antlaşmanın esas itibarıyla Almanya ve Rusya'nın ilerde Hindistan Yolu'nu tehdit etmesini önlemek için hazırlandığı anlaşılmaktadır, çünkü o yıllarda Arap Yarımadası'ndaki petrol varlığı bütün boyutları ile ortaya çıkmış değildir.

Sykes Picot Antlaşması'nda Kürdistan'ın durumu ise şöyle gelişir: Bilindiği üzere, zemini çok önceden misyonerler aracılığıyla hazırlanan bağlamda Suud'un Mekke Şerif'i Hüseyin ile İngilizler arasında birçok görüşme ve antlaşmanın yapıldığı sır değildir. Osmanlılara karşı savaşılan Suudlara krallıklar teklif edilecektir. Yani Arap elitleri devletsel statüye kavuşacaktır. Doğaldır ki Araplara statü verildiğinde Kürtler bu işin dışında kalacaktır. Olan da budur. Nitekim en somut olarak 1921 Kahire Konferansı'nda Kürtlere statü tanınmayacağı tamamen netleşmiştir. Bu karar öncesinde emperyalistlerin bu konuyu birçok kez tartıştıklarını ancak tamamen bir karara gitmediklerini daha sonraki Sevr Antlaşması'nda göreceğiz.

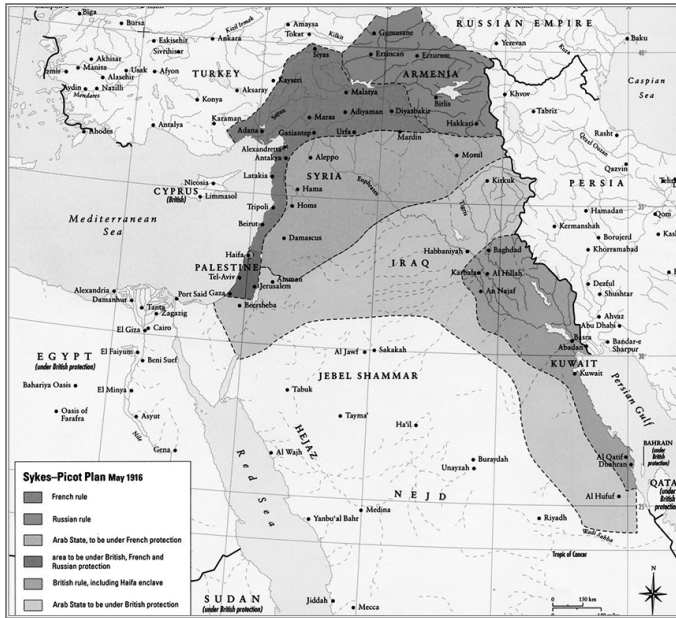

Foto 42 -Sykes Picot Antlaşması'na göre Ortadoğu

Birinci Dünya Paylaşım Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefikleriyle beraber resmen yenik sayılması sonucunda, bölünüp parçalanmayı kabul eden antlaşmayı imzalamasıyla birlikte, Kürtler

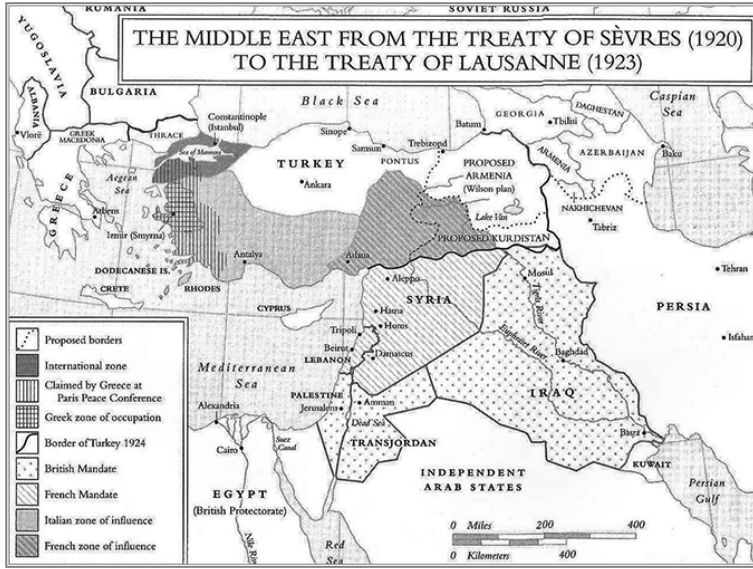

Foto 42 -Sevr Antlaşması'na göre Ortadoğu

açısından da yeni bir dönem başlamış oldu. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesiyle Ermeni ve Kürt halkının statüsünün ne olacağının da gündem olması ile beraber Kürt elitlerinde de ciddi bir canlılık ve arayış gelişir. Unutmayalım ki; Mondros Ateşkes Antlaşması'yla esasta Osmanlı belli düzeylerde zaten teslim alınmıştı. Ordularını neredeyse silahsızlandırıldıkları gibi, bu antlaşmaya Osmanlıların uymaması durumda ise zaten kendilerine her türlü müdahale hakkını 7. maddede saklı tutmuşlardı.

1918 yılında kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin İstanbul başta olmak üzere Kürdistan'da da örgütlenme girişimleriyle beraber Kürt Hareketleri, Kürdistan'a kaymaya başlar. Osmanlı içinde Bağımsız Kürdistan istemiyle ortaya çıkan Kürt egemenleri, hem Osmanlı ile ilişkilerini sürdürmüş hem de İngiliz ve Fransızlarla bağlantılarını devam ettirmişlerdir. Ağırlıkta Osmanlı bürokrati olan bu kesimler, her iki ilişkiyi birlikte yürütmüşlerdir. Kendilerine olan özgüven yok-sunluğundan dolayı dışarıya dayanarak güç olmayı düşünmüşlerdir. Ancak bu dönemde Kürdistan topraklarının büyük bir kısmını içine

alarak kurulacağı söylenen Ermeni Devleti korkusu, Kürt egemenlerinin ve halkın çoğunluğunun, ‘Osmanlıyı kurtaracağım’ diye ortaya çıkan Mustafa Kemal’i desteklemeyi getirir.

Kaldı ki Hamidiye Alayları, gelişen Ermeni milliyetçiliğine karşı, Osmanlı’nın halkları birbirine kırdırma politikası temelinde yaptığı kışkırtmalar ile katliamlar yapmaktan çekinmemiştir. Osmanlı’nın son dönemlerinden başlayarak geliştirilen bir ilişkinin devamı olan bu tavır **‘gavura karşı Müslüman ümmetinin birlikteliği’** olarak geliştirilmiştir.

Abdullah Öcalan bu birlikteliği, **“Türk-Kürt egemenlerinin bu ittifakına batıda Yunan saldırısıyla Rumlar, doğuda ise Ermenilerin geniş iddiaları eklenince, tek doğru kurtuluş yolu olduğu açıktır. Ayrılık hele hele bir birine karşı olmak elde var olanın da gerçekten gitmesi olacaktır”** diye tanımlamaktadır.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, Kürt ve Türk birlikteliğinin işlenmesinin temel sebebi, başta işgalcilere karşı güç birlikteliğinin gerekliliğidir. Anadolu ve Kürdistan’da işgallere karşı yerel düzeyde kendiliğinden gelişen direnme hareketlerinin bu kongrenin sonucunda birleştirilmesiyle birlikte, tüm cephelerde savunma heyetleri oluşturulmuştur. Bu dönemde Kürt örgütlerinden bir kısmı Sultanla hareket ederken, diğerleri ise ciddi bir etkinlik göstermemişlerdir. M. Kemal tarafından oluşturulan Millet Meclisi, Kürt egemenleri tarafından desteklenmiştir.

İstanbul Meclisi’nin dağılması sonucunda kaçan parlamenterler ve Anadolu’daki direnişçi grupların temsilcileri M. Kemal öncülüğünde Ankara’da Büyük Millet Meclisi’ni kurarlar. Meclis, Anadolu’da bulunan Osmanlı birliklerinin terhislerini durdurarak kendilerine bağlarken, Kürtlerin desteğiyle Doğu Cephesi’nde savaş kazanılır. Maraş, Antep ve Urfa’da halkın kendi örgütlülüğüyle işgal karşısındaki başarısından sonra batıda da Yunanlılara karşı cephe açılır. Batıda daha zor geçen direniş, Kürtlerin desteğiyle başarı sağlar. Böylece Sevr Antlaşması pratik olarak işlevsiz kalır.

Kasım 1922’de İsviçre-Lozan’da görüşmelere başlanır. Ve aynı yıl Türkiye yeni bir ulus devlet olarak, daha önce 28 Ocak 1920’de Osmanlı Meclis-i Mebussan tarafından kabul edilen Misak-ı Milli sınırları temelinde 24 Temmuz 1923’de kabul edilerek Lozan An-

laşması sonuçlanır. Cumhuriyetin ilanından önce yapılan bu antlaşmada Kürtleri temsilen katılan Büyük Millet Meclisi üyelerini de işaret etmek suretiyle İsmet İnönü'nün kendisini Türklerin ve Kürtlerin ortak temsilcisi olarak kabul ettirmesi sadece bir aldatmaca değildir.

Foto 43 -Misak-ı Milli Haritası

İnönü'nün sarf ettiği şu sözleri sonrasında hatırlamış mıdır, bilinmez. “Kürtler, Türkiye de her zaman yurttaşlık haklarından yararlanmışlardır. Siyasi ve toplumsal bakımdan her zaman işbirliği yaptıkları Türk hükümetini hiçbir zaman yabancı bir hükümet saymamışlardır. TBMM’de mebusları vardır. Hükümet ve yönetim işlerine etkili olarak katılmaktadırlar. ...Yurttaşlık haklarını ve yetkilerini kapsamayacak olan ve sözde özerk bölgenin haklarının tanınacağı söylenen haklar, Kürt soyu gibi üstün bir soyu tatmin etmeyecekti...” (Lozan Barış Konferansı, Hasan Yıldız)

Bu ifadenin temelinde yatan gerçeklik, dönemin kurucu meclisinin Kürtler ve Türklerin Meclisi olarak kabul edilmesidir. Böyle tehlikelerle dolu bir süreçte Kürtlerin Türklerle kardeşçe yeni bir gelecek yaratmak için girdikleri birliktelik stratejik görülmektedir. Ancak uluslararası sahada olup bitenleri takip eden Koçgiri’deki Kürt ay-

dınları durumun tehlikesini gördüklerinden Wilson İlkeleri'nin uygulanmasını talep etmek için Mustafa Kemal ile Sivas'ta görüşürler. Alişan, Alişêr, Haydar Beg ve Nuri Dersimi Kürtlerin taleplerini yazılı iletirler.

- “1)-M. Kemal ve arkadaşlarının Kürt Muhtariyeti'ni tanınması,
- 2)-Cezaevlerindeki tüm Kürtlerin serbest bırakılması,
- 3)-Kürdistan'dan Kürt olmayan memurların geri çekilmesi,
- 4)-Koçgiri-Dersim Bölgesi'ne gönderilen ordu kuvvetlerin geri çekilmesi,

5)-Bu hususlarda Dersimlilere acilen cevap verilmesi” içerikli talepleri Mustafa Kemal alttan alır. Direniş başlayınca Mustafa Kemal Koçgiri üzerine askeri güç gönderir.

1921'de Koçgiri İsyanı'nda -Sakallı Nureddin tarafından- 140 Kürt köyü yakılıp yıkılacaktır. Ancak buna rağmen M. Kemal o yıllarda isyana kalkan tüm Koçgiri aşiret liderleriyle uzlaştığı gibi içlerinden birçok kişiyi önce sürgüne gönderse de daha sonra yeniden çağırarak yeni yapı içerisinde görevlendirmiştir. Bundan dolayı 'sonuç itibarıyla izlenen yol barışçıl'dır denilecektir.

Ancak uygulanan yöntemler çok serttir. Yakıp yıkmaların haddi hesabı yoktur. Öyle ki, Koçgiri'de uygulananlar TBMM'de ciddi ciddi tartışma konusu olur. Yapılan bir iki tartışmayı buraya aldığımızda söylenmek istenenler daha iyi anlaşılacaktır.

Dönemin Sivas Valilerinden olan Ebubekir Hazım Tepeyran: “Ümraniye hadisesi 132 köyün enkazı altında hayli zaman evvel bastırılmıştır. Öldürülen üç yüze yakın nüfustan başka, binlerce masum, ahali açlıktan, sefaletten ölüme mahkûm edilmiştir...” (Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Zeki Sarıhan)

Erzurum milletvekili Hüseyin Avni ise, “Yıkılan 180 köy”den bahsediliyor. (TBMM Gizli Celse Zabıtları)

Erzurum milletvekili Mustafa Durak'ın söyledikleri daha vahimdir, “Hükümet adeta bir hırsız çetesi gibi, halkın boğazına sarılmış, her şeyini yağma ediyor, götürüyor, vuruyor, öldürüyor, sonra yok ediyor...” (TBMM Gizli Celse Zabıtları)

Erzincan milletvekili Emin Bey'in dile getirdikleri esasta faşizmin, vahşetin düzeyini çok daha çıplak bir biçimde gözler önüne seriyor, “(Nurettin Paşa) çember altına aldım diyor. Ve tuttuğunu

*öldürmeye, ırlara geçmeye, namuslara taarruz etmeye kalkıyor. Rica ederim, hanginiz bu fecayi karşısında sabredebilirsiniz? Buna üç yaşındaki çocuklar bile tahammül etmezler. Ve böyle bir şeye maruz kaldığınızda, rica ederim, nasıl karşınıza çıkanlara kurşun atmazsınız? **Efendiler, dünyanın hangi yerinde böyle bir hareket görülmüştür ki, babasını bir evladın elinde bir ip, diğer evladın elinde bir ip olarak çektilerilek tam altı saat zarfında bu suretle feciane öldürülmüştür.** Rica ederim efendi, sen bu vaziyet karşısında asi olmaz mısın?” (TBMM Gizli Celse Zabıtları)*

Foto 44- Koçgiri İsyanı

Aynı şekilde çeşitli süreçlerde yapılan açıklamalar Kürtleri tanımaya dönüktür. Amasya Tamimi, El-Cezire Komutanlığı'na gönderilen talimatlar, İzmit Basın Açıklamaları hep Kürtlerle Türklerin nasıl birlikte daha güçlü yaşayacağını dile getirir. Sürekli olarak Türk'ün Kürtsüz, Kürt'ün de Türksüz zayıf olacağı ve bunun başkalarına yarayacağı tespiti yapılır. Sonuç olarak karşılıklı birbirine muhtaç olma durumu kenetlenmeyi sağlar.

Uluslararası Sömürge Kürdistan'ın bugünkü statüsü, 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında tartışmaları sürdürülen, San Remo Konferansı ve bu konferans sonrasında imzalanan antlaşma ile belirlenmeye baş-

lamıştır. Bu bağlamda San Remo Konferansı çok fazla dillendirilmese de, önemli bir konferanstır. Burada esasta yapılacak olan emperyalistler arasında Ortadoğu'nun paylaşımıdır. Bu paylaşım göre; Irak ve Filistin İngiltere'ye; Suriye Fransa'ya, Güney Anadolu İtalya'ya; Adana Bölgesi, Cizre Bölgesi, Fransa'ya; Orta Kürdistan İngiliz himayesine, Vilayeti Site Bölgesi (yani Kürdistan'ın 6 vilayeti) Ermenistan'a; Trakya'nın büyük bölümü ile İzmir, Yunanistan'a bırakılmış olacaktı. Emperyalist devletler için çok fazla önemli olan boğazlar uluslararası bir komisyona bırakılacaktı. O zaman daha Osmanlı Devleti sayılan Türkiye Heyeti'nden bu duruma ilişkin tutumu en kısa süre içerisinde acilen cevaplanması istenmiştir.

Sevr, 10 Ağustos 1920'de imzalandığı zaman bağımsız bir Ermenistan ve özerk bir Kürdistan ile küçülmüş bir Türkiye öngörüyordu. Kürtler kendi topraklarının da küçüleceğini düşünerek ve yine Hristiyanlara karşı Müslümanların yanında yer almanın halifelige bağlılığın bir gereği olduğunu düşünüyordu.

Sevr Antlaşması, sömürge imparatorluğu Osmanlı'nın toprakları üzerinde, bir Kürdistan (ve Ermenistan) Devleti'nin kurulmasını karara bağlamaktaydı. Ve tabii ki işgalcilere de epey büyük topraklar bırakılacaktı. Esasta Sevr bir emperyalist oyundur desek çok da yanlış olmayacaktır. Yani *'Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu* misali bu tür emperyalist oyunların foyalarını, 80 yıl sonra Irak'ta göreceğiz. Harita öyle bir düzenlenmiştir ki, her zaman ve her çağda kavganın süreceği şekilde düzenlenmiştir. Çelişkilerin ve kavgaların olduğu yerde etkin arabulucular iyi rol oynarlar. Aynen nasıl ki bugün Irak'ta İngilizler hem Kürtlere hem Sünnilere hem Şiilere hem Asurlere hem Êzidîlere hem aşiretlere ve ne kadar azınlık ve dini inanç grupları varsa hepsinin yanında bulunuyorlarsa, aynıısı Türkiye'de de olacaktır. Sürekli bir istikrarsızlık ve bunun sonucunda sürekli kavga hali...

Bu antlaşmanın 62, 63 ve 64. maddeleri Bağımsız Kürdistan Devleti'nin hangi aşamalardan geçerek kurulacağını saptamaktaydı. Antlaşmanın 62. maddesi ile Kürdistan; Fırat'ın doğusunda bulunan ve sınırları ileride tespit edilecek olan Ermenistan'ın güneyi ile Türkiye, Suriye ve Mezopotamya'nın kuzeyi arasında belirlenmiş olan ve Kürtlerin hakim çoğunlukta bulundukları bölgeler

olarak tanımlamaktaydı. 64. madde şu şekilde bir statü tanımlamaktaydı: “*Kürdistan önce İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetlerinin garantörlüğünde otonom bir idari yapı olarak kalacaktır. Geçen bir yıllık müddet içinde Kürt halkı, yani bu bölgelerde oturan halk çoğunluğu, Türkiye’den ayrılarak tamamen bağımsız olmak ister ve Milletler Cemiyeti’ne başvurursa ve Cemiyet de, bu halkın bağımsızlık isteğini gerçekleştirecek bir kapasitede bulunduğu kanaat getirir ve bunun yerine getirilmesini tavsiye ederse, Türkiye bunu aynen uygulamayı ve bu bölgedeki tüm haklarından vazgeçmeyi garanti eder.*” Antlaşmanın ilgili bölümü şöyle bitmekteydi: “*Kürdistan Devleti’ne bağımsızlığı gerçekleştirildikten sonra bu bağımsız Kürt Devleti’ne, Kürdistan’ın bir parçası olan Musul Vilayeti’nde yaşayan Kürtlerin de kendi arzularıyla birleşmeyi istemeleri durumunda, müttefik güçler buna karşı bir itirazda bulunmayacaklardır.*”

Sevr yukarıda ifade edildiği gibi 10 Ağustos 1920 yılında gerçekleştirilmişti.

Sevr’in bir oyun olduğunu bizler 1919 yılından 1921 yılına kadar süren Paris Konferansı’ndan biliyoruz. 1921 Ocak ayında İngilizlerle Fransızların birçok konuda anlaştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu konferansa yer yer 32 ülke katılmıştır.

Önemli bir konferans ise 21 Şubat ile 14 Mart 1921’e kadar süren olan Londra Konferansı’dır. Bu konferansta Kürtlere Sevr’de tanınan sözde hakların tümünden vazgeçiliyor. “*Antlaşmayı gözden geçirmek üzere Londra Konferansı toplandığında İtilaf devletleri statüko ile çakışan bir anlayışla antlaşmada Kürdistan konusunda değişiklik yapmaya hazır olduklarını alelacele ilan ettiler. Barış antlaşmalarının ünlü araştırmacısı Temperley’in erken bir tarihte Sevr Antlaşması’nın Kürtlerle ilgili maddelerinin ciddiliğinden kuşku duymasına sebepte buydu.*”

Genel olarak bakıldığında Sevr Antlaşması (daha önce de ifade ettiğimiz) William Eagleton’un sözleriyle, “***Daha imzalandığı anda ölü doğmuş bir metinden başka bir şey değildi.***” (Kemal Mazhar Ahmed) demesinin nedenleri vardır. Çünkü; bu konferansta eğer Türkiye, bu durumda M. Kemal öncülüğünde mücadele eden Türkiye, Boğazları ve etrafında isimleri belirlenmiş olan bölgeleri kendilerine

yani emperyalistlere bırakırlar ise o zaman Sevr’de aldıkları kararları revize edebileceklerinin kararını alırlar.

Kürdistan’ın statüsüne daha doğrusu statüsüzlüğüne son noktayı koyacak olan ise Londra’dan sonra 24 Aralık 1921 tarihinde (bazı belgelerde bu tarih Mart olarak geçmektedir) Kahire’de gerçekleştirilecek olan Kahire Konferansı olacaktır. Kahire Konferansı ile Kürdistan meselesi rafa kaldırılacak ancak bölgede kullanılması için her zaman bir sopa olarak küçük bir Kürdistan’ın kendilerinin denetiminde kurulmasının da kararını gizlice alacaklardır. Kürtlerin tam yüz yıl sürecektir olan statüsüzlüğü ve halen de uluslararası arenada devasa bir mücadeleye rağmen kabul edilmemelerinin altında yatan, bu konferansta alınan kararların altına atılan imzalıdır. Lozan’a giden yolun altında kesinlikle bu gerçekler yatıyor. Aksi takdirde ifade ettiğimiz gibi nasıl olurda tam 90 yıl önce alınan ve bir halkı yok sayan haksız, adaletsiz bir kararın uygulanmasında bu kadar ısrar edilebilir?

Devam edecek olursak, hiç şüphesiz bağımsız ya da ayrılmış bir Kürdistan’ı düşünen fikirler de olmuştur. Kürt elitlerinin dış güçlerle olumsuz tarzda ilişkilene gelenekleri -karakterleri gereği-zaten vardı. Kendine güvensiz olup tarihten süzülüp gelen dış güçlere yamanma, yaranma, kendi halkına güvensiz yaklaşımlar ve davranışlarla güç olunabileceği düşünüldü. Ancak 1919’da Mahmut Berzenci’nin başına getirilenler göz önüne alındığında -İngilizler Şêx M. Benzenci’yi aynı yıl tutsak alarak Hindistan’a sürmüşlerdi- her zaman dış güçlerin güvenilecek unsurlar olamayabileceğini gösteriyordu. Bu arada dış destekli tahrikler ve kışkırtmalar, Kürdistan’da Asurîlerin isyanları ve Kürtlere karşı kışkırtılmaları gibi hususlar da dikkate alındığında, Kürtlere gösterilecek kısmi uzlaşmacı yaklaşım, Kürtleri Türklerin yanına çekebilirdi. Ve sonunda gerçekleşen de aynen bu durum oldu. Kürtler tarihlerinde üçüncü kez Türklerle ellerini uzatarak tehlikelerle dolu tarihi bir badireden geçmelerine yardımcı oluyorlardı. Bu da Lozan Antlaşması ile olacaktı. Neydi Lozan?

“Lozan Antlaşması Türkiye’nin sınırlarını çizen ve Türkiye Devleti’nin varlığını ortaya çıkartan bir antlaşmaydı. Türkiye’yi temsil eden heyet ve Ankara’da oluşan yönetim kendisini Türklerin ve Kürt-

lerin ortak yönetimi olarak ifade ediyordu. Ancak Lozan Anlaşması'nda Kürtlerin adı olmadı, yeri olmadı. Lozan görüşmelerinde Kürt temsilciler bulunmadılar. Türkiye'nin sınırları çizildiği halde, Türkiye'ye Türklerin ve Kürtlerin yaşadığı topraklar dendiği halde, iki toplumun ortak devletin oluşturulduğu söylendiği halde bunlar ne resmi yazıya geçti ne de somut olarak Kürtleri temsil eden herhangi bir heyet Lozan Antlaşması görüşmelerinde bulundu. Kürtler katılmadılar, Lozan'da yok sayıldılar.

Aslında Kürtler katılmadılar ama bu Lozan görüşmelerinde Kürt Sorunu'nun Kürdistan'ın görüşülmediği anlamına gelmiyor. Hayır; çok sert tartışmalara hatta en sert tartışmalara Kürt Sorunu üzerinde rastlandı. En sert tartışmalar Kürt Sorunu üzerine yaşandı, Kürdistan üzerinde yaşandı. Bunlar belgelerle sabittir. İsmet İnönü önderliğindeki Kemalist heyet, sıkıştığı anda kendisini Kürtlerin ve Türklerin ortak temsilcisi olarak sundu. Buna karşı İngiltere ve Fransa da zaman zaman, çeşitli Kürt temsilcilerden aldıkları imzalı dilekçeleri görüşme gündemine getirdiler. Örneğin; Osmanlı İmparatorluğu'nun İsveç Ataşelerinden olan Kürt Şerif Paşa var. Ondan işte 'şu hakları istiyoruz' biçiminde aldıkları dilekçeyi kullanmak istediler. Şerif Paşa'yı zaman zaman Lozan'a getirdiler. Ve onunla İsmet İnönü öncülüğündeki heyeti tehdit etmeye, dengelemeye çalıştılar. Sonuçta Türkiye Irak sınırı çizilemediği gibi Kürtler de yok sayıldı. Türkiye'nin diğer alanlarda sınırları çizildi. Boğazlar sorunu çözüldü. Türkiye toplumu tanımlandı. Özellikle azınlıklar ve onların hakları belirlendi. Kürtlerin adı çok genel bir iki şeyde geçti.

Oluşan devletin üçte birini oluşturan bir toplum olmasına rağmen yer almadı. Yok sayıldı aslında. Hasıraltı edildi. Birbiriyle Kürdistan üzerinde sert mücadele yürüten, anlaşamayan taraflar sonuçta Kürt'ü yok sayarak, Kürt toplumuna dair herhangi bir şeyi anlaşma metnine koymayarak anlaştılar. Kürt inkarı işte böyle oluştu ve başladı. Daha sonra Kürt aşiret ve dini önderlikleri, ileri gelenleri ortaya çıkan sonuçtan memnun olmadılar. Buna itiraz ve isyan ettiler. Kuzey Kürdistan'da ettiler. Güney Kürdistan'da itiraz ettiler. Doğu Kürdistan'da itiraz ve isyan ettiler. Fakat bu isyanlar feodal aşiretçi düzeyi aşamadı. Örgütlü ve bilinçli bir ulusal kurtuluş hareketi düzeyine gelemedi. Sonuçta, oluşan sistem

tarafından ezildiler. Bastırıldılar. Katliamlarla Kürt toplumu susturuldu.” (Selahattin Erdem)

Nasıl ki 1071 yılında Malazgirt’te Alparslan’a Anadolu yolu açılmış ise ve nasıl ki 1514 yılında Yavuz Sultan Selim’e doğu yolu açılarak cihan imparatorluğu olma hattı açılmışsa, bu kez silinmekle yüz yüze kalan ve tarihinin en zorlu süreçlerinden belirsizliğe doğru yuvarlanmanın önünü Türkler için tekrar Kürtler almışlardır. Bu dayanışma ve ortaklık, TBMM’nin oluşumuna kadar gider. Meclis, başlangıçta Kürt ve Türklerin ortak meclisidir. 24 Temmuz 1923’te, yeni Türk Cumhuriyeti ile imzalanan bir antlaşmayla bugünkü üniter ulusal devletin temelleri atılmış olur.

Mustafa Kemal’in Kürt Sorunu’na 1919-1923 Yılları Arasındaki Yaklaşımına İlişkin Birkaç Belge

M. Kemal’in 17 Ocak 1923 tarihli İzmit Kasrı Basın Toplantısı’nın metni yıllarca devletin kasalarında saklandı. Ta ki en son 1988 yılında Anıtkabir Arşivi’nden alınarak yayınlanabildi. M. Kemal gazetecilerle yaptığı bu söyleşide şunları söylemektedir: *“Kürt Sorunu; bizim yani Türklerin çıkarına da kesinlikle söz konusu olamaz. Çünkü; bildiğiniz gibi bizim millî sınırlarımız içinde bulunan Kürt unsurlar, öylesine yerleşmişlerdir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun durumdadırlar. Fakat yoğunluklarını kaybede kaybede ve Türk unsurların içine gire gire, öyle bir sınır çizmek istesek, Türklüğü ve Türkiye’yi mahvetmek gerekir... Söz gelişi, Erzurum’a kadar giden, Erzincan’a Sivas’a kadar giden, Harput’a kadar giden bir sınır aramak gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürt Aşiretleri de gözden uzak tutmamak gerekir. Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Anayasa gereğince zaten bir tür Yerel Özerklikler oluşacaktır. O halde hangi ilin halkı Kürt ise onlar kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye’nin halkı söz konusu olurken, onları da (Kürtleri de) birlikte ifade etmek gerekir. İfade edilmedikleri zaman, bundan kendilerine ait sorun çıkarmaları daima beklenir. Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem Türklerin hem de Kürtlerin yetkili vekillerinden*

(milletvekilllerinden) oluşur ve bu iki unsur, bütün çıkarlarını ve geleceklerini birleştirmişlerdir. Yani onlar bilirler ki, bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz...” demektedir. (Türk Tarih Kurumu Arşivi, 1089 Numaralı Belge)

‘**TBMM gizli zabıtlarında Kürtler**’ ile ilgili Güneri Civaoglu’nun yazdıklarından aktaracak olursak;

“BMM Vekiller Heyeti, “Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal” imzasıyla El Cezire Cephesi Kumandanlığı’na yolladığı yazıda, ‘iç ve dış siyasetin gereği’ olarak ‘mahalli idareler kurulması’ talimatını vermiştir. TBMM’nin 22 Temmuz 1922 günlü gizli oturumunda okunan talimatın, 27 Haziran 1920 tarihinde gönderildiği, Meclis zabıtlarında kayıtlıdır.

...bu düzenleme altı ay sonra anayasa hükmü olmuştur. 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu’yla mahalli idareler sistemi öngörmüştür. 1920 yılı Haziran’ında, Kürtlerin oturduğu belli bölgelerde mahalli idare uygulamasına geçmek için özel bir düzenleme yapıldığı anlaşılmaktadır. Uğur Mumcu da, bu talimatın hükümetçe alınmış ‘gizli bir karar’ olduğunu saptamıştır.

Hükümet kararının ‘Kürdistan hakkında verilen özel bir talimat’ olduğunu, bizzat El Cezire Cephesi Kumandanı Nihat Paşa belirtmektedir.

MADDE MADDE İÇERİĞİ

Hükümet tarafından düzenlenen talimatın birinci maddesi şöyledir.

“1. Adım adım bütün memlekette ve geniş ölçüde doğrudan doğruya halk tabakalarının ilgili ve etkili olduğu mahalli idareler kurulması iç ve dış siyasetimizin gereklerindendir. Kürtlerin oturduğu bölgelerde ise hem iç siyasetimiz ve hem de dış siyasetimiz açısından adım adım mahalli bir idare kurulmasını gerekli bulmaktayız.”

Talimatın ikinci maddesinde, milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkı gereği Kürtlerin Türkiye idaresinde yaşamaya talip olduklarını ilan etmeleri ve mahalli idarelerini tamamlamaları istenmektedir.

Üçüncü maddede ise, “Kürdistan’da Kürtlerin Fransızlar ve hele Irak sınırında İngilizlere karşı silahlı çarpışmalara sevk edilmesi” istenmektedir. Kürtlerin Fransızlara ve özellikle İngilizlere düşmanlığının, ‘değiştirilemeyecek bir dereceye vardırılması ve yabancılarla

Kürtlerin anlaşmasına engel olunması' görevi belirlenmiştir. Devamla Kürtlere, 'adım adım mahalli idareler kurulması sebeplerinin açıklanması ve böylece bize yürekten bağlanmalarının sağlanması' talimatı verilmektedir.

GEREKÇE: İÇ VE DIŞ SİYASET GEREĞİ

İç siyasetle kastedilen, Kürtlerin haklarıdır. Nitekim Atatürk, bu talimatın yazıldığı tarihlerde, 1 Mart 1922 günü yaptığı konuşmada, "Irki hukuka, toplumsal hukuka ve çevresel şartlara saygının iç siyasetin esas noktalarından" olduğunu belirtir.

Kürtlerin oturduğu bölgeler için talimatta, 'mahalli idareler' yerine 'bir mahalli idare' ibaresi kullanılmıştır. Bu bölgelerin kaderini tayin için halkoyuna başvurulmasının kabul edildiği de dikkate alınırsa, özerk bir yönetim kurmak için adımlar atıldığı saptanır.

Talimatta, Kürtlerin oturduğu bölgelerde mahalli idareler kurulması, aynı zamanda dış siyasetten doğan bir ihtiyaç olarak görülmüştür. O dönemde büyük devletler, özellikle İngiltere, Kürtlere özerklikten bağımsızlığa kadar çeşitli vaatlerde bulunuyordu. Milli Hareket'in bu faaliyeti etkisiz kılmak için, 'Kürtlere gelişme serbestliği sağlama' kararında olduğunu, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti belgelerinden ve Amasya Protokolü'nden biliyoruz. Kürtleri Türkiye'ye 'yürekten bağlama' ihtiyacı, 'mahalli idareler' politikasının temel nedenini açıklamaktadır.

Hükümetin aldığı karar gereği, Musul ve Irak'taki ihtilalcı Kürt Örgütleriyle ortak çalışma yürütülmüştür. Nihat Paşa, bölgedeki İngiliz ve Fransız denetimine karşı Kürt aşiretlerine silah dağıtmış, hatta Kürtlerin Necef'te geçici bir hükümet ve Meclis idareleri kurmalarını sağlamıştır.

TBMM Hükümeti, bu amaçla Antep Kuvay-ı Milliye Komutanlarından Milis Albay'ı Özdemir Bey'i 1922 baharında Rewandûz bölgesine göndermiştir.

Yine eski Musul Valisi Haydar Bey Başkanlığı'ndaki bir heyete, Kürt Liderleri Simko ve Şêx Taha ile görüşme görevi verilmiştir. Buluşma, 15 Haziran 1922 günü gerçekleşmiştir. Bu görüşmeden sonra Simko, bölgedeki önemli Kürt aşiretlerini toplayarak daha yoğun direniş kararı alır.

1922 yılı başlarından itibaren Musul'da Türkiye yanlısı eğilimin yaygınlaştığı ve Kürt aşiretlerinin Mustafa Kemal Paşa ile gizli temaslarda bulundukları İngiliz Raporlarına da yansımıştır.

Milli Mücadele Önderliği, İngilizlere karşı Kürt aşiretlerini harekete geçirmekte başarılı olmuştur. 30 Ağustos 1922 zaferinden bir gün sonra bir zafer de Irak Cephesi'nde kazanılır. Özdemir Bey Komutasındaki Kürt Kuvvetleri Derbent Savaşı'nda İngiliz Kuvvetlerini yener ve 18 Eylül 1922 günü Şaklava İlçesi'ni işgal eder.”

El-Cezire Komutanı Tuğgeneral Nihat Paşa'ya gönderilen masajın orijinali ise şöyledir:

“Kişiye Özel.

El-Cezire Cephesi Komutanı Tuğgeneral Nihat Paşa Hazretlerine,

1- Aşamalı olarak, bütün ülkede ve geniş ölçekte doğrudan doğruya halk gruplarının ilgili ve etkili olduğu bir biçimde yerel yönetimlerin oluşturulması iç politikamızın gereğidir. Kürtlerle dolu bölgede ise, hem iç politikamız ve hem de dış politikamız açısından ölçülü yerel bir yönetim kurulmasını savunmaktayız.

2- Ulusların kendilerini yönetmeleri yetkisi bütün dünyada benimsenmiş bir ilkedir. Biz de bu ilkeyi benimsiyoruz. Kürtlerin bu dönemde kadar yerel yönetime ilişkin örgütlerini kurmuş ve başkanları ile yetkilerini bu amaç için bizce kazanmış olması ve oyladıklarında kendi kaderlerine gerçekten sahip oldukları BMM (Büyük Millet Meclisi) buyruğunda yaşam istekleri yayınlanmalıdır. Kürdistan'daki bütün çalışmaların bu amaca dayalı politikaya yöneltilmesi El-Cezire Cephesi Komutanlığı'nın görevidir.

3- Kürdistan'da Kürtlerin Fransızlar ve özellikle Irak sınırında İngilizlere karşı düşmanlığını silahlı çarpışmayla durdurulamaz bir düzeye vardırma ve yabancılarla Kürtlerin birleşmesini engellemek aşamalı olarak yerel yönetimler kurulmasının zeminini hazırlamak ve bu yolla yürekten bize bağlılıklarını sağlamak, Kürt Yöneticilerinin sivil ve askerlik görevleriyle görevlendirilerek bize bağlılıklarını pekiştirmek gibi genel yollar benimsenmiştir.

4- Kürdistan'ın iç politikası El-Cezire Cephesi Komutanlığı'na belirlenecek ve yönetilecektir. Cephe Komutanlığı bu konuda Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'yla yazışmalar yapar. İller tarafından izlenecek yolu düzenleyip uyumu sağlayacağı için sivil yöneticilerin

de bu konuda bağlı oldukları yer, Cephe Komutanlığı' dır.

5- El-Cezire Cephe Komutanlığı yönetim, adalet ve maliye (parasal) konularında değişiklik ve düzenlemeye gerek gördükçe, bunun uygulanmasını hükümete önerir.

BMM Başkanı

Mustafa Kemal.”

(TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, Cilt: 3, Sayfa: 550)”

Amasya Tamimi'nde ise Kürt halkı ve Kürdistan şu şekilde tanımlanır ve tanınır:

“BELGE: 12

“TÜRK VE KÜRTLERİN OTURDUKLARI YERLER”

Amasya Protokolü Tutanağı'nın 1. maddesi aynen şu cümlelerle başlıyor:

“Bildirgenin 1. maddesinde Osmanlı Devleti'nin düşünülen ve kabul edilen sınırları, Türk ve Kürtlerin oturdukları yerleri kapsadığı ve Kürtlerin Osmanlı Topluluğu'ndan ayrılmasının olanaksızlığı belirtildikten sonra, bu sınırın en az bir istek olmak üzere elde edilmesinin sağlanması gereği ortaklaşa kabul edildi. Bununla birlikte yabancılar tarafından, görünüşte Kürtlerin bağımsızlığı amacı altında uydurulan yalanların önüne geçmek için de, bu durumun Kürtlerce şimdiden bilinmesi uygun görüldü...” (Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 1, Amasya maddesi.)

Türk tarafının dağıtılma ile bölünme fobisi ve özelde de Musul-Kerkük'te İngilizlerin girişimleri dikkate değerdir. Kürtlerin saltanat ve hilafet yanlısı çıkışları, cumhuriyete çok sıcak yaklaşmamaları ve devletin yereldeki otoriteleri daraltma girişimleri, dış kaynaklı tahriklerle de desteklenince birliktelik gerilmeye başlamıştır. Kürtlerde yeterince süreci sezecek ve ona uygun çözüm geliştirecek öncülüğün ve liderliğin bulunmaması, Türklerde gelişkin olan Türkist yaklaşımlarla çakışınca, çok geçmeden Türk ve Kürtlerin bağlarının kopmasına yol açılmıştır. Giderek hilafetin kaldırılması gibi yeni görünümlü batıcıl reformlar ile Kürt dilinin resmi dil olarak kabul edilmemesi, gelecek direnişlerin kapısını sonuna kadar aralamıştır.

Gelişen Direnişler, İhanet ve Başaramamanın Nedenleri

a) Azadî Cemiyeti

1923'te merkezi Erzurum olmak üzere yeni bir örgüt 8. Kolordu bölgesinde kurulur. '**Azadî**' adını taşıyan bu yeni cemiyetin çekirdeği, eski Hamidiye Alayları subayları ile Türk Ordusu'ndaki bazı Kürdistanlı subaylarca oluşturmaktadır. Kuruluş gerekçesi geçmişte verilen vaatlerin yerine getirilmemesiydi.

Azadî Cemiyeti'nin liderleri Cıbran Aşireti ileri gelenlerinden Cıbranlı Halid Bey ile Bitlis beylerinden Yusuf Ziya Bey'di. Halit Bey, Abdülhamit'in Hamidiye Ordusu için kurduğu aşiret mekteplerine devam etmişti. Bu yüzden aşiret liderlerinin çoğundan büyük saygı görüyordu. Düzenli orduda albaydı. Yusuf Ziya Bey ise Bitlis'te büyük nüfuzu olan biriydi. Ankara Meclisi'ne Bitlis milletvekili olarak seçilmişti. Rahat hareket etme imkanı bu pozisyonundan dolayı mevcuttu. Cıbranlı Halid Bey, Kürt meselesini Milletler Cemiyeti'ne götürmek istiyordu. Ayrıca Azadî örgütü içerisinde yer alan subaylar da vardı. Bunlar; Bitlisli İhsan Nuri, Süleymaniyeli Mülazım İsmail Hakkı Şaveys ve Hertuşili Hurşit, Dr. Fuat, Cemil Paşazade'nin kimi çocukları gibi Kürt ileri gelenleriydi.

Azadî Cemiyeti, 1924 yılında ilk kongresini yaptı. Katılanlar arasında Halit Bey'in akrabası olan Şêx Said de vardı. Bu toplantıda gelişmelere göre Mayıs 1925'te isyanı başlatma ve o güne kadar her yere Azadî'nin teşkilatlanmasını oluşturma ve ayrıca 'dış güçlerle ilişki arama' kararları alınmıştı. Hedefte bağımsız bir Kürdistan belirlenmiş ancak dini motifli propagandanın da yapılması Şêx Said tarafından önerilmiştir.

Azadî Cemiyeti'nde yer alanlar Cıbranlı Halid Bey (Erzurum Merkez Şube Başkanı), Kör Hüseyin Paşa (Haydaran Milisleri Komutanı, Malazgirt Şube Başkanı), Yusuf Ziya Bey (Bitlis Şube Başkanı), Cemil Paşa ailesinden Ekrem Bey (Diyarbakır Şube Başkanı), Seyid Abdulkadir (İstanbul Şube Başkanı). Bu isyanın başlatılması halinde katılacakları kesin olan aşiret reisleri listesinde ise; Hacı Musa Bey (Mutki Aşireti Reisi ve bir zamanlar Temsilciler Meclisi üyesi), Garzan'ın Şêx Selehaddin'i, Pinciran'ın Cemilê Çetosu (Bit-

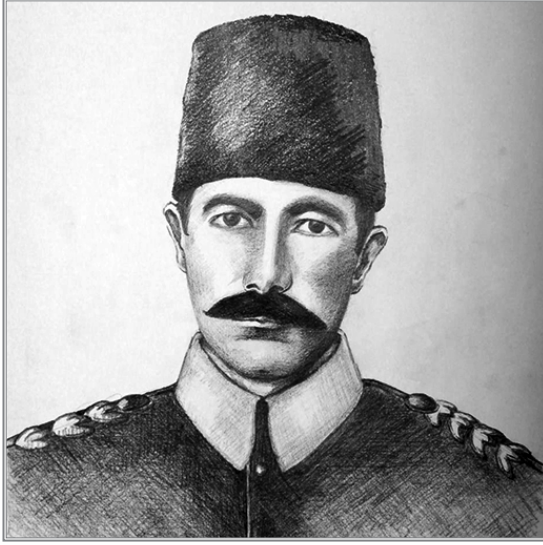

Foto 45- Cıbranlı Xalid

lis), Milan'dan İbrahim Paşa'nın oğlu Mahmut Bey, Şırnaklı Abdurrahman ve Süleyman Ağa'ların oğullarıdır. Diyarbakır'daki Azadî şubesinin etkili isimlerinden bazıları da; Kadri Cemil Paşazade, Dr. Fuad, dava vekili Mehmet Efendi Bawe Tujo, Ekrem Cemil Paşazade gibi şahsiyetlerdi.

Kürtler giderek durumun büyük bir tehlikeye doğru gittiğini görmüşlerdir. Örneğin; 9 Mart 1924 yılında yeni anayasanın gerekçelerini, anayasayı hazırlayan komisyon dile getirirken, şu cümleler çok çarpıcıdır: *"...Devletimiz milli bir devlettir. Çok milletli bir devlet değildir. Devlet, Türk'ten başka millet tanımaz. Memleket dahilinde eşit ve hukuka sahip olması gereken ve başka ırktan kimseler de vardır. Fakat bunlara da ırki durumlarına uygun olarak haklar tanımak veya bu anlama gelecek sözler etmek caiz değildir"* denilerek, olacakları esasta işaret edilmektedir. Yine aynı ayda Halifeliğin kaldırılması, halbuki daha önceleri başta M. Kemal Eylül 1919'da: *"Onurlu ve saygılı insanlar varlığını sürdürdükçe, Türkler ve Kürtler halifelik kurumunun etrafında kardeşçe yaşamaya devam edecekler ve iç ve dış düşmanlarına karşı sarsılmaz bir demir kule oluştura-*

caklardır” demişti. (Kaydedilmiş konuşmalar, Talimatlar, TBMM kayıtları) Özcesi ortak noktalar giderek siliniyor ve makas açılıyordu. Tüm bunların Lozan Antlaşması sonrası geliştiğini de eklemek gerekiyor.

Şêx Said İsyanı

Şêx Said 1865 yılında Erzurum’un Hınıs ilçesine bağlı Kolhisar Köyü’nde dünyaya geldi. Babasının adı Şêx Mahmut Fevzi’dir. Şêx Said’in ailesi köklü bir geçmişe sahip olup dini şeceresi bulunan büyük ailelerdendir. Dedesi Şêx Ali, Mevlana Xalid’in öğrencilerindendi. Şêx Ali, Mevlana Xalid’in Şam’daki dergahında eğitim gören öğrencileri arasında özel olarak ilgilendiği 11 gençten biriydi.

Şêx Said medreselerde eğitim görmüş, dönemin en iyi din eğitiminden geçmiş ve Arap-İslam Felsefesi’nin yanında eski Yunan Felsefesi ile mantık derslerini de okumuştur. Arapçayı, Kürtçe kadar iyi konuşur, okur ve yazardı.

Şêx, genç yaşta çevresinde sivrilmiş ve tanınmış bir kişilik halini almıştı. Olgunluk çağına ise bölgede tartışmasız kabul gören saygınlık düzeyine ulaşmış ve sıfatları arasına Nakşibendîliğin ‘Postnişin’ini de eklemişti. Şêx, maddi olarak da varlıklı sayılırdı.

Yukarıda ifade edildiği gibi Azadî Örgütü geniş bir isyan için 1925 yılının Mayıs ayını seçmişti. Bunun için hazırlıklar yapmakta idi. Hazırlıkların başını bizatihi Cibranlı Xalid, mebus olan Bitlisli Yusuf Ziya ile Mutkili Hacı Musa ve başka birkaç önde gelen kişi yürütüyordu. Kürdistan’ın birçok yerini dolaştıkları biliniyor. Cibranlı Xalid’in daha sonra da belirteceğimiz gibi Dersim Alevileriyle ilişkilendirilerek yardım talep ettiğini de biliyoruz. Erdal Gezik, Alevi Kürtler kitabında, *“1918’de Ovacık bölgesinde sorunlar yaşandığında devlet, Cibranlı Xalid’in bu saygın konumunu kullanarak, idarenin yeniden inşası için bölgeye onu göndermişti. Nuri Dersimi, Ovacık aşiretlerinin Xalid’i saygıyla karşıladıklarını ve onun politik ağırlığını ve tavsiyelerini dikkate aldıklarını yazar. Yine 1918 sonrası İstanbul’da gelişen Kürt Terakki Cemiyeti -ki Xalid da bu cemiyetle ilişki halindeydi- her iki grubun içerisinde taraftar bulmuş ve yaşadıkları bölgelerde örgütlenebilmişti. Bu olgular, yaşanmış tüm olumsuzluklara rağmen, Xalid’i Alevi aşiret-*

lerle ittifak oluşturma çabalarında cesaretlendirmiş gözükmektedir” diye aktarmaktadır. Mebus kimliği olan Yusuf Ziya daha fazla rahat hareket ettiği için örgütlenme çalışmalarını o da kendi cep-hesinde geliştiriyor.

T.C. Devleti’nin bu girişimi iyi takip ettiği bir gerçektir. Çünkü henüz 10 Ekim 1924 yılında Cıbranlı Xalid’ı, Yusuf Ziya’yı ve Mutkili Hacı Musa’yı tutuklatarak Bitlis’te zindana atarlar. Aslında Şêx Said’in ismiyle birlikte Azadî örgütünün birçok lider kadrosu ve üyesinin de ismi devletin elindedir. Bu durumun Şêx Said tarafından bilindiğini de bizler birçok yazılmış ve sözlü olarak aktarılmış olan belgeden biliyoruz.

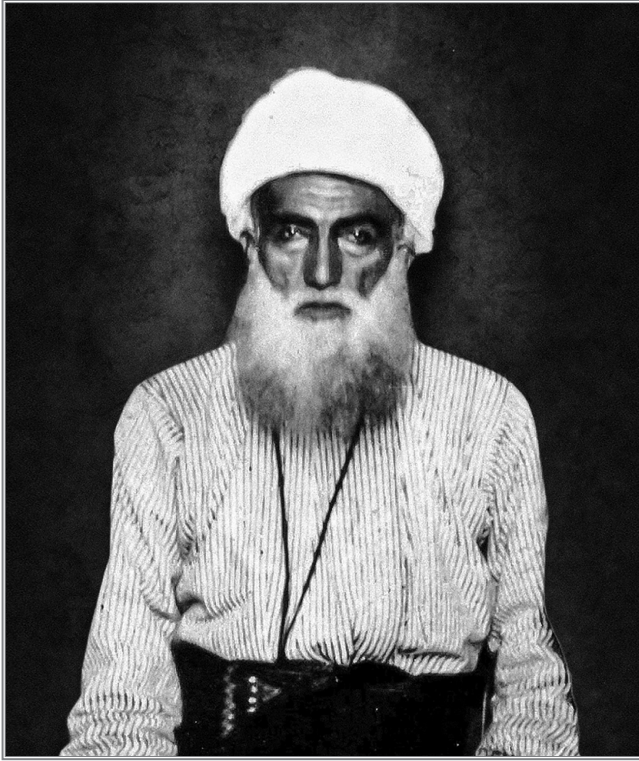

Foto 46- Şêx Said

Şêx Said'de bu gerçeği bilerek 1925 yılı boyunca örgütlenmesini sürdürür. Hatta kardeşini Halep üzerinden İstanbul'a Seyid Abdulkadir'in yanına göndererek isyanın erkene alınmak zorunda olduğunu belirtir. Hazırlıkları gören TC Devleti, hazırlıkların tamamlanmadan hareketin bastırılma planlamasını yapar. Bunun içindir ki Şêx Said Piran'da kardeşinin evindeyken bir TC Devleti müfrezesi köye gelerek, köyde bulunan birkaç kişiyi -güya daha önce Türk askerlerini öldürmüş olmalarından dolayı- tutuklayacaklarını söylerler. Şêx Said buna izin vermez. Gitmelerini ister. Daha sonra bu olaya karışmış olanları bizatihi kendi eliyle getirerek teslim edeceğini söylese de, önceden planlanmış olan bir provokasyon söz konusu olduğu için müfreme saygısızca, provokatörce yaklaşım sergiler. Sonuç; bir çatışma yaşanır ve birkaç asker ölür. Şêx Said İsyanı denilen isyan böyle başlar...

Mermiler patlamıştır. TC Devleti Şêx'in üzerine kesin gelecektir. Kaldı ki kış boyunca yürütülen hazırlıklar da vardır. Bir an'da her tarafa isyanın başladığı ulaştırılır. Herkes ayaklanır. 14 Şubat'ta Genç alınır ve giderek dalga dalga önce Elazığ, daha sonra ise Bingöl derken Muş ve birçok yer alınır. 7-8 Mart günü bizatihi Şêx'in öncülüğünde Amed kuşatılır. Amed'i almak için Şêx büyük çaba sarf etse de Amed alınamaz ve stratejik bir hata olduğu daha sonra anlaşılır.

Bu arada daha önce güçlü hazırlıklar yapmış olan provokasyonun sahibi Kemalist rejim acımasızca Kürdistan'a yüklenir. Bilindiği gibi kallesçe bir hile ile Şêx Said ve bazı yoldaşları Abdurrahman Paşa Köprüsü üstünde bir hain tarafından 15 Nisan 1924'te esir alınarak TC Devleti'ne teslim edilir.

Şêx Said İsyanı, Kürt egemenlerinin ve halkın tepkisini yansıtmaması açısından son derece önemlidir. İsyan aşiretsel, ulusal ve dinsel faktörlerin iç içe girişinin tipik bir örneğidir. Kürt milliyetçiliğinin geleneksel değerlere bağlılığı dikkate alındığında, aşiret reislerinin Kürt milliyetçisi olarak ön plana çıkmaları da anlaşılmalıdır. Cumhuriyet öncesinde fırsatları olmasına rağmen, herhangi bir bağımsızlıkçı harekette birleşme eğilimleri zayıf olan çoğu aşiretin, bu isyanda birleşerek başkaldırmaları etnik bir tepkidir.

Merkezi yönetimle çatışan Kürt egemenleri halka ne somut bir proje sunabilmiş ne de ulaşabileceği hedefleri doğru saptayabilmiş-

lerdir. 1919-1923 yılları arasında Bağımsız Kürdistan kurma eğilimleri vardır. 1925 isyanında, güçlü olmayan Kürt egemen sınıflarının güçlenen ve Kürtlere verilen sözleri giderek terk eden cumhuriyet karşısındaki isyanının birçok nedeni olsa da, Kürt egemenleri açısından eski feodal yapılarını sürdürme istemleri sabittir. Bağımsız Kürdistan'ın savunulması daha çok tepkiseldir, derin bilinç ögesi zayıf olsa da yine de duyguda Kürdistan hayali capcanlıdır.

Seyid Abdülkadir'i buna örnek olarak verilebilir. 1920'lerde Osmanlı Devleti çökerken 'Bağımsız Kürdistan' fikrine en çok karşı çıkanlardandır. Padişahın İngiliz kuklası hükümeti, Anadolu'daki direnişçi güçler tarafından tanınmazken Seyid Abdülkadir son ana kadar onlara bağlı kalmıştır. *'Bağımsız Kürdistan' fikri için; "Osmanlının bu düşkün zamanında onlara darbe vurulmasının Kürtlük şiarına yakışmadığını"* söylemiştir. Aynı dönemde Anadolu'da Halife-Padişah'a rağmen ve onun hükümetinin sabote edici uygulamalarına karşın, Kuvva-i Milliye güçleri işgalcilere karşı savaş halindeydi. Ama Seyid Abdülkadir iradesizleşen Osmanlı Padişahı'na sonuna kadar bağlı kalmıştır. Kürtlerde Seyid Abdülkadir'in bu yaklaşımının izlerini, tarihin birçok anında görmek mümkündür. Politik olarak eleştirilse de, ahlaki olarak anlaşılır yönleri fazladır.

İsyanın kitlesel olduğu merkezi alanlar dışında kalan yerleşik aşiretsel ilişkiler ve devlet-aşiret ilişkileri, isyana katılım düzeyini belirlediği gibi isyana karşıtlığı da belirleyen temel unsurdur. Bu anlamda, aşiretler arası rekabet ve çatışma durumları belirleyici bir önem arz etmektedir. Aşiretler, birçok yerde reislerini izlemişlerdir. Buna göre tavır belirlemişlerdir. Birçok Kürt isyanında da en belirgin özellik olarak karşımıza çıkan bu durum, bu isyanda da kendisini tekrarlamıştır. Devlet güçleriyle hareket etmekten çekinmeyen birçok aşiretin saf değiştirmesi durumu bununla açıklanabilir.

İsyanın Şêx önderlikli olması aşiretsel çatışma ve rekabeti azaltarak birleştirici bir rol oynamışsa da, bu tamamıyla başaramamıştır. Dersim Alevi aşiretlerinin, Şêx Said İsyanı'na mezhepsel nedenlerle uzak kalmalarının altında, TC Devleti'nin birçok işbirlikçinin eliyle yürüttüğü politikaların yattığını unutmayalım.

Alevi Kürtler adlı kitabında Erdal Gezik: *"1916 yılında Dersimli aşiretler ayaklandıklarında, Osmanlı bu durumda faydalanarak, böl-*

gedeki Sunnileri, bilhassa Zazaları, ayaklanmayı bastırmak için milis olarak kullanmıştı. Bumke, bundan yola çıkarak, 1925'te Alevi aşiretlerin bunun intikamını aldıkları yorumunu yapıyor.

İkinci bir neden olarak, Ankara'nın var olan dinsel farklılıkları isyancılar aleyhine kullanmasından söz edilebilir. Ankara, bu yöreyi bir bütün olarak isyandan uzak tutmaya ve mümkün olan yerlerde isyancılara karşı milis olarak örgütlemeye çalıştı. Aşiret reislerini vaat ve hediyelerle kazanmak ve dinsel ayrılıkları aktifleştirmek, uygulanan politikanın temelini oluşturuyordu. Bunun uzantısında 1924'te bölgede Axuçanlı Hüseyin Dede (İzzetin Doğan'ın babası) başarıyla sonuçlanacak çalışmalarına başladı. Hüseyin, isyanın şeriat lehine ve Alevilere karşı olduğunu ve Alevilerin bu yüzden cumhuriyeti desteklemeleri gerektiği propagandasını yaptı. 1925'te isyancılara karşı saldırılarda, bu bölgedeki Alevi aşiretlerin başında bizzat kendisi de yer aldı. Bu türden çalışmalar yalnızca Doğu Dersimle sınırlı değildi. İsyanın devam ettiği dönemde Bektaşî Dedesi Seyit Mehmed Sivas'tan gelerek, Varto'da Alevi aşiretler arasında isyancılar aleyhinde faaliyetlerde bulundu" derken olup biteni tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Halit Cibranlı'ya, "Sen bize Hamidiye albayıken yaptığın baskıları Kürt Sultanı olduğunda daha fazla yaparsın" sözlerinin altında bu işbirlikçi kişiliklerin yürüttükleri çalışmaların yattığını, bu şekilde daha iyi görmüş oluyoruz.

Şêx Said'in Elazığ'ı ele geçirmeden önce yeniden Dersim'deki Kürt liderlerine haber gönderdiği bilinen bir gerçektir. Kimi Dersimli olumlu cevap verse de dile getirildiği gibi kimi özel işbirlikçi çalışmadan dolayı bu, özü itibarıyla gerçekleşmeyecektir. Kürt egemenlerinin bu mantığının sonucu bir kısmı tarafsız kalırken, bir kısmı da isyanın bastırılmasında gönüllü veya zorunlu olarak katılmışlardır. Buna bir de yeri gelmişken bugünlerin meşhur işbirlikçisi olan sözde Alevi İzzettin Doğan'ın babası olan Hüseyin Doğan ismindeki kişiliğin, hem Dersimlilerin Şêx Said'e yardım etmemeleri hem de daha sonraki Dersim Direnişi'ne tüm Dersim aşiretlerinin katılmaması için ne kadar uğraştığını da ekleyelim. Aynı kişinin '**Alevileri CHP'ye bağlamada Dedeler'den yararlanma**' konsepti temelinde önceleri CHP'den daha sonraları ise Demokrat Parti'den milletvekili seçilmesine de dikkat çekelim. Ve tabii bir de Alevi Hormek aşiretinin

ileri gelenlerinden olan ‘Doğu İlleri ve Varto Tarihi’ adlı kitabın yazarı olan M. Şerif Fırat Varto gibi tipleri de ekleyelim. İhanet teşisinin her zaman farklı renklerde olsa da bu bağlamda aynı doku üzerinde dönüp durduğunu söylememiz herhalde yanlış olmayacaktır.

Yine tarihe geçecek başka bir ihanet örneği ise; Binbaşı Kasım ihanetidir. Şêx Said’in bacanağı ve Cibranlı Xalid’in eniştesi olan Binbaşı Kasım, Aşiret Mekteplerinde okumuş ve daha sonra Osmanlı Ordusu’nda binbaşılık yapmıştır. Soyadı yasasından sonra ismini Kasım Ataç yapan Binbaşı Kasım, Şêx Said ve arkadaşlarını Abdurrahmanpaşa Köprüsü’nde esir alarak TC Devletine teslim eden kişidir. Daha önce TC Devleti’ne çalıştığını hissedenler olmuştur. Bunlardan birisi bizzat Şêx Said’in kendisidir. Aynı şekilde çevredeki birçok direnişçi Binbaşı Kasım’a daha başından beri güven duymamıştır. Fakat nasıl ki ‘Osmanlı’da hile çoktur’ gerçeği varsa, ne yazık ki ihanetçi ve işbirlikçilerin de hile ve oyunları boldur. Şêx Said İsyanı başladığında, Kasım pişman olduğunu belirtir, isyanın içerisinde yer almak istediğini dile getirir. Şêx Said buna katılmazsa bile sonuçta isyanda yer almasına imkan verilir.

Binbaşı Kasım’ın ihanetini olayın bir tanığı olarak Şêx Said’in akrabalarından, amcası Şêx Hasan’ın torunlarından Şêx Feyzullah şöyle anlatmaktadır:

“Şêx Said Efendi Muş hattı üzerinde bir gece Girbas’ta kalır. Tabii Efendi ile beraber, O’nu adım adım takip eden bacanağı Binbaşı Kasım da vardır. Şerafettin Dağı’ndan, Mergim’den, Kovax’tan, Murat suyundan geçip de oradan öbür tarafa ulaşınca selamete ulaşırlar. Oradaki Oxin şêxlerinden Şêx Maruf kendi aşiretiyle Şêx Said Efendi’ye saldırır, Şêx Said Efendi oradan da geri dönmek zorunda kalır. Kasım devreye girerek, “Biz, Abdurrahmanpaşa Köprüsü’nden gidelim en sakın yer orasıdır” der. Binbaşı Kasım öncesinden de neredeyse 40 adamını köprüye gönderir. Şerafettin Efendi de yanlarındaki 300 kişiden 200-250 insanı dağıttığı için Şêx Said Efendi’nin yanında sadece 50 insan kalmıştır. Bunlar köprüye varınca Kasım’ın adamları silahı patlatırlar. Orada Şêx Said Efendi’yi yakalarlar.”

Nasıl ki tarihte bu işbirlikçi tutumlar, sonuçta kendi tasfiyesine yol açmışsa, daha sonra göreceğimiz Cemilê Çeto olayında da aynı trajedik son ortaya çıkacaktır. Kendine bağımlı yerel otoritelerin güç-

lenmesine bile tahammül edemeyen rejim, bu dönem için daha çok güçsüzleştirme ve dağıtma politikasını uygulamıştır. İsyanı sonra aşiretlerden isyana katılan reis ve şêxlerin bir kısmı idam edilirken, birçok aşiret ve ileri gelen aile de sürgün edilmiştir. Daha sonra sistematik olarak uygulanacak olan sürgün ve iskan politikası, isyan sonucunda tehlikeli görülen aşiret ve ailelere uygulanmıştır. Bu, sorunun daha derinleşmesine yol açmıştır.

Şêx Said İsyanı bastırıldıktan sonra 29 Haziran 1925 günü idam edilen 46 Kürt liderinin son sözlerini aşağıya alarak, tarihe not düşmek önemli olacaktır.

Şêx Said: *“Dünya yaşantımın sonu geldi. Ulusum için kurban edildiğimden dolayı pişmanlık duymuyorum. Yeter ki torunlarımız bizi düşmanlarımızın önünde mahcup bırakmasınlar.”*

Şêx Abdülkadir (Senatör): *“Zaten sizler yakma ve yıkma konusunda büyük bir şöhrete sahipsiniz. Burasını da Kerbela’ya çevirdiniz. Şunu biliniz ki, dehşet ve insafsızca sömürü ile şan ve şeref kazanılmaz. Yok olsun Türkler!...”*

Doktor Fuad (Diyarbakir’li): *“Vatanım için yiğitçe kurban olmayı daima düşünürdüm. Şüphesiz ki asılmakta olduğumuz bu toprağa bağımsızlık bayrağı dikilecektir.”*

Avukat Tevfik (Diyarbakir’li): *“Cesedimi bütün dünyaya gösteriniz ve herkes bilsin ki kişisel haklar için değil, ulusal haklar için savaşıyorum. Yaşasın Kürdistan!...”*

Koçzade Ali Rıza (Bitlis’li): *“Elimdeki silahı ulusuma karşı kullanmayıp düşmanımız Türk’e karşı yöneltmiş olduğumdan dolayı mutluyum. İşte şimdi hayatımı Kürtlük için kurban ediyorum.”*

Şair Molla Abdurrahman (Siirt): *“Sefiller!... Sizi ayağımızın altında çok alçak ve küçük görüyorum. Biliniz ki Kürt bir ağaç değildir, ölür fakat eğilmez!...”*

Hanizade Şair Kemal Fevzi (Bitlis’li): *“Cennet Kürdistan bizimdir. Ev sahibi biziz ve kim ne derse desin biz yine içeri gireceğiz, buna hiç bir güç engel olamaz, çünkü O bizimdir.”*

Yine daha önce 14 Nisan 1925 Bitlis’te idam edilenlerin son sözleri de şöyledir:

Cıbranlı Xalid: *“Karşınızda yalnız değilim. Arkamda İran, Mezopotamya ve Türkiye’de muazzam bir Kürt ulusu bulunmaktadır.”*

Bugün beni asıyorsunuz fakat hiç şüphemiz yoktur ki yarın torunlarımız de sizleri yok edeceklerdir.”

Yusuf Ziya (Bitlis Milletvekili): *“Bize mevki ve rütbe bahşetmek suretiyle bizi aldataabilirsiniz endişesi içindeydim. Şükür Allah’a ki bizi mermi ve iple karşıyorsunuz ve bundan dolayı biz hiç pişman değiliz. Verdiğiniz ders sayesinde torunlarımız öcümüzü alacaklardır.”*

Foto 47- Şêx Seyit Abdulkadir

Gerçekler yukarıdaki sözlerde saklı olmasına rağmen TC Devleti’nin bu gerçekleri çarpıtmak, tahrifata uğratmak ve de gerçeklerin bugüne ulaşmaması için hangi yol ve yöntemlere başvurduğuna bir örnek vermek iyi olabilir. *“Yüce Genelkurmay Başkanlığından gelen 30 Nisan 1341 tarih ve 1835/2270 numaralı tezkerede son isyan ve irtica olayının basınımızda, özellikle İstanbul basınının büyük bir kısmında genel bir Kürt ayaklanması şeklinde gösterilmesi, iç ve dış düşmanlarca propaganda zemini ittihaz edilmekte olduğundan ve*

esasen sınırlı bir sahada çeşitli emeller ve iğfalat neticesi oluşan olayların büyütülmesi uygun olmadığından, isyanın ayrımcılıktan ziyade irticai cehalet ve aldatma neticesi olduğu zemininde yayın yapılması için gerekenin yapılması teklif olunmuştur..." (Avni Özgürel, Radikal Gazetesi)

Abdullah Öcalan ise bu süreci şöyle değerlendirir: **"Kürdistan'ın oluşturulmak istenen Irak temelinde parçalanması, Misak-ı Milli'nin açık ihlalidir. Bu gelişme TBMM'de ve Kürtler arasında büyük infiale yol açmıştır. İngilizlerle yapılan 5 Haziran 1926 tarihli bu anlaşma halen karanlıkta bırakılmış birçok unsur taşımaktadır. Kürt soykırımının başlangıç tarihi olarak işlemek şarttır. Mustafa Kemal'in bu konuda da çok zorlandığı ve hesap vermekte çok güçlük çektiği bilinmektedir. Bu antlaşmayla Kürtlerle Türkler arasındaki tarihsel uzlaşmanın temelini dinamit konulduğu da bilinmektedir. 1925'teki Şêx Sait önderlikli isyan aslında bu tarihsel ihaneti örtbas etmek için hem provoke edilmiş hem de anlamsız yere çok acımasız ve kanlı biçimde bastırılmıştır. 1925 yılı bu anlamda sadece isyanın değil, asıl olarak komplonun, ihanetin ve soykırımın başlangıç tarihidir. Bunda belirleyici rolü İngiliz diplomasisi ve Yahudi unsurlar oynamıştır. Bu dönemde Fethi Okyar'ın "Ben elimi Kürt katliamına bulaştırmam" dediği için başbakanlıktan düşürüldüğü ve yerine İsmet İnönü'nün getirildiği bilinmektedir. Fethi Okyar, Mustafa Kemal'in çocukluktan beri tanıdığı ve en güvendiği arkadaşıydı. Serbest Fırka denemesinde başarılı olduğu görülünce, yine İsmet İnönü tarafından düşürülmüştü. Açık ki, bu yıllarda sadece Sol ve İslami unsurlar tasfiye edilmiyor, asıl tasfiyeyi ulus olarak Kürtler yaşıyor. Ortaya demokratik olması gereken bir cumhuriyet değil, tasfiyeci bir diktatörlük sistemi çıkmıştır."**

Öcalan'ın, **"1925 yılı bu anlamda sadece isyanın değil, asıl olarak komplonun, ihanetin ve soykırımın başlangıç tarihidir"** tespitini mercek altına aldığımızda karşımıza çıkacak olan Şark İslahat Planı'dır. Bu plan aynı zamanda kendine yurtseverim diyen her Kürt bireyi kadar kapitalizmi ve moderniteyi inceleyen her sosyal bilimcinin de, gerek varlık gerekçesi gerekse de bilimsel nesnellik ve sorumluluk anlamında mutlaka üzerinde yoğunlaşıp çalışmasını gerektiren Kürt Soykırımı'nın en bütünlüklü belgesini oluşturmaktadır.

Bu belgeyi genişçe ele almadan önce şunu belirtelim ki; hem İttihatçılar hem de daha sonra Türkiye’de hakimiyetlerini kuracak olan Kemalistlerin baştan itibaren halklara karşı sistematik olarak bir katliam projesi temelinde çalıştıkları ispatlanmıştır. Örneğin; 1915 yılında Ermeniler, 1921 yılında Çerkezler, 1922 yılında Rumlar, 1924 yılında Süryaniler ve nitekim 1925 yılından itibaren de Kürtler katledilmişlerdir. Aynı yılın ortalarında Vakit Gazetesi, “...*Türk süngülerinin bulunduğu hiçbir yerde Kürt sorunu yok...*” diye yazarak esasta artık başlatılacak olan soykırımın da bir ön habercisi gibidir.

Şark Islahat Planına İlişkin Birkaç Söz

24 Eylül 1925 yılında kabul edilen **Şark Islahat Planı**, Şêx Said İsyanı ardından sistematik olarak Kürdistan’a ve Kürt halkına karşı geliştirilen çok kapsamlı bir soykırım planıdır. Aynı yıl **İzale-i Şekavet Kanunu (Eşkırıyalığı Ortadan Kaldırma Kanunu)** ve **Takrir-i Sükûn Kanunu (Susturma Yasası)** da çıkarılması söz konusudur. Bu planın ilgili kanunları peyderpey Meclisten geçirilerek uygulanacaktır. Şark Islahat Planı esasta, Kürt halkını inkar ve imha etmenin planı olup Kürtleri eritmenin detaylarını, kültürel olarak bu coğrafyadan silmenin ve yozlaştırmanın oldukça bütünsel ve ayrıntılı yol haritasıdır.

Şark Islahat Planı bunun için en çok da Kürtlerin dillerinin tasfiyesi üzerinde durmuştur. Dil yasakları ve asimilasyonu üzerinde yoğunlaşmıştır. Kürtlerin kültürel değerlerinin yasaklanması ve ülkelerini terk etmeye zorlanmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Kendi otantik isimlendirmelerini kaldırarak Türkçe yeni bir toplumsal bellek yaratma üzerinde yoğunlaşmışlardır. Özcesi Şark Islahat Planı, Kürt halkına yönelik asimilasyon (eritme) ve soykırım (yok etme) üzerine kurulu bir plandır ve günümüze değin geçerliliğini koruyan uygulamalı bir planlamadır.

19 ve 20. yüzyılda dünya milliyetçilik ve ırkçılık tarihi incelendiğinde, Şark Islahat Planı’nın kendi nevi şahsına münhasır en soykırımcı ve faşizan toplumsal mühendislik örneklerinden biri olduğu ve kesinlikle yeni kavramlarla tanımlanması gerektiği kendiliğinden açığa çıkmaktadır.

Bunun için Abdullah Öcalan, ‘Çubuğu tersten bükme’ şeklinde bir tanımlama yaparak, “**Kapitalist modernist uygarlığın söylediklerinin tersi doğrudur**” demiştir. Kıssadan hisse olarak, köklere yeniden sıkı sıkıya sarılmadan Kürtlere karşı uygulanan kültürel soykırımı aşmanın başka bir yolu yoktur. Unutulmamalı ki Abdullah Öcalan son savunmasına ilk önce ‘**Kültürel Soykırım Kısacasında Kürtleri Savunmak**’ ismini vermiştir. Bunun için Kültürel Soykırım Kısacasında olmayı hissetmek ve duyumsayarak yaşamak çok önemlidir. Zira başka türlü toplumsal varlığımızı, zaman ve mekan bağlamında oluş halimizi gerçekleştirmemize imkan yoktur. Bu hem oldukça reel ve objektif olarak ontolojik varoluşumuzun sahil koşulları açısından böyledir hem de düşünsel ve felsefik olarak insan-toplum-evren bağlamında kendimizi toplumsallığımızla ve evrenle ilişki halinde tanımlayabilmemiz ve anlamlandırabilmemiz için böyledir. Dolayısıyla asimilasyon ve soykırım kavramlarını kendi gerçekliğini hissederek anlamlandırmamız adeta olmazsa olmaz kabilinden bir ruhsal ve akli zorunluluktur.

Asimilasyonu Abdullah Öcalan; “**Asimilasyon kavramı uygarlık toplumlarında iktidar ve sermaye tekellerinin kölelik statüsü altına aldıkları toplumsal grupların üzerine uyguladıkları ve kendi eki, uzantısı durumuna indirgemek için tek taraflı ilişki ve eylemini ifade eder.**

Asimilasyonda esas olan, iktidar ve sömürü mekanizmasına en az maliyetle köle oluşturmaktır. Asimile edilen grubun öz kimliği ve di-renci dağıtılıp kırılarak hakim elit içinde, hizmetlerine en uygun kölelerin derlendiği konuma düşülür. Burada asimile edilen köleye düşen temel işlev, efendisine mutlak benzeşme, eki, uzantısı olma uğruna her tür çabayı göstererek kendini kanıtlamak ve böylelikle sistemde kendine yer yapmaktır. Başka hiçbir çaresi yoktur. Yaşayabilmek için eski toplumsal kimliğini bir an önce terk etmek, efendilerinin kültürüne kendini en iyi adapte etmek tek seçenek olarak sunulmuştur. Asimilasyonu yaşayan toplum en uysal, en çalışkan ve uşaklıkta yarışan vicdansız, ahlaksız ve zihniyetsiz insan taslaklarından oluşur. Özgürce hiçbir karar ve eylemi yoktur. Tüm toplumsal kimlik değerlerine ihanet ettirilmiştir. Hakim elit, asimilasyon toplumuna bu kimliksizliği dayatmak için iki temel silah kullanır; birincisi çıplak fiziki zor’dur. En ufak isyan ve başkaldırıda imha kılıcı

başında sallanmaktadır. İkincisi açlıkla, işsizlikle karşı karşıya bırakmaktır” diye tanımlamaktadır.

Soykırım’ı ise; “Asimilasyon yöntemleriyle üstesinden gelinmeyen halkın, azınlıkların, her türlü farklı din, mezhep, etnik grupların fiziki ve kültürel olarak tamamen tasfiyesini amaçlar.

Fiziki soykırım yöntemi genellikle hakim elit kültürüne, ulus devlet kültürüne göre üstün konumda olan kültürel gruplara uygulanır. Bunun tipik örneği Yahudi kültürüne ve halkına uygulanan jenositlerdir. Tarih boyunca Yahudiler, hem maddi hem manevi kültür alanında en güçlü kesimleri oluşturduğundan karşıt kültürlerin fiziki darbe ve imhalarına maruz kalıp sık sık pogrom denilen soykırımlara da uğratılmışlardır.

İkinci soykırım yöntemi olan kültürel soykırım denemeleri ise daha çok hakim elit ve ulus devlet kültürüne göre zayıf ve gelişmemiş durumda bulunan halk, etnik ve inanç gruplarının üzerinde uygulanır. Temel mekanizma olarak hakim elit ve ulus devletin dil ve kültürü içinde tümüyle tasfiye edilmeyi amaçlayan başta eğitim olmak üzere her türlü toplumsal kurumların cenderesi içine alınıp varlıkları sona erdirilmeye çalışılır. Fiziki imhaya göre daha sancılı ve uzun süreçte yayılmış bir soykırım türüdür. Yarattığı sonuçlar, fiziki soykırımdan daha felaketlidir. Bir halk veya herhangi bir topluluk için yaşamda karşılaşılabileceği en büyük felaket niteliğindedir. Varlığını, kimliğini top-

Foto 41- Şark Islahat Planı ve Kürtler

lum doğasının tüm maddi ve manevi kültürel unsurlarını terk etmeye zorlanmak, uzun sürece yayılmış kitlesel çarmıha gerilmekle özdeştir” diye tanımlayan Öcalan’ın bu çarpıcı tanımlamasından sonra, Planın içeriğine göz attığımızda tüylerimizin ürpermesi işten bile değildir.

Nedir bu Şark Islahat Planı dedikleri yok etme planı, neyi içeriyor bu plan, hedefleri nedir?

Şark Islahat Planı 24 Eylül 1925 tarihinde kabul edilmiş olup toplam 27 maddeden oluşmaktadır:

1. madde: Kürdistan’da idare-i örfiye dedikleri sıkıyönetimin ilan edilmesi.

2. madde: Kürdistan, 5 umumi müfettişlik mıntıkasına düzenlenir ya da bölünür.

3. madde: Mahakim-i nizamiye ve divan-ı harb-i örfilerde yani sivil ve askeri mahkemelerde sivil hakim bulunmayacaktır.

5. madde ise: *“Van şehri ile Midyat arasındaki hattın garbında Ermenilerden metruk araziye Türk muhacirleri yerleştirilecektir. Bunun için idare-i örfiye mıntıkasındaki vilayette bulunan Ermeni emvali maliyece satılmayacak ve hatta Kürtlere icar dahi edilmeyecektir. Yugoslavya’ dan gelmekte olan Türk ve Arnavutlar ile İran ve Kafkasya’ dan gelecek teşkil edeceği muhacirin evvelemirde Elaziz, Ergani, Diyarıbekir, Kiğı, Palu, Muş arasındaki Murat Vadisi, Bingöl Dağı’nın şark ve cenubu ve Hınıs, Murat vadileri, Muş Ovası, Van Gölü havzası, Diyarıbekir, Garzan, Bitlis hatlarında iskan edilecek. Bunlardan başka Rize, Trabzon Vilayetleri ile Erzurum Vilayeti’nin şimali şarki kazalarında mütekasif olan halktan inzimam ve muvafakatlar ile ve muhacirlerin iskanı için müttehez şeraitten istifade ederek Hınıs Çayı ve Murat Vadisi’ ne ve Van Gölü’nün şimal mıntıkasına naklolunacaktır.*

Şarka yerleştirilecek muhacirin ve yerli Türklerin iskan edilecekleri mıntıkalara kadar hükümetin vesait-i seriası ile nakilleri ve esnay-i nakilde işçeleri ve evlerinin taraf-ı hükümetten inşası bir senelik işçelerinin temini, hayvanat ve alat-ı ziraiyelerinin de keزالık taraf-ı hükümetten itası lazım gelir.

Türk muhacirinin yerleştirileceği Ermeni emvalini vesaik-i tasarrufiye ibraz edemeyerek ne sebeple olursa olsun işgal etmiş olan Kürtler çıkarılarak geldikleri eski yerlerine iade veya arzu ettikleri garphte hükümetin irae edeceği mahallere naklolunacaktır.

Yerleştirilecek Türklerin, Kürtlerin taarruzundan muhafazaları için tedabir-i mahsusa alınacaktır.

1341 senesinde azami 50 bin nüfus sevk ve iskan edileceğine nazaran: 1.000.000 nakil masrafı otomobil, iâşe ve saire beher nüfusa 20 lira hesabı. Yani buraya nakledileceklerin masrafları karşılanacaktır.

Aynı veçhile 10 senede Yugoslavya, Bulgaristan, Kafkasya ve Azerbaycan'dan beş yüz bin nüfusun celp ve balada arz edilen mıntıkaya yerleştirilmesi için 1343'ten itibaren her sene bütçeye ekalli beş milyon lira tahsisat konması lazımdır."

6. ve 7. madde: Kürtlerin ve Ermenilerin mal varlıklarını ve nüfus sayımını yapmayı ele alıyor.

8. madde: İsyan sürecinde ortaya çıkan tüm zararların, isyana kalkanlardan tahsis edilmesine dönük bir karardır.

9. madde: *"İsyanı teşvik ve idare etmiş olanlar ile bunların akraba ve taallukatı ve rüesadan hükümetin şarkta kalmalarını muvafık görmediği eşhas, aile ve taallukatı ile beraber garpta hükümetin göstereceği mahallere nakledilecektir. Terk edecekleri emval ve arazi hükümetçe satın alınarak bedeli nakden ita veya nakledilecekleri mahallerde aynı kıymette emlak ve arazi tefviz olunacaktır."*

Yani direnmiş olanlar göçertileceklerdir. Devletin belirlediği yerlere bu göçertmeler yapılacaktır.

"İsyan hareketi esnasında hükümete arz-ı hizmet ve sadakat edenlerden hükümetle beraber bizzat isyan aleyhinde hareket etmiş olan rüesanın nakilleri tehir olunacaktır."

Yani devlet yanlısı tutum takınanlar, işbirlikçiler ve kendi halkına karşı kullanılmış olanların bir müddet daha göç ettirilmeleri ertelenecektir.

10. madde: Aşiretlerin lağvedilmesine dönük bir karardır. Ancak bunu yapabilmek için bir sürü memura ihtiyaç vardır. Sayımı ve tespiti gerekecektir. Bunu yapacak memurlar kesinlikle Kürt olmayacaklardır.

Oraya gönderilen memurlar maaşlarına yüzde 75 zam alacaklardır. Üç yıl kalanlar başka yerlere yani Türkiye'de istedikleri yerlere terfi edilebileceklerdir. Ordu ailelerine mensup kişilere 1,5 kat fazla erzak artışı sağlanacaktır.

11. madde: Sınır illerde, Hakkari ve Van gibi yerlerde askeriye'nin sayısı artırılacaktır. Ek taburlar ve alaylar oluşturulacaktır.

12. madde: *“Silahlar toplanacak ve silah taşınması men edilerek ancak vesika tahtında taşınmasına müsaade edilecektir. Vesikasız silahlar evlerde dahi olsa müsadere edilecek ve sahipleri Divanı Harbi Örfilere tevdi olunacaktır.”*

Yani silahlar yasak olacak, vesikasız silah bulunduranlar Sıkıyönetim Harp Divanı'na götürüleceklerdir.

13. madde: *“Aslen Türk olup Kürtlüğe mağlup olmaya başlayan berveçi ati Malatya, Elaziz, Diyarıbekir, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erçiş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişkezek, Ovacık, Hısnımansur, Behisni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve sair mücessesat ve teşkilatta, mekteplerde, çarşı ve pazarlarda Türkçeden maada lisan kullananlar evamir-i hükümete ve belediyeye muhalif ve mukavemet cürmile tecziye edilirler.”*

Yani Türklükleri giderek zayıflayan ve Kürtlüğe mağlup olanlar Kürtçe konuşmaları durumda para cezasına çarptırılacaklardır.

14. madde: *“Aslen Türk olan fakat Kürtlüğe temessül etmek üzere olan bulunan mevkide ve Siirt, Mardin, Savur gibi ahalisi Arapça konuşan mahallerde Türk Ocakları ve mektep açılması ve bilhassa her türlü fedakarlık iktiham olunarak mükemmel kız mektepleri tesis ve kızları mekteplere rağbetlerinin suveri adide ile temini lazımdır.*

Hassaten Dersim, tercihan ve müstacelen leyli iptidailer açılmak suretiyle Kürtlüğe karışmaktan bir an evvel kurtarılmalıdır.”

Yani aslen Türk olup da ancak Kürtlüğe doğru kayan ya da Arapça konuşulan yerlerde Türk Ocakları, okulları, özelde de kız mekteplerinin açılması özendirilmelidir. Bu durum özelde Dersim'de hızla uygulanarak Türk olup da Kürtlüğe kayanların önü alınmalıdır.

15. madde: Dersim'den çıkmak isteyenlerin, devletin göstereceği yere gönderilmeleri.

16. madde: *“Fırat garbındaki vilayetlerimizin bazı akvamında dağınık bir surette yerleşmiş olan Kürtlerin Kürtçe konuşmaları behemehal men edilmeli ve kız mekteplerine ehemmiyet verilerek kadınların Türkçe konuşmaları temin olunmalıdır.”*

Fırat'ın batısında dağınık yerleşmiş olan Kürtlerin Kürtçe konuşmalarının önüne geçilmeli, Kız Mektepleri'ne ağırlık verilerek Türkçe konuşmaları garanti altına alınmalıdır.

17. madde: *“Hükümet binaları ile jandarma karakolları ve aske-riye ve hudut karakolları süratle inşa edilecektir.”*

18. madde: *“Rejimin öncelik vereceği stratejik yerlere ulaşılabilecek şekilde yolların inşa edilmesi.”*

19. madde: *“Şark şimendiferlerinin Erzincan'a, Sivas, Elaziz-Di-yarbakir, Elaziz-Çapakçur-Muş, Van Gölü'ne mümkün olduğu kadar az zamanda varmasını temine çalışmak lazımdır.”*

Yani yukarıda ismi geçen illere hızla demiryollarının ulaştırılması için çalışılmalıdır.

20. madde: *“Bilumum karakollar, müdafaaya müsait inşa edil-mekle beraber telefon ve helyosta ile mücehhez olmalıdır. Bu mıntı-kada behemehal birkaç telsiz istasyonu bulunmalıdır.”*

21. madde: *“Kaçakçılık, istihbarat, casusluk ve emniyet noktaları gibi hususlarda sınır komiserleri genel sıkıyönetim idaresinden (Umumi Müfettişten) izin alırlar.”*

22. madde: *“Kaçakçılığı engellemek için sınırlarda birkaç tane zırhlı aracın alınması.”*

23. madde: *“Bu alanlarda görev yapacakların maaşlarına zam yapılması.”*

24. madde: *“Bu mıntıkaya yabancı kişi ve kurumlar hükümetin izni olmadan giremeyecektir.”*

25. madde: *“Nüfus sayımı yapılan yerlerde hızla askeri şubeler inşa edilecektir. Ve buranın insanları askerliklerini bu bölgenin dı-şında yapacaklardır.”*

26. madde: *“Bu mıntıkada hükümet, bütün şubat-i idarede halkın işini bilavasita ve bizzat görmeli ve mutavassıtları şiddetle red ve men eylemelidir.”*

27. madde: *“İllere ilişkin düzenlemeler gibi hususlar genel sıkı-yönetim sürdükçe ertelenebilir.”*

Yukarıda özetleyerek ele aldığımız Şark Islahat Planı ivedilikle uygulanmaya başlanmıştır. Bu plan dahilinde Kürdistan adım adım işgal edilmiş, katliamlardan geçirilmiş, Türklerin kültürel yayılma alanı haline getirilmesi için Kürt dili, kültürü ve her türlü gelenekle-

rinin yasaklanmasına dek gözden düşürülmesi için her şey yapılmıştır. Benzer bir uygulama Ermeniler ve burada yaşayan başka halklar için uygulanmış olsa da, hiç biri Kürtlere yönelik olanı kadar komplice ve uzun erimli olmamıştır. Bu plan elbette bu maddelerle sınırlı kalmamış olup, Kürdistan o gün bugündür özel statülerle yürütülürken tümünden bir Özel Savaş Sistemi devrede tutulmuştur.

1927-1947 yılları arası Kürdistan, **Örfi İdare (Sıkıyönetim)** altında Umumi Müfettişlikler ile 1980'lerden sonra ise Olağanüstü Hal Bölge Valilikleri, Sıkıyönetimler, Terörle Mücadele Kanunları ve güncel durumda Güvenlik Müsteşarlıklarıyla ve yine Olağanüstü Hal uygulamalarıyla yürütülmektedir.

Şark Islahat Planı'nın hayata geçirilme süreci her dönem yeni yeni kararlarla desteklenmiş, güçlendirilmiş ve güncellenmiştir.

Şark Islahat Planı'nı ele alırken,

“Kürdistan’da, Kürt memur tayin edilmemeli. Sıkıyönetim mahkemelerinde, asker ve sivil yerli hakim bulunmayacak. Posta ve telgraf, polis, jandarma zabıtları ve asayiş umumiyetle alakalı memurlar yerli halktan olmayacak. Kürtçe konuşmak yasak olacak. Konuşanlar cezalandırılacak” demiştik. Gizli genelgeler ile de, *‘Türk kızlarının Türkçe konuşamayan köylülerle evlendirilmesini teşvik etmeli’* yaklaşımı özel olarak ele alınmıştır.

Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'nın raporunda, *“Kürdistan bölgesinde Türk nüfusu, Kürt nüfusunun dörtte birinden daha azdır. Elimizde kalan Türkiye arazisinde iki milletin aynı kudret ve selametle hakim bulunması imkanı katiyet görmüyorum. Binaenaleyh bütün memlekette Türk nüfusunun ve nüfuzunun hakim kılmağı farz ve zaruri görüyorum”* derken Kürtlerin sürgün ve asimile edilmesinin asıl nedenlerini alenen ifade etmiştir.

1927 yılında çıkarılan *‘Bazı şahısların Şark Mıntıkasından Garp Vilayetlerine Nakline dair Kanunları. Mecburi İskan ve Tunceli (Der-sim) kanunları’* gibi sansür ve sürgün talimatnameleri ile Kürtler binlerce yıldır yaşadıkları yerleşimlerinden, köylerinden ve meskenlerinden zorla çıkarılıp batı illerine sürülmüştür. Yerlerine ise Türk göçmenler yerleştirilmiştir. Bu yeni kitlenin tüm harcamaları, bir senelik iâşe bedeli ve tohumluk, araç-gereç ve konut giderleri devlet bütçesinden karşılanmıştır.

14 Eylül 2000 tarihinde basına ve kamuoyuna Doğu ve Güneydoğu Eylem Planı (DGEP) adıyla bir belge yansıdı. Siyaset Bilimi Profesörü ve Türkiye Tarihi Uzmanı Baskın Oran bu plan için şunları ifade etmektedir,

“Aralık 99’deki MGK toplantısında alınan karar uyarınca hazırlanmış bu planın bir ‘durum saptaması’ ve bir ‘öneriler’ bölümünden oluştuğu ve sadece bu ikinci bölümünde tam 107 adet öneri bulunduğu yazılıyor. Yazılıyor diyorum, çünkü Sabah’ta Cengiz’in de (Çandar) isabetle belirttiği gibi, ‘bütün partilerin partilerüstü bir anlayışla yaklaşıkları’ bu Plan, böyle nasıl uygulanacaksa, ‘gizli bir eylem planı’ diyor. DGEP’in ‘durum saptaması’ bölümü üç ana tespit yapıyor:

1) Sorun, sosyal nitelikli bir sorundur. Kaynakları şunlardır:

a) Kamu yönetimindeki büyük eksiklikler ve kadro açıkları. Halk bölgede ‘güçlü, adil, sevecen’ devlet istemektedir ve güçlü devletten kasıt, kamu yönetimindeki eksikliklerin giderilmesidir;

b) Ciddi ekonomik sorunlar (istihdam, hayvancılık, yatırımlar);

c) Büyük eğitim açığı;

d) Büyük sağlık sorunu.

2) PKK’nın bütün çabalarına rağmen bölgede ‘kimlik duygusu uyandırmaya yönelik’ çabalar yaygın ve temel bir sorun yaratamamıştır. Bu açıdan halk 3 gruba ayrılabilir: a) PKK sempaticanları, b) Protestocular, c) PKK kimliği taşıyanlar. İlk iki grup, ekonomik ve sosyal sorunları çözülünce PKK etkisinden kurtulacaktır.

DGEP’in önerdiği çözümler (yani tedaviler) de, tabii ki, bu saptamalarla (yani teşhislerle) tamamen tutarlı:

1) Kamu yönetiminin güçlendirilmesi: ‘Birinci sınıf’ vali ve kaymakam atanması, bütün memurlara askerler ve polisler gibi zorunlu şark hizmeti;

2) Ekonomide onarım: İşsizlere iş bulma kurumu, arazinin verimli kılınması, kooperatifçiliğin özendirilmesi;

3) Eğitimde onarım: Yatılı bölge okullarının güçlendirilmesi, kadınlara okuma-yazma öğretilmesi, TRT’nin eğitici ve öğretici yayınlarının artırılması;

4) Sağlıkta onarım: Personelin zorunlu rotasyonla bölgeye gönderilmesi.”

DGEP 1999 yılında MGK tarafından alınan bir planlama ve karardır. Yani aradan tam 75 yıl geçtikten sonra bile devreye konulmak istenen plan yine aynı şekilde Şark Islahat Planı'nın temel amaçlarının hayata geçirilmesine dönüktür. Kürt halkına uygulanan kültürel soykırımının derinleştirilerek devam ettirilmesi ve sonuç alınmasını engelleyen kamu yönetimi zaaflarının giderilmesi amaçlanmaktadır.

Bugün bile halen YİBO (Yatılı İlköğretim Bölge Okulları) ve bunun yenilenmiş versiyonu olan PİO (Pansiyonlu İlköğretim Okulları) modellerindeki ısrar ve Kürt kızlarına uygulanan taciz ve düşürme saldırıları; zindanlarda Kürt çocuklarına yapılan taciz ve tecavüzler; 'Haydi kızlar okula' kampanyaları ve ÇATOM'lar (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) gibi projeler, Kürt çocuklarına ve gençlerine karşı uygulanmakta olan Türkçe asimilasyonu ve kendine yabancılaştırma uygulamalarının tümü Şark Islahat Planı'nın yürürlükte olduğunu göstermektedir.

Öyle ya, daha birkaç yıl önce Van depremi ardından Mersin'e göç etmek zorunda kalan Kürt analara boşu boşuna zoraki Türkçe öğretilmiyor! Boşuna Kürt çocuklarına zoraki el konulmak istenmiyor, boşuna ıslah evlerinde Kürtlükten pişmanlık duygusu yaratsın diye en iğrenç uygulamalar yürütülmüyor, boşuna **Kürt kızlarına "dağa çıkma yerine fahişelik yapsınlar"** denilmiyor, boşuna **"her Türk ikinci imam nikahlı eşini Kürtlerden getirsin"** denilmiyor, boşuna spor, sanat ve fuhuş için Kürt kızları ve çocukları özendirilmiyor! Ve boşuna Hak-karı'den çocuklar alınıp İstanbullarda okutulmak istenmiyor!

Bu kadar kirli politikalara bugün yeniden başvurmalarının nedenleri, devlet içi yazışmalarda gizli tutulan Milli Bütünleşme Projesi adındaki bir belgede şöyle formüle edilmiştir:

"PKK'nın başarısı, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sürdürülen 'Milli Bütünleşme Projesi' çerçevesinde henüz ulusal bütünlüğe tam olarak eklemelenememiş yurttaşlarımız ile ulusal bütünlüşmeyi sağlamış olan yurttaşlarımızın bir kısmını ulusal bütünlük sürecinden kopararak, Kürt 'etnik gruplaşması' sürecine sokmuş olmasıdır. Bölge insanının kafasında kendisine Kürt oluşundan ötürü farklı davranıldığı tezi oluşmuş olması, etnikleşmeyi güçlendirmektedir. Esasen Milli Bütünleşme Projesi 1980'lerde GAP projesinin devreye girmesi ile dev adımlarla hızla sonuca doğru gidecek, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli

bütünlüğü sosyolojik olarak tamamlanacaktı. PKK'nın bu dönemde ortaya çıkması 'Milli Bütünleşme Projesini' sekteye uğratmış ve toplumu 'Milli Bütünleşme Projesine' karşı harekete geçirmiştir.

Devletin halkı kazanmak için yaptığı girişimler büyük ölçüde amatörce kalmıştır. Bazı çok başarılı çalışmalar kişisel olarak kalmış, kurumsal bir kimlik kazanamamıştır. Türkiye'nin Milli Bütünleşme Politikaları'nın sürdürülmesi konusunda en ufak bir komplekse kapılmasına gerek yoktur. Çünkü bütün milli devletler, tarihsel süreç içinde toplumsal bütünleşme, yerleştirme ve üretilen modern bir hakim kültür etrafında asimilasyona ve/veya bütünleşmeye öncelik vermişler, çatışma ve gerilimleri azaltıcı politikalar izlemişlerdir.”

Evet, yukarıda dile getirilenlerin tümü bir plan dahilinde yapılmaktadır. Bu planın adı Şark Islahat Planı'dır. Ve bu plan cumhuriyet rejimi boyunca evrilip çevrilip, yeni adlar altında, yeni isimlerle, ek maddelerle ve güçlendirmelerle daima canlı ve güncel tutulmuştur. Hedef her zaman kültürel soykırım olmuştur. Kültürel soykırımın en başat hedefi ve başarısının garantisi ise hiç kuşkusuz anadildir. Büyük filozof Martin Heidegger'in de dediği gibi **'varlığın evi dildir'**. Anadilinden olan bir topluluğun varlığını ve oluşum halini sürdürmesi imkansızdır.

Abdullah Öcalan boşuna, **"Kendi dilini yazdıramayan, kullanamayan bir halk hor görülmeye layıktır!"** dememektedir. Yine, **"Dil kavramı, kültür kavramıyla sıkı bağlantılı olup esas olarak dar anlamında kültür alanının başat kavramıdır. Dil'i dar kültür olarak da tanımlamak mümkündür. Dilin kendisi bir toplumun kazandığı zihniyet, ahlak ve estetik duygu ve düşüncenin toplumsal birikimidir. Anlam ve duygunun bilince çıkmış, ifadeye kavuşmuş kimlikssel, ansal varoluşudur.**

Dile kavuşan toplum, yaşamın güçlü gerekçesine sahip olmuş demektir. Dilin gelişkinlik düzeyi yaşamın gelişkinlik düzeyidir. Bir toplum ne kadar anadilini geliştirmişse o denli yaşam düzeyini geliştiriyor demektir. Ne kadar dilini yitirmeye ve başka dillerin hegemonyası altına girmeye karşılaşırsa o denli sömürgeleşmiş, asimilasyona ve soykırıma uğramış demektir. Bu gerçekliği yaşayan toplumların zihniyet, ahlak ve estetikçe anlamlı bir yaşamları olmayacağı; trajik, hasta bir toplum olarak silininceye dek yaşamaya mahkûm kalacakları açıktır. Anlam, estetik ve ahlak yitimini yaşayan toplumların kurumsal de-

ğerleri ancak sömürgecilerin hammaddesi olarak işlenecekleri de bu açık olmanın bir gereğidir” diyerek dilin insan zihniyeti ve var oluşu üzerindeki olmazsa olmaz yerini dile getirmektedir.

Soykırımcı ve faşist rejimlerin halkları yok etme planlarında dil ve kültür asimilasyonunun önemini şöyle ifade etmektedir Albert Memmi:

“Üstelik sömürge insanının ana dili, duyguları, düşünceleri ve rüyalarıyla ayakta kalan dili, yumuşaklığını ve merakını ifade ettiği o dil, yani en büyük duygusal etkiyi yapan dil, aslında en az değer verilen dildir. Ülkede ya da halkların birliğinde bir statüsü yoktur. Bir işe girmek, kendine bir yer edinmek, toplulukta ve dünyada var olmak isterse, önce efendilerinin diline boyun eğmek zorundadır. Sömürge insanı içindeki dil çatışmasında, ezilen anadil olur. Bu zayıf dili bir kenara bırakmaya, yabancıların gözünden saklamaya bizzat kendisi koyulur... Dilini yazılı eserlerde yeniden yaratma noktasında kullanmayı öğrendiğini varsayalım; kimin için yazacaktır, hangi kamuoyu için? Kendi dilinde yazmakta ısrar ederse, sağırlardan oluşan bir dinleyici önünde konuşmak zorunda kalır. İnsanların çoğu kültürsüzdür ve hiçbir dilde okuması yoktur, oysa burjuvazi ve akademisyenler sadece sömürgecinin diline kulak verirler. Geriye yalnızca tek bir doğal çözüm kalır: Sömürgecinin dilinde yazmak.”

Paulo Freire'nin, *“Dilin sadece bir iletişim aracı değil, ayrıca ulusal varlık için bir düşünme yapısı da olduğunu kabul etmeleri gerekir. Dil, bir kültürdür”* sözlerine Sao Tiago Devlet Başkanı olan Aristide Pereira ise, *“Özgürlüğümüzü elde ettik ve sömürgecileri attık. Şimdi zihinlerimizi sömürgecilikten ve sömürgeleikten kurtarmalıyız”* dediği gerçeklik özünde dil üzerinde oluşturulmuş olan bu tahakkümü ve çöreklenmeyi söküp atmaktır. Çünkü, *“Düşüncemiz özgürleşme mücadelesinde evrilen yeni kavramlarla çatışma içerisinde olacaktır.”* Bu yapılmadıkça sömürgecilerin dil ve asimilasyon politikaları sökülüp atılamayacaktır.

Devam edersek; Şêx Said İsyani'nin bastırılmasından sonra 1926 yılında on iki Dersim aşiret reisinin idamı Hozat'ta direnişe neden olmuştu. Aynı yıl Sason'da bulunan Şêx Said İsyani'na katılmış olup hala direniş halinde bulunan Musa Bey ve aşiretine yönelik geliştirilen askeri hareket başarı sağlayamamıştı. Kürdistan'ın birçok ye-

rinde halen devletle çatışan gruplar dağlarda varlıklarını sürdürmekteydi. Bu döneme kadar bastırma, imha ve sürgün politikaları ağırlıklı olarak uygulanırken, diğer bir taraftan ise ‘Yatıştırma, kazanma, yumuşatma’ politikaları devreye konulmuştu.

Özelde Dersim aşiretlerine yönelik bu politika denge unsuru olarak ele alınırken, Bektaşî liderlerinin Dersim’e ziyaretleri de eksik edilmez. Diğer taraftan ise aşiretleri birbirlerine karşı örgütlemeye yoluna gidilmiştir. Bu arada bir milyona yakın Kürt sürgüne tabi tutulmuştur. Siyaseten ve ruhen çok yönlü olarak Kürt’ün doku yapısının zayıflıkları tanındığı için aşiret hiyerarşisi ve özelde de reislerinin ‘şeker politikasıyla’ kazanılması çabası tüm hızıyla sürmüştür.

Kürdistan’a özgü olarak geliştirilen sıkıyönetim diye de tabir edeceğimiz genel müfettişliklerle, soykırımın idari yapısı kurumsallaştırılmaya ve bu şekilde sürdürülmeye çalışılıyordu. Ancak direnişin kırılması mümkün olmayıp beklenildiği üzere bir durulma, rahatlama ve sakinleşme görülüyordu. Bunun üzerine 1927 yılında çıkarılan yasa ile Şêx Said İsyanı’na katılanlar af edilirken, Kürdistan’ın birçok yerinde göreceli bir serbestlik ve rahatlama yaşanmıştır.

Devlet, Takrir-i Sükûn gibi kanunları çok da gündemleştirmeden sessizce ve derinden uygularken, kimi aşiret ve reislere yerel haklar tanımış, devlete bağlılığı kanıtlanmış olan aşiret, reis ve ağaların Kürdistan’a dönmelerine izin vermiştir. İzlenen bir nevi çok daha profesyonelleştirilmiş bir Abdülhamit politikasıdır. Hep bir şekliyle vurucu bir işbirlikçi güç olarak önemli bir kesimin devlete bağlı tutulmalarının sağlanmasıdır. Ayrıca güçsüzleşen ve iradesi kırılan Kürt egemenlerinin celladına aşık ettirilme politikasıdır.

Şêx Said İsyanı Sonrası Yaşanan Direnişlere İlişkin Kısa Bilgiler

Hemen belirtelim ki, çokça dile getirilen ‘29 Kürt İsyanı’ tam bir sahte, uydurma ve sanal bir hikayedir. Çünkü; Kürdistan’da bir-iki isyan dışında 20. yy’da yaşananların tümü ama tümü soykırıma karşı direniştir. TC Devleti yok etmek niyetiyle saldırmıştır, Kürtler ise buna karşı durmuşlardır. Saldırıya karşı yapılan kendini korumadır,

savunmadır, yaşama çabasıdır. Çünkü; isyan en genel manada, *‘Herhangi bir amaçla kurulu düzene veya devlet güçlerine karşı gelme, baş kaldırma, ayaklanma’*dır. Ancak Kürtler böyle yapmamışlardır; Kürtler sadece ve sadece kendi varlıklarına karşı geliştirilmiş olan soykırıma karşı direniş içerisine girmişlerdir.

Belirttiğimiz bir-iki isyan kategorisine de, bir Şêx Said’in direnişi girebilir, bir de çok büyük bir zorlamayla İhsan Nuri Paşa’nın Ağrı Direnişi girebilir. Başka da 1920’lerde yaşananların tek biri isyan kategorisine girmez.

Beytüşşebap Direnişi (3 Eylül 1924): Şêx Said Direnişi’nin fitilini Beytüşşebap’ta İhsan Nuri Paşa çakacaktı. O dönem yüzbaşı rütbesiyle görev yapmaktadır. “İşlerin yolunda gittiğini” belirten Yusuf Ziya tarafından gönderilen şifreyi ‘başlatın’ olarak anlayınca direnişi başlatırlar. Kazayı ele geçirdikten sonra etrafta hiçbir sesin çıkması ardından, bir yanlış anlaşılmanın yaşandığını anlayan İhsan Nuri Paşa ve hızla Suriye’ye geçmek amacıyla İran’a geçecektir. Direniş başlamadan bitmiştir.

Beytüşşebap Direnişi esasta Azadî örgütünün bir planlamasıydı. Yaygın ayaklanmalar ardından ise genele yayılmış bir strateji takip edilmek istenmişti ancak Beytüşşebap’taki durumla yapılmak istenen deşifre olmuş ve TC Devleti uyarılmıştı! Bunun sonucunda Ekim ayında Cibranlı Xalid, Yusuf Ziya ve onlarla birlikte hareket eden birçok Kürt direnişçi yakalanıp Bitlis zindanına atılmışlardır.

Reşkotan ve Raman Direnişi (9-12 Ağustos 1925): İsyana hazırlandığı gerekçesiyle Sinkan, Reşkotan ve Bukran aşiretlerine karşı “isyan hazırlığı yapıyorlar” gerekçesiyle tedip yani terbiye etme harekati başlatılır. Bu harekatta TC, aşiretler arası çelişkileri de kullanarak kimi aşiretleri öncü birlik olarak kullanacaktır.

Guyan Direnişi (1925)

Nehrî Direnişi (10 Haziran 1925)

Eruh Direnişi (1926): Sözde Şapka Kanunu uygulamasını kabul etmedikleri gerekçesiyle başlar. Devlet operasyonu büyük kıyımla biter.

Pervari Direnişi (1926): Şêx Abdurrahman ve çevresi sürgün edilmek istenince karşı durmuş, iki hafta yoğun süren çatışmalar ardından Şêx Abdurrahman katledilince, direniş son bulmuştur.

Hazro Direnişi (21 Ocak 1926)

Hewerkan Konfederasyonu ve Mala Haco Direnişi (1926)

Colemêrg Direnişi (1926): Sürgün kararına karşı Hakkari çevresindeki birçok Ertuşi Konfederasyonuna bağlı aşiret direnişe geçer ancak direniş bütünlüklü olmadığından bastırılır.

Ağrı Direnişi (16 Mart 1926): TC Devleti İbrahim Paşa'yı yani Biroyê Heskê Teli'yi ele geçirmek için saldırıya geçer. Serhat'ın en büyük aşiretlerinden biri olan Celalî aşiretinden Hesesorî'ye bağlı bir aileye mensup olan Biroyê Heskê Telî ise Ağrı dağına çıkar. Birçok Kürt aşiret reisi ve egemeni gibi Biroyê Heskê Telî de Osmanlı'nın yanında Ruslara karşı savaştı ve mesele Ermeni meselesi olduğunda yine devletin yanında yer almıştı. 1925 Şêx Said İsyanı ve yaşanan farklı direnişler ardından TC Devleti bölgede etkili olan isimleri kendisi için tehlikeli gördüğü için Batı'ya sürme kararı aldı. Nitekim TC Devleti'nin sürgüne göndermek istediklerinden biri de Biroyê Heskê Telî'ydı.

1926 yılının bahar aylarında kendisine ve ailesine dönük alınan karar uygulanmaya konulmak istendiğinde karşı çıkmış ve gelen asker ve jandarmalarla çatışarak dağlara çıkmış ve direnişe geçmiştir. Direnişe geçen Biroyê Heskê Telî'ye daha önce sürgüne gönderilen Şemkan aşireti reisi Temîrê Şemkî ve kardeşi ile Sakan aşireti reisi Şêx Abdulkadir gibi tanınmış birçok isim Ağrı'ya gelerek destek vermiş, onlar da direnişe katılmışlardır.

Sürgün demişken bir iki hususu daha eklemek gerekiyor. TC Devleti benzer bir kararı -ancak bu kez daha geniş çapta- 1927 yılında almıştı. 1400 tanınmış Kürt ailesini Batı'ya sürme kararı alan devlet, kendince ciddi tedbirler almaktaydı. Birçok tanınmış kişi bu sürgünle Kürdistan'dan uzaklaştırıldı. Bunlardan biri de Serhatlı Kör Hüseyin Paşa ve ailesiydi. Daha önce çok sayıda Hamidiye Alayı'nın bizatihi sorumluluğunu yapmış olan Kör Hüseyin Paşa, Ruslara karşı da Osmanlı'nın yanında saf tutmuş bir isimdi. Öyle ki kimi tarihçiler, *“Doğu Anadolu’yu Kazım Karabekir Paşa değil, Kör Hüseyin Paşa Rus ve Ermenilerden kurtardı”* diyebilecek kadar büyük rol atfetmişlerdir. Osmanlı'ya böyle hizmetler sunulmuş olsa da, Kürt'tür, sürülmesi gerekmektedir! Hem de ailesinin her ferdi Türkiye'nin farklı yerlerine sürülerek, bütünlük sağlamamaları için her şey ya-

pılmıştır. Böyle de olsa Ağrı Direnişi geliştiğinde yönünü ilk ülkeye çevirenlerden birisi Kır Hüseyin Paşa olur. Savaşta büyük tecrübesi ve halk nezdinde büyük itibarı olan böyle bir kişiliğin Ağrı'ya ulaşması demek büyük bir tehlike olacağı için Kır Hüseyin Paşa Kürdistan'a yöneldiğinde, TC Devleti özel bir ayarlamayla, yakın akrabası olan Hacı Musa'nın oğlu Medeni'nin eliyle, namazın üstüneyken katledilir, diğer iki oğlu ise benzer bir şekilde yıkanırırken vurulurlar. Böylelikle bir halkın kaderini etkili bir şekilde tayin edecek önemli bir isim iç ihanetle katledilir.

Sason Direnişi (1925-1937): Çeşitli süreçlerde Türk Ordusu, Sason'a dört kez saldırı düzenler. Hedef halkta bulunan silahları toplamaktır. Halktan 430 kişi öldürülür. Düşmanın saldırısına uğrayan bölge yakılıp yıkılır.

Direniş tümenden bastırıldıktan sonra tamamen hakimiyet kurmak için bu kez '*Sason Islahat Programı*' adı altında tedbirler geliştirilir. Askerin hızlı bir şekilde Sason'a ulaşp, varsa bir direniş bastırabilmesi için yollar, köprüler, kışlalar ve yeni idari biçimleri devreye konulur. Bu yolların, köprülerin ve kışlaların hangi nedenlerle yapıldıklarını ise bizler halen yaşananlardan bilmekteyiz.

1926 Koçuşağı Direnişi (7 Ekim-30 Kasım): Dönemin Diyarbakır Valisi Ali Cemal'in, "*Yalnız Çemişgezek'in 22 km kuzey doğusunda Kozluca'da yerleşik Kır Seyit Han (Koçuşağı aşiretinden) şakiliği sanat edinmiş alışkanlığıyla, Koçgiri hadisesinin mahkûm ve sanıklarından bazılarını yanına toplayarak Çemişgezek, Arapgir, Kemah, Kemaliye taraflarına saldırılarda bulunmaktadır. Silahlarını teslim edeceğini ve itaat edeceklerini sanmıyorum. Çemişgezek'teki alay ve süvarilerle yok edilmeleri mümkündür ve çok iyi olacaktır. Böyle bir hareket ötekiler üzerinde tesirli olacaktır*" diyecek ve kısa sürede saldırı başlatılacaktır. Albay Mustafa Muğlalı tarafından yürütölen saldırı 4 Ekim'de uçak filolarıyla havadan ve karadan yapılan saldırılarla her taraf tarumar edilecektir. Şiddetli saldırının altında yatan hedef; devletin ne kadar güçlü olduğunu göstermektir. Halk tabiriyle gözdağı verilmek istenmiştir.

Saldırı ardından Albay Mustafa Muğlalı, "*Öteden beri Dersim'in yenik olmayan aşireti ve milli kahramanları adını taşıyan Koçuşağı*

haydutlarının son sığınağı olan Kılábuz deresini temizleme ameliyesinin son bulduğu, saat 17:30'da Kuzey cephesi komutanlığından bildirilmektedir" emrini 28 Kasım 1926'da cephe komutanlarına vermektedir. Ertesi gün yani 29 Kasım 1926 günü ise saldırının sonuçlarını, "29 Kasım günü Havalı komutanlığı emrine göre hareket edildi ve yapılan arama ve taramada erkek, kadın ve çocuk olmak üzere bir miktar asi ve hayli miktarda da hayvan ele geçirildi..."

Güney Cephesi Komutanlığı: Aynı günün sabahından itibaren Ali-boğazi'nin Tagar deresi adıyla güneye doğru uzanan kısımlarından Ekrek deresinin Tagar deresi ile birleştiği kısmın her iki tarafındaki mağaraları, taş oyukları kamilen araştırarak ve taranmadık hiç bir yer kalmayacaktır...

Koçuşağı tedip hareketinin başlangıcından bu yana, kuzey cephesi birliklerinden (10. ve 13. Alaylar) bir subay, 31 er Şehit, 1 subay, 53 yaralı vermiş ayrıca 10 Er de kaybolmuş ve buna karşılık asilere bir hayli zayıat verdirilmiş ve 1084 küçükbaş, 342 büyük baş hayvan ganimet alınmıştı..." diye rapor yazdığını, Genelkurmay belgelerinde Kürt İsyanları adlı kitaptan öğreniyoruz. Bunlar resmi rakamlar; bir de gerçekler nasıldır acaba?

1927 Mutki Direnişi (26 Mayıs-25 Ağustos): Bitlis Valiliği, toplam 8 aşirete mensup 35 köyde yaşayan halkın hem silahlarının toplatılması hem de başka bölgelere sürgün edilmesini emretmesi üzerine hareket başlar. Halk da buna karşı çıkarak direnir ve böylece Mutki olayları başlar. Ordu 26 Mayıs 1927'de direniş bölgesini kuşatır. Direnişe Şêx Evdirehmanê Mala Eliyê Ênis ve Zorikli Selim gibi isimler önderlik eder. Direniş önderlerinin katledilmesi sonrasında direniş bastırılır. Bu katletme planı ve talimatına iyi bir örnek 'Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları' adlı kitapta, 9 Haziran 1927 günü merkezi Siirt'te bulunan 2. Tümen Komutanlığı'nın verdiği emirdir: "Fiilen ayaklanmaya katılan ve askere silah kullanarak birçoklarının şehit düşmesine sebep olan asilerin dehalet etseler bile, aflarının doğru olmayacağı; esasen bunların dehaletleri gönülden olmayıp askerin baskısı dolayısıyla, başka çare bulamadıklarından ileri geldiği; bu sebeple bunların ileride de zararlı olmalarını önlemek için eli silah tutanların kamilen (bütünıyla) yok edilmelerinin zorunlu olduğu; zira hepsinin silahlı

direnmeleri sırasında askerlerimize birçok yaralı ve şehit verdimiş oldukları; ancak şu sıra dehalet etmekte olanların dehaletlerine engel olunmamak üzere teslim alınanların 18. Alaya teslimi ve hareketin sonunda sevkleri sırasında kaçmaya yeltenenlerin, yok edilmeleri gerektiği” cümleleri ile ifade edilen emirlerdir.

Neredeyse tüm Kürt isyan ve direnişlerinde bir kene gibi Kürt halkının boğazına yapışan ihanet burada da katmerli bir şekilde yaşanır.

Kürt tarihinde isimler hep değişse de, değişmeyen ihanetin ismi bu kez Cemîlê Çeto’dur. TC Devleti’nin yanına geçerek adeta dağ dağ Mutki’de direnişçilere karşı düşmanın yanında hatta önünde yer alan bu haine, Evdirehmanê Mala Eliyê Ênis, “*Ger em taşê bin, tu yê firavîn bî.*” Yani “*Eğer biz kahvaltılı olursak sen de öğlen yemeğe olursun*” diyerek TC’nin karakterini söylemeye, anlatmaya çalışır ancak Cemîlê Çeto TC’nin yanında yer alarak direnişi bastırır.

Direniş bastırıldıktan sonra Cemîlê Çeto da idam edilir. Ve idam edilirken, “*Beni yedi köyün arasına gömün, mezarıma Cemîlê Çeto ji kerêde keto*” diye yazın -yani eşekten düşmüş-doğmuş anlamında- diyecektir.

Bir taraftan ihanet böyle yaşanırken, bir diğer taraftan da Kürt’ün direnişçi geleneğini yine aynı bu direnişte Evdirehmanê Mala Eliyê Ênis’in yanında, bizzat abisinin yani Mihemedê Elî’nin kızı Rindêxan’ı görüyoruz. Rindêxan yörede askerliği ve savaşçılığıyla tanınmaktadır. Uzun süren çatışmalarda kardeşini ve yeğenini şehit verir. Ancak direnişine de devam eder. TC Devleti, Cemîlê Çeto öncülüğünde Mereto dağına kapsamlı saldırısı sırasında Rindêxan yaralanarak düşmanın eline geçer. Olayın tanıklarından olan Azizoglu ile yapılan bir mülakatta, direnişi anlatırken yaşanmış olan bir kahramanlığı da anlatmaktadır. Şöyle diyor Azizoglu:

“Harekatın her anı beni etkilemiştir. Gökten yağan zulüm ve yerden biten kahramanlıkların destansı özelliklerine tanık olup da etkilenmemek mümkün değildir. Yaşamım boyunca unutmam mümkün değildir. Ancak her şeye rağmen Mihemedê Elî’nin Yunus’ın kızı olayından çok etkilendim. Kızın adı Rindêxan’dı. Güzel, güzel olduğu kadar da kahraman bir kızmış. Rindêxan babası ile birlikte Sason Harekatı’nın öncülüğünü yapıyor ve filen savaş içinde yer alıyordu. Harekat bastırılırken yaralı olarak ele geçmişti. Güzelliği karşı-

sında şaşkınlığa kapılan ordunun komutanı onunla birlikte olmak ister. Cinsel taciz karşısında çaresizleşen Rindêxan komutana; ‘Ben tutsağım. Bedenim üzerindeki her türlü tasarruf hakkına sahipsiniz ancak ailemin egemenliği altında olan topraklarda sizinle birlikte olmam mümkün değil. Bu sınırlar içinde bana el uzatırsan kendimi öldürürüm.’ diyor.

Komutan ona, ‘ailenin egemenlik sınırları nerede bitiyor?’ diye soruyor. Rindêxan, ‘Batman Çayı bizim sınırimızdır. Malabadi Köprüsü’nden sonra bana sahip olabilirsiniz’ diyor. Komutan kabul ediyor. Malabadi Köprüsü’ne vardıklarında Rindêxan komutana, “Babamın topraklarına son kez bakmak istiyorum” diyerek komutandan köprüye çıkma izni alıyor. Ağır ağır köprüde yürüyen Rindêxan birden hızlanarak kendisini Batman Çayı’nın serin sularına bırakıyor. Geriye askerlerin şaşkın bakışları ve Rindêxan’ın sloganları kalıyor.”

Rindêxan köprünün üzerinde,

**“Ez im rinda Rindêxan
Keça mîr û axa û çıyan
Ey tirkê Tacik
Karê we çi ye li van çıyan
Rinda bûye namdar
Ez dimirim, birîndar û bê zar
Teskîm nabim destê neyar”**

Yani:

“Benim güzeller güzeli, Rindêxan

Mir, ağa ve dağların kızı

Ey Tacikli Türkler

Ne işiniz var bu dağlarda

Rindê nam salmış

Ölüyorum, yaralı ve bezginim

Düşmanın ellerine teslim olmam”

dedikten sonra kendisini baharın çılginca akan suların akıntısına bırakarak yaşamına son verir. İşte bu da Cemîlê Çeto’ların karşısında gürleyen Kürt direnişçiliğidir, Kürt kadınının direnişçiliğidir...

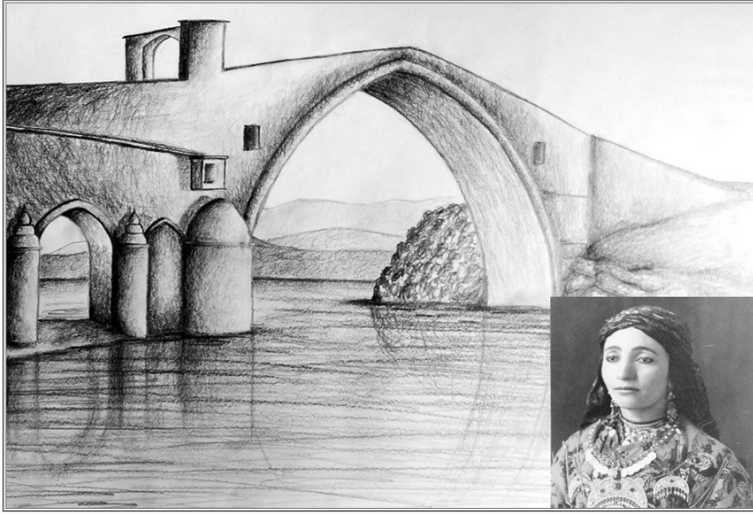

Foto 49- Rindêxan

II. Ağrı Direnişi (13 Eylül 1927)

Bîçar Direnişi (7 Ekim-17 Kasım 1927)

Şêx Said İsyânı'nın bastırılması ardından bir daha bellerini düzeltmemeleri için bir şiddet dersinin Kürt halkına verilmesi planlanır. Bu planlamayı en iyi ifade eden 'Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları' adlı kitapta açığa vurulan niyet göstermektedir.

"Cumhuriyetten sonra, tenkil silahı; hükümet kapılarında hükümet adamlarını ortadan kaldıran, öldüren ve hükümet aleyhine en alçakça tecavüzleri korkmadan yapan ve kendisine hiçbir şey yapılmayan... Tek ferd bırakmamış hükümetin yüksek kudretini bu gibilere tamamen tanıtmıştı. Ancak büyük külfetler ve eziyetler ve akıtılan sonsuz Türk kanı karşılığı kazanılan bu başarının eserlerini en ücra köşelere dahi göstermek lazımdı... Ordu, her yerde olduğu gibi burada da yüklendiği görevi yapmış ve yapmakta bulunmuş, ayaklanmayı tenkil (tepeleme), amellerini mahv, şêx ve reislerinin çoğunu yok etmişti. Bunların el'an görülen artıklarını ortadan kaldırmak, yaşanan basit ruh ve ülkülerini ezmek, yok etmek, halkı hükümete, memlekete yararlı hale getirmek işi de bu görevi uhdesinde sivil idare memurlarına düşen bir borçtu.

Batı'ya sürülenlerle, Şaki olarak dağlarda bulunan şerirlere mensup ailelerden köy ve kasabalarda bulunanların durumu; iş ve gücü ile meşgul ve mallarında tamamıyla sahip bulunan ve sayıları her bölgede oldukça kabarık olan bu kasaba ve köy şerirler, özellikle idam ve ağır cezalarla batı hapishanelerine sevk edilenlerin aile ve akrabaları olup intikam hisleri ile dolu, muzur propaganda vasıta ve bütün benlikleri ile asilere taraftar ve her bakımdan şakilere yardım etmekte olan insanlardı. Öyle ki, dağdaki şakilerden daha cani ve daha zehirli bir mikrop olan bu aşiretlerin kamilen ve süratle Batı'ya sürülerek özel suretle gözaltında bulundurulmaları, memleketin selameti bakımından gerekli idi” denilirken aynı kitabın başka bir yerinde ise 7-12 Ekim 1927 Biçar Direnişi’de yaşananlara ilişkin,

“Harekatın cereyan ettiği bu bölgedeki köylerin, asilerin vatani olduğu, eşkıyanın aile ve çocuklarının buralarda barındıkları ve köy halkının hemen çoğunun birbirine akraba olması dolayısıyla, aile yakınlığının verdiği bu kuvvetle bu ahalinin de manen ve maddeten asilere yardımda bulundukları ve buralarda aşiretlerin birçok silah ve cephane bulundurduğu anlaşılmış ve her an eşkıya ve ahalinin baskın ve pusuya uğrama ihtimaline karış müfrezeler, tertibat alınan arazi kısımlarının da dikkatle araştırılmasına hasıl olmuş, tarlalar odun, ot, saman yığınları, ormandaki inler, mağaralar, komlar, tamamen araştırılarak perakende bir surette buralara sığınan, çoğu erkek, kısmen de kadın ve çocuklardan ibaret kümeler toplatılmış, yakalanan bu şahıslar arasında kadınlar tecrit edilerek, silah tutan ve eşkıya ile ilişkisi olduğu anlaşılanlar hemen kurşuna dizilmişti.” TC Devleti’nin kendi belgelerinden yola çıkarak söyleyecek olursak, sadece bu alanda 280 köy yakıp yıkılmış ve boşaltmışlardır.

Bunun için direnişin en çok etkinlik gösterdiği sahalara büyük çıkartmalarla saldırılar yapılır. Dağ dağ, tepe tepe, dere dere, taş taş her yer aranır. Birkaç yıl sonra Dersim’de geliştirilecek olan Sel Harekatı’na benzeyen bu hareket, yaklaşık 300 köyün yakılmasıyla sonuçlanacaktır. Binlerce insan katledilecektir. ‘Siz misiniz bu isyanı geliştiren!’ diyerek yapılanlar, tam bir intikam girişimidir.

Ali Resul Direnişi (22 Mayıs-3 Ağustos 1929)

1929 Tendürek Harekatı (14-27 Eylül): Tam da TC’ye yaraşan bir harekattır bu. Şêx Abdülkadir ve aşiretine karşı 14 Eylül günü saldırı

başlatılır. Şêx, Tendürek'te üslendiği için hızla İran'a geçer. Böylece saldırı boşa çıkar. Ancak TC Ordusu, talancı karakterini burada da gösterip aşiretin arkalarında bırakmak zorunda kaldıkları eşya ve hayvanlara ele koyacaklardır.

Savur Harekatı (20 Mayıs-9 Haziran 1930): Mardin'e bağlı Savur alanına TC askeri güçleri her taraftan saldırarak onlarca köyü yakarlar. Yakıp yıkımlar ardından geri çekilirler.

Zilan Harekatı (20 Haziran-Eylül 1930): Daha sonra da ele alacağımız Ağrı Direnişi sürerken, direnişin liderlerinden Kör Hüseyin ve Emin Paşa'nın oğulları Zilan merkezini ve karakolunu basarlar. Karakol baskını ardından da direniş başlatırlar. Bu direniş bölgenin diğer yerleşim merkezleri olan Patnos, Zilan, Çaldıran, Erciş ve köylerine yayılır.

III. Ağrı Direnişi (7 Temmuz 1930)

Oramar Harekatı (16 Temmuz-10 Ekim 1930)

Oramar Direnişi TC Devleti'nin faşizan uygulamalarına karşı yaşanan rahatsızlıkların yanı sıra Ağrı'daki direnişi desteklemek için Xoybûn tarafından yapılan planlama ve örgütlenme temelinde Şêx Ahmet Barzani ve Melle Hüseyin Şerif'in de içinde bulunduğu bir direniş olmuştur.

Pülümür Harekatı (8 Ekim-14 Kasım 1930): Fevzi Çakmak'ın yaptığı izlenimler sonucu Erzincan'a bir saldırı başlatılır. İzlenimlerine göre Kürtlerin, Erzincan'da nüfus üstünlüklerini kullanarak etrafta bulunan Türkleri, Aleviliğin verdiği avantajlarla Kürtleştirmeye çalıştığı iddiasını ortaya atar. 18 Eylül 1930 yılında Fevzi Çakmak'ın hazırladığı raporunun iki maddesi şöyledir:

"1- Erzincan ilindeki incelemelerim sırasında ekonomiyi önemli surette zarara sokan ve bu il dahilindeki asayişsizliğin en önemli amillerden olan Aşkırı, Gurk, Dağbey, Haryi köylerinin tedip ve tenkiline zorunluluk olduğunu gördüm... Bu bakımdan Vilayet bu köylere vergi ve asker vermelerini, silahlarını teslim etmelerini tebliğ ederek, olumsuz bir sonuç alındığı takdirde, bu bölgede çok şımarık bir durum almış olan Kürt köylerine bir etki yapmak ve devlet nüfuzunu hakim kılmak için Erzincan'a nakledilecek bir hava kıtası ile bu köyleri tahrip etmenin uygun olacağı düşüncesindeyim.

2- Erzincan merkez ilçesinde 10.000 (on bin) Kürt vardır. Bunlar Alevilikten faydalanarak mevcut Türk köylerini Kürtleştirmeye, Kürt

dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Bir kaç sene sonra Kürtlüğün bütün Erzincan'ı istila edeceğinden endişe edilebilir; örfen Türk fakat Alevi olan birçok Türk köyleri, Aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği zihniyet ile ana lisanlarını terk ederek Kürtçe konuşmaktadırlar. Bu işe ön ayak olan, her şehavete yataklık eden Rusaray, Mitini, Şıncığı, Kürtkendi, Kelarik köylerinin esaslı bir şekilde kayda tabi tutularak bunlardan gerekenlerin Trakya'ya nakli ve bu bölgedeki bazı reislerin il merkezinde ve polis nezareti altında ikamet ettirilerek emniyete alınmaları gerekmektedir. Türk olan Alevi köylerinin Türkçe konuşmalarına ve Türk dilinin bütün bölgeye yayılması için esaslı tedbirler almaya ihtiyaç vardır” demekte ve devamında ise eğer önü alınmazsa, müdahale yapılmazsa gelecek açısından vahim sonuçlar yaratacağını dile getiren Fevzi Çakmak'ın raporu ardından, Erzincan'a bir saldırı başlatılır. Yüzlerce köy yakılıp yıkılır. Adım adım Dersim'de olacakların ayak sesleri duyulmaktadır. Ne yazık ki bu ayak sesleri fark edilmeyecek ve Dersim için yeterince tedbir geliştirilmeyecektir.

b) Xoybûn Cemiyeti

Kürtlerde direniş öncesinin en kapsamlı örgütlülüğü Xoybûn Cemiyeti, 5 Eylül 1927'de Lübnan'da kurulur. İlk liderinin Celadet Ali Bedirxan olduğunu biliyoruz. Dört parçanın Kürtlerini de içine alır. Üyeleri arasında Kürt aristokrasisinin öncü kişilikleri ağırlıkta olsa da kadınlar, öğrenciler, köylüler, işçiler de yer almaktadır. Kürt Teali Cemiyeti, Teşkilat-ı İctimaiye, Kürt Millet Fırkası'nın da kimi eski üyeleri Xoybûn'un kuruluşunda yer almaktadır. Sonradan Suriye de kurulacak olan Hawar ve Ronahi dergileri için en büyük desteği Fransızlardan aldığını, Celadet Bedirxan'ın kendisi belirtir. Xoybûn Örgütü; Ermeni Taşnak Cemiyeti ile ilişki kurar, ABD, İtalya, İngiltere, Fransa yetkililerine mektuplar gönderir. Süreyya Bedirxan'ın, Xoybûn temsilcisi olarak ABD'ye bir ziyarette bulunduğu söylenir. Xoybûn, tüm Kürtlerin ulusal birliğini hedefler. Ancak başarılı olduğunu söylemek zordur.

Xoybûn'un, Kürtler önemli tarihi bir süreçten geçerlerken oluşturulmuş olması son derece hayatidir. TC Devleti Kürt halkına karşı

topyekûn bir saldırı başlatırken kuruluşunu ilan etmek bu bağlamda önemli bir direniş potansiyeli sergileme kararlılığını ortaya koymak son derece önemli ve tarihidir. İfade ettiğimiz gibi bu yaşanan, faşizme karşı ciddi bir duruş sergilemenin de kararlılığıdır. Bu duruş esasta Xoybûn'un ilk beş maddesine de yansımaktadır.

“1- 1927 senesi Eylûl ayının beşinci günü toplanan Birinci Kürt kongresinin kararıyla ve Xoybûn adıyla, ulusal bir Kürt örgütü kurulmuştur.

2- Örgütün amacı; Türkiye boyunduruğu altında Kurdistan ve Kürtlerin kurtuluşu ve doğal ve ulusal sınırları içerisinde bağımsız bir Kurdistan devletini kurmaktır.

3- Bu amaca ulaşabilmek için örgüt, tüm Kürtleri etrafında toplayacak, karşılıklı çıkarlar çerçevesinde her türlü unsurla ilişkiye geçecektir.

4- Kürt ulusal andını ve bu tüzüğün gereklerini kabul eden ve yerine getiren her Kürt, Xoybûn örgütüne girebilir. Her fert, örgüte giriş esnasında bir giriş ücreti verecek ve aylık bir taahhütte bulunacaktır.

5- Örgüte girecek olan her kişi, görevli bir heyet huzurunda, belirlenmiş olan yemini okumak zorundadır.”

Abdullah Öcalan Xoybûn'u değerlendirirken, “Suriye'deki Fransız manda rejiminin İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürmesi, Kürt aydınlar için kısmi bir özgürlük ortamı sağlamıştır. Dergi çıkarma ve örgüt kurmada fazla zorluklarla karşılaşmamışlardır. Fakat yasal bir Kürt statüsü de oluşturulamamıştır. Celadet Ali Bedirhan ve çevresinin dönemin Anti-Kürt uygulamalarını izlemesi ve buna karşı silahlı mücadele deneyimlerine girişmesi (Osman Sabri'nin Kahta dağlarındaki gerilla denemesi), Ağrı İsyanı için Xoybûn ('Kendi kalma', 'kendi olma' anlamında isabetli bir adlandırma oluyor) örgütünü kurması ve Hawar dergisini çıkarması bu dönemin önemli çalışmalarıdır. Birçok diplomatik girişimleri de olmuştur. Fakat istenilen başarı elde edilememiştir. Dönemin hafızayı yok etme girişimleri göz önüne alındığında, bu faaliyetlerin önemli olduğu açıktır.” demektedir. PKK Hareketi'nin yanı sıra Xoybûn Hareketi'ni genel Kürdistan'ı ele alan, ona göre bir yaklaşım sergileyen bir hareket olarak ele almak yanlış olmayacaktır. Yukarıda da ifade edildiği

gibi istenilen başarıyı elde edememiş olsa da, tarihe bir not düşmesi açısından çok önemli bir kilometre taşı olduğu açıktır.

c) Ağrı Direnişi ve İhsan Nuri Paşa

1927 yılında Ağrı'daki 'isyanı' durdurmak ve anlaşımayla sonuçlandırmak için harekete geçen devlet, bölgedeki direnişçilerle görüşmesi için 12 milletvekili göndermiştir. Daha önce askeri güç kullanarak bastırılmayan direniş karşısında devlet uzlaşma yolları arayışına girmiştir. 1927'de oluşturulan Xoybûn, İhsan Nuri Paşa öncülüğü ve komutasında Kuzey Kürdistan için bağımsızlık, İngiliz ve Fransız denetimindeki Güney Kürdistan için ise özerkliği talep etmiştir.

İhsan Nuri Paşa: Ağrı Direnişi liderlerinden İhsan Nuri Paşa, Bitlis'lidir. Türk Ordusu'nda görev yapmış bir komutandır. Cumhuriyetin ilanı ile Kürtlere verilen sözler tutulmayınca, İhsan Nuri görevini bırakır ve Kürdistan'ın özgürlüğü için direniş hazırlıklarına

Foto 50- İhsan Nuri Paşa

başlar. İhsan Nuri anılarında o dönemi, **“Esir yaşamaktansa, savaşarak ölmek daha iyidir”** diye tanımlar.

TC Devleti Şêx Said öncülüğünde gelişen isyanı bastırınca, zafer edasıyla Kürdistan’ın her yerine dönük bir saldırı planı başlatmıştır. Bu saldırıların ilk hedefi, sindirmek için ne gerekiyorsa onu yapmaktır. Bunun için ilk elden soykırıma başlamışlardır. İsyân liderlerini, liderlik potansiyeli taşıyabilecek herkesi ipe götürürlerken, kentleri ve kırsalı da topa tutmuşlardır. Yüz binlerce Kürt insanını isyan sonrası çıkarılan Mecburi İskan Yasasına dayanarak Kürdistan’dan sürgün etmişlerdir. Türkleştirme planlarına yoğunca girişmişlerdir. İttihat Terakki döneminde dile getirilen Türkleştirme projelerine hız verilerek, Kürdistan coğrafyasına on binlerce Türk ya da göçmen özenle seçilerek yerleştirilmiştir. Kürdistan bu yıllarda tarihin tanıklık etmiş olduğu en faşizan özel baskı ve zor uygulamalarıyla yürütülecektir. Takrir-i Sükûn Kanunu, İstiklal Mahkemeleri, Umumi Müfettişlikler Kürdistan için devletin korkutarak eritme kurumlarıdır.

Devletin bu faşizan saldırılarına karşı, Kürdistan’ın birçok yerinde direnişler gelişti. Küçük çaplı olanından, kapsamlı olanına kadar onlarca direniş yaşandı. Var olan tabloya karşı Kürtlerin yapacakları başka bir şeyleri de yoktu. Ya teslim olacaklar -ki bu onursuzluk olacaktı- ya da direnecekler; bu da sonu belli olmayan yenilgiler olacaktı. Tipik bir Kürt Kapanı...

Kürt halkının, TC’nin saldırılarına karşı hareketlenmeye başladığı sahalardan bir tanesi de Ağrı olacaktı. Kemalist rejim 1927 yılının Eylül ayında büyük bir askeri güçle Ağrı dağına karşı Salih Paşa komutasında saldırıya geçer. Bu saldırısında Kemalist rejim, herhangi bir başarı elde etmeden geri dönecektir. Kürtler, baskı ve zulme karşı direnerek onlarca aşiret ile kalelerini savunacaklardır. Kayıpları olacaktır ancak yenilmeyeceklerdir. Xoybûn bu süreçten önce Lübnan’da kurulmuş bir ortak Kürt Cephesi Örgütü olarak Ağrı Direnişi’ne duyarsız kalmaz. Direnişin yenilmemesi ardından Xoybûn, Ağrı’da **‘Kürt Milli Toplantısı’** yaparak, **‘Ulusal Hükümet’**in kurulduğunu ilan eder. Hedef olarak da bağımsız bir Kürdistan’ı tespit eder.

Xoybûn, Direniş’in askeri liderliğine İhsan Nuri’yi, siyasi liderliğine de İbrahim Heskê Telî’yi atar. İhsan Nuri elindeki ilkel bir matbaa ile **‘Agirî’** ve **‘Gaziya Welat’** adında iki gazete çıkartıp

propaganda çalışması yapar. *‘Ağır Ağır Dibarîne’* (Ağrı Ateş Yağdırıyor) başlıklı bir bildiri yayınlayıp, direnişin amaçlarını halka açıklar. İhsan Nuri Paşa eski bir subay olarak devletin savaş tarzını bildiği için zayıflıklarını da bilmektedir. Bunun için gerilla tarzı diyebileceğimiz bir mücadele biçimiyle devleti yıpratarak, Kürdistan’dan çekilmesini hedefler. Önce devlet yıpratılacak, vuruşlar yumuşatılacak, otoritesi zedelenecek, peşinden de bir halk ayaklanmasıyla hedefe ulaşmayı öngören bir strateji uygulanacaktır. Denilir ki, Kürdistan bayrağının ilk kullanıldığı yer ve zaman, Ağrı Dağı Direnişi’dir.

Direniş giderek çok tehlikeli bir boyut almaktadır. Sağlam bir öncülüğe sahip görünen direnişi bastırmanın başka yolları aranacaktır. Osmanlı geleneğini iyi özümseyen Kemalist rejimin soykırımları sonuç almayınca, Kürt halkını aldatmak amaçlı daha önce sürgün edilenlerin ve esir alınanların bırakılması için bir af kanunu çıkartılır. Duyarlı direniş liderliği ile Xoybûn örgütü, bu affa kanmama ve oyuna gelmeme uyarısı yapar. Halk bu affa tenezzül etmeyince, bu defa da direniş liderliğini -geçmiş tarihimizde bolca görülen- satın almak için vaatlerde bulunulur. 1928 yılında yapılan bir görüşmede Kemalist rejim İhsan Nuri Paşa’ya üst düzeyde askeri rütbelere teklif eder. Bugün korgenerallikle kıyaslanacak tekliflerdir bunlar.

Bu satın alma girişimine karşı İhsan Nuri Paşa’nın cevabı, *“Derhal Türk Devleti’nin Kürdistan’ı boşaltması ve Kürdistan’ın egemenliğini tanınması”* biçiminde olur. TC Devleti benzer teklifleri direnişin diğer lider kadrolarına da götürür. Ağrı Direnişi’ni ilk günden başlayarak örgütleyen ve yürütenlerin başında Biroyê Heskê Telî gelir. Biroyê Heskê Telî, bir nevi liderliği Xoybûn’un tayin ettiği Ağrı’ya görevlendirmiş olan İhsan Nuri’ye bırakır. Ancak belirttiğimiz gibi Biroyê Heskê Telî direnişin en önemli isimlerindendir. TC Devleti bunu bildiği için ona da çeşitli vaatler içeren mektuplar gönderir. TC Devleti’nin bu mektuplarının birine Biroyê Heskê Telî şu cevabı verir:

“Beyazıt Valisi Süreyya Bey,

1360 No ve 28.2.28 tarihli mektubunuza cevap veriyorum. Mektubunuzu zevkle okudum. Mektubunuz, bizim teslimiyetimizi kabul ettiğinizi bildiriyor. Oysaki biz, hiçbir resmi makama teslim olmak isteğimizi ya da boyun eğdiğimizi söylemedik. Eğer gerçekten bir af varsa, bu genel olmak ve uygar çağımızın yasalarına uygun olmak

zorundadır. Eğer hükümet, Af la cahil insanları aldatmayı amaçlıyorsa bu başka bir sorundur. Demek ki, bizim gibi insanlara bu tür bir şeyi istemeniz gerekmez. Çünkü biz, yeterince tecrübe sahibi, dünyayı gören, tanıyan insanlarız...

Türk hükümeti bunu kabul etmek zorundadır. Eğer siz uygarlığa, çağımıza, ırkımıza ve dinimize uygun olarak bir genel af çıkartırsanız onu zevkle kabul ederiz. Ama eğer bu önlemlerle, halen vahşi gözüyle gördüğünüz insanları kastediyorsanız, aldatılacak hiç kimseyi bulamazsınız... Ancak bütün sürgünler yurtlarına döndükten sonra bizim de dönüşümüz söz konusu olabilir..." (Ağrı Direnişi ve Haydaranlılar, Kemal Süphandağ)

Devam edersek; Ağrı merkezli Kürt direnişi giderek kök salmakta, kendi kurumlaşmalarını oluşturmaktadır. Xoybûn, Ağrı'yı 'Bağımsız Kürdistan'ın bir vilayeti' olarak ilan eder. Yerel yönetim oluşturur, valiler ve müdürler atar.

Ağrı Direnişi, salt Ağrı ile sınırlı değildir. Sonradan Tahran'a çekilecek olan İhsan Nuri Paşa'nın 'Ağrı İsyanı' adlı anı kitabında, gerilla tarzı her yere küçük örgütlenme ve eylem birimleri gönderdiğini öğreniyoruz. Bingöl'e, Hakkari'ye, Van'a, Bitlis'e ve hatta Dersim'e kadar giden timleri olacaktır. Gelişmeler bu yönlü olurken, 19 Haziran 1930 tarihinde yeni bir direniş patlak verir. İhsan Nuri Paşa'nın örgütleyip gönderdiği birimler, birçok yerde halkla ilişkilenerken yerelde Kemalist rejimin askeri güçlerine saldırırlar. Direniş boydan boya yayılmaktadır. Söylendiği gibi 'birkaç şaki' değildir. Direnen bir halktır. Birçok yerde kurtarılmış alan diyebileceğimiz devlet güçlerinin giremediği sahalar oluşturulmuştur.

Yüzlerce -tam 1700- asker esir alınmıştır. Bunlar da öyle söylendiği gibi on binlerce Kürt savaşçısının katıldığı baskınlarda alınmamışlardır. Ağrı İsyanı adlı kitapta, Başkale civarında görevden dönen Kürt direnişçiler bir tabur Türk askerine rast gelirler. Pusu atarlar. Hepsini teslim alırlar. Ancak teslim aldıklarını nasıl götüreceklerini bilemezler. Tabur yaklaşık 120 askerden oluşuyor. Direnişçilerin sayısı ise 15'tir. Buldukları çözüm yolu şudur; herkesin silahını yere bırakması, geride kalan birkaç askerin yere uzanması, diğerlerinin de yol yol Van'a doğru gitmelerine izin verilecektir. İşte çokça söylenen 'On binlerce Kürt şakisi' bu örgütlenmiş az sayıda silahlı direnişçilerdir. M. Kemal'in dış

basına verdiği bir demeç olarak, *“Bu Kürt Savaşı’nın fazla sürmesi halinde bizzat Kürdistan’a gidip ayaklanmayı bastıracağını”* sarf ettiği sözler, böylesi bir süreçte sarf edilmişlerdi. Şunu da ekleyelim; tüm bu direniş sürecinde aslen Çerkez olan İhsan Nuri Paşa’nın eşi Yaşar Hanım da aktif bir savaşçı olarak katılır. Direniş Ağrı’da sürerken Kürdistan’ın başka coğrafyasından destek sunanların yanı sıra bizatihi TC Devleti’ni zayıflatmak için küçük çaplı da olsa direnişler yaşıyor. Bunlara örnek olarak Haco Ağa’nın Nusaybin civarlarında gerçekleştirdiği eylemler verilebilir. Yine Şêx Abdurrahim, Yado ve Şêx Tahir gibi tanınmış Kürt liderler de Ağrı üzerindeki baskıları hafifletmek için birçok eylemlilik içerisine girmişlerdir. Urfa’dan Cizre’ye, Nusaybin-Cizre ve Mardin-Viranşehir hattında önemli eylemliklerde bulunmuşlardır. Hatta yer yer daha içlere doğru da bu eylemliliklerini geliştirmişlerdir. Xoybûn’un aldığı karar gereği gerçekleşen bu eylemlilikler büyük özverilere rağmen istenen sonuca ulaşmamıştır.

Yukarıda da dile getirdiğimiz gibi İhsan Nuri Paşa, Türk Devleti’nin tüm rüşvet ve satın alma girişimlerini reddederek Türk Ordusu’nun Kürdistan’dan çekilmesini tek şart koşturmuştur. Direnişin başında okumuş, aydın ve askerlikten anlayan İhsan Nuri Paşa bulunsa da, Kürt tarihsel hastalığı olan öngörüsüzlük, saflıktan kaynaklı İran’a aşırı bel bağlaması ve tabii ki iç ihaneti de hesaba katmama sonucu, İran ve Türk askeri güçlerinin iki tarafta ezme girişimi sonucunda direniş çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Katliamdan sonra yapılan sürgün ve göçertmedir.

Kemalist rejim, Ağrı’ya karşı düzenlediği tüm saldırılarında başarısızdır. O yıllarda Ağrı Dağı’nın bir kısmı İran toprakları içerisinde yer almaktadır. Zorlanma durumunda İhsan Nuri Paşa’nın güçleri diğer tarafa geçmektedirler. Bu durumu öğrenen Kemalist rejim İran’la anlaşarak, onun tarafına düşen Ağrı eteklerinin aşağılardan başlayarak yamaçlarına kadar İran güçlerinin tutmasını isteyecektir. Daha sonra yapılan başka anlaşmalar sonucu, Ağrı’nın tümü Türkiye’ye dahil edilecektir. Bir yandan hava saldırıları, diğer yandan topçu atışları derken Ağrı tam bir savaş alanına çevrilecektir. Savaşın uzaması ve ikmal yollarının İran Devleti tarafından kesilmesi ile birlikte, giderek İhsan Nuri Paşa’ya ait güçlerin cephanesi bitecek ve geri çekilmek zorunda kalacaklardır.

25 Eylül'de direniş bastırılacak ve İhsan Nuri Paşa İran'a geri çekilecektir. İran'a çekilse de halen İranlıların Kürtleri arkadan vuracaklarına inanamaz, "Ne de olsa İranlılar da Ari'dir" der. Halbuki İran'ın o zamanki şahı olan Rıza Xan Türkiye'de tam 3 ay ağırlandı, her yere götürülüp gezdirilmiştir. Bu gezinin faturasının Kürtler için ağır olduğunu bir kez daha tarih göstermiştir. İran Devleti sadece sınırı Kürtlere kapatmamıştır. Aynı zamanda Doğu Kürdistan'da direnişçilere destek sunanlara da yönelmiş ve birçok Kürt katletmiştir. Bunlardan en bilineni, etkili olan Usibê Evdal'ın önce sınırlandırılması, sonra tutuklanması ve ardından Tebriz'de zindanda katledilmesi olmuştur. Bu bölümü kapatırken şunu da belirtelim; İhsan Nuri Paşa, 18 Mart 1976'da Tahran'da bir kaza sonucu yaşamını hüzünlü bir Kürt savaşı olarak yitirecektir.

Evet, direniş bastırılmıştır. Her zaman olduğu gibi her direniş sonrası gelişecek olan soykırım girişimleridir. O dönemin Nazi hayranı Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, Türk olmayanların nasıl bir muameleye tabi tutulacağını sakınmadan şöyle dile getirmiştir: *"Türk, bu ülkenin yegane efendisi, yegane sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette tek hakları vardır. Türklere hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı."* (Milliyet, 19 Eylül 1930)

Direniş yenilgiyle sonuçlansa da birçok direnişçi mücadelelerine devam ettiler. Biroyê Heskê Telî ile baş edemeyen Türk Devleti, önüne kattıkları Emirhan isimindeki bir cahş'ın eliyle pusuya düşürdükten sonra ağır yaralı olarak ele geçirir ve katleder. Yine direnişlerine devam eden Reşoyê Silo, Şêx Zahir, Seyithan ve Alican gibi tanınmış Kürt şahsiyetler direnişlerini gerilla tarzında birkaç yıl daha sürdürdüler.

1.400 Kürt ailesi sürgün edilir; çoğu sürgün yolunda katledilir. Ve Kürtlere yönelik olarak tarihin en vahşi katliamlarından biri olan Zilan Katliamı yapılır. Tendürek'ten başlayıp Çaldıran'a kadar uzanan onlarca yerleşim merkezinin bulunduğu upuzun ve çok geniş vadi boydan boya kana boğulur. Tendürek'ten inerek, aşağıdan da Çaldıran'dan vadiye girerek tek bir canlı bırakılmaz. Kimi yazarlara göre 45 bin, kimilerine göre ise daha fazla Kürt katledilecektir.

Burada kırk dört köyün yakılıp yıkıldığını devletin belgeleri söylüyor. Yine her direnişin ardından olduğu gibi halkın tüm mal varlığı

ğına da talancı devlet el koyarak, sözde kendisine medeniyetin eli kanlı yolunu açıyor.

Bunlar yetmiyor bir de, 2 Temmuz 1930 tarihli cumhuriyet gazetesinde, *“Eşkîya tenkil ediliyor. Kuvvetlerimiz Ararat Ağrı dağına tamamen kuşatmışlardı. Hükümet bu kez Şark (Doğu) meselesini kökünden hal etmeğe karar verdi.*

...Hükümet imhaya azmetmiş... Halkın hayvanlarını çalan, köyleri yakıp yıkan bu haşerenin artık tamamen kökü kesilmek üzere... Yalnız adı bir hırsızlık için değil, anavatanda yeni bir irtica hamlesi yapmak hırsıyla hudutlarımıza saldırdıkları anlaşılan müfsitlerin (fesaatçi), bu sefer katiyetle boğulması azmiyle tedbir alındığı muhakkaktır...” diyerek hakaret edilmektedir. (Ağrı Direnişi ve Haydaranlılar, Kemal Süphandağ)

Elbette bunlar yetmemektedir. Vakit gazetesi 13 Temmuz 1930 günü, *“Asiler beş günde yok edildi. Zeylan deresindekiler tamamen yok edildi. Bunlardan bir kişi dahi kurtulamamıştır. Ağrı’da hareket devam ediyor. Büyük kuvvetlerimiz yüksek sarp dağlara iltica edenleri de mahvetmiştir. Zeylan deresi yüzlerce cesetle doludur...”* diyerek zılgıt atmaktadır.

Yine cumhuriyet gazetesi 14 Temmuz 1930 günü, *“Hayvanlarla bir damda yatan, hela yapmayı bile bilmeyip de evlerinin üstünü ve kırları gübrelige çeviren bu iptidai (ilkel) çevreye, ordumuz aynı zamanda medeniyet getirmiştir. İnsanca yaşamayı aşılarmıştır.”* (Türk basınında Kürtler, Faik Bulut)

Son olarak ırkçılığın ve faşizan düşüncelerin derinliğini göstermek için,

“Ağrı dağı tepelerinde kovuklara iltica eden 1.500 kadar şaki kalmıştır. Tayyarelerimiz şakiler üzerine çok şiddetli bombardıman ediyorlar. Ağrı dağı daimi olarak infilak ve ateş içinde inlemektedir. Türkün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. Eşkîyaya iltica eden köyler tamamen yakılmaktadır. Zilan hareketinde imha edilenlerin sayısı 15 bin kadardır. Zilan deresi ağzına kadar ceset dolmuştur... Bu hafta içinde Ağrı dağı tenkil hareketına başlanacaktır. Kumandan Salih Paşa bizzat Ağrı’da tarama hareketına başlayacaktır. Bundan kurtulma imkanı tasavvur edilemez.” (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1930)

Foto 51- Zilan Katliamı

Yıllar sonra Zilan vadisinde halen mağaralarda ve kaya diplerinde insan kemiklerine rastlanması, vahşetin düzeyini gözler önüne sermektedir.

Herkesi ezdiklerine inandıkları için olmalıdır ki yıllarca, başta Kürtler olmak üzere onlarca farklı halkın ve inancın başına 1933 yılında yazılan ‘Andımız’ adlı şiar bela edilecektir. *“Türküm, doğrum, çalışkanım. İlkem, küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak. Yurdumu, milletimi özümnden çok sevmektir. Ülküm, yükselmek, ileri gitmektir. Ey Büyük Atatürk! Açtığın yolda, gösterdiğin hedefe durmadan yürüyeceğime ant içerim. Varlığım, Türk varlığına armağan olsun. Ne mutlu Türküm diyene!”* Herhalde dünyada bu kadar faşizan bir andı ya da şiarı yazan olmamıştır. Bu and bile Kültürel Soykırım’ın ne kadar derinlere götürülmek istendiğinin göstergesi olması anlamında çok çarpıcı bir örnektir.

d) Dersim Direnişi, İnönü’nün Kürt Raporu İhanet ve Soykırım

Dersim bölgesinin, Kürdistan tarihinde özgün bir yeri vardır. Denilebilir ki, Dersim topraklarına uzun yıllar tek bir düşman askeri

ayak basamamıştır. Dersim Alevi bir bölge olarak aşiretler tarafından idare edilmektedir. İnanç bağından dolayı birbirlerinden elbette kopuk değildir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak daha önceleri Dersim’de onlarca saldırı yapıldığını da ekleyelim. Örneğin, 1797 yılında Kör Yusuf Ziyaeddin Paşa ismindeki Gürcü Osmanlı komutanı Kürdistan’a Beylerbeyi olduğunda, ilk yaptığı iş Dersim’de 150 aşiret önde gelenini Erzincan’da yanına davet ederek katletmesi oluyor. Buna benzer olaylar hep yaşansa da, Dersim bir gün bile Osmanlı’ya teslim olmamış ve Osmanlı’nın boyunduruğunu asla kabul etmemiştir. Dersim’e 108 kez sefer yapıldığını söyleyen Türkçü Osmanlı aydınlarından olan Naşit Hakkı, *“Devlet Dersim’e sefer etmiş ama zafer eyleyememiştir!”* diye de eklemiştir.

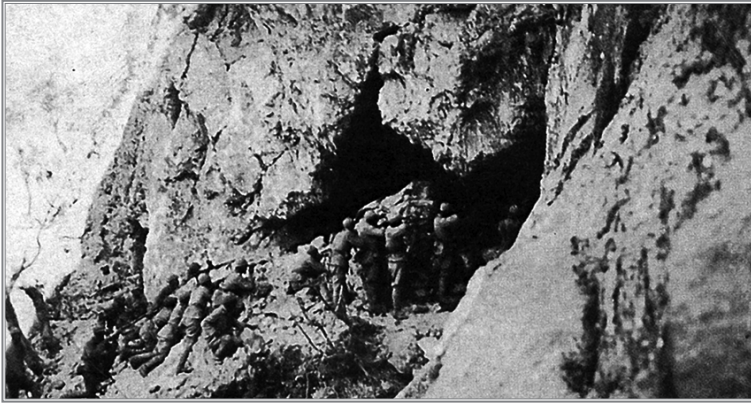

Foto 52- Dersim Soykırımı

Dersim’e uzun yıllardan sonra ilk kez 1938 yılında yabancı askerler ayak basacaklardı. Kürdistan’ın birçok yeri susturulunca sıra Dersim’e gelecektir. Önceleri Dersimle özel ilişki kurup Kürt Direnişleri’nde tarafsız kalmasını sağlayan Kemalist rejim, adım adım Dersim’e dönük saldırı hazırlığı başlatacaktır. Önce, ‘Tunceli Kanunu’nu, 25 Aralık 1935’te 2884 sayılı kanunu çıkaracaklardır. Dersim (Bileşik bir kelime olarak düşünüldüğünde gümüş kapısı ya da gümüşten kapı anlamına gelir) ismi değiştirilecektir. Kendi-

lerince ‘gümüş kapısını’ bir Tunç Eli’yle fethedeceklerdir. Bunun için Dersim’in ismini Tunceli yapacaklardır. Kürdistan’da direniş ardından birçok yere Genel Müfettişlikler kurulur. Dersim birkaç il ile birlikte (Elazığ, Erzincan, Bingöl) birinci genel Müfettişlik içerisinde yerini alacaktır. Ancak gelecekte saldırılarını daha sağlam merkezileştirmek için Dördüncü Genel Valilik ve İstiklal Mahkemesi kurulacaktır. Başına ise Abdullah Alpdoğan getirilecektir. Alpdoğan, Koçgiri İsyanı’nı ve daha sonra İzmir’de Yunanlıların vahşice katledilmesinde birinci derecede rol almış olan Sakallı Nurettin Paşa’nın damadıdır. Alpdoğan, hem Dersim’in valisi hem de askeri kumandanıdır.

Abdullah Alpdoğan’ın Dersim’i nasıl Tunceli yaptıklarını anlatan yazısı uzun da olsa buraya alarak sömürgeciliğin zihniyet yapısını gözde önüne sermek bir gerekliliktir.

“Bizim büyük dedelerimiz henüz Orta Asya’da yaşadıkları zamanlarda tunç yapmasını öğrenmişlerdi. Bugün medeniyetin bayraktarlığını yapan Avrupa kıtası daha taş devrini yaşamaktayken Orta Asya’da Türkler, tunç devrine çoktan girmişler. Ve bu tunç medeniyetini de çok ileri götürmüşlerdi. Madenleri işlemlerini çok hünerli bir şekilde becermişler. Bakır ile kalayı yekdiğerine birbirine karıştırarak daha kuvvetli ve daha dayanıklı şeyler vücuda getirmişler. Ve hatta ince sanat denilen işlemler ve zarif aletler yapmışlardır. Lakin artık bütün dünyaca öğrenilmiş olan o büyük kuraklık Asya kıtasının ortasındaki büyük denizleri bile kurutunca medeni hayat çölde kalamamış ve büyük göç başlamıştır...

İşte büyük göç ve akın günlerinde Asya dağlarına yol tutan Türkler, bu yolları takip ederek bugün Dersim dağları dediğimiz ve fakat Asya dağlarının devamı olan Toros dağlarına ulaşıyorlar. Şimdi Dersim denilen bölgede kendilerine en uygun tabiat şartlarını buldukları için burada yerleşip kalıyorlar. Maden işletmesini çok iyi bilen adamlar Dersim’de bakır ve kalay madenlerinin yan yana ve pek zengin halde bulunduğunu görüyorlar. Burada da yerleşiyorlar. Dersim’de ve bu dağlarda yerleşenler orada hemen kendi medeniyetlerini kuruyor ve bakırla kalayı işleyip yine tunç yapmaya başlıyorlar. Burada o günlerden kalan maden ocakları halen görülmektedir. İşte şimdiye kadar zanlar ve tahminler üzerine uydurmalarla, Dersim

adıyla anılan ve bu güzel yerlere en uygun ve tarihin özünden süzülüp çıkarılan bu ad yeni Tunceli adı verilmiştir. Bu bölgenin bakırı ve kalayı, taşı ve toprağı kadar sakinleri de Türk' tür. Hem de soyları karışmamış dipdiri ve tam manasıyla Öz Türklerdir.” (Altan, sayı: 15 taksim 1936)

Elbette sömürgeciler yapmak istediklerini sadece Dersim'e özgü düşünmemektedirler. Dersim'e özgü kararname salt Dersim merkezini kapsamamaktadır. Bu kararname Dersim'e komşu Alevi yerleşim merkezlerini de içine almaktadır. Yukarıda dile geldiği gibi Dersim'in silahlarını iade etmesi istenir. Silahsızlandırma için kanun çıkarılır. Dersim silahlarını vermeyince kuşatılır ve 'Yasak Bölge' ilan edilir. Abluka ve yasak bölge ilan etmekle birlikte Dersim'in etrafına askeri kışlalar, karakollar kurulur. Mameki yani Manikan köyü -eskiden Mazgirt'e bağlı bir köy- Tunceli'nin yönetim merkezi olarak kullanılır.

Unutmayalım ki aslen Bitlisli ve sözde bir Kürt ailesi olan Kürümoğlu ailesinden gelen İsmet İnönü ismindeki kişi, henüz 1930 yılında dönemin Başbakanı iken Milliyet Gazetesine verdiği bir demeçte, **“Sadece Türk milleti bu ülkede etnik ya da ırkı birtakım haklar isteyebilir. Başka hiç bir kişinin buna hakkı yoktur...”** (Milliyet, 31.8.1930) diyebilecek kadar ırkçı ve faşist bir zihniyete sahip bir kişiliktir.

Aynı yıllarda benzer faşizan söylemleri söyleyecek Türk Devleti'nin büyükleri de olacaktır.

1931'de Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Çakmak ise hükümete verdiği bir raporda, *“Dersimli okşanmakla kazanılmaz. Silahlı kuvvetlerin müdahalesi Dersimliye daha çok tesir yapar ve ıslahın esasını teşkil eder. Dersim evvela koloni gibi nazarı itibara alınmalı. Türk camiası içinde Kürtlük eritilmeli, ondan sonra ve tedricen öz Türk hukukuna mazhar kılınmalıdır”* diyecek kadar azgındır. Aynı Fevzi Çakmak'ın, *“Biz bunların cahilleriyle baş edemezken okumuşlarıyla hiç edemeyiz”* dediği de söylenir.

1931'de Birinci Umumi Müfettişi İbrahim Tali (Öngören) izlenecek yöntemi, *“A- Bütün Dersim'in hariçle münasebetini kat ederek (keserek) taarruzlarına ve ticaretlerine mani olmak, aç kalacak halkı zamanla kendiliğinden ilticaya icbar etmek (zorlamak) ve şu suretle*

Dersimi fenalardan tahliye. B- Her tarafı esaslı surette kapadıktan sonra ihata çemberini tedricen darlaştırmak ve fenalıklardan dolayı yakalananları derhal Dersim'den çıkararak Garba atmak ve serpiştirmek” diye özetleyecek kadar bir Nazi faşistidir.

1932’de ise İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, hükümete verdiği bir raporunda, **“Dersimliler’e kendilerinin aslen Türk olduklarını öğretmek lazımdır. Kuzey Dersim halkı batıya göç ettirilmelidir. Askeri hareket başlamadan önce tüm silahlar toplatılmalıdır”** diyecek kadar gözü dönmüştür.

1935’te İsmet İnönü, kendi adını taşıyan başka bir raporunda ise, **“Sınıra yakın yerlerin ve Elazığ, Erzincan ve Erzurum gibi büyük merkezlerin Türkleştirilmesi önem arz etmektedir.”** diyerek çizgisinin ne olduğunu bir kez daha açıkça belli edecektir.

İsmet İnönü’nün **‘Dersim’i İslah Programı**’ yakın süreçte yapılacak olan büyük saldırıya hazırlık maiyetindedir. Dersim’de, Birinci Umumi Müfettiş olarak görev yapan Abidin Özmen’e geniş yetkiler verecek, Korgeneral olan Abdullah Alpdoğan’ı ise sınırsız yetkilerle donatacaktır. Üç aşamalı bir plan olan İslah Planı; hazırlık, silahtan tecrit ve yeniden iskan biçiminde hazırlanmıştır.

Mehmet Bayrak bu üç aşamayı,

“Hazırlık ve silahsızlanma üç senede olacaktır.” (Gerçekten de üç yıl içinde hazırlık yapılmış, insanlar silahtan arındırılmış ve katliamdan geçilmiştir. Mehmet Bayrak)

“Dersim Vilayeti”ni yeni usulde teşkil edeceğiz. Muvazzaf bir Kolordu komutanı, vali ve üniformalı muvazzaf zabıtlar kaza kaymakamları olacaktır. Keza memurlardan hiç biri yerli olmayacaktır. Bulundukça müteakib zabıtlar (emekli subaylar) tali (ikinci derece) memuriyetlere tayin olunacaktır” diye belirtmektedir.

Adım adım Kemalist rejim İsmet İnönü öncülüğünde Dersim’i düşürmek için ciddi planlamalar yapacaklardır. Yukarıda sözünü ettiğimiz esasta ‘Tunceli Kanunu’ diye bilinen kanun İsmet Paşa tarafından Kürdistan’a yapılan bir sefer sonucunda ele alınıp geliştirilen bir rapordur.

Yıllar sonra Saygı Öztürk isimli yazar 2007 yılında 1935 yılında hazırlanmış olan İsmet İnönü’nün hazırladığı Kürt Raporu’nu - İsmet Paşa’nın Kürt Raporu olarak- ilk kez kamuoyuna taşıracaktır.

Belirgin bir şekilde göze çarpan maddeleri buraya alarak İnönü'nün ne yapmak istediğine ve daha sonra Dersim'de hangi felaketlere yol açtığına birlikte bakalım.

“Ağrı’da Kürtlerin medenileşip, sükunet bulmaları bile kardır. Karaköse, hükümete bağlı bir Kürt şehridir.”

“İğdır’da Kürtlerin yerinden oynatılmasına ne lüzum, ne imkan vardır.”

“Van ve Erzurum’da acele olarak, Muş Ovası’nda tedricen ve Elazığ Ovası’nda kuvvetli Türk kitleleri vücuda getirmek zorundayız.”

“Diyarbakır, kuvvetli Türklük merkezi olmak için tedbirlerimizi kolaylıkla işletebileceğimiz bir olgunluktur.”

“Düşman unsurlar içinde saldırgan olan teşkilat, Kürt reisleri ve adamlarıdır. Fransız istihbarat zabıtları her istedikleri anda Kürt reislerini çeteler halinde memleketimize saldırtmağa muktedirlerdir.”

“Mardin vilayetinden çıkarılacak Hristiyan ve Arapların yerlerini Kürtler derhal dolduracaklardır. Bu hal bizim için pek zararlıdır.”

“Siirt Türklüğe hevesli bir Arap şehridir. Hükümete yakın itaatkar halkı vardır. Havası gayet iyi olan Siirt susuz, pis bir trahom merkezidir. Siirt vilayetinde başlıca kuvvetimiz; idare merkezlerimiz, memurlarımız ve zabıtlarımızdır. İdare merkezlerimiz çok kuvvetli olmalı. İcabında konulup kaldırılmak üzere özel adliye rejimi kurulmalıdır.”

“Bitlis, Hizan ve Mutki arasında suni olarak daima devlet kuvveti ile vücuda getirilmiş bir Türk merkezidir. Bitlis olmasaydı bizim onu yaratmamız gerekecekti.”

“Muş Ovası uzun süre boş kalmayacak, herhalde Kürtler yavaş yavaş dolduracaklardır.”

“Van halkı derlemedir. Bütün halkın ümidi devletin göstereceği ilgidedir. Sağlam bünyeli şarkta Cumhuriyetin çok önemli bir temeli olacaktır. Böyle bir temel Türk hakimiyeti için her bakımdan lazımdır.”

“Malazgirt kadar bitkin ve fena bir yer güçlkle tasavvur edilebilir. Halbuki buranın, yeni temiz bir Türk şehri, Türk merkezi olarak kurulması bizim için pek kıymetli olacaktır.”

“Kürtleri verimli topraklardan nereye göndereceğiz? Hudut üzerinde bulunan yerler derhal Kürtlerle dolacak. Ağrı’dan geçici ola-

rak gelen Kürtleri de bir yere gönderemeyiz. Sükunet bulmuş olmaları bile kafi bir kardır.”

“Bundan 10 sene sonra Sarıkamış’ın ordugahına askeri olarak ihtiyacımız olacağını zannediyorum.”

“Kars’ı ve Artvin’i bir an evvel soyup tahrip etmek fikrinde değil, bütün kuvvetimizle son ana kadar muhafaza etmek kararında olduğumuza içeriği ve dışarıyı kesin olarak inandırmak mecburiyetindeyiz.”

“Erzurum’un kalkınmasını az senelerde temin edebilirsek, şimalde hududa karşı ve içeride Kürtlüğe karşı sağlam bir Türk merkezini yeniden kurmuş oluruz.”

“Az zamanda Erzincan’ın Kürt merkezi olmasıyla asıl korkunç Kürdistan’ın meydana gelmesinden kaygılanmak yerindedir.”

“Türkler ve Kürtleri ayrı ayrı okutmakta yarar yoktur. İlk tahsili birlikte yapmalılar. Bu, Kürtleri Türkleştirmek için etkili olacaktır.”

“Dersim Vilayeti’nin teşkili ile askeri bir idare kurulması ve Dersim Islahı’nın bir programa bağlanması lazımdır.”

“Memur yetiştirecek büyük müesseseler güneyde yoktur. Orta mektebe girecekler içerisinde Kürtlerden de müracaat olursa, onları da reddetmemeliyiz.”

Düşman Dersim’i çaktırmadan kuşatırken Dersim liderlerinden Seyit Rıza, Kemalist rejime bu durumun kaldırılması için mektup yazacaktır. Askeri yapıların durdurulması ve savaş için yapılan tüm ulaşım çalışmalarının da bırakılmasını ister. Ayrıca Kemalist rejimin silahları toplama kararının da geri alınmasını ister. Fakat devlet Mülkiye Müfettişi Hamdi Beyin, Şubat 1926’da hükümete sunduğu bir raporda, **“Dersim, Cumhuriyet hükümeti için bir çibanbaşısıdır. Bu çiban üzerinde kesin bir ameliye yapmak ve elim ihtimalleri önlemek, memleket selameti için mutlaka lazımdır”** kararlılığıyla aldığı kararları uygular. Bunun için Seyit Rıza’nın dediklerine kulak asmayarak çalışmalarını sürdürecektir. Durumun giderek kritikleşmesi üzerine Dersimliler direniş başlatırlar.

Kürdistan’da, 1930’lardaki direnişlerin en sonuncusu Dersim’dir. Dersim Harekatı öncesi Mecliste gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Yöre halkından teslim edilmek üzere 200 bin silah istenmektedir. Bu arada Dersim’e tanınan özgün haklar kaldırılmaktadır. Çok bilinçlice ya-

pılan bu tahrik, isyana teşvik ederek ezme planıdır. Nitekim sonradan geliştirilen, **‘Sel Hareketlerinin’** önceden planlanmış olduğu ortaya çıkmaktadırlar.

Devletin topyekûn yönelim hazırlıklarına rağmen birlik sağlanamamakta, birçok aşiret devlet yanlısı ve kimi de tarafsızlık adına yerinde durmaktadır. *“20-21 Mart 1937 günü, Pah Bucağı ile Kahmut Bucağını birbirine bağlayan Harika Deresi üzerindeki tahta köprüünün Demenan ve Haydaranlılar tarafından yıkılması ve telefon hatlarının kesilmesi üzerine devlet aradığı bahaneyi bularak”* Dersim’e karşı yıllardır yaptığı saldırı hazırlığını başlatır. Askeri hareket öncesinde havadan uçakla atılan 4 Mayıs 1937 tarihli bildiri bölge halkı teslim olmaya çağırıyor, *‘Teslim edilenler veya kendiliğinden teslim olanlar dahi Cumhuriyetin adil muamelesinden başka hiçbir şey görmeyeceklerdir. Aksi takdirde, yani dediklerimizi yapmazsanız, her tarafınızı sarmış bulunuyoruz. Cumhuriyetin kahredici orduları tarafından mahvedileceksiniz.’* ihtarı yapılıyordu. Bu bildiriler ile daha önce dile getirmiş olduğumuz işbirlikçilerin araya girerek birçok aşireti pasifize etmesi sonucu çok sayıda aşiret silah bırakacaktır. Direniş kararı alan aşiretler ise Abbasan, Haydaran, Demenan, Yusufan ve Kureyşan aşiretleridir. Halbuki Dersim’de onlarca aşiret ve yüz binin üzerinde bir nüfusun bulunduğunu belgeler bize söylemektedir.

Direniş kararı verilmeden önce Munzur Gözelerinde Seyitlerin ve aşiret reislerinin katıldığı bir toplantıda Seyit Rıza’nın, *“Ağalar, Beyler! Artık anlaşılmıştır ki, Gazi Paşa bin bir belaları ile birlikte pusuda yatmaktadır. Dersimi yıkmak, kökünü kazımak için her türlü tertip hazırlanmaktadır. Sanmayın ki niyetleri bizi haraca bağlamaktır. Elazığ’a astığı astık, kestiği kestik bir paşa getirdiler. Şah Hızır’ın Dersim’ini, Tunceli adıyla şehir yapıp Ankara’ya bağladılar. Dersim’in bütün çevresine asker yığdılar. Baharda da Dersim’e saldıracağını artık uçan kuşlar bile öğrendi. Kullarımız can ve mal kaygısına düşmüşlerdir. Yollarda, köylerde çevirdikleri marabalarımızı yol, köprü ve okul inşaatlarında çalıştırmaktadırlar. Karşı koyanı döverler, söverler. Kullarımıza taş-toprak çektirirler. Maksatları aşikardır. Dersim’in her bir köşesini dağıtıp sürüm süründürmektir. Cebrail’e yaptıkları muamele tüm Der-*

sim'e indirilen bir şamardır. Yollar, köprüler bu sebeple kurulmaktadır. Pazara, panayıra inen marabalarımıza Türkçe konuşamaz diye niçin döverler, söverler. Dersim'i kökten değiştirmektir muratları" dediğini birçok sözlü belge bugüne ulaştırmıştır.

Kıyasıya bir direniş ardından, 1937 yılında direniş hafızalardan silinmeyecek bir şekilde bastırılır.

Bakanlar Kurulu'nun aynı tarihlere denk gelen gizli kararında ise, *"Sadece taarruz harekatıyla ilerlemekle iktifa ettikçe isyan ocakları daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silah kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri kamilen (tamamen) tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür"* deniliyordu.

"1 Mayıs'ta Diyarbakır'dan kalkan üç uçak filosu bölgeye bombalar yağdırmaya başladı. Bu uçaklardan birini Mustafa Kemal'in manevi kızı ve Türkiye'nin 'ilk kadın pilotu' Sabiha Gökçen kullanıyordu. Haziran-Temmuz ayları boyunca köyler yakıldı, yıkıldı, kadınlar ve çocuklar dahil sayısız kişi makineli tüfeklerle tarandı."

Sergilenen vahşetin anlaşılması için Dersim Katliamı sürecinde 19. Piyade Alayı'nda stajer olarak görev yapıp daha sonraki yıllarda 12 Mart Muhtırasının imzacılarından olacak olan Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un anılarını okumak yeterlidir. Anılar ve Görüşler kitabında, *"... Elazığ'ın biraz uzağında Harput'un eteklerinde çadırlı ordugah kurduk ve bir müddet sonra ilk durak Pertek olmak üzere harekete geçtik ve iki ayı aşkın bir süre özel görev yaptık. Okuyucularımızdan özür diliyor ve yaşantımın bu bölümünü anlatmaktan kaçınıyorum..."* diyerek uyguladıkları vahşetin düzeyini bizlere söylemiş olacaktır.

Kimi tanıklara göre Munzur günlerce kızıl akar. Çok vahşice bastırılan direnişte, işbirlikçi ve ihanetin gölgesi de eksik olmaz. Direnişin komutanı olarak bilinen Alişêr, 9 Temmuz 1937 Cuma günü Kafat (Ağdat) köyü yakınlarında kaldıkları bir mağarada (Palaxine) Zeynel, Rayber ve Efendi adlı kişiler tarafından katledilir. Alişêr'in başı Zeynel tarafından kesilerek Albay Nazmi Sevgen'e teslim edilir. Alişêr, sanki bu durumu daha önce görmüşçesine şiire dökmüştür:

*“Ol Yezid’ in fikri Dersim’ i vura
Silahlar toplatıp çöllere süre
Zalimler, zannetme bu size kala
İnşallah bir Eroğlu meydana gele
Hak yolunda intikam ala...”*

Alişer’in kafasını keserek Türk Ordusu’na götüren Rayberler ve Zeyneller tarihi tekerür ettirirler. İhaneti yaşayan sadece bunlar değildir. Dersim’de direnişçilerden birisi de Şahin Ağa’dır. Onu katledecek olan ise TC Devleti’ne ajanlık yapan Hıdır’dır. Seyid Rıza’nın oğlu Bra İbrahim’i katledenler ise Kırgan aşiretine ait kişilerdir. Sonra da kelle avcısı olarak mağara mağara dolaşarak Kürt direnişçilerinin kellesi karşılığında altın alırlar. Tabii kendi halkına bu kadar iğrenç ve yabancılaşmış kurtçuklar kullanıldıktan sonra temizleneceklerdir. Zeynel’i daha sonra Türkler idam edeceklerdir. Rayber ise TC Devleti tarafından Tışan (Deş) mevkiinde oğluyla birlikte kurşuna dizilerek, bir hainin kendileri için ne anlama geldiğini her zaman yaptıkları gibi göstermişlerdir.

Rayber, Cemîl Çeto, Binbaş Kasım misali... Hepsi de bir şekilde hainlik ve ihanet rollerini oynadıktan sonra tasfiye edilirler.

Dersim Direnişi her yere yayılacaktır. Düşman istediğini elde edemeyecektir. Binlerce asker, yüzlerce topla ve yine uçakla saldırmasına rağmen sonuç almaktan çok uzaktır. Dersim’in o görkemli coğrafyası Kemalist orduya aman vermemektedir. Bunu gören düşmanlar tarihte çokça kullandıkları hile taktiklerine başvuracaklardır. Barış teklifi, görüşme isteği!

Erzincan Valisi Seyit Rıza’ya haber göndererek, devletin Dersimlilerin isteklerini kabul edeceğini iletir. Seyit Rıza büyük insan ve komutanı olan Alişer’i kaybetmiştir. Dr. Nuri Dersimi ise Dersim’de yapılan katliamları dünyaya duyurmak için Dersim’de ayrılmıştır. Ve yukarıda ifade ettiğimiz gibi büyük oğlu Bra İbrahim ve nice yiğit direnişçi çeşitli komplolarla katledilmişlerdir. Seyit Rıza’nın bir nevi kolları kırılmıştır. Bu şartlarda, 5 Eylül 1937 tarihinde Seyit Rıza birkaç arkadaşıyla birlikte Erzincan’a gitmek için yola çıkar. Yolda karşılaştacağı bir askeri birliğe valinin kendisini istediğini söyleyecektir. Askerler onu ve arkadaşlarını valinin yanına getirirler. Seyit Rıza ve yoldaşları burada tu-

tuklanır. Toplam 58 kişiyle birlikte Seyit Rıza da yargılanır, hem de alelacele. Mahkeme 11 kişiye idam kararı verir. Ancak öyle bir oyun yapılır ki; eşine insanlık tarihinde az rastlanır şekilde düzmece bir mahkemeyle gece yarısı etraf ışılandırılıp, gündüz süsü verilerek 7'si idam edilir. Dört kişi yaşlı oldukları için idam hükümleri 30 yıl hapse çevrilir. Seyit Rıza ise 18 Kasım 1937 (bazı yerlerde bu tarih 15 Kasım olarak geçiyor) tarihinde Elazığ Buğday Meydanı'nda infaz edilir. Seyit Rıza gururla idam sehпасına doğru ilerler ve celladı iterek ipi boynuna geçirir. Sandalyeye ayağı ile tekme vurup kendi infazını kendisi gerçekleştirir. Diğer infaz edilen altı Kürt direnişçinin isimleri ise Resik Hüseyin, Seyd Wuşên, Fındık Ağa, Hasan Ağa, Hasan, Ali Ağa'dır. Tuhaf gelebilir ama Seyit Rıza'nın kendi ayağıyla sandalyeye tekme vurarak ölümün üstüne gitmesini bizzat bu kirli senaryoyu hazırlayanlardan biri olan Sabri Çağlayangil söyleyecektir.

“Seyit Rıza'yı meydana çıkardık. Etrafta hiç kimse yoktu. Ama Seyit Rıza meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa bağırdı: 'Evladı kerbelayih. Bihatayih. Ayıptır. Zulümdür. Cinayettir' dedi. Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap-rap yürüdü. Çingeneyi itti, ipi boynuna geçirdi, sandalyeye ayağı ile tekme vurdu ve kendini astı. Gömüleceği yer türbe olmasın diye cenazesi de yakıldı...” diyen Sabri Çağlayangil'in ta kendisidir.

Dersim Katliamı'nın tanıklarından olan başka bir isim ise Dersim Katliamı'nda Albay olarak görev yapan Hulusi Yahyagil'in söyledikleridir: *“1938'de bizi Dersim İsyanı'nı önlemeye ve bastırmaya memur etmişlerdi. İsyan dedikleri şey de, bazı dağ köyleri o yıl vergi vermemişti. Bize verilen emir ise tek kelime idi: İmha. Vergi vermedikleri için yok etmek... Bu düşünceyi, bu uygulamayı kim yapabilir? Zorbalar, insanlık suçunu işleyenler. Elbette vergi için bir yönü; gerçek neden Dersim'i Türkleştirmekti. Ben kıta komutanıydım, bize verilen emir, canlı hiç bir şey bırakmayın şeklindeydi...”*

Ve tabii ki Dersim Katliamı'nda savaş pilotu olarak yerini alan Sabiha Gökçen'in, *“Bombalama sırasında benim için insan önemli değildi, hareket halindeki her şey benim için hedefti”* sözlerini de ekleyelim.

Seyit Rıza'nın idam sehпасına giderken söylediği, *“Evlad-ı Kerbelayız, bihatayız, ayıptır, zulümdür, cinayettir”* sözleri gibi, **“Ben**

sizin yalan ve hilelerinizle baş edemedim. Bu bana dert oldu. Ben de sizin önünüzde diz çökmedim, bu da size dert olsun” sözleri de tüm Kürtlerin belleğinde halen taptaze durmaktadır.

Direnışin liderleri katledildikten sonra ağırlıklı olarak direniş sona ermiştir. Ancak 1938 yılına kadar farklı yerlerde parça parça da olsa direnişler sürdürülecektir. TC’nin amacı bir direniş bastırmak değildir. Kaldı ki, bir isyandan ziyade TC’nin saldırılarına karşı geniş bir sahada, Dersim bir bütün olarak direnişe geçmiştir. Meşru savunmadan başka yapılan bir şey yoktur. Belirttiğimiz gibi parça parça direnişler, Seyit Rıza’nın idamı ardından da devam edecektir.

TC tümünden, bir ibreti alemlik durum yaratmak için saldırılarının hızını kesmeden sürdürecektir. Daha sonra TC devletinin cumhurbaşkanı olacak olan Celal Bayar’ın, *“Bu yıl, Dersim denilen işi kat’i surette tasfiye etmek için devletin bir tedbiri daha olduğunu ve ordumuzu Dersim havalisinde vazife alacağını ve umumi bir tarama hareketıyla tedip kuvvetlerine müzahir olarak bu meseleyi kökünden söküp atacağını”* sözleri, Dersim’e ne yapılacağını, daha sinsice planlar dahilinde bu süreci devam ettireceklerine dair işaret niteliğindedir. ‘Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları’ adlı kitaplarda, *“10 Haziran-29 Haziran 1938 arasında 60 (Altmış) köy yakıldı.”* 1 Temmuz 1938’den, Eylül 1938’e kadar olan süreçte daha korkunç katliamlar yapılır. Ve sadece Eylül ayının ilk 17 gününde, *“Tarama bölgesi içinde ölü ve diri 7.954 kişi çıkarılmıştı”* denilecektir.

Özcesi; binlerce insan katledilir. Evleri yakılır, yıkılır. Öyle ki, bir daha kimse buralarda direniş adına bir yaprak bile kıpırdatmamalıdır. Hedef budur. Katliamlar o düzeylere vardır ki; bir kişi için binlerce insan operasyonlara çıkartılır. Yakalanan her Kürt kızının üzerinden yüzlerce ağzı salyalı faşist Kemalist ordunun askerleri geçirilir. Dersim kan ağılar. Binlerce Kürt kızı ‘Rumi’lerin’ -Kürtler Osmanlı ve Türk askerlerine Rumi demektedir- eline geçmemek için kendilerini kayalıklardan ölümün kucağına atarlar. Bunların öncülüğünü yapacak olan Beşê’dir. Binlercesi ise en kuytu köşelerde mağaralara saklanarak, yaşamının yolunu aralamaya çalışacaklardır. Ancak binlerce paralı ağzı salyalı kelle avcısı mağara mağara gezerek TC askerleriyle birlikte düşmana para karşılığında insan kellesi satacaklardır. Çoğu zaman bu vahşeti yapanlar aynı Dersimlilerin ka-

nından gelen Rayber tarzı satılık iç düşmanlardır. On binlerce Dersimli katledilecektir. Bunlar yetmezmiş gibi yüzlerce mağaranın ağzı betonlanır ve içerisine sığınan binlerce Dersimli canlı canlı mezara gömülerek ölümlerin en alçakçasına mahkûm edilirler.

Nasıl ki 1988 yılında Saddam tarafından Kürtlere karşı 8 Enfal gerçekleştirilmiş ise belki de Saddam'ınkinden kat be kat daha geniş çaplıları 1938 yılında Dersim'de, hem de tam 13 yerde çok yoğun toplu katliam ve kıyımlar ile gerçekleştirilir. Osman Akbaş tarafından yazılmış olan **'Tarihin İsyanı'** adlı kitapta şöyle anlatılır:

"1- Halbor'un aşağısında bulunan Değirmen mevkinde (Abbasanlar)

2- Harçık Deresi'nin sağında ve solunda bulunan 60 km'lik mesafede bulunan yerlerde.

3- Kutuderesi, Gömemiş köyü-Söğütlü çeşme arasındaki bölgede (Dedemanlılar)

4- Pox nahiyesi Zuzur Deresi'nde (Haydaranlar)

5- Marçık Deresi'nde (Yusufanlar ve Haydaranlar)

6- Pax Köprüsü, Sandal mezarında

7- Tunceli Orman Dairesi Bölgesi, Şogek Deresi'nde

8- Mazgirt'te (Alan aşireti)

9- Nazmiye-Derovan 'da (Kureyşanlar)

10- Nazmiye kasaba kenarında (Miriçik sülalesi)

11- Zel Dağı Bölgesinde

12- Nozat-Ovacık hattında

13- İksor-Axfanos bölgelerinde."

Bu alçakça katliamın, jenosidin nasıl yapıldığını, planlandığını görmek için bir iki somut belgeli örnek vermek iyi olabilir.

Çok sonraları CHP'nin başına geçecek olan Kılıçdaroğlu ismindeki kişi zamanının Malatya Emniyet Müdürü olan Sabri Çağlayangil ile yaptığı bir röportajda Sabri Çağlayangil, "...Neticeyi söylüyorum. Bunlar kabul etmediler, mağaralara iltica etmişlerdi.

Ordu zehirli gaz kullandı. Mağaraların kapısının içerisinden bunları fare gibi zehirledi. Ve yediden yetmişe o Dersim Kürtlerini kestiler. Kanlı bir hareket oldu. Hükümet otoritesi de köye ve Dersim'e girdi. Bugün Dersim'e rahatça gidebilirsiniz. Jandarma da girer, siz de girebilirsiniz" demektedir.

Radikal Gazetesi'nde çıkan geniş bir yazıda o dönem yapılanlar çarpıcı anlatılır. Katliamın adım adım nasıl ve hangi amaçlarla hazırlandığı gözler önüne serilmektedir: Dersim'deki hareketin her ne kadar isyanı bastırmak için yapıldığı söylene de yayımladığımız belge ve fotoğraflar, aslında bu askeri hareketin çok önceden planlandığını ortaya koyuyor. Bu belgelerin en önemlisi ise 1938'deki harekattan tam 5 yıl önce 1933'te, eski adıyla Jandarma Umum Kumandanlığı'nın hazırladığı 'gizli' eylem planıdır. Yalnız 100 adet basılan, üzerinde 'gizli ve zata mahsustur' yazılı kitapçıkta Dersim'in tarihi, coğrafi ve demografik özelliklerinin yanı sıra 'asayişsizliği' ile ilgili de bilgiler yer alıyor. Ayrıca Dersim'le ilgili hazırlanan altı rapor da kitapçıkta mevcut. Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in raporuna göre, *"Dersim halkı son derece zeki, kurnaz ve hileci. Aynı zamanda çıbanın başı..."* Dersim'deki asayiş sorunlarının tek tek sıralandığı kitapçıkta bölgenin itaatsizliğine de değiniliyor. Kitapçık iki ana bölümden oluşuyor. Dersim'i tanıtmak ve Dersim'in asayiş vaziyeti. İlk bölümde, Dersim'in coğrafi vaziyeti, yolları, suları, nüfus vaziyeti, ırkı, iktisadi, zirai, idari, mali, askerlik ve aşiret vaziyetleri anlatılıyor. İkinci bölümde ise Dersim'in asayişsizliği anlatılırken, bu konuda alınacak ıslahı esaslar ve bu çalışmanın safhaları anlatılıyor. Dersim'den hangi aşiretlerin çıkarılacağı planları da yapılmış. Hazırlanan plandaki çarpıcı ifadelerden bazıları şöyle:

"Dersim kıt'ası ahalisi, menaatı mevkiyeleri hasebile alelekser yaptıkları yanlarına kâr kaldığından bundan cüret alarak hükümete inkiyat (boyun eğmek) etmiyor, vergi ve asker vermiyor..."

Dersimlilerin cidden ıslahı için ittihaz (tutma, sayma) icrası labut tedabire gelince: *"Muhtemelen her mukavemeti hesap ederek bunu kırarak kadar 4. ordudan (20. tabur) kuvvet tahsisi..."*

Kitapçıkta bazı raporlara da yer verilmiş. Bunlardan biri de Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in raporu. O raporun bazı bölümleri de şöyle:

"Seyit Rıza'nın bütün aşiretleri ittifakına alması ve harekete Şubat'ta geçmeleri ihtimali hakkındaki keyfiyeti teyit ve tevsik kabil olmamıştır. Yakın bir mülakatın vereceği netayiş ve malumatı arz edeceğim gibi Dersim gittikçe Kürtleşiyor, mefkûreleşiyor (ülkü, ideal), tehlike büyüyor..."

Raporun ardından çıkarılan bir de şu sonuç kitapçığa eklenmiş: *“Dersim, Türkiye için cehalet, maişet darlığı, dahili ve harici tesvilat ve Kürtlük temayülü ile bulaşmış, tehlikeli bir çıbandır. Bu çıbanın kat’i bir ameliyeye tabi tutulması lazımdır...”* Bunun için önerilen çözüm, *“Dersim halkı cahildir. Bununla beraber şekavete, tecavüze, soygunculuğa, asıl müessir rüesa olmuştur”* diye başlayan bölümün sonunda ıslah çalışmalarının safhaları şöyle anlatılıyor: *“Ana yolların inşası, silahların toplanması, reislerin, bey ve ağaların, seyitlerin bir daha gelmemek üzere Garbi Anadolu’ya nakli...”* (Radikal Gazetesi)

Başka bir belge ise Kürtlerin başına her zaman büyük bir bela olan İsmet İnönü’nün 1935 yılında hazırladığı rapordur. *“Erzincan’da Dersim Kürtlerine karşı vaktiyle set olan Türk köyleri dağılıp zayıflayarak ve Ermeniler kamilen (tamamen) kalkarak Dersimlilerin istilasına karşı meydan tamamen boş kalmıştır. Köyler Dersim’in semiz halkı ile süratle dolmaktadır. Bu köyler Dersim çapulcu kollarının içeri yayılması için menzil ve yatak rolü yapmaktadır... Dersim Vilayeti’nin yeniden teşkiliyle askeri bir idare kurulması ve ıslahın bir programa bağlanması lazımdır. 1935 ve 1936’da yolları, karakolları yapılacaktır. 1937 ilkbaharına kadar hazır olursa mürettep ve seferber 2. Fırka Kuvvet ilbaylığı emrine 1937 ilkbaharında verilecektir.”*

Bu katliam gerçekleştirildikten sonra o zamanki İngiltere’nin Trabzon Konsolosu, Ankara’daki İngiliz Büyükelçiliği’ne çektiği bir raporunun sonuna, *“Artık söylenen şu: Türkiye’de Kürt Sorunu bitmiştir”* diyecek kadar Kemalizm’e olan yandaşlığını gösterecektir.

Sonuç itibariyle; 200’ün üzerinde köy yakılacaktır, binlerce ev tahrip edilecektir. On binlercesi zoraki sürgün edilecektir. Tuhaf olan ise sözde TC’nin yanında, direnişin bastırılmasında yer alanların da sürgüne tabi tutulmalarıdır. Yapılan uluslararası hukuk tanımlamalarına göre gerçek anlamda bir soykırımdır. Sistematik yok etme girişimidir. Eğer jenosid yani soykırım, toplum kırım ırksal, dinsel, siyasal ya da etnik bir grubun bilerek ve sistemli biçimde yok edilmesi olarak ele alınırsa, yapılan jenosidin alasıdır. Dersim Soykırımı’nın yapıldığı sıralarda, Hitler öncülüğündeki Alman Nazi Hükümeti de Yahudilere karşı aynı katliamları yapmakla meşguldü.

Ne yazık ki, 1945 yılı sonrasında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra yapılan antlaşmalar, tartışmalar, protokoller, şartlar, sözleşmeler ile birlikte bu tür katliam türüne 'soykırım' denilebilmiş ve uluslararası, evrensel suç-ceza kategorisine alınabilmiştir.

Direnış bastırıldıktan sonra 10 yıl süresince Dersim, 'Yasak Bölge' ilan edilecektir. Kızıl Katliam diye bilinen sistematik katletmenin ardından Kemalist TC, bu kez Beyaz Katliam diye bilinen kültürel soykırımı devreye koyacaktır. Öncelikle Dersim'e boydan boya yatılı okullar yerleştirilecektir. Askeri kıışlalar en büyük ve görkemli yapılar olarak inşa edilecektir. Yeni doğan bebeklere öncelikle Kemal, Kazım, İsmet gibi isimler verilecektir. Hızlandırılmış özel bir Türkleştirme programı devreye konulacaktır. Zira burada başarılacak bir Türkleştirme kampanyası, dalga dalga tüm Kürdistan'a ihraç edilebilecektir.

Tanıkların anlatımından, hala bugün bile Laç Deresi'nde, Kutu Deresi'nde, Ali Boğazı'nda kurşuna dizilen, İksor uçurumlarından atılan binlerce insanın kemiklerinin varlığını öğreniyoruz.

Nuri Dersimi'nin 'İntikam' adlı şiiri aslında yaşanan vahşetin düzeyini gözler önüne sermektedir. Veteriner Nuri Dersimi kendi gözleriyle gördüklerini şiire dökerken Kürt gençlerine bir de hitapta bulunur;

“Ey ırkımın ümidi, istikbali olan Kürt Gençliği! Bu naciz eseri sana ithaf ediyorum.

...Yurdundan uzak, yad ellerde kalbi milli ızdıraplarla sızlayan, Kürt'ün istiklal ve hürriyet güneşinin doğumuna teşne ruhu alevlenen derbeder bir Kürt'ün intikam mahşerini senin bükülmez pazularından ümit eden Dersimli bir Kürt çocuğunun sana, yalnız sana müteveccih feryadına kulak ver!

Ben sana, senin namus ve şerefini lekelememek için vatanın yalçın kayaları, müthiş uçurumları üzerinden kendilerini halaskar ölümün kucağına atan binlerce gelin ve kızlarımızın feryadına inliyorum.

Ben sana, senin hala bugün bile, namert düşmanın kapısında esaret altında yaşayan, her gün, her an damla damla ölen; milliyeti, dili ve mukaddesatı tahkir edilen köle Kürtlerin derin feryadına ağlıyorum...

Kürdistan'ın zümrüt dağlarından, güneşli yaylalarından sürülerek, Anadolu'nun çorak ovalarında açlıktan ölen, kahpe düşmanın süngüsüyle, kurşunuyla imha edilen ve günahları yalnız ve yalnız Kürt doğmuş olmaları olan kardeşlerimizin gözlerini ölüm kapatırken, onların ümitlerinin ufuklarında sen bir güneş gibi belirdin...

Onların sana, bir tek kelimede tekasüf eden, amansız amir ve kahhar bir vasiyeti var:

İNTİKAM!

İntikam!

Kürt namusuna sürülen lekeyi temizlemek için.

İntikam!

Süngülenen yüz binlerce Kürt yavrularının feryadını dindirmek için.

İntikam!

Girdaplara atılan, ateşlerde yakılan gelin ve kızlarımızın Kürdistan afakında uğuldayan eninlerini teskin için.

İntikam!

Darağaçlarının altında ölümü kahramanca selamlayan, 'Yaşasın Hür ve Müstakil Kürdistan!' diye haykırarak şahadet tacını giyen binlerce vatan kurbanlarının gayelerini tahakkuk ettirmek için.

İntikam..."

Oldukça kanlı geçen bu süreç, kahramanlıkların ve o ölçüde ihaneti de bol olan bir tarihi kesiti ifade eder. Tarihi değerlendiremem, öngörülü olamama, dünya ile bağ kuramama ile içte birlikteliği yaratamama başarısızlığın temel nedenlerindendir. İç ihanet ve sürece cevap olabilecek önderliği yaratamama, büyük çapkışlar yapıldığında da bu büyüklüğe layık disiplini gösterememe de yine başarısızlığın nedenlerindendir. Örnek olarak; Şêx Said Direniş'i'nde görüldüğü gibi şehirler ele geçirildiğinde -hem de Kürdistan şehirleri- yapılan talan, gösterilen düzensizlik, eşkıyalık ve çetecilik bir ur gibi bu direnişin ters tepmesine yol açmıştır. Şêx Said daha sonra bu duruma müdahale etse de bu bir gerçeklik olarak tarihe geçecektir. Buna benzer olayları neredeyse her direniş sırasında görmekteyiz. Benzer bir durum, Doğu Kürdistan'da İsmail Simko'nun isyanında da görülecektir.

‘Savaş bir kültürdür’ ya da *‘Bir halkın kültürünün aynasıdır’* derken söylenmek istenen bu gerçekliktir. Aşiretler biçiminde başıboş, birbirinden kopuk, keyfi, bildiğini okuyan, talancı kültür, isyanlarda kendisini tekrar bulmaktadır.

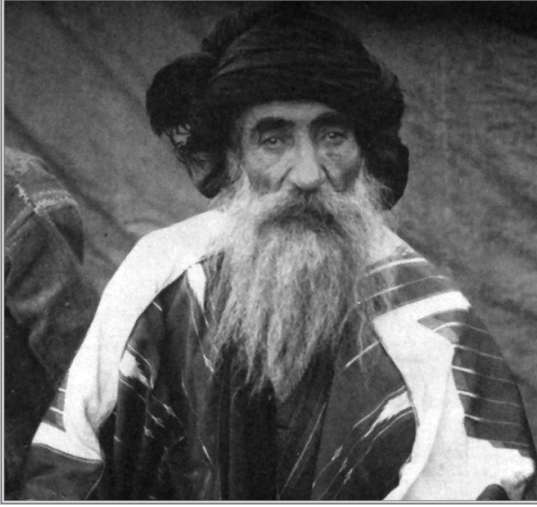

Foto 53- Seyit Rıza

Foto 54- Nuri Dersimî

Foto 55- Alişer ve Zarife

Tarihsel Olarak İhanetin Yaratmak İstedığı Tiplere Çarpıcı Örnekler: Enkidu, Mattizawa, Harpagos

Kürdistan’da her direniş ve isyanın bastırılışı ardından gelişen süreç, bir teslimiyet ve ihanet durumudur. Bu bakımdan ele alındığında direnişler ne kadar görkemli olursa olsun ortaya çıkan tablo; eğer direnişler başarıyla taçlandırılmamış ise sonuç içe kapanmadır ve çoğu zaman da içe büzülerek kişilik olarak erozyona uğramadır.

Dersim’de bastırılan son kaleyle Türk Devleti, Osmanlı politikalarının tümünü terk etmiştir. Her ne kadar bu durum 1924’lerden sonra

aşamalı, planlı ve gizlilik içinde yürütülse de, asıl olarak son direnişin bastırılmasıyla birlikte imha ve inkar açık ve sistematik bir politika haline getirilmiştir. Kendi deyimleriyle *‘Muhayyel Kürdistan’* Ağrı Dağı’nın yedi kat derinliklerinde medfundur. Kürt ve Kürdistan yoktur. Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan’ın yıllar sonra bile gizlemeden açık bir şekilde ifade ettiği gibi, “Düşünmüyorsan yoktur” cümlesi, özünde Kürdistan’ın üzeri betonlanmıştır anlamına gelir.

Kürdistan’ın yüzyıllarca süren otonom ve yarı bağımsız durumu, yerel otoriteleri zapturapt altına alınarak merkezi devlet pekiştirilmiştir. Çıkdıkları kanunlarla Kürt toplumsal yapısı tamamen parçalanacaktır.

Kanunları ilerici ve devrimci retoriklerle süsleseler dahi hakikat öyle değildir. Tersı doğrudur. İrkçıdır, faşizandır, insanlık dışıdır. Kürt toplumunun varlık göstergelerinden en önemlisi aşiret yapılanmasıdır. Aşiret gibi kurumları dağıtıldığında dumura uğramış ve beyni-belleği teslim alınmış bir yapı ortaya çıkar. Sosyal gelişmişlik çıkmaz. Ortaya, kendinden kaçan, ne idüğü belirsiz, kime nasıl hizmet edeceği bile belli olmayan bir ucube çıkar. Devlet bununla sınırlı kalmaz. *“Anadili Türkçe olmayanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya sanatı kendi soydaşlarına inhisar etmeleri yasaklanmıştır.”* Mecburi iskan kararnamelerinde geçen bu alıntı, Kürt’ün nasıl yok edildiğini ve nasıl Türkleştirilmeye çalışıldığını açıkça gözler önüne sermektedir. Bu politikalar doğrultusunda, Kürdistan’da kırlalar gölgesinde kurulan yatılı okullarla zorla asimile edilerek dejenere etme en yoğun uygulanan beyaz soykırım politikasıdır. Böylece Kürdistan’ın en ücra köşesine ve en küçük zerresine Kemalizm diye tabir edilecek olan zehir aşılanmış olacaktır.

Albert Memmi yıllar önce, **‘Sömürgecinin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi’** adlı çalışmasında sömürgecilerin yaratmak istediklerini çarpıcı birkaç cümleyle şöyle dile getirmektedir: *“Sömürgeleştirmeye hoşgörü gösterdiği sürece sömürge insanının tek olası alternatifi; asimilasyon ya da donup taş kesilmektir.”*

“Bir halka başka hangi yolla miras bırakılır? Çocuklarına verdiği eğitimle ve dille, yeni deneyimlerle sürekli zenginleşen o harika de-

poyla. Gelenekler ve edinilen şeyler, alışkanlıklar ve fetihler, yapılan işler ve geçmiş kuşakların eylemleri bu şekilde miras olarak bırakılır ve tarihe kaydedilir.”

Ancak sömürgeciler her zaman, “Her şey kusursuz olurdu... Yerliler olmasaydı” der. Bunun için, **“Her sömürgeci ulus, faşist eğilim tohumunu bünyesinde taşır.”** Daha çarpıcı bir şekilde ise, “Kolonyalist, sömürgeleştirilen olmadan sömürgecinin hiçbir anlamı olmayacağını bilir. Bu meşruluğun tam olabilmesi için sömürge insanının köle olması yeterli değildir, bu rolü kabul etmesi de gerekir. Sömürgeciyle sömürgeleştirilen arasındaki bağ bu yüzden yıkıcı ve yaratıcıdır. Üstelik sömürge insanının ana dili, duyguları, düşünceleri ve rüyalarıyla ayakta kalan dili, yumuşaklığını ve merakını ifade ettiği o dil, yani en büyük duygusal etkiyi yapan dil, aslında en az değer verilen dildir. Ülkede ya da halkların birliğinde bir statüsü yoktur. Bir işe girmek, kendine bir yer edinmek, toplulukta ve dünyada var olmak isterse, önce efendilerinin diline boyun eğmek zorundadır. Sömürge insanı içindeki dil çatışmasında, ezilen anadil olur. Bu zayıf dili bir kenara bırakmaya, yabancıların gözünden saklamaya bizzat kendisi koyulur. Kısacası, sömürge iki dilliliği, ne bir yerli dilinin bir püristin (dil kullanımında abartılı hassas yaklaşım) diliyle yan yana yaşadığı (ikisi de aynı hissetme dünyasına ait) iki dillilik durumudur ne de fazladan ama görece yeni bir alfabeden yararlanan yalın birçok-dillilik zenginliğidir; bir dilbilim dramıdır” diye ifade eder.

Frantz Fanon, ‘Siyah Deri, Beyaz Maske’ adlı yapıtında yukarıda dile getirilmiş olan sömürgeciliğe ilişkin olarak, **“Kendi omuzları üzerinde başkalarının kafasını taşımaya-gezdirmeye razı”** hale getirilme durumu olarak tanımlamaktadır. Ve bunun aşılması için de, **“Sömürge durumuna alışılmaz; demir bir yaka gibi ancak kırılabilir”** demektedir.

Yeni işbirlikçi ekipleşme, bu zemin üzerinden şekillenecektir. Kendisini reddederek katiline aşık olurcasına, ona benzeyerek büyüyecektir. Kraldan daha kralcı misali her tarafa Kemaller ve İsmetler yayılacaktır. Kışla okullarında yetişenler yeni edinilmiş kültürü -hem de çok isteyerek, gönüllüce- ülkenin en ücra köşelerine taşıyacaklardır. Bilindiği üzere en tehlikeli işgal, beyinlerin işgal edilmesidir.

Kürdistan’da öğretmenlik yapan bir Türk kadın misyonerinin yazdığı ‘**Dağ Çiçeklerim**’ adlı anı çalışmasında, Dersim’in bastırılması ve katliamdan geçirilmesi ardından yapılmak istenenler net bir şekilde anlatılır.

M. Kemal genç misyoner kıza parmağını uzatıp, “*Git... Dağ köylerine git... **Bir cemiyet; kadın ve ana yoluyla fethedilir.** Oradan alacağın kızları yetiştir... Sonra onları tekrar yerlerine gönder. Senin öğrettiklerini beraberlerinde götürecek, öğreteceklerdir*” der. M. Kemal’in söylediklerini yerinde denetlemek için bu kez İsmet İnönü, bir gün Elazığ’da Kürt çocuklarının asimile edildiği merkezi ziyaret eder. Bir kız İsmet İnönü’ye selam vermez. İnönü, Türklüğün misyonerliğini yapan kadına bu durumun nedenini sorar. Kadın misyoner, “*Çünkü ‘Büyük elini uzatmadan küçük uzatamaz. Paşa, Vali gelse, onlar elini uzatmazsa başımla selamlarım, elimi uzatamam’ diye anlatmıştım. İnönü tatlı tatlı gülerek, ‘Ben elimi veriyorum’ diye uzanınca Elmas koştu, yere diz çöküp iki elinin üstünde o büyük eli hürmetle öptü ve alnına koyup durdu. Herkes duygulanmış, gözler yaşarmıştı. İnönü Elmas’ı omuzlarından tutup kaldırdı. Mebusumuza hitaben, ‘İşte eser bu; (KÜRT)’ dedi. Bu söz üzerine ayağa fırlayan milletvekili, Elmas’ın sağ bileğinden yakalayıp havada sallayarak, ‘Bu el silah tutmaz, bu el kılıç tutmaz, bu el dost eli, bu yürek dost yüreğidir! Kalem tutar, iğne tutar...’ diye bir nutuk çekti.*” (Dağ Çiçeklerim, Sıdika Avar)

Özcesi; Dersim’den sonra hedef bir daha silah tutmayacak bir el ve de “*Senin öğrettiklerini beraberlerinde götürecek, öğreteceklerdir*” hedefidir. Yani Türkleştirmedir. Eritmedir. Asimile etmedir. Kendinden uzaklaştırmadır. Ve bunu Kızıl Katliam’dan sonra Beyaz Katliam’la nasıl başardıklarını daha sonra göreceğiz.

Amin Maalouf, ‘**Afrikalı Leo**’ romanında dile getirdiği gibi, “*Kim annemle evlenirse, benim üvey babam olur*” misali kim işgal ederse onunla olunmaktadır. Hem de, ‘Başı dik ve gururluca!’ Başka halkların tarihinde bu durum onursuzluk ve alçaklık sayılırken, Kürt’ün alışlagelmiş ihanetini marifet bilen tarihinde bu kavramların tersi geçerlidir. Bugün dahi direnişlerde katledilenlerin evlatlarının ve torunlarının devletçi tutumları ibretle izlenmekte ve insanı hayretlere düşürmektedir. Katiline aşık olmak bir hastalık düzeyinde

ancak bu kadar olabilir. Kürt katliamını gerçekleştiren partinin adı CHP'dir. Katliamın planlayıcısı, CHP'nin Milli Şefi olan İsmet İnönü'dür. Dersim'i adeta yerle bir eden yine bu parti ve Milli Şefleridir. Ne var ki aradan yıllar geçtikten sonra CHP denilen sosyal faşist partinin başına Dersimli, Alevi ve bir Kürt olan bir kılıç artığı getirilir. Hem katledecek hem de katlettiği insanları kendisine aşık hale getirecektir. *'Katiline hayranlık ancak bu kadar olur'* dediğimiz ve tıbbi bilimlerin de Stockholm Sendromu olarak teşhis ettiği gerçekliğin kendisi budur.

Türk Devleti sadece bununla da sınırlı kalmamaktadır. Sert bir şekilde ezme ve kendi tipini yaratmanın ardından, arta kalan kılıç artıklarını da kullanmasını bilmiştir. Direnişlerde rol almış ailelerin çocuklarını, nasıl ki Osmanlı Babıali'ye alıp yetiştirmiş ve zamanı geldiğinde kullanmış ise aynısını daha profesyonelce TC de yapmıştır.

Bugün karşımıza çok pervasızca çıkan birçok isim bilindiği için buraya isimlerini alma gereği bile duymuyoruz. Osmanlı sıkıştığında nasıl ki aşiretleri, Hamidiye Alayları biçiminde örgütleyerek hem olası bir Kürt kalkışmasını hem de Ermeni, Süryani ve diğer halkların kalkışmalarını engellemek için kullanmışsa, benzer bir yaklaşımı daha derin biçimde 1940'lerden sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti de uygulamıştır. Kürdistan'ın tümüne hakim olduktan sonra aşiret ağaları ve kompradorları adım adım Türk Devleti'nin içerisine çekerek katmerli bir işbirlikçi tabakanın oluşmasına yol açmış ve olası bir Kürt hareketlenmesine karşı kullanmak üzere hazırlamıştır. Nitekim sonra da göreceğimiz gibi Kürt Özgürlük Hareketi'ne karşı aşiretleri korucu ve çete biçiminde kullanmıştır.

Sonuç olarak; Kürdistan boydan boya yeniden işgal edilerek tüm yaşam emareleri durdurulmaya çalışılmıştır. Arta kalmış olan yaşam emarelerini de ezmek için 1943'te sınır kaçakçılığı yaptıkları için Orgeneral Mustafa Muğlalı'nın talimatıyla 33 Kürt köylüsünün katledilmesi olayında görüldüğü gibi sudan gerekçelerle, son direnişleri de ezmeyi ve dilsiz, hatta kendinden kaçan bir toplum yaratmayı amaçlamışlardır. Ve bu sinsî planlarını önemli ölçüde de başarmışlardır.

Ahmet Arif'in 33 Kurşun adlı şiirinin bir yerinde, Kürt halkının yaşadığı çaresizlik şöyle ifade edilmektedir:

“... Baktı otuz üçten biri
Karnında açlığın ağır boşluğu
Saç, sakal bir karış
Yakasında bit,
Baktı kolları vurulu,
Cehennem yürekli bir yiğit,
Bir garip tavşana,
Bir gerilere.
Düştü nazlı filintası aklına,
Yastığı altında küsmüş,
Düştü, Harran ovasından getirdiği tay
Perçemi mavi boncuklu,
Alnında akıtma
Üç topuğu ak,
Eşkini, hovarda, kıvrak,
Doru, seglavi kısırağı.
Nasıl uçmuşlardı Hozat önünde!

Şimdi, böyle çaresiz ve bağlı,
Böyle arkasında bir soğuk namlu
Bulunmayaydı,
Sığınabilirdi yüceltilere...
Bu dağlar, kardeş dağlar, kadrini bilir,
Evvel Allah bu eller utandırmaz adamı,
Yanan cıgaranın külünü,
Güneşlerde çatal kıvılcımlanan
Engereğin dilini,
İlk atımda uçuran
Usta elleri...
Bu gözler, bir kere bile faka basmadı
Çığ bekleyen boğazların kıyametini
Karlı, yumuşacık hıyanetini
Uçurumların,
Önceden bilen gözleri...
Çaresiz
Vurulacaktı,

*Buyruk kesindi,
Gayrı gözlerini kör sürüngenler
Yüreğini leş kuşları yesindi..."*

Bu olaydan sonra, geride kalan yurtsever duygulara da ipotek konulmuştur. Halk sindirilmiştir. Bu seçim de herhalde tesadüf olmamalıdır. Yıl 1943'tür. Doğu Kürdistan'da Kürt halkının bir kalkışması söz konusudur. İlk defa modern bir Kürt partisinin kurulma aşamalarıdır. **JK** yani Komaleyê Jiyanêwê Kurdistan kurulmuş (**Kürdistan Diriliş Topluluğu**) ve giderek Mahabad'ta Komala ve Kürdistan Demokrat Partisi'nin kurulduğu yıllardır. Kürtler adım adım örgütlenmektedir. Bunun bir şekilde önü alınmalıdır. Kürtlere öyle bir ders verilmelidir ki, bir daha kendine gelmesinler! Ve 33 Kurşun Olayı böyle tezgahlanmıştır. Ortaya yıllarca yurtsever mücadeleden uzak duran bir Özalp ve çevresi çıkmıştır. Oysa ki bu çevre yurtsever olmadığından değil, tersine yurtseverliği çok güçlü olduğu için bu olay tertiplenmiştir. Ve uzun bir süre oralarda yaprak kıpırdamamıştır. Kürdistan Özgürlük Hareketi şaha kalktığında ilk katılması gereken yerlerin başında buraların gelmesi gerekirken, böyle olmamıştır. Ancak devrimin ileri safhalarında korku duvarı yıkıldıkça ve beyinlerdeki karakollar sarsıldıkça buranın gençleri dağlara koşacak ve geçmişin hesabını sormaya cesaret edeceklerdir.

*Ve "Engereğin dilini,
İlk atımda uçuran
Usta elleri...
Bu gözler, bir kere bile faka basmadı
Çığ bekleyen boğazların kıyametini
Karlı, yumuşacık hıyanetini
Uçurumların,
Önceden bilen gözleri..."* olanlar yeniden şaha kalkacaklardır.

Kitap çalışmamızda yer yer Kürdistan'da yaşanmış olan ihanet gerçekliğini işaret ettik. Bir parantez açarak Kürt ihanet dokusunu daha derin anlamak için bir daha ele alarak yorumlayalım. Kürt'e özgü olan bu dokuyu ele almakta yarar vardır. Kürt tarihinin en derinlerinde yaşanmış bir olayı ele alıp getirmek yararlı olacaktır.

Gilgames Destanı'nda Enkidu ve Gilgames ilişkisi çok kutsanarak ele alınır. Mitoloji öyle ele alır ancak mitolojinin dili anlaşılıp çözüldüğü vakit salt söylence olmadığı ve önemli gerçekleri barındırdığı anlaşılabacaktır. Destanda öncelikle Enkidu, ormanlardan bir kadının eliyle 'hayvan aleminden' bajara (şehir) getirilir. Eğitilip ehlileştirildikten sonra büyüdüğü yerlere, işgalcinin kılıcı ve dostu olarak tekrar geri döner. Ormanların sahibi olarak destanda dile gelen Huvava'yı yaralayıp ele geçirir. Affını isteyen Huvava'yı Gilgames af etme niyetinde olsa da, Enkidu vurulmasını ister.

Sonuç; Huvava'nın katledilişidir. Enkidu'nun tutumu, kraldan daha kralcı bir tutumdur. Ormana girmeden önce Enkidu'nun titreme ve ürkme emareleri göstermesi, onun ihanetçi tutumunun bilincinde olduğunun göstermektedir. Ne var ki, bu ihanetçi-işbirlikçi tutum ve davranış tarihten süzülerek bugüne geldiğinde, ihanetin kanıksandığının işareti olarak utanma ve ürküntü duygusu da ortadan kalkmıştır. İhanete karşı ar perdesi yırtılmış ya da delinmiştir. İhanet daha çok derinleşmiş ve katmerleşmiştir.

Bugüne göz atmak ve karşılaştırmak da yararlı olacaktır. O kadar derinlere işleyen çetecilik, Botan'da ve Bucaklarda görüldüğü gibi kendi özüne saldırırken, ne kadar Enkidu geleneğinden geldiklerini gösterir. Çoğu kez işgalcilerin dilini dahi konuşamayan bu işbirlikçiler, onlara olan sadakatlerini her gün göstermekten geri durmamaktadırlar. '*İdris-i Bitlisi Burada! Yavuz Sultan Selim Nerede?*' sözleri, katmerlice işlemiş olan işbirlikçilik ve ihanetten öteye başka ne anlama gelir ki?

Benzer bir örneği, Kürtlerin atalarından olan Mitanniler'de görüyoruz. Mattizawa İhaneti olarak tarihe geçen bu olay da, tarihin derinliklerine nüfuz etmesi bakımından önemlidir. Mitanniler'in çok zorlandıkları bu süreçte -MÖ 1300'lerin ortalarında- fiilen ikiye bölünmüşlerdir. Kuzeyde merkezi krallığı temsil eden ve Mısırlılarca desteklenmekte olan Tuşratta, güneyde ise II. Artatama etkindir. Hititler ve Asurlar ise II. Artatama'ya arka çıkmaktadırlar. Her güç kendisine göre Mitannileri zayıflatmanın ve kendilerini etkin yapmanın yollarını aramaktadır. Hatta II. Artatama sırtını Hititlere dayayarak kendini Horrit yani Hurri Kralı ilan eder. Ardından da dış güçlerin kıskırtmasıyla kuzeyde bulunan Mitanni merkezine saldırmaya baş-

lar. MÖ 1360'lardan itibaren Mitanniler fiilen dağılma sürecine girerler. Aynı dönemde Tuşratta'nın oğlu olan Mattiwaza, babasına karşı gizliden Hititlerle görüşür ve bir anlaşma imzalar. Bu belge Hattuşas'taki kazılarda gün yüzüne çıkmıştır. Mattizawa, Hititlerin bir nevi piyonu rolünü üstlenir.

Hititler, Mitannilere saldıracak ve Mattizawa'yı kral yapacaklardır. Mattizawa ise Hititlere bağlı bir kral olarak çalışacaktır. Hesap budur. İhanet bu derece derindir. Gerekğinde babasına karşı dahi gözü kara ihanet bıçağını saplamaktan çekinmeyen bir egemenin iktidar için yapacakları akıllara zarar verecek türdendir. Tuhaf olan ise; II. Artatama'yı, aynı Hititler Mitanni kralı olan Tuşratta'ya karşı zaten harekete geçirmiş durumdadır. Hititler tesadüfe yer bırakmayacak tarzda ince çalışmaktadırlar. II. Artatama, saldırılarını yoğunlaştırdığı süreçte Mattizawa Kassitlere sığınma talebinde bulunur. Ancak Aryen kökenli Proto-Kürt olan Kassitler, Mattizawa'nın ihanetini bildiklerinden dolayı bu sığınma talebini kabul etmezler. Mattizawa bunun üzerine Hititlere sığınır. Hitit kralı Suppiluliuma, Mattizawa'yı ihanetinin daha da katmerleşmesi için kızıyla evlendirir. İhanetçi böylece daha sağlam kazığa bağlanmıştır. Giderek parçalanmış olan Mitanniler, çok sayıda devletçiğe dönüşecektir. Bu devletçiklerinden birinin başına -ki en küçüğüne- Mattizawa'yı verirler. 'Böl-yönet politikasının' en ilkel hali herhalde bu olmalıdır. II. Artatama öncülüğünde saldırılarla Mitanniler zayıflatılacak, dağıtılan parçalanmış ülkeye de kendi istediklerini atayarak tuzak tammamlanacaktır. Nitekim 1340'lara geldiğimizde Mitanniler zayıflamış ve tarihin ileri aşamasında ise tümünden dağılmıştır. Dağıtılıp bölük-pörçük hale getirilmiş yapının gerisinde kalanlara çok farklı adlar takılacaktır. Bu adlardan bir tanesi daha sonra, Hanigalbat, Marani, Subaru ya da Subartu olacaktır. Tarihte Kürtlerin ve onların atalarının birlikteliğinden korkan güçler, her zaman öncelikle Kürtleri parçalamayı düşünmüşlerdir. Zira Kürt'ün bir olması demek, kendiliğinden büyük bir gücün ortaya çıkması demektir. Bunun için parçalayarak bölmek gerekir. Ve ne tuhaftır ki halen de aynı oyun, aynı doku üzerinden yeniden yeniden ısıtılıp Kürt halkının önüne çıkarılabilmektedir. Üstelik bu modern oyun kapitalizm döneminin en korkunç ve en insanlık dışı uygulamalarını çok rahat göze alırcasına

planlanabilmektedir. *‘Kürt teşisi dönmeye devam ediyor’* derken kas-tettiğimiz bu gerçekliktir.

Son olarak ünlü Kürt edebiyatçı Mehmed Uzun’un, **‘Bîra Qederê-Kader Kuyusu’** ve **‘Yitik bir Aşkın Gölgesinde’** isimli kitaplarında işlediği Kürt karakterlerini ele alıp değerlendirerek, Kürt’ün aynı do-kudan oluşan özgüvensiz, egemenlere ait silik tiplerini daha iyi görebiliriz.

Mehmed Uzun ‘Kader Kuyusu’nda’ Bedirxan’nın torunlarından Mîr Emin Bedirxan’nın oğlu Celadet Bedirxan’ın biyografisini ele alır. Tabii bunu yaparken Bedirxanları da çok güzel ifadelerle ve duygu yüklü anlatımlarla nakşeder. İsyanın ardından, İstanbul’daki ve diğer sahalardaki sürgünün acılarını detaylarıyla işler. Ülkeden uzak ve ülke aşkıyla yetişen Mîr Bedirxan’nın aile fertleri belirgin olarak göze çarparlar. Onların en belirgin özellikleri, duygu yüklü Kürt ve Kürdistan aşkıdır. Yetişen torunlar, Kürdistan için bir şey yapma çabasıdadırlar. Mithat Bey, Kahire’de 1898 yılında ilk Kürt gazetesini çıkarır. İstanbul’da dernek kurmak gibi çalışmalarda ön-cülük düzeyindeki çabaları eksik olmaz.

Ancak şu gerçek de belirgin olarak görülür. Kürt aşkıyla yanan Bedirxanların, tek bir eyleme girişmeleri söz konusu bile değildir. Kamuran ve Saffet Avrupa’da yaşarlar. Saffet orada evlenerek yaşamını sürdürür. Celadet Şam’da yaşar. İçki alemleri hiç eksik olmaz. Ne kadar zor şartlarda yaşadığını ve Kürt ozanlarından nasıl ‘Ağıt’ dinlediğini hep okuruz. Ancak örgütlenme yoktur. Eyleme girişme yoktur. Ülkenin kurtarılması ile yaşamlarını ülke ve halk için feda etmeyi göze alma duruşları söz konusu bile değildir. Aydındırlar, yurtseverdirler, duygusaldırlar. Ama politik eylem yoktur. Kendi yaşamını bir ülke için feda edecek tutum ve davranışları yoktur. Sertlik geliştiğinde sinme vardır, geri çekilme vardır, meydanı bırakma vardır. Bu bir trajedidir. Kürt halkına öncülük yapmaya çalışan ya da onun için yetiştirilen kesimin içler acısı durumu böyledir. Aslında milliyetçilik çağının en kızgın döneminde ve ulusal kurtuluş örgütlenmelerinin objektif koşullarının en müsait olduğu zamanlarda, aristokratik Kürt elitlerinden arta kalan korkunç bir sindirilmişlik ve ölümcül mukadderatın ayan beyan kabulüdür.

Daha net ve çarpıcı bir diğer örnek ise ‘Yitik Bir Aşkın Gölgesinde’ işlenen Memduh Selim karakteridir. Kendisi İkinci Meşrutiyet’ten sonra Kürt hareketi içerisinde saygın olan bir isimdir. Celadet’in de yakın dostudur. 1927’lerde kurulan Xoybûn Hareketi’ne de katılmış. Ülke hasretini gidermek için Suriye’de Antakya’ya yakın bir yere yerleşir. İyi, temiz, dürüst ve yurtsever bir aydındır. 1930’larda Xoybûn örgütü, İhsan Nuri Paşa’ya destek sunacak bir Xoybûn yöneticisi ya da aydınını Ağrı’ya göndermek ister. Halep’te toplantı yapılır. Celadet de hazırır. Tartışmanın sonucunda bekar olduğu için Memduh Selim Bey, Ağrı’ya, İhsan Nuri Paşa’nın yanına destek amaçlı gönderilir. Birkaç ay için gidip gelecektir. Ne var ki Memduh Selim Bey bir Çerkez kızına aşiktir ve gizlice sözlenmişlerdir. Xoybûncular tüm bunlardan habersizdir...

Memduh Selim Bey, Ağrı’ya gider. Bir ay, iki ay derken, birkaç yıl kalmak zorunda kalır. Ne de olsa Kürt namusu ve gururuna sahip bir aydındır. Birkaç yıl sonra yenik bir halde geri döndüğünde, Çerkez güzeli de gitmiştir. Sonuç; yıkılan bir Memduh Selim Bey’dir.

Bir halkın kaderini değiştirmeye çalışan temiz ve yurtsever aydınların acınası gerçekliği böyledir. Objektif olarak bu kişiliklere ihanetçi mi denilecek, yoksa kilitlenmiş kişilikler mi denilecektir!? Bu oldukça zorlayıcı bir sorudur. Halbuki o tertemiz duygular, böyle yetersiz bir eylemi ya da eylemsizliği hak etmemektedir...

Zira bu gerçeklik bir dokudan kaynaklanmaktadır. İşgalcilerce eğitilerek çaptan düşürülmüş bir Kürt egemen sınıfını anlatır. Diğer halklarda; ülkeleri işgal edilmişse, her gün halka tecavüz ediliyorsa, en azından onuru kurtarmak için kendini ortaya atma durumu vardır. Daha düzenli ve güç haline gelerek, kendini örgütleyerek, her şeyini ortaya koyarak kendini feda etme hali vardır. Bu insan olmanın bir gereğidir. Ülke işgal edilmiş, halkın onuru ve namusu her gün çiğneniyorsa, buna karşı direnişe geçmeme ve mücadeleye atılmama, tek kelimeyle onursuzluktur. İnsanlıktan çıkmadır. Başka bir anlamlandırma ve kavramlaştırma sadece ve sadece gerçekleri yozlaştırma olacaktır. **“İnsanın özgürlüğünden vazgeçmek demek, insan olma niteliğinden, insan haklarından hatta ödevlerinden vazgeçmesi demektir”** der Jean Jacques Rousseau. Kürt egemen dokusunda olan tam da budur: Yapılanı sineye çekmedir, içki masalarında nara atmadır

ve de derin derin Kürt dengbêjlerini dinleyerek sahte bir milli romantizm ile kendini avutmadır!

En iyileri böyleyken bir kesimi vardır ki; Kürt halkının her şeyini kendi statüleri, kendi yaşamları için kullanma, pazarlama ve peşkeş çekme hareketleri, kendileri için son derece olağandır. Çünkü; böyle şekillenmişlerdir. Bu yüzden bu gerçekliklerini teşhir eden ve gerçeklerini açığa çıkaran herkese karşı hiçbir utanma ve sıkılma hissetmeden gözü karaca saldırmaktan da geri durmazlar.

Ülkesi için hiçbir karşılık beklemeksizin canını malını ortaya koyan ülke fedailerine karşı böyle kişiliklerin saldırımları, Kürt Özgürlük Hareketi'nin tarihinde artık sıradanlaşmış bulunmaktadır.

Avrupa'da zevk-ü sefa içinde yaşayıp tek bir evladını ülkeye göndermeyen bu sahte 'yurtseverlere' ne demeli? Ve Kürt Özgürlük Hareketi'nin bir numaralı düşmanlığını yürüten bu kişilikler nasıl adlandırılmalı? Bunlara söylenecek olan şu olabilir: *"Tanrım affet onları, çünkü onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar"* (İncil'de geçen, İsa'nın Golgatha'da çarmıhtayken Yahudilerin onu taşlamasına verdiği tarihi cevap). Zira ihanet ve işbirlikçilik bir kere onların genlerine işlemiştir. Ve bu düşürülmüştük ile bu ihanet hali, bu tiplerden gelen kişiliklerde karakter haline gelmiştir.

EZİLEN DİRENİŞLER SONRASI KÜRDİSTAN

Direnışler Sonrası Süreçte Dünya Durumu Karşısında Kürt Gerçeği

Kürt direnişleri dünya yeni dengelere doğru giderken bastırıldı. Belki de 1930'lara denk gelen direnişler talihsiz bir zamanla çakıştıkları için ezildiler. Almanya'da Hitler ve İtalya'da Musolini faşizminin gündemde olması, direnişleri korkunç bir vahşetle bastırılırken kimsenin duymamasına yol açmıştır. Peşinden gelişen II. Dünya Savaşı'nın acıları, bastırılan ve kan feryat içinde olan Kürtlerin duyulmasını sınırlamış ya da engellemiştir.

Ayrı bir durum olarak, I. Dünya Savaşı ardından emperyalistlerin petrolden dolayı Ortadoğu'ya gösterdikleri ilgi Kürtleri bir ara vitrine çıkarmışsa da, kısa süre sonra manken bebek misali pazarlama konusu olmuşlardır. Emperyalistlerin en çok üzerinde durdukları Kürt şahsiyetlerinden biri de Şêx Mahmut Berzenci'dir.

“Şêx Said Berzenci, Güney Kürdistan'ın henüz Osmanlı egemenliğinde bulunduğu dönemlerde İttihatçıların başa gelmesiyle birlikte 1908'de yeni yönetime karşı ayaklanma başlatır. Ayaklanmaya oğlu Şêx Mahmut da destek verir. Ayaklanma, Jön Türkler tarafından bastırılır, ardından Şêx Said, Şêx Mahmut ve ayaklanmaya katılanların bir kısmı Musul'a sürgün edilir. İttihatçılar, sürgünde olan Berzenci ailesini tamamıyla ortadan kaldırmayı hedefler. Bu doğrultuda Musul'da Berzenci ailesi hakkında karalama kampanyası başlatılır. Musul'da düzenlenen bir suikast sonucu Şêx Said Berzenci ve oğlu Şêx

Ahmet katledilir. Bu katliam sonrası Şêx Mahmut gözetim altına alınıp Musul'dan çıkışı yasaklanır. Olaylar Kürdistan'da yankı uyandırır ve Kürt aşiretleri Şêx Mahmut'un serbest bırakılmasını, aksi takdirde Musul'a saldırıp Şêx Said ve Şêx Ahmet'in intikamını alacaklarını belirtirler. Bunun üzerine Şêx Mahmut serbest bırakılır ve Süleymaniye'ye gitmesine izin verilir.

Şêx Mahmut'un Süleymaniye'ye dönmesi İttihatçıların endişelenmesine neden olur. Şêx Mahmut, 1918'de Kerkük'teki İngilizlerin başkomutanına ve Wilson'a bir mektup gönderir. Mektubunda; Kürdistan'da bağımsız bir hükümetin kurulmasına dair bir teminat verilmesini ister. Kürt Hükümeti'nin başına geçmek istediğini de mektubunda ifade eder. İngilizlerin bu dönemde bölgeden çekilmesiyle beraber İttihat Terakki yönetimi Şêx Mahmut'u bu mektubundan dolayı yakalayıp mahkemesini kurar. Mahkeme, Şêx Mahmut'un idamına karar verir. Ancak Şêx Mahmut'un idamının halk arasında büyük bir ayaklanmaya sebep olabileceği korkusuyla idam kararı geri alınır.

Şêx Mahmut'un Wilson'a gönderdiği mektubun ardından, Binbaşı Noel eşliğinde bir İngiliz heyeti Şêx Mahmut ile görüşmek üzere Süleymaniye'ye gelir. Görüşmeler sonucunda Şêx Mahmut'un Irak'taki genel hükümdar tarafından 'Kürdistan Yöneticisi' olarak atandığı açıklanır. Şêx Mahmut bu süreçte Paris Barış Konferansı'na gönderilmek üzere bir müzakere mektubu hazırlar, Reşit Kaban ve Seyit Ahmet Berzenci aracılığıyla Paris'e gönderir.

Şêx Mahmut hükümdarlığı süresince idari alanda bazı boşlukların yaşanması sonucu; İngilizler bazı idari dairelere kendi adamlarını yerleştirip Kürtler'i yönetimde etkisiz bırakmaya çalışır. İngilizler devamlı olarak Şêx Mahmut'un nüfuzunu kırmaya ve halkı kandırıp kendi yanlarına çekmeye çalışır. İngilizlerin güven kırıcı siyasetleri karşısında Şêx Mahmut, Kürt aşiretleri ile görüşmelerde bulunup başkaldırı hazırlığı yapmaya başlar. Dızli Aşireti lideri Mahmut Han'dan Süleymaniye'yi almasını ister. Bunun üzerine Mahmut Han, silahlı güçleriyle 21 Mayıs 1919'da Süleymaniye'yi ele geçirir. Aynı zamanda İran Kürdistanı'nda bulunan birçok aşiret, hükümete karşı ayaklanarak İran ile Irak Kürtleri'nin birleşmesi ve Şêx Mahmut öncülüğünde büyük bir Kürdistan'ın kurulmasını talep ederler. Süley-

maniye’de başlayan ayaklanma kısa sürede Kürdistan’ın birçok bölgesine yayılır.

Şêx Mahmut da ordusuyla birlikte Derbendi Baziyan’da konumlanır. Bir bölük İngiliz askeri de Çemçemal’de, 17 Haziran’da Şêx Mahmut kuvvetlerine saldırmak için beklemektedir. İngiliz kuvvetleri Derbendi Baziyan’ı arkadan kuşatarak, Kürt kuvvetlerini bombardımana tutar ve bu sırada Şêx Mahmut yaralanır. Şêx Mahmut’un yaralanmasıyla birlikte öndersiz kalan Kürt kuvvetleri dağılmaya başlar. İngilizler Şêx Mahmut’u ve damadı Şêx Hama Garib’i yaralı ele geçirip Bağdat’a gönderir. Bağdat’ta askeri bir mahkeme kurulur ve Şêx Mahmut;

1- Büyük Britanya Devleti’ne karşı isyan etmek ve kan akmasına neden olmak,

2- Britanya bayrağını indirip yerine Kürdistan bayrağı asmak suçlarından yargılanır.

Şêx Mahmut kendisine isnat edilen suçları kabul etmeyip İngilizlerin kendisine verdikleri sözü tutmadıklarını ve akıtılan kandan da İngilizlerin sorumlu olduğunu ifade eder. Mahkeme, Şêx Mahmut’un idamına karar verir. Daha sonra bu ceza 10 yıl hapse ve Hindistan’a sürgüne çevrilir. Wilson, mahkemenin bu kararını tehlikeli bulup şunları ifade eder; “Şêx Mahmut’un hayatta kalması, onun dostları için büyük bir umuttur. Düşmanları için de büyük bir tehlikedir. Şêx Mahmut’un dostları onun döneceği ümidiyle eski tutumlarına devam edeceklerdir. Düşmanları da döneceği korkusuyla rahat bir yaşam yaşayamayacaktır. Yani kısaca, Şêx Mahmut hayatta olduğu sürece Kürdistan’da istikrar olmayacaktır.”

Özcesi; Türkleri sıkıştırmanın bir aracı olarak ele alınmak istenen Kürtler, Şêx Mahmut Berzenci örneğinde görüldüğü gibi buna gelmeyip tersine Türklere taraf bir politika izleyince; önceleri kendilerinin desteklediği ve öne çıkardıkları Mahmut Berzenci’ye yönelerek, tutsak alıp 1919 yılında yukarıda belirttiğimiz gibi Hindistan’a sürgüne göndermişlerdir.

Yukarıda alıntılıdığımız, “1922 yılı başlarından itibaren Musul’da Türkiye yanlısı eğilimin yaygınlaştığı ve Kürt aşiretlerinin Mustafa Kemal Paşa ile gizli temaslarda bulundukları İngiliz raporlarına da yansımıştır.

Foto 56- Şêx Mahmut Berzenci

Milli Mücadele önderliği, İngilizlere karşı Kürt aşiretlerini harekete geçirmekte başarılı olmuştur. 30 Ağustos 1922 zaferinden bir gün sonra bir zafer de Irak cephesinde kazanılır. Özdemir Bey komutasındaki Kürt kuvvetleri Derbent Savaşı'nda İngiliz kuvvetlerini yener ve 18 Eylül 1922 günü Şaklava ilçesini işgal eder" gerçeği karşısında İngilizler yine bildik hilelere başvurur. Tekrardan Şêx Mamut Berzenci'yi kullanabilmek için sürgünden -1922 yılında- geri çağırıp, Süleymaniye'de kendilerine bağımlı olarak çalışmasını sağlamaya dönük yeni çaba içine girerler. Amaç, Kürtlerin, Türklerin yanına kaymasını engellemektir. Kürtlerin Türklerle bir araya gelmeleri ve onlarla ortak hareket etmeleri durumunda, İngiltere'nin Musul Planı tümünden suya düşeceği için İngilizler 'Kürt Politikası'nda' değişikliğe gider. Bir İngiliz ajanı olan Noel, Şêx'i etkinlik

alanını daha da genişletme ve ‘otonomi’ benzeri vaatlerde bulunarak yanına çekmeyi başarır. Şêx, İngilizlere verdiği güvenceler üzerine burada tutulur. Bu güvenceler;

1- Şêx etkinlik alanının en yoğun olduğu Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Erbil’de İngiliz karşıtlığını yaratmayacak,

2- Türk yönetimiyle hiçbir biçimde yakın temasta bulunmayacak.

Bunun üzerine Şêx Mahmut Berzenci Ekim 1922 tarihinde Süleymaniye’de İngilizler tarafından seçim kurulu başkanı yapılır ve Bağdat’ta, İngiliz ve Irak tarafıyla uzlaşmaya varılır. ‘Özerk bölge’ sınırlarının Süleymaniye bölgesini de içine alacağı sözünü alınca, Irak subayları ve Binbaşı Noel ile birlikte Süleymaniye’ye girer.

Şêx Mahmut Berzenci, İngilizlerin beklediği bir şekilde kendini Süleymaniye’de Bağımsız Kürt Hükümeti’nin Kralı olarak ilan edince işler karışır. İngiliz Yüksek Komiserliği’nin Şêx’le yaptığı görüşmelerde bu kararından vazgeçmesi istenir. Görüşmeler sonuç vermeyince, 3 Mart 1923’te İngiliz Savaş Uçakları (RAF- Royal Air Force -Kraliyet Hava Kuvvetleri) Şêx’in karargahına hava saldırısı düzenler. Şêx Mahmut Berzenci direnişini sürdürür. **‘Hak Çağrısı-Bangi Haq’** yani Cihad ilan etse de, İngiltere 1924 yılında Süleymaniye’ye tamamen hakim olacaktır.

İngilizlerin vahşeti ardından Mahmut Berzenci bir süre Irak-İran sınırında kaldıktan sonra İran’a sığınır ve 1927 yılında İngilizlere ‘bağlılık’ sözü vermesiyle önce Irak’ta sürgüne gönderilir, 1930-31 yılında yine kısmen harekete geçse de sonuç almaz, ardından ise tekrar Güney Kürdistan’a yerleşir ve ömrünün sonuna kadar burada kalır. 9 Ekim 1956 tarihinde Bağdat’ta yaşama gözlerini yumar. Kürt gerçekliğini en iyi ifade eden sözleri, **“Hawar dikim hawara me kurdan dîr e, he hey kurdo xayîno!”** Kürt gerçekliğini net bir şekilde gözler önünde sermesi babında halen geçerliliğini koruyor.

Kürt’ün ‘talihsizliğinin’ biricikliğini göstermek açısından burada bir not düşelim. Süleymaniye bombardımanından önce Berzenci Sovyetler yönetimine bir mektup iletmıştır. 20 Ocak 1923 tarihli olan bu mektup, Tebriz’deki Sovyetler Birliği Konsolosluğu kanalıyla Lenin’e ulaştırılmak üzere yazılmıştır:

“...1917 yılında, insanlar despot tiranın pençesinden kurtulup bağımsızlığa ve gerçek özgürlüğe kavuştuklarını tüm dünyaya duyur-

dular. Ezilen tüm halklar ve uluslar bu sesi büyük bir coşku ile selamlayıp bağımsızlık savaşına başladılar. Bu halklar emellerinin gerçekleşmesinde, Sovyetler Birliği'nin olumlu ve dostluk desteklerine bel bağlıyorlar. Bizim halkımıza gelince; gazetelerin çoğunda gözleendiği gibi kana susamış İngilizlerin, kadın ve çocuk ayrımı yapmadan, acımaksızın Kürt halkına bomba ve ateşli silahlarla saldırdıkları bilinmektedir. Bunlar dört yıl önce, 1919 yılında oldu..." demektedir ve yardım edilmesini beklemektedir. Öyle görülüyor ki; ya Kürtlerin eli yine havada kalmakta ya da uluslararası çıkarlar Kürtleri yine ortada bırakmaktadır.

Çok tuhaftır ama ülkeyi bombalayanlar dünyanın öbür yakasından gelip Kürdistan'ı işgal etmek isteyen İngilizlerin uçaklarıdır. Bu hilenin diğer yönü ise İngilizler Kürt kartını oynarken, Türk kartını da oynamayı unutmamışlardır. Emperyalistler kural gereği hiçbir zaman tek bir karta, tek bir ata oynamaz, her daim alternatifli çalışır. Kürtleri, Türkleri parçalamanın ve zayıflatmanın aracı olarak kullanırken; Türklere de Kürtlerin ne kadar tehlikeli olduklarını, her an Türklere yöneleceklerini ve Türkleri böleceklerini söylemekten ve onları tahrik etmekten çekinmemişlerdir. Bu söylediklerini güçlendirmek için ise Kürt liderleriyle yaptıkları görüşmelerin içeriğini ve belgelerini vermekten geri durmamışlardır.

Sonuç; Kürt ve Türk düşmanlığı!

Sonuç; Kerkük ve Musul'un İngilizlere kalmasıdır! Şêx Said İsyanı ve sonrasındaki direnişlerin hunharca ezilmesi karşısında kim senin kılını bile kıpırdatmamasıdır! Ve Kürdistan'ın emperyalist devletlerce 5 Haziran 1926 Ankara Antlaşması'yla dörde bölünmesidir.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan bu politikaya **'Tavşana kaç, taziya tut'** siyaseti diyor. Daha da bilinen bir kavramlaştırmayla 'böl, parçala, yönet' politikasıdır. Biz Kürtler için ise bu, **'Kürt Kapanı'** ya da **'Kürt tuzağıdır.'**

Aynı zamana denk gelen ayrı bir trajik durum ise İngiliz, Fransız ve Amerikan misyonerlerince tahrik edilen diğer dini ve etnik yapılarıdır. Asurilerin ve Süryanilerin 1920'lerin başında Hakkari'de tahrik edilerek Kürtlere karşı kışkırtılmaları; Türklerin ve Osmanlıların Kürt feodal ve şêxlerini 'Din ve vatan elden gidiyor' söylemleriyle

tahrik etmeleri sonucunda Kürtlerle, Asurî ve Ermeni halkları düşmanlaştırılmış ve çatıştırılmıştır. Binlerce yıl aynı topraklar üzerinde hoşgörüyle, sevgiyle ve dayanışma içinde iç içe yaşayan halklar emperyalistlerin yaydığı milliyetçilik hastalığı ve din istismarcılığı sonucunu birbirine kırdırılır. Ve bu yapılanların sonucunda, elbetteki Kürtlere karşı geliştirilen katliamlar Batıda yankı bulamayacaktır.

Ayrı bir yaklaşım da, kendisini ‘sol’ diye tanımlayan sosyalist hareketlerin yaklaşımı olmuştur. Kürdistan’da faşizan yol ve yöntemlerle Kürt halkı katliamdan geçirilerek yurdundan, kültüründen ve kimliğinden edilirken ‘sosyalistler’ sessiz kalarak bu trajediyi onaylamışlardır. TKP, Sosyalist Enternasyonal’deki etkinliğini kullanarak direnişlerin gerici ve feodal karakterde olduğunu dile getirerek TC’nin yaptığı Kürt Soykırımı’nı ve katliamlarını kamuflaj etmiştir. Belli belirsiz bazı sesler dışında, politik çıkarlar için bir halkın yerinden edilmesine ve korkunç katliamlardan geçilmesine göz yumulmuştur. Ne yazık ki, insanlık adına mücadele için yola çıkanların Kürt Sorunu’na yaklaşımları Kürt Kapanı’na bir düğüm daha atmak-tan ileri gitmemiştir.

Dünya, II. Dünya Savaşı sonrası yeni bir arayış içerisine girmiştir. Bu savaş tarihe’Demokratik Cephe’nin kazanması olarak geçmiştir. Dünya, II. Dünya Savaşı ardından gerçekten birçok yerde demokratik açılımlar yaparak evrimini sürdürmüştür. Birçok halk özgürlüğünü, gelişen demokratik dalgayla edinmiştir.

Ulusal Kurtuluş Savaşları olarak bilinen halkların kendilerini ya da kaderlerini tayin etme girişimleri ağırlıklı olarak II. Dünya Savaşı ardından gelişen demokrasi rüzgarıyla hız kazanmıştır. Çin, Vietnam ve Hindistan devrimleri ile nice diğer halkların kurtuluş devrimleri dünyada bu gelişen konjonktürel durumdan güç alarak gerçekleşmiştir.

Ne var ki Kürt halkı, bu halklar lehine oluşan yeni konjonktörü kullanma şansını bulamamıştır. Kürt’ün tüm direniş ve yaşam emaresi gösteren direnç noktaları, daha II. Dünya Savaşı’na gelinmeden korkunç bir şekilde ezilmiş ve sindirilmiştir. Kuzey’de Türkiye Cumhuriyeti Kürt’e soykırım dayatarak bunu yaparken, Güney’de emperyalistler -özelde İngiliz emperyalizmi- Kürtleri ekonomik ve jeo-stratejik çıkarlarından dolayı Araplara peşkeş çekmiştir. Bunun

da ilerisine giderek, üzerlerine bizzat uçaklar dolusu bomba yağdırarak etkisizleştirmeye girişmişlerdir. Ardı sıra Ürdün'den getirilen ismarlama Kral Faysal ile Kürtleri tarih sahnesinin dışına itmişlerdir.

Benzer durumu Fransızlar Suriye'de, Rojava Kürdistanı için yaparlarken; Doğu'da Kızıl Ordu'ya bağırılarını açan Kürtler çok geçmeden büyük bir hayal kırıklığına uğratılmışlardır. Rojhilat Kürtleri, 1945-46'larda belli bir destek ardından Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Fakat Sovyetler Birliği, emperyalistlerle rekabeti daha güçlü yürütebilme amacıyla İran'la uzlaşınca, kirli çıkarları gereği Kürtlere verdikleri desteği geri çekerek Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin sonunu getirmekte hiçbir beis görmemiştir.

Sonuç olarak; her halk için faşizmin sonu, demokrasi ve temel haklarının tanınması bağlamında direnişlerinin asgari amaçlarına ulaşmasına yol açarken, Kürtlere II. Dünya Savaşı'nın bitimi ardından özgürlükten yoksun kalmanın da ötesinde, Lozan'ın daha da derinleştirilmesi düşmüştür. Kürtlerin yok sayılmalarının dünya siyasetinde meşrulaştırılması ve resmileştirilmesi daha da gelişmiştir. Anglosakson politikaların bir sonucu olarak yeni bir süreç, Kürt gerçekliğinin üstü betonlanmış olarak girilmiştir.

Kuzey Kürdistan'da Ortaya Çıkan Çeşitli Eğilim ve Hareketler

1950 sonrası yaşanan gelişmeler Kuzey Kürdistan parçasını kapitalist sömürüye açtı. *'Kapitalizm en çok bireyi tutsak alan sistemdir'* gerçeğine, *'Kapitalizm, en gelişmiş egemenlik ve iktidardır'* tespitini de eklersek, kapitalizmin girdiği ve sızdığı her alanı ve toplumu çöküşe ve bitişe götürdüğü net olarak ortaya çıkar. Söz konusu Kürtler olduğunda, kapitalist ilişkilerin Kürdistan'da ulusal yok oluşu daha da hızlandırdığı tarihsel bir gerçekliği ifade eder. Bazılarının söylediği gibi kapitalizm ulusallaşma sürecini geliştirmeyip tam tersine, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi aksinin gelişmesine yol açmıştır. Demokrat Parti iktidarı ile birlikte Türk egemenlik sistemi Kürt hakim tabakalarını da bünyesine alarak, Kürt varlığına ve Türk emekçi sınıflarına büyük bir baskı ve sömürüyü dayatmıştır.

Demokrat Parti, tabanda otoriter cumhuriyetin ve genelde iki dünya savaşının sıkıntıları ile adeta bir ‘demokrasi fırtınası’ yaratarak iktidar olmuştur. Daha doğrusu genel iktidar yapısına, toprak ve genişlemiş tüccar üst yapısını da katarak cumhuriyetin karakterini oligarşiye doğru bir sıçramaya uğratmıştır. Özellikle sindirilmiş doğu feodalitesinin önde gelenleri ile batının yeni palazlanan toprak burjuvazisi ve tüccar kesiminin ilk öncülleri, cumhuriyet tarihinin bir dönemine adlarını yazdırdılar.

Abdullah Öcalan bu sürece ilişkin; *“Bu dönemin Kürt Sorunu, ezilmiş ayaklanmalar döneminden, sürgünden dönmeler, yaraları sarmalar ve çok zayıf bir ideolojik Kürtçülükle kendini gösterir. Bu çok cılız bir burjuva Kürtçülüktür. Yine aydınları vardır ama faaliyetleri ideolojik olmaktan öteye gitmez. Ciddi partileşme gücü gösteremezler, hareket haline gelemeyiz. İdeolojik faaliyetleri de bilimsel ve kapsamlı olmaktan uzaktır. Yüzyılın başındaki durumun bile oldukça gerisindedirler. Barzani önderliği ile Türk Solu’ndan etkilenip yararlanmaya çalışmaları da, burada kişilikli bir yapı ortaya çıkarmaz. Kısaca, feodal dönemin ayaklanma güçlerinin çok gerisinde, işbirlikçilik yanında ayrılıkçılık biçimindeki klasik hakim sınıf tavrını aşamazlar. Cumhuriyetin doğru tanımı kadar ona nasıl yaklaşılacağını kestiremezler. Ürkek ve içi boş eleştiri, birçok sakat kişilik ortaya çıkarır. Dönemin bu konudaki baskısı da eklenince sağlıklı bir Kürt burjuva ulusal hareketi gelişemez...”*

Aşırı Türk ulusçuluğu da, suçlamasında aşırı olunca, aslında en demokratik bir sorun olan Kürt sorunu çoğunlukla kendini provoke olmaktan bile kurtaramaz. Asgari bir demokratik talep bölücülük ve vatan hıyaneti olarak tanımlanınca, anti demokratizm sorundan güç aldı, şovenizm ve faşizmin beslenmesine yol açtı. Bu şovenizm Türk Solu’nda o kadar etkisini gösterdi. Ayaklanmalarla fiziki tasfiyeyi yaşayan Kürtlük, bu dönemde ideolojik ve siyasi felç hali yaşamaktan kendini kurtaramadı” demektedir.

Yukarıda da dile getirildiği gibi, direnişler ardından birkaç kat toprağın dibine gömülmek istenen Kürt gerçeği, 33 Kurşun Olayı gibi vahşi ve maksatlı katliam girişimleriyle tümünden sindirilmeye çalışılmıştır. Sinema ve müzik gibi popüler kültür enstrümanlarıyla Kürtler vahşi gösterilirken, tüm sanatsal ve kültürel değerleri çalınarak el ko-

nulmuştur. Kürt dili tümüyle yasaklandığı gibi, Kürdistan'ın coğrafik yapısı ve insan isimleri de boydan boya Türkleştirilerek değiştirilmiştir. En kapsamlı yok etme politikalarıyla Kürt eritmeye çalışılmıştır. Kürdistan; Türklüğün siyasal, kültürel yayılma ve genişleme alanı olarak ele alınmıştır. Hitler, Doğu Avrupa'ya '*Drang nach Osten*' ekspansiyonist (genişlemeci) toprak politikasıyla bunu yapmaya çalışmışken; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde buna bir de kültürel ekspansiyonist yaklaşımlar eklenerek, daha katı faşizan bir uygulama hayata geçirilmiştir. Bu yapılanlara karşı kimi Kürt aydınlarının cılız da olsa ses çıkarması söz konusudur ama daha da ötesi yoktur.

31 Ağustos 1959 günü Apê Musa 'İleri Yurt' dergisinde Qimil-Kımıl adında Kürtçe bir şiir yazar. 'Qimil', 'Süne' ile birlikte, bir türlü baş edilemeyen bir tahıl haşeresidir. Şiir'in konusu şöyledir: Siverekli bir kız, kımıl zararlısı tarafından samana döndürülmüş bir torba buğdayı çerçiye götürüyor, çerçi buğdayın işe yaramadığını görünce, buğdaya karşılık mal veremeyeceğini söylüyor. Kızcağız da üzüntüsünü bir türküyle dile getiriyor: "*Bi çi ya ketim lo apo, çi ya melûlbûn rebeno/ Ceh seridî lo apo, genim hûrbûn evdalol Qimil hafî lo apo, bi refaye rebeno/ Xwar genimî lo apo, hişte kaye rebeno*" Apê Musa yazının sonunda şiiri okuyan kıza şöyle diyor: "*Üzûlme bacım, seni kımıl, süne ve sömürenlerin zararından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık.*"

6 Eylül 1959 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde bu şiire dönük bir çok karışt yazı yazılır. Beklendiği üzere İleri Yurt ve Musa Anter aleyhine dava açılır. Bir taraftan davanın yapılacak olması, diğer taraftan kimi aydınların bu şiiri savunması Ankara'nın canını o kadar sıkırmıştır ki; dönemin cumhurbaşkanı Celal Bayar Diyarbakır Valisi'ne telefon açıp, Musa Anter'in 'kafasının ezilmesini' ister.

MİT '*Kürt Raporu*' hazırlar. Raporda, 1.000 ila 2.500 sayıda Kürt'ün 'tenkil' edilmesi önerilmektedir. Celal Bayar'ın '*Bin kişiyi sallandıralım*' şeklindeki meşhur sözünü, bu öneri üzerine yaptığı söylenir. 'Sallandırma' işine prensipte karşı çıkmayan Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun uyarısı ile 50 kişilik bir idam listesi ile yetinmeye karar verir. Türkiye'nin dört bir yanındaki tutuklamalar, 17 Aralık 1959 günü başlar.

Foto 59- Kırkdokuzlar Davası

MİT kimi öneriyorsa, 50 kişilik listeye onun adı yazılır ve tutuklanır. İstanbul-Harbiye’de 40 hücre bulunduğu için, tutuklanması öngörülen elli kişiden geriye kalan 10 kişinin tutuksuz yargılanmasına karar verilir. Mardinli Mehmet Emin Batu mide kanamasından ölünce, geriye 49 kişi kalır. Daha sonra davaya iki kişi daha dahil edilse de dava kamuoyunda ‘49’lar Davası’ diye anılacaktır.

1959’larda başlayan 49’ların davası, 1965’de Ankara’da sona erer. Apê Musa gibi bazı Kürt aydınları dergiler çıkarmışlardır. Rêya Nû ve Deng gibi dergiler, 49’ların durumu ve Doğu Mitingleri derken yavaş yavaş betonlanmış gerçekliğe karşı cılız da olsa Kürt sesi yükselme emaresi gösterir. Ne var ki, Abdullah Öcalan’ın da dile getirdiği gibi, öncü olması ve aydın olması gerekenler duygu yüklü ve iyi niyetin ötesine geçemedikleri gibi, gelişebilecek olası radikal hareketlere karşı da barajlama girişimleri -feodal karakterlerinden kaynaklı- içine girmekten geri durmamışlardır.

Başka bir olay ise ‘400’lerin olayı’ diye bilinen olaydır. 27 Mayıs 1960 darbesinden dört gün sonra Kürdistan’da 485 kişi gözaltına alınarak, Sivas Kabakyazı’da bir kampa toplanır. Bu arada yukarıda belirtildiği gibi 49’lar Olayı yaşanmış olup henüz bir sonuca

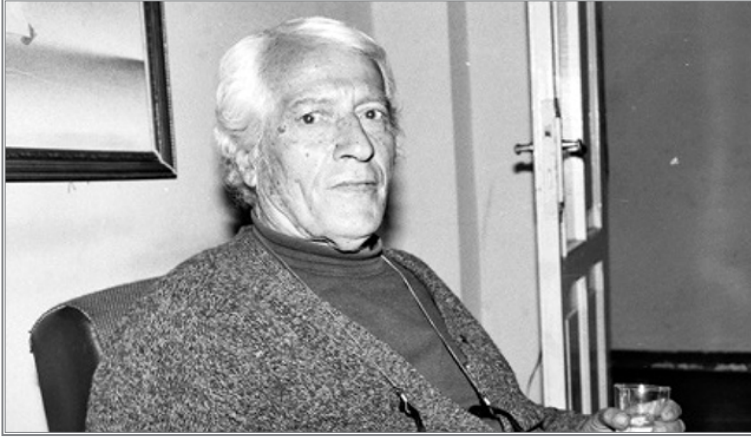

Foto 59- Apê Musa

gidilmemiştir. Kampa alınanlar arasında, tanınmış kişiler ile ağa ve şêxler de bulunuyor. Yetkililer, kampa aldıklarını, ‘Kürtçülük propagandası ve devlete isyan hazırlığı’ ile suçlar. Dokuz ay kampta tutulduktan sonra bunlardan 55 tanınan aile ferdi, Türkiye’nin değişik bölgelerine sürgüne gönderilir. Tuhaftır ancak, devlet Kurtuluş Savaşı’nda olumlu rollerinden dolayı madalya verdiklerine, 40 yıl sonra Sivas’ta esir kamplarına alacaktır.

Bu olayı yıllar sonra Türk siyasetçi Hüsamettin Cindoruk, “27 Mayıs ihtilalinin Doğu politikasında iki yanlığı vardır: Biri, doğu bölgelerinin siyasi liderlerini ve önde gelen kişilerini Sivas Kampı denilen kampta toplamasıdır. Kürtçülük ideolojisi orada bir okul gibi ortaya çıkmıştır. Siz devletine bağlı adamı da karşıt görüşlerdeki adamı da oraya götürdünüz ve karşıt görüşlerdeki kesim “Devletine bağlı oldun da ne oldu? Bak yine bizimle beraber buradasın!” söylemini savundu. 27 Mayıs’ın ikinci hatasıysa doğu bölgelerinde tespit ettiği 55 ağayı batı bölgelerine sürgüne göndermek olmuştur. Çıkan tablo ne? Bir tarafta kanaat önderleri Sivas Kampı’nda, diğer tarafta 55 ağa batı bölgelerinde sürgünde” diyerek kendince 27 Mayıs darbesini eleştirecektir. Ancak biz biliyoruz ki yapılmak istenenin özü başkadır. Yapılmak istenen burun sürtmektir ve böylece gelişebilecek olası bir Kürt uyanışına karşı önceden tedbirler geliştirmektir. Geli-

şebilecek olanı daha doğmadan ezmektir.

Hem 400'ler hem de 49'lar olaylarını bir de o yılların gözüyle ele aldığımızda yapılan daha iyi anlaşılacaktır. 13 Temmuz 1958'de Irak'ta krallığı ortadan kaldıran Abdulkerim Kasım, esasta Kürtlere birçok hak tanımış ve Kürtleri hükümetin ortağı yapan bir duruma getirmiştir. Bu hem objektif hem de subjektif sahada Kürtleri yok etmek ve bitirmek üzere kurulmuş olan TC faşizan zihniyeti için oldukça büyük bir tehlikedir. Bu tehlikenin önünün alınmasını ise TC Devleti, yukarıda dile getirildiği gibi pratikte uygulamıştır.

Devam edecek olursak; Kuzey Kürdistan'da Türkiye KDP'sini oluşturma fikri Liceli Fehmi Bilal'e aittir. Yaşam tecrübesi olan bir kişilik olup Şêx Said Direnişi'ne de katılmış bir isimdir. Güney'de gelişen KDP'nin bir benzerini Kuzey'de oluşturmak ve Güney'den yardım alarak gelişme gösterebilecek bir oluşum amaçlamaktadır. 49'lar Olayı'nda yer alan Sait Elçi'ye bu görüşlerini açar. O dönem yurtseverliğiyle bilinen Faik Bucak da böylesine bir oluşuma sıcak bakınca ön hazırlıkları yapılır. Peşinden Hikmet Buluttekin, Hasan Yıkmış, Muhterem Biçimli ve daha sonra Diyarbakır'da katledilecek büyük yurtsever Necmettin Büyükkaya da bu oluşuma katılacaktır.

Foto 59- Faik Bucak

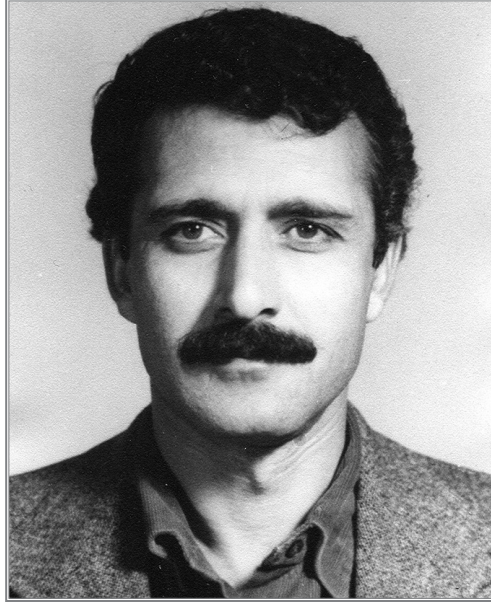

Foto 60- Necmettin Büyükkaya

1965'te T-KDP resmen kurulur. Bilindiği gibi Necmettin Büyükkaya daha sonra 1969 yılında kurulacak olan DDKO'nun (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) başkanı olacaktır.

Kurulduktan sonra Türkiye KDP'si amaçlarını başka örgütlere de açacaktır. Bunların başında TİP ve I-KDP gelmektedir. Amaçları özetle şöyledir: *"Kürt Ulusal Mücadelesi'nin ancak silahlı savaşla gelişeceği, Kürdistan'ın dört parçasındaki Kürtleri kapsayan bir örgüt-lülüğe ihtiyaç duyulduğu ve tüm bunların ancak Marksist-Leninist bir çizgiyle mümkün olduğu"* açıkça savunulur.

Bugün her yönüyle açığa çıkmıştır ki; I-KDP'nin Türk MİT'i ile içine girdiği ilişkileri sonucu, daha doğum aşamasında tasfiyesi gerçekleştirilir. Önce Kuzey'de çok değerli yurtsever Faik Bucak, bir Türk komutanıyla girdiği sözlü bir münakaşa ardından çok geçmeden, güya komutanın bu sözlü tartışmada çok tepkilenmesi üzerine katledilecektir. Ancak doğru olan hikaye bu değildir. Birçok Kürt hareketinin başına getirilen erken doğum yaptırma komplosunu, Faik

Bucak'ın şahsında T-KDP'ye de uygulayarak daha örgütlenmeleri kök salmadan tasfiye etmişlerdir. Bir taraftan bunu yaparken, diğer taraftan da adım adım Türkiye KDP'sini Derveşê Sado'nun eliyle MÎT'in denetimine koymuşlardır. Ancak bu adıma girişmeden önce, bu hareket içinde çok saygın olan Dr. Şivan -Sait Kırmızıtoprak- ile Sait Elçi'yi Güney'e, kuzeyde devrimi gerçekleştirmek için yardım istemek için gittikten çok kısa bir süre sonra katletmişlerdir. Bunların tümü I-KDP'nin eliyle ve aracılığıyla yapılmıştır. Zaxo'ya gelen bu çok değerli iki Kürt militanı, Metina'da Kela Kumrî yakınlarında bizzat I-KDP tarafından katledilir. Önce birisi I-KDP tarafından vurulur, sonra da diğeri 'yoldaşını katletti' denilerek yine I-KDP tarafından öldürülür. Kuzey'in saygın ve gelişme yaratabilecek iki öncü militanı böylece ortadan kaldırılır. Ne de olsa gerekçeleri hazırdr; Dr. Şivan'ın görüşleri ilkel milliyetçi yapı için çok aşırı sosyalistçedir. Ve dediğimiz gibi ikisinin şehadeti ardından artık T-KDP iyice MÎT'in denetimine verilecektir.

Bu olayı '**Kürdistan'da Egemenlerin Tarihi**' adlı yapıttan aktaracak olursak: *"Zaxo'da bulunan Dr. Şivan burada karargah kurarak kimi militanlarını eğitmeye başlar. Zaxo'da peşmergelerin sorumlusu ve İdris Barzani'nin önde gelen adamı olan İsa Süvari, Sait Elçi'nin de Güney'e gelmesini sağlayarak tasfiye planlarını hızlandırır. Daha önce var olan kimi çelişkileri de kullanarak İsa Süvari, Sait Elçi'yi öldürür ve bu olayı Dr. Şivan'ın üzerine yıkar. İkinci aşama olarak İdris Barzani, Dr. Şivan'ın Sait Elçi'yi öldürdüğü iddiasıyla Dr. Şivan da ortadan kaldırılır. Dr. Şivan'ın ortadan kaldırılmasıyla Kuzey'de kendilerinin önüne geçecek, devrimci bir partinin önü alınmış olur. Bu komplo olayı egemen güçlerin Kürtlere karşı uyguladığı temel politika olan "iti ite kırdırma" planıydı...*

Yukarıda dile getirdiğimiz gibi Saitlerin şehadeti ardından Derveşê Sado T-KDP başına getirilir. Bu kişi ise I-KDP ile MÎT arasında bağlantıyı sağlayan kişi olarak nam salmış biridir."

Dr. Şivan'ların katledilmesini daha iyi anlayabilmek için I-KDP'nin ABD ile yaptığı gizli bir antlaşmanın belgesini buraya almak önemli olabilir.

"29 Eylül 1971 tarihli başarısız suikast girişiminden önce Molla Mustafa, 47 yaşındaki Zeyd Osman'ı, Amerikalılarla irtibat

kurmakla görevlendirmişti. 16 Temmuz 1969 tarihli Amerikan arşiv belgesi, Beyrut'taki Amerikan Büyükelçiliği'nden merkeze (ABD Dışişleri Departmanı'na) gönderilmiştir. Molla Mustafa'nın elçisi Zeyd Osman ile gerçekleşen sohbeti aktarmaktadır: "Osman, Barzani'nin rüyasının ABD ile ilişki kurmak olduğunu söyledi. İran'a saldırımları konusunda Irak Hükümeti'nden gelen teklifin Kürtler tarafından reddedildiğinin Amerikalı yetkililerce bilinmesini istiyor. Keza (Iraklı Kürt Hareketi) Türkiye'deki Kürtleri kendi hükümetlerine karşı ayaklanmak için asla teşvik edip kışkırtmamış ve bu ülkenin içişlerine hiç müdahale etmemiştir. Barzani, Amerikan politikasının uygulanması ve ABD'nin nüfuz alanlarındaki bütün düşman unsurların ortadan kaldırılması gibi politik meseleleri görüşüp uygulamak üzere Amerikan yönetimiyle istişarede bulunmak arzusundadır. Molla Mustafa, Bağdat rejimine karşı devrimci eylem yapabilmek konusunda gerekli nasihatleri almak üzere ABD ile gizli bir ilişki kurmayı arzulamaktadır" ... diyerek Dr. Şivan ve hareketinin tasfiye edilmesindeki zihniyeti açıkça ifade etmektedir ... (Airgram 222 from the Embassy in Lebanon to the Departement of the State, 16 Temmuz 1971)- Eyüp Barzani

Foto 61- Sait Elçi ve Sait Kırmızıtoprak (Dr. Şivan)

Unutmayalım ki, Dr. Şivan adım adım Kuzey Kürdistan'da gerilla mücadelesi vermek için hazırlık içerisinde. I-KDP'nin ne menem bir işbirlikçilik içerisinde olduğunu, TC'den yardımlar aldığını da bilmektedir. I-KDP'nin etkisinden sıyrılma ve kendi yolunu çizme planlarını ve hazırlıklarını yaparken, Türkiye'de 12 Mart 1971 tarihinde ABD'nin onayı ve planlaması ile Nihat Erim'in başa getirileceği darbe gerçekleştirilir. 12 Mart 1971 yılında gerçekleştirilmiş olan askeri darbenin, Türkiye devrimci solu nasıl biçtiği gözler önüne getirildiğinde Barzani'nin, *"Kendi bölgesindeki Amerikan karıştı unsurları temizlemeye hazırdır"* sözleri çok daha iyi anlaşılır.

TC Devleti, Kürtlerin her gelişme gösterdiği dönemde mutlaka Kürtlere gözdağı vermeyi ihmal etmemiştir. Buna iyi bir örnek de, daha sonra gelişecek olan Viranşehir Olayı'dır.

11 Aralık 1974 tarihinde bu kez Viranşehir'de jandarmalarca kaçakçılık yapan 20 Kürt'ün, yakalandıktan sonra herkesin göreceği bir şekilde infaz edilmelerinin, esasta o yıllarda yani 1974 yıllarında

Foto 62- Ayşe Şan

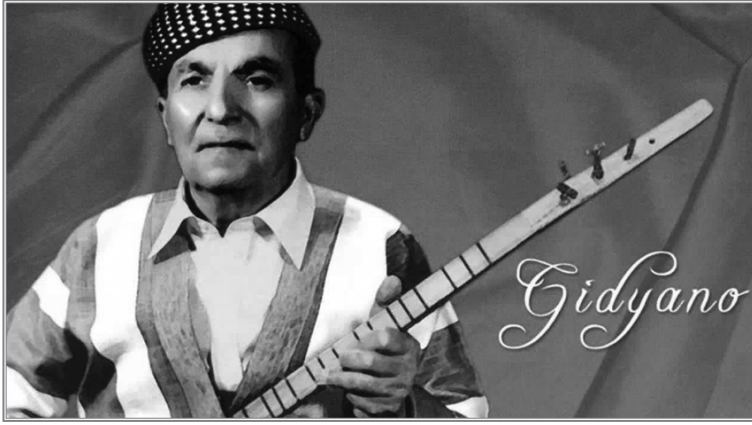

Foto 63- Mihemed Arifê Cizrawî

Molla Mustafa Barzani önderliğinde Güney Kürdistan'da otonomiye aşan bir statü kazanan Kürtleri başka bir yol ve yöntemle frenleme ve gözdağı verme girişimi olduğu bugün daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu bölümü kapatmadan Kuzey Kürdistan'da bu yüz yılda önemli roller üstlenmiş olan bazı yazar, ozan ve şairlerin yanı sıra Kuzey Kürdistan'da direnişçi kişilikleriyle öne çıkan bazı tanınan kadın direnişçilerinin de isimlerini vermek gerekirse:

Sey Qaji (1871-1936) Zazaca yazıp söylemiş, Aşık Veysel türkülerini Türkçe söylemiş, Apê Musa, Virani, Şakiro, Mihemed Arifê Cizrawî, Alişêr, Nuri Dersimi, Faqî Huseyîn Sağnîç, Tori, Yılmaz Güney...

Bu yüz yılda Zarifeler, Besêler, Rindêxan ve niceleri hiç eksik olmamışlardır. Sanat dünyasında ise Ayşe Şanlar, Meryem Xanlar ve daha niceleri...

Doğu Kürdistan'daki Gelişmeler ve Mücadele Durumu

Ağabeyi olan Cafer'in 1907'de İran tarafından öldürülmesinden sonra Şikak aşiretinin yeni reisi İsmail Simko Şikakî olur. Bu olay, Simko'nun İran rejimine karşı daha da öfke duymasına yol açar. Yine bu yıllarda şahlığın adım merkezileştirme politikaları gündem-

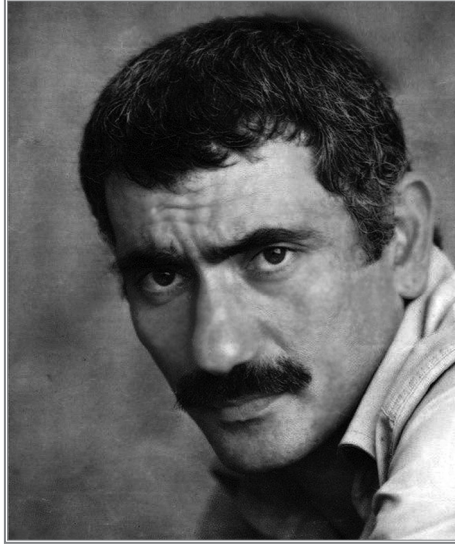

Foto 64- Yılmaz Güney

dedir. Mustafa Kemal'in Türkiye'de yaptığını, İran'da yeni şah Rıza Han yapmaya başlar. 1925 yılında ise bu şahlık rejimi, daha sonra Pehlevi Hanedanlığı olarak tarihe geçecektir. Bu birçok çevrede rahatsızlık yarattığı gibi Kürtlerde de ciddi tepkilere yol açar. Rıza Han'ın yapmak istediği bir ulus devlet yaratmak olup M. Kemal ile kurduğu karşılıklı ilişkiler iyi bilinmektedir. M. Kemal'in Kuzey Kürdistan'da uygulamaya koyduğu birçok yasağı Rıza Han da İran'da uygulamaya çalışacaktır. Örneğin; yerel dilleri ve yerel kıyafetlerin giyilmesini yasaklayacaktır. Bunun yerine Avrupa tarzı elbiseyi dayatacaktır. Türbanı yasaklayacaktır. Özcesi militarizmi ve ulus devletçiliği adım adım geliştirmeye çalışırken, birçok farklı halkı devre dışı bırakacak, ezecek ve gücü yettiğinde asimile etmeye çalışacaktır. Bu ise İran gibi renkli bir coğrafyayı kana boyamaktan başka bir sonuç yaratmayacaktır.

Henüz sistem daha oturmamıştır. Örneğin; Urmiye gibi mıntıklarda Şikaklar hükümet benzeri oluşumlara gitmişlerdir. Loristan gibi mıntikalarda ise daha önce zayıflamış olan yönetme durumu güçlenmiştir. Loristan Mirliği genişlemektedir. Leklerin alanı tam bir hü-

kümet biçiminde olmasa bile alanın tümü ellerinde bulunmaktadır. Ciwanro alanını bizatihi buralarda yaşayan aşiretler yönetmektedir. Yine Hewreman, Meriwan alanlarında ise Cafer Sanlar idareyi ellerine almıştır. Hamereş ailesi ise Bane taraflarında etkili bir şekilde hakimiyetlerini sağlamıştır.

Rıza Han var olan bu durumu 1925'ten sonra sözkonusu alanları ele geçirerek hakimiyetini sağlamayı hedefler. O zamanlar dile getirildiği gibi Loristan alanı kontrol altına alınmış değildir. Kontrol sağlanmaya çalışıldığında ise doğası gereği çatışmalar yaşanır. 1926-1927 yıllarında ise bu kez Rıza Han Lek alanlarına saldırılar düzenler. 3-4 yıl boyunca Loristan ve Lek alanlarında çatışmalar yoğunca yaşanır. Hem şiddet hem hile hem de ihanetlerle bu alanların bir kısmını giderek kontrol altına alır, Rıza Han. Örneğin meşhur bir hilesi; bir Kur'an-ı Kerim göndermekte ve kutsal kitabın kendisiyle alandaki aşiret yapıları arasındaki sorunların çözülmesinde aracı olmasını ve antlaşma sağlamasına yol açmasını istemektedir. Aşiretler ya da topluma öncülük edenler evet dediklerinde, bir araya geliniyor. Ve bir araya geldiklerinde ise hepsini tutuklayarak teslim alıyor. Örneğin; Lek liderliği böyle esir alınıyor. Loristanlara öncülük eden o zaman Rıza Qolixan'dır. Çeşitli çatışmalarda yenildiklerinde kimisi teslim oluyor kimisi ise Güney Kürdistan'a geçiyor. O zaman Lorlara öncülük eden başka bir isim ise Cihan Xan'dır.

Leklerin liderliği yaşamını yitirdiğinde yerini eşi, meşhur Qedemxêr alıyor. Qedemxêr 1925-1928 yılları arasında Şaha karşı etkili bir mücadele veriyor.

Sonuç itibarıyla şiddetli geçen mücadele ve direniş ardından Rıza Han'ın dayatmaları ve şartları kabul edilir. Qedemxêr de birçok lider gibi önceleri dayatılanları kabul etmezse bile sonuçta kabul ediyor. Tutuklanıyor. Tahran zindanlarında tutsak iken yaşamını yitiriyor.

İran Han'ı benzer bir şekilde Loristan, Lek, Hewreman, Bane alanlarını da bastırıyor. Mahmutxanê Dizlî, Mahmutxanê Sanenî ve Reşîdxanê Banenî gibi direnenleri kontrol altına alıyor.

1922'de Simko, Urmiye ve çevresinde isyan için büyük bir hazırlık içindeyken Rusya devreye girer. İran'la Simko arasında görüşmelere başlanır. Herhangi bir antlaşmanın sağlanamaması sonucunda 1922'de isyan başlar. Bu ilk girişimde Simko ağır bir yenilgi alarak

Güney Kürdistan'a kaçmak zorunda kalır. İsyân başladığında Simko'nun en çok yardımını beklediği Türkiye, sınırlarını kapatarak bu desteğini geri çeker. 1922'de Simko Güney'e çekildiğinde Türkiye ile arası büyük oranda bozulmuş olur. Hakeza İngilizler tüm vaatlerine rağmen isyan başladığında Simko'yu yalnız bırakır.

1923'te Simko İran'a bağlılığını bildirmesiyle affedilir ve İran'a geri döner. 1926'da tekrar isyana kalkışıp bozguna uğradığında, ikinci defa kaçıp Irak'a sığınır. Bir yıl Irak'ta kaldıktan sonra 1928'de yanındaki güçleriyle birlikte Irak-İran-Türkiye sınır üçgenine yerleşir ve tekrar İran ile görüşmelerde bulunur. İran, kendisini affettiğini, İran'a döndüğü takdirde kendisine valilik verileceğini belirtilerek Simko ile görüşme isteminde bulunur. Simko 1930 yılında gittiği bu görüşmede tuzağa düşürülerek 28 Temmuz'da katledilir. Unutmayalım ki bu katledilişinin altında yine şöyle ya da böyle İngiltere'nin oyunları vardır. Robert Olson, Kürt Meselesi ve Türkiye-İran İlişkileri adlı çalışmasında, *"İran'da güçlü bir Kürt ulusal hareketi, doğrudan İngilizlerin Irak'taki siyasetini etkilemiş olacaktı"* derken, Robbyn Michelle Usherwood adlı yazar ise, *"Onun öldürülmesi İngiliz dış siyasetini rahatlatmak için yapıldı"* demektedir.

Simko, kişilik olarak cesaretiyle bilinen bir kişiliktir. Yine yer yer diğer parçalarla ilişkilenererek var olan sorunu aşma ve çözme denemeleri olur. Ancak genel olarak Simko, tipik bir aşiret revidir. Çoğu zaman çıkarlarını gözetir. Geneli gözetemeyen bu dar çıkarlar hem kendisine hem de Kürdistan'da yaşayan diğer halklara da zarar verir. Doğaldır ki, böyle bir duruş her zaman -niyet ne olursa olsun- kendisiyle birlikte kullanılmaya açık olmayı getirir. Türk, İngiliz ve Ruslar arasında birçok kez kullanılması, aldatılması ve son olarak tuzağa düşürülüp katledilmesi bu gerçeklerle bağlantılıdır.

Şikaklar ve Simko şahsında yaşanan genel direniş durumunu bu şekilde özetledikten sonra daha fazla bilgi ve ayrıntıları gelişen olaylarla birlikte ortaya koymaya çalışalım.

Şikak Aşireti reisi İsmail Ağa (Simko), 1921 yılında Doğu Kürdistan'da büyük bir ayaklanma başlatmıştı. Daha önce Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 18 Mart 1918 tarihinde Asurilere karşı savaşmış, dini liderleri Mar Şam (Samcun) Benjamin'i -çok sıcak ve güya içten bir görüşme ardından, komployla- öldürür. Onunla birlikte

onlarca Asuri savaşçı da katledilir. Görüşmeyi İngilizler ayarlamış olsalar da Mar Samcun ve Asuri savaşçıları katletme büyük bir olasılıkla Türk Devleti tarafından kışkırtılarak yapılmıştır.

Bu olayı ilişkin Mar Samcun'un bacası olan Surma Xanem 'Ninova'nın Yakarışı' adlı kitabında genişçe işlemektedir. Ayrıca o yıllarda yaşanan ve yaşanmış birçok olayı da ele almaktadır. Kürtleri Süryanilere karşı kışkırtarak düşman hale getirilmesini ise, *"Türklerle karşı oluşumuz, onların Müslüman olmasından ya da onların yönetimleri altında yaşayacağımızdan değil, kötü yönetici olduklarından. Bizim halkımıza Kürtler ve Araplara yaptıklarından daha fazla zulüm ve baskı uygulamışlardır. Çünkü bizlere daha fazla yüklenebiliyorlardı fakat diğerleri de haklı olarak hemen hemen bizim kadar onlara düşman oldu..."*

Foto 65- Simko Şikakî

Kürtlerin konumu farklı bizim kafalarımızda... Onlar bizim eski komşularımız ve Türklerin entrikaları ile bize karşı kışkırtılmasalardı, geçici kaygılarımız dışında eski dostluğumuzu bozacak hiçbir şeyin olmayacağını düşünüyorum. Kürtler, Ermeniler gibi Türkiye’den ayrılabilselerdi ve birkaç İngiliz subayının ölümüne neden olan Türklük propagandası aralarında durdurulabilseydi, işte o zaman Kürtler bile sakin durmaya eğilimli olurlar, eskiden olduğu gibi bizimle birlikte yaşarlardı” diye yazmaktadır. Büyük acılar yaşayan bir halkın evlatlarından biri olan Surma Xanem’in bu sözleri, uzun tarihi bir süreci birlikte yaşamış olan olgun bir insanın sözleri olduğu ise açıktır.

Ne var ki; Kendince gerekçeleri olsa da, Kürdistan coğrafyasında bu tür girişimlerin hiçbir haklı ve ahlaki izahatı olamaz. Daha sonra aşireti ve aşiretine katılanların gücüyle saldırıya geçip Urmiye ile Tebriz’in bir kısmı kontrol altına alır. Ayaklanma bugünkü Türkiye-İran sınırında olduğu için Türkler ilk etapta ayaklanmanın kendi sınırlarına sığmamasından korkarlar. Türkiye Devleti, o yıllarda daha fazla Yunanlarla ciddi sorunlar yaşadıkları için tavrı almaz. Yaptıkları dengede tutmaktır. Çünkü Simko, İran Devleti’ne kafa tuttuğunda, Kuzey Kürdistan’da adım adım yaşanan direnişler vardır. Türkiye Devleti’nin bu kalkışın Kuzey Kürdistan’a sığmamasını engelleyip en az zararlı kurtulmayı amaçlası anlaşılırdır. İran’ın büyük bir orduyla Kürt kuvvetlerine saldırması sonucu Simko, Türkiye sınırına çekilmek zorunda kalır.

Simko bu dönemde İran’a karşı direnişini sürdürür ve Mahabad’ı ele geçirmeyi hedefler. 6 Ekim 1921’de Simko’nun kayınbiraderi Taha, Mahabad’a saldırır. Simko’nun da desteğiyle kısa sürede kent ele geçirilir. Mahabad’ın ele geçirilmesinden sonra Azerbaycan’da konumlanmış olan İran Ordusu da Simko’nun güçlerine karşı saldırıya geçer. Daha sonra Ezdikan’da ve Toppah’da hükümet güçleri yenilgiye uğrattılır ve direniş güçleri tarafından buralar da ele geçirilir. Simko güçlerinin ele geçirdiği yerler Urmiye Gölü’nün batı yakasından Kuzey Xoy’a, güneyde Bane’ye ve Zibar yöresinden Bira-Kapra’ya kadar genişlemiştir.

Direniş güçlerinin geniş bir alana yayılması ve büyük zaferlerin elde edilmesi, gerek İran Hükümeti tarafından ve gerekse de Türkiye Hükümeti tarafından endişeye karşılır.

Simko direnişini anlamlıdır. “Kürt aşiretlerinin dörtte biri büyük-
lüğünde bile olmayan dünyanın küçük uluslarının Alman hükümeti
gibi büyük hükümetlerden özerkliklerini elde ettiklerini görüyorsunuz.
Eğer **bu büyük Kürt Ulusu, İran’dan haklarını alamazsa bu ko-
şullarda yaşamaktansa ölmek daha iyidir.** Kaldı ki, İran hükümeti
bize haklarımızı verse de vermese de Kürdistan’ı özerk yapacağız”
sözleri birçok gücü rahatsız edecek düzeydedir.

Ancak Simko direnişini daha yakında izleyebilmek için TC Dev-
leti’nin resmi yazışmalarına bakmakta yarar vardır:

“Kaymakam Özdemir Bey’e

14.6.338

İstihbarat No.1745

1- Simko zeki bir adamdır. Zekası sayesinde taşıdığı hançeri uygun
bir zaman için saklamıştır. Bu adamın kafasında bağımsızlık elde etme
düşüncesi yatmaktadır. Onun amacı İran’da etkisi artıncaya kadar ve
amacına ulaşıncaya kadar bizimle arasının açılmamasıdır.

2- Simko’nun Kürt aşiretleri içinde etkisinin artması bizim Milli
Hükümet’e ters düşer. Ama şimdilik Simko’yla ilişkilerimizin bozul-
ması çıkarımıza da değildir. Eğer yapabilirseniz Simko’yla Kürt aşi-
retleri arasında düşmanlık oluşturunuz. Çünkü bu, hükümete yapılan
büyük bir hizmet olur. Simko aleyhine propaganda yapınız. Onun,
İngiliz parasıyla bu hareketi sürdürdüğünü ve kendi öz menfaati ile
İngiliz menfaati uğruna harekete başladığı propagandasını halkın
içinde yaygın hale getirin.

Cephe Komutanı adıyla Harp Kurmay Başkanı Basrı”

Türkiye’de bir müddet kalan Simko, 1924’te İran’a teslim olmak
üzere Türkiye’den kaçır. İran Hükümeti kendilerine bağlı kalacağına
söz vermesi karşılığında Şerik’te oturmasına izin verir. Ancak aradan
uzun bir süre geçmeden 1925’te Simko, bazı Kürt aşiretleriyle Şah-
pur (Salmas) Ovası’nı ele geçirir. İran askeri güçleri tarafından tekrar
yenilgiye uğratılır ve Türkiye sınırına yaklaştığında Türk askerleri
tarafından kuşatılıp tutuklanır. 1928’e kadar Irak ve Türkiye’de kalır.
Dolaylı görüşmelerle İran ile yeniden ilişki kuracaktır. Bu arada
Simko, askerleriyle birlikte bugünkü Xakûrkê alanına yerleşmiştir.

1929'da İran'da tekrar ikametine izin verilir ve Şino'ya (Eşnewi) vali olarak atandığı söylenir. Görevlendirdiği yere doğru giderken 26 Temmuz (kimi yerde 28 diye geçiyor) 1930'da İran askeri güçleri tarafından vahşice katledilir.

Simko Şikakî Doğu Kürdistan'da birkaç yıl -kesintili de olsa- direnmiştir. Kürdistan'da egemenlerin karakterini en iyi yansıtan bir aşiret reisi durumundadır. Cesaretiyle öne çıksa da, I. Dünya Savaşı ardından uluslararası arenada Kürtlerin yok sayılmaları ve görmezden gelinmeleri Simko'nun direnişinin sonuçsuz kalmasının bir nedenidir. Ancak esas neden; mücadeleye kalkışan güçlerin zihniyetleri ve örgütlenmeleriyle bağlantılı bir sorun olduğu da bir gerçektir. Dar aşiret kalıplarını aşmayan ve egemen devletlerle her ilişkiyi ilişki sanarak bel bağlayan duruş, sonuç itibarıyla çok büyük kaybetmelerine yol açmıştır. Ve tabii bir de, yıllar sonra Qazî Mihemed'in İran Devletine dönük söylediklerinde göreceğimiz gibi, hesaba katmadığı İran Devleti'nin binbir dolapları vardır.

Türkiye ile İran, daha doğrusu M. Kemal ve Rıza Han arasında geliştirilen ilişkilerin yoğunlaşmasıyla, 1937 yılında Sadabad Paktı kurar. Kimi tarihi kaynaklara göre Sadabad Paktı 9 Temmuz'da, kimilerine göre ise 8 Temmuz'da, İran'ın başkenti Tahran'da; İran-Türkiye-Irak-Afganistan arasında imzalanmıştır. 1937 yılında imzalanan bu pakt öncesinde, imzayı atan ülkeler arasında, kısmen de olsa çeşitli anlaşmazlıklar ve çıkar sorunları olsa da uluslararası zeminin, tüm bu ülkelerin bir araya gelmesinde belirleyici rolü vardır. Türkiye'nin Kemalist rejimini bir model olarak diğer iki ülkeye yansıtmaması, bu temelde anti-Kürt ittifakının oluşturulmasına yol açmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan büyük sarsıntıyla çıkan İran Şahlığı yukarıda da belirttiğimiz gibi siyasal birliğini ancak 1925'te kurabilmiştir. Merkezi otoritenin gelişmesinden rahatsızlık duyan kimi etkisiz hareketler dışında Doğu Kürdistan'da 1946'ya kadar ciddi bir hareket yaşanmamıştır. Ancak 1940'lı yıllara geldiğimizde Kürdistan'ın bazı bölgelerinde Kürtlerin, Şah rejimine karşı başkaldırı ve direnişlerini yeniden görüyoruz. Örneğin 1941 ile 1944 yılları arasında Bane mıntıkasında Hame Reşidxan öncülüğünde Kürtlerin bir hareketliliği görülüyor. Bu alanda kendilerini idare edecek bir yönetim oluşturuluyor, hatta bölgesel bir radyoyu da o yıllarda kurdukları ifade ediliyor. Kürtlerin kör

düğümü yeniden devreye giriyor; Kürtlerin başına birer leş kargası gibi konan İngilizler bu kez yeniden İran rejimine arkı çıkararak, bu direnişı ve özerk yönetimi ezerek tasfiye ediyorlar.

Benzer bir durumu Ciwanro ve Hewreman mntıkasında da görüyoruz. Buralarda Kürtler yeniden kendi alanlarını kontrol ederek yönetimlerini oluşturmuşken, İngilizlerin desteğıyle bu öz direnişler de eziliyor.

Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin gelişimini ele alırsak: Şahlık rejiminin II. Dünya Savaşı'nda gizliden Almanyı taraftarı politikalar izlemesi üzerine, Sovyet ve İngiliz güçleri İran'a girerler. İkinci Dünya Paylaşım Savaşı'nın bitiminde ise bu durumdan yararlanan Kürtler, 22 Ocak 1946'da Kızıl Ordu'nun desteğinde Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'ni kurdular.

Kürtler İkinci Dünya Paylaşım Savaşı'nın ortaya çıkardığı kaos, çatışkı ve gelişkilere yararlanarak 22 Ocak 1946'da -Kızıl Ordu'nun desteğıyle- Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Sıklıkla ifade edildiğı gibi Cumhuriyetin adı Mahabad Kürt Cumhuriyeti değil Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'dir.

Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin lideri Qazî Mihemed tannın bir aileden gelmektedir. Direniş geleneğı olan bir aileye mensuptur. Böyle olunca, halk tarafından erkenden kabul edilmiştir. Dedesi Şêx El Meşayih, 1930'larda İngilizlere karşı Kürt aşiretlerini bir araya getirerek isyana liderlik yapar. Amcası Qazî Fettah, Mahabad şehrini Türklere ve Ruslara karşı korumak için 1916'da direniş örgütleyen biri olarak da tanınmaktadır.

II. Dünya Paylaşım Savaşı esnası ve sonrasında birçok halk için olduğı gibi Kürtler için de bir fırsatın doğduğı düşünülmektedir. Savaş esnasında -25 Ağustos 1941'de- İngiltere ve Sovyetlerin Doğı Kürdistan'ın önemli bir bölümünü işgal etmeleriyle bu fırsat yaşam olanağı bulmuş olur. Her iki devlet de İran üzerinde etkilerini yaymaya çalışmaktadır. Ne de olsa Ortadoğı, önemli jeo-stratejik bir alandır. Büyük petrol yataklarının bulunmasının yanı sıra, Asya'ya açılım kapısı olması da ayrıca ilgi çeken bir husustur. Her iki güç de çıkarları gereğı Kürtlere ve diğer etnisitelere ilgi duymaktadır.

Kürtler, giderek gelişen Sovyetler Birliğı'ne daha sıcak bakmaktadır. Bunun tarihte olup bitenlerle de bağı olduğı açıktır. Son yüz-

yüz eli yılda İngiltere'nin Kürtler için bırakalım hayırlı işler yapmasını özgürce kaderlerini tayin etmelerinin önünde engel olmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Bundan da olmalıdır ki, Kürtler 'Sömürge halkların dostu' Sovyetler Birliği'ne yaklaşacaklardır. İran'ın zayıflamasıyla birlikte Sovyetlerle görüşmeler yapılır. 4 Eylül 1942'de İran'daki tüm Kürt örgütlerinin katıldığı geniş bir toplantı, Komaleyê Jiyanêwê Kurdistan- JK toplantısı yapılır. Bu arada Komala kurulur. Önceleri illegal olan Komala kısa sürede legale geçer. Bilindiği gibi Komala legal sahaya geçmesiyle birlikte ismini '**Kürdistan Demokrat Partisi**' olarak ilan eder. Bu mücadele içerisinde Kürt halkının tanınmış birçok şairi de yerini alacaktır. Mamosta Hemin, Abdurahman Şerefkendi-Mamosta Hejar, Mamosta Qanê bunlardan sadece birkaçıdır.

Özellikle belirtelim ki Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin oluşumunda zamanın tüm Kürt örgütlerinin rolü ve desteği olmuştur. Daha somut bir şekilde diyebiliriz ki: Doğu Kürdistan'ın temsili olarak Komaleyê Jiyanêwê Kurdistan yani **Kürdistan Diriliş Topluluğu**, Güney Kürdistan'ın temsili olarak Hîwa örgütü ve Kuzey ile Batı Kürdistan'ın temsili olarak ise Xoybûn örgütleri çokça dile gelen Hevpeymana Sê Sînor yani Üç sınır Antlaşmasını 1944 yılında Damlamper'de, Zagrosların zirvesinde bir araya gelerek imzalamışlardır. Bu bağlamda Kürt birliğine belki de en önemli bir adım olarak bu antlaşmayı göstermek yerinde olacaktır.

Sovyet Rejimi, Ortadoğu'ya açılmak için Azerbaycan'da kurulmuş olan 'Azerbaycan Demokrat Partisi'nin' bir benzerini burada da kurmaya çalışmaktadır. İlk olarak 1943 yılında İran'da böyle bir partinin oluşumuna gider. Aynı rotada Molla Mustafa Barzani 1945'te İ-KDP'den esinlenerek Irak KDP'sini kuracaktır. İran'da oluşturulan İ-KDP'nin başına Qazî Mihemed geçer. Her ne kadar Qazî Mihemed saygın bir aileden gelse de, aşiret reisliği gibi bir unvanı bulunmadığı için önceleri kimi çevreler itiraz belirtileri gösterir. Ancak Qazî Mihemed, bilgi ve birikimiyle bu durumu aşar. Sovyetlerle ilişkileri sıcağıdır. Destek alınır. Bu gelişmelerle bağlantılı olarak 1946 yılında Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti kuruluşu ilan edilir. Mîna Qazî öncülüğünde ise o yıllarda Kadın örgütü kurulur, kadın eğitimi verilir ve kadınların etkili bir şekilde Cumhuriyete katılımı sağlanır.

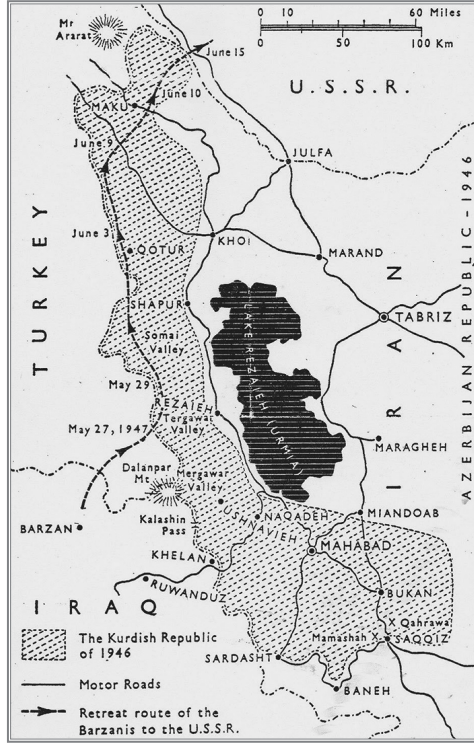

Foto 66- Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti

Oysa daha çok kısa bir zaman önce Sovyetler, KDP'nin öncülü olan Komala'nın liderlerini kabul etmemiştir. Ancak çıkarların her zaman en iyi çözüm olduğunu burada da göreceğiz. KDP'nin kurulduğu dönemde de, Sovyetler kendilerine yakın duranları partide hakim pozisyona getirmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bunlar; Kirni Ağa-Mameş aşiret reisi, Omerhan Şerif-Şikak aşiret reisi ve Emir Esad Dêhbokrî isminde tanınan kişilerdir.

Savaş sonrası antlaşmalar gereği Kızıl Ordu geri çekilir. Bu çekiliş esasta bir paylaşımdır. Doğu Avrupa Sovyetlere açılırken, Ortadoğu İngilizlere ve Fransızlara verilmiştir. Şahlık güçleri İngiltere'nin yoğun desteğiyle 1947 yılına girmeden 17 Aralık 1946'da bu ilk Kürt Cumhuriyeti'ne son verirler.

17 Aralık 1945 tarihinde Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin bayrağı resmi olarak Mahabad'ta göndere çekilmişti. Ancak bu günün Kürtler için bir bayram ve kutlama günü olmaması için, tam da bu günde yani 17 Aralık günü Mahabad'a girerek, Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkıldığını ilan ederler. Mahabad'a saldıran İran generalinin ismi Hûmeyon'dur. Bizler biliyoruz ki 17 Aralık'tan önce Mahabad kuşatılıyor. Yine 17 Aralık öncesinde de düşürülebilir. Ancak İran generali Mahabad'a girişini 17 Aralık gününe denk getiriyor. Bazı İran askerlerine Hûmeyon'un verdiği cevap gerçekten de ibret vericidir: *"Onlar bir 17 Aralık günü bayraklarını yükselttiler. Ve onlar yani Kürtler için bu bir bayram olarak ileride kutlanacak ve anılacaktır. İşte 17 Aralık'ın Kürtler için bir bayram ve kutlama günü olması yerine, bayraklarını indirerek yıkılma günü olarak anılması daha yerindedir."*

Evet, sömürgeciler ve işgalcilerin düşünce yapısı böyledir. Kürdistan'a dönük birşeyler geliştirdiklerinde böyle ince ve detaylı düşünmekte ve ona göre adım atmaktadırlar. İşte sömürgecilik budur! Kürt düşmanlığı bu düzeydedir!

Bunun için en az sömürgeciler ve işgalci güçler kadar Kürtler de Kürdistan'ı onlar kadar düşünmeli, yoğunlaşmalı ve mutlaka bir yolunu bulup bu işgalci güçlere karşı mücadele yolunu geliştirmeleri gerekir ki, ayakta kalabilsinler, kurtuluşlarını sağlayabilsinler!

Ortaya çıkan bu durumdan, Molla Mustafa Barzani'nin erkenden askeri güçlerini geri çekmesinin rolü olduğu söylenir. Mahabad'taki birinci derecede askeri komutan Molla Mustafa Barzani'dir. Ancak daha gerçekçi olan ise; ileri bir toplumsal taban ve bilinçten yoksun olan, bu yüzden güçlü bir örgütlenmeye gidemeyerek Sovyetlere dayanmak zorunda kalan Cumhuriyet'in, İngiltere desteğindeki Şahlık güçlerine karşı dayanamamış olmasıdır. Belirtelim ki; Sovyetlerin geri çekilmesinin bir nedeni de, İran'ın onlara İran petrollerinden yararlanma imkanı sunmasıdır.

Cumhuriyet'in zayıf düşmesinin ya da düşürülmesinin bir nedeni de aşiret güçlerine çok fazla önem verilmesidir. Bundandır ki bu güçlerin liderlerine yani aşiret reislerine generallik rütbesi dağıtılmıştır. Aşiretlerin savaşçı sayısına göre payeler dağıtılmıştır. Buna göre generallik rütbesi Molla Mustafa Barzani, Baneli Hame Reşîdxane, Şi-

kaklı Ömerxan ve Qazî Seyfî'ye verilmiştir. Mareşal rütbesi ise Herki aşiretinden olan Zero Behadiri'ye verilmiştir.

Mameş, Mengur ve Dêhbokrî aşiretlerinin yeni Cumhuriyet'e karşı oldukça uzak durma ve muhalefet yürütme nedenlerinden en önemlisi, hiç kuşkusuz KDP'nin başında olan, Cumhuriyet'in önderi Qazî Mihemed'in biraz daha aydın ve modern olmasıdır. Qazî Mihemed, Sadri Qazî ve Seyfî Qazî başta olmak üzere birçok Kürt lideri hapse atılır. Daha sonra Qazî Mihemed'in kardeşi de tutuklanarak hapse atılır, her üçü de idam cezasına çarptırılır ve Cumhuriyet'in ilan edildiği yer olan Çarçira Meydanı'nda idam edilir. Tarih 31 Mart 1947'dir.

Qazî Mihemed'in idam sehpasına götürülmeden önce tüm Kürtlere bıraktığı bir çağrı ve nasihatı vardır. Tümünü buraya almak istiyoruz. Qazî Mihemed Kürt halkına şöyle seslenir:

“GELE KURD! XWIŞK Ê BIRAYÊN MIN ÊN XOŞEWÎST!

Birayên ku malên we talan bûye û hûn di bin zext û zorê de ne! Ez ê di dawîya demên jiyana xwe de çend şîret û amojgariyan pêşkêşî we bikim.

Ji bo xatirê Xwedê êdî dijminahiya hev nekin! Bibin yek, li hember dijminê zordar li piyan bin û ti carî xwe nefiroşin wan! Dijmin hinga ji were dilovan e, ku ji we sûd wergire. Eger na, ti carî dilê wan bi we nasoje. Di her fersendê de ji bo berjewendiyên xwe yên qirêj, xwe digihînin we û bi navginiya we digihin armancên xwe.

Dijminên gelê Kurd gelek zalim û bêrehm in. Nîşana pîroziya her neteweyê, yekîti û hevkarî ye. Ev nîşana pêşiyên we ne, ji bilî vê rewşê ev gel tine dibe û di bin destê biyaniyan de dîl dimîne.

Ey gelê Kurd! Hiç tiştêkê we ji yên gelên cihanê kêmtir nîne. Belkî dilêrî û xîreta we ji yên gelek gelên ku gihîştine azadiya xwe zêdetir e. Ew jî ku niha ji penceyên dijmin rizgar bûne, rojekê wek we bûn. Lê ew bûn yek û gihîştin azadiya xwe. Ji vê û pê de êdî ji destê wan tiştêkê negirin û nebin dijminên yek û hûn jî wek gelên cihanê bigihin azadiya xwe. Dema hûn li hember hev dijminî û çavnebarî nekin, hûn ê bikaribin azadiya xwe bixin destê xwe.

Gelî biraderan! Êdî bi fend û fêlên dijmin nexapin. Dijminê Kurd ji kîjan nijad û neteweyê be dîsa dijmin e. Bêrehm û bê wijdan e. Ti

carî dilê wî bi Kurdan naşewite. Wan bi hev dide qirkirin û kuştin. Ti dijmin ji dijminê Kurdan bêrehmtir û ji Xwedê netirstir nîne. Hemû bêdadî û nemirovahiyê li hember Kurdan rewa dibîne. Di kûrahiya dirokê de li hember Kurdan tim bi kîn û dijminî tevgeriyaye û tevdi-gere. Ti carî li hember Kurdan durist nebûye, çend soz û peyman daye, hemû ji bo lêp û xapandinê bûne.

Ez wek birakî we yê biçûk ji were dibêjim: Ji bo xatirê Xwedê piştâ hev bigrin. Dema dijmin ji were qencî bike ew baş bizanin ku ew dê jehrê bi we bide vexwarin. Ger hezar carî jî, bi Quranê sond jî bixwe dîsa wê ew we bixapîne.

Ez di dawiya jiyana xwe de şîretê li we dikim. Bila di bîra we de be ku ji bo bextewerîya we çî ji destê min hat min dirêx (texsîr) nekir. Disa dibêm bila hûn bi lêpên dijmin nexapin. Ji ber ku bi Xwedê, Pê-xember û bi roja heşrê ne bawer in.

Di çavên wan de çend Kurd hene, eger çî Misilman jî bin, tewan-bar û suçdar in. Kuştin û tinekirina wan rewa ye. Me, ji bo xwe xenîmet dihesibînin. Ger çî sozên me ew nebû ku ez biçim we di nav pencên dijmin de bihêlim, lê min gelek caran ji we re got: Dijminê fêlbaz gelek mezinên; me bi dek û lêp dîl girtine û kuştine. Ji ber ku di qada şer de bi we nikarin, fend û fêlan bi kar tînin.

Ez wan baş nas dikim. Şah û rayedarên wî, bi şandina navber û mirovên xwe peyman dan ku em nahêlin dilopek xwîna ti kesî birêje û rencêde be. Lê hûn niha vê encamê dibînin.

Eger serokê eşîran xiyaret nekiribûna û xwe nefîrotiba hikûmeta Şah, hûn û komara me bi vê çarenûsê re hevrû nedihatîn. Niha gotina min ji we re ew e ku; bila ciwanên we bixwînin. Ji ber ku ji bilî paş-demayîna perwedehiyê ti tiştê me Kurdan ji yên din kêmtir nîne. Di vê cîhanê de çekê zanistê jî hemû çekan bihatir e.

Baş bizanin ku dema hûn yekreng û hînkirî bin, hûn ê ciwan û li ser dijmin serkeftî bin. Divê hûn ji kuştina min, bira û kurmamê min netirsîn. Dibe ku di vê rêyê de hêj gelek kes şehîd bibin ta bigihijin mirazên xwe. Bawer im ku piştî min jî wê gelek bêne kuştin.

Ez bawer im ku gelek kesên ji min xwendatir jî wê bikevin dava wan. Lê kuştina min bila ji we re bibe darsa îbretê. Ji Xwedê alîkarî bixwazin, dibe ku hûn ji min bipirsîn û bibêjin: Tu ji bo çî bi ser nekeftî. Di bersivê de dibêjim: Ez bi Xwedê sond dixwim ku ez serkeftî me. Çî ji wê qenctir

û hêjatir e ku mirov di rêya gelê xwe de ser, mal û canê xwe gorî bike?
Min her tim dixwest ku ez dema bimirim li hember Xwedê, pêxember û
gelê xwe rûspî bim. Ev mirin ji bo min serkeftin û pîrozî ye.

Kurdistan mala hemû Kurdan e. Çawa ku her endamê malê ji bo pa-
rastina wê berpirsyar e û yek ji yekê çavnebarî nake, Kurdistan jî wisa
ye. Eger we dît kesekî berpirsariyekê hilda ser xwe bihêlin, bila encam
bide. Kevir navêjin karê wî, pêçewanê wî destek bikin. Bila ji bo vî karî
serperîştî bike. Bizanin ku birayê we yê Kurd ji her kesî dilsojtir e. Eger
min berpirsariya mezin hilnedaba ser xwe, ez niha li ber piyê sêdarê
nedibûm. Ji bo vê yekê divê ez tengbîn nebim. Ew kesên ku bi gotina
me nekirin û li hemberî me rabûn, niha li mala xwe û di nav nivînên
xwe yên germ de bi hêsayî radizin. Lê em ji bo xizmeta gel niha li ber
piyê sêdarê ne. Eger min jî ev berpirsariya giran nedaba ser xwe, ez
jî niha wek wan di xewa şîrîn de bûm. Ev şîreta ku ez niha ji we re bi-
bêjim jî, ji bo ayîndeyê we xwe berpirsyar dibînim ji ber hindê ye. Ji
ber ku eger hevalekî din ev berpirsyarî daba ser milên xwe, niha di cihê
min de ew li ber piyê sêdarê bû. Ji ber hindê ez bextewar û kêfxweş im.

Niha, ez ê wek Kurdekî dilsoj û xizmetbexşê gel çend amojgariyan
ji bo we bibêjim. Li hemû gotinên min baş guhdar bin. Umîdwar im
ku di pêşerojê de ev gotinên min pêşiya we rewşen bike û hûn ser-
bikevin.

Bawerî bi Xwedê, bi pêxember û bi pirtûkên wî bînin. Hem ji bo
peywirên olî têbikoşin û paydar bin.

Yekîtî û hevkarîya xwe biparêzin. Karên naşayiste nekin. Li hem-
ber hev tengbîn nebin. Nemaze li hember berpirsyarî û xizmeta gel.

Radeya zanist û têgihîna xwe zêdetir bikin da ku hûn ji aliyê dij-
minan ve kêmtir bînin xapandin.

Qîma xwe li dijmin neynin. Ji ber ku dîrok, guwah (şahid) e ku ew
bi gelek delîl û burhanan dijminê we, ola we, gelê we û welatê we
ye. Ew li hember we li pey bahaneyan e û bi kêmtirîn tometan dikarin
ceza yê mezintirîn li ser we biryar bide.

Ji bo çend roj jiyana vê cîhana bê dom nebin patexwirên dijmin.
Ji ber ku dijmin dijmin e, cihê baweriyê lê nîne.

Li hember hevdu di hêla siyaseta, can û mal de xiyaretê nekin. Ji
ber ku xiyaretkar li ba Xwedê û gel şik û bê nîrx e. Bizanin ku xiya-
neta xayînî vedigere ser xwediyê xwe.

Eger kesekê bê xiyaret alîkariya we kir ji wî re bibin alîkar. Nebe hûn bibin asteng û sîxurên biyaniyan.

Hûn ti carê ji serhildan û têkoşînê paş nemînin! Ta wek hemû gelên din hûn jî ji koletî û dîlîtiyê rizgar bibin. Malê dinê bê nirx e eger hûn bikaribin welatekî serbixwe û azad bixin destê xwe û mal û axa wî bibe yê we, hingê wê her tiştê we hebe.

Ez ji bilî mafê Xwedê ji ti kesî re qerdar nînim. Lê eger kesekê doz kir ku mafekê wî kêman zêde di stûyê min de maye, min têra vê yekê li pey xwe serwet hiştiye, bila ji mîratxwarên min wergire.

Ta hûn nebin yek hûn serkeftî û pêroz nabin. Li hember hevdu zordarî û zorê rewa nebînin! Xwedê gelek zû zordarî û zordaran tine dike. Ev mizgîniya ku Xwedê gotî: “Xwedê tolê ji zalim û zordarê wêdigire” bê çawan û çire ye.

Ez umîdwar im ku hûn ê van xalan bidin ber çav. Xwedê we li ser dijminan pêroz û serkeftî bike.

Her wekî Şêx Sedî gotî:

‘Mebesta me amojgarî bû û me got

Me hûn spartin Xwedê û em çûn.’

Xizmet bexşî Gel û Welêt”

Qazî Mihemed’in sözleri gerçekten de çarpıcı ve son derece öğreticidir.

Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti’nin tarihi kısa olsa da arkasında Kürtlere önemli tarihi bir miras bıraktığı açıktır. Örneğin; onlarca şair, yazar, tarihçi Kürdistan’ın dört parçasından Mahabad’a akacaktır. Kürdistan adında gazete, Niştiman adında dergi, parasız okullar derken, kadın derneklerinin oluşturulması gibi çok sayıda esere çok kısa bir sürede imza atılmıştır.

Yine Qazî Mihemed önderliğinde gelişen Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti’nin demokratik muhtevasını iyi gösteren bir belge, daha önce 12 Aralık 1945’te özerklik ilanını gerçekleştiren İran Azerbaycan’ıyla geliştirilen köklü ittifaktır.

Chris Kutschera’nın ‘**Kürt Ulusal Hareketi**’ adlı çalışmasında, Sosyalist Azerbaycan Milli Hükümeti İle Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti arasında yapılan anlaşmanın içeriğine dönük çok değerli bilgiler vermektedir.

Foto 67- Mahabad Bayrağı

FOTO 68 Qazî Mihemed

“Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti Devleti”nin kurulduğu dönem İran Azerileri de sosyalist devletlerini kurmuştu. Yukarıda kuruluş tarihi verilen İran Sosyalist Azerbaycan Cumhuriyeti, Sovyetlerin girişimi ile Azeriler ve Kürtler sürtüşmeyi bırakıp bir anlaşma imzalamıştı. 3 Mayıs 1946’da imzalanan anlaşma:

- 1. İki tarafın topraklarından her birine, tarafların her birinin temsilciler gönderilecek,*
- 2. Kürtlerin çoğunlukta olduğu Azerbaycan topraklarında Kürt yönetimi temsilcileri, Azerilerin çoğunlukta olduğu Kürt topraklarında ise Azeriler temsilci bulunduracak,*
- 3. İki hükûmet, ekonomik sorunlarla uğraşacak olan bir Birleşik Ekonomi Komitesi oluşturacak,*
- 4. Gerekli olduğu zaman karşılıklı askerî yardım yapılacak,*
- 5. İran hükûmetiyle her türlü görüşmeler, iki hükûmetin onayı alındıktan sonra yürütülecek.*

6. Azerbaycan hükûmeti, kendi topraklarında yaşayan Kürtler için eğitim alanında girişimler örgütlemek amacıyla gerekli olan önlemleri almayı üstlendi. Kürt hükûmeti de kendi tarafından, İran Kürdistan topraklarında yaşayan Azerbaycanlılar için aynı girişimleri gerçekleştirme vaadinde bulundu.

7. İki halk arasında tarih içinde yerleşmiş olan dostluk ve işbirliği ilişkilerini bozma denemesinde bulunan ya da onların ulusal birliğine el uzatan kim olursa olsun, iki halk tarafından cezalandırılacaktır.” (Kürt Ulusal Hareketi, Chris Kutschera, s. 208, Avesta Yay.)

Doğu Kürdistan’da farklı zamanlarda dar çerçevede de olsa her zaman bir şekilde İran rejimine karşı rahatsızlıklar yaşanmıştır. Bunlardan bir tanesi, Maku alanında Saner Mamedî tarafından yürütül-

Foto 67- Qazî Mihamed

müş olan bir direniştir. Ancak uzun süreli olamaz ve ezilir. Yine Ciwanro da hep özerk yaşamış Cawanrudi aşiretine karşı İran Devleti harekete geçer. Ciwanrolar uzun yıllar mücadelelerini sürdürseler de 4 Şubat 1956 yılında direniş ezilir ve özerk yapılarına son verilir.

Cumhuriyetin yıkılması ile başlayan baskıcı uygulamalar, Kürtleri şahlıktan biraz daha uzaklaştırmıştır. Bundan da güç alan Fars milli burjuvazisi 1951’de iktidarı ele geçirir. 1953’de Musaddık hükümetini CIA desteği ile deviren Şahlık rejimi, diğer muhalefet güçleri gibi Kürtleri de baskı altına alır. Bunun yol açtığı durgunluk, 1978 İran İslam Devrimi’ne kadar sürer. Şahlık karşıtı çeşitli grupların barındığı Doğu Kürdistan, kapitalist ilişkilerin gelişmesine fazla imkan vermez. Kürt toplumu yarı feodal kompradorlar, ticaret burjuvazisi ve devlet güdümlü din adamlarının denetimini bu yüzden aşamaz. Fakat halk fiili bir özerklik içinde olur.

İ-KDP’nin varlığı iyiden iyi zayıflar. Barzani, İran rejimiyle sıkı ilişkiler içinde olduğundan, İ-KDP’nin birçok üyesini kısa sürede ya tutuklatır ya da bir yolla tasfiye ettirir. Barzani, zamanla Pehlevi otoriteleriyle ilişkilerini geliştirdikçe İ-KDP’nin genç üyeleri Barzani’den tamamen kopmaya başlayacaklardır. Bunun üzerine 1964’te Ehmed Tevfîq (Ebdullah İshaq) önderliğindeki yönetim tarafından toplanan İ-KDP’nin II. Kurultayı ılımlı bazı değişikliklere gider. 1964’te İ-KDP’nin saflarında partinin yeni politik programını eleştiren bir

Foto 69- Mela Aware

Foto 70- Süleyman Muini

fraksiyon ortaya çıkar. Bir ek olarak belirtelim ki; sonradan İ-PDK olarak bilinecek olan PDK isim değişikliğine 1954 kongresinde gitmiştir.

‘Devrimci Komite’ olarak örgütlenmiş olan Kürtler 1967’de silahlı direnişe geçmek zorunda kalır. Bu esnada İ-KDP’ye karşı tamamen tavır alan Barzani, Şah’a destek sunar. Silahlı direnişi başlatan birçok Kürt öncü yakalanarak idam edilir. İ-KDP öncülerinden Süleyman Muini, Mela Aware ve İsmayil Şahzade bizzat Barzanilerin eliyle birçok yoldaşlarıyla birlikte tasfiye edilir. Çok ilginç olan, ilginç olduğu kadar da nefret uyandıran bir durum da, hem Süleyman Muini’yi katlediyorlar hem de cenazesini İran devletinin istihbarat örgütü olan SAVAK’a teslim ediyorlar.

Daha sonra sıraya Ehmed Tevfîq’i koyuyorlar: *“Beni de İran istihbaratına teslim edecekler. Molla Mustafa’ya şunu söylemeni rica ediyorum: ‘İran’ın Kürt Hareketi’ne 10 tank vermesi karşılığında, beni SAVAK’a teslim etmesine razı olurum! Sanırım 10 tank kadar kıymetim vardır; ben, buna değerim. Bu durumda ben teslim olmaya hazırım,*

kendisi de ne yapacağı konusunda serbesttir!” (Eyüp Barzani)

Molla Mustafa'nın bu yaklaşımı, Ehmed Tevfîq'in Saddam Hüseyin'e teslim olmasını getirdi. Saddam'ın faşist rejimi de 1972 yılında Ehmed Tevfîq'i katletti.

1969 yılında Komaley Zahmetkêşan kurulus. Kurucuları Dr. Fuad Mustafa Sultani'dir. Sosyalist bir harekettir. Daha sona Saqiz'da Fuad Mustafa zehirlenerek katledilecektir.

11 Mart 1970'te Irak Hükümeti ile Irak Kürt Yönetimi arasında imzalanan anlaşma, İran Kürtleri arasında da belli bir olumluluk yaratır. Bunun üzerine İ-KDP, III. Konferansı'nı **'İran'a Demokrasi, Kürdistan'a Özerklik'** adı altın dagerçekleştirir. Abdurrahman Qasimlo parti başkanlığına getirilir. Yıl 1971-72'dir. Aynı yıllarda Ehmed Tevfîq kaybedilir. Qasimlo, Bağdat'tan aldığı yardımla varlığını sürdürür. Abdurrahman Qasimlo ve İzzetin Hüseyin dağlık alanlara çekilir. Bu sırada çok sayıda Kürt katledilir. Daha sonra Paris'te yaşayacak olan Qasimlo yaptığı açıklamada, *“Otonomi hakkını elde edinceye dek”* mücadelelerini yükselteceklerini belirtir.

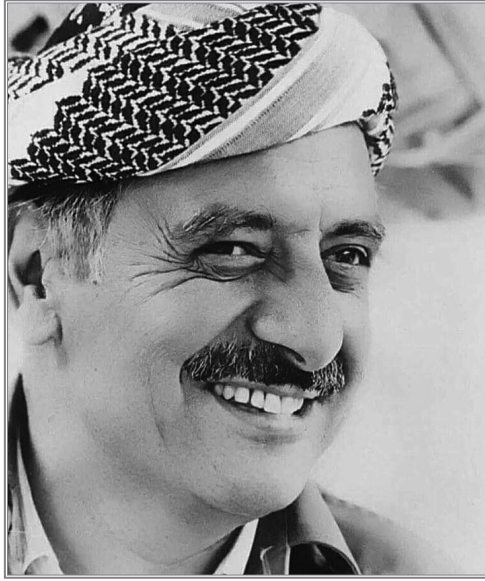

Foto 71- Dr. Abdurrahman Qasimlo

1978’de tüm İran halkı gibi ayaklanan Kürtler, Doğu Kürdistan’da Şahlık otoritesini yıktılar. Kısa sürede devrimi ele geçiren molla rejimi ile anlaşmaya çalışılsa da kabul görülmedi. Merkezi otoriteye kayıtsız şartsız tabi olmaları dayatıldı. Buna karşı Doktor Qasimlo’nun başını çektiği direniş, 1982’ye kadar zayıflayarak da olsa devam etti. Ancak 1984 yılında İran Devleti İ-KDP’nin hakimiyetine son verdi. Elli bin (kimi yerde bu sayının 70 binden fazla olduğu söylenir) pêşmergesi ile halka umut veren ancak modern olamayan mücadele biçimiyle pêşmergeciliği aşamayan bu hareket ezildiğinde; üstü betonlanmış, umutları bir kez daha ezilmiş ve için için kanayan bir yurtseverliği arkasında bırakır.

Bu süreçten sonra İ-KDP, Abdulrahman Qasimlo önderliğinde kongresini toplar. Bu kongrede büyük bir parçalanma -Qasimlo’nun sosyalizmden uzaklaştığı gerekçesiyle- yaşanır. Onlarca merkez üye İ-KDP’den ayrılarak, İ-KDP-RL’yi kurarlar yani İ-KDP-Devrimci Önderliğini.

Yukarıda satır aralarında değinmeye çalıştığımız gibi, birçok direnişe ihanetin eli buluşmuştır. Kürtlüğün öngörüsüzlüğüne gösteren apolitik tutumları da çokça görülecektir. Doğru ittifaklaşmayı yarat-

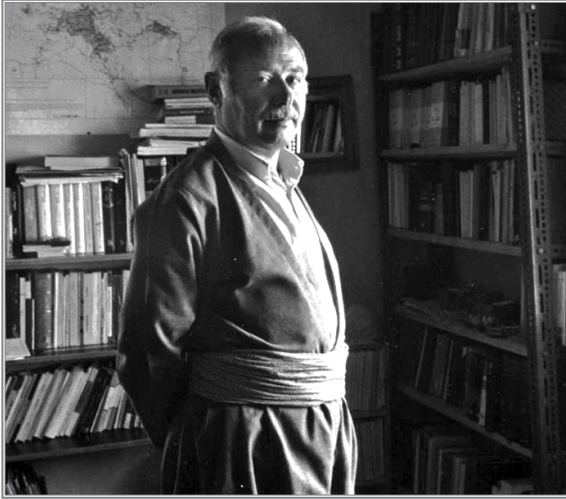

Foto 72- Sadiq Şerefkendî

madan ve kendi öz gücüne dayanmadan başka güçlerle ilişkilenebilir. marifet sanan birçok davranış, Kürtlere hep kaybettirmiştir.

En bariz olanı ise İran İslam Devrimi'ni tetikleyen bir güç olmasına rağmen tasfiye edilmekten kurtulamaması, özel olarak ciddi araştırmalara tabi tutulması gereken bir realitedir. Devrim güçlerinin giderek zayıflamalarının akabinde İ-KDP'nin Genel Sekreteri, askeri lideri, diplomati, deneyim tecrübesiyle de öngörülü olan büyük insan Dr. Qasimlo, 1989 yılında Viyana'da İran istihbarat birimleri tarafından katledilecektir. Aynı şekilde Dr. Sadiq Şerefkendi de Berlin'de, 1992 yılında İran istihbarat birimleri tarafında şehit edilecektir.

Güney Kürdistan'daki Gelişmeler

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Irak'ı işgal eden İngilizlerin Güney Kürdistan'ı denetime almaları çok kolay olmadı.

Genel gelişmelere değinmeden önce Barzani ailesinin geçmişine bakmamızda fayda var. Ne de olsa Kürdistan'da uzun süre gündemden düşmeyen etkili bir güç olarak yerlerini almışlardır.

"I-KDP, hanedan bir ailenin partisidir. Yani bir sınıfın veya bir kesimin ideolojisinin somutlaştığı bir parti değildir; Barzani ve ailesinin çıkarlarının temsilcisidir. Bu gerçekten yola çıkarak partiye giden tarihi süreç içerisinde bu ailenin gelişimine ve isyanlarına bakmak gerekiyor. Aksi durumda I-KDP'yi anlamaya çalışmak, işin sonuçlarıyla ilgilenmek olur.

Kürt Milliyetçiliği'nde rol oynayan şahsiyetlerin hepsi geleneksel ve belirgin ailelerden geliyordu. Bu ailelerin en belirginlerinin Baban, Bedirxan ve Şêx Ubeydullah aileleri olduğu belirtilmişti. Kürt toplumsal yapısı dikkate alındığında 19. yüzyılda uzun bir şecereye sahip olmayan ailelerden herhangi birinin/birilerinin Kürt milliyetçiliğinde öncülük yapmaları imkan haricindedir. Bu, kişilerin yeteneğiyle ilgili değil, toplumsal şekillenmenin zorunlu bir sonucudur. Barzani ailesi dışarıda tutulursa böyle bir örnek o döneme kadar Kürt tarihinde görülmemiştir. Anlaşılacağı gibi ortada hileli bir aile var. Bu hilenin nasıl yapıldığı konusu henüz aydınlığa kavuşmamıştır. Barzani ailesinin kökenleri hakkında birbirinden farklı, çok çeşitli görüşler vardır.

19. yüzyıl başlarında şêxlik yoluyla bölgede birden var oldukları bilinir. Ondan öncesi bilinmiyor. Ve çok kısa bir sürede güçlü aşiretlerin hakim olduğu bölgede, birden bire güç olurlar. Bir yerden destek aldıkları açık. Bu destek bilinirse Barzani ailesinin de giz perdesi aralanmış olur.

İlk Barzan Şêxi, Sadate Nehri ailesinden icazetlerini alır. Nehri ailesinden öğreti aldıkları için ilişkileri hep var oldu. Ancak bu ilişkiler yer yer bozuldu. İlk Barzan Şêx' i olan Taceddin, Abdurrahman Nehri' de dinsel eğitimini aldıktan sonra Barzan köyüne yerleşir. Bu kişinin şeceresi, nereden geldiği bilinmiyor. Bölgeye geldikten sonra güçlü aşiretlerin baskısından kaçan köylüleri çevresinde topladı ve bunların gözdesi oldu. Muhtemelen bu köylüler Barzani aşiretinin-ailesinin çekirdeğini oluşturdular. Şêx' in soyu ise başlangıcıyla aşiretler üstü bir konumdaydı. Bu ayrıcalık günümüzde de korunuyor. Bu aynı zamanda bir nevi Barzanilerin konfederasyonu olmaktadır. Bu konfederasyonun içerisinde; Mizorî, Şervanî, Dolamerî ve Ertuşîler de yerlerini alacaklardır. (Başka kaynaklarda Barzanilerin daha önce Zebarilerin Were köyünden oldukları, oradan Barzan köyüne geçtikleri söyleniyor. Yazarın eki.)

Taceddin' den sonra şêxliği kardeşi veya oğlu olan Abdulselam aldı. Abdulselam şêxin onayını almadan kendi kendisini şêx ilan etmişti. Tarikat öğretisine göre bu hileli bir durumdur. I. Şêx Abdulselam, bu kural dışı tavrından dolayı Şêx Ubeydullah' ın düşmanlığını kazanmıştı. Şêx Ubeydullah' ın baskısından dolayı kaçmak zorunda kaldı. Oğlu Şêx Muhammed şêxlik icazetini aldı. Şêx Ubeydullah ile iyi ilişkiler içine girdi.

Şêx Muhammed' in üç oğlu Barzani ailesinin gelişiminde büyük rol oynadıkları gibi Kürt milliyetçiliğinde de çok etkili şahsiyetlerdi. Bunlar; II. Şêx Abdulselam, Şêx Ahmet ve Molla Mustafa Barzani' dir. Bu şahsiyetler yaptıkları isyanlarla da anılırlar. Barzani ailesi yeni bir aşamaya girecekti. Bu yeni aşama, günümüze kadar gelen bir isyanlar döneminin başlamasıydı. Diğer bir deyişle Barzanilerin bölgede egemenliklerini kabul ettirmesiydi.

Barzanilerin bölgede egemenliklerini güçlendirmesi, Kürt beyliklerini bastırmada epey yol almış olan Osmanlı Devleti' ni rahatsız edecekti. Türklerle Barzanilerin ilişkileri öteden beri bozuk olmasına

rağmen, isyana değişik birçok neden yol açmıştır. En önemli husus Barzanilerin giderek bölgesel güç olduğu ve Türk kuvvetlerinin bundan çok rahatsız olduğudur. İsyanı Barzaniler kaybeder. Yenilgiden sonra Şêx II. Abdulselam bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. 1914 yılında Şikak aşiretlerinin reisi Simko ağayı ziyaret etmek için İran sınırında hareket eden şêx -dönüş sırasında-, bir grup Şikak aşiretlisi tarafından yakalanarak Osmanlı yetkililerine teslim edildi. (Bu olayla Simko ağanın ilgisi yoktur. Başına konulan ödülü almak için bir grup aşiretli tarafından gerçekleştirilmiştir.) Ertesinde sıkı güvenlik önlemleriyle Van'dan Musul'a götürüldü. 1914 yılında Musul'da idam edildi.” (Kürdistan’da Aşiretçilik ve Milliyetçilik)

1922’de Şêx Mahmut Berzenci önderliğindeki Kürt güçleri, İngilizlere karşı direnişe geçtiler. Bölgede doğan otorite boşluğundan da yararlanan Berzenci Hareketi, İngiliz güçleri ve Arap işbirlikçiliğinin ortak saldırıları karşısında yenildi. Süleymaniye merkezli Berzenci güçleri dağlara çekildiler. İsyan bu alanlarda zaman zaman yaşanan çatışmalarla 1924 yılına kadar sürdü.

İngilizler Irak’taki varlıklarını daha fazla garanti altına almak için bağımsız bir Irak Devleti’nde karar kılacaklardı. Ancak bu bağımsızlık, elbette ki manda rejimi olmayı aşmayan bir bağımsızlık olacaktı. İngiliz ve Araplar arasındaki bu antlaşmada Kürtlere yer yoktu. Bu arada çevresine dönük saldırılarını sürdüren Şêx Ahmet, bu yeni saldırılarına Zebarî ve Bradost aşiretlerini de kattı. İngilizlerle ilişkileri sıcak olan Bradost aşiret lideri Şêx Reşit’in bulunduğu Lolan’a Barzanilerin saldırılardan dolayı, İngilizler Şêx Ahmet’e yöneleceklerdi. Barzanilerin Bradostlarla olan çelişkileri benzer bir şekilde Berwarîlerle de yaşanmıştır. Hiç şüphe yoktur ki çelişki ve çatışma alanı hükmetmeyle bağlantılı bir konudur. Zira ilk günden başlayarak Barzaniler, bulundukları yerlerde yayılmayı kendilerine esas almışlardır.

1930’larda Irak Devleti’nin Kürdistan’da karakollar inşa etmesi üzerine Barzani kardeşler -Molla Mustafa ve Şêx Ahmet- direnişe geçerler. Ancak direniş başarısız kalır. Bunun üzerine Mustafa ve Sıdık Barzani Irak’ın güneyinde bulunan Nasırıye’ye sürgün edilirler.

Her yenilgiyle sonuçlanan direniş ve isyan, beraberinde birçok tahribatı getiriyor. Geçmiş tarihlerde alıştığımız Kürdistan’ın savaş alanına dönmesi, ardından viran olması nasıl ki toplumsal yapının

gelişimine ket vurmuş ise bu dönemde de her yenilginin ardından gelişen ‘Sel Harekatları’ Kürdistan’ı tarumar etmiştir. Her yenilgi beraberinde kan, gözyaşı, sürgün ve katliamları daha da ağırlaştırmıştır. Bu da kendi içine çekilerek sinmeyi, ürkmeyi ve güvensizliği yaratmıştır. Sorulabilir ya da denilebilir ki, bu direniş ve isyanların - tüm yenilgilerine rağmen- hiç mi getirileri olmamıştır? Eğer ısrarla pozitif bir şey aranacaksa o da, Kürtlere bir direniş geleneği bırakmış olmalarıdır. Ancak ağır basan yön, kendinden korkan, sindirilmiş ve silik bir yapı! Bu miras ve geleneğin çok pahalıya mal olduğunu da asla unutmayalım...

Barzaniler, 1937 yılına kadar sürgünde yaşarlar. 1937 yılında Barzan’da yeniden bir direniş gelişir. İsyanın amacı Barzanilerin sürgünden geri dönmelerini sağlamaktır. Bunun üzerine Irak Devleti, sürgünleri Nasriye’den kaldırarak Süleymaniye alanına kaydırır.

Süleymaniye, Kürt direnişçiliğinin ve aydınlanma hareketinin gelişkin olduğu bir alandır. 1937 yılında Komala Darker, yani Oduncu Derneği kurulur. Kurucusu Dildar’dır. Dildar, aynı zamanda Ey Raqîp Marşı’nı yazan şairdir. Önemli Kürt simaları olan Refik Hilmi ve Hamza Abdullah da bu örgütte yerlerini alacaklardır. 1939 yılında Hîwa örgütü kurulur. Başkanı Refik Hilmi’dir. Hîwa Örgütü, 1945 yılına kadar hem Doğu Kürdistan’da hem de Güney Kürdistan’da çok etkilidir. Öyle ki; Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti kuruldu-

Foto 41- Refik Hilmi

ğunda hem eğitimci ve sanatçı hem de subay düzeyinde kadrolar gönderecektir. Modern bir hareketin tüm özelliklerini gösteren Hîwa Hareketi, Kürdistan'da önemli bir aşamaya tekabül etmektedir.

Barzaniler, özelde de Mustafa Barzani, burada Hîwa Hareketi'yle ilişkilendirilip etkilenecektir. Daha sonra Barzani'nin Mahabad'a gitmesindeki en temel etkileyici güç, Hîwa Hareketi'nin kendisidir. Hîwa Hareketi'nin kendi dönemindeki birçok harekete göre çok daha gelişkin yönleri bulunmaktadır. Araştıran ve inceleyen bilimsel bir yaklaşımı esas alıp belli bir ideolojik çizgiye sahip olan Hîwa Hareketi, ilk başlarken bir öğrenci hareketi olup daha sonra da dediğimiz gibi Doğu ve Güney'de kurulacak olan hareketlere ilham kaynağı olacaktır.

Bu yıllarda kurulan başka örgütler de bulunmaktadır; örneğin Hizbî Rizgarî, Hizbî Şoreş gibi. Bunlar ağırlıklı olarak aydın çalışması yürütürler. Ancak dar kalmaktan kendilerini kurtaramazlar.

1943'de Güney Kürdistan'ın Barzan bölgesinde Molla Mustafa Barzani bir isyan başlatır. Irak Ordusu'nun Erbil ve Bahdinan bölgelerini terk etmesine yol açan isyan, 1945'te İngiliz Hava Kuvvetleri tarafından bastırılır. Barzani ve pêşmergeleri İran'a çekilirler. Barzani yukarıda belirtildiği gibi, Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluşunda yerini alır. Cumhuriyet yıkıldığında pêşmergeleriyle beraber Sovyetler Birliği'ne geçer.

Irak KDP'sinin kuruluş girişimlerine ön ayak olacak isim Molla Mustafa Barzani'dir. Sovyetler'de bulunduğu için Hamza Abdullah'ı görevlendirecektir. Hamza Abdullah yukarıda dile getirilenler ve yine bunun gibi birçok hareketi bir araya getirir.

Güney'in o dönemlerde etkili bir ismi de İbrahim Ahmed'tir. Bunu bilen M. Barzani, İbrahim Ahmed'in de partide yer almasını ister. İran KDP'sinden etkilenme kesindir. Ancak daha önemli olan etken ise Barzani'nin Sovyetlerde bulunuyor olmasıdır. Sovyet desteğinin alınabilmesi için biraz sol söylemlerin kullanılması gerekmektedir. İlk milliyetçilikle bir destek alınamayacağı açıktır. Alelacele kurulan I-KDP'nin plan ve programdan yoksun olması, yukarıda söylenenlerin doğruluğunun ispatıdır. Halbuki her partinin ciddi bir siyasal programı vardır. I-KDP'nin öyle ciddi bir hazırlığı yoktur. Böyle olmadığını bizler genel Kürdistan sorununa gösterilen yaklaşımlardan görüyoruz. Bu durumdan olacak ki, kimi önemli şahsiyetler partinin kuruluşunda

yer almayıp Irak Komünist Partisi'ne katılacaklardır. Bazı sancılara ve rahatsızlıklara rağmen I-KDP, resmen 16 Ağustos 1946 yılında, Hamza Abdullah öncülüğünde kurulur. Belki de I-KDP'nin kuruluşunun en önemli ismi olarak Hamza Abdullah'ı belirtmek yanlış olmaz. İbrahim Ahmed partide önemli bir yere sahiptir. Yine Nuri Ahmed Taha'yı da bu kuruluştaki rolünden dolayı anmak gerekiyor. Ancak I-KDP'yi sadece Irak için düşünceleri, esas itibarıyla bir parçalanmanın da başlangıcıdır. Ve bu parçalanış tarihin ilerleyen aşamalarında, ne kadar büyük tehlikelere sebep olduğu herkesçe görülecektir. Unutmayalım ki, Kürdistan'da sadece bir parça için kurulan ilk parti I-KDP'dir. Yine başka büyük bir kayış da, Hîwa, Rizgarî, Şoreş, Darker (Oduncu) gibi birçok hareketler zihinsel gelişmeye ve bakışa önem verirlerken, ismi geçen hareketlerden destek alarak oluşmasına rağmen kurulan I-KDP -o zaman Mahabad'ta bulunan Molla Mustafa Barzani'yi başkanları olarak seçerek- yalnızca aşiret reislerini yani feodalleri esas alan bir parti olmasıdır. Şêx Latîf, Şêx Mahmut Berzenî'nin oğlu, Kaka Ziyad Ağa bunlardan sadece birkaçıdır. Her ne kadar bu yaklaşımın temel nedeni; etkili olan aşiret reisleri aracılığıyla bütün aşiretleri mücadelenin içine çekme olsa da, sonradan görüleceği gibi gerçekleşen durum feodal kültürün kökleşmesi olacaktır. *"Üçüncü konferans, Ocak 1953'te Kerkük şehrinde düzenlendi. I-KDP, sol bir öğreti ve programı benimsedi. 'Marksist Leninist bir parti' olduğunu kamuoyuna duyurdu."* (Eyüp Barzani)

İsmi demokrat parti olsa da çizgisi aşiretçiliği ve Güneyciliği aşmayan bir içeriğe sahiptir. Abdullah Öcalan'ın deyimiyle, **'İlkel milliyetçi'** bir yapıya sahiptir. Molla Mustafa Barzani bir aşiret revidir. Bu durum doğallığında I-KDP'nin nasıl yürütüleceğini de ortaya koymaktadır. Nitekim I-KDP'de en etkili isimlerden olan Hamza Abdullah, Ali Abdullah, Doktor C. Abdülkerim en üst yönetimi temsil edeceklerdir. Bir altlarında ise İzzet Aziz, Mustafa Xoşnav, Nuri Ahmet Taha gibi isimler vardır. Barzani, I-KDP'nin yürütülüşünde direkt hazır olmasa da, ona yakın isimler Barzani'yi ve çizgisini hakim kılacaklardır. Barzani'siz I-KDP, 1958'e kadar devam eder. Rizgarî adında bir dergi çıkartılır. Ancak kuruluşundan sonra giderek İbrahim Ahmed etkili olmaya başlar. 1951'de yapılan I-KDP'nin II. Kongresi'nde (Mart Konferansı) İbrahim Ahmed, Hamza Abdullah'ı

üst kuruldan düşürür ve onun yerine geçer. I-KDP'nin önemli kurucu isimlerinden -belki de kurumsallaştırılmasında demek daha doğru olur- asıl anılması gereken isim İbrahim Ahmed'tir. Kendisi 1951 yılından 1964'e kadar partiyi yürüten kişi olmuştur. Partinin genel sekreterliği görevini üstlenir. 1955 yılında Hamza Abdullah ile İbrahim Ahmed arasındaki çekişme, ayrılma noktasına kadar gider. Hatta, "1956'da iki eğilim birleşerek 'Kürdistan Birleşik Demokrat Partisi' (KBDP) ismini aldı. Genel Sekreteri Hamza Abdullah' tı. Xebatî Kurdistan (Kürdistan Mücadelesi) isimli gazeteyi yayınladı." (Eyüp Barzani) Öyle görülüyor ki o zaman Hamza Abdullah daha çok sol eğilimli iken İbrahim Ahmed daha çok milliyetçi bir çizgidedir. I-KDP ikiye bölünse de, sonraları Molla Mustafa Barzani ayrılanları yeniden parti çatısı altında birleştirir. Dedğimiz gibi bir dönem kendisini I-I-KDP-Özel olarak isimlendiren Hamza Abdullah, 1958 yılında Barzani'nin Irak'a geri gelmesiyle bundan vazgeçer ve sorunlar bir ölçüde 'giderilmiş' olur.

Foto 74- İbrahim Ahmet

Devam etmeden önce bu yıllarda Kürtlere karşı geliştirilen Paklaşmalara değinelim:

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere, siyasal iktidarı işbirlikçi Arap kompradorlarına bırakarak ülkesine çekildi. Bu durum gelişmek isteyen Kürt egemenleri ile hakimiyet kurmak isteyen Arap egemenleri arasındaki çelişkileri yoğunlaştırdı. Arap işbirlikçi kompradorlarına karşı sadece Kürtler değil, Arap küçük ve orta burjuvazisi de mücadele yürütüyordu. Bunlar, Kürtlerle geliştirdikleri ittifaktan da aldıkları güçle 1958'de bir darbe gerçekleştirir.

1950'lerde Ortadoğu'nun güvenliğinden yani Sovyet etkisinin ve komünizmin Ortadoğu ülkelerine sızmasından kaygılanan ABD, bu bölgedeki hükümetleri kendi aralarında örgütlenmeye teşvik etti. Başlangıç olarak önce Türkiye ile Irak arasında Bağdat'ta bir karşılıklı işbirliği antlaşması imzalandı (26 Şubat 1955). Antlaşmaya göre iki ülke, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklardı; antlaşma Arap Birliği'ne üye devletlere ve işbirliği yapmak isteyen Ortadoğu devletlerine açık tutuluyordu. Bundan yararlanarak antlaşmaya önce İngiltere katıldı (1955). Aynı yıl içinde onu Pakistan ve İran izledi. Böylece üye devletlerin sayısı beşi buldu ve bakanlar düzeyinde bir daimi konsey kuruldu. **Bağdat Paktı**, Sovyetler'den çok Araplarda tepki uyandırdı. Özellikle Mısır, bu paktı Arap Birliği'ne karşı en ağır darbe saydı. Bu yüzden Irak'tan başka hiç bir Arap Devleti bu antlaşmaya katılmadı.

1958'de Irak'ta patlak veren devrim, Irak Krallığı ile birlikte Bağdat Paktı'nı kuran bütün yöneticileri de yok etti. Yeni Irak Hükümeti 1959'da Bağdat Paktı'ndan çekildi. Değişen bu koşullara uymak için Paktı'nın merkezi Bağdat'tan Ankara'ya taşındı ve adı **Merkezi Antlaşma Teşkilatı CENTO**, (Central Treaty Organization) olarak değiştirildi. Bu arada ABD'ye Paktı'a katılması için öneride bulunulduysa da ABD bunu uygun bulmadı ama Paktı üyesi üç Ortadoğu devleti ile birbirinin aynı olan ikili antlaşmalar yaptı. Önceleri Bağdat Paktı olan, sonra tutmayınca CENTO olarak isim değiştiren bu örgütün başka bir önemli görevi de; Kürtler arası olası birlik çalışmalarını engellemek ve gelişme emareleri gösterecek herhangi bir Kürt hareketinin önünü almaktı. Bu bağlamda uluslararası güçlerin desteğiyle kurulan bir anti-Kürt Paktı oluşturulduğu açıktır. Unut-

mayalım ki benzer antlaşmalar, paktlar halen bir şekilde özenle Kürt karşıtlığı için gündemde tutuluyor.

14 Temmuz 1958’de iktidarı ele geçiren Abdülkerim Kasım monarşiyi yıkarak cumhuriyeti ilan etti. Bir devrim gerçekleştirdi. Kasım Hükümeti, 28 Temmuz’da yayınladığı geçici anayasada Kürtlerin Irak Devleti sınırları içindeki varlığını ve ulusal haklarını tanıdı. I-KDP yasallık kazandı ve aynı yıl Molla Mustafa Barzani, Sovyetler Birliği’nden döndü.

Bir parantez açarak kısa da olsa Abdülkerim Kasım’a değinmek gerekiyor. Anne tarafından Feyli Kürtlerinden olan Kasım, iktidara geldiği ilk günden başlayarak Kürtlere yakın durmuştur. Kürtlere karşı var olan birçok yanlış yaklaşımı terk etmiştir. Cemal Abdül-nasır’ın Mısır’da geliştirdiği Arap milliyetçiliği, Kürtlere Araplarla birlikte yaşadıkları yerlerde büyük zararlar vermiştir. Daha sonradan da göreceğimiz gibi örneğin; Suriye’nin Kürtlere karşı geliştireceği anti-Kürt politikaları, gelişen bu Arap milliyetçiliğiyle yakından bağlantılıydı.

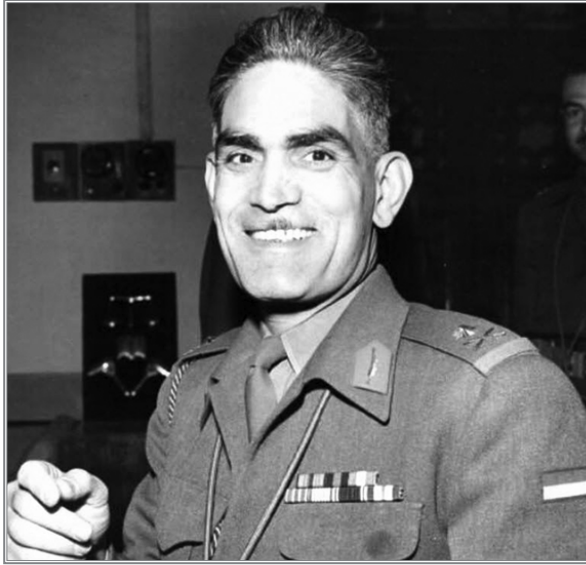

Foto 75- Abdülkerim Kasım

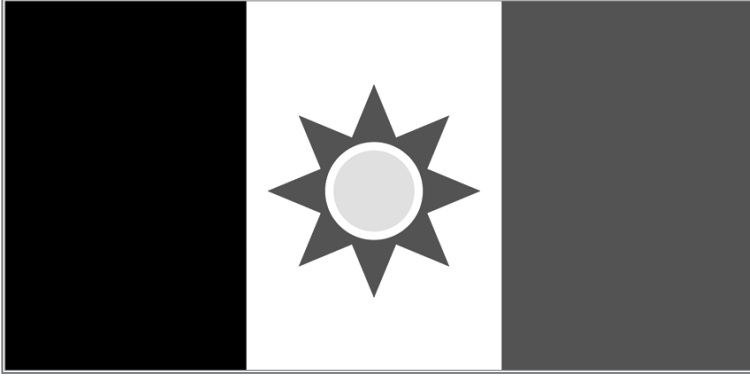

Foto 41- 1959-63 yıllarında Abdulkasım Kasım tarafından kabul edilen Irak bayrağı

Abdulkasım Kasım 1958 yılında iktidarı askeri bir darbeyle almış olsa da birçok yeni uygulamaya imza atmıştır. İlk işlerinden biri, Sovyetler’de bir nevi zoraki yaşayan Mustafa Barzani’yi Irak’a davet etmesidir. Sadece davet etmekle kalmayıp bizzat havaalanında karşılamış, Irak’ın önceki meliklerinin saraylarına yerleştirmiş, hükümet çalışmalarının ortağı haline getirmiş ve aldığı tüm kararlarda Barzani’yi haberdar ettiği gibi ortak bir anayasa hazırlığına kadar gitmiştir. Bu anayasanın 3. maddesine, Kürtlerin ve Arapların Irak’ın ortakları olduğunu da eklemiştir. Ne var ki, ikinci maddede, *“Bir devlet olarak Irak, büyük Arap ulusunun bir parçasıdır”* ibaresi, daha sonraları bir çok farklı sorunun yaşanmasına yol açacaktır.

Daha önce yasaklanmış birçok sol-sosyalist partinin yasak kararını kaldırmıştır. Toprak reformu yapmıştır. Bunların içerisinde, IKP-Irak Komünist Partisi’ni de (1934 yılında kurulmuştu) serbest kılmıştır. Ağalığı kaldırmıştır. Tüm yayınlara serbestlik getirmiştir. Hukuku katı işleme yerine ahlaki ölçülere daha fazla değer biçerek yeni bir siyaset tarzına imza atmıştır ve CENTO, Kasım’la dağılmıştır.

İngiltere’nin kendi arka bahçesi haline getirdiği Irak’ı Kasım, adım adım bu bağımlılıktan ve ‘*Muz Cumhuriyeti*’ olmaktan çıkarmayı hedeflemiştir. Bunun ilk adımı olarak da Irak petrolünü millileştirmiştir.

Kasım’ı en iyi ifade eden sloganı belki de, *“Rahmet kanun üstündür. Şeffaflık kanun üstündedir. Tanrı olup biteni affeder”* sloganı-

dır. Adaletli ve şeffaf olmanın yanı sıra her olmuş olanı affedebilmek doğrusu büyük insanlık erdemlerinden sayılmalıdır. Lakin her şey sadece güzel sözler ve güzel niyetlerden ibaret değildir. Bunun için birçok Arap aydını Abdulkerim Kasım'ın doğuşunu yanlış çağa bir doğuş olarak değerlendirmiştir.

Cemal Abdülnasır'ın Suriye ile geliştirdiği Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne katılmamıştır. Nedeni olarak da; Irak'ın homojen bir yapıya sahip olmayıp Arapların dışında çok farklı halkın yaşadığını ifade etmiştir. Kasım'ın mevcut bölge iktidarları ve uluslararası sisteme kıyasla çok ileri olan düşünce ve pratikleri, birçok çevreyi rahatsız edecektir. Öncelikli olarak Irak'ta adım adım örgütlenen BAAS'çılar, Kasım'ın bu duruşuna karşı çıkacaklardır. Milliyetçiler de rahatsızlıklarını dile getirir. Toprak reformu ise Kürtlerin aşiret reislerini rahatsız edecektir. Toprak reformlarını kabul etmeyen çevrelere sert yönelen Kasım'a birçok çevre karşı çıkacaktır. Bunlar yaşanırken 1959 yılında Abdulvahap Şahap, Musul'da Kasım'a karşı bir darbe girişiminde bulunur ancak başarılı olamaz. Bu darbe girişimin arkasında İngiliz parmağı ve tahrikinin olduğunu da ayrıca önemle ekleyelim.

Özcesi, Kasım'ın gerçekleştirdiği birçok uygulamadan dolayı kendisine karşı geniş bir cephe oluşur. Bu cepheye Barzani de, 1960 yılında katılır. 1961 yılında tüm bu gerginliklere I-KDP'nin yayın organı Xebat'ın kapatılması da eklenince, I-KDP ile Irak rejimi arasında şiddetli çatışmalar başlar. Kasım daha önce izlediği ılımlı ve yer yer demokratik diyebileceğimiz çizgiyi terk ederek, otoriter bir doğrultuya kayar. Buna en iyi örnek olarak, Kasım'ın 1962 yılında I-KDP'ye yardım ettikleri gerçekçisiyle Kürt cahşlarını ve Zebarîleri, Süryani halkının üzerine salması gösterilebilir. I-KDP bu arada 11 Eylül 1961 tarihinde, daha sonra 'Şoreşa Êlûnê' diye adlandıracakları karşı harekatı başlatır. Kısa bir süre sonra 8 Kasım 1963'te Irak'ta BAAS'çı ve milliyetçiler askeri bir darbe ile Kasım'ı iktidardan düşürür. Yerine General Abdulselim Arif gelir. Abdulkerim Kasım idam edilir. İlginçtir ki, 1958 yılında Abdulkerim Kasım'a darbe yapmak isteyen Abdulselim Arif, Abdulkerim Kasım emriyle 1961 yılına kadar tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakmıştı.

Ayrıca belirtelim ki, Abdulkerim Kasım'a daha önce suikastta bulunmuş ancak zor bela yaralı bir şekilde kurtulmuş olan tetikçi Sad-

dam Hüseyin kaçtığı Mısır'dan geri dönecektir. O zamanlar BAAS'ta önemli bir yeri olmayan Saddam, yakını olan General Ahmet Hasan Bekir'in özel destekleri sayesinde 1970'lerin başlarına geldiğimizde adım adım BAAS'ın en tepesine yükselecektir.

Başta geçen BAAS rejimi Irak'ı, *'İki ulustan oluşan bir devlet'* olarak tanımlar. Kürtlerle ilişkilerini yeniden gözden geçirme sözü verir. Partinin bilgisi dışında Barzani, iktidarı ele geçiren milliyetçi çevrelerle ilişkiye geçer. İbrahim Ahmed ile Celal Talabani -birisi partinin birinci sekreteri, diğeri ise politbüro üyesidir- bu anlaşmayı kabul etmeyerek Molla Mustafa ile görüş ayrılığına düşerler.

"BAASçılar, 9 Mart 1963'te çok açık biçimde 'Kürt halkının ulusal haklarını ademi merkezîyetçi esasa göre tanıdıklarını' ilan etmişlerdi... Ancak biz de biliyoruz ki; BAAS hükümeti, General Kasım'ın Kürt meselesini 'nihai olarak çözümü'nden daha fazlasını yapma becerisinde olduğunu göstermek amacıyla, beş ay zarfında 3.000 Kürt köyünü yerle bir etti, yüzlerce köy ahalisini tehcire tabi tutup Arap çoğunluğun yaşadığı güney bölgelerine sürgün etti.

9-10 Eylül 1963'te Bağdat Hükümeti saldırıya geçip Süleymaniye halkını katletmeye başladı. 176 erkek, kadın ve çocuk ensesinden kurşunla vurularak öldürüldü. Öldürmeden önce insanları, toplu mezar kazmaya zorlamışlar ve kazılan mezarlara katledilenler doldurulmuş. Ertesi gün aynı şehir ahalisinden 100 kişi daha, BAAS milisleri tarafından vurulmuştu. Süleymaniye, Kürt direniş bölgesinin önemli alanlarından birisidir."

Bu süreçte belirtilen inanılmaz düzeyde kahramanca direnişlerin yaşandığıdır. Örnek olarak; "Salih el Yusufi'ye işkence eden cellatları bile, işkenceye direnci ve tahammülü karşısında gözyaşlarını tutamamışlardı." (Eyüp Barzani'nin çalışmasından.)

Şunu da belirtelim ki; *"Moğolistan Halk Cumhuriyeti, 3 Temmuz 1963 yılında, "Irak Hükümeti'nin Kürt halkına karşı uyguladığı kitlesel imha siyasetinin" BM Genel Kurulu'nun 18. Dönemi Çalışmaları gündemine alınması için resmi başvuruda bulundu. Bunun üzerine Irak Hükümeti, Moğolistan'ın başkenti Ulanbatur'daki diplomatik temsilciliğini askıya aldı."* (Eyüp Barzani'nin çalışmasından) Bu düzeyde büyük ve kapsamlı saldırılar Birleşmiş Milletler oturumlarında tartışma konusu oluyor.

Yine belirtelim ki; Suriye devleti, Irak BAAS rejiminin yanında 6.000 askerle Kürt direnişini kırmak için Irak'ta Kürtlere karşı savaşmıştır. Her ne kadar bu uzun süre inkar edilmiş olsa da, *“21 Ekim 1963 yılında Irak Cumhurbaşkanı Mareşal Abdülselem Arif, Zaho muntikasında yerleştirilmiş bulunan Suriye birliklerini ziyaret etmesini zamanın gazeteleri yazmıştı.”*

Kaldığımız yerden yeniden devam edecek olursak; Barzani, Mart 1964 tarihinde Celal Talabani, Ali Askari ve merkezi üyeleri partiden ihraç eder. Bunların yerine kendisine yakın olanları yerleştirir. 4 Nisan 1964'te ise Mawet'te toplanan merkez komite, hem Irak hükümetiyle olan ilişki ve diyalogu reddeder hem de Barzani'nin görevlerini dondurur. Artık yollar ayrılmıştır. Yer yer uzlaşma arayışları olsa da ortaya çıkan çatlak daha da derinleşecektir. Aynı yılın Temmuz ayında Barzani, merkez komite üyelerini tutuklamak için pêşmerge gönderdiğinde İbrahim Ahmed ve Celal Talabani İran'a geçerek bir yıl Hemedan'da kalırlar. İran ile I-KDP anlaştıkları için İbrahim Ahmed ve Talabani ciddi zorluklar yaşar. Tüm bu olup bitenlerde İbrahim Ahmed ve Celal Talabani'nin yetersiz, yanlış ve özgüvenden yoksun anlayışlarının payları da elbette görülmelidir. İran Celal Talabani'yle birlikte yaklaşık 300 kişiyi Dola Reqa'da gözetim altında tutar. Bu arada Talabani Irak'a sığınır. Ve ardından da 1966 yılında Celal Talabani, bir ara Irak hükümetiyle birlikte Kürtlere karşı hareket eder. Celal Talabani için sarf edilen, 'Caşe Saddam' sözü bu yıllardan kalsa da Talabani, KDP Şoresşger'i arkadaşlarıyla kurarak, I-KDP'ye karşı çatışmalarını bu tarihten itibaren güçlendirerek sürdürür.

Başka bir bilgiyi paylaşmak yerinde olacaktır. Barzani BAAS rejimiyle Kürt sorununu görüşme temlinde çözmeye çalışmak istediğinde, Arap dünyasından tanınmış bir çok isim desteklerini açıklamışlardı. *“Ocak 1964'te Kahire'de toplanacak olan Arap Zirvesi sırasında, Kürt meselesine barışçıl çözüm yönünde bir eğilim ortaya çıktı. Mısır lideri Cemal Abdülnasır ve Cezayir Başkanı Ahmed Bin Bella ile diğer Arap başkanları, Mareşal Abdülselem Arif'i barışçıl çözüm için cesaretlendirip desteklediler. (Saad Jawad, Iraq and the Kurdish Question 1958-1970, s. 156, Ithaca Press, London 1981)”* (Eyüp Barzani'nin çalışmasından)

1967'deki Altı Gün Savaşı'nda Arap ülkelerinin İsrail'e karşı ağır bir yenilgi almaları, Irak'taki BAAS hareketine olan desteği artırır. BAAS'çılar Kürtlere karşı savaştıklarında, Şii önderleri de bu savaşa katmak istemişlerdir. *"BAAS iktidarı, dönemin ülkedeki en büyük din adamı Ayetullah-ül Uzma (En Büyük Ayetullah) unvanına sahip Muhsin El Hekim'den, "Kürt Hareketi'ne karşı cihat ilan etmesi için bir fetva" istedi. Fakat BAAS Hükümeti'nin arzusunun tersine, Ayetullah Kürtlere karşı savaşmayı büyük günah sayan bir fetvayı Ocak 1969'da yayınladı."* (Eyüp Barzani'nin çalışmasından)

17 Temmuz 1968'de gerçekleşen kansız bir darbenin ardından, iktidar tamamen BAAS'çılara geçer. Hükümet programı konusunda başlayan anlaşmazlıklar üzerine BAAS yanlısı Saddam Hüseyin'in başında bulunduğu bir grup subay, Temmuz sonlarında diğer darbeci hizipleri saf dışı bırakır. Devlet başkanlığı ve başbakanlığa getirilen El-Bekir, aynı zamanda yeni oluşturulan Devrimci Komuta Konseyi ve BAAS Partisi Bölgesel Komutanlığı Başkanı olarak kesin bir denetim sağlar. Hükümete ağırlığını koyan BAAS Partisi, örgütlü yapısıyla hemen hemen bütün kurumları ele geçirir. Tabanını genişletmek isteyen BAAS, 1970'te Kürtlerle çatışmaya son vererek Irak Komünist Partisi (I-KP), I-KDP ve öteki bazı milliyetçi ve sol eğilimli siyasi güçlerle işbirliğine yönelir. Tuhaf gelebilir ancak Talabani ile Barzani'yi bir araya getiren güç, yine Irak Devleti olacaktır. Daha doğrusu Saddam'ın ta kendisidir. Saddam, Molla Mustafa Barzani için yazdığı bir mektubunda, şöyle demektedir: *"Saddam'ın Barzani'ye diğer parti politbürosuyla birleşmeye dönük yazdığı mektubun bir kısmı aynen şöyledir: Ebu İdris (Molla Mustafa) kardeş... Gerek müzakere sürecinde gerekse 11 Mart Bildirgesi ilanından sonra hem bizzat size hem de I-KDP'deki yetkili kardeşlere şu kararlı arzumu özellikle vurguladım: Siz Kürtler, aranızdaki kin ve nefreti unutmalısınız. Bütün Kürtler, sizin önderliğiniz altında toplanmalıdırlar ki, 11 Mart Bildirgesi'nde yer alan maddeler hayata geçirilebilsin."* (Eyüp Barzani'nin çalışmasından)

1970'lere geldiğimizde BAAS rejiminde isim değişiklikleri yine gündeme gelir. Yeni yönetim yayınladığı bir deklarasyonla Kürtlerle anlaşmaya varır. Geçmişte I-KDP'den kopan kimi muhalifler geri döner. Otonomi tartışmaları yoğunlaşır. 11 Mart 1970'te otonomi anlaşması imzalanır. Varılan ortak kararlara göre;

- “1- Kürt dili resmi dil olacak,
- 2- Tüm yönetim kademelerinde Kürt ve Arapların hak eşitliği sağlanacak,
- 3- Geri kalmış Kürt Bölgesi’ndeki ekonomik, kültürel gerilikle mücadeleye edilecek,
- 4- Kürtlerin çoğunluk olduğu bölgelerde idari yapılanmaları oluşturulacaktır. 1957 nüfus sayımı esas alınacaktır,
- 5- Her türlü örgütlenme özgürlüğü Kürtler açısından sağlanacaktır,
- 6- Kürdistan’a özel bir bütçe hazırlanacaktır,
- 7- Kürtler ve Araplar eski yaşadıkları yerlere geri dönecekler (Zorunlu göçertme ve yerleştirmeler),
- 8- Genel af ilanı yapılacak,
- 9- Toprak reformu yapılacak,
- 10- Anayasada Irak, Kürtlerden ve Araplardan oluşur ve diğer halkların da hakları dikkate alınır şeklinde düzenlenecek,
- 11- Silah ve Radyo devlete devredilecek,
- 12- Başkan yardımcılarında biri Kürt olacak,
- 13- Yüksek komite bunları yerine getirmekle yükümlüdür,
- 14- Kürtler nüfus oranı doğrultusunda yasama organlarında temsil edileceklerdir.”

Ayrıca;

- Sınırların belirlenmesi,
- Pêşmergenin olup olmayacağı,
- Bütçenin belirlenmesi,

4 yıl sonra yine bir araya gelinerek ortak karar verilecektir.

4 yıl boyunca KDP, Güney Kürdistan’da aynen 2003 yılından sonra olduğu gibi iktidardır. Yolsuzluklar ve bireysel zenginleşme diz boyu gelişir. I-KDP ile İsrail ilişkileri bu yıllarda daha fazla gelişecektir. Yine I-KDP ile ABD ilişkilerinin öyle görülüyor geliştirilmesinde Şah Rıza Pehlewi ısrarcıdır. Bunun nedeni ise Kürtleri Irak’a karşı çıkarma planıdır. Biliyoruz ki o yıllarda Sovyetlerle PDK-I’nın ilişkileri de çok güçlüdür. “Sovyetler Birliği, Kürt Hareketi’ne ilk mali yardımı yapan ülkedir. 1961 yılı sonlarında yıllık 360 bin dolar (yaklaşık 120 bin Irak Dinarı) değerinde para verilmişti. Bu ödenekler yıldan yıla artarak 1969’da yarım milyon dinara ula-

şabildi. Yardımlar, 1972 yılına kadar sürdü. (Mesud Barzani, age., s. 395.)” Sovyetler uzun bir süre Kürt Hareketi’ne destek sunacaktır. Ancak Barzanilerin İran, İsrail ve ABD ile ilişkilerini ileri düzeyde geliştirmeleri ve Irak’a karşı savaş açmalarıyla birlikte, “1974 sonbaharı ve 1975 başlarında Sovyet pilotlarının savaş uçaklarına binip Kürdistan’ı bombalamaları, Irak’a teslim edilmiş bulunan Tupolev-22 uçaklarıyla gerçekleşmişti.” (Oles Smolansky, age., s. 89.)

1972-73 yılında yeniden Irak Hükümeti’nin petrolü millileştirmesi ile aynı yıllara denk gelen OPEC uluslararası petrol krizi, batılı devletlerin ciddi bir şekilde rahatsız olmalarına yol açar. Bunun için alttan alta I-KDP’yi Irak devletine karşı tahrik etmeye başlarlar.

İran Şahı’nın H. Kissinger’e söylediği sözler gerçekten de çok dik-kat çekicidir: “Biz, Baasçılar ile komünistler ve Kürtler arasında bir ittifakı önlüyoruz.” Kissinger emin olmak için Şah’a soruyor: “On-ların ittifak yapmasını önleme gücümüz var mı?” Şah, yanıtlıyor: “Evet...” (Temmuz 1973’teki görüşme kaydı.)

Daha da ilginç olan sözler ise şunlardır: “Cezayir başkanı Bumed-yen’in Şah’ın ağzından naklettiği ibare şuydu: ‘Kuzey Irak’ taki Kürt Hareketi, elimin altındaki vana gibidir; istediğim zaman açar, dile-diğimde kapatıveririm!’ Karar için bundan sonrası keyfinize kalmış; ya hepten açık bırakırım ya da tümüyle kapatırım...” (Hamed El Cebburi’nin El Cezire televizyon kanalında yayınlanan “Çağa Tanık Olmak” başlıklı programındaki konuşması.)” (Eyüp Barzani)

İlginç olan bir durum ise Saddam’ın bu durumu görmesidir ve Molla Mustafa Barzani’yi uyarma ihtiyacı duymasıdır.

“Saddam Hüseyin, Molla Mustafa’ya 4 Temmuz 1972 tarihli bir mektup göndererek, onu İran tuzağına düşmeme konusunda uyarıyordu:

“Değerli Ebu İdris (Molla Mustafa) kardeşim,

..Şunu iyice ve çokça düşünmeni rica edeceğim: Amerikalılar, İn-gilizler ve İran Hükümeti, seninle olan anlık amaçları bittiğinde sana, bize ve bilhassa senin şahsına ne yapacaklar acaba? Onların istedikleri, Kürt halkının çıkarına değildir. Keza onlar Kürtlerin (Irak’tan ayrılıp) bölünmeyle sonuçlanan bir savaşla yetinmiyorlar; tersine, sona ermeyecek bir savaş istiyorlar. Onların arzuları, her zaman tanımlayıp belirttiğimiz üzere, Kürt halkının bitip tükenmesi ve ardından Bağdat Hükümeti’nin düşürülmesi, peşinden kendilerine

yakın unsurların iktidara doğru itilmesi (getirilmesi) ve nihayet büyük ve kapsamlı bir anlaşma sonucunda sizleri tümüyle yerle bir oluncaya kadar ezmektir. Biz, gidişatın bu şekilde olacağını düşünüyoruz. Bu tasavvur ve öngörülerim soyut şeyler değildir; sizin de boş bir zihinle bunu hesaba katacağınızı düşünmüyorum. Lakin bu mektupla demek istediğim şudur: Gerçekçi olmayan duygusal hayaller ve etkenlerin sizi, bazen gerçeği unutmaktan uzaklaştırmasına izin vermeyin...” (Mesud Barzani, Barzani ve Kürt Özgürlük Hareketi, Arapça basımı, s. 835.)” (Eyüp Barzani’nin çalışmasından)

“Gerçek şudur ki; Hem ABD hem de İran, aslında Kürt meselesinin hiçbir şekilde çözülmesini istemiyorlar. Zira Kürtler, sadece Irak ordusunu meşgul etmekle yükümlü kılınmışlardı. Böylece bu oyalama (taktiği), Şah ve Kissinger’e faydasını göstermiş oldu. (Emile Guikovaty, Comment les Kurdes ont ete trahis-Kürtlere Nasıl İhanet Edildi-, Fransız L’Express dergisi, 8-14 Mart 1976.)”

1974 yılında Irak Hükümeti’nin en kapsamlı otonomi (mıntkat-ül hükm-ül tahti) planı yayınlanır. Bu planda Kerkük yoktur. I-KDP bu yasayı reddedecek ve I-KDP adına Rasteqîn dedikleri kendi otonomi planını yayınlayacaktır. Bunun üzerine, BAAS ile I-KDP arasında çatışmalar yeniden başlar.

I-KDP’nin yaklaşık 120 bin pêşmergesi bulunmaktadır. İran açık destek vermektedir. ABD, İran üzerinden yardımda bulunacağını ve bizzat Nixon’un ağzından Kürtlerin yanında olduklarını iletir. Sonuç itibarıyla, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tahriklerle yeni bir çatışma süreci başlayacaktır.

BAAS’ın yaklaşımı diğer toplumsal muhalefeti ortadan kaldırına kadar Kürtleri etkisizleştirme ve kendi yanına alma taktiğinden başka bir şey değildir. BAAS iktidarı hızla Arap hegemonyasını oluşturmaya dönük çabalar içine girmiştir. İç çelişkileri yanında İran’la sınır ihtilafına da giren BAAS rejimi, İran’ın ABD ile sıkı ittifakını Sovyetler Birliği’ne yanaşarak dengelemeye yönelir. Bu durum, ABD ve bölgedeki müttefiklerinin feodal komprador karakterli Kürt Hareketi’ne ilgisini daha fazla artırır.

Molla Mustafa Barzani, 14 Şubat 1977 tarihinde, ABD temsilcilerine yazdığı mektupta, onların tarafında yer aldığını fakat karşıla-

Foto 77- Celal Talabani

ğını alamadığı ittifaka binaen sitemlerini şöyle dile getirmektedir: *“Biz Kürtler, ABD’nin ve İran’ın şeref sözüne güvenerek düşmana karşı koyduk ve onunla savaştık (Irak)... Bize mükafat olarak söz verilen özerklik nerede? Sayın başkan, Kürtler söz verilen mükafatın verilmesini benden bekliyorlar. Ben de, sayın başkan, sizden bekliyorum. Halkım bütün güvenini ve umudunu bana bağladı, şimdi ben de bu umudu size bağlıyorum”* sözlerini iyi anlayabilmek, daha önce ABD elçileri aracılığıyla ilettiği mesajları ve Kürdistan’da başka alternatif hareketleri tasfiye edebileceği, *“Barzani, her türlü siyasi konuda ABD Hükümeti’yle dayanışmaya, ABD politikalarını uygulamaya ve kendi bölgesindeki Amerikan karşıtı unsurları temizlemeye hazırdır”* sözlerinin unutulmaması gerekiyor. Yine, *“1973 yılında, kendisiyle yapılan bir röportajında Jonathan C. Randal’ın aktardığına göre, “Ben Amerika’ya güveniyorum. Amerika Kürtlere ihanet etmeyecek kadar büyük bir güçtür”* diyen de Barzani’dir. Aksi takdirde dış güçlerin bir maşası haline gelmiş olma yeterince anlaşılmayacağı gibi I-KDP’nin karakteri de hakkıyla anlaşılmayacaktır. Yine, Molla Mustafa Barzani’nin 1940’larda İngilizlere yazdığı mektuplar da unutulmamalıdır. *“...Ölüme kadar size verdiğim sözlerimde durmayı sürdürüyorum...”* Yüzbaşı Hevlet’e gönderdiği bir başka mektubunda, *“Emir buyurduğunuz takdirde ateş yakıp kendimi içine atarım...”* sözlerini görüyoruz. (Eyüp Barzani’nin çalışmasından)

Foto 78- Mustafa Barzani ve Saddam Hüseyin

Özgüçten ziyade uluslararası hegemonik güçlere bel bağlayan I-KDP, Kürt halkına sonuçları çok yıkıcı olacak bir süreci yaşatır. 1972’de artan gerginlik 1974’te çatışmalara dönüşür.

24 Nisan 1974 günü Irak BAAS rejimi Qeladizê’yi bombalar. Çok sayıda Kürt katledilir. Bu duruma karşı Bağdat’ta yaşayan yurtsever Kürt gençleri, karşı cevap vermek için misilleme eylemi yapma hazırlığına girerler. Bu öğrencilerin arasında I-KDP’nin gençlik hareketi üyesi olan Leyla Qasim da bulunmaktadır. Fakat henüz eylem hazırlığı içerisindeyken tutsak düşerler. Büyük işkencelere rağmen ser verip sır vermeyen Leyla Qasim ve arkadaşları, 13 Mayıs 1974’te idam edilirler.

Çatışmalar devam eder. Ancak 6 Mart 1975 tarihli Cezayir Anlaşması’yla İran ve Irak arasındaki sorunlar -Irak’ın bazı adaları İran’a bırakması üzerine- çözüme kavuşunca İran, I-KDP’ye verdiği desteği geri çeker. “11 Mart 1974 tarihinde Kürt Devrimi’yle Irak Hükümeti arasındaki ipler tümüyle koptu. 16 Nisan’da Molla Mustafa, Spilek mıntıkasındaki Irak birliklerine karşı bir saldırı başlatma kararı aldı; karşı askeri operasyonlar başlayınca, Spilek’i ele geçirmek için yapılan saldırı başarısız kaldı. (Aqrawi, age., s. 376.)”

Özgüçten ziyade farklı güçlere bel bağlayan, özelde de İran’a dayanan I-KDP önderlikli hareket yenilir. ‘Aş Batal’ diye bilinen olayda binlerce Kürt pêşmergesi, silahlarıyla birlikte ya da silahlarını

kırarak teslim olmak zorunda kalır. Bir kısım pêşmerge de bu onursuz teslimiyeti hazmedemeyerek intihar eder.

Kürt tarihinde çokça görüldüğü gibi aşiret usulü mücadele, evinden kopmama ve en önemlisi de dış güçlere dayanarak ayakta kalma hali, dış destek zayıfladığında ya da geri çekildiğinde mücadelede özgüven yitimine yol açan gerçeklik, en bariz bir şekilde 1975 ‘Aş Batal’ olayında tekerrür edecektir. O yıllarda Avrupa’da I-KDP’nin sorumlusu olan İsmet Şerif Vanlı, Aş Batal gerçekliği için, **“Devrimin kendi liderliği tarafından tasfiye edilişi”** diyecektir.

Yine, *“Böylesine trajik biçimde sona erebilen halk savaşının başka bir örneğini asla görmedim. Mücadele azminde olup da ellerinde mücadeleyi sürdürmeye yeterli imkanlar bulunan bir halkın salt önderliğe boyun eğerek savaşı bitirmesi örneğini!..”* diye yazacaktır.

Cezayir Antlaşması sonrasında I-KDP’nin bir çırpıda tasfiye olması, nasıl ve ne düzeyde dış destekle ayakta kaldığını çarpıcı bir biçimde gözler önüne serer. Başka bir açıdan baktığımızda kendi özgücüne karşı ne kadar inançsız olduğunu da görebiliriz. Öz dinamiklerine dayanmayan, hep birilerine göre örgütlenmiş olup birilerinden medet bekleyen tarz ve duruşlar, eninde sonunda tasfiye edilmekten kendilerini kurtaramazlar. Birilerine dayanarak kendini örgütlemeye çalışmak olsa olsa işbirlikçilik olur. Her güçle elbette ilişki kurulabilir. Ancak ilişkinin de ötesine geçerek adeta birilerine yamanıp onların piyonu olma durumu olsa olsa bir trajediden başka bir şeye yol açmaz, açamaz!

Bu arada Güney Kürdistan’da da adım adım farklı akımlar gelişir. Bu akımlardan birisi Süleymaniye ve Bağdat’ta Kürt Öğrenci Gençlik Hareketi tarafından kurulan Komeleyî Marksî Lenînî’dir. Esasta 1970’lerde kurulmuştur. Dört parça için mücadele etmeyi esas alan, halka yakın, aydın gençliğin içinde yoğun yer aldığı, kadro eğitimi gören ve çizgi olarak da sosyalist bir harekettir. Sekreterleri Şehab Şêx Nuri, daha tanınmış ismiyle Xale Şehab’tır. Şehab Şêx Nuri ve birkaç yoldaşı İran Devleti tarafından yakalandıktan sonra Irak’a teslim edilirler. Irak bu aydın ve devrimci Kürt gençlerini idam eder. İdam öncesi Xale Şehab ve yoldaşlarının, **‘Kêm bijt û kêl bijt’** yani **‘Az yaşa ama coşkulu yaşam’** anlamındaki sloganları birçok çevreyi o yıllarda etkileyecektir. Xale Şehab’tan sonra yerine geçen Şasuwar Celal kod adıyla

Aram, Komala Hareketi'nin başına geçecek ve 31 Ocak 1978'de Karadağ'da şehitler kervanına katılacaktır. Ardından ise bugün Goran Hareketi'nin Lideri olan Newşîrwan Mistefa bu hareketin yani Komala'nın başına geçecektir. Komala Hareketi 1979 yılında gerçekleştiği konferansında ismini değiştirerek Komeleyî Rençderanî Kurdistan yapacaktır. Şehit Aram'ın şehadetine kadar Komala ismindeki hareket düzenli bir şekilde kendi içinde kadro eğitimi düzeyinde eğitimler sürdürmüştü ancak Aram'ın şehadeti ardından giderek bu durum zayıflamış ve 1983 yılında zayıflayacak ve 1992 yılında YNK içinde son bulacaklardır.

Bu bölümü, dünyanın en trajik olaylarından olan Halepçe ve Enfal katliamlarını dile getirerek bitirelim.

Hepimiz Halepçeleri biliriz. İsteksizce de olsa sömürgeci devletler ile emperyalist güçlerin çıkarları buluştuğundan Halepçe'de olanlar öğrenilebilmişti. Halepçe'de, 16 Mart 1988 günü binlerce Kürt kimyasal silahlarla katledilirken, binlercesi ise ağır yaralanmıştı. Halepçe, Güney Kürdistan'da yaşanan trajediler arasında sadece bir 'olay'dır.

Irak-İran savaşı sırasında en az 1.400 Kürt köyünün boşaltıldığı, çoğunun yakıldığı, milyonlarca insanın ise sürüldüğü, göç etmek zorunda bırakıldığı çoğu zaman bilinmez.

Foto 79- Aram Şasuwar Celal

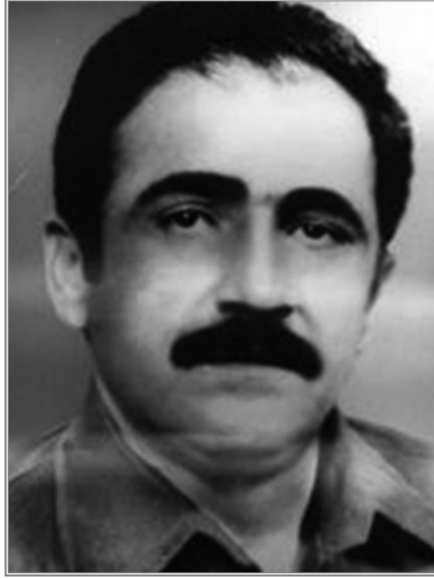

Foto 80- Xalê Şehab-Şehab Şêx Nurf

1988 yılının Şubat'ında başlayıp Eylül'üne kadar süren ve en az 182 bin insanın katledildiği, binlercesinin ise kaybettirildiği soykırım sürecine Enfal diyor Saddam rejimi.

Enfal, Kuran'ın bir suresinde, *'Kutsal savaşın ganimetleri'* anlamına gelmektedir. Kafir bile kabul görülmeyenlerin mal varlıklarına zoraki el konularak, el koyanlar için helal olan bir eylem türüdür Enfal.

Yukarıda ifade edildiği gibi Enfallerde 182.000 kişi katledilmiştir. Ve kaçının kaybedildiği, kimlere satıldığı, hangi çukura atıldığı dahi bilinmemektedir.

Toplam 8 Enfal gerçekleştirilmiştir. Her bir Enfal bir diğerini aratmıştır. 1,5 milyon insanın yerinden edildiği ifade edilmektedir. Ortadan kaldırılan köylerin yerine *'mucemmat'* denilen, stratejik merkez köylere, katliamdan geriye kalan Kürtler zoraki yerleştirilmiştir.

BAAS rejimi ilk Enfal hareketini Şubat 1988 yılında Cafati vadisinde başlattıktan sonra peşi sıra birçok yere aynı sertlik ve acımasızlıkla kimyasal silahları kullanarak yöneltmiştir. Ardından ise yukarıda ifade edilen Halepçe soykırımı gerçekleştirilmiştir. İkinci Enfal 22

Foto 81- Halepçe Katliamı

Mart 1988’de, Seyf Senan köyüne karşı gerçekleştirilmiştir. En sert Enfallerden bir tanesi ise Germiyan’a karşı gerçekleştirilmiştir. En az on bin insanın ortadan kaldırıldığı biliniyor. Sırasıyla dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve en son olarak da sekizinci Enfal hareketi Behdinan Kürtlerine karşı, 25 Ağustos 1988 günü gerçekleştirilmiştir.

BAAS rejimi 6 Eylül 1988 tarihinde, ‘*genel ve kapsamlı bir af*’ ilan ederek Enfal hareketlerini sözde bitirir. Ancak biliyoruz ki; 1991 yılına kadar birçok kez, yüz binlerce Kürt yerlerinden yurtlarından zoraki edilmişlerdir.

‘*Enfal Harekatları*’nın bitmesinden iki yıl sonra, Güney Kürdistan’ın üçte ikisi tümüyle insansızlaştırılmış, yüz binlerce insan yerinden edilmişti” diye yazmaktadır uluslararası arenada insan hakları çalışmaları yürüten Kerim Yıldız-Irak Kürtleri adlı kitabında.

Aynı yazar haklı olarak, “*Halepçe soykırımına kadar, dünyanın vicdanı Kürdistan’ın trajedisi karşısında kör, sağır ve dilsizdi. Alaska’da buzlar arasında sıkışıp kalmış bir balinanın kurtarılması, ‘iyi yürekli medeniyet’ in gözyaşı oluyordu. Televizyonlar, basın sıkışmış balinanın hallerini anı anına bize duyuruyordu.*

Ama dünyanın bu köşesinde, bir halkın soykırımı uğramasından kimsenin haberi yoktu. Çünkü, soykırımcı, petrol kuyularının üstünde

oturuyordu. ‘Medeni dünyaya’ enerji sağlıyordu.

Çıkarlar gereği vicdanlar, tatildehydi” diye yazmaktadır.

Sıkça ‘uluslararası ya da devletler arası sömürge Kürdistan’ ya da ‘sömürge bile olmayan ülke’ denilirken, herhalde kast edilen gerçeklik bu olmalıdır.

Konumuza dönecek olursak; Güney Kürdistan’da faaliyet yürüten başka bir grup ise Kürdistan Demokrat Sosyalist Hareketi’dir. Ali Askari, Tahir Wali Beg, Dr. Xalit Seid, Omer Mistefa, Ali Hejar, Kardo Gelali, Ednan Mufti, Seyda Salih Yusuf yine daha sonra Sosyalist Partiyi 1981 yılında kuracak olan Resul Mamend, Dr. Mahmut Osman, Seyda gibi devrimci kişilikler de bu harekette o zamanlar yerlerini alacaklardır. Hêlî Giştî’yi (yani Genel Hat) Celal Talabani, Fuad Muhammed ve arkadaşları kuracaklardır.

Sonuç itibariyle; 1 Haziran 1975 tarihinde yukarıda dile getirilen hareketler yani Komala, Kürdistan Demokrat Sosyalist Hareketi ve Hêlî Giştî, Yekîtiya Nîştîmanî Kurdistan-YNK’yi bir cephe olarak ilan ederler. Üç örgütten oluşan YNK’de en etkili isim Ali Askari’dir. YNK’yi Şehit Aram, küçük burjuva karakterli olarak gördüğü için

Foto 82- Mame Rişê

Foto 82- Leyla Qasim

Foto 83- Ali Askari

katılmayacak, Aram'ın şehadeti ardından ise hareketin başına geçecek olan Newşîrwan daha sonra YNK'ye katılacaktır.

Ali Askari ve yoldaşları, Güney Kürdistan'da yaşanan iç çatışmalardan dolayı çalışma zemininin bulunmadığını düşünerek 1.000 kişilik seçme bir pêşmerge gücüyle Kuzey Kürdistan'a geçerek direnişi başlatmayı planlarlar. Ne var ki, henüz daha Oremar'a bile ulaşmadan I-KDP'nin karşı örgütlemesi sonucunda yöre insanları Ali Askari ve arkadaşlarına saldırır. Bunun üzerine, Ali Askari güçlerini alıp Botan'a geçer.

I-KDP'nin kendi dışındaki Kürt örgütlerini tasfiye etmedeki marifeti sonuç verir. Ne yazık ki bu süreç, Ali Askari ve arkadaşlarının tasfiyesiyle sonuçlanır. Saddam'ın, daha doğrusu BAAS ajanlarının bölgede gezdiğini yöre halkına bildiren I-KDP, halkın Ali Askari ve arkadaşlarına yönelmelerine neden olur. 1978'de Taştamerge'de -Beytüşşebap zozanlarında- Ali Askari ve arkadaşlarının etrafı kuşatılır. Bu çatışmalarda yaklaşık 700 pêşmerge katledilir. 300'ü esir edilir. Ali Askari, Tahir Wali Beg, Huseyin Baba Şêx Êzîdî ve Dr. Xalit esir düştükten sonra katledilirler.

Olaya katılanların anlatımlarından öğrenilen; çatışma esnasında Ali Askari'nin tek bir pêşmergenin mermi sıkmasına izin vermediğidir. Çünkü; pêşmergelerin sıkacağı her mermi Kürt halkından bir kişiyi hedefleyeceğinden, Ali Askari bunun bilinciyle izin vermeyecektir. İhanet yine doludizgindir ve bir kez daha yüzlerce fedai Kürt gencinin şehadetiyle sonuçlanmıştır.

26 Mayıs 1976'da Mesut Barzani, İdris Barzani, Sami Abdurrahman, Kerim Sincari ve Azad Berwari KDP Qiyada Muwakat (Geçici Kumanda)'yı oluşturlar. I-KDP'nin bu tarihten sonraki sürece 'Mayıs Devrimi' dediğini de ekleyelim. Bu tarihten itibaren Sami Abdurrahman, İsrail ile sıkı ilişki içerisine girer. Arap dünyası içerisinde kendisine bağlı bir Kürt işbirlikçi partisi, İsrail'in de işine gelir.

I-KDP'nin başına resmi olarak 1 Mart 1979 yılında Molla Mustafa Barzani'nin ölümü ardından Mesut Barzani geçse de pratikteki esas isim 31 Ocak 1987'de vefat edene kadar İdris Barzani olacaktır.

Güney Kürdistan'da elbette başka örgütler ve partiler de kurulacaktır. Bunlardan bazılarını buraya alacak olursak; Partî Gel, PASOK-Kürt Sosyalist Partisi, Hizbî Zehmetkeşanî Kurdistan, Kür-

distan İslami Hareketi, Alayî Şoreş, Yekgirtûyî İslamî, Komaleyî Îslamî, Goran Hareketi vb.

Yine çeşitli süreçlerde farklı partilerin oluşturduğu cepheleer kurulmuştur. CUD (Demokrat Vatan Cephesi), CUQD (Demokratik Milli Vatan Cephesi) gibi.

Barzanilere ilişkin birkaç söz söyleyerek bu bölümü kapatalım. Mahabad'ta Barzani'nin Qazî Mihemed'i nasıl yalnız bıraktığını halen yazanlar var. Kuzey parçasını ele alırken her iki Sait'in nasıl komplolarla tasfiye edildiğini yazmıştık. İ-KDP pêşmergelerinin İ-KDP'lilerce İran'a nasıl teslim edildikleri biliniyor. Her parçadaki Kürt örgütlerini, istihbarat örgütlerinin kontrolü altına almak için kurulan KDP'ler sır değil.

Yine Irak sosyalistlerini nasıl katlettikleri de biliniyor. *“IKP (Irak Komünist Partisi) sorumlusu Ecine, Zaho'da İ-KDP tarafından katledilen 12 komünist için, “İ-KDP ile İKP ilişkilerini tahrip eden büyük felaket” olarak nitelerken, (İ-KDP'nin önde gelen şahsiyeti) Dr. Mahmud Osman şöyle der: “Son yıllarda halka karşı ve aynı şekilde Kürdistan'da bulunan Irak yurtsever güçlerinin mensuplarına karşı terör uygulandı. Mesela; Barzani önderliğinin bilgisi dahilinde Heza Zaxo komutanı İsa Suvar tarafından ikisi merkezi önderlikten olmak üzere Merkez Komitesi'ne bağlı teşkilat mensubu 12 komünistin katledilmesi olayında olduğu gibi, bu gibi olaylar Kürt halkının çıkarlarına aykırıydı. (Taayim Mesirat-il Sawra., s. 24.)”* (Eyüp Barzani'nin çalışmasından)

Dahası Barzanilerin İsrail Devleti'yle olan ilişkileri de sır değil. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, bu devletle ilk ilişki kuran ve İsrail'i birkaç kez ziyaret edenlerin başında Barzaniler gelir. Babadan oğula bu gelenek devam edecektir. Öyle ki, İ-KDP ve Barzani ailesi bir kez olsun İsrail Devleti'nin işlediği insanlık suçlarını eleştirmemiştir. 2009 yılında İsrail Devleti'nin Filistin'i hunharca bombalamasını tüm dünya kınarken, İ-KDP ve Barzanilerden tek bir eleştiri dahi gelmemiştir. Günümüzde Güney Kürdistan'da en etkili olan güç, İsrail'dir. Diğer i se Fethullah Gülen Cemaati'dir. Fethullah Gülen'in Evangelistlerle ilişkileri sır değildir. Kimin adına hareket ettiği her geçen gün daha iyi görülmekte ve de anlaşılmaktadır. Evan-

gelizmin etkili, vurucu bir gücü olarak en etkili olduğu yerlerin başında Güney Kürdistan gelmektedir. Sabetaycı İsmail Cem'in kız kardeşinin Barzani ailesinden Sefîn Dîzaî ile evli olması ayrıca dikkat çekicidir. Çünkü Sabetaycılar, sadece kendilerinden olana kız verirler. Birçok yazar ve araştırmacı, Barzani ailesinin Yahudi kökenli olduğunu yazmaktadır. Sabetayistlerin Kürtlerin birliğini istemediklerini ve hatta Türkiye'de Türkçülüğü geliştirenlerin başında geldiklerini daha önce yazmıştık. Türklerden daha Türkçü, Türklerden daha ırkçı, Türklerden daha şoven ve kafatasçı olduklarını da belirtmiştik. Bunların hepsi insanı ister istemez düşündürmektedir. Kaldı ki yıllarca I-KDP'nin Kürtler arası birliğin oluşması çabalarını hep boşa çıkarması ve Ulusal Konferans ya da Ulusal Kongre planlamalarını hep teğet geçmesi, Rojava Kürdistan'ında çıkan tarihi fırsata bu denli -hiç kimsenin anlayamayacağı tarzda ve anlamsız bir şekilde- karşı çıkışı ayrıca üzerinde durulması ve altının iyiden iyiye eşelenmesi gereken durumlardır.

Foto 85- Haspa Xana Naqib

Foto 86- Pîremêrd

Bu bölümü bitirirken Güney Kürdistan’da yetişen şair ve öncü kadınlara değinmek yerinde olacaktır. Güney Kürdistan’da 20. yy’da birçok değerli Kürt şairi yetiştiği gibi birçok değer yaratan kadın öncüler de ortaya çıkmıştır.

Kürtlerin en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilen Pîremêrd (1867-1950) Kürtlerin gündemine yeniden Newroz’u getiren aydın olarak bilinir. Yine; Qedrîcan (1916-1972), Mamosta Goran (1903-1962), Şêx Nuri Şêx Salih (1896-1958), İsmail Haki Şarez, Mustafa Bameti gibi isimleri de saymak mümkündür. Tarih alanında ise M. Emin Zeki, Hüseyin Hüzni Mukriyani, Molla Mahmud Beyazıdı, Tefik Vehbi, Salih Kaftan, Refik Hilmi, Ali Seydo Gorani, Cemil Bendi Rojbeyani gibi bazı önemli şahsiyetleri de anmamız gerekiyor.

20. yy’ın başında yaşamış olan Caflı Adile Xan’ın siyasi bir kimliğinin olduğunu ve bulunduğu ortamlarda da çok etkili olduğunu o yıllarda Kürdistan’da yaşamış olan Batılı siyasetçiler yazar. 1920’lerin ortasında Süleymaniye’de Hapsa Xana Naqib kızlar için

ilk Kürtçe okul açan güçlü bir kadındır. Yine Hapsa Xana Naqib daha önce Kürt Teali Kadın Cemiyeti'nin de ilk kurucularındandır. Benzer bir rolü Rabia Xan, Encüm Xan da oynamışlardır. Sediye Xan ise 1942 yılında kurulan Kadın Derneği'nin başkanıdır. Gozîde Xan da Kürt Teali Cemiyeti'nin bir üyesidir. Fatma Mihielden tam 35 yıl boyunca Kürt kızları için neredeyse bedava öğretmenlik yapacaktır. Ve bilindiği gibi bu topraklarda Leyla Qasim gibi büyük bir kadın militanın görkemli bir direnişle şehadete gittiğini de ekleyerek bu bölümü kapatalım.

Batı Kürdistan'da Kürtlerin Durumu

Kürdistan'ın en küçük parçası olarak bilinen Batı Kürdistan, Kürdistan'ın küçük bir maketi gibidir. 1920'lerde gelişen ve daha sonra bastırılan direnişler ardından birçok Kürt, Kuzeyden Batı Kürdistan'a geçmiştir. Aynı şekilde Güney Kürdistanlı birçok aile Batı Kürdistan'a yerleşmiştir. Osmanlı zamanında, İran'ın hakimiyeti dışındaki kısım haricinde bir bütün olarak duran Kürdistan, I. Dünya Savaşı sırasındaki emperyalist paylaşım hesapları gereğince belirlenen sınırlar ardından Suriye ve Irak'ın oluşumuyla dört parçaya bölünmüştü. 1921 yılında Fransa Devleti'nin Türkiye ile yaptığı anlaşmayla Batı Kürdistan, Kürdistan'dan koparılacaktır. 1937-39 yıllarında Suriye ile Türkiye arasında Hatay sorunu yaşanır ve süreçle yapılan birçok hile sonucunda Hatay, Türkiye Devleti'ne bırakılmak zorunda kalınır. Dönemin Suriye'si halen tam bir devlet pozisyonunda değildir. İlk seçim 1943 yılında gerçekleştirilir. Ve Suriye Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli olur.

Batı Kürdistan'a Kürdistan'ın diğer parçalarından gelen birçok aydın ve sanatçı, Kürt kültürünün gelişmesi, var olanın korunması ve tarihe mal edilmesi için büyük çaba içerisinde olmuşlardır. Burada yayınlanan Hawar ve Ronahî dergileriyle de önemli bir kültür hafızası yaratılmıştır. Yine Osman Sabri hem tarih alanında hem de edebiyat alanında önemli çalışmaların sahibi olmuştur. Benzer bir şekilde Seydayê Cigerxwîn edebiyatıyla büyük anmamız gerekiyor. Amûdê'de yine Seydayê Cigerxwîn öncülüğünde 1930 yılında bir Kürtçe okul açılır.

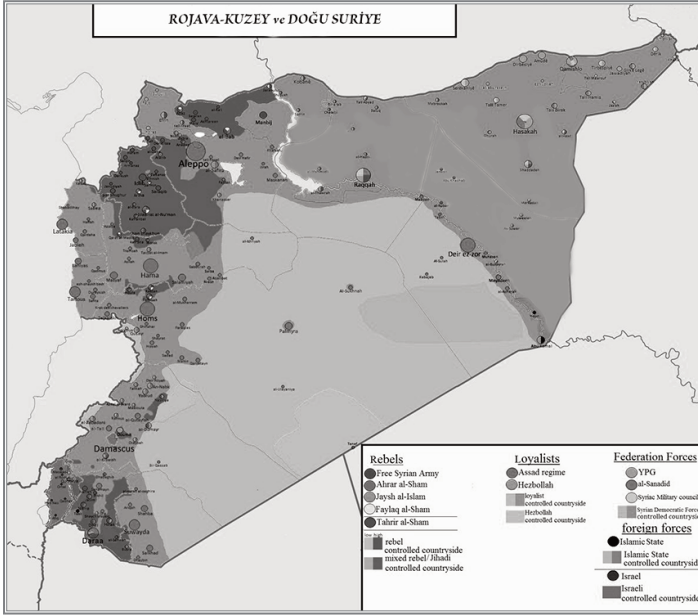

Foto 87- Rojava, Kuzey ve Doğu Suriye haritası

O yıllarda Kürtlerin kurdukları partiler de vardır. Bunlardan biri de, Suriye Kurdistan Demokrat Partisi-S-KDP'dir. Yine Ermeni halkının büyük ozanı Aram Tigran tarihe damgasını vuran sanatını Batı Kürdistan'da uzun yıllar icra edecektir. Nuri Dersimi'nin 'Hatıratım' kitap çalışmasıyla **'Ey Kürt Gençliği'** hitabesi de Batı Kürdistan'da kaleme alınmıştır. Önemli bir başka bir isim ise Nureddin Zaza'dır.

Tuhaf gelebilir ancak dile getirmekte yarar vardır. Suriye, Fransa mandası altındayken Kürt aydınlarının kültür, tarih ve dil çalışması yapmalarına, dergi çıkarmalarına ve hatta 1927 yılında Lübnan'da Xoybûn Hareketi'nin kurulmasına izin verdiği söylenir. Ancak Osman Sabri'nin anılarından biliyoruz ki; yalnızca Osman Sabri, Fransız manda yönetimi tarafından tam 11 kez sürgüne gönderilmiştir. Nedeni açıktır; Osman Sabri, Kuzey Kürdistan'a dönük siyasi çalışmalar yürütmektedir. Yine Fransa'nın o yıllarda, dini azınlıklara özerklik vermesine karşın 23 Haziran 1928 tarihinde Kürtlerin Suriye Kurucu Meclisi'ne özerklik için başvuru talebini kabul etmemiş ol-

ması, ayrıca ciddi bir şekilde ele alınmayı gerektirir. Halbuki buradaki talepler Güney Kürdistan'da bulunan Musul Vilayeti'ndeki taleplerle benzerdi.

“S-KDP, Kürtlerin resmi olarak tanınmasını, kültürel haklarının verilmesini, Arap milliyetçisi olan bir hükümet yerine herkesi kucaklayacak demokratik bir Suriye devletinin yapılandırılmasını talep ediyor; Kürtlerin ekonomik geri kalmışlığının giderilmesi için gerekli olan ekonomik tedbirlerin alınmasını istiyordu.

Suriye Komünist Partisi (SKP), Kürtlerin sempatiyle yaklaştığı bir isim olan Halit Bektaş tarafından yönetiliyordu. SKP, Kürtlerin bir halk olmaktan kaynaklanan haklara sahip olması gerektiğini savunuyordu. Bu da Kürtlerin, yoğun bir biçimde SKP etrafında toplanmasını hatta Komünist Parti'nin Kürt partisi olarak tanınması sonucunu yarattı. Kürtler, bu partinin bütün kademelerinde önemli bir yer tuttular.” (Tarihin İsyanı, Osman Akbaş)

Bir paragraf açarak belirtelim ki; belki de daha ileri bir değerlendirme yapma ihtiyacı bile vardır. O da; Fransa ve İngiltere'nin yanında Batının önde gelen devletlerinden bazıları, Kürtlerin özgürlüklerini elde etmemeleri için gizli bir antlaşma yaptıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü; tam 90 yıldır istikrarlı bir şekilde isimlerini verdiğimiz emperyalist devletler başta olmak üzere birçok emperyalist devlet, Kürtlerin özgürlüklerini elde etmemeleri için ellerinden ne geliyorsa yapmışlardır ve halen de yapmaktadırlar.

Uzun adıyla BAAS-Arap Sosyalist Partisi, Arapça'da 'Yeniden diriliş' ya da 'Rönesans' anlamına gelir. BAAS, başından beri seküler bir partidir ve şiarı “Arapların Birliği, Sömürgecilikten Kurtuluş ve Sosyalizm için Mücadele” dir. Parti 1930'larda Zeki El Arsuzi, Selahaddin El Bitar ve Mişel Eflak adlı orta sınıf kökenli eğitimciler tarafından kurulmuştur. Üçü de Batı tarzı eğitim almış olan bu kişiler, ilk olarak Suriye'de faaliyete başlamışlardır. 1945 yılına gelindiğinde BAAS kelimesi artık bir hareketten çok bir parti olarak algılanmaya başlanmıştır. Partinin resmi kuruluşu ise 7 Nisan 1947 tarihinde Şam'da yapılan kongreden sonra ilan edilmiştir.

Suriye'de, Kürtler sayıca (nüfusça) az olmaları nedeniyle çok belirgin bir şekilde göze çarpmamaktadırlar. Güney ve Kuzey Kürdistan'a sınır oluşturan bölgelerde BAAS iktidarından önce Kürt nüfus

bulunmaktadır. Ancak BAAS'ın etkili olmasından sonra Kürtlerin yoğun yaşadığı alanlara Araplar yerleştirilerek asimilasyon girişimleri yoğunlaştırılmıştır. Bu bir proje dahilinde yapılmıştır.

Suriye Devleti, TC Devleti'nin 1925 yılında kararlaştırıp uygulamaya koyduğu Kültürel Soykırım Hareketi olan Şark Islahat Planı'nı 1963 yılında yasalaştırdığı Arap Kemer Projesi'yle gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Bilindiği gibi 1956 yılında Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır Süveyş Kanalı Krizi ardından İsrail, Fransa ve İngiltere güçlerine karşı gösterdiği tutum ve karşı koyuşla Arap aleminde hızla öne çıktı. Bu bağlamda Arap milliyetçiliğinin sembol ismi haline geldi. Bu yükseliş, 1958 yılında Suriye ve Mısır'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) adında tek devlet oluşumuna kadar gitti.

Suriye'de giderek gelişen Arap milliyetçiliği, belli bir nüfusu olan Kürtlerin adım adım dıştalanmalarına yol açtı. İnkâr ve imha siyaseti geliştirilmeye başlandı. 1958 yılında Kürtçe müzik ve yayın, resmi olarak yasaklandı. Hemen ardından 13 Kasım 1960'ta Amûdê'de bir sinemada, yüzlerce Kürt çocuğunun yakılarak katledilmesi tesadüfen geliştirilen bir olay değildir; planlıdır. Kürtlere yönelik başlatılan ırkçı-inkarcı ve asimilasyoncu politikalar, 1961 yılında BAAS subaylarının bir darbe ile iktidara gelişleri ardından daha da tırmanmıştır. Örneğin; Qamişlo ve Derîk alanında yaşayan Kürtler, **Muhacir** yani Ecnebi statüsüne alınmış ve anayasal hakları inkar edilmiştir. Kürtlerin kültürel bayramları olan Newroz bile yasaklanmıştır. Daha geri bir statü ise '**Maktumin**' diye ifadelendirilen 'Kayıtsız Kaçak' anlamına gelen, tümünden yok sayılan bir statüdeki Kürtlerdir ki, bunlar vatandaş sayılmayan, mal varlıklarına istenildiği zaman el konulan kesimler olmaktadır.

"BAAS rejiminin darbe ile iktidara geldiği dönemde Türkiye'de de ordu, Milli Birlik Komitesi (MBK) adıyla darbe gerçekleştirerek yönetime el koymuştu. Suriye ve Türkiye'de gerçekleştirilen darbelerin gerçek nedeni; Doğu Kürdistan'da 1946 yılında kurulan Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin yarattığı etki ve ardından 1961 yılında I-KDP'nin Irak BAAS rejimine karşı başlattığı silahlı mücadele kararı gibi birçok gelişme, Kürdistan'ın diğer parçalarında da Kürt iradesinin yeniden canlanmasına neden olmaktaydı. Suriye ve

Türk devletlerindeki ordu subayları, gerçekleştirdikleri askeri darbelerle Kürt uyanışını engellemeyi amaçlıyorlardı.

Kürtlerin hedef alındığı bu politikaların temel amacı; tek dilli, tek kültürlü, tek kimlikli ve tek inançlı bir ‘ulus devleti’ yani sadece Araplardan ve sadece Türklerden oluşan bir ‘ulus devlet’ kurmaktır. Türkiye’de MBK rejimi, Kürdistan’da Türkleştirme politikasını başlatırken, Suriye’de de BAAS rejimi, Güneybatı Kürdistan’a yönelik ‘Araplaştırma ve Arap Kuşağı Projesi’ni başlatmıştır. Arapça ismi ‘Xızama Arabi’ ya da ‘Kamera Arabi’dir. İlk uygulamaya konduğu dönemde ‘10’ luk hat’ olarak da bilinir. Arap Kemer politikası ile Kürdistan’daki demografik yapının değiştirilmesi esas alınmış, bu şekilde Kuzey Kürdistan ile Güneybatı Kürdistan arasına Araplar yerleştirilerek ‘güvenlik şeridi’ oluşturulması planlanmıştı. Kürdistan topraklarına Arapları yerleştirmeyi ön gören, Kürt halkının inkar ve imhasını amaçlayan bu politikanın diğer amacı da; Güneybatı Kürdistan’ın Cizîre bölgesinin zengin petrol rezervlerine sahip olmasıydı.

1961 yılında Kürdistan’da görev yapan, Siyasi İstihbarat Şube (Muhaberat Emin Siyasi) Başkanlığının Cizîre bölgesinden sorumlu, aynı zamanda koyu bir Arap milliyetçisi olan Binbaşı Muhammed Talib Hilal tarafından, ‘Ulusal, Toplumsal ve Siyasi Yönleriyle Kürdistan Çalışması’ adıyla BAAS rejimine bir rapor hazırlanmıştı. Cizîre Muhaberat sorumlusunun hazırladığı rapor için; Türkiye’de 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi tarafından oluşturulan Doğu grubunun Kürdistan’a yönelik hazırladığı ‘Türkleştirme programı’ olduğu gibi Güneybatı Kürdistan’a uygulanmıştı.

Raporda BAAS rejimine 12 maddelik bir eylem planı sunulmuştur. Bu planda Güneybatı Kürdistan’ın Araplaştırılması, Kürtlerin başka bölgelere dağıtılması, Kürtçe isim ve yer isimlerinin Arapça isimleriyle değiştirilmesi, Arap dil ve kültürünün yaygınlaştırılması, Kürt bölgelerine yatırım yapılmaması, Türkiye’den gelen Kürtlerin geri gönderilmesi, Arapça bilmeyen Kürtlerin oy kullanmasının yasaklanması gibi öneriler yer alıyordu.

Güneybatı Kürdistan’a yönelik tehcir ve asimilasyonun uygulanabilmesi için de ayrıca olağan üstü halin hayata geçirilmesi de raporda önerilmişti.

Raporda, tehcir ve asimilasyon politikası için önerilen maddelerin bazılarında şu görüşlere yer veriliyordu:

-Arapça bilmeyen Kürtlerin asimilasyonuna hız vermek için Arapça okullar açılmalı ve okullara gidilmesi teşvik edilmeli, gerekirse zorunluluk haline getirilmeli.

-Kürdistan'da çalışma imkanları ortadan kaldırılmalı. Ziraat için (ekip, biçme) topraklar tümünden Kürtlerin elinden alınmalı. Aynı zamanda bu toprakların Kürtler tarafından kiralanması veya satın alınması engellenmeli.

-Araplar içerisinde Kürt karşıtlığı yaratılarak, Kürtlerin tehlike oluşturdukları vurgusu güçlendirilmeli ve yine Araplar kışkırtılarak Kürtler üzerinde baskı oluşturulmalı.

-Kürtlerin yoğun olduğu, Kürt bilincinin güçlü olduğu şehirlere Arap nüfusu kaydırılmalı, Kürt nüfusu parçalanmalı.

-Kürtler arasındaki birlik bozulmalı, Kürt aşiretler birbirine düşürülerek iç çelişki ve çatışma yaratılmalı.

-Cizîre bölgesindeki petrol rezervlerinin olduğu alanlar askeri bölgeler içine alınarak güvenlikleri sağlanmalı, bu bölgelerin çevresine Arapların yerleştirilmeli.

-Buralara yerleştirilecek Araplar için köyler kurulmalı ve buradaki Araplar askeri alanda eğitilip silahlandırılmalı.

-Başta Cizîre bölgesi olmak üzere Kürt ulusal bilincinin olduğu bölgelerde kalan Kürtlere kesinlikle vatandaşlık hakkı verilmemeli, kimliksiz bırakılmalı.

Raporda belirtilenler BAAS rejimi tarafından kabul edilip yasalaştırıldıktan sonra bu yasaların uygulanabilmesi için Mart 1963'te olağanüstü hal yasası çıkartılmıştı. BAAS rejiminin çekirdek örgütlenmesi olan El Cewiye ve Emin Siyasi, Emin Askeri istihbarat örgütleri (Muhaberat), bu yasa ile geniş yetkilerle donatıldı.” (Dünden Bugüne Suriye Devletinin Kürt Politikası, lekolin.org adlı siteden)

Suriye'nin resmi devlet politikasını yukarıda dile getirilenler çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu süreç, 1973'te Hafız Esat'ın iktidara gelmesiyle yumuşamıştır ancak üstü örtülü bir şekilde yine devam ettirilmiştir. Sistem uygulamada yumuşamış gibi görünse de, çok sonraları, 2004 yılında, BAAS rejiminin faşist yüzünün ne olduğunu herkes çıplak bir şekilde görecek.

Foto 88- Ara Tigran

Foto 89- Cigerxwîn

Foto 90- Osman Sabri

Foto 91- Celadet Berdirxan

Foto 90- Rewşen Bedirxan

Kafkasya'daki Kürtlerin Durumu

Kürdistan'a yakın komşu devletlerde yaşayan Kürtler, ağırlıklı olarak Kürdistan'ın Kuzey Doğu ve Güney parçalarındaki direnişlerden sonra gitmişlerdir. Özelde Ağrı İsyanı'ndan sonra Serhat'tan birçok Kürt, Ermenistan tarafına geçmiştir. Sınırların oluşumuyla Kürtler, kendi topraklarından koparılmışlardır. Elbette tarihin daha gerilerinde Kafkasya'ya göç etmiş ya da zorunlu olarak kaçmış Kürtler yaşamaktaydılar. Örnek babında; tarihe 'İslam'ın Kılıcı' diye geçecek olan Sallahaddin Eyyubi esasen bugün Azerbaycan olarak bilinen topraklardan göç etmek zorunda kalan bir ailenin çocuğu olarak Tikrit'te dünyaya gelir. Bu bile Kafkasya'da çok öncelerden beri Kürtlerin yaşadığının göstergesidir. Hatta MÖ 600'lü yıllarda Medler, Manailer ve Alanların bu bölgede yaşadıkları biliniyor. Bu bağlamda Kafkasya'da Kürtlerin varlığı çok uzun geçmişe uzanıyor.

Foto 93- Kurdistana Sor

Ekim Devrimi'nin yarattığı pozitif atmosferle birlikte halklar kendilerini dile getirme şansına kavuştular. Bu olumlu atmosferde Kürtlerin de yoğun yaşadığı, bugünün Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Laçın bölgesinde, 7 Temmuz 1923 yılında **Kurdistana Sor** diye bilinen otonom Kürdistan statüsü ilan edilir.

Kurdistana Sor, 1929 yılına kadar varlığını korur. Sebebi çok fazla anlaşılmasa da Kürtler bu süreçten sonra sistematik olarak tüm Sovyetler coğrafyasına zoraki bir şekilde sürülürler. Stalin'in Türkiye ile ilişkilerinin buna yol açtığı çokça söylenir. Ağrı Direnişi ardından Kürtlerin Sovyetler Birliği'nin dört bir yanına savrulması ve yoğun şekilde baskıya maruz kalmaları bu söylenenleri doğrular niteliktedir. Yine göç dalgaları birkaç kez tekrarlanacaktır. 1937 ve 1947 yıllarında da böyle zoraki göç dalgalarının yaşandığını biliyoruz. Bu göçler öyle sanıldığı gibi yerleşim alanlarına yapılmamaktadır. Kışın ortasında, yük ve hayvan taşıyan tren vagonlarıyla yapılan göçertmelerde binlerce Kürt ölürken, bir nevi ölüme terk edilmek için gönderildikleri yerlerde de Kürtler, ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır.

Böylece Kürtlerle bir alıp vereceği olmayan Sovyetler de, Kürtleri eritme politikasının uygulayıcıları arasında yerini almış olur. Kültürel olarak varlıklarını sürdürseler de, ülkeden uzak, topraklarından uzak ve özlemle Kürdistan'ı yaşarlarken, diğer taraftan günbegün erime tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bunun olmaması için özelde

Foto 95- Karapete Xaço

Foto 94- Qanatê Kurdo

Foto 96- Erebe Şemo

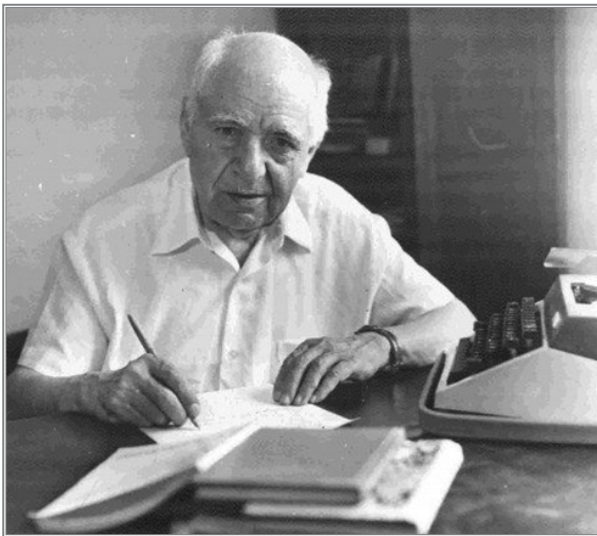

Foto 97- Casimê Celîl

dil, tarih ve kültürel çalışmalara ağırlık veren Sovyetler’de yaşayan Kürtlerin, genel olarak bu duyarlı yaklaşımlarıyla yıllar sonra da olsa Kürdistan’a ve Kürt halkına ne kadar katkı sunmuş oldukları anlaşılacaktır. Onlarca tarihçi, edebiyatçı, Kürt folklorunu toplayan sanatçı ve araştırmacı bu coğrafyada Kürdistan’da ulus bilincinin yok olmasında büyük katkılarda bulunmuşlardır. Kurdojev (Qanatê Kurdo), Celîlê Celîl, Casimê Celîl, Ordixanê Celîl, Şakiro Miğoyan, Halit Murat Çeto bunlardan sadece birkaçıdır. Bu kültürel duyarlılığın da etkisiyle Kafkasya’dan yıllar sonra yüzlerce Kürt genci, özgürlük dağlarına, direniş saflarına akacaktır.

Kendine ve Ülkeye İhanetin Gelişmesi

Kürt halkı, her dört parçada kendi topraklarında yabancı muamelesi görmekle yanı sıra kendine yabancılaşmayı da yaşamaktadır. Her parçada bu farklı düzeylerde gerçekleşmiştir. Kürt örf ve adetleri horlanırken, sömürgeci egemenlerin kültürü halka zorla empoze edilmektedir. Daha da kötüsü; bu topraklar üzerinde binyıllarca sürüp gelen rafine olmuş kültürel değerler, Türklüğün gelişim ve yayılma sahası olarak ele alınıp, güçlendirilmiştir. Öyle ki, Kürt’ün kültürü çalınıp öğütülürken Kürt dahi bunu bilemeyecektir. Şili’de yapıldığı bilinen, *‘Yirmi yalan bir doğru eder’* özel savaş uygulaması, Kürdistan’da çok daha katmerlice uygulanacaktır. Beyinlere balyoz gibi inen, özünde Kürt ama sergilenme, piyasaya sürülme biçimi Türk olan kültürel zenginlikler, Kürt’ün bile fark edemeyeceği kadar Türkleştirilecektir.

‘İnsanı insan yapan olgu, bilimdir’ derken, cehaletten sıyrılmanın yolu mukaddes kitap Kur’an’da dile gelen *‘ikra’*dır. Yani *‘oku’*dur. Ancak Kuzey Kürdistan’da *‘ikra’*; kendinden uzaklaşmanın, bu anlamda da cehalete saplanmanın giriş kapısıdır. İsyanların bastırılmasıyla birçok insan, aile ve aşiret, yerinden yurdundan edilerek Türkiye içlerine sürgün edilmiştir. Kalanlara da yatılı okullarda Türklük aşılanarak Kürt kimliği ve kültürü yok edilmeye çalışılmıştır. Beyinler kazanılmadıkça hiçbir kazanım kalıcı olamaz. Çünkü; potansiyel tehlike hep kapıda olacaktır. Kışlalar, askerlerin yetiştirildikleri sa-

halardır. Oysa Kürtler için kışla, okullar olmuştur. Türkçeyi bilme-yen-anlamayan çocuklara İstiklal Marşı'nın on kıtası ezberletilmiştir. Birçok genç yıllarca ne konuştuğunu, ne okuduğunu bilmeden okula gitmiştir. Bir taraftan çocuklar bu yeni kültürle öğütülürken, büyüklere de sürekli aba altında sopa gösterilmiştir. Sürekli köy köy, mezra mezra asker botları ve süngüleri hissettirilmiştir. Zorla askere almalar, mallara el koymalar, meydanlarda falakalar, belleklerde iz bırakan gerçeklerdir. Devlet olmanın bir gereği de kendini güçlü hissettirmedir. TC Devleti bunu yeterince 'güçlü' yapmıştır.

Bu temel politikanın yanı sıra feodal kompradorlarla ilişkilerini de sıkı ören devlet, Kürdistan'ın en ücra köşelerine nüfuz etmenin aracını da bulmuştur. Şeyh, reis, ağa derken Kürt egemen sınıfının işbirlikçi karakterini de kullanarak Kürt'e tam hükmetmenin yolunu sonuna kadar açmıştır. Bu, kendisini dünden satmaya hazır işbirlikçi sınıfı öne çıkarmak, gelişebilecek olası tüm hareketlenmeleri daha doğmadan boğma planına dayanmaktadır. '*Laik devlet, imtiyazsız toplum modeli*' ile ortaya çıkan devlet şeyhlerin elini öperken, ağaların da kıymetini bilmekten geri durmamıştır.

İşbirlikçi Kürt egemen sınıfını ayakta tutmanın yanı sıra TC, Kürdistan'da etkili olmuş belli başlı ailelerin çocuklarını Osmanlılar gibi Babıalilerde yetiştirmekten de vazgeçmemiştir. Eğiterek gelecekte kendisine en sadık hizmetçi pozisyonda tutma, hem de gelişecek olası özgürlük hareketlerine karşı kontra olarak kullanma planlarını sürekli güncellemiştir.

'*Tek dil, tek millet, tek bayrak, tek devlet*' sloganında temsilini bulan tekçi anlayış dışında başka yol tanımayan üniter Türk Devlet yapısı, bunun dışında kalanları kabul etmemektedir. Onun içerisinde yer alınmak isteniyorsa önce kendi gerçekliğine karşı ihanet edilecektir. Önce kendi kimliği reddedilecektir. Kraldan daha kralcı olunacaktır ki, kabul görülebilsin. Kürt işbirlikçi egemen sınıfı, ihanet batağına battıkça kabul görmüştür. Ayrıca ihanet kanıksanıp yerleştikçe, kendisi olmaktan çıkan Kürt bireyi kendisine daha fazla yabancılaşmış ve ihanetin diplerine kadar yuvarlanmıştır. Bu öyle bir yuvarlanıştır ki; ihanete batan birey ve bireyler çok onurlu bir iş yaptıklarını sanmaktan da geri durmazlar. Kürdistan halkını zehirlenmenin başlıca uygulayıcıları öğretmenler iken, Kürt çocuklarına Türkçeyi öğretip Kürtçeyi unutturan

ve yasaklayan Kürt öğretmenler en saygın bir mesleği icra ettiklerinden kuşku duymayacak kadar kendilerine yabancılaştırılmışlardır!

Bu kendine ihanet olgusu o kadar derinleştirilir ki, kimsenin kabul edemeyeceği tarzda bir inkar, bireylere kadar yedirilir. İyi bir örnek; Kürt, Alevi Pazarcıklı bir ozanın Türklüğün ve Türkçülüğün borazanlığını yapan şiiridir.

*“İlk Orta Asya’ dan zuhur edenler,
Dört tarafa akın eden Türkleriz
Medeniyet beşiğini kuranlar,
Tarihi dünyaya yayan Türkleriz”* diye yazabilmektedir.

Şiirin tümünü buraya alsak herhalde az bir şey insanlık duygusu olan bir kişi dahi utancından yerin dibine girer. Ancak belki bu şiiri yazan hem de Alevi-Kürt olan şair, bu utanç dolu durumun farkında bile olmayabilir. Bu kadar derinlere işlemiştir asimilasyon ve kültürel soykırım rejimi! Elbette bu durum kendi kendine oluşmamıştır. Bir halkın kendinden uzaklaşarak katiline bu denli sevdalanmasının derin nedenleri vardır. Bunun nedenlerini bilmek gerekir.

Kürt tarihçi Mehmet Bayrak, bu durumun nedenlerini çok iyi açıklamaktadır. M. Kemal’in tarih konusunda bir numaralı adamı ve ismi olan Hasan Reşit Tankut’un ‘*T projesi*’ni genişçe açar:

“Kürdistan, Fırat nehri esas alınmak üzere (T) harfi şeklinde üçe bölünmeli ve bu (T)’nin üstünde bir ‘Türklük Barajı’ kurulmalıdır. (T)’nin batısında daha çok Kızılbaş-Alevi Kurmançlar, doğusunda daha çok Şafii Kurmançlar, kuzeyinde ise daha çok Kızılbaş Zazalar yaşamaktadır. Öyleyse, önce Kızılbaş Zazalarla Şafii Zazalar arasına, daha sonra da Kızılbaş Kurmançlarla Şafii Kurmançlar arasına bir ‘Türklük Barajı’ kurulması gerekmektedir. Özellikle, Alevi kimliklerinden dolayı Kızılbaş Zazalarla Kızılbaş Kurmançları ‘Türkleştirmek’ daha kolaydır.”

1925 yılından itibaren geliştirilen ‘T projesi’, adım adım uygulanmaya çalışılacaktır. Aşağıda dile getirilen yedi T’ler ise Kürdistan’da ‘T projesi’nin uygulanabilmesi için öncelikli ele alınmıştır.

Te’dîb: Edeplendirme, hizaya getirme,

Tenkîl: Cezalandırma,

Taqîl: Katletme,

Tehcîr: Göçertme,

Temsîl: Asimile etme,

Temdîn: Medenileştirme,

Tasfiye: Ortadan kaldırma, etkisizleştirme.

Örneğin T’lerin etkin bir şekilde uygulandığı bugünkü Güney Batı alanında TC Devleti’nin çok büyük sonuçlar aldığı açık, ortadadır. Bugün bile asimilasyonun bu kadar etkili olmasının altında yatan gerçeklik bu T’ler plan ve projesidir. Halbuki daha yüz yıl öncesinden buralarda Kürtlük çok güçlü ve zindedir. Bu durumu 1919’lerde Kürdistan’ı dolaşıp Türkiye’de sürdürülen Ulusal Kurtuluş Savaşı’na Kürtleri, kendilerine -yani İngiliz çıkarlarına- yatkın hale getirmek için yaptığı gizli gezide Binbaşı Noel, anı olarak kaleme aldığı ‘1919 Kürdistan’ adlı çalışmasında şöyle ifade etmektedir:

“Antep’ in ilk 50-60 kilometresi hariç karşılaştığım nüfus ağırlıklı olarak (%70-80 civarında) Kürtlerden oluşmaktaydı. Ziyaret ettiğim hemen hemen her yerde, güçlü Kürt milliyetçi duygularla, Türklere karşı duyulan antipati ve yönetime duyulan nefret ile karşılaştım. Kürtler genel olarak yönetime karşı isyan duyguları besler. Şimdilerde bu duygu, savaş sırasında sıradan Kürt insanının sindirilmiş olması dolayısıyla canlılığını korumamaktadır. Ama yine de bir isyanı başlatmak için dış kaynaklı bir ateşlemeye gerek yoktur.”

Evet; bir bireyin, bir toplumun kendisine karşı ihanet etmesi ve kendi gerçekliğinden uzaklaşması için T’lerin çok büyük bir şiddetle uygulandığını da biz ekleyelim.

Bir yazıda ihanet nedir sorusuna verilen cevapta; *“Hayat, ihanet edenler için bir komedi; ihanete uğrayanlar için ise bir trajedidir”* denilmektedir. İhanet denilince akla ilk gelen isimlerden biri ünlü İngiliz casus Kim Philby’dir. Hindistan doğumlu Philby, Cambridge’de eğitim görür ve çift taraflı çalışmak üzere 1940 yılında MI-6’ya (İngiliz Dış İstihbarat Servisi) alınır. Philby, 1963 yılına kadar hiç sezdirmeden Ruslara çalışır. Deşifre olunca da Ruslara sığınır. İşte bu Philby ihanetini, *“İhanet etmemek için, insanın bir yere ait olması gerekir. Oysa ben hiçbir yere ait değilim”* diyerek savunacaktır. Bir yere ait olmayanların, bir yerlerde yaşarken başkalarını yaşayanların ve başkaları gibi düşünenlerin varacağı yer ihanettir. Daha güzel bir örnek ise Sezar’a yapılan ihanettir.

“İhanet, yaşamın herhangi bir anında veya desteğe ihtiyaç duyulan çok önemli bir zamanda ortaya çıkabilir. Örneğin; Pompeius heykelinin altında onlarca hançer darbesiyle sırtından vurulan Sezar’ın, ölmeden önceki tarihe mal olmuş sözleri gibi, “Sen de mi, Brütüs?” cümlesi, kendisini hançerleyenler arasında Brütüs’ün de bulunduğunu gören ve en yakın dostundan hiç beklemediği bu ihanete şaşkınlığını dile getiren haykırışı, tarih boyu bir ibret nişanesi olarak zihinlere nakşolmuştur...”

Özcesi ihanet; şu veya bu şekilde süresgiden hayatı kesintiye uğratan, adeta şoklama görevini yapan bir oluştur. Bir kendisinden kaçıştır. Başkalaşmaktır. İnsanlıktan uzaklaşmaktır. Onlar Immanuel Kant’ın deyişiyle, *“Başlarının üzerindeki yıldızlı gökyüzü ile içlerindeki ahlak yasasından uzaklaşmayı tercih eden ucubelerdir.”* Kendisi olamayan, kendisini tanımayan ve öz kültürüyle yetişmeyen bir bireyin başta kendisine faydasının olamayacağı açıktır. Başka halklarla da sağlıklı bir iletişimi sağlayamayacağı gibi agresif ve hasta olacağı da aşikardır.

ULUSAL UYANIŞ ve PKK’NİN ORTAYA ÇIKIŞ KOŞULLARI

Ulusal Kurtuluş Deneyimleri

1970’lerde Apocu Hareket’e yön veren çok önemli dış koşullar bulunuyordu. Ekim Devrimi temelinde oluşan iki dünya sistemi, İkinci Paylaşım Savaşı sonrası daha da keskinleşerek ortaya çıkar. Reel sosyalist sistem ile emperyalist-kapitalist sistem arasında ciddi bir mücadele söz konusudur. Reel sosyalist sistem o günün tanımıyla dünyanın üçte birine hükmetmektedir. Sovyetler Birliği, Çin ve Küba’nın yanı sıra Asya ve Afrika’nın bazı ülkeleri kendilerini bu sistem içerisinde değerlendirmektedir. Bunların yanı sıra birçok halk ulusal kurtuluş mücadelesi vermiş -Cezayir gibi- ve bu bloka daha yakın durmaktaydılar. Yine Hindistan öncülüğünde ‘Üçüncü Dünya Ülkeleri-Bağılantısızlar’ diye tabir edilen üçüncü blok, reel sosyalist bloka yabancı durmamaktadır. Reel sosyalist sistem ile emperyalist kamp arasındaki en önemli çelişki olarak sürece damgasını vurmaktadır.

Apocu Hareket’in boy verdiği koşullarda, dünyada çok güçlü ulusal kurtuluş hareketleri vardır. Vietnam, en çok umut ve ses verendir. Eritre halkı mücadele etmektedir. Gine’de Amilcar Cabral önderliğinde 1970’lerin başında zafer kazanılmıştır. Angola 1974’lerde, Mozambik 1975’lerde zafere gider. Yine dünyanın birçok yerinde ulusal kurtuluş savaşları yeni umutlar yaratmaktadır. Laos, Kamboçya, Nikaragua’da devrimin ayak sesleri duyulurken, Şili’de sosyalist

Allende önderliğinde hükümete, halkçı iktidarlar gelir. 70’li yıllar genel anlamda emperyalizme karşı halkların ayağa kalktığı ve zafer elde ettiği yıllar olarak tarihe geçer.

Bu dalgadan etkilenen ‘68 Gençlik Kuşağı, adeta dünyayı sarsarcasına her tarafta mücadele yürütür. Gençlik, dünya çapında mevcut kapitalist düzene, özellikle de onun tüketim karakterine karşı yoğun mücadele eder. Tüketici karaktere, yaşamın nükleer tehdit altında olmasına, adaletsizliğe karşı bir başkaldırıdır ‘68 Hareketi. Homojen olmayan ‘68 Hareketi; feministlerden ekolojistlere, eşcinsellerden hippilere, solculardan demokratlara, retçilerden anarşistlere kadar çok geniş bir yelpazede seyredir. Büyük şehirlerden kaçış ve kırlarda yaşama, bu anlamda emperyalist kültüre bir tavır alma söz konusudur. ‘68 Gençlik Hareketi’nden etkilenen daha radikal oluşumlar olan Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu, İtalya Kızıl Tugayları gibi örgütlenmeler de ortaya çıkmıştır. Kadına, ekolojiye ve topluma yaklaşım açısından yeni bir zihniyetin ilk ayak sesleridir ‘68 Hareketi.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan **Bir Halkı Savunmak** adlı eserinde; “1970’ler kapitalist sistem tarihinde önemli bir kırılmanın baş gösterdiği dönemin başlangıcıdır. Sistem, İkinci Dünya Savaşı’ndan kendini toparlayarak çıkmış, ABD’nin öncülüğü kesinlik kazanmış, Avrupa yeniden ayağa kalkmış, Japonya bir Uzakdoğu devi olarak doğmuştu. Reel sosyalist sistem zirveye tırmanırken Ulusal Kurtuluş Hareketleri en güçlü dönemlerini yaşıyordu. Tam bu noktada 1968 Gençlik Hareketleri yeni bir zihniyet devrimi başlatıyordu” demektedir.

Abdullah Öcalan daha geniş bir değerlendirmeyi ise Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü adlı savunmasında, 1968’li yıllara ilişkin yapmaktadır.

“1968 Devrimi esas olarak manevi kültür alanında ideolojik devrim olarak patlak verdi. Modern kültüre, onun tüm sağ ve sol liberal türevlerine başkaldırıyordu. Bu anlamıyla önemli bir devrimdi. En az Fransız ve Rus Politik Devrimleri kadar rol oynayan ideolojik bir devrimdi. Modernitenin ideolojik hegemonyası, inşa edildiğinden beri ilk defa kırılmaya uğramıştı. Yüzlerce yıldan beri homojen toplum adına tutsak alınan, asimile edilen, hatta soykırıma uğratılan birçok kültürel, cinsel, etnik, dinsel ve yerel toplumsal unsur, kimlik savaşına kalkıştı. Ayrıca gençliğin bu sa-

vaşıma önderlik etmesi anlamlıydı. Çünkü gençlik; modernitenin en az etkilediği kesimdi. İdeolojik devrim yalnızca kapitalist liberalizme karşı yürütülmüyordu; liberal ulus devlet kadar reel sosyalist ulus devletle de köprüler atılmıştı. Endüstriyalizme ideolojik olarak karşı çıkış, ilk defa güçlü teorik anlatımlarla ifade ediliyordu. Feminizm en az sınıf teorileri kadar önemli teorik argümanlara kavuşmuştu. Geleneksel kültürel kimlikler modern kimlikler kadar değerli ve vazgeçilmez olduklarını kanıtlamışlardı. Modern ulusçuluk teorisinin hakim etnisitenin meşruiyet argümanından başka bir şey olmadığı anlaşılmıştı. Dönemin en gözde devrimci ideolojilerinden olan modern ulusal kurtuluşçu düşünce ve pratiğin söylendiği kadar anti-kapitalist ve kurtuluşçu olmadığı açığa çıkıyordu. Reel sosyalizmin kapitalist moderniteyi aşan değil güçlendiren bir sisteme dönüştüğü de iyice tartışılıyordu. Sosyal demokrasinin demokratlığı, çoktan kapitalizmin ayıplarını örten asma yaprağı rolüne indirgenmişti.”

Dönemin dili, eyleme kalkışmaydı. Çok konuşmak, çok söylemek değil; konuştuğunu ve söylediğini yapmaktı dönemin karakteri. Buna örnek Che'nin, *'Vietnamlıların Yalnızlığı'* adlı bir değerlendirmesidir. Vietnam Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni herkes destekler. Avrupa'da Sosyalist Enternasyonal'in liderlerinden Olof Palme, gençlerle birlikte protesto gösterilerine katılır. Yine, daha sonra ABD Başkanı olacak olan Bill Clinton da o dönemde bu gösterilere katılanlardandır. Che Guevara, ilerici insanlığın Vietnam halkını desteklediğini açıklamasının, Roma arenaslarında birbiriyle çarpışan gladyatörleri alkışlayan pleblerin tutumunu andırdığını ve bunun bir olayı ifade ettiğini belirtir: *“Roma arenaslarında çarpışan gladyatörlerin ikisi de köledir. Plebler ise bunların yiğitliğini alkışlar. Oysa orada köleler birbirlerini yok ediyorlardı. Bu bir alay etme biçimidir. Plebler günümüzün küçük burjuvalarını ifade eder”* dedikten sonra Che sözünü şöyle bağlar: *“Asıl destek; zafere ya da ölüme onlarla omuz omuza yürümektir. Vietnam halkıyla omuz omuza yürüyor, onunla birlikte savaşıyorsan Vietnam halkını desteklediğini ifade edebilirsin. Bu ne ile mümkündür? Kendi ülkende direnişi geliştirmeyle mümkündür.”* 1970'lerin ruhu işte Che'nin bu coşku dolu sözlerinde tüm berraklığıyla yansımaktadır.

Türkiye Devrimci Hareketi

Che'nin yukarıda dile gelen coşkulu ve heyecan dolu sözleri farklı biçimlerde de olsa Türkiye Gençlik Hareketi'nde yaşıyordu. Gençlik, 70'lerde tüm meydanları dolduruyordu. Sesi gür ve korkusuzdu.

1960 darbesinden sonra giderek Türkiye'de gelişen bir sol dalga etkili olmaya başlamıştı. Önceleri Türkiye İşçi Partisi-TİP biçiminde legal zeminde fakat daha çok liberalleştiren partiler ve hareketler gelişirken, 1960'ların sonlarından itibaren daha radikal devrimci THKO, THKP-C ve TİKKO gibi örgütler oluşmaya başlar. Mevcut rejimle yürünemeyeceği ve bu bağlamda bir devrimle müdahalenin gerçekleşmesi gerektiği gündemdedir. Bir tarafta radikal sol gençlik halkları ayaklandırırken, diğer tarafta daha esnek ve sürekli erteleyen, devletin içerisinde yer alarak yol almak isteyen sosyal demokratçılık vardır. Sosyal şovenist akımlar da az değildir. Doğu Perinçek gibi birçok kişi ve örgüt bu yaklaşımı benimserken, *'Önce Türkiye'nin kurtuluşu sonra Kürtlerin hakları'* yaklaşımı içerisinde olanlar da çoktur.

Foto 98- Deniz Gezmiş

Foto 99- İbrahim Kaypakkaya

Foto 100- Mahir Çayan

Foto 101- Sinan Cemgil

Birçok örgütün ise çok daha geri ve adeta bu sorunu görmeyen-görmezden gelen yaklaşımları vardır. Ancak dönemin gençlik liderleri olarak sıyrılan ve daha sonra görkemli direnişleriyle abideleşecek olan Mahirler, Denizler, İbrahimler, Sinanlar, Hüseyin ve Yusuf'ların Kürt sorununa yaklaşımı olumludur. Abdullah Öcalan, Mahir Çayan'a ilişkin bir anısını kaleme alırken şöyle demektedir:

“Son bir İstanbul hatıram İTÜ’nün (İstanbul Teknik Üniversitesi) Maçka’daki salonunda gerçekleşen bir toplantıyla ilgilidir. Her nasılsa toplantı salonundaydım. Salon oldukça kalabalıktı. Dev-Genç’in en kritik toplantılarından birisiydi. Birden salona Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga (Aktolga yanlış isim olabilir, doğrusu Sinan Kazım Özudoğru olabilir) girdiler. Önder Mahir’di. Mikrofona devrimci tarzda el koydu ve uzun bir konuşma yaptı. Konuşmasından hatırlayabildiklerim şunlardır: “Revizyonizm ciddi bir tehlikedir, Marksizm’i sarmıştır; her meselede

olduğu gibi Kürt meselesinde de (İlk defa meseleye ad konulduğunu duyuyorum) oportünistçe davranmaktadır. Kürt meselesi ulusların kendi kaderini bizzat tayin etmesi meselesidir. Kürtler isterlerse bağımsız devlet kurma haklarını kullanabilirler. Biz Marksistlere düşen görev Kürtlerin bu haklarını elde etme mücadelesini desteklemektir.” Bende ciddi bir izlenim bıraktığı kesindi. Devrimciliğin timsaliydi. Tepeden tırnağa kadar eylemi ve söylemi bir olan bir devrimciydi. Açık ki beni en çok etkileyen kişilikti.”

Deniz idam sehпасına giderken, ‘Yaşasın tam bağımsız Türkiye! Yaşasın Türk ve Kürt halklarının kardeşliği!’ diyecektir. Bunlar Türkiye solu içinde yeni yaklaşımlardır. Şovenist yaklaşıma karşıtlığı ve reddi ifade eden belirleyici çıkışlardır.

Kürdistan devrimcileri, özelde de Abdullah Öcalan, Mahir ve Denizlerden etkilendiği için kendini daha çok THKO ve THKP-C’ye yakın hissetmektedir. Bunun için farklı örgütlenme arayışları da yoktur. Çünkü; Türk halkının özgürlüğü, Kürt halkının özgürlüğünden geçmektedir. Terside aynı şekilde doğrudur. Ne var ki Türkiye sol hareketinin önder kadrolarından Mahir Çayan ve arkadaşlarının 30 Mart 1972’de Kızıldere’de katledilmeleri; Deniz, Yusuf ve Hüseyinlerin 6 Mayıs 1972’deki idamları, İbrahim Kaypakkayaların Diyarbakır zindanlarında sır vermeden ser verip işkencelerle katledilmeleri, Sinan Cemgillerin Gölbaşı-İnekli’de katledilmeleri Türkiye sol hareketinde önderlik krizine yol açar.

Kürt Sol ve Reformist Hareketleri

1960 darbesi ile oluşan kısmi demokratik ortamda TİP ile başlayan süreç, Doğu Mitingleri ile devam eder. 1960’lar sonları, 1970’lerin başlarında Devrimci Doğu Kültür Ocakları-DDKO gibi çeşitli Kürt örgütlenmeleri kurulur ve bunların yanı sıra çeşitli dergiler çıkartılmaya başlanır.

Kürtlerin 19. yy’da başlayan zoraki direnişlerinin bastırılması ve ardından da sindirilmesi ve beraberinde yoğun asimilasyon, 20. yy’da kendine inançsız ve güvensiz bir zihinsel iklim oluşturmuştur. Yaşanan yenilgiler, Kürtlerin hem kendilerine hem de

dışa karşı güvensizliğini körüklemiş ve giderek kendi kimliğinden kaçışa neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum, Kürtlerin özgürlük taleplerini yeniden yaratmasında ve seslendirmesinde çok ciddi problemlere neden oluyordu. İlk başta Kürt egemen kesimlerinin kültürü ile donanan kişilerin öncülük ettiği yeni oluşumlar boy vermeye başlar. Bunlar, I-KDP eksenli ilkel milliyetçiler ve reformist-teslimiyetçi diye tanımlanacak çizgileri oluştururlar. Bu yapılar özünde Kürtlerin kendi ayakları üzerinde bir yürüyüşünü temsil etmezler. Hem başlangıcında hem de sonucunda, dış güçlere yaslanan bir çizgiye sahiptirler. Kürtlerin kimlik problemini dar, milliyetçi veya reformist yaklaşımla çözümleme girişimi, özgürlük eğiliminin dar milliyetçi sınırlara hapsedilmesi anlamına gelmektedir.

Gerçekte ise, Kürt kimliği konusunda Osmanlı statüsüne yakın bir yaklaşım talep ediliyordu. Bu nedenledir ki Kürt örgütlenmeleri, bir yandan halklar arasında ayrışmayı ve nefreti geliştirmeye çalışırken, emperyalist devletlerle de yakın olmayı esas politika olarak benimsiyorlardı. Bir başka güce dayanan ve ondan medet uman bu eğilimlerin, Kürtlerin tarihsel özgürlük problemine yanıt olamayacağı başından belliydi. Biri yabancı güçlerin bürokrasisinde kendisini palazlandırarak pay sahibi olma eğilimini taşıırken, diğeri ise yabancı güçlerle işbirlikçilik temelinde bir öncülüğü amaç ediniyordu. Biri işbirlikçilik temelinde kendi egemen sınıf karakterine statü oluşturmayı öne çıkarırken, diğeri yol, okul, su, elektrik gibi taleplerle sorunun çözümlenebileceğini vaaz ediyordu. Oysa Kürtlerin özgürlük problemi oldukça derin ve kapsamlıydı. Üzerinde hemen herkesin kolayca politika ve çıkar sağlayabileceği kadar da güncel ve hassastı. Sorunun yüzeysel, tarihi bilinçten yoksun ve çıkarsal ele alınışı, kuşkusuz ki ancak bu kadarıyla yetinen bir Kürtçülük hareketini ortaya çıkarabilirdi. Ancak Kürt halkının yarası bunlarla sarılamayacak kadar derin ve kapsamlıydı. Kaldı ki, yol ve okul talep etmekle neyin talep edildiğinin bile farkında olmama, tarihi olarak bir gaflet durumu yaşanıyordu. Kürtleri inkar ve imhanın pençesine alan kültürel soykırımı uygulamaya yeminli olan faşist bir yapılanmanın Kürdistan'da asimilasyon kurumlarını inşa etmesini istemek, tek kelimeyle tarihi bilinçten yoksunluktur.

Kürdistan'ın Diğer Parçalarındaki Durum

Kürdistan'da 1970'li yıllarda öne çıkan parça Güney Kürdistan'dır. 1970'lerde Süleymaniye'de kurulmuş olan Komeleyî Marksî Lenînî hareketinden söz etmiştik. Bu hareketin önderleri öğrenci gençliktir. Xale Şehab, Aram, Ali Asker, Dr. Xalit ve nice böyle çok değerli genç devrimci; 1968 Devrimci Hareketi'nden etkilenmişlerdir. Lakin o yıllarda Güney Kürdistan'da etkili olan, yılların silahlı gücü de olan Barzani'lerdir; I-KDP'dir.

Barzaniler önderliğindeki I-KDP hareketi, feodal özellik ve politikalarıyla Kürdistan'ı ileriye götüren, çağla bütünleştiren ve bu bağlamda dünya genelinde '68 Gençlik Hareketi'yle hızlandırılan demokratikleşme dalgasına katılmanın ve bunu derinleştirmenin tam tersine, zaten Kürdistan'da var olan ve yüzyıllarca Kürt halkının başına musallat olan feodal işbirlikçi tarzı daha da derinleştirmiştir. İlkel milliyetçilik temelinde Kürtlüğün temsili yapılsa da, yürüttüğü politikalar ve taşıdığı geri zihniyetten dolayı oldukça zarar vermiştir.

Feodalizm, karakteri gereği işbirlikçidir. Söz konusu egemen feodal elite ise bu, daha katmerli dışa dayalı mücadele yürütme anlamına gelir ki, bu da ya isyandır ya da teslimiyettir. Hele hele sözü edilen feodal egemen elit Ortadoğu menşei ve coğrafyası Kürdistan ise tarihte işleyen işbirlikçi doku, çok daha köklü biçimde yansır.

Güney Kürdistan'da yer yer çok görkemli direnişler yaşanmış ve halka umut vermiş olsa da, feodal ve şêx önderlikli hareketler, çağla bütünleşen bir düşünce sistematiğine ulaşamadığı için çok basit ayak oyunlarına kurban gitmişlerdir.

Egemenler halklara güvenmez. Egemenler egemenlere güvenir. Zayıf bildiğini ezer, ezemediğinin elini öper. Bu bir feodal töredir. Yüzyıllarca genlere işleyen bu töre, siyasette daha büyük bir belirginlik kazanır. Siyaset arenasını kurtlar sofrasına benzetirler. Bu sofrada kurt olmayan, koyun misali boğazlanıp gider. Feodalizm, köylülüğe karşı kurttur. Feodalizm, kendi mantık işleyişi içerisinde kurttur. Ancak feodal düşünce mantığı, kapitalist çağda yenilmeye mahkum olduğu gibi kandırılmaya, aldatılmaya ve parmakta oynatılmaya da açıktır. Çünkü kapitalist sistem; ahlaki olarak toplumsallığı en çok dağıtan sistemdir.

Abdullah Öcalan, “Kapitalist toplum ancak geleneksel toplumun ve emekçiler toplumunun kendi kölece eki ve uzantısı haline dönüştürülmesiyle gerçekleştirilir. Ek ve uzantı durumuna gelen toplumsal unsurlar ancak nesne olarak var olabilirler. Kendi başlarına pek bir hakikatleri yoktur. Dolayısıyla çok zayıf bir gerçekliği temsil ederler. Endüstriyel toplum ancak tarımcı ve zanaatkar toplumun sömürgeleştirilmesi ve ücretli kölelere dönüştürülmesi temelinde var olur. Ulus devletçi toplum devlet dışı toplumun, demokratik sivil toplumun eritilmesi, karıncalaştırılması pahasına gerçekleştirilir” demektedir. Yine Abdullah Öcalan aynı eserinde, “Kapitalist bireycilik, toplumu inkar temelinde şekillenmiştir. Her türlü tarihsel toplum kültürünü ve geleneğini yadsıdığı oranda kendini gerçekleştireceğini sanır. Liberal ideolojinin en büyük çarpıtması budur. Başlıca sloganı ‘Toplum yoktur, birey vardır’ biçiminde dile getirilir. Kapitalizm esas olarak toplumu tüketme temeline dayalı hastalıklı bir sistemdir” tespitini yapmaktadır.

Bunun için liberal ideolojisiyle etkileyemeyeceği hiçbir güç yok gibidir. Kürt egemen feodal sınıfları için bu durum, her gün yenilgidir. Kendilerine güvensiz oldukları için halka da güvenmezler. Halka güvenmeyen kişilikler ya da kurumlar, her an her şeyi satabilirler. Sorun, niyetlerin de ötesinde objektif bir durumdur.

Nitekim bu gerçeklik, 1946’larda kurulan I-KDP’lerde olanca açıklığıyla görülür. 1970’lere geldiğimizde I-KDP sırtını İran’a dayayarak ayakta kalmayı ve Irak’ın Sovyetlerle olan ilişkilerinden yararlanarak varlığını güvence altına almayı esas almıştır. Günümüzde ise ABD ve İsrail’e dayanarak ayakta kalmayı sürdürmektedir.

Politikada elbette düşmanlarının düşmanlıklarından yararlanma olur. Yine, her güçle halkın çıkarları için ve halkın haklı çıkarlarına zarar vermeyecek bir biçimde taktik ilişkiler geliştirilebilir. Ancak 1970’lerde sürdürülen ilişkiler bu eksenle olmayıp stratejik niteliktedir. Tümünden bel bağlama temelindedir. İran’a dayanarak Irak’a karşı durmadır. Sonradan da görüleceği gibi birinin silahını alıp, onun askeri olmaya kadar götürecek bir mantık yapısını içermektedir. Böyle olunca; bu ilişkinin adı taktik ya da stratejik ilişkinin de ötesinde işbirlikçilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok sonraları ABD’nin silahlarını kuşanarak Arapların üzerine yürüme hareketi,

bu gelenekle ilgilidir. Bu durum ise tarihte hiçbir halk tarafından hiçbir zaman affedilmeyen bir ihanet ve satılmışlık olarak ele alınmıştır.

İran ve Irak'ın Amerika'nın arabuluculuğuyla 1975'te Cezayir'de anlaşmalarıyla ortaya çıkan durum, Kürt halkı için tam bir felakettir. İşbirlikçi siyasette ısrar edenler, işbirlikçi siyasetle bir gün aşılar. Daha büyük çıkarlar için daha küçükleri gözden çıkarılabilir. Nitekim Molla Mustafa Barzani'nin sonradan ABD Başkanı Nixon'a yazacağı mektuplar, Kürt'ün trajik durumunu olanca açıklığıyla ifade eder. O kadar bel bağlanmış olup somut sözler alınmış olsa da hiçbirisi yerine getirilmediği gibi Kürtler, çıkarlar uğruna peşkeş çekilip felaketlere sürüklenmiştir. Bunun acısıyla olmalıdır ki Molla Mustafa Barzani, 1 Mart 1979'da büyük bir kahır içinde vefat etmiştir.

Madalyonun diğer yüzü daha da trajiktir. Güneydeki mücadele diğer parçadaki Kürtleri etkilemektedir. I-KDP kendisini tüm parçalarda örgütlemeye çalışmaktadır. Öncülüğü feodal önderliklidir. Benmerkezci olduğu gibi çağın gerisinde bir ideolojik perspektife sahiptir. Silahlı mücadele yürüttüğü için diğer parçaları pozitif etkilemekte ve kabul görmektedir. Buna 'Demokrat Parti' ismi de eklenince, tesiri daha fazla olmaktadır. Birçok Kürt aydını ve gencinin Güney'e gelerek I-KDP'den yardım talep etmesi bu bağlamda gayet anlaşılırdır. Aynı dönemde gelişen sosyalist dalgadan ve tabii ki Kürdistan'daki sosyokültürel farklılaşmadan kaynaklı olarak sınıfsal farklılıklar içeren hareketler doğmaya başlamıştır. Bu hareketler, Kürdistan'da hakim olan feodal önderlikli hareketin yarısını bölecektir.

Köylü, emekçi ve proleter önderlikli hareketlerin doğuşu, 70'lerin sonlarına tekabül etmektedir. Feodal önderlikli hareket, Kürt halkının gelişiminin ve çağla buluşmasının önünü alırcasına yeni eğilimleri denetimine almakta ya da tasfiye etmektedir. Buna örnek olarak; Kuzey Kürdistanlı aydın devrimci ve sosyalist Dr. Şivan-Sait Kırılmaztoprak, Sait Elçi, Çeko-Hikmet Buluttekin, Brusk-Hasan Yıkılmış, Soro ve Doğu Kürdistanlı aydın devrimci Süleyman Muini, Mela Aware ve İsmayıl Şahzade gibi şahsiyetlerin komployla tasfiye edilmeleri gösterilebilir. Karakteri gereği feodalizm, kendi dışında hiçbir gücün gelişmesine izin vermez. Feodal beyler ve şeyhler, alternatifleri

olarak gördükleri kişi ve güçleri tasfiye etmek zorunda hissederler. Yaşamlarını sürdürebilmelerinin tek yolu budur! İşbirlikçilik tarihinden öğrendikleri amentüleri budur.

Diğer bir yaklaşım da; dört parçada kendisini örgütleyerek yerelde gelişebilecek olası hareketleri frenlemek olmuştur. KDP'lerin rolü dış güçlere dayanarak geliştiği için diğer parçalardaki KDP'ler çok erkenden ulusal hareketlerin karşısına çeşitli istihbarat örgütlerinin uzantıları olarak çıkmışlardır. En bariz örnek T-KDP'nin başına, ajan olarak bilinen Dervişe Sado'nun getirilmesidir. Küçük parça diye bilinen Batı Kürdistan'daki örgütleri, kendilerini aşmayacak pozisyonda tutarken, Doğu'daki Kürt örgütleriyle mücadele etmeye kadar giderler. Sonradan görüleceği gibi bu komplocu karakter, nispeten küçük burjuva karakterli YNK'ye de bulaşacaktır -ki beslendiği kök I-KDP geleneğidir- ve bunların da İran Devleti adına Kürt devrimcilerini katlederek kelle başına para aldıklarını, en iyi Doğu Kürdistan halkımız bilmektedir.

Batı Kürdistan'da genel durum, daha çok Güney Kürdistan'ın bir kopyası biçimindedir. Her noktada belli bir aydın yoğunlaşması olsa da üstlendiği rol daha çok takipçiliktir. Ayrıca BAAS'çı Arap rejiminin asimilasyoncu ve imhacı karakterinden dolayı pasifize

Foto 102 Amûdê Sineması Katliamı Heykeli

edilmiş bir gerçeklik de söz konusudur. Önceden dile getirdiğimiz gibi Amûdê'deki sinema katliamı bir gözdağıdır. Yine Müslüman Kardeşler'in hakim olduğu Hama şehrinin yerle bir edilmesi de, Kürtler için yeterince açık bir mesajdı.

Özgüvensiz, desteksiz ve yeterince sağlıklı olmayan ideolojik perspektiften dolayı buradaki Kürt hareketi cılız kalmış; cılız olmanın da ötesinde, birçok aydın ve devrimci olmaya aday kişi de yurtdışına kaçarak mültecileşmeyi seçmiştir.

Doğu Kürdistan'da Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin ezilmesinden sonra çok fazla gelişme görülmediği gibi Şahlık rejimi Demokles'in kılıcı gibi Kürtlerin üzerinde sallanmaktan geri durmamıştır. Güney Kürdistan'daki hareket bu parça üzerinde oldukça etkili olmuş, Doğu'daki hareket Güney'in bir izleyicisi ve takipçisi olmayı uzun süre aşamamıştır. Asıl buradaki İ-KDP, 1979'larda aktifleşecek ve Kürdistan'da sesi duyulmaya başlanacaktır. İran İslam devrimi sürecinde 50 binleri aşan pêşmerge sayısıyla İran KDP'si, Dr. Qasimlo önderliğinde kendisinden söz ettirecektir.

Demokratik Ulusal Harekete Duyulan İhtiyaç

1970'li yıllarda tüm dünyada muazzam bir özgürlük dalgası esmekteydi. Ulusal kurtuluş hareketleri birer birer muzaffer olurken, Vietnam Ulusal Kurtuluş Mücadelesi halklar örgütlendiğinde ve direndiğinde nasıl zafere ulaşılabilirliğini gösteren coşkulu bir örnek olarak hafızalara kazınıyor ve ilhamını dört bir yana dağıtıyordu. '68 Gençlik Hareketi ile birleşen bu hava Türkiye'ye de yansımış ve birçok devrimci hareketin ve önder kişiliğin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Reel sosyalist blok dış görünüşüyle gelişme emareleri gösterirken, emperyalist kamp 1970'lerin petrol kriziyle birlikte çalkalanmaktaydı.

Türkiye Devrimci Hareketi cephesinde, halkların kardeşliğine sıcak bakan ve bu uğurda idam sehpalarında *'Kürt ve Türk halkının kardeşliğini'* haykıran devrimci önderlerin katledilişi yaşanırken; Kürdistan'da reformist dahi denilemeyecek düzeydeki küçük burjuva nitelikli ve ağırlıklı ağa ve işbirlikçilerin çocuklarından oluşan T-

KDP türü hareketler, Kürdistan’a umutsuzluktan başka bir şey vermemektedir. Apocu Hareket’in Mahirlere, Denizlere yakınlığı ve Türkiye sol hareketiyle birlikte mücadele arayışları, Türkiye’li solcuların sosyal şoven ve duyarsız yaklaşımları nedeniyle sonuçsuz kalacaktır. Aynı şekilde reformist Kürt hareketleriyle ilişkilendirme ve onları devrimci çizgiye çekme çabaları da, “*Siz ne yapıyorsunuz, ateşle oynuyorsunuz*” biçimindeki yaklaşımlarla karşılaşacak ve adeta tecride uğrayacaktır.

Dolayısıyla Kürdistan’da baş aşağıya gidişin önünün alınması ve ulusal imhanın durdurulabilmesi için devrimci bir ulusal hareketin örgütlenmesi ve eylemsel kılınması, hayati bir ihtiyaç ve zorunluluk olarak kendini dayatmaktadır. Abdullah Öcalan bu durumu şöyle açıklar: **“Hiçbir düşünce hareketi insanın içinde yaşadığı maddi formlardan bağımsız olarak gelişemez. Önemli olan düşüncenin hangi maddi formları yansıttığıdır. Toplumsal gerçeklik söz konusu olduğunda, maddi formların kendileri de düşünce formlarının inşa edilmiş, kurumlaşmış halidir diyebiliriz. Toplumsal formlar dil dahil, düşünce ve zihniyet oranları yüksek, esnek doğalar olarak değerlendirilmelidir. Esnek doğalar düşünce enerjisinin sıkça dönüşüp form kazanmasıyla oluşurlar.”**

Bir Halkın Meşru Müdafası Olarak PKK’nin Doğuşu

Dünya halklarının peş peşe bağımsızlıklarını kazandıkları ve toplumların özgürlüğe doğru yol aldıkları bir çağda, yüzyılların bu yükü ve utancı artık daha fazla taşınamazdı. İşte, PKK öncülüğünün tarih sahnesine çıkması, böyle bir durumun kabul edilmemesinin doğrudan bir sonucudur. PKK öncülüğüne karar verildiğinde elde bilinç, cesaret, fedakarlık vardı ve olanakların ölçüsü ne olursa olsun, bu adım atılması gerekiyordu. Ortam ne kadar elverişsiz ve koşullar ne kadar zor olursa olsun, bahsedilen insani özelliklerin en basitine bile sahip çıkılmak isteniyorsa bu adım atılmak zorundaydı.

O halde PKK öncülüğü; çağla olan tüm çelişkileri ve tarihle olan kopukluğu aşmak için insan bilincinin Kürdistan koşullarına mütevazı bir biçimde müdahale etmesinden başka bir anlama gelmez. Onun

yüceliği ve zorluğu da buradadır. O, gerçekliğin karartıldığı, buna sahip çıkacak yüreğin susturulduğu, beynin kireçlendiği ve yabancılaşmanın teori ile pratiğinin had safhaya çıkarıldığı bir zemin üzerinden ortaya çıkmıştır. Bu kadar düşkünlüğün olduğu bir noktada, küçük bir adım biçiminde de olsa halkın öz çıkarları doğrultusundaki düşünce ve eylemin büyük anlamı vardır. Başlangıçta atılan adımlar birçokları için anlaşılmaz bulunmuş ve böyle bir zeminde direnmenin tehlikelerinden dem vurularak bir maceracılık ve provokasyon olarak değerlendirilmiştir. İlk adımlar atıldığında henüz halkın umutları da çok zayıftır. “Şêx Said, Seyit Rıza ve daha nicelerinin yapamadıklarını, bir avuç genç insan nasıl yapabilir?” diye soranlar büyük çoğunlukta idi.

Halkın bu dönemde çok zayıf ve yanlış bir tarihi bilinçle yaptığı eleştiriler bilinmektedir. Halk olarak bitip tükendiğimiz ve ayağa kalkmamızın artık mümkün olmadığının vurgulandığı yıllardır. Umutsuzluk had safhadadır. İşte bu durum, başlangıçta sömürgecilik ve teslimiyetçilik taraftarlarının hakim olmasının sebeplerini gösterdiği gibi direnişçilerin sayılarının azlığı ve bilinçlerinin zayıflık derecesini de izah etmektedir. PKK öncülüğü, başlangıçta böylesine zorlukları yararak doğmak ve çok az sayıdaki insanla yürümek zorundaydı. O koşullarda, halka cephe silahını vermek bir yana sıradan bir umudu vermek bile büyük bir sorundu. Her şeyden önce öncünün böyle bir bilinç edinmesi gerekiyordu.

Abdullah Öcalan, ‘Kürdistan Yurtseverliği ve Ulusal Kurtuluş Cephesi’ adlı kitabında bu gerçeğe ilişkin şu tarihi ve çarpıcı belirlemeleri yapmaktadır: “İnsanlarımız aydın da olsalar kendi gerçeklerine yönelmekte fazla cesaretli değildirlere. Çoğunlukla inkarcılık ağır basmaktadır. Bir de buna başları üzerinde sallanan Demokles’in kılıcı eklenince, mevcut konumu kabullenmenin gerekleri de tamamlanmış olmaktadır. Böyle bir zeminde her türlü kişisel çıkar kavgasından uzak, soylu amaçların yönlendirdiği bir direnişçiliği benimsetmek ve yükseltmek gerçekten de pek kolay bir olay değildir. İşte bu yüzden, öncülük kendine has bir direnişçiliği tutturmak zorundaydı. Başlangıçta kimseye yaşam şansı vermez ve çok çeşitli nitelermelerle isimlendirse de, eşine ender rastlanan ama Kürdistan gerçekliğine yakından bağlı destansı bir direnişi sergileme taraftarları

ne kadar az olursa olsun, bunu inadına yüreğe ve beyne dayatarak kabul ettirme sorunu vardı. Engels, “Alman ulusunun 30 yıl savaşları sonucunda köleliğe düşmesinin yarattığı kokuşmuşluktan” bahsederken, Alman ulusuna gerekirse savaşın zorla dayatılması gerektiğini söyler. Bizde yaşanan, sadece 30 yıllık bir savaş sonrası yenilgi de değildi. Yüzyıllar ve hatta binlerce yılın kölelik yükü taşınmaktadır. Her türlü işgalin, istilanın, geriliğin yürekleri zift gibi kaplayarak kapkaranlık kıldığı, toplumsal gözeneklerin defalarca tılandığı, insanların tanınmaz bir halde dönüp dolaştıkları, bu nedenle sapkın, serseri, uyurgezer, uyuşuk, dağınık oldukları, her türlü laçkalığın hüküm sürdüğü, hiçbir ahlaki kuralın ileri anlamda rol oynamadığı, beyinlerde örümceklerin defalarca ağlarını ördüğü bir ortama karşın inadına bir savaşım dayatmak gerekiyordu...

Evet, böyle savaşıacak bir öncüye ihtiyaç vardı. Bu öncü, kaybedilen bilinci ve umudu yeniden yaratacak, tarihin ve çağın özelliklerini anlatacak ve girilmesi gereken politik doğrultuyu gösterecek ama bununla da yetinmeyip pratiğiyle kanıtlayacaktır...

Halkımızın en belirgin özelliği; söze fazla itibar etmemesidir. O, öyle bir halktır ki; en güçlü direnmeyi ve davada kararlılığı canlı örnekleriyle göstermedikçe inanmaz. Eğer geçmiş ihanetin yoluna yeni bir kervan olarak girilmek istenilmiyorsa, ilk insanın en vahşi canavarlarla boğuşmasına benzer bir boğuşmayı, bu karanlık ortam içinde yürütmek kaçınılmazdı. Kürdistan’da öncü böyle doğacak, mücadele edecek, inanırlığını kanıtlayacak ve gelinen noktada halkımızın tarihi direnme kararlılığının gerekçesini yaratacaktı.”

Yukarıdaki alıntıda çok berrak bir biçimde dile getirilen gerçeklik, özü itibarıyla bir halkın yok olmaya doğru gidişinin öyküsü ve onun baş aşağıya düşüşünün nasıl durdurulacağına ilişkin Apocu Hareket’in ilk perspektifleridir. Tabiatla her varlığın yaşam hakkı kutsaldır. İnsanlık da böyle kabul eder. Her insanın doğuştan hür olduğu kabul edilir. Bırakalım bir insan gibi hür dünyaya gelmeyi, bırakalım her varlık gibi yaşam hakkına sahip olmayı; Kürt gerçekliği öyle bir haldedir ki, ismi dahi telaffuz edilememektedir. Kendisi vardır ancak o yok sayılır. Diline ket vurulur, yasaklanır. Onunla da yetinilmez ve tüm zenginliği ile her şeyi çalınır. Yeraltı ve yerüstü zenginlikleri talan edilirken örf ve adetleri sinemalara, müzik ve kültürü sanatçılara

malzeme edilirken, kendisinin adından bile söz edilmez. Çünkü Kürtlük öyle bir olgudur ki; sömürge denilemeyecek kadar sömürülmüş olan ve bu statüye dahi layık görülmemeyen ‘mezara gömülüp üstü betonlanmış’ bir olgudur. Böylesine bir olguya ne sosyal bilimler ne de siyasal bilimler izah getirebilir. Kürt olgusunu psikolojik, sosyolojik, kültürel, siyasal, felsefi, hukuki ve daha da sıralanabilecek bilim dallarının toplamıyla bile izah etmek zordur. Ağrı Direnişi’nin bastırılmasından sonra faşist iktidarın zafer sloganı olarak manşetleri süsleyen **‘Muhayyel Kürdistan burada medfundur’** sözü, özünde Kürt halkının beynine de kazınmıştır. Kimisi, bu vakaya *‘Beyinlerdeki karakol’* demektedir. Beyinler, karakollarca işgal edilmiştir ve çalışamaz durumdadır. Sömürgeciler sömürüye tabi tutukları ve sömürge altına aldıkları toprak ve halklar için, *“Her şey kusursuz olurdu... yerliler olmasaydı”* der ve kişiliklerini bitirmek için her şeye ama her şeye baş vurmaya esas alırlar. TC hep bir cellat, Kürt ise en iyisinden kurbandır. Bu kadar derine inen inançsızlık ancak ve ancak çok güçlü ve iradeli bir hareketin yaratılmasıyla aşılabildi ki, bu da PKK biçiminde kendisini ifadelendiren Özgürlük Hareketi ile vücut bulmuştur. Yok olmayla yüz yüze kalan Kürt halkının diriltilmesi, ayaklandırılması, onure edilmesi ve en önemlisi de yaşam hakkına sahip olduğunun gösterilmesi, ancak en kutsal bir meşru savunma mücadelesiyle olabilecekti. Meşru savunma tüm canlı ve cansız evrende var olan ve doğal olan, yaşamı savunma refleksidir ve meşru bir haktır. Bu bağlamda Özgürlük Hareketi’yle Kürt halkının içine girdiği süreç; en doğal, en insani, en onurlu ve barışçıl meşru savunma mücadelesi sürecidir.

Kürdistan’da Meşru Savunma ya da Var Olmanın Zorunluluğu, Kürdistan’da Direniş Geleneği

Ortadoğu, dünya coğrafyasında stratejik bir yere sahiptir. Coğrafya, ne de olsa tarihin çehresidir. Kürdistan da, insanlığın en eski yerleşim merkezi olan tarihi üç kıtanın ortasında yer almaktadır. Bu özelliğine coğrafyanın zenginliği de eklenince işgal, istila ve kolonyalizm biçimindeki şiddet ve zor uygulamaları ile erkenden tanışmıştır. MÖ

3000'ler ile başlayan uygulamalar -Gılgameş Destanı'nda dile geldiği gibi- askeri ve siyasal zor şeklinde gittikçe kapsamlılaşarak günümüze değin ulaşmıştır. Talan, işgal, göçertme ve katliam gibi en açık şiddet ve zor uygulamalarından tutalım böl-yönet politikalarına kadar 5000 yıl boyunca sistemli bir zor uygulamasına maruz kalmak, Kürt tarihinde bir döngü halini almıştır. Dünyaya ya da o dönem bilinen dünyaya hakim olmak isteyen güçler Kürdistan'ı, stratejik ve merkezi coğrafi konumu nedeniyle sürekli savaş alanı halinde tutmuşlardır. Kürdistan sürekli olarak virane ve harabeye çevrilme trajedisi ile yüz yüze bırakıldığı gibi, kendisini yaşatmak için halkını satan egemen kesimin varlığına da tanıklık etmiştir. Klasik Kürt dokusu diye bilinen, kendisini yaşatmak ve güçlenmek için dış güçlere halkını ve ülkesini peşkeş çekme gerçeği, kendi başına apayrı bir trajedir. Bu anlamda istilaların yanı sıra ihanete de -ilk olarak Gılgameş Destanı'nda geçen Enkidu örneğinde görüldüğü gibi- bolca rastlanır.

Kürdistan'da diğer bir tarihi döngü de; her istila ve işgal karşısında yaşanan direniş ve isyanlar gerçeğidir. Huvava ya da Humbaba, bu gerçekliğin ilk örneğidir. Direnişin bedelini ne düzeyde ağır ödediği, Gılgameş Destanı'nda çok çarpıcı olarak anlatılmaktadır. Coğrafi koşullar, ilk sınıflı uygarlık olan Sümerler döneminden başlayarak direnişlerin her zaman gündemde kalmasını sağlamıştır. Bu direniş ve isyanların en temel yönü; kendisini savunma sınırlarını aşmamış olmasıdır. Bunda Kürt toplumu açısından temel bir toplumsal kültür haline gelen dağlık coğrafyanın belirleyici düzeyde önemli bir yeri vardır. Buna Kürt kültür ve yapılanmasında Neolitik değerlerin güçlü olması da eklenince, bütün direnişlerinde zoru geliştiren değil bilakis kendini savunma amacıyla mecburi koşullarda zora başvuran bir duruş içinde olmuş ve bu konumunun dışına asla çıkmamıştır.

Abdullah Öcalan, **"İnsan gibi narin bir tür ve toplumu gibi tehditlere açık bir varoluş, güçlü bir öz savunma olmadan varlığını uzun süre ayakta tutamaz. İnsan türünde savunma, biyolojik olduğu kadar toplumsaldır. Biyolojik savunma her canlı varlıktaki savunma güdülerini tarafından yerine getirilir. Toplumsal savunmada ise, topluluğun tüm fertleri ortaklaşarak kendini savunur. Hatta savunma olanaklarına göre topluluğun sayısı ve örgütlenme biçimi sürekli değişir. Savunma, topluluğun asli bir işlevidir. Onsuz yaşam asla**

sürdürülemez. Bilindiği gibi canlılar dünyasının diğer iki asli işlevi beslenme ve üremedir. Beslenme ve üreme olmadan nasıl ki canlı varlık yaşamlarını sürdüremezlerse, öz savunma olmadan da yaşamlarını sürdüremezler. Canlılar dünyasının öz savunmasından çıkarabileceğimiz diğer önemli bir sonuç; bu savunmanın sadece varlıklarını korumaya yönelik olmasıdır. Kendi türünden, hatta başka türlerden varlıklar üzerinde hakimiyet kurma ve sömürgeleştirme sistemleri yoktur” derken, bu gerçeği dile getirmektedir.

Neolitiğin ana tanrıça etrafında şekillenen adalete ve eşitliğe dayalı düzeni, Kürt halkının öz yaratımları olan düşünsel sistemlerde belirgin bir yere sahiptir. Bu sistemlerde zor ve uygulamalarını kanıksamaktan çok, karşı çıkış söz konusudur. Mücadele yöntemleri de, yaşam hakkının savunusuna dayanmaktadır. Zerdüştlük, Alevilik, Êzidilik, Yarsanlık ve Kakaîlik gibi inançların Kürtler arasındaki etkinliği de bu gerçeklik ile ilgilidir. İslamiyet süreci ve sonrasına tekabül eden Mazdekler, Ebu Müslimi, Sunbadlar, Mukannalar, Cavidan, Babekler, Zenc, Ebu'l-Wefa, Hallacı Mansur, Karmatiler, Hürremiler, İsmaililer, Baba İshak, Temennayi, Pir Sultan Abdal ve Alevi edebiyatının önemli isimlerinden Seyyid Nesimi gibi daha nice direnişçi kişi ve topluluklar, felsefi gıdasını hep bu köklerden ve geleneklerden alıp gelmişlerdir. Bu hareketler zoru meşru görmeyen ve kurumlaştırmayan felsefi sistemlerdir. Dolayısıyla çok net bir şekilde denilebilir ki; Kürt halkı tarih boyunca zoru kurumlaştırmayı hedefleyen ideolojilere sahip olmamıştır.

Neolitik kökten kaynağını alan bu düşünce yapısı, işgal ve istilalar karşısındaki özgürlük mücadelelerini de şekillendirmiştir. Kürtler, tarihin hiçbir döneminde sistemli zor uygulayacak argümanlara sahip olmamıştır. Neolitiğin, yaşam hakkının savunulmasına dayalı savunma sistemi, direnişlerinin özünü temsil eder. Sistemi korumaya dayalı işgal gücü olabilecek üyelere, mesleği askerlik olan yapılanmalara Kürt tarihinde rastlanmaz. Savunma görevi, tüm topluluk üyelerinin birincil bağlılığıdır. Aksi takdirde yok olma ile karşı karşıya kalınacaktır. Zira her işgal, beraberinde büyük acılar getirmektedir. Buna karşı var olma mücadelesi vermek için tedbir olarak topluluklar silahlanma yoluna gitmişlerdir. Saldırıları karşısında her an savaş pozisyonu almak üzere aşiretler biçiminde toplumsal ör-

gütlenme yapılmıştır. Böylelikle örgütlenme biçimiyle bağlantılı olarak; kadın ve çocuk da içinde olmak üzere topluluğun tümünün katıldığı isyanlara objektif zemin oluşmaktadır. Günümüze kadar ulaşan bu durum, topyekun isyan geleneğini sürekli olarak diri tutmuştur. Dolayısıyla direniş Kürtlerde bir gelenektir. Kürtler; ihanetçisi ve teslimiyetçisi bol olan bir halk olmasına karşın aynı zamanda özgürlüğüne de sonuna kadar düşkün bir halktır. Bu iki gerçeklik hep iç içe, yan yana ve karşı karşıya olmak üzere uygarlık tarihi boyunca günümüze kadar süzüle gelmiştir.

Kürt boyun eğmez. Dik kafalıdır. Kürtler, kendilerini korumak için coğrafyanın en sarp arazilerini mesken tutmaktan kaynaklı olarak belirgin bir kendine güven duygusuna sahip olmuşlardır. Boyunduruk kabul etmemişlerdir. Oryantalistler ve misyonerlerin anılarında, dik kafalı ve asi olarak tanımlanmaları, bu yönüyle ele alındığında gerçekliğin bir boyutunu anlamamıza yardımcı olur.

Örneğin; Kürtler için çok önemli tarihi bir belge olan Şerefname kitabında Şerefhan, Kürtlerin bu karakteri için, *“Anlaşıldığına göre ‘Kürt’ adı, aşırı cesaretlerinden ötürü bir nitelik, bir lakap olarak kendilerine verilmiştir. Bunun kanıtı, geçmişteki ünlü kahramanların ve tanınmış yiğitlerin çoğunun, bu kahraman ulusun arasından çıkmış olmalarıdır. Keykubad döneminde yaşayan ünlü kahraman Zal oğlu Rüstem onlardandır. Bu kahraman Sistan (Sicistan) bölgesinde doğmuş olduğu için Rustemê Zablî diye ün yapmıştır. Şehname’nin yazarı Firdevsî onu Rustemê Kurd diye tanıtmıştır. İran kralı Nuşirevan oğlu Hürmüz döneminde spahsalar (ordu komutanı) olan Behram Çupin de yine Kürt’ü; kendisi Türkistan ve Horasan’da yetişmiş ve buraların savaşlarında ün yapmıştı. Kürtler ve İslam döneminde Gûrî sultanları bunun soyundandır. Cesaretinin ünü ufuklara yayılan Gurgînê Mîlad da yine Kürt’ü”* derken, İngiliz yol mühendisi Hamilton ise Kürtlerin savaş yetenekleri ile ilgili olarak, *“Dağ keçileri gibi kıvrak, ele geçmez bu insanlar, bu vahşi mekanlarda her yolu ve saklanabilecekleri her deliği biliyorlar ve gri mavi elbiseleri kayalıklara tam bir uyum sağlıyor. Doğuştan avcıcırlar ve mükemmel silah kullanırlar, nadiren hedef şaşırırlar. Kürtler, vahşi ve inatçı savaşçılardır. Dağ taktiklerinde, kendileri gibi dağılı olmayan ve dağları bilmeyen askerlere karşı üstün*

gelirler” demektir. Belki de bu duruma göre daha iyi bir tanımlamayı Osmanlı Sultanı Murad’ın müderrisi Mevlana Sadettin, Kürtlerin karakterine ilişkin, “Kürtler birbirlerinin sözlerine uymazlar; aralarında ittifak ve işbirliği yoktur. Her biri, dağ doruklarında ve vadi derinliklerinde tek başına ve özgür yaşamayı tercih ederek, keyfince ve münferit yaşama bayrağını kaldırır” derken, 1830’ların ortalarında yıllarca Kürdistan’da Osmanlılarla birlikte askerlik yapan, daha sonraki yıllarda ise Prusya’nın meşhur Genelkurmay Başkanı olacak olan Moltke de, *“Buna karşılık, Kürt ihtiyaç yüzünden çiftçi, eğilimi yüzünden de savaşıdır. Bu sebeple köyler ve tarlalar ovada, palankalar ve kaleler dağlardadır. Yaya olarak savaşır, duvar ve dağlar onun siperi, tüfeği de silahıdır. Kürt mükemmel bir nişancıdır; zengin kakmalı ve telkari işlemeli tüfeği babadan oğula miras kalır ve Kürt onu en eski çocukluk arkadaşı gibi tanır”* tespiti ile Kürtlerin neden öz savunmasına sonuna kadar bağlı yaşadığını dile getirmiş olur. Çünkü Kürtler; Neolitiğin önemli yaratıcılarından olan bir halk olarak özgürlük tutkusunu derinden yaşamaktadır.

Bugün de Kürtlerin kendi başlarına olmak istemleri, devletten uzak yaşam arayışları ve zapturapt altına alınmaya karşı olan refleks düzeyindeki psikolojik yapılarının altında özgürlük tutkusu kadar bin yıllardır korunan aşiret formundaki toplumsal örgütlenmenin büyük etkisi bulunmaktadır.

Kürdistan tarihinin hangi sayfasını açarsak açalım, kahramanlık sayfalarına altın harflerle yazılacak direniş geleneğine rastlanır. O kadar baskı, zulüm ve imha girişimleri ile inkarcı ve asimilasyonist eritme politikalarına maruz kalmalarına rağmen Kürtler ayakta kalabilmiş ve bugün halen taptaze bir ruhla amansız bir mücadele yürütebiliyorsa bu, direniş geleneğinin bir sonucudur. Elbette Kürtlerin sosyal yapısı ve kültürel derinliği, bu duruşu güçlendiren ana etmenler olmuştur. Ancak sadece bunlarla da izah edilemez. Zira tarihte birçok halk benzer örgütlenmelere sahip olmasına rağmen günümüzde maalesef esamileri bile okunmamaktadır. Etrüskler ve İyonlar’dan tutalım da kendi coğrafyamızda yok edilen birçok halk, bu gerçekliğe örnek gösterilebilir. Bu halkların, çok uzak tarihte kaybolmuş ve tasfiye edilmiş oldukları ileri sürülebilir. Fakat ne yazık ki, yakın tarihte de çok sayıda örneği olan yok edilen halklar

söz konusudur. Mayalar, İnkalar, Aztekler, Kızılderililer, Lazlar, Asurlar gibi birçok halk ve kültür bu kapsamda sayılabilir. Ancak yine de Kürt halkı tarihte eşi benzeri az görülen baskı, sürgün, göçertme, yok etme ve eritme politikalarıyla karşı karşıya kalmış bir halktır. Bu politikaların yanı sıra dinsel motiflerle kendine benzetme ve içine alarak kendisine yabancılaştırma yöntemleri de eksik edilmemiş muameleler olmuştur. Hülasa en incesinden en kabasına ve en vahşisinden en maneviyatı bitiricisine kadar her türden yöntem uygulanmıştır. Ancak Kürt halkı halen ayaktaadır.

Coğrafik avantaj, toplumsal aşiretsel yapıda örgütleniş ve Neolitik kültürün köklü özgürlükçü değerleri kendisi ile beraber direnişçi bir kültür yaratmıştır. Bu bağlamda Kürt ya da Kürdistan tarihi aynı zamanda bir direniş geleneğine sahiplik etmiştir. Uruk işgalciliğine karşı Huvava'dan tatalım Nemrutlara karşı İbrahim öncülüğüne kadar nice Kürt direniş ve isyanından bugüne örülen bir özlü halka bulunmaktadır. En önemlisi de, bu isyanların ağırlıklı bir kısmı bugün kıymeti daha iyi bilinen demokratik komünal değerlerin dayandığı kaynak durumundadır. Kürt halkına ve Özgürlük Hareketi'ne ayakta kalmanın direncini ve direnişçiliğini veren de bu Neolitik değerlerdir.

Abdullah Öcalan **Bir Halkı Savunmak** isimli savunmasında bu tarihsel toplumsal özellikleri şu şekilde analiz etmektedir: **“Etnisitenin var oluş tarzını eğer yenilmemişse yarı demokrasi olarak da tanımlayabiliriz. Buna bir de ‘ilkel’ sıfatını eklemek gerekir. Etnisite ilkel demokrasidir. İçte komünal değerlere bağlılık, dışarıda tahakkümcü devlete direnen halk gruplarını demokratik özgür ve eşit ilişkiler içinde bulunmaya zorlar. İlişkilerin bu karakteri olmadan direnişin anlamı kalmaz. Maddi ve manevi değerlerin etrafında büyüyen hiyerarşi grupları dağılmamak için sürekli ve kısıkançlıkla otoritenin kutsanması, mülkiyetin haklılığı üzerine sistematik çabaya girerler. Ancak ezilen klan ve kabilelerin sürekli göçleriyle özgürce varlıkları korunabilecektir. Göçebeler, değerlerinin yıkılmaması için çöllerin, orman ve dağların derinliklerine doğru büyük tarihsel bir yürüyüşe geçerler. Sürekli ve özgürlük sevdasını bağrında taşıyan bu yürüyüş, tarihin en önemli devinin güçlerinden biridir. Kendilerini koruma gereği, klan ve kabileyi aşiret olmaya**

doğru zorlar. Aşiret, sadece biyolojik bir büyüme değildir. Hiyerarşiye karşı bir nevi direnme formasyonudur. İlk aşamada aşiret bünyesindeki otorite olumlu nitelikte olup ahlaken de destanlarla ve müzikle sürekli övülür.

Doğal toplum hiçbir zaman bitmedi. Zıtlarını beslemesine rağmen tükenmedi. Kendini hep var edebildi. Etnisite, köle ve serflerin dayanakları olarak işçi sınıflaşmasının açılması ve yeni toplumun yükseldiği zemin olarak, çöldeki ve ormandaki göçebe toplum olarak, özgür köylü ve ana varlıklı aile olarak ve tüm tahriplere rağmen toplumun yaşayan ahlakı olarak varlığını hiç eksik etmedi. Sanıldığı gibi aksine, toplumun ilerletici motoru sadece dar sınıf mücadelesi değil, komünal toplumsal değerlerin büyük direnmesidir. Sınıf mücadelesini inkar etmek doğru olmaz. O sadece tarihin dinamiklerinden biridir. Başat rol oynayan hep gezgin orman, dağ, çöl göçebesidir. Form olarak yaşadıkları etnisite, kabile, aşiret, halk hareketleridir. Etnisitenin binlerce yıldır her tür amansız saldırılara ve doğal zorluklara dayanarak ayakta kalma gücüdür. Yarattıkları direnme kültürü, destanları, dilleri, saf soylu insani değerleri, ahlaklarıdır.”

Kürt’ün direniş geleneğinin kökenini Abdullah Öcalan’dan yaptığımız bu alıntılarda aramak gerekir. Çok uzun bir süre Neolitik değerlerle bezenmiş, donanmış, içselleşmiş Kürt etnisite formu o kadar baskı, zulüm, asimilasyon, sindirme, göçertme ve yok etmeye rağmen ayakta durabilmiştir. ‘*Direnış bir gelenektir*’ veciz sözüyle kastedilen de budur. Yoksa, ‘*haini bol olan halk*’ diye bilinen bir gerçeklik onlarca kez tarih sayfalarından silinmeye yeterdi de artardı bile!

Kürtlere benzer böyle bir trajik halk gerçekliğini, ağırlıklı olarak hayvancılıkla geçinen köçer Berberilerde görebiliyoruz. Sürülmedik yer bırakılmamasına karşın, nasıl ki bir kardelen çiçeği soğuk kış ortamında karı delerek filizleniyorsa aynen öyle Berberi halkı da çöllerin vahalarına konarak günümüze ulaşmayı başarabilmişlerdir. Kökenlerinin köklü Neolitik yaşayış ve değerler bütünlüğünden geldiği kesinlik kazanmaktadır. Berberilerin kısa tarihçesini buraya alarak Kürtlere ne kadar yakın olduklarını ve günümüze nasıl varabildiklerini daha açık görebiliriz.

‘Berberiler; Kuzey Afrika’nın bilinen en eski halkı. Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır’a kabileler halinde dağılmışlardır. Birbirlerine kesin bir dil birliğiyle bağlı olmakla birlikte, fiziksel ve kültürel özellikleri büyük çeşitlilik gösterir. Paleolitik ve Neolitik çağ ırklarının karışımından doğdukları sanılan Berberiler, sırasıyla egemenliği altında yaşadıkları Fenike, Kartaca, Roma, Hristiyan ve İslam uygarlıklarından büyük ölçüde etkilendiler. 7. yüzyılda başlayan Arap istilasını sırasında İslamı kabul etmeleri en az bir yüzyıl sürdü. İlk Arap istilacılar sayıca da az olduklarından, Berberileri etnik ve dinsel açıdan fazla etkileyemediler. Kırsal kesimdeki Berberi kabileleri 12. yüzyıldaki Bedevi istilasına değin oldukça özerk yapılarını korudular. Bedevi Araplar, Berberi köylü ekonomisini yıkarak birçok yerleşik kabilenin göçebeliliğe geçmesine yol açtılar. Fenikelerden Araplara ve son olarak da Fransızlara kadar uzanan istilacılar zinciri, Berberilerin bu toplumlarla tam kaynaşmasını sağlayamadı. Günümüzde Araplaşmış Berberi kabileleri olduğu gibi, dağlık kesimlerde ve vahalarda lehçelerini ve geleneklerini koruyarak yaşayan Berberi kabileleri de vardır.’

Berberiler, dediğimiz gibi Kürtlere benzer bir şekilde Neolitiği derinliğine yaşadıklarından dolayı onca saldırı ve katliama rağmen günümüze kadar gelebilmişlerdir. Ancak bu düzeyde derinlikli Neolitiği yaşamamış topluluklar; zor ve şiddet dolu asimilasyonist politikalarla dünyamızdan silinip tasfiye edilmişlerdir. Kürt’ün derin Neolitik komünal değerleri, onun kahramanlık mirası olarak bizi bugünlere kadar getirmiştir.

Kürdistan’da Egemenliğin Karakteri

“Kürdistan tarihi kahramanlıkla ihanetin iç içe, yan yana ve karşı karşıya yaşandığı bir tarihtir” dedik. Çokça dile getirdiğimiz gibi Kürdistan’ın üç kıta arasında yer alması ve geçiş üçgeninde bulunması, hep işgal ve istilalara uğramasına yol açmıştır. Yine çokça dile getirdiğimiz gibi Kürdistan’ın sosyal yapısı Neolitik değerlere, ataerkil sisteme geçişte örgütlenişi de aşiretlere dayalıdır. Konargöçer olan bu aşiretler yerleşim yerlerinde ekip biçseler de, işgal ve

istilalardan kaynaklı olarak genellikle hayvancılıkla uğraşmışlardır. Bilindiği gibi hayvancılık, genişçe otlama sahaları ve meraları gerektirir. Ne kadar çok otlak olursa o kadar çok hayvan beslenebilir. Dolayısıyla o kadar çok refah ve paylaşım getirir. Her ne kadar aşiret örgütlenmesi çok fazla sınıfsal ayrışma yaratmasa da, aşiretin kendi içinde belli bir tabakalaşma ortaya çıkmaktadır. Köleciliğe karşı bir direniş formu olarak ortaya çıkan aşiret örgütlenmesi, zamanla devletçi uygarlıktan etkilenmeler sonucu benmerkezci, çıkarıcı ve kendini esas alan, bu anlamda da dar perspektifli kişilikler yaratabilmiştir. Kürt'ün kendi özgürlüğüne düşkünlüğü, her zaman pozitif yanlar doğurmaz. Özgürlüğüne düşkünlük -eğer tüm toplumla en uygun dengeyi sağlamazsa, yani yer aldığı topraklarda yaşadığı topluluklarla iletişimi sağlıklı yapmazsa- ve özgürlük istenci ters teper. Kendi başına buyruk, disiplinsiz, örgütsüz ve bireyci karakterler yaratır. Ve tabii bu kişilikler kendi dar dünyalarını dünyanın merkezi bilerek, kendilerini en iyi, en büyük ve en kutsal olarak görebilirler.

Bu algı ve kişilik oluşumu daha bariz bir şekilde Kürt feodallerinde ve feodal önderlikli hareketlerde görülmekte ve yaşanmaktadır. Oldukça dar, dünyadan bihaber, bilinç düzeyi geri, zihniyeti köhne ve feodal toplum ölçülerinde saplanıp kalmış olan bu kişilikler, bugün dahi bir küçük düzeltme eleştirisine tahammül edemez halde olup bedelini ağır ödetmek için de her türlü uğursuzluk içine girebilmektedirler. Sait Kırmızıtoprak-Dr. Şivan gibi nice Kürt evlatları bu biçimde tasfiye edilmiştir.

Objektif olarak oluşan karakter, bu düzeyde sığ ve tehlikelerle doludur. Buna siyasal literatürde komploculuk ve entrikacılık denilirken, amiyane tabirle dolaplar çevirmek, çirkin ayak oyunları oynamak, tuzaklar kurmak da denilmektedir. Kürdistan tarihi salt böyle bir karakter yaratmıyor. Üst tabaka, üst sınıf ya da egemen diye tabir edilen kesim, Kürdistan tarihinin başlangıcından bugüne kadar hep uğursuz bir rol oynamaktan geri durmamıştır. İşgalci güçlerle birleşip kendi kandaşının tasfiyesi için ona yol gösteren ve çoğu kez tasfiye edilmesinde bizzat yer alan bu tabakaya çokça rastlanır. Bu adeta tarihi süreç içerisinde süzülerek gelip '*genetik*' bir ruh halini alır. Yine, yerleşim alanlarını terk etmeyen kesimler istila ve işgallere boyun eğdikleri gibi işgalcinin dilini ve kültürünü

edinmiş, özümstedikleri bu yabancı kültürün yayıcıları olmuş ve kendi gerçekliklerinden uzaklaşmakla kalmayarak gerçekliğine düşman kesilmişlerdir.

Kürt tarihinin çok trajik bir gerçekliği de, bu egemen karakterdir. Amin Maalouf'un 'Afrikalı Leo' romanından tekrar tekrar alıntı yaparak yazdığımız gibi, "*Kim annemle evlenirse üvey babam olur*" misali bu kesimler, hangi güç Kürdistan'ı işgal etmişse onların yanında saf tutmuş ve bununla da kalmayarak kendi halkına karşı savaş yürütmüş, kendi kimliği ve dilini dahi unutarak egemenlere benzeşmeyi temel bir varlık yolu olarak görmüştür.

Bugün, o kadar sayıda sözlü destan bize kadar ulaşabilmişse ve dipdiri -üstü örtülü de olsa- bir kültür mirası günümüze değin gelebilmişse, şüphesiz ki bu Kürt egemen sınıfından kaynaklı değildir. Bilakis bu, paha biçilmez kendi dili, örf-adetinden tutalım da tüm kültürlerin kaynağı olan Neolitik değerlere bağlı yaşayan Kürt halkından devralınan müthiş bir mirastır.

"*Tarihi doku aynı örgü üzerinde kurulup gelir*" derler. Ve, "*Başlangıç nasıl örülmüş ise sonu da benzerdir*" denilir. Bu gerçek, günümüz Kürdistan'ında çıplak gözle bile görülebilmektedir. Kürdistan'da bugün dahi Kürt dilini ve kültürünü yaşayıp onun giyim kuşamını takip eden, en başta sıradan halktır. Egemenlerin ve işgalcilerin dilini konuşan, örf-adetini devralan ve ajan bir faaliyet olarak Kürdistan'a yayan, giyim kuşamını da buna uyarlayan Kürt feodal komprador tabakadır. En çok sömürgeci ajan partilerde yer alan ve hatta onların hükümetlerinde bakanlık yapıp bunu da aşarak Kürt'ün olmadığını, 'Kürt'üm' diyenin 'Bölücü, terörist ve Ermeni kökenli' olduğunu iddia eden, yine bu kesimdir.

Özcesi 70'li yıllarda karşımızda duran olgu; tümnden kendisine ihanet eden, kendisine yabancılaşmış ve ajanlaşmış bir yapıdır. Feodal komprador yapıyla işgalci sömürgeci güç, Kürdistan'da kendisini kurumlaştırmıştır. 1930'larda yöneldiği Kürt feodal egemenlerini 40'lardan sonra -özelde de Demokrat Parti-DP zamanında- yanına alarak, Kürdistan'ı boydan boya ve derinliğine işgal etmiştir. Gelişecek her türden özgürlük umudunu ve hareketini denetim altına alabilmek ve bunu yapamazsa da doğrudan ezmek için hep bir emniyet supabı olarak bu unsurları hazır tutmuştur. Kürdistan öyle

bir yerdir ki, çoğu zaman buna bile ihtiyaç kalmamıştır. Zira feodal komprador sınıfına verilen ya da önüne atılan bir çıkar kısıntısı bile, onun gönüllüce aktifleşmesine yol açmıştır.

1800'lerin ortalarından sonra Osmanlılarca sistematik olarak geliştirilen ağalık kurumu ve gelişmesinde sakınca görülmeyen, parçalayıcı rol oynayan Nakşî tarikatı Kürdistan'ı bir ahtapot gibi sarıp sarmalamıştır. Yapılması gereken bu ahtapotun kollarını dizginlemektir. Zira ahtapot tarihte çokça görüldüğü gibi başkalarına da maşa olmaya hep hazır olmuştur. Dizginlemek; hedeflenen kendi içine alarak yapmaktır, istediğini onun ya da onların eliyle yapmaktır, yaptırmaktır. Nitekim 70'li yıllara gelindiğinde bu başarılımıştır. Özgürlük Hareketi Kürdistan'a açılmak istediğinde en büyük engeli ve seti bu feodal komprador yapı oluşturmıştır.

Henüz düşünsel çalışmalar gençlikle ve halkla temas sağlamaya çalışırken ve bir nevi embriyo halindeyken, Özgürlük Hareketi'nin genç devrimcilerine saldırgan yönelimler gerçekleştirenler, feodal kompradorlar olmuştur. Ve henüz Kürdistan'a yönelmeden onlar adına tehdit yağdıran, onların '...oğlu' ile biten soy isimli çocukları olmuştur. Kürdistan'a geçiş yapıldığında ise devlet adına ya da devletin jandarma ve polisinden önce Özgürlük Hareketi'ne saldıranlar, yine bu ajan yapılar olmuştur. Bu durumlarını salt subjektif bir bağ veya ajanlık olarak da algılamamak gerekir. Zira ajanlık bir kurumdur ve Kürt egemen komprador sınıfında bu realite derinliğine nüfuz ederek yapılaşmıştır.

Nitekim Ulusal Demokratik Kurtuluş Mücadelesi gerillayı geliştirdiğinde, koruculuk biçimindeki ajan ve işbirlikçi yapının mücadelemiz karşısına çıkartılması, bu feodal komprador aşiretçi reislerin öncülüğünde ve zoraki dayatmayla gerçekleşmiştir. İşgalci ve sömürgeci güç Kürdistan'da bu ajan yapı olmaksızın toplumun ve yaşadığı coğrafyanın derinliğine nüfuz edemeyeceğini bildiğinden dolayı, bu yapıyı kopmaz bağlarla göbekten kendisine bağlamıştır. Feodal komprador kesim ve bununla bağlantılı olarak feodal geri ideoloji ve yaklaşımlar aşılmadan da, halkın demokratik komünal değerleri yeniden yaratılamayacağı ve canlandıramayacağı için Kürdistan devrimcileri haklı olarak Kürt toplumunun beynine bir ur gibi yerleşmiş bu yapıya karşı kararlı bir mücadele yürütmüşlerdir.

Haklılık ya da Var Olmanın Zorunluluğu

Aydınlanmanın ve modern demokratik ulus olgusunun öncü filozoflarından olan Jean Jacques Rousseau (1712-1778) Toplumsal Sözleşme adlı kitabında, *“Yalnızca gücü ve güçten doğan etkiyi dikkate alacak olsaydım derdim ki, bir halk eğer boyun eğmek zorundaydı ve boyun eğiyorsa iyi ediyordur. Fakat boyunduruğunu silip atabilecek duruma gelir gelmez silip atarsa daha iyi eder. Çünkü; özgürlüğü elinden alınanın, bu hangi hakka dayandırılarak yapılmışsa aynı hakka dayanarak onu geri alma hakkı vardır. İnsanın özgürlüğünden vazgeçmek demek insan olma niteliğinden, insan haklarından hatta ödevlerinden vazgeçmesi demektir. Böyle bir vazgeçiş insan doğasıyla bağdaşmaz. Çünkü özgürlük, elde edilebilir ama kaybedildi mi bir daha ele geçmez”* der.

Özünde Rousseau’nun dile getirdiği, her insanın doğuştan hür olduğudur, hür doğduğudur. Birini boyunduruğuna alma ya da köleleştirme -hem de birinin lehine bunu yapma- hukuki olmadığı gibi kabul de edilemez. Rousseau’nun söyledikleri uluslararası antlaşmalar ile pekiştirilerek BM sözleşmelerinde, *“Bütün halklar kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar, kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir; ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler”* denilmektedir.

Burada dile getirilen konu; eğer bir halkın sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel hakları çiğneniyorsa -haklı olarak- bu halkın kendi kaderini tayin hakkı doğmaktadır. Zira insan onuru çiğnenmiştir, her insana bahsedilen ‘hür doğar ilkesi’ ya da her halk için geçerli olan ‘hür yaşar’ ilkesi ihlal edilmiştir.

Bu bağlamda meşru savunma, temel insan hak ve özgürlüklerinin korunmasında geçerli bir haktır. Bu nedenle temel insan hakları ve özgürlüklerinin korunması için yapılan eylemlerin meşruiyeti, bunlara saldırının insanın özüne, dolayısıyla insanlığa bir saldırı olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu saldırılara karşı durmak da, insanlığın özüne sahip çıkmak ve insan onurunu korumak olduğu için doğal hukuk tarafından kabul edilmekte ve meşru görülmektedir. Doğal hukuk anlayışına göre bu haklar, devletin var oluşundan önce var olduğundan dolayı devletçe verilmemişlerdir. Dolayısıyla devlet

de bu haklara dokunamaz. Bu anlamda yeryüzündeki bütün insanların birbirine karşı salt insan olmaktan kaynaklanan ödevleri bulunmaktadır.

Tüm varlıklar biriciktir. İnsan, hayvan, bitki gibi içerisinde yaşadığımız evrenin her şeyi, her varlığı biriciktir. Her varlığın yaşam hakkı vardır. Yaşam hakkına müdahale edildiğinde, buna karşı haklı olarak refleks gösterir. Örneğin; bir çocuğa tokat atıldığında, yapacağı şey ya boyun eğmedir ya da daha bir hırçınlaşıp tepki göstermektir. Veya benzer şekilde ve aynı içerikte farklı bir reflektir. Bu refleks, özü itibariyle yapılane karşı bir tutum ve tavidir. Bu tutum ve tavır sonuçta bir savunma mekanizmasının yansımasıdır. Boyunduruk altına alınan köle, boyundurukluğunun farkına ve bilincine vardığı an gösterdiği intihar ya da üreme, kısırlaşma ya da kırıp döküp, konuşmaması-susması gibi tepkiler bu savunma refleksinin dışı vurumudur, kendini koruma güdüsüdür. Bir kadının kendisine karşı yapılan en küçük bir hakarete karşı içten içe verdiği gizli tepki gibi. Hatta birçok kez Kürdistan'da görüldüğü üzere yapacağı başka bir şey kalmamışsa kendini cayır cayır yakması...

“Canlılar dünyasında her türün kendine göre bir savunma sistemi vardır. Savunmasız tek bir canlı türü yoktur. Hatta evrendeki her elementin, her parçacığın varlığını korumak için gösterdiği direnci öz savunma olarak yorumlamak mümkündür. Bozunmaya, kendisi olmaktan çıkmaya karşı gösterdiği direnç açık ki öz savunma kavramıyla ifade edilir. Bu direnç yitirildi mi o element veya parçacık bozulur, kendisi olmaktan çıkar, başka bir unsura dönüşür. Canlılar aleminde ise öz savunma direnci kırıldı mı, o canlı ya başka canlılara yem olur ya da ölür.” (Demokratik Uygarlık Manifestosu-5.cilt, Abdullah Öcalan)

Ezilen, horlanan ve bastırılan bir birey eninde sonunda bir şekilde onu ezen, horlayan ve bastırana karşı bumerang gibi geri dönecektir. Çünkü; savunma örgüsü böyle dokunmuştur. Bu savunma dokusu doğrudur ve haklıdır. Özcesi; her varlığın bir biçimde savunma mekanizması vardır.

Kürdistan; her yönüyle harabeye çevrilen, halkı insandan bile sayılmayan, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri her gün her gün talan edilen ve topraklarına tecavüz edilen en benzersiz sömürge ülke statüsündedir. Hatta sömürge statüsü bile kabul edilmeyen nevi şahsına

münhasır en müstesna bir örnektir. Öyle bir ülke ki; ismi bile telaffuz edilemez, insanları doğup büyüdüğü topraklarda kendi dillerini dahi konuşamazlar! Halkının ağzına ket vurulmuş olsaydı, zincirlerle, prangalarla susturulmuş olsalardı bir anlamı olurdu. Siyasal, sosyal ya da kültürel olarak bir anlam ifade edebilirdi. En azından, “*Ben egemen ulus devletim ve sen tehlikeli görünüyorsun, ben de seni katlediyorum!*” denilirdi ve bu bile bir noktaya kadar anlaşılırdı. Fakat hayır! Kürdistan ya da Kürt halkı buna dahi layık görülmemiştir. O yok sayılmıştır; öyle bir yok edilmiştir ki ona fatiha okuyan dahi yoktur. Ne ölüdür ne de yaşamaktadır. **‘Yaşar ne yaşar ne yaşamaz’** misali sürekli olarak sekerat halinde tutulmaktadır. En iyisinden, “*Türkçeyi unutmuş dağlı Türk!*” denilmektedir. Sömürgecinin en katmerlisini öyle bir düzeyde yaşamaktadır ki, kimisi buna, “*Uluslararası Sömürge Kürdistan*” demek zorunda kalmıştır. Adeta yer gök bir olmuş, dost düşman birleşerek Kürt’ün yok sayılmasında mutabakata varmışlardır. Buna bir de olgulara dayalı olarak yaşayan pozitif bilimi ekleyelim. “*Olgu yoksa, gerçeklik yoktur*” mantığıyla işleyen bilimcilik, Kürtlüğün olgusu olmadığını iddia ederek bilim adına da yok saymıştır. Yani, “*Yazılı tarihi yoktur, belgesi yoktur, o zaman Kürt de yoktur*” denilmiş ve yok sayılmıştır.

Öyle ki 70’li yılların dünyasına gelindiğinde, “*medeniyetin*” merkezi Avrupa’da tek bir Kürt resmi olarak hiçbir hukuk belgesinde yer alamaz durumdadır. Adı bile yoktur. Çünkü; o olmayan bir gerçeklik, onun da ötesinde bir hayalettir!

70’li yılların dünyasında Kürt kendisini ifade etmeye kalktığında yüzleşeceği en asgari seçenek zindan gerçeğidir. 33 Kurşun Olayı, katledilişinin hikayesidir. “*Arkamda bir soğuk namlu bulunmayaydı*” sözleri, bitip düşürülerek her tür ezme yöntemine maruz kalmış Kürt’ün feryadıdır. Her şey ama her şey, bu toprakların insanına inkar temelinde çarpmaktadır. İnkarcılık öyle katmerli, öyle derin ki, diz boyudur; Kürt, inkarını bile göremez durumdadır. Kürtlerde en küçük umut kıpırtısını yaratmak ve onda bunu yeşertmek imkansız görünmektedir. Kürtlerin kendisince de kanıksanmış bu durum altında Kürt kültürünün, kimliğinin ve iradesinin üstü çoktan betonlanmıştır.

1970’li yıllarda ilk atılan adımlar, adeta yeri göğü sarsarcasına en meşru ve insani hak olan ulusal-kültürel-sosyal kimliğine sahip

çıkma hakkını hatırlatmıştır. Buna karşı siyasal örgütlenişe izin verilmediği gibi, henüz embriyo halinde iken bile Özgürlük Hareketi'nin Kürdistan'a girişine dahi izin verilmemektedir. En insani ve doğal hak olan toplumuyla buluşma ve kimliğini sahiplenme hakkı bastırılmaktadır. 76'larda Aydın Gül'ün katledilmesi, 77'lerde büyük enternasyonalist devrimci, sosyalist Haki Karer'in gündüz ortasında katledilişi göstermiştir ki; burası dünyanın herhangi bir ülkesi değildir. Kürdistan ve Kürt halkının karşısındaki güç de herhangi bir güç değildir. Var olmasının ve insan olmanın gereği yerine getirilecekse; insan olmanın bir gereği olarak hak ve özgürlükleri için gerekirse canını bedel olarak ortaya koyarak mücadele edilecektir. Birisi ne kadar düşürülmüşlüğü, düşkünlüğün ve soysuzlaşmanın adı ise diğeri de bir o kadar yüceliğin, asaletin ve onurlu olmanın adıdır. Bu da hiç şüphesiz olmak ve olmamak arasında bir tercihtir.

Abdullah Öcalan bu durumu AİHM Savunmalarında harikulade bir şekilde formüle etmektedir. **“Hukukunu istememek, kullanmamak en büyük hukuksuzluktur. Hukuksuzluğun olduğu yerde orman kanunları geçerli olur. Dolayısıyla hakkı olan tüm birey, topluluk ve halklar, haksızlıklar karşısında sessiz durmakla hukuku çiğnemiş olurlar. Hak istemek ve zorla hakkı elinden alındığında gerekirse ayaklanmak, kutsal direnme hakkıdır. Hukukun ve adaletin oluşmasının da özü budur.”**

Özgürlük Mücadelesi'nin Karşısına Dikilen Toplumsal Zemin ve Anlayışlar

Abdullah Öcalan AİHM Savunması'nda, **“...Toplumsal olgu, bir bütün olarak bilinç ve irade birikimidir. Hareket ise bu birikime dayalı olan, halen sönmemiş, birikime dönüşmemiş, aktif unsuru içerir. Aktif unsurların başında ise o dönemin yaşayan insanları gelir. Toplumsal hareket için iki ideolojik araç temel rol oynar. Dogma, kural, yasa diyebileceğimiz, mevcut toplumsal varlığın hangi çerçevede hareket edeceği belirleyen, geçmişe ilişkin kurallarla geleceğe ilişkin sürükleyici ve çekici hayallerden oluşan ideoloji, hareketlenmenin enerjisidir. Üretim koşulları, ilişkileri, sosyal,**

siyasal ve askeri kurumları ise kullanacak maddi ortamı teşkil ederler” demektedir. Bu temel değerlendirmeler ışığında Kürdistan’ın 70’li-80’li yıllarına göz atmak, bu doğrultuda çeşitli toplumsal kesim ve sınıfların duruşlarını, karakterlerini ve anlayışlarını ortaya koymak, mevcut yapısal ve objektif koşullar açısından açıcı olacaktır.

Feodal Komprador Anlayış ve Kişilikler

Kürdistan’da kapitalist ilişkilerin gelişimi ve sömürgecilik yeni arayışlara ve hareketliliğe yol açmıştır. Burjuvallaşmanın çok cılız olması, Kürt toplumsal yapısının ağırlıklı olarak aşiretçi temelde örgütlenişi ve ağa-bey kültürünün gelişkinliği, bilinen milliyetçilikten çok daha geri, dar ve ilkel bir kabileci anlayışa yol açmıştır. Çoğu kez aşiret aile sınırlarını aşmadığından dolayı, ilkel milliyetçilik nitelmesi yerinde olmaktadır. Dar anlamda varlık bulan bu milliyetçilik, Kürt toplumsal dokusunun özelliklerinden ve temsilini bulduğu kesimlerin karakterlerinden dolayı kendiliğinden, tepkisel ve duygusal bir nitelikte olup güçlü bir zihni temele, rasyonel bir programa ve toplumsal bir örgütlülüğe dayanmamaktadır. Kürt ya da Kürdistan adına hareket edilmek istendiğinde aşiret, yöre, bölge ve dini motifler öne çıkmaktadır. Bu gerçeklik, söz konusu kesim ve sınıfların kullanılmaya açık olmalarını beraberinde getirir. Kürt egemen sınıfı diye tabir edilen üst tabakanın basit çıkarlar temelinde işbirlikçiliğe yatkınlığı ve çıkarları için her şeyi ve herkesi peşkeş çekebileceği - bu kardeşi dahi olsa- tarihsel bir doku hep varolagelmıştır. Karakteri gereği modern anlamda siyasallaşamayan bu kesimlerin bildiği tek siyaset tarzı, feodal komploculuktur. Dar ve basit çıkarlarını korumak için kendi içerisinde muhalefete asla yer vermeyip olması halinde de derhal ezen bu kesimler, meşrulaştırıcı hükümleri ise toplumun en geri önyargılarını, örf ve adetlerini kullanarak gerçekleştirmektedirler. Kürtlüğe sadık kalındığını göstermek için kan davası, aşiret kavgası, berdel vb yöntemleri sahiplenmek gibi en geri yaklaşımları sergilemekten kaçınmamışlardır. Çağdaş anlamdaki siyasal düşünce ve örgütlenmeler, bölge ve dünya ile bütünleşerek dar sınıf çıkarlarını

aşan bir özellikte olmak durumundadırlar. Bunu yapamayan feodal egemenlikli bakış, objektif bir durum değerlendirmesi yapmaktan yoksundur. Dost-düşman ayrımını doğru yapamadığı gibi, öncelikli ve tali olandan tutalım, girişeceği hareketliliğin zamanlamasına kadar tek bir doğru tespit yapamamışlardır. Bu tarz geri bir kavrayış, Kürdistan tarihinde direngen halka hep kaybettirmiştir. Direnişler ne kadar görkemli başlayıp geniş sahalara yayılmış olsa da, bu geri ve dar özellikteki zihniyetler, liderlikler ve örgütlenmeler nedeniyle sürekli olarak hüsrarla sonuçlanmıştır.

Babanzadelerle başlayan ve Şêx Ubeydullah Nehri ile biten 19. yüzyıl Kürt direniş ve isyanları, bu gerçekliğe çarpıcı örneklerdir. 20. yy direnişleri için de aynı şey söylenebilir. Berzenci, İsmail Simko ve Şêx Said ile devam edip büyük acılar ve katliamlarla sona eren bu haklı ancak başarı için gereken doğru zihniyet, liderlik ve örgütlenme gücünden yoksun direnişler sürecinde Kürtler, çok büyük kaybetmişlerdir. Belli bir milli uyanışa yol açıp duygu yüklü anılar bırakmış olsa da, Kürt direnişçi dokusunun en çok tahrip olduğu ve kırıldığı süreçler olmuştur. 19. ve 20. yy'daki isyan ve direniş süreçlerinden sonra sömürgeci güçler, isyanlara öncülük eden Kürt üst tabakalarının ailelerini de yanlarına alıp ehlileştirerek halkı kontrol etmede ve sindirmede bir araç olarak kullanmışlardır. Babanzade ailesinden Bedirxanlara kadar isyana ve direnişe kalkışmış tüm önde gelenlerin aileleri, en çok işbirliğine yatan ve Kürt halkı adına gelişen mücadeleleri kontrol etmede en çok kendilerini kullandırtan kesimler olmuşlardır.

19. yy Kürt direnişlerine öncülük eden ailelerin çocukları, Babıali okullarında geleceğin işbirlikçi tabakası olarak yetiştirilirken, gelişecek direniş ve isyanlara dönük emniyet supabı rolünü oynayacaklardır. Aynı şey 20. yy Kürt direnişlerine öncülük eden aileler için de geçerlidir. Şêx Said'in ailesi başta olmak üzere direngen özü bulunan tüm aileler için bu siyaset, oldukça profesyonel bir şekilde yürütülmüştür. Emperyal ve sömürgeci devletler, sömürge ülkelerde kendi denetimlerini sağlamak için isyana kalkmış ve ezilerek teslim alınmış kesimleri, daha sonra en iyi işbirlikçiler olarak yetiştirip kullanmışlardır. Zayıf ve yenilmiş kişilerin bir denetim aracı olarak kullanılmaları, en yaygın sömürgecilik politikasıdır. Kürtler üzerinde

uygulanan bu politika, bilinçli olmanın da ötesinde son derece içsel-
leştirilmiş ve alıştırılmış oldukları için kendi elit tabakaları tarafından
gönüllü olarak ve bizzat uygulanmaktadır. Bu çokça dile getirilen
böl-yönet politikasının ta kendisi olmaktadır. Buna amiyane bir
kavramlaştırmayla, *'iti ite kırdırma'* politikası da denilmektedir.
Bu bir kapandır. Kürt Kapanı'nın en kötü ayağı da, bu feodal
komprador kesimlerin sergilediği kişilik, anlayış ve kültürdür.

Modern çağda bu politikayı sürdüren ve partileştiren kesim, I-
KDP'dir. Emperyalizm için Ortadoğu'yu hizada tutmak, öncelikle
Kürdistan'ı hizada tutmayı gerektirir. Kürdistan'ı hizada tutmak
için en iyi piyon, ilkel milliyetçi diye tabir ettiğimiz dar, yereli
aşamayan ve aymaz feodal beylerin milliyetçiliğidir. Karakterleri
gereği kullanılmaya açık oluşları, Ortadoğu'da Truva Atı olarak
kullanılmaları ya da rol almaları (rol verilmesi) en belirgin emperyalist
politikadır. Bu çağda üretim ilişki ve araçlarının gelişimi dayandıkları
temelleri sarstığı ve zayıflattığı için, halkın öz güçlerine karşı en
tehlikeli rolleri üstlenmişlerdir. Yaşam alışkanlıkları ve maddi zen-
ginlikleri ile alışlagelen aristokratik yaşamlarını sürdürebilmeleri
için tek silahları, gelişebilecek olası bir özgürlük hareketine karşı
kendilerini kullandırtmalarıdır. Basit ve dar çıkarları için her gün
başka bir güçle ilişkilenererek yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.
Burada işleyen kural; Kürt egemen kesimlerinde temsilini bulan,
'basit çıkarların için her şeyi sat' kuralıdır. Basit aile çıkarları için
ülkensine ve halkına karşı gözü kapalı ihanet içindedirler. Önemli
olan; ailesel ve dar aşiretsel çıkarlarıdır. O nedenle yaptığını ihanet
olarak bile görmemekte, bilakis bunu büyük bir gönül rahatlığıyla
yerine getirmektedirler.

I-KDP, kendini Kürdistan'ın dört parçasında örgütlerken aşiret
reislerine ve beylere dayanmışlardır. Kurumlaşmış olmaları ve güçlü
para babalarından dolayı potansiyel tehlikenin de ötesinde subjektif
tehlike oluşturmuşlardır. Gelecekte de sömürgeci devletlerle birleşerek
özgürlük hareketleri üzerine gideceklerdir. Öyle ki; köylü politikası
diye bilinen kurnazlık ve komploculuğu da iyi bildiklerinden dolayı
birçok değerli aydını, yurtseveri ve devrimciyi gözü karaca katlede-
bilmişlerdir. 1970'li yıllarda Kuzey (Bakur) Kürdistan'da Özgürlük
Hareketi'nin tohumları atılırken Türkiye metropollerinde okul okuyan

ve soy ismi ‘...oğlu’ ile biten birçok ağa, şeyh ve bey çocuğu bu hareketten uzak durdukları gibi saldırmayı da ihmal etmemişlerdir. Kürdistan’a adım atılırken de çeşitli örgütler adına silahla saldırmaktan geri durmamışlardır. Nitekim Özgürlük Hareketi Kürdistan’a yayılmak istediğinde en büyük engeli feodal beyler ve kompradorlar çıkarmıştır. Bir ulus ki; atomlarına kadar parçalanıp yok olmanın eşiğine getirilmiş ve bitirilmek için her şey yapılmakta olup daha çocuk yaşlardan başlayarak yatılı okullarla kültürel soykırımdan geçirilmekteyken, bu şartlarda olması beklenen ulusal duyguların ayaklanmasıyken, Kürt feodal bey ve kompradorları kendi ailesel çıkar ve ilişkilerini kaybetmemek için bu baş aşağı gidişi daha da derinleştiren ve parçalayan bir duruş içerisine girmişlerdir. Gelişebilecek özgürlük hareketi ya da hareketleri ulusal bilinci geliştireceği ve kendi uğursuz zeminlerini daraltacağı için bu feodal-işbirlikçi komprador kesimler en başından itibaren Özgürlük Hareketi’ne saldırmaktan geri durmamışlardır. 20-30 yıl geçmesine rağmen halen bu işbirlikçi ajan tabaka, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’ne karşı başta koruculuk olmak üzere çeşitli biçimlerde kullanılmaktadır.

Reformist ve Teslimiyetçi Hareket, Anlayış ve Kişilikler

Reformizm ve teslimiyetçilik, ilkel milliyetçiliğin bağrında gelişen küçük burjuva yapılanmaların temel bir özelliğidir. Kürdistan’da üst sınıfın ya da feodal tabakanın kapitalist ilişkiler içerisine girmesi, zamanla küçük burjuva eksenli oluşumlara yol açmıştır. Yaşanan burjuvalaşma, tümünden sömürgeci burjuva hakim sınıf patentli geliştiği için birçok ulusal kurtuluş mücadelesi ve hareketlerinde görüldüğü gibi ciddi devrimci tutum ve özellikler Kürdistan’da pek görülmez. Kürdistan’daki objektif gelişmenin yarattığı burjuvazi, kendi pazarı için dahi bir mücadele yürütmez, yürütemez. Zira sömürgeci ekonomik ilişkilere göbekten bağlıdır. Onun icazetiyle var olmuştur. Bir nevi sömürgeci gücün Kürdistan’daki gizli eli ve ayağı gibidir. Zira Kürdistan’da zenginleşebilmenin, burjuvalaşabilmenin ve ekonomik anlamda gelişebilmenin ya da herhangi bir biçimde güç olabilmenin tek yolu, sömürgeciliğin inkar ve imha politikalarına ortak olmaktır.

Kendini inkarın da ötesinde, sömürgecilikle birlikte Kürt soykırımında yer almaktır. Bunun dışında başka bir yol yoktur. Gelişen şehirler ve kapitalist ilişkilerin bedeli, Kürt inkar ve kırımının derinleşmesi olmuştur ve bu durum Kürt burjuvazisinin toplum içinde kendi halkına karşı bir imha gücü olarak rol oynamasına kadar varmıştır.

Kürdistan'da 20. yy'ın ortalarından sonra genelde bu yönlü bir gelişme yaşanmıştır. Sınırlı bir burjuva kesiminin gelişmesine karşılık, kent ve kırsal alanda küçük burjuva eğilim daha hızlı gelişme kaydetmiştir. Kentlerde devlet bürokrasisine hizmet temelinde gelişirken, kırsalda da köy küçük burjuvalaşması olarak belirirler. Kürt işbirlikçi egemen sınıfı, yani feodal komprador kesimlerle işbirliği içinde ve devlet bürokrasisine dayalı olup ona bağımlı temelde gelişen bu kesim, daha çok egemen sömürge ulusun karakterini edinir. Ulusal değerlere sahipleniş yaşanmadığı gibi küçümseyen bir yaklaşım içerisinde olurlar. Ara bir duruş sergiledikleri için kopuşu sağlayamazlar. Bilakis daha kötü bir kopya durumunu yaşarlar. Ve çoğu kez de, daha geri bir rol oynarlar. Zira karakterleri gereği aldaticıdırlar ve umut aşırıdır. Ne var ki, küçük bir tehlike ve zorlanma sezdiklerinde halkı derhal ortada bırakır ve umutları heder ederler. Yaşanan süreç tamamen böyle olmuştur. Bu durum da, Kürt halkında daha fazla umutsuzluğa yol açmış olup gerçekten devrimci, dürüst ve halka bağlı hareketlere karşı bile oldukça temkinli yaklaşıma kadar götürebilmiştir. O yüzden Kürdistan tarihinin en uğursuz rolünü oynadıklarını belirtmek, tarihsel sosyolojimiz açısından önemli bir tespit olacaktır.

Abdullah Öcalan AİHM Savunmalarında bu sınıfın temel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: **“Bu oluşumların korkak, silik, gerçeklerden uzak ve son derece teslimiyetçi özellikler taşıyan sınıfsal önderlikleri, fırsat bulurlarsa reformist bir milliyetçiliğe eğilim duymalarına yol açar. Bu tarz bir milliyetçiliğin gelişimi söz konusu olur. Objektif gerçeklik buna zorlamaktadır. Arkasında feodalizm, dört yanında hakim ulusların devlet güçleri, önünde halkın varlığı bu eğilimin dünyada eşine az rastlanır özellikler kazanmasına neden olmuştur. Kurnazlık, fırsatçılık, komploculuk, ikiyüzlülük, aniden ihanet etme, her tür kaypaklık, kişisel çıkarlara her zaman öncelik verme, ilkesizlik, alabildiğine tavizkar davranma, bukailemün**

gibi renk değiştirme, aniden devrimci kesilmek kadar aniden karşı devrimcilik, halka güvensizlik, sürekli sırtını dayayacak efendiler arama, aşırı duygusallık veya duyarsızlık, ideolojiden yoksunluk kadar alabildiğine demagogluk, moral değerlerden yoksunluk, hızlı isyancı olmak kadar hızlı teslimiyetçilik, hemen çizgi oluşturmak ve bir ideolojiye sarılmak kadar aynı hızla vazgeçmek ve izgisizlik, görünüşte hareketlilik altında durgunluk ve tembellik, geçmişe ilişkin tutarsız bilgi ve dogmalar kadar körlük, geleceğe ilişkin umutsuzluk kadar boş hayaller; bu sınıf eğilimlerinin genel ideolojik, siyasi, kültürel ve pratik özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.”

20. yy’ın ortalarından sonra gelişen ulusal kurtuluş hareketleri, gençlik hareketleri ve reel sosyalist ülkelerin revaçta olmaları Kürdistan’ın her dört parçasında kk burjuva karakterde hareketlerin gelişmesine yol açmıştır. Sol terimini kullanmaktan geri durmayan bu eğilimler, karakterleri gereği emperyalist güçlerle ilkeli olmayan birçok ilişki içerisinde olmuşlardır. Bu bağlamda da hem devrimci ve sosyalist kelimesini kullanmış hem de devrimci eğilimlere karşı arkadan hanerleyici rol oynamışlardır. Kürdistan’da ağırlıklı olarak I-KDP’liler içinde ya da onun bir uzantısı olarak gelişirken, birçok parçada görüldüğü gibi komünist partilerin yedeğinde reel sosyalist hareketler olarak devreye girmişlerdir. İlkesiz duruşları nedeniyle çoğu zaman feodal önderlikli, ilkel milliyetçi glerden daha uğursuz bir rol oynamışlardır. Çünkü; yukarıda da dile getirildiği gibi söylem sol ve sosyalist içerikli olunca, gelişebilecek olası özgürlük hareketlerine karşı da inançsızlık yaratılmaktadır.

Kk burjuva karakterli reformist teslimiyetçi hareketlerin dergi çıkartma, yol-su isteme, bunun ötesine geçmeme ve devrimci mücadeleden cden kaçarcasına kaçma halleri ve tabii ki bu kişilik ve anlayıştan dolayı da 12 Eylül faşizmine karşı tek bir fiske bile yemeden teslim olmaları korkunç bir umutsuzluk yaymıştır. Bu gler yenilmekle ve tasfiye olmakla kalmamış, yine halkın umutlarıyla oynamakla yetinmemiş olup aynı zamanda kendilerini yaşatabilmek için sömürgeci glerin direk ve dolaylı tetikiliğinden tutulalım da sözcülüğünü yapmaya ve zgrlk Hareketi’ne saldırmaya kadar her türlü ajan faaliyetini yapmaktan da geri durmamışlardır. Bakur Kurdistan’da başta Kemal Burkay’ın başını çektiği zgrlk Yolu

yani PSK, Başûrê Kurdistan’da (Güney) YNK vb örgütler bu eğilimin baş temsilcileri olarak değerlendirilebilirler.

İhaneti Kanıksayan Karşıt Örgütlenmeler

Başlangıçta Ankara’da bir öğrenci grubu olarak gelişen Özgürlük Hareketi, 1976 yılında Kürdistan’a yönelir. 1973-1975 yılları arasındaki dönem Apocu Hareket açısından teorik araştırma ve inceleme dönemi olarak adlandırılabilir. 1975-1977 yılları arasındaki dönem ideolojik mücadele dönemidir. 1977 yılı sonrası ise politik mücadele dönemi olarak tanımlanabilir. Dönemler arasında keskin sınırlar olmasa da Hareketin gelişim tarihinin yapısal değişim evrelerini anlamak için bu zamansal tanımlar önemlidir. Her yeni dönem bir diğerinin içinden çıkıp gelişmiş, dolayısıyla bir dönemin koşulları ve temel özellikleri diğer dönemin koşulları ve özellikleri içinde oluşmuştur. Bu açıdan aralarına kesin sınır çizgileri konulamaz. 1975-1978 arası; ideolojik mücadele dönemini oluşturan düşüncelerin kitlelere, özellikle de gençlik kesimine mal edilmesi ve kadroların ortaya çıkarılması dönemidir. İdeolojinin halka taşırılması, kitlelerin bu ideoloji doğrultusunda örgütlendirilip eyleme kaldırılması, Hareketin siyasal döneminin başladığına işaret eder.

Apocu Hareket, doğuş yıllarında Kürdistanlı ve Türkiyeli birçok örgütle ilişkilenererek ortak örgütlenme ve mücadele arayışı içinde olmuş; uzun süre ayrı ve yeni bir oluşum planı kurmamıştır. Türkiye Devrimci Sol Hareketi’nin içinde yer alma ve onlara yakın olma, halkların kardeşliği ilkesinin de bir gereği sayılarak bu tutumda ısrar edilmiştir. Oluşumunda iki Karadenizli Türk militanın yer alması bu gerçekliğe işaret ettiği gibi, Apoculuğun da oluşum harcını oluşturmuştur. Kürt Solu’na da çok uzak durulmadığı gibi her zaman birlikte çalışma yürütme istemi olmuştur. Fakat Kürt Solu diye tabir edilen sol ya da aydın entelektüel çevre, ağırlıklı aşiret reisi ve zengin kompradorların çocuklarından oluştuğundan dolayı oldukça köklü ayrılıklar vardır. Söylemde sol ve sosyalist olsalar da, pratikleri üst sınıfın yaklaşımlarını aşmamıştır. Kürt ya da Kürdistan sözleri ele alınsa da, ya Güneye dayanılmıştır ya da kırıntı bile diyemeye-

ceğimiz istemleri öne süren güdümlü bakış açısını geçememişlerdir. Apocu Hareket, 1973'lerden başlayarak yoksul köylülüğe dayanan ve Kürdistan'da yeni yeni gelişen işçi ve emekçi sınıfını temel alarak sosyalist bakışı esas almıştır. Sosyalizm anlayışı en baştan itibaren sadece reel sosyalist ülkelere dayandırılmamıştır. Çok kapsamlı ve derin olmasa da özgün yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bir fikri ve bir şablonu uygulamaktan ziyade bir halkın var olma hakkı ve özgürlük talebine yanıt olma gerçekliği esas alınmıştır. Bu nedenle henüz teorik inceleme ve araştırma sürecinde bile kimi sol ve Kürt kesimlerle karşı karşıya gelinmiştir. Radikal düşünceleri, mücadeleyi halka dayandırma iddiası ve **'Kürdistan sömürge'dir'** ya da **'Türkiye'de iki ulus var'** söylemleriyle birçok hareketin hedefi olmuştur.

İdeolojik mücadele döneminde kendi görüşlerini sistemli hale getirerek açılım sağlama çalışması, doğal olarak birçok çevrenin objektif teşhiri anlamına geliyordu. Zira Özgürlük Hareketi'nin gelişimi, reformist ve işbirlikçi çevrelerle sosyal şoven çevrelerin aşılması olacaktı. *'Doğuya yol, su, elektrik'* ya da *'Kürt sorunu, Türkiye Devrimi olursa ele alınacaktır'* yaklaşımları, çok geçmeden Özgürlük Hareketi'ni iradeleştiren, güç veren ve mücadele umudu veren özgür birey, özgür halk ve özgür ülke yaratma projesinin yanında sınıfta kalacaktı.

Abdullah Öcalan bu gerçekliği harikulade bir biçimde, **"İddiamız şuydu: Sosyal şovenizmin egemenliğindeki Türk Solu'nun kendine gelmesi ancak Kürdistan Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin geliştirilmesiyle mümkündür. Kemal Pir'in şu sözü durumu gayet iyi özetler: "Türk halkının kurtuluşu Kürt halkının kurtuluşundan geçer." Tarih bu düşüncenin doğruluğunu kanıtlamıştır"** sözleriyle ifade etmiştir.

Bu temelde Kürdistan'da henüz ideolojik çalışmalar yürütülmeye başlanmışken sosyal şoven, ilkel milliyetçi ve reformist diye adlandırıldığımız, halkı kendi halinde, örgütsüz ve kendiliğindencilğe mahkum eden gruplarla karşı karşıya gelindi. 1976 yılında Aydın Gül'ün -o zaman sosyal şoven olarak bilinen Halkın Kurtuluşu-HK isimli örgüt tarafından- katledilmesi; aynı yıl Batman'da çalışma yürüten Haki Karer'in ilkel milliyetçi güçlerce teşhiri ve 18 Mayıs 1977'de Stêrka Sor (Beş Parçacılar) isimli ajan yapılanma tarafından

kurulan bir komplo sonucunda Antep'te katledilişi; Kürdistan'da devrim mücadelesi verme bedelinin ne olacağına işaret ediyordu. Henüz siyasal çalışmalara girilmeden Özgürlük Hareketi'ne yönelimler çok sert olmuştu. Zira gelişebilecek Özgürlük Hareketi, tüm güçler için deprem etkisi yaratacak ve bu, sözleriyle eylemleri bir olmayan gruplar aşılacaktır. Sözü ile eylemi bir olan, özüyle halka yakın duran, gerektiğinde hiç gözünü kırpmadan ölüme meydan okurcasına yürüme cesareti gösteren Apocular, Kürt halkını kısa bir zamanda çok derinden etkileyecektir. *“Öz gerçekliğin üzerine yürümeye cesaret etmek başka bir şey, nasıl yürüneceğini bilmek ise daha başka bir şeydir”* gerçeğini Apocu Hareket pratiğinde ve yaşamında ortaya koymuş, öz gerçekliğin üzerine nasıl yürüneceğine dönük de sağlam cevaplar oluşturmuştur. Yıllar sonra Özgürlük Hareketi'ne karşı son bir kez daha kullanılmak üzere Türkiye'ye getirtilen Kemal Burkay, o yıllarda yaşanmış olanları istediği kadar çarpıtsa da, özü budur. Güneş nasıl balçıkla sıvanamayacaksa, gerçekler de açık olmayı severler. Hakikatler gün yüzü gibi ortada dururken, başta Burkay olmak üzere Özgürlük Hareketi'ne karşı mücadele eden tüm grupların ipliği pazara çıkmıştır.

Özgürlük Hareketi bir dalgaydı, bir özgürlük dalgası! Kürdistan tarihinde ilk kez dipten gelen yeni bir dalga olarak sesi duyulmayanların, horlananların, küçümsenenlerin, hiçbir şeyi olmayanların, suyun diğer yakasında ve tarihin dışında bırakılanların, baldırı çıplakların sesi ve öncüsü olmuştur. Bu yürüyüş, egemenleri ürkütüyor, halka ise müthiş derecede umut ve coşku veriyordu. Özgürlük Hareketi'nin kendisini ve halkı gerektiğinde silahlanarak savunacağını dillendirilmesi bu kesimleri korkutuyordu. Kimi gruplar, *“Bizi ölüme götürüyorsunuz”* derken bir kısmı ise, *“Provokatörlük yapıyorsunuz, derneklerimizi kapatıracaksınız”* şeklinde ithamlarda bulunuyordu. *“Bizi ölüme götürüyorsunuz”* söylemiyle kastettikleri olgu, TC'nin örtülü faşizan özünün bu şekilde açığa çıkarılmasıydı. Özü açığa çıkmış inkarcı ve imhacı faşizan bir yapı, elbette ki Kürt halkı adına ortaya çıkan herkese yönelecekti. Bunun için her türden saldırıyı kendilerine hak görerek yapıyorlardı. Halkın içinde tiyatrolaştırarak bu anti-propagandayı sürdürüyorlardı. Tam tersine, yapılan tüm kirli propagandalar Hareketi daha fazla halkla bütünleştiriyordu. Zira halk gerçek dev-

Foto 103- Haki Karer

rimcileri iyi tanıyordu. Lakin gerçekler böyle iken geçmişte özgürlük davasını terk ederek topraklarından kaçanlar, özgürlük kavgasında canlarını dişlerine takarak mücadele edenlere halen bugün bile, bu kez faşist olan devlet yapısının yanında yer alarak, özgürlük mücadelesine ve onun savaşını verenlere çok kirli bir şekilde geçmişin yalanlarını hem tekrarlıyor hem de hakaret etmekten geri durmuyorlar. Tarihi bilenler bilir ki; dünyanın birçok ülkesinde özgürlük kavgası verenlere karşı aynı topraklarda, sözde kimi zaman halkının davası için yola çıkanları sömürgeci ve emperyalist devletler yanlarına

alarak, özgürlük kavgasının karşısına çıkarırken, hepsinin de benzer gerekçe ve argümanlara sarılmalarıdır. Tarihin ironisi dedikleri gerçeklik herhalde bu olmalıdır.

“Serhat bölgesinde bir yerde reformist Kürt grupları toplantı düzenliyor, gece tarzında etkinlikler yapıyor ve halkı çağırıyorlardı. Arkadaşları işleyen skeçler yapıyorlardı. Oyunda her gruptan insanlar var. DDKD, Özgürlük Yolu, Rizgari, Türk Solu’ndan birer temsilci bir masanın etrafında oturmuş, tartışıyorlar. Bu sırada bir Apocu geliyor ve o da masaya oturuyor. Herkes söz alıyor ve kendi görüşünü açıyor. Sonra Apocu’ya, “Kekom sen ne diyorsun?” diye soruyorlar. Bunu üzerine o da silahını çıkarıyor ve “Ben konuşmıyacağım, benim adıma bu konuşacak” diyor. Bunun üzerine kitleden müthiş bir alkış kopuyor. Apoculuğun aleyhinde yapılan propagandalar bile ters tepiyor, çünkü halkın sağduyusu var.” (Gerilla Anılarından)

1970’lerin ilk yarısından sonra Özgürlük Hareketi Kürdistan’da hızla gelişmeye başladı. Sarsılan statükolarına karşı beklenileceği üzere eski ve köhnemiş anlayış ve gruplar, yerlerini kaybetmemek için saldırıya geçtiler.

1975 Güney yenilgisiyle ilkel milliyetçilik, emperyalist güçlerin güdümüne girer. Önceleri I-KDP’nin dış ilişkiler sorumlusu olan ve daha sonra da genel sekreterliğine gelecek olan Sami Abdurrahman, Dr. Şivanların katledilmesinden sonra MİT ile birlikte T-KDP yönetimini ortaklaşa ele geçirir. MİT ajanı olarak bilinen Dervişe Sado sorumluluğa getirilir. Kürdistan’a Marksist-Leninist hareketlerin yayılmasını engellemeyi kendilerine birincil görev olarak belirlerler. Bu hareketleri, Kürtlerin üzerinde sallanan Demokles kılıcı olarak değerlendirirler. Bu düşüncelerin taşıyıcılarını imha etmek üzere, özel olarak örgütlenirler.

O dönem Dervişe Sado, daha sonraları KUK, KUK-SE (Sosyalist Eğilim) ile yakın ilişkide olan Alaattin Kapan’a -ki bu kişi Türk basınında 1 Mayıs 1977 katliamının tezgahlayıcısı olarak teşhir edilmiştir- Elazığ’da *‘Stêrka Sor’* adında ajan bir örgüt kurdurulur. Özünde paravan olan bu örgüt, Apoculuğun kimi söylemlerini kullanıp sosyalist ve modern Kürt ulusalcı örgütü görünümü verilerek özünde Apoculuğa karşı olarak hazırlanır. Nitekim Apocu Hareket’in en saygın devrimci önder kadrosu Haki Karer, bu ajan örgütlenmeye

mensup Alaattin Kapan isimli ajan tarafından 18 Mayıs 1977'de katledilir. Sözü ile eylemi bir olan bir hareket olarak doğan Özgürlük Hareketi, Haki Karer'in katili başta olmak üzere onunla işbirliği içinde bu komployu gerçekleştiren diğer bazı kişileri de ortaya çıkarıp inadına takip ederek cezalandırır.

Kürdistan'da mücadelenin önünü almak için bunlarla sınırlı kalmaz. Hareket kendisini faşist milis çetelere karşı korurken, onlarla işbirliği içinde olan feodal egemen kesimler devletle ve faşist çetelerle işbirliği içine girerek taban bulmaması için Apocu Hareket'e yönelirler. Bu sefer de 19 Mayıs 1978'de Hilvan'da saygın bir halk önderi olan Halil Çavgun katledilir. Bu olayda sergilenen yaklaşım; esasta Özgürlük Hareketi'ni erkenden iç çatışmalara çekerek uğraştırma ve böylece kadro varlığını imha etmektir. Böylelikle yurtsever devrimci ideolojinin Kürdistan gençliği ve halkına mal edilmesinin önüne geçme amaçlanarak, Kürdistan tarihinin en özlü devrimci kaynağı erkenden kurutulmak hedeflenmiştir.

Hareket henüz bununla uğraştırılırken, bir komplo daha tezgahlanır. Antep, Dersim ve Ankara üçgeninde tezgahlanan komplo, bu sefer de '*Tekoşin*' adıyla kurulan paravan örgüt üzerinden çıkarılmıştır. Stërka Sor ile yapılmak istenen ve yarım kalan komplo bu kez Tekoşin ile sonuca ulaştırılmaya çalışılacaktır. Tümünden Apocu düşünceleri dillendiren, hatta bununla da kalmayıp Apoculuğu pasif ve reformist olmakla itham eden bu paravan örgüt, güya Haki Karer arkadaşına sahiplenerek örgüt içerisinde Hakiciler ve Apocular tartışması yaratacak, böylece yeni yeni örgütlenen hareketin Önderliğini hedefleyecektir. Yukarıda dile getirildiği gibi; bir yandan feodal çetelerin yönelimi, diğer taraftan faşist milis örgütlerin Özgürlük Hareketi'ne yönelişi devam ederken bu kez de içerden filizlenen ve boy veren bu yönelimle hareketin önderleri katledilecek ve böylece henüz yeni filizlenirken Apocu Hareket tasfiye edilecektir. Plan budur. Komployu tezgahlayanlar, Haki Karer arkadaşın katledilmesini planlayan ve uygulayanların ta kendisidir. Komplonun MİT'in eliyle örgütlendirildiği bilinmektedir. Alaattin Kapan'ın MİT ile ilişkileri de açıktır. Henüz Haki Karer'in şahadetinin üzerinden bir yıl geçmiştir. (18 Mayıs 1977-3 Haziran 1978) Tekoşin isimli ajan örgütlenme aynı merkezin yönlendirmesiyle etkin olmaya çalışmaktadır.

Antep'te önemli sayıda kadro gücü kopartılıp, etkilenmektedir. Kafa karışıklığı yaratılarak, özelde Hakicilik adına kadro yapısının duygularıyla oynanmaktadır. Bu durumun fark edilmesiyle hareketin önder kadroları Abdullah Öcalan öncülüğünde Antep'e gelerek yoğun bir tartışma süreci yürütüp komployu tüm içeriğiyle aydınlatırlar. Birçok kadro içine düştükleri bu muğlak pozisyondan kurtulup tekrar saflara döner. Bu dönemde kopan bazı militanlar ise özeleştirir verircesine zindan direnişine katılarak tekrar Özgürlük Hareketi'yle birleşirler. Bu militanlardan biri de Diyarbakır'ın ilk şehidi olacak olan Cin Ali olarak da bilinen Ali Ere yoldaş olacaktır.

Bu sürecin karakteristik özelliklerinden biri de, Bülent Ecevit başkanlığında Cumhuriyet Halk Partisi-CHP öncülüklü hükümetin işbirlikçiliği devreye koymasındır. Bir başka deyişle; Kürt reformist milliyetçiliği ile ilkel milliyetçiliği birleştirerek Apocu Hareket'e karşı çıkarma çabasıydı. İktidarda azınlığa düşen Ecevit Hükümeti, yeniden hükümet olabilmek için 11 milletvekilinin oyuna ihtiyaç duyuyordu. Adalet Partisi'nden (AP) istifa eden 11 milletvekilinin CHP'ye geçmesiyle hükümet yeniden kuruldu. Kurulan yeni hükümet o yıllarda KUK, Ala Rizgari, Özgürlük Yolu ve diğer grupları bir araya getirerek Ulusal Demokratik Güç Birliği, kısa adıyla UDG ya da UDGB denilen bir örgütlenme ortaya çıkardı. UDG bu anlamda bir cephe örgütlenmesi olarak direkt Apocu Hareket'e karşı kuruldu. Bunun ideolojik önderliğini Kemal Burkay liderliğindeki Özgürlük Yolu üstlenmişti. Silahlı vurucu gücünü ise I-KDP geleneğinden gelen ve onun Kuzey'deki yansıması olan KUK yapıyordu. Bunları destekleyen başka bir güç de, Türkiye Komünist Partisi-TKP idi. Türkiye cephesinde yer alan sosyal şovenist güçler, böyle bir tutum izleyeceklerdi. Bu oluşuma, ilkel milliyetçilik ile küçük burjuva milliyetçiliğinin ittifakı denilebilir. Bu yapılanma, sömürgecilere tek bir mermi sıkmayacak ve bir fiske bile vurmayacaktır. Ancak Mardin başta olmak üzere birçok alanda Özgürlük Hareketi'ne tüm güçleriyle saldırırlar. Bu saldırılarda yoksul köylülerin de içinde olduğu yetmişin üzerinde kadro ve yurtsever katledilir. Mardin yöresi adeta bir savaş alanına dönmüştür. PKK tasfiye edilebilirse, güya Ecevit onları muhatap alacak ve pazarlığa oturacak. Apocu Hareket bu saldırıların ve çatışmaların önüne geçemedi, kan kay-

betmesine rağmen kendisini savundu ve UDG istenilen sonuca ulaşamadı. 1981’de Lübnan’da yapılan PKK 1. Konferansı’nda Abdullah Öcalan, Konferans’a sunduğu Politik Rapor’da bu süreci şöyle dile getirmektedir:

“... Faşist milislere karşı, sömürgecilerin azgın temsilcilerine ve polise karşı, hainlere, ajanlarına ve toprak ağalarına karşı verilen mücadeleler doğrudur. Ve halk içinde önemli yankılar yaptı. Ayrıca sosyal şovenizme ve reformist küçük burjuva milliyetçiliğine karşı verilen ideolojik mücadele doğrudur, yerindeydi ve önemli gelişmelere yol açtı. Ama sosyal şovenlere, reformist küçük burjuva milliyetçilerine karşı verilen mücadele de onların kutsal ittifaklar kurup şiddet temelinde bize saldırımlarına, bu konuda her türlü tahriki yapmalarına, devrimci yöntemleri tümüyle dışlamalarına karşı, biz onların ideolojik mücadeleyi rayından çıkarıp, şiddet temelinde bir mücadele haline getirme oyunlarına gelmemeliydik. Zorunlu savunmalar dışında, misilleme biçimindeki bir anlayışa bile yer verilmemeli, bazı yörelerde gelişen bu anlayışları önlemeliydik. Hareketin genelde böyle bir saptaması olmasa bile, mahalli düzeyde gelişen bu anlayışlar, mücadelemize zarar vermiştir.

Sosyal şovenlerin provokasyonlarına Dersim’de, UDG’nin saldırılarına Mardin’de parti çizgisinin gelişmesine ters düşmesine rağmen şiddet temelinde karşılık verildi. Bunlar zorunlu savunma mücadeleleri olsa bile, biz bu durumların ortaya çıkmasına önceden olanak vermemeli, şiddet temelindeki mücadeleyi kesmeli, bu konuda her türlü çareye başvurmalı ve mücadeleyi ideolojik temelde tutmayı başarabilmeliydik. Bu hareketimizin ve Ulusal Kurtuluş Mücadelemizin daha çok çıkarına olacaktı. Bu konuda esas saldırganlar, ideolojik mücadeleyle yetinmeyip onu şiddet temelinde sürdürmek isteyenlerdir. Şiddeti geliştiren sosyal şoven, feodal komprador ve küçük burjuva kesimler olmasına karşın, biz daha uyanık olmalı ve bu tip yöntemlere itibar etmemeliydik.”

Bunlar tarihi değerlerde tespitlerdir. Kürt’ün tarihsel olarak nasıl çok erkenden ihanete ve işbirliğine yatacağı gerçeğini tahlil eden tespitlerdir. O zaman yapılması gerekenler; bu durumu körüklemekten ihanete ve işbirliğine yatma potansiyelini taşıyanları doğru çizgiye çekmektir.

Hilvan-Siverek Direnişi ve İşbirlikçi Feodalizme Vurulan İlk Tokat

Kürdistan tarihi mücadeleler tarihidir. Objektif koşulları ve aşiret temelinde örgütlenmiş toplumsal yapının bir sonucu olarak sürekli kavgalı bir tarihi varolagelmıştır. Buna Kürdistan'ın jeo-stratejik konumu da eklenince, tarih boyunca savaşımlardan, işgal ve istilalardan kurtulamamıştır. Bu işgal ve istilalara karşı hep direniş halinde olan Kürt toplumu, bir anlamda savaşçı bir topluluk olarak şekillenmiştir. Ancak tarihindeki direnişçilik ve savaşçılık -ki daha çok '*pevçûn*' diye bilinen kavgacılık hali- sistemli ve örgütlü olmadığı gibi çete savaş tarzını da aşamamıştır. Savunma gerektiğinde kavmini savunmuş, sonra da topraklarına dönmüştür. Kürtler, tarihlerinde hiçbir zaman işgalci bir konuma girmemişlerdir. Hep savunma amacıyla refleks göstermişlerdir. Kabile ve aşiret kavgacılığını aşmayan bu direnişçilik düzensiz, disiplinsiz, bildiğini tekrarlayan, ani, çoğu kez plansız ve programsız temelde gelişmiştir. Kürt kavgacılığında bireysel mertlik ve cesaret ön plandadır. Clausewitz'in bahsettiği iki cesaret türünden biri, Kürtlerde neredeyse hiç yoktur. Var olan yalnızca kör cesarettir. Medeni cesaret, bir başka deyişle akla ve bilime dayanan, dolayısıyla düzen ve disiplini gerektiren cesaret ya yoktur ya da oldukça istisnai durumlarda sınırlı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Söz edilecekse eğer bu türden, Şêrgo ya da bilinen diğer adıyla Şirkuh tarihsel örnek açısından gösterilebilir. Kürt denilince gözünü kırpmadan ölüme giden, kelle koltukta gözü karalık, mertlik ve yiğitlik akla gelir. Ahmed Arif'in, "*Bu gözler hiç faka basmadı, teke tek dövüşte yenil-mediler*" şeklinde tanımladığı Kürt, işte bu Kürt'tür.

Kürt'ün sosyal ve psikolojik savaş kültürü de işte bu kadardır. Kürt, teke tek olmayan savaşı kalleslik olarak ele alır; savaşta kaçışı ve manevrayı soysuzluk ve onursuzluk olarak değerlendirir. Halbuki savaş; hile ve hareketlilik üzerine kurulu olan ve en az kayıpla en büyük zaferi kazanmayı hedefleyen bir sanattır. Kaba güçten ziyade, beyin gücüne dayanır. Kürt'te ise yüreğe dayalı kavgacılık hakimdir. Kürt'ün yürek savaşı oldukça destansıdır. Hiç gözünü kırpmadan ölümün üstüne üstüne gidişi, müthiş görkemlidir. Ancak bu mitolojik destanlarda, edebiyatta ve kahramanlık romanlarında bir değer ifade

eder. Savaş gibi çok acımasız, amansız ve vicdansız bir etkinlikte bu yaklaşım sadece ve sadece sayısız ölümler ve korkunç katliamlar getirir. Ölüm, sadece bu yönüyle vurmakla kalmaz. Çok daha derinden ve kapsamlı olarak bir bütünen ayaklanmış ve direnişe geçmiş toplumu ve halkı, bir daha özgürlük ve zafer kazanmaya karşı umutsuzluğa ve inançsızlığa iterek vurur.

Bu arada Kürt tipi savaş, feodalizmin henüz yeni yeni şekillendiği, modern tekniğin hala gelişmediği, kaba kuvvet ve cesaretin önde olduğu ortamlarda başarı da sağlayabilir. Kaldı ki 9. ve 11. yüzyıllarda birçok Kürt beyliği ve devleti oluşmuştur. Bu oluşumlar, o dönemin koşulları içerisinde gözü pek savaşçı kültürü ile sonuç alabilmişlerdir. Örneğin Şirkuh; efsaneler yaratan bir komutandır. Ancak zamanla teknik donanım ve savaş sanatının daha da inceltilerek gelişmesinin aksine Kürt tarzı savaşçılığın yerinde sayması, trajediden öte sonuçların doğmasına imkan tanımamıştır. Buna bir de Kürt feodal beylerinin işbirlikçi, öngörüsüz, plan ve programdan uzak, çağı takip edemeyen, çıkarıcı, aileci vb karakterleri de eklenince, Kürt savaşçılığının kısa zaman içinde birbirlerine ve Kürdistan'daki diğer halklara karşı kullanılması, kışkırtılıp isyana teşvik edilerek ezdirilmesi son derece kolay olmuştur.

Abdullah Öcalan bu gerçekliği, **“Kürtler isyan edip haklarını arasa, bir tür acı sonuç oluyor. Aramasa, yerinde dursa daha da kötü olan başına geliyor. Tuzağa veya kapana kısıtılma gerçeği derken bunu kastediyoruz”** şeklinde ifade ederken, kast ettiği işte tam da bu trajik ‘Kürt Kapanı’ olmaktadır.

Kürdistan Ulusal Demokratik Mücadelesi'nde gerillanın ilk denendiği alanlar Hilvan-Siverek alanları olmuştur.

Bilindiği üzere PKK, 1978 yılında Diyarbakır'ın Fis Köyü'nde kurulur. Kuruluş Kongresi'ne 23 militan katılır. Katılanlar harekette öncülük rolü oynayan ve merkezi düzeyde yer alan üyelerdir. Bu dönemde Kürdistan'a Apocu Hareket'in girmemesi için her şey yapılmaktadır. 19 Mayıs 1978 tarihinde Hilvan'da doğal halk önderi olarak ortaya çıkan Halil Çavgun, Süleymanlar aşireti çetelerince katledilir. Halil Çavgun'un şahadeti, sürdürülecek olan şiddetin dozajını göstermektedir. Ya geri çekilinecek ya da intikam alınacaktır. Kürt toplumunda yer edinilmek isteniyorsa, sözden çok eylem yani

pratik öne çıkmalıdır. Kürdistan’da geçerli olan söz değil, pratiğin dilidir. Kürtler için, “*Söylenene inanmazlar gördüklerine inanırlar*” denilir. Abdullah Öcalan boşuna; **“Halk Apocuların ne söylediklerine değil nasıl yaşadıklarına bakarak bağlandı”** dememiştir. Hilvan’da eğer halk kazanılmak isteniyorsa, feodal kompradorlara karşı savaşı ya da çatışmayı göze alma zorunluluğu belirmiştir. Kürdistan’da halk, sıradan aşiretsiz insanların bir ağaya fiske vuracağına inanmaz. Zira ağalar ve şeyhlerin arkaları güçlüdür, devlete dayanırlar ve çeteleri vardır. En önemlisi de, devletin kamu ve güvenlik güçleri tarafından paramiliter bir güç gibi desteklenmektedirler. Zaten daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, onların oluşumunu sağlayıp bu imkanları sunan ve bu toprakları veren devletin ta kendisidir. Devlete göbekten bağlı olma gerçeği budur. Bunun için bu kesimlere bir fiske bile vuranlar ya dağa mahkum olurlar -ki çoğu zaman sonları hüsrandır- ya da anında cezalandırılırlar.

PKK, Hilvan merkezde Süleymanların çetelerini etkili bir biçimde vurur, kimi çeteler olay yerinde ölür, yaralı olarak Antep’e hastaneye kaldırılanlar burada da vurulur. Etkili bir vuruş olmasa da Apocuların her yerde feodal komprador işbirlikçilere karşı mücadele edeceği mesajı cesur bir şekilde verilmiş olur. Bu olay ardından moral alan halk, Hilvan’da bir nevi tarihi uyuşukluktan sıyrılarak ayaklanır. Aşiret reisleri geri adım atar. Belediye halkın eline geçer. ‘*İlk Sovyet*’ diye tabir edilen halkın kendi kendisini yönettiği ilk deneyim başlar. Belediye başkanı istifaya zorlanır, ilçede bulunan polis ve jandarma karakolların dışına çıkamaz. Dalga dalga bu etkinlik Batman ve Mardin’de de gelişir. Sonraları birçok belediye seçimleri Hilvan Direnişi tarzıyla kazanılır. Hilvan’da geliştirilen yöntem, büyük çaplı silahlı mücadele olmayıp, daha dar ve savunma refleksli bir mücadeledir.

PKK’nin kuruluşu gizli tutulur. Resmi ilan hemen yapılmaz. Zira ilan görkemli bir eylemle yapılmalıdır. Bunun için planlanan eylem, devletle işbirliği içinde çalışan ve aynı zamanda milletvekili olan Siverek’in Bucak aşiret reisi Celal Bucak’ın cezalandırılmasıdır. Dönemin en azgın ve saldırgan çete örgütlenmesine öncülük eden Bucakların etkisizleştirilmesi tarihe bir damga vuracağı gibi Kürdistan’da silahlı mücadelenin de resmen başlangıcını oluşturacaktır. Burada güçlü bir zemin kazanılarak gerillaya geçilecek, oradan da

Botan'a ve Hakkari dağlarına açılım sağlanacaktır. On binlerce ayaklanmış yoksul köylü ve metropollerdeki binlerce Kürt insanıyla tarihi bir sayfa açılacaktır. Bir politik eylem, gerillaya geçiş vesile olacaktır. Planlanan ve düşünülen budur. Bunun için çok kısa bir gerilla yönetmeliği de hazırlanır.

Ancak eylem sabote olur. Celal Bucak hafif bir şekilde yaralanır. Salih Kandal, eylemi düzenleyen grupta yaralanır ve kan kaybından dolayı şehit düşer. Bucak çeteleri daha da azgınlaşarak saldırıya geçer. İlk günde Celal Bucak'ın öldüğünü duyan köylüler kurban keserken, ölmediğini duyunca baş sağlığına giderler. Zira Kürdistan'da, *'Yukarıda tanrı, yerde aşiret reisleri, Siverek'teyse Bucaklar vardır.'* Halk sinmeye başlamıştır. Apocu Hareket buradan çıkış yaparak dağlara kavuşmayı düşünürken, tersi durum gerçekleşmektedir. Kars'tan, Mardin'den, Amed'den ve Maraş'tan onlarca militan akın akın gelerek Siverek'e doluşur. Ne de olsa örgütün namusu söz konusudur. Kaybetmemek için Apocu Hareket adeta varı yoğunu ortaya koyar. Dipsiz bir kuyu misali on binlerce mermi sıkılır. Onlarca altın değerinde militan ve yurtsever şehit düşer, bir o kadar da maddi değer ziyan olur. Askeri olarak yaşanan bir zafer olmasa da, Kürdistan halkı adına paramiliter çeteler şahsında faşist devlete muazzam yiğitlikte ilk meydan okuma gerçekleşmiştir.

Frantz Fanon'un **'İlk Kurşun'** olarak değerlendirdiği, kendi sömürge kişiliğine sıkılan ilk kurşun Kürdistan'ı etkisi altına almıştır. Devlet basınında, *'Doğu Apocuların işgali altında'* diye manşetler atılmaktadır. Siyasal olarak muazzam bir kitle kabarması yaşanmıştır. Ancak bu gelişmeyi örgütlenmeye dökmek, gerillayla bütünleştirmek 1994 yılında Zapatistaların Meksika'nın Chiapas eyaletinde yaptıkları gibi görkemli bir halk ayaklanmasına dönüştürmek mümkün olmamıştır. Bu anlamda denilebilir ki, modern gerillaya girişin ilk deneyimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Buna rağmen siyasal olarak muazzam gelişmeler sağlanmıştır. Hilvan-Siverek bir denemedir. Çok yazılıp çizilmiştir, kapsamlı değerlendirmelere konu olmuş, dersler çıkarılmıştır. Övgülerin yanı sıra çokça da eleştirilmiştir. Yaşananlar PKK tarihine *'Kozik savaşı'* diye geçmiştir.

Kürtçe kelime anlamı; etrafı taşlarla çevrelenmiş ve içi oyulmuş mevzi olan kozik savaşı, mevziye çakılı savaş tarzıdır. Yaratıcılığı

olmayan, taktiksiz, düz ve yavan, neredeyse hiç hilesiz kavgacılık türüdür. Kürdistan coğrafyasında -özellikle Botan ve Zagros hattında- bugün dahi duran dev taş mevziler bulunmaktadır. Özelde boğazlarda ve geçiş hatlarında bulunan bu taş kütleler, düşmanı ya da karşıt aşiret üyelerini geçirmemek için oluşturulan mevzilerdir. Mevzi savaşında geri kaçış, arkadan vurma veya manevraya fazla yer verilmez. Olsa olsa küçük çaplı hileler ve feodal kurnazlık diye bilinen köylü kurnazlığını aşmayan çatışma oyunları sergilenir. Kaldı ki bu hileler sürekli olarak tekrarlandığı için kısa sürede çözümlenmesi zor değildir. *‘Pêşmergecilik’* diye bilinen savaş tarzı da esasında bu savaş tarzını anlatır.

“Bir toplumun kültürel düzeyi, onun savaş kültürünü de belirler.”

Hep aşiret formunda ve dağların zirvelerine yakın yaşayan Kürt insanının ufku, analitik anlamda dar olup, görüş perspektifi oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda Kürt’ü belirleyen de, yaşam kültürüdür. Kürt’ün yaşam kültürü; doğruluk üzerine kurulu, cesareti öne çıkaran ve beyin yerine yüreği esas alan bir ‘yiğit’ kişilik tanımını ön plana çıkarır. Hilvan-Siverek’te de işleyen doku, bu algının büyük izlerini taşır. Gerillaya geçmemenin bu sebepler dışındaki diğer nedenleri olarak da; tecrübesizlik ve eğitimsizlik kadar dünya deneyleri incelenirse de pratik zorluk ve şartlar karşısında bildiğine dönme davranışı, ‘Kozik Savaşını’ kahramanlık ve mertlik sayma yaklaşımı ve Hilvan-Siverek’in sadece gerillaya açılımın bir ayağı olduğunu bilince çıkarmama olarak belirtilebilir.

Abdullah Öcalan PKK 1. Konferansı’nda Hilvan-Siverek Direnişi’nin hata ve eksiklerini şöyle değerlendirmektedir:

“Silahlı mücadele çizgimiz ve anlayışımız doğru olmasına rağmen bu, pratikte yeterince doğru uygulanamadı ve örgütlenemedi. Taktik hat ve eylemin nasıl yapılması gerektiği belli olmasına rağmen, bunu pratikte gerçekleştirecek olan silahlı mücadelenin örgütlenmesi ve yönetilmesi başarısız oldu.”

Bazen hedefi aşan eylemlere girildi ve bu yönetimsiz, örgütsüz olarak geliştirildi. Bir ajana karşı geliştirilmesi gereken mücadele, kurallarına ters bir biçimde gerçekleştirildi. Örneğin; Siverek pratiğinde açık olarak görüldüğü gibi, bir ajana karşı verilmesi gereken mücadele, tam bir ‘köylü savaşına’ dönüştürüldü. Bu

aşamada Siverek şartlarında bir gerilla savaşı bile verilemezdi; bu mücadelenin koşulları da yoktu. Burada ancak çok gizli ve çok dar gruplar tarafından gerçekleştirilen sınırlı silahlı eylemler konulabilirdi. Yine toptan bir aşirete veya bir feodalin örgütlediği tüm yapıya değil, daha çok bu örgütlenmenin belli başlı unsurlarına yönelinmeliydi. Ama gerek mücadelenin kapsadığı hedef gerekse bu hedefe karşı mücadelede öngörülen yollar ve bunun örgütlenme biçimi, ne tip bir mücadele verildiği, hangi hedeflerin başa alındığı açıklıkla belirtilemedi. Ve çıkmaz da, aslında bu noktada belirdi. Yoksa azgın bir feodal temsilciye karşı, Kürdistan şartlarında nerede olursa olsun verilecek bir mücadelenin önemli politik gelişmeye yol açmaması imkansızdır. Ama bu mücadele karşılıklı bir köylü savaşına dönüşürse, Kürdistan’da güçlü olan aşiretler arası çatışmaya dönüşürse elbette ki bundan yarar görecektir olan aşiretçilik, sömürgecilik. Buna düşmemenin yolu; mücadeleyi bu boyutlara ulaştırmamak, hedefleri açık ve doğru tespit etmek, bunun dışındaki güçler bize saldırırsa bile onlara karşı yönelmeyip hedefi genişletmemek, belirlenen hedefe karşı açık, geniş, ortalıkta dolaşan silahlı gruplarla değil; dar, gizli ve örgütlü gruplarla planlı eylem gerçekleştirmektir.

Bir yerde silahlı mücadelenin geliştirilebilmesi için mutlaka politik bir temelin oluşması ve ona dayanması zorunludur. Bu politik temel, ülke genelinde olduğu kadar özgün olarak mücadelenin verildiği alanda da bulunmalıdır. Politik koşulları dikkate almayan bir silahlı mücadelenin hatalı olduğu ve Siverek’te de böyle hatalı bir mücadelenin ortaya çıktığı açıktır.”

Hilvan-Siverek Direnişi Apocu Hareket’in Kürdistan’da kök salması, yayılması ve yerleşmesine yol açmıştır. O tarihe kadar her ne kadar belli düzeylerde bir çalışma yürütülmüşse de bu direnişle Kürdistan’da tek inandırıcı, umut veren ve kabul gören güç haline gelmiştir. Kürdistan’da beylere, ağalara ve şeyhlere karşı yaprak bile kıpırdıyamaz haldeyken Hilvan-Siverek Direnişi, Kürdistan tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Tarihin köklerinden gelen tarihsel toplum yani demokratik komünal değerlerin yaratıcısı ve sürdürücüsü olan alt toplumun en baskıcı ortamda haykıran çığlığı olmuştur. Bu direniş; yoksul köylülüğün ve aşiretsizlerin başkaldırışı olarak Kürt toplumunda güçlü bir yankı yaratmış ve hak ettiği yeri bulmuştur.

Yani PKK, bu direnişle politikleşmiş soyut bir güç olmaktan çıkarak somut bir güç haline gelmiştir.

Zira bu direniş, *'ihanete ve işbirlikçiliğe dur'* çağrısı olmuştur. Kürdistan'da ihanete, işbirlikçiliğe bu denli bir karşı duruş az görülmüştür. İhaneti cezalandırmak için yola koyulmak, başlı başına bir direniş ve destan yaratmanın ön adımlarıdır. Kürdistan'ın egemenler tarafından yazılan tarihinde ihanet ve işbirlikçilik, hep rağbet görmüş, puan toplamıştır. Onurluca direnişi geliştirme olgusu ise sürekli teşhir edilip kaybeden taraf olarak karalanmıştır. Kürt egemenleri kendi aile çıkarları dışında onurlu bir direnişi hiçbir zaman düşünmemişlerdir. Yer yer köylü isyanlarının yükselişi, çorak toprağa düşen su damlası gibi halka mesaj olmaya çalışmışsa da ana nehir, egemenlerin işgalcilere yaranma duruşları olagelmıştır. Bunların tek derdi tasası; devlet nezdinde elde edecekleri mevkii ve maddi değerlerdir. O yüzden Kürt egemenleri tarihte her zaman objektif olarak ihanete ve işbirliğine açık olmuşlardır.

Hilvan-Siverek Direnişi, ilk kurşun teorisine konu olan 15 Ağustos Atılımı'nı önceleyen ve onun ön hazırlığı şeklinde değerlendirilebilecek kadar etkili bir vuruştur. İlk kez Kürt ihaneti zaman aşımına uğramadan yargılanacaktır. Belki istenilen sonuç bu aşamada elde edilemeyecektir. Ancak önemli olan Kürt direnişçiliği adına, üstelik Kürt gençlerinin kurduğu bir partinin buna cesaret etmesidir. Ve bunun için denilebilir ki Hilvan-Siverek Direnişi, işgalcilerle işbirliğine giren güçlere verilen en iyi cevap ve mesaj olmuştur. Açıktan açığa ilk kez, *"Sizleri halkların adalet divanına çıkarıp yargılarız!"* mesajı verilmiştir.

Geri Çekilme, 12 Eylül Faşizmi, Yurtdışı Hazırlıkları ve Ülkeye Yeniden Geri Dönüş Kararı

Hilvan-Siverek Direnişi gerillaya geçişin ve tüm ülke sathına yayılmanın da mücadelesi olarak ele alınır. Bu şekilde Siverek'ten, Çermik ve Ergani hattına, *'Güneydoğu'da'* ise Mardin, Botan ve Hakkari'ye açılım yapılacaktır. Siverek ve Hilvan gerilla için coğrafik olarak çok uygun bir yer olmasa da, direnişle birlikte sığırama tahtası

rolünü oynaması düşünülür. Bu vesileyle Önder Apo Siverek mücadelesi için kısa ve öz bir gerilla talimnamesi yayınlar. Burada mücadele verilerek başarılı bir sonuç alınacak ve binlerce genç dağlara çekilerek resmen gerillaya geçiş sağlanacaktır. Mücadele ülkenin en sarp dağlarında üstlenilerek devam ettirilecektir. Sonradan açığa çıkacağı gibi TC Devleti, böyle bir gerilla mücadelesine karşı hazırlıklı değildir. Kaldı ki, 1984 yılının 15 Ağustos eylemi ve sonrasında da bu durum açığa çıkacaktır.

Ne var ki, Hilvan-Siverek'te silahlı mücadele '*Kozik savaşı*'nı geçmemiş olup Kürt'ün eski kültürüne ait olan bireysel mertlik ve kör cesaret öne çıkmış, örgütlülük ve esneklik ile zeka kıvraklığı isteyen gerilla tarzı arka planda kalmıştır. PKK henüz Hilvan-Siverek sorunsalıyla uğraşırken, o zamana kadarki en zorlu sürecini yaşamasına yol açacak Elazığ tutuklamaları başlar. Bu, PKK hareketine karşı yapılan en sistematik tutuklama ve operasyon girişimidir. Daha öncesinden Kars'ta toplu tutuklamalar olmuş ancak direk örgütü hedefleyen ve gündemine alan bir operasyon olmadığı için fazla bir etkisi olmamıştır. Elbette devletin çok önceleri Harekete gözdağı verdiği operasyonları olmuştur. Bunun en bariz örneği; 24 Aralık 1978'de gerçekleştirilen Maraş Katliamı'dır. PKK resmi olarak 27 Kasım'da kurulmuş ve üzerinden daha bir ay geçmeden devlet ve sivil faşist milislerce çok sistematik bir katliam devreye konulmuştur. Maraş, dönem itibarıyla -özelde Pazarcık ilçesi- ülkenin belli başlı gelişim alanlarından ve PKK hareketi açısından etkinliğinin yoğun olduğu sahalardan başında gelmektedir. Bu katliam ile bir anlamda '*Ayağınızı denk alın!*' mesajı verilir. Diğer yandan ise devlet, Maraş Katliamı'yla yörenin yurtseverliğe açık olan potansiyelini ürkütürerek kaçırtmayı hedeflemiştir. Ne yazık ki bu hedefe önemli oranda ulaşıldığını günümüz Maraş'ı ve çevresi gözönüne getirildiğinde görmekteyiz. Nitekim devletin sıkıyönetim uygulamalarının özellikle bu alanlarda erkenden devreye girmesi, Apocu Hareketi kontrol etme amacı taşımaktadır. Artık devlet "*Apocular Doğu'yu kasıp kavuruyor*" açıklamalarını yaparken, PKK masasını çoktan oluşturmaya başlamıştır bile!

Abdullah Öcalan Maraş Katliamı'ı için oldukça derinlikli çözümler yapmıştır: "**1978 sonlarındaki Maraş Katliamı, o yörede**

hızla gelişen gruba karşı Gladio'nun ikinci büyük eylemi olarak değerlendirilebilir. Maraş, eskiden beri Kürtlerin tasfiyesinin dolaylı ve direkt yöntemlerle planlandığı bir merkezdir. Aynı husus Fırat'ın batısındaki tüm Kürtler için geçerlidir. 1925'teki Şark Islahat Planı'nda Fırat'ın batı yöresinde Kürtçe konuşan tek bir Kürt'ün bırakılmaması, hepsinin asimilasyon başta olmak üzere çeşitli yöntemlerle tasfiye edilmesi öngörülmektedir. Maraş Katliamı'nı, halen yürürlükte olan bu plan çerçevesinde düşünmek gerekir. Özellikle Malatya, Adıyaman, Elazığ, Dersim, Sivas, Erzincan ve Antep yöresindeki Kürtlere yönelik olarak sistematik biçimde uygulanan asimilasyon ve Gladio eylemleri bu bağlamda düşünülmek durumundadır.”

1979 yılına böyle girilirken, yaşanan pratik askeri sorunlar ve PKK Merkez Komite üyesi Şahin Dönmez'in yakalanır yakalanmaz daha tek fiske yemeden çözülüşü ve teslim olarak itiraflaşması krizli bir süreci beraberinde getirmiştir. Şahin Dönmez, PKK'nin dar örgütlenmesinde üst düzey sorumluluk taşıdığından, neredeyse örgütle ilgili her şeyi bilmektedir. Militanları, konumladıkları yerleri ve ailelerine değin her şeyi tek tek bilen bu kişilik, Önder Apo'nun da yerini bilmektedir. Peş peşe tutuklamaların başladığı bu süreçte devlet, ilk defa PKK hakkında bu kadar çok şeyi bilir duruma gelmiştir. Askeri bir darbenin ayak seslerinin gümür gümür geldiği, Harekete dönük kapsamlı tutuklama operasyonlarının başladığı bu süreçte ya dağa çekilinecek ya da yurtdışına çıkılacaktır. Dağlara çıkılsa muhtemelen belli bir süre ayakta kalınabilecektir ancak Hilvan-Siverek Direnişi göstermiştir ki; mevcut yapılanmanın taşıdığı yetersizlikler ve deneyimsizlikler ile bunu gerçekleştirebilecek durumda değildir. Halka ve tarihe karşı sorumluluğun gereği olarak yurtdışına çıkış, tek seçenek olarak belirmektedir. Ancak yurtdışı seçeneği de taşıdığı ikili karakterle adeta herkesi test eden bir özellik göstermektedir. Yaşam imkanları bol olan bir saha olarak Avrupa'ya çekilmek çekici seçenek iken, sıcak savaş alanı ve direniş sahası olarak Ortadoğu'ya çekilmek bir diğer seçenektir. Avrupa'ya çıkış; ülkeden uzak oluşu, mültecileşme, entegre olma ve sonuçta teslimiyete yol açma ihtimalleri düşünülerek tercih edilmemiştir. Zorlukları ve tehlikeleri ne kadar çok da olsa, Filistin devriminin etkisi ve gerilla tecrübesinin bulunduğu Ortadoğu sahasına çekilmek, burada hazır-

lanarak en kısa sürede ülkeye geri dönmek ve devrimi hızlandırmak esas amaç olarak öne çıkmıştır.

Örgüt çok ciddi bir krizle karşı karşıyadır. Ortadoğu'ya çekilmek bu dar boğazı atlatmanın tek çözümü olarak büyük bir önem taşımaktadır. Bu şartlarda belki de tek seçenek bir an önce geri çekilmeyi başarabilmektir. Ne var ki geri çekilme de istenildiği gibi -daha doğrusu Önder Apo'nun istediği gibi- gerçekleşmeyecektir. Devlet tüm gücüyle saldırmaya başlamıştır. Siverek'te örgüt ciddi kayıplar vermiştir. İkel milliyetçi ve reformist güçler ittifak yaparak saldırıya geçmiştir. Sivil faşist milis gücü ve sosyal şovenler de cabası olmaktadır. Halk Hilvan'daki direniş temelinde, büyük bir devrim havasıyla Apocuların etrafında kenetlenmiştir ve son umut olarak görmektedir. Deyim yerindeyse gövde her geçen gün alabildiğince büyümekte iken, baş ise tarihinin en kapsamlı saldırılarıyla karşı karşıyadır ve yeterince hazırlıklı değildir.

Ülke içinde kalmak, belki klasik Kürtlük çerçevesinde onuru kurtarmak anlamında bir seçenektir ancak bu yolla halkın özlemlerine kesinlikle cevap olunamayacağı gibi kısa bir zaman içinde de tasfiye olunacağı çok açıktır. Zira mevcut kadro yapısı henüz istenilen düzeyde değildir. Profesyonel ve modern bir devrimci özgürlük hareketi militanı olmak anlamında bir tecrübesizlikten bahsedilebilirse de, asıl neden sömürgeciliğin imha ve inkar politikalarıyla ezim ezim ezdiği Kürt kişiliğidir ve başarıya oldukça uzaktır. Sosyal kişilik yapılanması kısır döngüyü aşmayacak, görkemli bir şekilde direnerek tarihe ismini yazacak ancak sonuçta Çarçira'da Qazî Mihemed ve Amed'de Şêx Said gibi idam sehparlarında sallanmaktan kurtulamayacaktır. Bu durumun kader olmaktan çıkarılması ve kesinlikle aşılması gerekmektedir. Dolayısıyla yurtdışına çıkıp hazırlıklı -özelde de kişilikte- hale gelerek dönmek, tek seçenek olarak görülmüştür.

Abdullah Öcalan bu sürece ilişkin somut durumu ve yapılanları şöyle özetlemektedir: **“Devletin bu dönemde üzerimize gelişi genel olarak solun ve Kürtçülüğün gidişatının bir parçasıydı. Farklı bir konum gerektirecek bir durum da yoktu. Özgün ve uzun süreli bir direniş odağı olabileceği düşünülemezdi. Bütün göstergeler askeri bir darbenin gelebileceğini gösteriyordu. Yapılacak iki şey vardı: Ya**

dağlara açılmak ya da yurt dışına, Ortadoğu'ya çekilmek. Aslında iki tarafa da yönelindi. 1979 sonlarında hareket ciddi kayıp vermeden her iki yöne çekilmenin bütün olanaklarına sahipti. Çekilmeler yavaş yavaş gerçekleşiyordu. Mazlum Doğan ve Mehmet Hayri Durmuş gibi bazı talihsiz yakalanmalar dışında ciddi bir kayıp yoktu. Hareket olunabilmiş, parti ilan edilmiş ve varlığını uzun vadeye yayabilecek konumlara ulaşılmıştı. Dolayısıyla 12 Eylül darbesine karşı öngörülü olunabildi ve 1980 askeri darbesi gelmeden gereken yapıldı.”

Abdullah Öcalan, Ortadoğu'ya çekilmenin öngördüğü biçimde gerçekleştirilmemesini daha sonraki süreçlerde sürekli bir eleştiri konusu yapmıştır. Parçalanmış Kürt toplumsal dokusunun zayıf düşürdüğü yetmez kişilik özellikleri, bu süreçte de gelişmelere damgasını vurmuştur.

Düşünsel çalışmayla, pratik çalışmanın diyalektiğini yakalayan Abdullah Öcalan ile dar ve hamal pratikte boğulan militan gerçekliği arasındaki çelişki, Kürt Özgürlük Hareketi'nin en temel yetmezliği olarak tüm zamanlarda ve çalışmalarda karşımıza çıkacaktır.

Tarih boyunca Kürt'ün düşünen beyinleri sistematik olarak tasfiye edilmiş, düşünemez bir Kürt yaratılmak istenmiştir. Kürdistan'ın sürekli işgal edilmesi, Kürtlerin kendilerini toparlamalarına fırsat sunmamıştır. Kürt egemen sınıflarının işgalcilerle işbirliğini temel bir varoluş yolu olarak belirlemesi, başarıdan uzak bu kişiliğin diğer nedenlerindendir. Başka bir neden ise; Kürdistan coğrafyasının sertliği ve asiliği olarak gösterilebilir.

Kürdistan coğrafyası, Zagroslar silsilesiyle adeta Doğu ve Güney Kürdistan'a geçişi zorlaştırarak birkaç parçaya bölmüş gibidir. Kürdistan'da ayrıca büyük akarsular alanları birbirinden koparmıştır. Kürdistan'da coğrafik sertlik ve geçilmezlik durumu, beraberinde farklı şekillenmeleri de yaratmıştır. Farklı kültürlerin, lehçelerin ve toplulukların oluşmasına yol açmıştır. Kürdistan'da lehçelere ilişkin vereceğimiz birkaç sınırlı bilgi bile söylediklerimizin ne kadar haklı olduğunu göstermeye yetecektir.

Kürtçe Aryen bir dildir. Kimisi Aryen dilini, Hint-Avrupa dili olarak isimlendiriyor. Dil bilimciler Kürtçeyi bu dil gurubunda, Kuzeybatı İran gurupları içine almaktadır. Kuzeybatı İran dilleri

içerisinde Beluci, Tati-Talysh ve Pehlewi dillerinin yanı sıra Kürtçe dili de bulunuyor. Kürtçe dili ise 5 temel lehçeye ayrılıyor. Kurmancî, Soranî, Lorî, Goranî ve Kurmanckî yani Dimilî. Soranî lehçesine birçok yerde Kurmanciya Jêrîn, Kurmancî lehçesine ise Kurmanciya Jorîn denilmektedir. Örneğin; Soranî dili ikiye yani Soranî ve Kelhurî'ye ayrılır. Soranî ise Soranî, Germiyanî, Babanî, Mukriyanî ve Erdalanî'ye ayrılır. Goranî lehçesi ise Leqî ve Hewremî lehçelerine ayrılır. Hewremî ise; Leon, Jawero, Gewero, Hewreman Taxt ve Hezil lehçelerine ayrılır. Dikkat edelim, müthiş bir tarihi, kültürel zenginliktir söz konusu olan.

Bu toplumsal yapı, o dönemin genel kabul edilen modern uluslaşma paradigmasının temel ilkelerine göre ortak bir ruhsal şekillenişin gelişiminde engelleyici rol oynamıştır. Başka bir kavramlaştırmayla; millet bilincinin, ulus bilincinin zayıf kalmasına götürmüştür. Dolayısıyla parçalı duruşlara, ortak hareket etmemeye, çıkarların farklı-

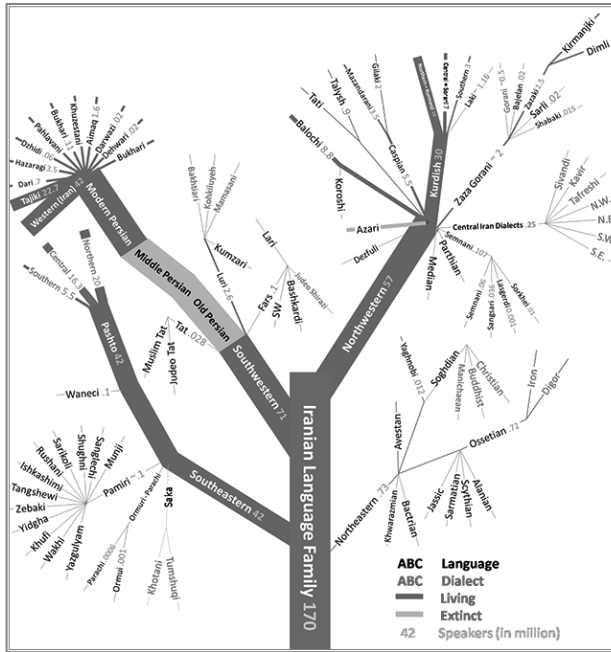

Foto 104- Dil Haritası

laşmasına ve karakterlerin farklı oluşmasına götürmüştür ki, bu durum her zaman kullanılmaya müsait bir toplumsal durum yaratmıştır. Bir kültür etrafında birleşmemek, birleşmemek, ortak geleceği de paylaşmamak anlamına gelecektir. Bir başka deyişle aynı topraklarda yaşamalarına rağmen tarihi farklı algılamalarına sebebiyet verecektir. Tarihi bilinç zayıf kalacaktır.

Başarıya uzak Kürt kişiliğini aşarak onu adeta yeniden yaratmak, en temel çalışma olarak bu tarihsel süreçte kendisini dayatmıştır. Ortaklaşacak, ruhsal şekillenışı bir olacak ve bir tarih etrafında kenetlenecek bir beynin yaratılması aciliyet gerektirmektedir. Köretilmiş bir beynin gerçek doğrultusuna sokularak yalnızca kendisinin olabilmesi sürecine yöneltmek, bu bağlamda ciddi bir iştir. Kendi olma süreci geliştikçe işgalcilerle bağ kopacak ve düşmanın uydusu olma süreci durdurulacaktır. Başka bir kavramlaştırmayla ifade edilirse; başkasının olma süreci duracak ve artık kendisini düşmana pazarlamayacak bir yeni Kürtlük ayağa kalkacaktır. Bunlar başarıldıkça, Kürdistan üzerinde ortaklaşma ve kültürel birliktelik sağlanacaktır. İşte bu da kökleşmiş ihanet genlerinin aşılmasını getirerek, tarihin Medleşme sürecini bu topraklarda yeniden yeşertecektir.

Unutmayalım ki, *‘Tek tiplleştirilmiş toplum vatandaşlığı, insanın ölümüdür.’* Burada yeniden bir Medleşmenin yeşertilmesinden bahsedilirken, Kürdistan’da var olan bu kadar zenginliği bir potaya alarak eritmek anlaşılmamalıdır. Bu, ulus devletlerin halkları tek tiplleştirerek bitirme modelidir.

Halbuki, *“Ulus inşa modellerinin geniş yelpazeli tanımları olsa da, hepsini birleştiren genel bir tanımlı da mümkündür; o da, ulusun zihniyet, bilinç ve inançla ilgili tanımlıdır. Bu durumda ulus; ortak zihniyet dünyasını paylaşan insanlar topluluğudur. Bu ulus tanımında dil, din, kültür, pazar, tarih ve siyasi sınırlar belirleyici değil bedensel rol oynarlar. Ulusu esasta bir zihniyet durumu olarak tanımlamak dinamik bir karakter taşır.*

Devlet ulusunda ortak zihniyete damgasını vuran milliyetçilik iken, demokratik ulusta özgürlük ve dayanışma bilincidir. Fakat uluslar sadece zihniyet durumlarıyla tanımlanırsa bu eksik bir tanım olur. Nasıl zihniyetler bedensiz olmazsa, uluslar da bedensiz olamaz.

Milliyetçi zihniyetli ulusların bedeni devlet kurumudur. Zaten bu

beden nedeniyle bu tür uluslara devlet-ulus denir. Hukuk ve ekonomi kurumları ağır bastığında, bu tür ulusları ayırt etmek için pazar veya hukuk-ulus demek mümkündür. Özgürlük ve dayanışma zihniyetli ulusların bedeni demokratik özerkliktir. Demokratik özerklik esas olarak benzer zihniyeti paylaşan bireyler ve toplulukların kendilerini öz iradeleriyle yönetmeleri anlamına gelir. Buna demokratik yönetim veya otorite demek de mümkündür. Evrenselliğe açık bir tanımdır” şeklindeki ifadelendirme, en makul ve uygun olanıdır.

Ortadoğu’ya açılım tek bir ilişki olmadan gerçekleştirilmiştir. Lübnan, o dönemlerde Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ, El Fetih) hakim olduğu bir alandır. Ayrıca Ortadoğu, devrimci hareketlerin de ilham kaynağıdır. Onlarca devrimci örgüt bu sahaya çekilerek hazırlanmış ve eğitim görmüştür. Ancak birçok örgüt ya da militan, çeşitli yollarla önceden FKÖ ile ilişkilenecek oraya gitmiştir. Bu anlamda yabancı olmanın dezavantajları olsa da belli bir süre sonra bu aşılabilmektedir. Apocu Hareket tek bir ilişkiye sahip olmadan zorunluluktan ve çok ani alınan bir karar sonucu yurtdışına yani Lübnan’a açılmıştır. Henüz ulaşır ulaşmaz, Kürdistan’da ilkel milliyetçi ve reformist hareketlerle Kürdistan’ı işgal eden ülkelerin komünist partileri, Apocular hakkında birçok asılsız iddiayı yaymaya başlarlar. Karakterleri gereği yaşamaları için, yaşaması gerekenlerin ölmesi gerekmektedir. İhanet ve işbirlikçiliğin tek yaşam yolu, özgürlükçü güçlerin tasfiye edilmesinden geçmektedir.

İmkansızlıklara böylesi subjektif yaklaşımlar da eklenince Lübnan’a giriş oldukça zor olmuştur. Adeta iğne ucu ile kuyu kazarcasına, olabildiğince hassas ve incelikli bir tarzda devrimci örgütlerle ilişkiler kurulur. Özelde Filistin direnişi içerisinde daha radikal duran Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin Mücadele Cephesi ve diğer bazı örgütlerle ilişki geliştirilir. FKÖ içinde Yaser Arafat’ın liderliğini sürdürdüğü El Fetih Hareketi, Filistin hareketleri içerisinde en etkin örgüt konumundadır. Daha sonraları ortaya çıkacağı üzere PKK Ortadoğu’da yerleşik hale gelip güçlendikçe TC de, FKÖ’ye Türkiye’de temsilcilik düzeyinde yer vererek tanıdığını açıklayacaktır. Bu, FKÖ ile ilişkilerin çok sınırlı kalacağının işareti anlamına gelirken; diğer yandan da çok kısa bir zaman içerisinde PKK’nin Ortadoğu politika ve diplomasi

dengeleri içerisinde kalıcı ve etkili bir aktör haline geldiğinin de açık bir göstergesi olmaktadır.

Kürdistan'a girişte yaşandığı gibi Ortadoğu sahasına girişte de akıl almaz zorluklar ve engellemelerle karşı karşıya kalınır. Adım adım gelişen ilişkilerde belirleyen yön Abdullah Öcalan'ın şahsında militanların duruşu olur. Önceleri kendilerine karşı önyargılarla dolu olan yaklaşımlar zamanla terk edilir. Yaşamdaki duruş, katılım, kararlılık, samimiyet ve disiplin gibi şaşmaz militan ölçüleri Filistinli örgütleri etkiler. Gün geçtikçe de ülkeden gelen militan sayısı artar. Filistin örgütleri gelen militanları kendi inisiyatifleriyle belirli alanlara dağıtmaktadır. Böyle olunca Apocular bir arada kalamamaktadır. Bulundukları her alanda yaşama aktif olarak katılmaları, kendilerini eğitmeleri, örgütlerin kurallarına harfiyen uymaları ve en önemlisi de, yaşamdaki duruşları anlamında birbirlerine karşı besledikleri yoldaşça saygı ve sevgi, bu örgütler üzerinde oldukça etkili bir yer edinmelerine yol açmaktadır. Zira söz ile pratik birliktelik, saygı uyandırmaktadır. Bütün bunlara 1982 yılında başlayan İsrail saldırısında Apocu Hareket'in militanlarının sergilediği görkemli direniş ve verilen on iki şehit ile çok sayıda esir de eklenince, PKK Hareketi'ne Ortadoğu'daki tüm kapılar açılacak ve köklü olarak yerleşmesinin temeli atılacaktır.

Lübnan ayrıca dış ilişki-diplomasi çalışmasının yürütülmesinin de sahası olmuştur. Adım adım diğer ülkelerin devrimci hareketleriyle ilişkiler geliştirilir. Türkiye sol hareketleriyle ilişkilene -daha sonra 1981-1982'de kurulacak olan Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi'nin (FKBDC) oluşumuna gitmenin hazırlıkları- hep bu süreçte yapılmıştır. Ortadoğu'da belli hazırlıklar ardından ülkeye yönelme ve devrim hareketini başlatarak bunu birleşik bir cephede yürütme istemi hep olmuştur. Ancak böylesine güçlenmiş devrimci bir cephe yoluyla, askeri cunta ile iyice kökleşen ve kurumlaşan Türkiye faşizmine karşı duruş ve gelişme sağlanabileceğine inanılmıştır. Aynı çalışma Kürt Solu'yla da yürütülmek istenmektedir. Özgürlük Yolu, Ala Rizgari, Rizgari gibi örgütlerle mücadele birliğine ilişkin tartışmalar sürdürülse de onların istedikleri, bir an önce mücadeleyi terk etmektir ve silahlı mücadeleye asla girişmemektir. Hatta Abdullah Öcalan Lübnan'da bir defasında Kemal Burkay'a, "*Gelin siz bu işin*

başına geçin, biz sizin öncülüğünüzde yapalım!” diyecek kadar mütevazılık göstererek sözüm ona Kürdistan mücadelesi yürüten Kürt örgütlerine imkan sunmuştur. Zira aslanan ve amaçlanan halka hizmet etmektir. Ancak ‘*Kürt Solu*’ bu soylu amaca yanaşmayacak ve deyim yerindeyse kapağı Avrupa’ya atarak mültecileşmeyi seçecektir.

Yüzyıl önce Kürt direniş ve isyanlarının yenilgisi ardından, aşiret reisi ve şeyhlerin çocuklarının yurtdışına kaçıp orada mültecileşerek erimleri bir kez daha trajikomik bir şekilde tekrarlanmıştır. Ülkeden kopup mültecileşmeleriyle tarih onların şahsında yeniden tekrerrür ederken, tek tesellileri Avrupa’da içki masalarında Kürdistan’ı kurtaracakları hayallerini kurmak olmuş, bu da tam bir komedi halini almıştır. Mücadele etmekten kaçınmayan ve canını her an feda etmeye hazır olan Apocu Hareketi; üstelik düştükleri bu yozlaşmış hal içinde yurtsever olmamakla suçlamaları ise kendilerini kelimenin tam anlamıyla ifade edilecekse yalnızca gülünç kılmıştır. Bilindiği gibi toplum içinde sahte pehlivanlık olarak ifade edilen bir kişilik tanımı bulunmaktadır. İşte bu kişilerin birçoğu tam birer sahte pehlivandır. Güneybatı Kürdistan yöresinde böyle sahte pehlivanlara ‘*pelapış*’ denir. Bunlar tamamen pelapış kişiliklerdir.

Ortadoğu’ya çekilmek beraberinde büyük zorlukları getirmiştir ancak PKK Ortadoğu’daki duruşuyla gerçek anlamda tarih sahnesine çıkmıştır. Tarih içinde Kürt direniş ve isyanlarının ezilmeleri sonucu olarak yurt dışına çıkışlar olmuştur. Bu durum büyük ölçüde anlaşılır ve doğal bir durumdur. Zorluklar karşısında, güçlenerek dönmek niyetiyle geri çekilmek akilane bir iştir. Hz. Muhammed de geri çekilmiştir. Medine’ye hicret, özü itibarıyla bir geri çekiliştir. Ancak Apocular Kürdistan tarihinde o zamana kadar hiç yapılmamış olanı yapacaklardır. Öncelikle gittikleri yerlerde sağlam dostluklar kuracaklardır. Halkların kardeşliği temelinde, dar ailesel çıkarlardan uzak, öngörülü, Ortadoğulu olma kimliğine sahip çıkarak halklarla ve onların öncü direniş örgütleriyle ilişkileneceklerdir. Egemen elitlerle değil, bilakis halklarla ilişki kurarak sağlam bir bağın temelini atmışlardır. Bu tavrın bizatihi kendisi, esasta ihanet ve işbirlikçiliğin giderek teşhir edilmesidir. Bir başka deyişle tarihsel bağlamda Med Konfederasyonu’nu doğuran ruhun yeniden yaratıl-

masıdır. Çağdaş Dehaqlara karşı birleşerek, meşalelerle zulüm merkezini kuşatıp büyük aydınlanmanın ilk hamleleri yapılmaktadır. Ortadoğu çalışmalarının tümünü özce bu şekilde formüle etmek, tarihsel gerçekliğe yakın bir tespit olacaktır.

Lübnan sahası, aynı zamanda ilk gerilla eğitiminin alındığı yerdir. 1979 yılından başlayarak Kürdistan'ın çeşitli alanlarında silahlı gruplar dolaşmaya başlamıştır. Yer yer sayıları 10'u aşan sayıda militan grupları oluşmuş ve birlikte hareket etmişlerdir. Önceden okunan Vietnam deneyimleri, Afrika Ulusal Kurtuluş Savaşları, Latin Amerika gerilla savaşları özelde de Che Guevara'nın anıları, evrensel düzeyde var olan devrimci romantizmi ve gerçekçiliği bir arada yaşama ruhunu zaten uzunca bir zamandan beri oluşturmuştur. Mao Zedung'un önderliğinde zafere giden Çin'deki Uzun Vadeli Halk Savaşı stratejisi en fazla ilham veren devrimsel örnektir. Dolayısıyla bu bakımdan ele alındığında Kürdistan Devrimcileri '*gerillayı*' biliyorlardı. Ancak sonradan bazı acı deneyimler sonucunda öğrenilecekti ki, silahını alıp dağa çıkmak çok güçlü ideolojik temellere dayanmıyorsa eğer, '*gerilla*' olunamıyordu.

Yurtdışına çıkmadan önce askeri deneyimi olan çok az militan vardır. Sadece lise öğretmeni olan Mehmet Karasungur, dört ay yedek subaylık yapmıştır o kadar. Başkaca da tecrübeli olan pek kimse yoktur; deneyim ve eğitim bulunmamaktadır. Bu bakımdan ilk ciddi askeri eğitim, deneyim ve uzmanlık, Lübnan'da Filistin kamplarında alınacaktır.

Kamplarda PKK'lilerin askeri eğitimleri Filistinliler tarafından verilmektedir. Bu eğitimler dışında kendi özgün eğitim programları da sürmektedir. İlk başlarda çeşitli Filistin kamplarına dağılmış halde eğitim alan grupları, önder kadrolar ziyaret ederek bu biçimde düzenli eğitim, araştırma ve inceleme çalışmaları yürütülmektedir. Zira hızla ülkeye geri dönecektir. Ülke dışında uzun süre kalma planları yoktur. Henüz 12 Eylül cuntası darbe yapmamıştır. Büyük bir örgütsel kriz yaşanmıştır. Kadronun yetmezlikleri ve kişilikteki zafiyetlerin giderilmesi için eğitilmesi gerektiği açığa çıkmıştır. Askeri eğitime ihtiyaç olduğu da ortadadır. Fakat bir an önce bu eksiklik, yetmezlik ve hatalar hızla aşılarak belli hazırlıklar yapılarak ülkeye geri dönecektir.

Nitekim belli bir eğitim ardından Kemal Pir genel ülke sorumlusu olarak Mahsum Korkmaz (Agit) ile birlikte Kürdistan'a geçer. Planlamaya göre Kemal Pir Urfa, Mardin ve Batman gibi yerlerdeki kadroları toparlayarak Dersim'e geçecek; Mehmet Karasungur ile Mahsum Korkmaz da Botan'a geçerek gerillayı geliştireceklerdir. İki temel halkadan gerillanın geliştirilmesi düşünülmektedir. Güneyde Mahsum Korkmaz, kuzeyde ise Delil Doğan bu halkaları geliştirmekle görevlendirilmişlerdir. Ülkenin çeşitli sahalarında dağınık duran tüm kadrolar dağa çekilecek, Lübnan'da alınan siyasi ve askeri eğitimler dağlarda kadrolara aktarılacaktır. Urfa ve Mardin'de yapılan bazı çalışmalar ardından Kemal Pir, çok talihsiz bir şekilde Sason civarında pusuya düşen arabadan atlarken baygınlık geçirir ve esir

Foto 105- Eğit-Mahsum Korkmaz

düşer. Savaşla ilgili tüm belgeler de kendisiyle birliktedir. Agit - Mahsum Korkmaz- ise kurtulur. Kürdistan'da geliştirilecek olan gerilla savaşı planı da böylelikle devletin eline geçer.

Devlet bundan sonra gelişecek gerilla savaşından haberdar olacaktır. Kürdistan'da nispeten uygun koşullarda son örgütlenme şansı da kaçırılmıştır. Yapılacak olan ise hızla dağ kadrolarını yurtdışına çıkararak sağlama alıp eğitmektir ve ardından da çok güçlü hazırlıklarla ülkeye geri dönüş yapmayı başarmaktır. PKK açısından yapılacak olan en doğru taktik budur ve harfiyen yerine getirilmeye çalışılacaktır.

Devlet açısından ise alarm çanları en sert ve yüksek sesle çalmaktadır. Hazırlık mahiyetinde ilan edilen sıkıyönetimler tüm Türkiye ve Kuzey Kürdistan sathına yayılarak resmileştirilir. Bu da cunta ya da darbe demektir.

12 Eylül 1980 darbesi, Türk ulus devleti tarihindeki en kapsamlı cunta müdahalesi olarak gelişti. Türkiye'deki devrimci hareket önemli bir gelişme içindeydi. Çok derin bir ekonomik kriz yaşanıyordu. Bülent Ecevit, koalisyon hükümetinin başbakanı olarak iktidardaydı. Ekonomik krizden çıkmak için küresel emperyalist güçlerin desteğine ve IMF kredilerine ihtiyaç vardı.

Ortadoğu'da ise ABD-SSCB arasındaki soğuk savaş kapsamındaki müdahaleler önemli gelişmelere yol açıyordu. İran'da Şubat 1979'da İslam Devrimi gerçekleşmiş, Aralık 1979'da Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etmiş, Filistin Direniş Hareketi zirvede bir gelişmeyi yaşıyordu. Emperyalizme karşı etkili bir red cephesi oluşmuştu. Avrupa'daki barış mitinglerine milyonlarca insan katılıyordu. Bütün bu gelişmelere karşı emperyalizmin öncülüğünü yapan ABD, kendisi için hayati önemde olan hamleler gerçekleştiriyordu. Pakistan'da askeri darbe yaparken, Afganistan'da Sovyetlere karşı Yeşil Kuşak Projesi'nin bir ayağı olarak mücahitleri destekliyordu.

Türkiye'de yukarıda söylenenlere ek olarak gelişen sosyalist öncülüklü Kürdistan bir mücadele vardı. Kemal Pir'lerin üzerindeki belgelerin ele geçirilişiyle açığa çıkan PKK'nin gerilla savaşı hazırlıkları, alarm zillerinin daha hızlı ve gür çalmasına yol açtı. Daha sonraki bir tarihte planlanan cunta, erkene alınarak 12 Eylül'de yapıldı. 12 Eylül darbesi, Türk Solu'nu gafil avladığı

için ezip geçti. Direnenler ve silahlı mücadeleye girişenler olsa da sonuç hazin oldu. 1978 yılında Maraş Katliamı sonrası “*Darbe gelebilir, Maraş Katliamı bunun ön habercisidir!*” değerlendirmesi temelinde geliştirilmek istenen güç birliklerine kulak tıkaması, Türk Solu’nun gaflet içerisinde yakalanmasına yol açmış ve bu şekilde darbe, Türk Solu’nu adeta silip süpürmüştür. PKK, gelişmeleri öngörerek önceden yurtdışına çıktığı için 12 Eylül’de önemli sıkıntılar yaşamışsa da ayakta kalabilmiştir. Abdullah Öcalan daha sonra bu durumu, “**12 Eylül kılıcı saçımızı sıyırdı, ancak biz kurtulduk**” diye değerlendirecektir. 12 Eylül tüm Kürdistan’ı kasıp kavurdu. Binlerce PKK’li, yüz binlerce yurtsever Kürdistanlı tutsak düştü, yaralandı ve katledildi. Girilmedik, baskın yapılmadık ev ve köy kalmadı. Darbe bir karabasan gibi Kürdistan ve Türkiye’nin her tarafına çöktü.

PKK Hareketi’nin gelişim seyrine devam etmeden önce 12 Eylül 1980 faşist cuntasının ne anlama geldiğini Abdullah Öcalan’ın bir değerlendirmesinden okuyalım: “**12 Eylül 1980 askeri darbesi içte halkların artan muhalefeti, dışta değişen Ortadoğu konjonktürü (İran İslam Devrimi, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali) nedeniyle ilk Cumhuriyet’in ‘laik Beyaz Türk milliyetçiliği’ yerine ‘Türk İslam-Yeşil Türk milliyetçiliği’ne dayalı İkinci Cumhuriyet’in inşasına girişti. Bu inşa girişiminin hedefinde de esas olarak demokratik ve sosyalist Türk muhaliflerle Kürt ulusalcı muhalifler vardı. Ümmetçileri, daha doğrusu İslamcı Evangelistleri (Musevi-İslam yenilikçi tarikatı) kendisine ideolojik zemin seçti. Aslında Nurculardan tutalım tüm Nakşî ve Kadîrî tarikatları kendilerini hızla yenileyip ABD’deki Hristiyan-Yahudi Evangelistlerin Türkiye versiyonu olan modern İslamî-Yahudi ekolüne dönüştüler. 12 Eylül faşizminin esas ideolojik zemini bu ekoldür.**”

PKK Hareketi, artık kendisini tümünden dışarıda hazırlayarak ülkeye dönüş hazırlıklarına girişir. Bu da bir ilktir. Doğrusu Kürdistan tarihinde yurtdışına çıkıp geri dönmek için hazırlık yapan, neredeyse tek bir güç yoktur. Xoybûn’un yönünü Kürdistan’a dönük tuttuğunu söyleyenler olabilir. Kaldık ki bu doğrudur da! Ancak unutulmamalıdır ki, birkaç Xoybûn yöneticisi dışında Kürdistan’a ayak basan olmamıştır. Ağrı Direnişi sonrası Xoybûn Hareketi mültecileşerek

Kürdistan dışında yaşamını sürdüren bir örgüt haline dönüşmüştür. Aslında yurtdışına çekiliş ve göç gerçeği o kadar çarpıcıdır ki; Kürdistan'da bugüne kadar ülkeyi terk etmiş, yurtdışına çekilmek zorunda bırakılmış, sürgün edilmiş ve bir şekilde göçertilmiş hiçbir birey, grup veya örgüt bir daha Kürdistan'a ayak basamamıştır.

Ne var ki Kürdistan tarihinde ülkeyi terk etmek zorunda bırakılanlar öyle bir sindirilmişlerdir ki, harabe edilmiş ülkeye bir daha dönüp bakamamışlardır. Kimileri göç ettikleri yerlerde içe kapanmış ve bir daha ses sedaları duyulmamış, kimileri ise ülkeden uzak, çaresiz, sılaya hasret ve keder içinde değerli yurtsever aydınlar Mahmut Baksi ve Mehmed Uzun gibi amansız hastalıklara kapılıp çok erkenden aramızdan ayrılmışlardır. Bazıları da gittikleri yeni yerlere o kadar alışmışlardır ki, Kürt olduklarını dahi unutupmuşlardır. Arapların içinde Arap, Farsların içinde Fars, Türklerin içinde Türk, Avrupalıların içinde Avrupalı ve Amerika'da Amerikalı olmuşlardır.

PKK, bu yönüyle de yeni bir ruh yaratmıştır. Ülke dışına çıkmak zorunda kalındığında, bu yalnızca bir taktik olarak ele alınmış ve ülke dışına asla alışılmamış, entegre olunmamıştır. PKK kadroları diğer gruplar gibi ülke dışında yaşamayı önlerine koymanın aksine her gün yeniden yeniden daha güçlü bir şekilde ülkeyle bütünleşmenin yollarını aramışlardır. Bu duruş, TC sömürgeciliği ve faşizmi şahsında küresel kapitalist güçlere verilen; sürgünlere, tehcirliye ve göçlere karşı yeni Kürt tarzında bir cevap olduğu kadar aynı zamanda ülkesini kolay terk eden Kürt ihanetine ve işbirlikçiliğine ilk kez verilen en sarsıcı cevap da olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle; kolay teslim olan, asimile olan, kendisi olmaktan çıkıp yabancılaşan ve başkasına özenerek entegre olmaya dünden razı olan Kürt egemenlerine vurulan en sert tokattır.

PKK Hareketi, belirttiğimiz gibi yurtdışına çekilmeyi ülkeye tekrar daha güçlü bir şekilde geri dönmek için yapmıştır. Hicret, daha güçlü olarak ülke topraklara dönmek üzere alınan bir karardır. Bu bağlamda ülkeye dönüş kararından ziyade, ne zaman dönüleceğine ilişkin bir karar alındığını söylemek daha doğru olur.

1980-82 arasındaki geri çekilme süreci örgütsel yeniden toparlanmanın yanı sıra askeri olarak da gerilla çizgisinin daha kapsamlı oluşturulmasına imkan verdi. Lübnan sahasındaki yer yer günde

on dört saate varan yoğun eğitimin yanı sıra Filistinli örgütlerle birlikte hareket ve mücadele etme durumu, kadrosal anlamda pratikte ciddi bir toparlanma ve birikime yol açtı. Aynı zamanda gerilla mücadelesine yönelik olarak kapsamlı bir teorik birikim sağladı. Bu süreçte Abdullah Öcalan detaylı çözümlemeleriyle ilk kez PKK'nin ulusal kurtuluş siyaseti ve askeri çizgisini formüle ederek çeşitli kitaplarda somutlaştırdı. *Kürdistan'da Zorun Rolü*, *Kürdistan'da Ulusal Kurtuluş Problemi* ve *Çözüm Yolu ve Örgütlenme Üzerine* adlı eserler kaleme alındı. İlişkiler ve cepheleşmeye ilişkin broşürler hazırlandı. Kürdistan, bölge ve dünyaya dönük kapsamlı çözümlemeler ve çağ değerlendirilmesi, PKK I. Konferansı'na sunulan Politik Rapor'da genişçe değerlendirildi. Esasta Kürdistan'da yürütülecek mücadelenin ideolojik ve teorik çerçevesi tamamlanmıştı. Sonradan geliştirilecek olan Kürdistan'da Kişilik Sorunu, Parti Yaşamı ve Devrimci Militanın Özellikleri ile Küçük Burjuvazinin Kürdistan Devrimi'ndeki Rolü adlı kitaplarla da o dönem için eksik noktalar giderilmiş oluyordu.

PKK Ortadoğu'da gerekli hazırlıklarını bitirmiş, tanınan bir örgüt haline gelerek asgari anlamda yapacaklarını tamamlamıştı. Ayrıca kadrolarının genel Lübnan sürecindeki duruşları ile 1982'de İsrail'in saldırısı karşısında gösterdikleri direniş, başta Filistinliler olmak üzere Ortadoğu halkları üzerinde oldukça önemli bir etki yaratmıştı. Kadrosunu askeri ve siyasi olarak eğitmiş, güvenilirliğini, direnişçiliğini kahraman şehitleriyle ispatlamış, ideolojik-teorik çizgisini derinleştirerek halka ve kadrolarına sunmuştu. Geriye kalan biraz inanç, biraz vicdan ve biraz da cesurca yürüyüştü. Yapılacak olan, bunu resmiyete dökerek geri dönüş hareketini başlatmaktır.

Bu bakımdan 1982'nin Ağustos ayında gerçekleştirilen PKK II. Kongresi tarihi kararlar alacaktı. 1979'da yapılan tarihi kutsal hicret için artık bir nevi Medine'den Mekke'ye geri dönüş gibi, ülkeye geçişin kararları alınmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Bu kararın alınmasında en önemli etkide bulunan ve en temel nedenlerin başında gelen husus Diyarbakır Zindanında PKK kadrolarının gösterdiği kutsal direniştir. Zindanda korkunç işkencelerde canlarını kaybetme pahasına gösterilen olağanüstü direniş, zindandaki militanları, **'yaşayan şehitlerimiz'** tanımlamasıyla mücadele tarihine geçirecektir.

14 Temmuz Büyük Ölüm Orucu İhanetin Göğsüne Saplanmış Hançerdir

PKK’li tutsakların Zindan Direnişi, başlı başına bir inceleme ve araştırma konusudur. Konumuzla bağlantılı olarak kısa ve öz bir şekilde değerlendirmeye çalışacağız.

1979 yılında PKK adına tutsak düşen militanlar olmuştur. 1980 ve sonrasında bu sayı on binlere ulaşmıştır. Bu tutuklamalar merkezi kadrolardan tatalım da orta kademeye kadar ve yeni olan kadrolardan ileri düzeyde yurtseverlik yapan insanlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. On binleri aşan sayıda yurtsever Kürt kitleleriyle, Kürdistan zindanları tika basa doldurulmuştur. Bu zindanlar arasında en önemlisi ve faşizmin üzerinde özel olarak durduğu yer Diyarbakır olmuştur.

Zindanlar, TC Devleti tarihinde muhalif hareketlerin ezildiği ve sindirilerek bitirildiği stratejik mevziler olarak bilinegelmiştir. Osmanlı’da da bunu görmek mümkündür. Çürüyene kadar insanlar zindanlarda tutulmuştur. Yakın dönemde olduğu gibi geçmişte de muhalifler tutsak alındıklarında, her türlü kaba işkencenin yanı sıra en ince özel savaş yöntemleriyle teslim alınarak karşıtına dönüştürmek için her şey yapılmıştır. İktidarlar istedikleri sonucu alamayınca da infaz ve idamdan kaçınmamışlardır. **‘Siyaset Eyleme’** hiç eksilmemiştir. Darağaçlarında sallandırma gelecek nesiller için bir ibret dersi olarak ele alınırken, karşıtına dönüştürülenler umutsuzluğun, inançsızlığın ve kararsızlığın tohum ekicileri olmuşlardır. Doğu Perinçek, Taner Akçam, İbrahim Güçlü ve Mümtaz Kotan gibi kişilikler bu duruma örnek gösterileceği gibi daha niceleri de sıralanabilir.

PKK tutsaklarına karşı çok daha katmerlisi, çirkini ve onursuzcası dayatılmıştır. Zindan, PKK’lilerin ve PKK’nin bitirilme sahası olarak düşünülürken, Diyarbakır Zindanı bunun pilot bölgesi seçilmiştir. Faşizm Elazığ’da tek bir fiske bile yemeden teslim olan Şahin Dönmez’i devrimcilere işkence yapacak düzeye getirirken, bir taşla bir kaç kuş vurmuştur. Kürt tarihindeki ihanetçi ve işbirlikçi doku hortlatılmış, insanlar inançsızlaştırılmış ve kendi davasına ihanetin de ötesinde kraldan daha kralcı yapılarak, devlet adına kendi arkadaşlarına ve halkına saldırtılmıştır. Şahin Dönmez gibilerine bir süre sonra Yıldırım Merkit de eklenecektir.

Foto 106- 14 Temmuz Büyük Ölüm Orucu Şehitleri

Özel savaş kişiyi, insanlık adına zerre kadar tutulacak yan bırakmayarak saldırgan bir yaratık haline getirmektedir. Bu yaratık kendi soyuna vurdukça yaşayacak ve ayakta kalacaktır. Bu, *'İti ite kırdırma politikasının'* daha ince bir tarzda sürdürülüşüdür. Yıldırım Merkit, *"Bizim yaşamamız PKK'nin imhasına bağlıdır, PKK'yi yarı yarıya çökertmeliyiz ki biz yaşayalım"* diyecek kadar düşmanlaştırılmıştır. Bu doku, tarihte Enkidu'nun Huvava'yı Gılgames'e öldürtmesini isteyen dokuyla aynıdır. Başlangıçta nasıl yaşanmış ise gelecek de benzer doku üzerinde, benzer tarzda gelişecektir. Bu doku derinliklerine inilip çözülmedikçe ve bu hastalıklı durum sağaltılmadıkça, hep karşımıza çıkacak bir olgu olacaktır. Bilinçaltına işlemiş bir vakadır. Giderilmesinin tek yolu; tarihin köklerine ve derinliklere inerek Kürt'ün ilk kırılma noktalarına kadar ulaşp, sorunu oradan ele alıp getirmek ve çözmektir. Bu temel yaklaşımı çalışmamızda sürekli olarak vermeye özen gösterdik. Bunun yolunun Kürdistan tarihini özümsemekten geçtiğini açık bir şekilde çalışmamızda aktarmaya çalıştık.

Şahin Dönmezler ve Yıldırım Merkitlerin işbirlikçi, reformist, ilkel milliyetçi teslimiyet hastalığını gidermenin de yolu, bu tarihsel dokuyu çözmekten geçer. Elimizde şimdilik en eski vaka, Enkidu'nun Huvava'ya ve onun halkına karşı sergilediği katmerli ihanet bulunmaktadır. Endiku yaşamak ister, bunun için Huvava'yı katletmesi gerekir yoksa dağlı halk Enkidu'ya öfkesini ve kinini kusacaktır. Yıldırım Merkitler de yaşayabilmek için PKK'yi yarıdan yarıya değil, kökten yok etmeye çalışmıştır. *"İhanet etmemek için insanın bir yere ait olması gerekir. Oysa ben hiçbir yere ait değilim"* diyen Philby'in ihanet dokusu ile Şahin Dönmezlerin ve sömürgeci ku-

rumlarda yer alarak Kürt halkına karşı -gizli de olsa- çıkartılanların ve cümbür cemaat aynı renkten gelen nicelerinin dokuları birbirine çok benzemektedir...

Tüm tasfiyeciliklerde ve provokasyonlarda işleyen doku ile mantık budur. 24 yıl sonra gelişecek olan Ferhat-Botan ihanetçiliği ve tasfiyeciliğinde de işleyen mantık budur. PKK Hareketi'ne, onun değerlerine ve ilkelerine pervasızca saldırmalarının altında yatan olgu budur.

Zindanlarda asıl amaç; bu ihanetçi Kürt dokusunu hortlatma ve hakim kılmadır. Çok yönlü operasyonlarla zindan teslim alınmaya çalışılır. Hareket yurtdışına çıkmıştır; Pazarcık, Dersim, Karakoçan ve Bingöl'de şahadetler yaşanmıştır. Tek kalan yer zindandır! Onun merkezi de Diyarbakır'dır! Diyarbakır bitirilip düşürülürse PKK büyük oranda dağılacaktır! Böylece PKK'nın Kürdistan'da bir varlığı kalmayacaktır! Bu durum halkı umutsuzluğa sürükleyeceği gibi yurtdışına çıkanları da olumsuz etkileyecek ve inançsızlaştırarak mülteci yaşama itecektir! Devletin bunun için öncelikli amacı; ideolojik ve iradi olarak teslim almaktır. İrade kırıldıktan sonra fiziki imhanın olup olmaması çok fazla önemli değildir. Amaç, tutsakları ideolojik olarak ihanet ettirmektir. Zindan direniş geleneği olmayan bir halka dayatılan, teslim alınarak bitirilmez. İhanetin ve düşkünülüğün en katmerlisi yaşatılmak istenmektedir. Dolayısıyla bunun karşısında direnen PKK tutsaklarına yüklenildikçe yüklenilecek ve bunda hiçbir sınır tanınmayacaktır.

Nitekim cuntanın gelişiyile inceltilmiş özel savaş yöntemleri devreye sokularak ilk elden tecrübesiz devrimcileri ve yurtseverleri tek tek düşürmeye başlarlar. Öyle ki, 1981'in sonlarına doğru neredeyse teslim alınmamış kimseyi bırakmazlar. Önceleri tecrübesiz olan tutsaklar, sergilenen açlık grevleri ve ölüm oruçları gibi direnişlerle belli bir tecrübe edinirler. Ancak direniş bir noktadan sonra kırılır ve dayatılan kurallara uyulur. Ve bu tutum içine giren her militan istisnasız olarak, *"Biz teslim olduk, Abdullah arkadaşın yüzüne nasıl bakacağız. Halkın karşısına nasıl çıkacağız"* demektedir ve bu durumdan ne pahasına olursa olsun bir çıkış aranmaktadır.

"İnsanları öyle bir hale getireceksin ki, aynada kendi yüzüne bakamaz duruma gelsin." İşte faşist 12 Eylül darbecilerinin hedefi de

budur. Ya da, *“Öyle bir onursuzlaştıracaksın ki, kendi öz kimliğine sadistçe saldırıya geçsin.”* Birisi; dürüst ve onurlu ancak kırılan insan duruşuyken, diğeri de Şahin Dönmezlerin, Yıldırım Merkitlerin, Hıdır Akbalıkların, Ali Gündüzlerin ve Kürt tarihinde yer almış nice Reyberlerin, Cemîlê Çetoların, Binbaşı Kasımların, Mattizawaların ve Harpagosların ihanete soyunmuş duruşlarıdır. Diyarbakır Zindan Direnişi diye tarihe geçen görkemli ve onurlu direniş, bu zemin üzerinde gelişecek ve tarihte hak ettiği yeri alacaktır.

Apocu Hareket, tarihin canlılığı gibi akışkan bir harekettir. Apocu Hareket demek, en zorlu koşullarda çıplak bir yürek ve irade gücünden başka hiçbir şeyi olmadığı halde direnmektir. Düşmanla karşı karşıya gelindiğinde halkın, devrimin ve partinin çıkarlarını korkusuzca ve kahramanca savunmak demektir. Muazzam güç den- gesizliği karşısında eğilmeyen bir baş ve bükülmeyen bir irade ile halkı, devrimi, partinin kimliğini, çıkarlarını ve çizgisini savunmak Apocu kahramanlığın özüdür. Halk içinde, *“Kahramanlık da korkaklık da zor anlarda belli olur”* şeklinde bir veciz söz vardır. Zira zor anlarda, darlıklarda ve imkansızlıklar içinde kanıtlanmayan kahra- manlık, kahramanlık değildir.

PKK’li tutsaklar -özelde de Mazlum Doğan, Hayri Durmuş, Kemal Pir, Ferhat Kurtay gibi önder kadrolar- bu zorlu süreçte devrim bayrağını dalgalandırma görevinin zindanlara düştüğünün bilincindedirler.

Mazlum Doğan, *“Geri çekilme doğrudur, acele edilmesin; iki yıl sağlam bir hazırlıktan sonra fazla geç kalınmadan, bir kez daha ülkeye dönlüsün. O zamana kadar biz bu bayrağı devralacağız, o boşluğu dolduracağız, dışarıdaki devrimi biz zindanlarda sürdüreceğiz”* diyerek bu sorumluluğu bizzat üzerine almıştır. Hayri Durmuş o süreçte, tarihteki tüm Kürt direnişlerinin geride hiçbir yazılı belge bırakmadan bastırıldığını, dolayısıyla tarihe mal olmuş miraslara dönüşemediğini ve dolayısıyla her ne pahasına olursa olsun siyasi savunma yapmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu sözler, düşmanın siyasi savunma yaptırmayacağını gördükten sonra yapılan belirle- melerdir. Ancak unutuluyor ki bu sözleri sarf eden irade Mazlumların iradesidir. Bu iradeyi, bu istemi ve azmi görmek için Mazlum yoldaşın ‘Ülkem’ adlı şiirine bakmak bile yeterlidir:

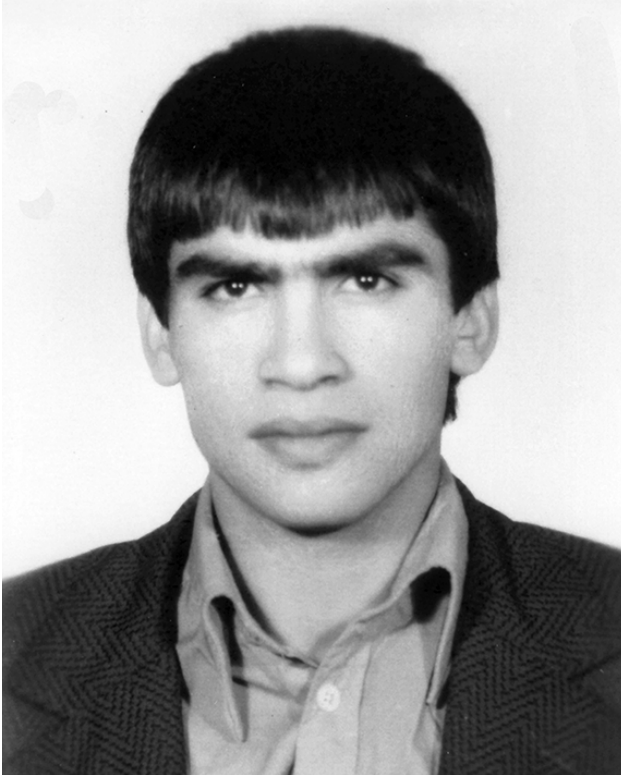

Foto 107- Mazlum Doğan

“Toprağım kadar,
seslerim, aşklarım kadar
büyük olamaz ihanetler
onlar bir serçe kuşun
kanatları bile olamazlar.

Yağmur damlacıklarını,
çocuk seslerini,
uçan kuşun kanatlarını,
çırpınışlarını yazmalıyım
Ülkemin.

**Tutsakların yaralı yüreklerini,
vurulan bir gencin o anda
duyduğu şeyleri,
bir ölünün son sözlerini
çizmeliyim kağıtlara,
yıldızlara.**

**Bir yılının sessiz kayışı ve
iz bırakışını toprakta,
akrep kadar, çiyen kadar
bilinen kötü şeyler kadar
zulmü de yazmalıyım,
ihaneti de.”**

Bu ilkesel yaklaşım, PKK’li tutsakların tarihte bir eşi daha olmayan görkemli bir direniş sergilemelerine yol açmış; çıplak bedenleri ve iradeleri dışında hiçbir şeyleri olmayan PKK tutsakları, canlarını ortaya koyarak insanlık onurunu sahiplenmiş ve PKK direniş gerçeğini yaratmışlardır.

Zindana düşüldüğünde pek bir tecrübe düzeyi yoktur. Faşizmin irade kırmak için yaptığı her türlü işkenceye karşı yapılan direnişler bağlamında ilk başlarda, bir insanın kaç gün susuz yaşayabileceği ve açlık grevine ne kadar dayanacağı bile bilinmemektedir. İrlanda’da, İRA devrimcilerinden olan Bobby Sands’in ölüm orucu deneyimi şöyle böyle duyulmuştur. Ancak detaylar bilinmemektedir. Okunan bazı kitaplar dışında hiçbir deney yoktur. PKK’li tutsakların ilk denemesi sekiz gün, ikinci denemeleri ise on beş gün sürmüştür. Önceleri su içilmezken, giderek öne çıkacak olan eylemin siyasal mesajıdır. O zaman su ve sigara da alınır. İlk büyük ölüm orucu 43 gün sürecek ve giderek çelikleşen bir irade şekillenecektir. Kürdistan’da onlarca gün aç kalmak ve bu duruma halk için, ülke için, devrim için katlanmak yeni bir kültür olarak ortaya çıkmaktadır.

Geçmiş direniş ve isyanlarda teslimiyet ya da ölüm hep ön planda olmuştur. Ancak bu kez zindanda direniş destanları yazılmaktadır. Düşman her yöntemi devreye koyarak teslim almaya çalışırken, iç ihaneti çabalarını ve vahşi şiddeti tutsakların üzerinden eksiltmeyecektir.

Nitekim bunun sonucu olarak 1981'in sonlarına doğru bazı kırılmalar yaşanacaktır. İlk direniş kırılınca bunun sonucu olarak faşist yönetim tarafından her gün ve her saat yeni militarist kurallar dayatılır. İşkencenin düzeyi giderek artırılır. İtirafçılık alabildiğine hızlandırılır. Tek tek, çift çift teslim olmuşların koşulları dolar. Öncü militanlar bir elin parmak sayısı kadar kalmıştır. Bilindiği üzere teslimiyet, korkunun hakim olduğu ortamlarda bulaşıcı bir virüs gibi yayılır. Tehlike büyüktür. Bunun üzerine Mazlum, Kemal, Hayri ve Ferhat başta olmak üzere PKK önder kadroları harekete geçerler. Teslimiyetin ihanete dönüşmemesi ve direnişi yeniden örgütlemek için teslim olanların koşullarına giderler. Ferhat Kurtay, *"Herhalde ben işkenceden, ölümden korkmuyorum. Apoculuğa ihaneti de düşünmüyorum. Arkadaşların da öyle düşünmesini istemiyorum. Ama biz bu direnişi kaybettik, bütün arkadaşlarımız koşullarda kaldı ve koşullar düşmanın ajanlaştırma faaliyetleri için açık alanlar haline gelmiştir. Biz yapabilirsek onun önüne geçmeye çalışacağız"* diyerek öncülük misyonunu yerine getirmenin koşullarını arar.

Direnişten önce veya direniş sürecindeki işkence düzeyi ve koşullardaki yaşam şartları, direnişin sona ermesiyle birlikte tam anlamıyla cehennem koşullarına dönüştürülür. Köpek gibi hırlatma, eşek gibi anırtma, kuzu gibi meletme, lağım çukuruna sokup çıkardıktan sonra birbirine yalatma, copla tecavüz, bir hücreye 56 insanı yerleştirme, birkaç kişilik yere kışın ortasında elbiseleri çıkartarak her gün su dökme, pencereleri açık bırakma, tazyikli su, mahkeme gidiş gelişlerinde kelepçeleme, arabada zincirleme ve tüm yol boyunca coplama, sıcak yemekleri tutsakların üzerine dökme gibi insanlık dışı uygulamalar dur durak bilmeden tekrarlanarak gerçekleştirilir. Bütün bu insanlık dışı dayatmalara karşın önder kadroların siyasi savunma hazırlamaları bile tutsaklara, *"Bakin önderleriniz itiraflarını yazıyor"* biçiminde yansıtılır. Tam da böylesi bir ortamda, ***'Teslimiyet ihanete, direniş zafere götürür'*** sloganı karanlık ve karabasan gibi çöken kabuslu günlerin en önemli şiarı olur. Onlarca yurtsever ve militan dayanamayarak intihar girişiminde bulunmaktadır. Ölüme bile geçit verilmemektedir. Tutsaklar için ölüm, adeta tek kurtuluş yolu olarak değerlendirilmektedir. Ancak buna da müsaade edilmemektedir. *'Türk Devleti'nin izni olmadan ölmek bile yasaktır!'*

1982 yılının 21 Mart'ına gelindiğinde ya bu baş aşağı gidişe dur denilecektir ya da bir avuç Apocu militan sonuna kadar direnerek ihaneti yenecek ve iradenin zaferinin sembol devrimcileri olacaklardır. Mazlum Doğan'ın eylemi baskıların arttığı, teslimiyetin geliştiği bir dönemde gerçekleşecektir. Mazlum Doğan yan koğuştaki bir arkadaşına (Mustafa Karasu) o günün Newroz günü olduğunu ve arkadaşının Newroz'u nasıl kutlayacağını sorduktan sonra, kendisinin üç kibrit çöpüyle Newroz'u kutlayacağını belirtir. Mazlum Doğan kravatların toplandığı gün mahkemede olduğu için kravatını düşmandan saklamayı başarır. Diyarbakır Zindanı'nın 4. katında kalmaktadır ve 4. kat meyllidir. Kravatla bir ilmi yapar su vanasına takar. Daha sonra ilmiği boynuna geçirir ve ayaklarını kaydırır. Bu en soylu eylem dışında başkaca bir direniş biçimini ortaya koymanın bu şartlarda imkanı yoktur. Ölümü düşmanın elindeki bir koz olmaktan çıkarmak ve bunu, Kürt ve Ortadoğu'nun kardeşlik, özgürlük ve direniş günü olan Newroz'da üç kibrit çöpü yakarak kutlamak, tarihin en devrimci meydan okumasıdır. Ölüm korkusunun kol gezdiği günlerde, ölümü pençesine alarak hiçleştirmek ve ölümün üstüne üstüne yürümek yeni Kürt'ün direniş geleneğini oluşturacaktır. Teslim alınamayan Apocu ruh böyle yaratılır ve bu, dalga dalga Kürt halkının yeni ruhu olur. Bu yine, Kürdistan tarihinde süzülen en temiz ve ahlaki değerlerin zirvede temsil edilmesi olur. Yıllar sonra Avrupa'da Eser Altınok'un, *"PKK virüsü içime girdi, beni sarıyor"* demesi, işte bu gerçekliğe işaret etmektedir.

33. koğuştaki bulunan Ferhat Kurtay, Necmi Öner, Eşref Anyık ve Mahmut Zengin, Mazlum Doğan'ın eyleminden sonra büyük bayraklar yapmak için yağlı boya, tiner, fırça gibi malzemeler alırlar. 17 Mayıs'ı 18 Mayıs'a bağlayan gece dört militan, nöbet listesini kendi eylem planına göre hazırlar. Koğuştaki nöbet tutmak, asker ve gardiyan saldırılarına karşı bir önlem olduğu kadar bir komün kuralıdır da. Bu anlamda her tutuklu, bir gerilla gibi ve her koğuştaki bir gerilla birimi gibi yaşamayı esas almakta olduğundan nöbetin tutulması da şarttır.

18 Mayıs sabahı, dört militan tüm yağlı boyaları üzerlerine dökerek kibriti çıkarlar. Arkalarında eylemin nedenlerini, içeriğini ve anlamını izah eden geniş bir mektup bırakırlar. Eylem sırasında

tutsaklar panikle uyanarak olay yerine koşarlar. Karşılarında alevler içinde dört militan omuz omuza tutuşmuş, **“Yaşasın PKK, kahrolsun sömürgecilik”** sloganını haykırmaktadır. Panik havasıyla ateşi söndürmek isteyen tutsaklara alevlerin içinden, **“Yapmayın yoldaşlar, ateşi söndürmeyin, ateşi gürleştirin, ateşi söndürmek ihanettir”** diye seslenen kahramanlar şahadete ulaşır. Bu çakılan üç kibrit çöpünün yankısıdır. Direniş ruhu herkesi sarmaktadır; Mazlum Doğan’ın eylemi ilk kıvılcım olarak büyük bir yangını başlatmıştır.

Tarihi Büyük Ölüm Orucu eylemi, tüm bu yaşananlardan sonra gelişir. Bir gün mahkemeye götürüldükleri sırada Hayri Durmuş söz alarak ölüm orucu eylemini duyurur. Uzun bir konuşma yapmayacağını belirten Hayri Durmuş, aldığı kararı şöyle açıklar: **“Biz insanca yaşam koşulları ve düşüncelerimizi savunma olanağı istedik. Fakat siz bunların hiçbirini kabul etmediniz ve insanlık dışı işkencelerinize devam ettiniz. Bu yüzden hiçbir talep ileri sürmüyorum. Bugünden sonra da ölüm orucu eylemine başlıyorum”** diyecektir. Bu kesin bir karardır.

Hayri Durmuş’tan hemen sonra söz alan Ali Çiçek, **“PKK bize teslimiyeti değil direnişi öğretti. Şu anda içinde bulunduğumuz konumla hem teslimiyet hem de ihanet içerisindeyiz. Benim PKK’den öğrendiğim bu değildir. Bunun için direniş yolunu seçiyor ve ölüm orucuna giriyorum”** der. Ali Çiçek militanlar arasında en genç olanıdır. Polise ifade vermeden ve tek bir kelime konuşmadan zindana gelen militanlardandır.

Ondan sonra Kemal Pir söz alır. **“Ben de Hayri ve Ali Çiçek arkadaşların söylediklerine katılıyor, onların söylediklerinin altına imzamı atıyorum. Yaşamdan bıktığımız ve yaşam gücünü gösteremediğimiz için ölümü seçtiğimiz sanılmasın. Biz yaşamı çok seviyoruz. Yaşamı uğruna ölebilecek kadar çok seviyoruz”** der.

Peşinden Akif Yılmaz ile Mustafa Karasu adlı militanlar ölüm orucuna katılacaklarını söylerler. Ardından ölüm orucuna katılım sayısı artacak, kök salan direnişin tohumları yeşerecektir. Mahkemeden koşullara giderken Mehmet Hayri Durmuş’un, **“Başardık başardık, altı kişiyle başardık”** sözleri en başından zafere kilitlenmiş bir direnişçiliğin ifadesi olmaktadır. **“Kürdistan Vietnamlaşıyor, çığlıkları duyuyor musunuz?”** sözlerinde mücadelenin geleceğini gören ve

buna büyük inancı ifade eden bir militanlık bulunmaktadır.

Zindanda direniş tohumları filizlenirken, “*Teslimiyet ihanete, direniş zafere götürür*” sloganı destanlaşır. Direniş ve kahramanlık şaha kalkarken ihanet durmayacaktır. Şahin Dönmez ve şürekası harıl harıl çalışacak; işkence yapmaktan tutalım, itirafçılık için insan ikna etmeye kadar her yolu deneyeceklerdir. Uğursuz Kürt teşî’si dönmektedir; ihanetçi işbirlikçi Kürt dokusu yine devrededir. Ancak bu kez galebe çalan, direniş ve kahramanlık olacaktır.

Kemal Pir 7 Eylül’de, Mehmet Hayri Durmuş 12 Eylül’de, Akif Yılmaz 15 Eylül’de, Ali Çiçek 17 Eylül’de şahadete ulaşır ve yeni bir dönemi başlatırlar. Eylemi sürdüren diğer tutsaklar, yazılı savunma olanaklarının sağlanması, işkencenin durdurulması, itirafçılaştırmak için kimseyi zorlamama gibi talepleri kabul edildikten ve sözler verildikten sonra ölüm orucu eylemini sonlandırırlar. PKK tutsakları böylece ilk kez tarihi ters yüz ederek düşmanı dize getirirler. Kürt halkı, onun dostları ve ilerici insanlık, bundan böyle PKK’yi biraz da zindanlardaki direnişiyle tanıyacak ve anacaktır.

İhanet tohumunun tarihsel, toplumsal dokusu vardır. Toplumsal bir organizmaya benzetilecekse ve bu her geçen gün bilimsel bir olgu olarak karşımıza çıkıyorsa, toplumun genlere sahip olduğunu da kabul etmek gerekecektir. ‘Tarih ve toplum canlı organizmalardır.’ Kürt toplumsal dokusunun örülüşünde, ihanet ya da ihanet eden nüveler vardır. Bu öyle bir dokudur ki, tarih ilerledikçe daha derinleşmiş ve kanıksanmış bir hale dönüşmüştür. Yoksa daha dün, çok kararlı ve keskin dava adamı görüntüsü veren bir kişilik, bugün nasıl olur da aynı davaya korkunç bir saldırı pozisyonuna geçebilir ki?

İki uç arasında sıkışıp kalan ara sınıf kişiliği, hastalıklıdır. Buna bir de çarpıklaştırıcı sömürgeci karakter eklenince, adeta çözümsüz bir vaka ortaya çıkmaktadır. Abdullah Öcalan bu kişiliği şu şekilde tanımlar: “**Şahin Dönmez tipik bir örnektir. Bu dönemin ‘gözde militanı’ Şahin Dönmez’dir. Yardımcılığına oynuyordu. Fakat içte yoldaşına karşı ilk vahşi cinayeti (Pazarcıklı muhtarın kızı Ayşe) o işlemişti. Kendini bu tür inisiyatiflerle güçlü gösterme istemi ağır basıyordu. Kompleksli olması, aile yapısından kaynaklanıyordu. Önderlikse doğuşun bir zaafı tarafıydı. Polis sorgusunda hemen çözülüşü, erken Ortadoğu seferine yönelmeme yol açtı. Çözülmeseydi**

tarihin seyri bambaşka olurdu. Ayrıca onur savaşını veren yoldaşlarına yüklenip, ölüm oruçlarına zorlamasaydı; 15 Ağustos sürecine mevcut biçimiyle gelinmeyebilirdi. Kürtlerde, zor koşullarda kolay saf değiştiren tipi temsil eder. Rahat ve ikbal günlerinde ise bunlar en öndeki gibi gözükmeyi tercih ederler.”

Şahin Dönmez, Yıldırım Merkit, Hıdır Akbalık, Ali Gündüz gibi kişilikler Kürt toplumunda yaygındır. Bu kişilikler, ortamın şartları ağırlaştıkça belirgin olarak ortaya çıkarlar. Direniş geliştikçe ve mücadele bayrağı yükseldikçe tekrar Apocuların içine girmeye çabalarlar. Önemli olan zorlu şartlarda militan tavrı takınmaktır. Yoksa rahat ortamlarda keskin olmak ve en önde görünmek kolaydır. Nitekim 14 Temmuz eyleminin görkemli ve kararlı sonuçlanmasıyla düşman dize getirilir. PKK safları tekrar bilenir. Teslimiyet ihanete götürmeden, tekrar devrim davasına yüzlerce militan kazanılır. Kürt toplum dokusunun bu karakterinden dolayı zaaf gösterenlere çok tepki göstermeden eğitim, ikna ve ilgilenme yöntemleriyle halka hizmet eder hale getirmek, birincil çalışma olur.

14 Temmuz Büyük Ölüm Orucu sonrası berraklaşan direniş ortamı ve ruhuyla ihanetçi, işbirlikçi ve kukla kişilikler deşifre edilerek etkisizleştirilirken, binlerce militan ve yurtsever de devrim çizgisine çekilerek ihanete batmalarının önü alınmıştır. Önceleri çok açık Yıldırım Merkit gibi ihanet edenler, bundan sonra Mehmet Şener gibi daha gerilere ve gizliliğe çekilerek ihaneti yürüteceklerdir. Bu önemlidir. Önceleri kol gezen ihanet gerilettiler, Yunan mitolojisinde Hades diye tabir edilen yeraltı dünyasına itilecektir. Direnişin yarattığı sonuçlar, yalnızca bununla sınırlı değildir. Bir deri bir kemik kalıp da özgür irade savaşını kazanarak tarih sayfalarına altın harflerle geçenlerin önünde, işgalci sömürgeci kolluk güçleri de selama duracaklardır. Kürdistan tarihinde ilk kez ihanetin önü alınacak ve ihanet dokusu PKK militanları şahsında yenilgiye uğrattılacaktır.

PKK'nin direnişinin en yalın özeti, dillerden düşmeyen; ***‘İhanetin göğsüne hançer gibi saplandı’*** şiarı özetler. Artık ihanet alenen yapılamayacaktır. Artık işbirlikçilik alenen yürütülemeyecektir. 14 Temmuz Büyük Ölüm Orucu direnişiyle açığa çıkmıştır ki; ihanetçiler ya tövbe edip insanlık saflarında yeniden yerlerini alacaklar ya da

ihanetin bedelini ağır ödeyeceklerdir. Bu yönüyle bakılacak olursa; Kürdistan tarihinde ilk kez ihanet ve işbirlikçilik hak ettikleri lanetli yere atılmışlardır. Bu direnişle Kürdistan tarihinde yaşanan tüm kahramanlıklar taçlandırılarak, çekilen acılara, sergilenen görkemli direnişlere ve isyanlara cevap olunurken, ihanet ise tarihin çöp sepetine atılmıştır. Çünkü; teslimiyet ihanete götürürken, direniş ise ezilen mazlum Kürt halkını zafere taşıyacaktır. Bu artık ispatlanmıştır...

SONUÇ YERİNE

Toplumlar canlı varlıklar ise ve her canlı varlık gibi genlere sahiplerse; ve yine tarih günümüzde ve biz de tarihin başlangıcında gizliyse ve tarih şimdiyse o zaman tarihi canlı yaşamının dışında bir seçenek kalmıyor. Bugünü yaşarken tarihi çözerek eskiden yapılan hatalara ve yetmezliklere düşmeden geleceğe daha doğru temellerde yürümek mümkündür.

Tarihi irdelerken canlı bir organizma olduğunun bilincinde olarak ve insanlığın ruhsal derinliklerine nüfuz ederek adım adım olup bitenleri anlamak ve anlamlandırmak önemlidir. Çünkü, **“Tarihsel zemin olarak beş bin yıllık Doğu bilgeliği ve demokratik duruş geleneği yer almaktadır. Bu zemin düşünülmeden evrensel insanlık tarihi yazılamayacağı gibi, günümüzün anlamlı bir değerlendirmesi de yapılamaz. Tarihi evrensel boyutlarda anlamaya çalışmam, şüphesiz bir ilke değeri taşıdığına inandığım evrensel tarih olmadan yerel tarihlerin anlam bulamayacağı görüşüne bağlıdır. En silik toplumların tarihinin bile evrensel tarihin ışığında aydınlatılabileceğine kuşku yoktur.”** demektedir Abdullah Öcalan, Demokratik Uygarlık Manifestosu adlı savunmalarının 3. cildinde. Mikro evren denilen insanı doğru temellerde çözdükçe, bu anlama ve anlamlandırma çabası bize kıymetli sonuçlar verecektir. Bu -Tarih, Şimdi'dir (Kürdistan Tarihine Özlü Bir Bakış)- kitap çalışmasında izlenen yol ve yöntem, yukarıda yapılan tespitler ışığında belirlenmiştir.

Kürdistan tarihi, toplumun hafızasında yaratılan kırılma noktalarının açığa çıkarılması için derinliğine irdelenmeye çalışılmıştır. Bir toplum -ki tarihin en kadim toplumu, insanlığa beşiklik etmiş, analık etmiş ve neredeyse kök hücre sayılabilecekken- neden bu hale

getirilir? Neden ihanet denilen bu garabet, bu kadar yoğun yaşanmaktadır? Neden ihanetçileri hak ettikleri yaptırımlara tabi tutulmazlar? Neden bir toplumun tasfiye olması için her şeyi göze alan bu hainler, yaptıklarının farkında bile olamazlar? Neden ihanet ve işbirlikçilik yaptıklarını dahi bilemeden kendi aşiretsel, ailesel, bireysel çıkarlarını dahi doğru temsil etmeyi beceremeden, amiyane bir tabirle bu namussuzlar şürekası namussuzluğu bile doğru dürüst yapamazlar?

Evet, sorular ardı sıra dizilebilir. Neden?

Bu sorulara cevaplar ararken şunu gördük:

Kürt'ün kandırılmaya açık olduğu hep söylenir. Yani Kürt çok rahatlıkla kandırılabilir. Kandırılma, politik olmamayla bağlantılı bir duruştur. Başka bir deyimle saflıktır. Saf olmak kötü bir şey değildir. Saf ve temiz yaşamak tüm inançların ortak çağrısıdır. Sosyalist ve komünal öğretiler de hep temiz ve saf olmayı telkin etmişlerdir. Ne de olsa insanın özü, saflıklarla doludur. Kürt, saflığını çok uzun süre özümsemediği Neolitik değerlerden alır. Ana tanrıça etrafındaki Neolitik değerler, sınıflaşmanın ilk nüveleriyle beraber giderek başatlığını yitirmiş, ana kültüne dayalı doğal toplum yerine erkek egemenlikli sistem geçmiştir. Bu sistem artı değer hırsızlığı ve emek sömürsünden kaynağını aldığı için kurnazlığa, hileye ve zora dayalıdır. Bu temelde tüm direnişlere rağmen zamanla erkek egemenlikli ve devletçi kölelik sistemi başat hale gelmiştir. Yeni bir aile kurumu, yeni bir mülkiyet tanımı ve yeni bir yaşam tarzı hakim olmuştur. Özcesi sistem kirlenmiştir. Abdullah Öcalan'ın, **“Özel mülkiyet kirletir”** dediği olgunun yaşam bulduğu bir sistem gelişmiştir.

Böylesine hile ve kurnazlıklarla dolu bir sistemin karşısında saf kalmanın ahlaki olarak bir değeri olabilir ancak politik anlamda bu sisteme alternatif oluşturulmadıkça bir anlamı olamaz. Saf ve temiz duygular, her an kirli emeller için kullanılabilir. Suistimale hep açıktır. Nitekim Kürtlerin de bu duyguları hep suistimal edilmiştir. Her Kürt bireyi, hatta daha da genişleterek söyleyecek olursak, sömürge insanı ve özelde de Ortadoğu'da sömürge altına alınan insanlar, biraz kendilerine bakarak söylenenlerin ne kadar gerçek ve yakıcı olduğunu görebilir. Hangi Kürt kandırılmaya yatkın değildir ki? Bu, Kürt'ün, kadının köleliğiyle başlayan düşüşünden payına düşen ilk darbedir.

Kürt'ün yediği ikinci darbeyi Enkidu olayında iyi görüyoruz. Enkidu, vahşi ormanlarda -ki bu zapt edilmeyen Kürdistan coğrafyasıdır- kendisine bir kadın sunularak teslim alınır. Ardından ölümle tehdit edilerek rehin edilir. Peşinden de 'güzel' bir yaşam için bolca mal-mülk verilerek ihanet eder hale getirilir. Biz bu olayda; birey toplumuna karşı ne kadar rahatsız ise, kendi toplumuna ve kendine karşı da o kadar kolaylıkla karşıtlaşabileceğini görüyoruz. Enkidu muhtemelen Huvava'ya tepkilidir ve kendi başına buyruk bir aşiret lideridir. Sümerler bunu bildikleri için anlayacağı ve kanacağı şerbeti hazırlayarak Enkidu'ya sunarlar ve böylece kendisine ve halkına karşı ihanet eder hale getirirler.

İlginçtir ama ihanetin bu ilk nüvesinde öyle görülüyor ki, ihanet henüz tümünden kanıksanmamıştır. Enkidu'nun ormana girmeden terlemesi ve tereddüt göstermesi yaşadığı ihanetin farkında olmasındandır. Zira toplumun bu ihaneti kabul etmediğinin bilincindedir. Ancak Huvava'nın mutlaka öldürülmesini istemesi de, Huvava'nın yaşaması halinde kendisinin yaşadığı ihaneti herkese anlatacağını düşünmesindendir. Huvava yaşarsa, ihanet yaşamayacaktır. İhanet teşhir ve tecrit edilecektir. Bunun için Huvava ölmelidir.

İşte bu örnekten de anlaşılacağı üzere ihanete düşülmemesi için öncelikle aşgari toplumsal ahlaki ölçülerin sürekli bilincinde olunması şarttır. Öncelikli olarak her yaşayan varlıkta bulunan güdülerin esiri olmaktan çıkılacaktır. Maddiyata dayalı hırslardan uzak yaşanacaktır ve bir halkın geleceği söz konusu olduğunda gerekirse var olan can da, bu halk için ortaya konulacaktır.

Kürtlerin tarihinde önemli başka bir darbe yeme biçimi de, aşiretsel form biçiminde yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Aşiret yapısının Kürt'ün bugüne gelmesinde hiç şüphe yok ki çok önemli bir yeri vardır. O olmadan Kürt'ün bugüne gelebilmesini düşünmek zordur. Bu durumu çalışmamızda çok genişçe ele almaya çalıştık. Zira aşiretler Kürdistan tarihinde gelişen tüm işgallere karşı direnmenin ve ayakta kalmanın tek yolu olmuştur. Ayrıca aşiret olgusu aynı zamanda komünal ve ortakçı yaşamın bugüne taşırılmasında en temel toplumsal formudur. Fakat çok uzun bir süre aşiret formunda ısrar etmek, gelişen uygarlıklar karşısında birlik olamamaktan kaynaklı hem darbe yemeye hem de kullanılmaya müsait hale gelmeye yol

açmıştır. Kimi zaman da uygarlığın nimetlerinden nemalanmayı getirmiştir. Bu durum özelde üst tabakalar için yakıcı bir gerçeklik iken, Kürt'ün parçalı duruşunun, ayrıksı olmasının, bir olmamasının, dağınık oluşunun, disiplinsiz, keyfi ve başına buyruk oluşunun da alt yapısı olmaktadır.

Bugün Kürtler, büyük eğitim çabalarına rağmen ısrarla disiplinsiz, plansız, dağınık, parçalı, aileci, keyfi, dar ve öngöründen uzak olmakta diretiyorlarsa, altında yatan bu aşiret kültürüne dayalı toplumsallıktır. Aşiret sınırları içinde hapsolarak demokratik bir ulus olma gerçekliğinden uzak bir şekilde parçalı ve bölünmeye açık yapı günümüzde hala yaşamaya devam etmektedir.

Kürtlerin zihinlerine ve yüreklerine yedikleri başka bir tokat da, Mitannilerden Mattizawa'nın ihanetidir. Mattizawa'nın öyküsü aynı zamanda iktidar için bir halkın nasıl satıldığının öyküsüdür. Babası Tuşratta'dan tacı devralmak isteyen oğul Mattizawa, umduğunu bulamayınca kendi kirli emelleri için Hititlere yamanacak ve Mitannileri zayıf düşürerek tarihten silinmelerine yol açacaktır. Özcesi iktidar hırsı, bu şekilde bir ihanete kadar götürebilmiştir. Aynı tarihlerde yenilen bir başka tokat da, Hititlerin ve Asurların farklı kollardan Mitannileri parçalama girişimleridir. Birlik içerisinde olan Mitannilere güç getiremeyen dönemin emperyal güçleri Hitit ve Asurlar, çözümü Mitannileri parçalamakta bulurlar. Böylece güneyde II. Artatama'ya destek vererek saldırtırken, batıda Mattizawa ile birlikte saldıracaklardır. Sonuç; parçalanmış bir Mitanni Devleti olacaktır.

Dolayısıyla buradan da çıkarılacak ders; bu tokadın etkisini kırmak için önce birlik olunacak, ne kadar parçalayıcı girişim varsa önüne set çekilecek, birilerinin iktidar hırsı için bir halkın geleceğinin karartılmasına izin verilmeyecektir. Bu gerçekliği de bu çalışmada onlarca örnek vererek önemini göstermeye çalıştık.

Kürtlerin zihniyette ortaklaştıkları zaman sadece Kürtlerin değil tüm Ortadoğu halklarının kaderini etkileyebileceklerini görüyoruz. Med konfederasyonlaşması tüm Ortadoğulu halklar için hayırlı bir birleşme olmuştur. Öyle ki, hem kendi aralarındaki konfederasyonlaşma hem de bölge zulmüne karşı rahatsız olan dönemin güçleriyle içine girilen ittifaklar, Ortadoğu'da uzun zamandır görülmeyen bir Pax-Ortadoğu'nun (Ortadoğu Barışı) yaşanmasına götürmüştür. Bu

anlamda Med hareketi beraberinde Ortadoğu'nun birliğini, beraberliğini, kardeşliğini ve özgürleşmesini getirmiştir. Bunun için Kürdistan'da yaşayan her bir ferdin ve topluluğun doğru bir temelde birleşmeyi esas alması hayati olduğu kadar tarihsel değerdedir. Bu gerçekliği tarihin farklı kesitlerinde de gördük. Örneğin; Haçlılara karşı Salla-haddin'in oynadığı rol takdire şayandır. Benzer bir şekilde örneğin, Kürtlerin tarihi kavşaklarda Türk halkıyla içine girdiği ittifaklaşmadır. Benzer bir şekilde diğer halklarla sağlanan ortaklaşmalarda her zaman kazananların bu coğrafyanın halkları olduğu da açıktır.

Kürtlerin tarihsel dersler ve örnekler ışığında dikkat etmeleri gereken bir başka özellik de, erken tahrike gelmeleri, gözü kara bir tepkisellik içine girmeleri ve kolay provokasyona gelmeleridir. Med Konfederasyonu'nun yıkılışının altındaki nedenleri kapsamlı olarak ele almıştık. Harpagos'un Astiyages'e tepkilenmesi sonucu, Kiros'la ilişkilenererek Astiyages'i Perslere tutsak düşürmesi çokça anlatılır. Bu olay Med Hanedanlığı içerisinde üst sınıfın yaşadığı çelişkilere işaret eder. Bunu bilen Persler, iç çelişkileri daha da derinleştirip böylece rahatsızlığı bulunan Harpagos'u istedikleri noktaya getirmişlerdir. Belki bu yaptıklarının karşılığı olarak yetki, mal-mülk ve zenginlikler de almışlardır. Ama her halükarda bireysel tepkilerin ve rahatsızlıkların, insanlığın umudu olan Medlerin yıkılışına yol açtığı kesindir. Bunun için Kürdistanlılar bireysel tepkilerini kontrol altına almalı, tepkilerini dindirmeyi bilmeli ve rahatsızlıklarını ulusal çıkarların önüne koymamayı öğrenmelidir. Bugün dev gibi gelişen ulusal demokratik mücadelenin önüne yıllar öncesinden kalan kendi bireysel tepkilerini koymayacaklardır. Gün, her şart altında demokratik temelde birleşmenin ve ortaklaşa güç olmanın günüdür.

Kürdistan tarihinde Kürtlerin yedikleri en büyük darbelerden bir başkası da; belki de MÖ 521 yılında yaşadıkları Magamoni olayıdır. Medlerin genel anlamda Ortadoğu'da kültürel aydınlanmanın çekim merkezi olduklarını Herodot yazar. Medlerin oldukça gelişmiş ve kendine güvenen bir halk gerçekliğine sahip olduğunu özellikle vurgular. Düşünsel çalışmalarda ileri olduklarını da bilmekteyiz. Perslerden olan Akemenitler ailesi iktidarda olsa da, kültür Medlerindir. Başat olan Medlerdir. Psikolojik olarak bu durumun başkalarında yaratacağı kompleksleri bugün daha iyi anlamaktayız. Kültürel ve

zihinsel olarak üstün olanların mutlaka ileride iktidarı da yeniden ele geçirebilecekleri düşünülmüş olmalı ki; Farsların etkin aileleri bir araya gelerek çok sistematik ve planlı bir şekilde, bir gecede Medlerin tüm aydın zihinleri olan din adamı Magları, entelektüelleri, gelecek vaat eden öncüleri ve öğretmenlerini katliamdan geçirirler. Çok azı Medya'ya kaçabilecektir. Bu gerçekliği 2.500 yıl sonra Kemalistler de fark etmiş olmalı ki, bu ideolojinin savunucularından olan Fevzi Çakmak, *“Biz bunların cahilleriyle baş edemezken okumuşlarıyla hiç edemeyiz”* demiştir.

Bir halkın zihinsel gelişmesi böylelikle bir anda kesilip atılmak ve bir nevi belleği yok edilmek istenmiştir. Belleği yok edilen Kürtlerin bir daha bellek sahibi olmamaları için her yöntem denenmiştir. Kürt, o gün bugündür düşünsel çalışmalarından kaçmaktadır. O, her türden pratik işe koşmaya hazırdır ancak eğitmeye, yazmaya, çizmeye ve okumaya yani zihniyet çalışmasına yanaşmamaktadır. Bu durum esasta kültürel olarak bir soykırımı da ifade eder.

Her Kürdistanlı bu olgunun bilincinde olarak kendisini eğitmelidir. Kürt'ün korkulan iki özelliğinin olduğu söylenir; bunların ilki birliğidir, diğeri ise kalemidir. Birlik işgalcilere karşı ortak bir duruşu ifade ederken; kaleme sahip olmak zihniyet gücüne sahip olmak, bir başka deyişle yüreğiyle beynini buluşturmak, müthiş bir iç disiplin ve sorumlulukla çalışmak demektir. İşte Kürtlerin demokratik ulus yaratmasının yolu ya da zaferi, bunlar üzerinden yükselecektir.

Kürtler bu Magamoni sonrası süreçte uzun yıllar hep işgallere maruz kalmışlardır. Her gelen vurup geçmiştir! Farslar, Yunanlılar, Partlar, Romalılar, Sasaniler, Araplar, Osmanlılar, İngilizler, Ruslar ve...

Kürdistan tarihinde belki de bir diğer en büyük ezici ve başkalaştırıcı olay; Arapların Kürdistan'a açılmalarıyla gerçekleşecektir. Kendi kimliğini terk ederek başkasının kimliğiyle kendini izah etme, bir devşirmelik durumudur, kendinden kaçmadır, kendinden utanmadır, erimedir, yitip bitmektir.

İslamiyet'in silahı ile Kürdistan'a giren Araplar, çok kan dökmüşlerdir. Belki bazı yerlerde bu az kan dökmeye de olmuş olabilir, hatta kimi zaman gönüllü de olmuş olabilir. Ancak esas olan zor

kullanılmış olmasıdır. İslam ümmetçiliktir ancak Arap rengine de dayatılan İslam, başka halklar için Arap şovenizmidir. Kürtlerin Müslüman olmaları için yüz binlerce Kürt katledilmiştir. Bir yandan kızıl katliam, diğer yandan ise beyaz katliamla kendisi olmaktan çıkarılmak Kürt'ün kimyasını değiştirmiştir. Denilebilir ki bu söylenenler, özellikle Kürt egemenleri için geçerlidir. Kaldı ki Kürt egemenleri, Kürdistan tarihinin işgal safhalarının neredeyse tümünde işgalcinin yanına geçerek, çoğu zaman da işgalcinin dilini alarak işgalcinin kültürüyle yaşamışlardır. Bu şekilde Araplar neredeyse Kürdistan'ın her alanına nüfuz ederek, Kürtlerin toplumsal kimyasını değiştirmişlerdir. Müthiş bir işbirlikçi tabaka oluşmuştur. Kürt kültürü korkunç düzeyde tahrip edilmiştir. Kürt dili horlanmış, insan isimleri bile değiştirilmiştir. Zerdüştî gelenek yerine erkek egemen, otoriter ve iktidarcı-devletçi İslam karakteri geçirilmiştir. Bunun içinde birey kendisi olmaktan çıkmış olsa bile bunun farkına dahi varamamıştır. Birey, adeta kendinden çalınmıştır. Duyan olmamıştır. Buna gelmeyenler de farklı adlar altında bir yolunu bulup yaşamaya - Aleviler gibi- çalışmışlardır.

Devşirme ve Mankurtlaştırma durumuna karşı Kürdistanlı bireylerin yeniden kendileri olmaları için bir kültürel rönesans yaratmaları şarttır.

Kürdistan'ın işgal tarihinde şunu da görürüz; Kürdistan rahat bırakılsa bu topraklarda yaşayan insanlar hızla kendilerine gelmektedir. Buna örnek olarak 10. yy'da Kürt kültürel gelişimini gösterebiliriz. Kısa bir süreliğine talan, katliam ve işgalin azalması, beraberinde bu topraklarda birçok aydınlanma çalışmasına yol açmıştır. Benzer bir durumu Moğol saldırılarının bittiği süreçlerde ve 17. yy başlarında da görürüz. Demek ki Kürt, öncelikle işgal durumuna son verecek bir çalışma içerisinde olmalıdır. İşgalin olmadığı ve kaldırıldığı Kürdistan, gelişecek olan Kürdistan'dır. Bunu, Kürdistan tarihinde çok net bir şekilde görebilmekteyiz.

Tarihin hangi aşamasında ve nasıl kaybettiğimizi görüp, bunları bilince çıkararak kendimizi donatmalıyız. Tarihi iyi bilince çıkararak, nerede nasıl kaybettiğimizi bulup geleceğin yol haritasını çıkarabiliriz. Kürt halkı, egemenlerinin özelliklerinden ve işgalci-sömürgeci güçlerin dayatmalarından kaynağını alan ihanete yatkın, işbirlikçi,

kendisi olmaktan uzak, kendisine güvensiz, parçalanmış ve bölünmüş duruşuna Abdullah Öcalan ve PKK öncülüğü ile dur demiş ve kendine ait olma, özgür ve iradeli bir demokratik ulus olarak ayağa kalkma sürecine girmiştir. İşgalci güçlerin Kürt toplumunun tüm enerjisini harcayan ve yanlış yönlendirerek bitiren politikalarına son vererek özgür yaşayacakları Demokratik Özgür Kürdistan'ın yolu Abdullah Öcalan ve PKK tarafından aydınlatılmıştır. Demokratik Konfederalizm ve Demokratik Özerklik, Kürt'ün özgürlük çözümü olan Demokratik Ulus Çözümü'nün ete kemiğe bürünmesi olarak ele alınmakta ve Kürt halkı bu temelde geleceğine yürümektedir.

Bu yürüyüşte en önemli husus; ihaneti ve işbirlikçiliği işlevsiz hale getirecek bir yaşam duruşunu yakalamaktır. 14 Temmuz Ölüm Orucu, ihaneti ve işbirlikçiliği Kürdistan'da ilk kez deşifre ederek teşhir etmiştir. İhanetin ve işbirlikçiliğin karşısında nasıl durulması gerektiğini, nasıl bir kişilik geliştirilmesi gerektiğini ve nasıl yaşanması gerektiğini ortaya koymuştur. Şairin söylediği, **“İhanetin göğsüne hançer gibi saplandı”** cümlesi, tarihi bir tespittir. Yapılması gereken; bundan sonra deşifre olmuş olan ihanete ve işbirlikçiliğe karşı Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan ve kahraman şehitlerimizde temsilini bulan özgür yaşam duruşunu sergilemektir. Bu özgür yaşam arayışının Kürdistan topraklarında nasıl verildiğini çalışmamızda gördük. Bu, görkemli ve insanlığa ışık tutan direnişlerin, destansı kahramanlıkların egemenlerce, işgalcilerce, sömürgecilerce ve dünyanın çeşitli hegemonik güçlerince boşa çıkarıldıklarını, ezilerek tasfiye edildiklerini de büyük bir acı ve hüznle gördük. Elbette bize düşecek olan sadece hayıflanmak olamaz. Efkarlanarak, sadece haykırmak da olamaz. Daralıp bir köşeye çekilmek, içine atarak kendini yaşamın dışında tutarak da hiç olmaz. Bize düşen; bu kördüğüm haline getirilmiş olan tarihi gerçekleri görerek, tarihin görkemli birikimlerini ve kazanımlarını kendimize esas alarak, tarihimize kara birer leke olarak düşen ihanetleri ve işbirlikçi anlayış ve tutumları da deşifre ederek, komünal değerler temelinde karşı duruşumuzu açık ve net olarak ortaya koymamız olacaktır. Bunun yolu ise büyük bir beyinsel yoğunlaşma ve yüreklerimize yeniden yüklenerek şahlandırmaktan geçiyor.

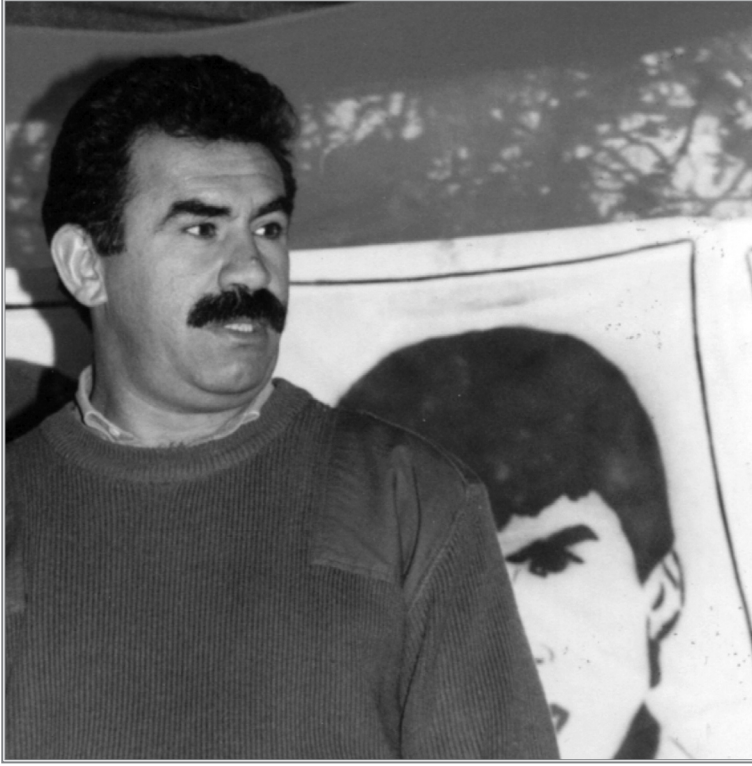

Foto 108- Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan

Ve, “**Tarih günümüzde gizli ve biz tarihin başlangıcında gizliyiz... Tarih, şimdidir**” gerçekliği temelinde Kürdistan tarihini iyi bilince çıkararak, bugünün ve yarının gelişebilecek ihanetlerini etkisiz kılarak, yeniden, güçlü bir Medleşme kültürüyle tarihe önemli bir dipnot düşeceğimiz umuduyla...

Yararlanılan Kaynaklar:

- 1) Çözümlemeler, Abdullah Öcalan
- 2) Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru, Abdullah Öcalan
- 3) Bir Halkı Savunmak, Abdullah Öcalan
- 4) Uygarlık, Abdullah Öcalan
- 5) Kapitalist Uygarlık, Abdullah Öcalan
- 6) Özgürlük Sosyolojisi, Abdullah Öcalan
- 7) Ortadoğu'da Uygarlık Krizi, Abdullah Öcalan
- 8) Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü, Abdullah Öcalan
- 9) Yol Haritası, Abdullah Öcalan
- 10) 19. Yüzyıldan Günümüze Kürdistan Gerçeği, Abdullah Öcalan
- 11) PKK Konferans ve Kongre Belgeleri
- 12) PKK Arşiv Belgeleri
- 13) Nakşibendîlik, Ortadoğu Siyasetindeki Rolü ve Önemi, Erdal Ergin
- 14) Kürt Kapanı, Azadî Matbaası
- 15) Kürtlerde Aşiretçilik ve Milliyetçilik, Azadî Matbaası
- 16) Kürt Egemenlerinin Tarihine Giriş, Azadî Matbaası
- 17) Aşiretçilik ve Milliyetçilik, Azadî Matbaası
- 18) İsyan Olgusu, Azadî Matbaası
- 19) Komünar Dergileri
- 20) Kürt Ermeni İlişkileri, Garo Sasuni
- 21) Tarihin Tarihi Kürtlerde Tarih Tarihte Kadın, Kemal Mazhar Ahmed
- 22) Kürdistan'da Dini İnançlar ve Etkileri, Ethem Xemgin
- 23) Kürdistan Tarihi, Ethem Xemgin
- 24) Kakaî Dini (Yarsan), Felakeddin Kakaî
- 25) Ayşe Hür Yazıları
- 26) Yeryüzünün Lanetlileri, Frantz Fanon
- 27) Siyah Deri Beyaz Maske, Frantz Fanon
- 28) Sömürgecinin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi, Albert Memmi
- 29) Kürtler'in Kökeni, İhsan Nuri Paşa

- 30) Ağrı İsyanı, İhsan Nuri Paşa
- 31) Onbinlerin Dönüşü, Ksenophon
- 32) Herodot Tarihi
- 33) Bîra Qederê, Mehmed Uzun
- 34) Yitik Bir Aşkın Gölgesinde, Mehmed Uzun
- 35) Diclenin Yakarışı, Mehmed Uzun
- 36) Gılgames Destanı
- 37) Mejuy Mirani Soran, Mükriyani Hüseyin Huzni
- 38) Anılarım, Hasan Serte
- 39) İslamcı Örgütler, Faik Bulut
- 40) TBMM Gizli Zabıtlarında Kürtler, Güneri Civaoglu
- 41) Selim Sırrı Tarcan'ın Anıları
- 42) Toplumsal Sözleşme, Jean Jacques Rousseau
- 43) Siyasi Tarih, Oral Sander
- 44) 1. Dünya Savaşı'nda Kürdistan, Kemal Mazhar Ahmed
- 45) Allah'ın Üvey Oğulları Kürtler, Hans Hauser
- 46) Ataların Karşılaşması, Cemal Reşid Ahmed
- 47) Dünya Sistemi, Andre Gunder Frank
- 48) Kürt Tarihi ve Uygarlığı, Cemşid Bender
- 49) Seyahatname, Evliya Çelebi
- 50) Şerefname Kürt Tarihi, Şerefhanê Bedlîsî
- 51) Mahabad Kürt Cumhuriyeti
- 52) Kürdistan Tarihi, Mehmet Şahin
- 53) Türkiye Mektupları, Moltke
- 54) Güney Kürdistan'ın Yakın Tarihi, PÇDK Yayınları
- 55) Ezilenlerin Pedagojisi, Paulo Freire
- 56) Cızira Botanlı Bedirhaniler, Malmisanij
- 57) Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Wadie Jwaideh
- 58) Kürdistan Tarihi, İsmet Şerif Vanlı
- 59) İbrahim ve Harran Gizemi- Sin Mabedi ve Sabiilik, Müslüm Yücel
- 60) Göbeklitepe, Klaus Schmidt
- 61) Kürtler ve Kürdistan, Minoriski
- 62) Kürt'ler, Bazil Nikitin
- 63) Ağa, Şeyh, Devlet, Martin Van Bruinessen
- 64) Afrikalı Leo, Amin Maalouf

- 65) Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, Amin Maalouf
- 66) Tanios Kayalıkları, Amin Maalouf
- 67) Işık Bahçeleri, Amin Maalouf
- 68) Kürdistan Tarihi, M.S. Lazerev
- 69) Kürt Ulusal Hareketi, Chris Kutschera
- 70) Kürdistan Tarihi, Mehmet Emin Bozarslan
- 71) Tarih Sümer’de Başlar, Samuel Noah Kramer
- 72) Mezopotamya Siyasal Tarihi, Suat Gökarp
- 73) Kürtlerin İlk Çağ Tarihi ve Kültürü, Tori
- 74) Medlerden Sonra Kürt’ler, Tori
- 75) Kürt’ler, Mehrdad R. İzady
- 76) Modern Türkiye’nin Şifreleri, Fuat Dündar
- 77) Silahlı Bir Peygamberin Doğuşu, Maxime Rodinson
- 78) Efendi, Soner Yalçın
- 79) Hatıralarım, Osman Sabri
- 80) Kürt Kahramanlık Destanı: Dimdimê, Ordîxanê Celîl
- 81) İslam Ansiklopedisi Kürtler Bölümü
- 82) Hatıratım, Dr. Nuri Dersimi
- 83) Die Sumerer
- 84) Tarihin İsyanı, Osman Akbaş
- 85) Totem ve Tabu, Freud
- 86) Sason İsyanı
- 87) Savaş Sanatı Tarihi, John Keegan
- 88) Tarihte Neler Oldu, Gordon Childe
- 89) Uluslararası Sömürge Kürdistan, İsmail Beşikçi
- 90) Kapitalizmin Kısa Tarihi, Fernand Braudel
- 91) Dağ Çiçeklerim, Sıdıka Avar
- 92) Türk Basınında Kürtler, Faik Bulut
- 93) Ağrı Direnişi ve Haydaranlılar, Kemal Süphandağ
- 94) Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları
- 95) Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan, Hasan Yıldız
- 96) TBMM Gizli Celse Zabıtları
- 97) Kela Dimdimê, Erebe Şemo
- 98) Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Zeki Sarıhan
- 99) Baskın Oran Yazıları

- 100) Lekolin.org, Site Yazıları
- 101) E.B. Soane ve Binbaşı Noel'in Değerlendirmeleri, A.M. Hamilton
- 102) Sümer Belgelerinde Gutiler
- 103) Tevrat Kitabı
- 104) Kürdolojinin Bahçesinde, Martin Van Bruinessen
- 105) Eski Anadolu ve Trakya, Prof. Dr. Veli Sevin
- 106) Uygarlığın Doğuşunda Kültür ve Kürtler, Mehmet Sait Yıldırım
- 107) Kaydedilmiş Konuşmalar, Talimatlar, TBMM Kayıtları
- 108) Zerdüşt, Sıraç Bilgin
- 109) Kürdistan 1919, Binbaşı Noel'in Günlüğü, E. W. Charles Noel
- 110) Ninova'nın Yakarışı, Surma Hanım
- 111) Dersim-Koçgiri, Mehmet Bayrak
- 112) Bir Siyaset Tarzı Olarak Alevi Katliamları, Mehmet Bayrak
- 113) Şark İslahat Planına İlişkin Veriler, Mehmet Bayrak
- 114) Alevi Kürtler, Erdal Gezik
- 115) World War 1 and the Principle of National Self-determination: A Closer Look at Kurdistan (1. Dünya Savaşı ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı: Kürdistan'a Yakından Bir Bakış), Robbyn Michelle Usherwood
- 116) Kürtlerin Kökeni-Proto Kürtler ve Mitanniler, Nazım Kök
- 117) Irak Kürtleri, Kerim Yıldız
- 118) Kürt Özgürlük Hareketi İle Bölgesel Ve Uluslararası Güçler Mücadelesi 1958-1975, Eyüp Barzani
- 119) Güneşin Çocukları Ezidiler, Mehmet Özcan
- 120) Kürt Meselesi ve Türkiye-İran İlişkileri, Robert Olson

